

SIIRTOLAISUUSTUTKIMUKSIA
A 8

SIIRTOLAISUUSINSTITUUTTI
MIGRATIONSINSTITUTET
TURKU FINLAND
1982

MUUTTOLIIKESYMPOSIUM 1980

Hotelli Rantasipi Turku
19.-21.11.1980

Esitelmät ja keskustelut

Toim. Olavi Koivukangas
Kai Lindström
Raimo Narjus

SIIRTOLAISUUSINSTITUUTIN JULKAISUT

Siirtolaisuustutkimuksia

- A 1: Olavi Koivukangas, Suomalainen siirtolaisuus Australiaan toisen maailmansodan jälkeen (Finnish Migration to Australia since World War II). Kokkola 1975, s. 262.
- A 2: Pertti Virtaranta, Tutkimus amerikansuomesta, osa I. (A Study on the Finnish Language in America, Part I) (painossa - in press).
- A 3: Maija-Liisa Kalhama (toim.), Ulkosuomalaisuuskongressin 27.-28.6.1975 esitelmät ja puheenvuorot. Jyväskylän Kesä 24.6.-3.7.75. Turku 1975, s. 104.
- A 4: Olavi Koivukangas, Raimo Narjus, Sakari Sivula (toim.), Muuttoliikesymposium 1975. Esitelmät ja keskustelut. Ruissalon kongressihotelli, Turku 20.-21.11.1975. Vaasa 1976, s. 186.
- A 5: Eva Jäykkä, Maija-Liisa Kalhama (toim.), USA:n 200-vuotisjuhlaseminaarin esitelmät ja tuntisuunnitelmat. Ruissalon kongressihotelli, Turku 2.-3.6. 1977, s. 148.
- A 6: Taru Sundstén, Amerikansuomalainen työväenteatteri ja näytelmäkirjallisuus vuosina 1900-39 (Finnish-American workers theater and dramaliterature 1900-39). Vaasa 1977, s. 104.
- A 7: Arja Munter (toim.), Ruotsiin muuton ongelmat. Ruotsin siirtolaisuuden seminaari 4.-5.5.1978. Esitelmät ja keskustelut. Vaasa 1979, s. 247.

Migrationsstudier

- B 1: Bill Widén, Korpobor i Amerika (Emigrants from Korpo in America). Åbo 1975, s. 197.
- B 2: Holger Wester, Innovationer i befolkningsrörligheten. En studie av spridningsförlopp i befolkningsrörligheten utgående från Petalax socken i Österbotten. Stockholm 1977, s. 221.

Migration Studies

- C 1: Reino Kero, Migration from Finland to North America in the Years between the United States Civil War and the First World War. Vammala 1974, s. 260.
- C 2: Olavi Koivukangas, Scandinavian Immigration and Settlement in Australia before World War II. Kokkola 1974, s. 333.
- C 3: Michael G. Karni, Matti E. Kaups, Douglas J. Ollila Jr. (eds.), The Finnish Experience in the Western Great Lakes Region: New Perspectives. Vammala 1975, s. 232.
- C 4: Auvo Kostiainen, The Forging of Finnish-American Communism, 1917-1924. A Study in Ethnic Radicalism, Turku 1978, s. 225.
- C 5: Keijo Virtanen, Settlement of Return: Finnish Emigrants (1860-1930) in the International Overseas Return Migration Movement. Forssa 1979, s. 275.

Erikoisjulkaisut

- Vilho Niitemaa, Jussi Saukkonen, Tauri Aaltio, Olavi Koivukangas (eds.), Old Friends - Strong Ties, the Finnish Contribution to the Growth of the USA. USA:n 200-vuotisjuhla-julkaisu. Vaasa 1976, s. 349.
- Olavi Koivukangas, Simo Toivonen, Suomen siirtolaisuuden ja maassamuuton bibliografia. A Bibliography on Finnish Emigration and Internal Migration. Turku 1978, s. 226.
- Olavi Koivukangas (toim.), Utvandringen från Finland till Sverige genom tiderna; Siirtolaisuus Suomesta Ruotsiin kautta aikojen. Turku 1980, s. 100.

Aikakauslehti

Siirtolaisuus-Migration. Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.

Julkaisuja voi tilata Siirtolaisuusinstituutin toimistosta osoitteella:

Siirtolaisuusinstituutti
Piispankatu 3
20500 Turku 50
puh. 921-17536

ISBN 951-9266-19-4

MUUTTOLIIKESYMPOSIUMI 1980

MUUTTOLIIKESYMPOSIUM 1980

HOTELLI RANTASIPI TURKU, 19.-21.11.1980

TOIMITTANEET OLAVI KOIVUKANGAS, KAI LINDSTRÖM,
RAIMO NARJUS

SIIRTOLAISUUSINSTITUUTTI - MIGRATIONSINSTITUTET
TURKU - FINLAND

Turku 1982

Muuttoliikesymposiumia valmistellut toimikunta:

Seutukaavajohtaja Raimo Narjus, puheenjohtaja
Prof. Erkki Asp
Johtaja Olavi Koivukangas
Prof. Vilho Niitemaa
Prof. Tuomas Peltonen
VTL Ismo Söderling
Toimistosihtööri Maija-Liisa Kalhama
VTM Kai Lindström, sihteeri

Muuttoliikesymposium 1980 toimituskunta:

Seutukaavajohtaja Raimo Narjus, puheenjohtaja
Johtaja Olavi Koivukangas
VTM Kai Lindström, sihteeri

ISBN 951-9266-19-4

ISSN 0356-9659

Turku 1982, Kirjapaino Koteva Oy

SISÄLLYSLUETTELO

1.	SYMPOSIUMIN AVAUS	13
	Seutukaavajohtaja Raimo Narjus	
2.	TURUN KAUPUNGIN TERVEHDYS	15
	Kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Heikki Löyttyniemi	
3.	VALTIOVALLAN TERVEHDYS	16
	Sisäministeri Eino Uusitalo	
4.	TÄYTTÄÄKÖ MUUTTOLIIKETUTKIMUS TIEDON TARPEEN ?	19
	Johtaja Olavi Koivukangas	
5.	MUUTTOON LIITTYVIEN YKSILÖLLISTEN, SOSIAA- LISTEN JA MIELENTERVEYDELLISTEN TEKIJÖIDEN HUOMIOON OTTAMINEN MAASSAMUUTON OHJAUKSESSA	43
.1	Työryhmäalustukset	43
.1.1	Yksilölliset ja sosiaaliset tekijät	43
	Toimistopäällikkö Pentti Vaarama	
.1.2	Mielenterveydelliset tekijät	49
	Alustajat .1.2.1 Tutkimussihteeri Maila Upanne .1.2.2 LL Jorma Piha	
.2	Johtopäätökset	59
.2.1	Työryhmäraportti	59
.2.2	Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia	61
.2.3	Tiedontarve	63
6.	MUUTTOLIIKKEEN SYYT EILEN - TÄNÄÄN - HUOMENNA	65
.1	Työryhmäalustukset	65
	Alustajat .1.1 FM Esa Vainio .1.2 VTK Pertti Rannikko	
.2	Johtopäätökset	85
.2.1	Työryhmäraportti	85
.2.2	Tiedontarve	87

7.	MAASSAMUUTTO VAI SIIRTOLAISUUS?	88
.1	Työryhmäalustus	88
	Erikoistutkija Pekka HUUHTANEN	
.2	Johtopäätökset	92
.2.1	Työryhmäraportti	92
.2.2	Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia	93
.2.3	Tiedontarve	95
8.	KAUPUNKISEUDUN MUUTTOLIIKKEEN UUDET PIIRTEET	97
.1	Työryhmäalustukset	97
	Alustajat .1.1 Suunnittelija Mauri Nieminen	
	.1.2 VTK Timo Savaspuro	
.2	Johtopäätökset	114
.2.1	Työryhmäraportti	114
.2.2	Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia	115
.2.3	Tiedontarve	115
9.	TUOTTAVUUDEN KEHITYKSEN JA MAASSAMUUTON VÄLISET YHTEYDET	117
.1	Kansantaloudellinen näkökulma	117
	Ylijohtaja Timo Relander	
.2	Kunnallistalous ja muuttoliike	127
	Alustajat .2.1 Varatoim.joht. Eero Koivukoski	
	.2.2 Kunnanjohtaja Aarno Latvala	
.3	Maassamuutto ja elinkeinoelämän toimintaedellytykset	136
	Toim.joht. Stig H. Hästö	
.4	Työryhmäalustus	141
	Tutkimussihteeri Mauri Kavonius	
.5	Johtopäätökset	144
.5.1	Työryhmäraportti	144
.5.2	Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia	146
.5.3	Tiedontarve	147

10.	MAASEUTUKYLIEN ONGELMAT	148
.1	Työryhmälustukset	148
	Alustajat .1.1 Prof. Lauri Hautamäki	
	.1.2 Prof. Uno Varjo	
	.1.3 VTK Eero Uusitalo	
.2	Johtopäätökset	167
.2.1	Työryhmäraportti	167
.2.2	Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia	169
.2.3	Tiedontarve	170
11.	VÄESTÖPOLITIIKAN UUDET KEINOT	171
.1	Työryhmälustukset	171
	Alustajat .1.1 Toim.joht. Jouko Hulkko	
	.1.2 Dosentti Riitta Auvinen	
	.1.3 Apul.prof. Maija-Liisa Koski	
	.1.4 Osastopäällikkö Paavo Ruuhijärvi	
	.1.5 VTL Mikko A. Salo	
	.1.6 MMT Jarl Lindgren	
.2	Johtopäätökset	210
.2.1	Työryhmäraportti	210
.2.2	Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia	211
.2.3	Tiedontarve	213
12.	ALUERAKENTEEN KEHITTÄMINEN JA PALVELUJEN SAAVUTETTAVUUS	215
.1	Valtakunnantasolla	215
	Ylijohtaja Olavi Syrjänen	
.2	Maakuntatasolla	220
	Johtaja Juha Talvitie	
.3	Paikallistasolla	231
.3.1	Korkeakoulutus ja aikuiskasvatus	231
	Tutkija Paula Tuomiokoski-Leskelä	
.3.2	Kulttuuripalvelut	246
	YL Anita Kangas	
.3.3	Terveyspalvelut	249
	Hallintoylilääkäri Risto Lahesmaa	

.4	Työryhmäalustukset	254
	Alustajat	
	.4.1 Johtaja Juha Talvitie	
	.4.2 Seutukaavajohtaja Raimo Narjus	
.5	Johtopäätökset	258
.5.1	Työryhmäraportti	258
.5.2	Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia	261
.5.3	Tiedontarve	264
13.	YHTEISKUNTAPOLIITTISET TAVOITTEET MAASSA- MUUTON OHJAUKSESSA	265
.1	Maassamuuton ohjaus ja yksilö	265
	– käytetyt ja käytettävät keinot	
.1.1	Perhepolitiikka ja väestön kehitys	265
	Toim.joht. Jaakko Itälä	
.1.2	Asuntopolitiikka	269
	Pääjohtaja Pekka Alanen	
.1.3	Työvoimapolitiikka	273
	Toimistopäällikkö Altti Majava	
.1.4	Aluepolitiikka	278
	Apul. osastopäällikkö Antti Uusi-Hakala	
.1.5	Pääomavirtojen alueellinen ohjautuminen	281
	Pääjohtaja Veikko Makkonen	
.1.6	Vaihtoehtoiset linjat maassamuuton ohjauksessa	285
	Seutukaavajohtaja Eero Kuosmanen	
.2	Työryhmäalustus	286
	Apul.prof. Olli Kultalahti	
.3	Johtopäätökset	287
.3.1	Työryhmäraportti	287
.3.2	Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia	289
.3.3	Tiedontarve	292
14.	RUOTSINKIELISEN VÄESTÖN ASEMA MAASSA- MUUTOSSA	293
.1	Työryhmäalustukset	293
	Alustajat	
	.1.1 Kunnanjohtaja Häkan Nordman	
	.1.2 Tutkimusjohtaja Tom Sandlund	

.2	Johtopäätökset	309
.2.1	Työryhmäraportti	309
.2.2	Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia.....	310
.2.3	Tiedontarve	310
15.	MUUTTOLIIKE JA YMPÄRISTÖ	311
.1	Terveellinen asumisympäristö	311
	Prof. Tuomas Peltonen	
.2	Elintaso vai ympäristön laatu?	318
	Prof. Erkki Asp	
.3	Ympäristön vaikutus ihmisen viihtyvyyteen ja valintoihin ...	322
.3.1	Aineellinen ympäristö	322
	Prof. Jere Maula	
.3.2	Henkinen ympäristö	330
	Vt.prof. Martti Lindqvist	
.4	Työryhmäalustukset	336
.4.1	Alueeseen liittyvät häiriötekijät ja niiden poistaminen	336
	Alustajat .4.1.1 Dosentti Kyösti Urponen	
	.4.1.2 YM Hannu Valtonen	
.4.2	Terve elinympäristö ja sen ehdot	350
	Alustajat .4.2.1 Apul.opettaja Raili Peltonen	
	.4.2.2 Apul.prof. Kari Salavuo	
.5	Johtopäätökset	364
.5.1	Työryhmäraportti	364
.5.2	Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia	366
.5.3	Tiedontarve	367
16.	YKSILO JA MUUTTOLIIKE - PÄÄTTÄJÄN VASTUU IHMISESTÄ MUUTTOLIIKKEEN OHJAUKSESSA	368
	Apul.prof. Olli Kultalahti	
17.	YHTEENVETO MUUTTOLIIKESYMPOSIUMIN TEEMA-ALUEISTA	373
	Johtaja Olavi Koivukangas	
18.	SYMPOSIUMIN PÄÄTÖSSANAT	375
	Prof. Vilho Niitemaa	
	LIITTEET	378

ALKUSANAT

Vuonna 1974 toimintansa aloittaneen Siirtolaisuusinstituutin tehtäväkenttään kuuluu myös maan sisäisen muuttoliikkeen seuraaminen. Hotelli Rantasipi Turussa 19.-21.11.1980 järjestetyn muuttoliikesymposiumin yleisteemana oli maassamuuton kehitys vuoden 1975 jälkeen. Muuttoliikesymposiumissa 1980 tarkasteltiin sekä itse muuttoliikeilmiössä että tutkimustoiminnassa tapahtunutta kehitystä. Samalla pyrittiin kartoittamaan, missä määrin edeltäneen vuoden 1975 symposiumin esille tuomat asiat olivat toteutuneet sekä pohdittiin muuttoliikkeisiin liittyvää tutkimustarvetta.

Symposiumin loppuraportin nyt ilmestyessä mieluisa tehtäväni on kiittää symposiumin valmistelevaa toimikuntaa ja erityisesti arkkitehti Raimo Narjusta ja maisteri Kai Lindströmiä, jotka ovat osallistuneet myös tämän kirjan toimittamiseen. Kiitän maan eri puolilta saapuneita osanottajia aktiivisesta osallistumisesta symposiumiin. Haluan kiittää instituutin henkilökuntaa symposiumin järjestelyihin osoitetusta innosta ja työstä. Lopuksi esitän kiitokseni Suomen Kulttuurirahaston Varsinais-Suomen rahastolle sen tämän kirjan toimitustyöhön myöntämästä avustuksesta.

Nyt ilmestyvä muuttoliikesymposium 1980 loppuraportti on tarkoitettu puheenvuoroksi suomalaiselle muuttoliikepolitiikalle. Raportissa ei ole tyydytty pelkästään symposiumissa esitettyjen puheiden julkaisemiseen, vaan on pyritty myös referoimaan symposiumissa käytyä keskustelua sekä tuomaan esiin muuttoliikkeisiin liittyvää tutkimustarvetta. Toivon, että esitetyt näkemykset ja suositukset voitaisiin ottaa huomioon tulevassa päätöksenteossa. Vuonna 1985 olisi tarkoitus taas kokoontua tarkastelemaan, kuinka tässä on onnistuttu. Yhteiskunnan kehitys ja muuttoliikeilmiön muutokset sekä tiedon nopea vanheneminen edellyttävät jatkuvaa tilanteen seuraamista ja ajoittaisia yhteenvetoja.

Turussa 31 päivänä maaliskuuta 1982

Olavi Koivukangas, Siirtolaisuusinstituutin johtaja

1. SYMPOSIUMIN AVAUS

Seutukaavajohtaja Raimo Narjus

Siirtolaisuusinstituutti järjesti vuonna 1975 ensimmäisen muuttoliikettä käsittelevän symposiumin Suomessa. Symposiumin teemana oli silloin muuttoliikkeen yhteiskunnalliset ja etenkin yksilöön kohdistuvat seuraukset. Muuttoliikkeen ohjauksen ja sitä koskevan tiedon tarve oli myös tarkastelun kohteena. Symposiumin erityisenä tarkoituksena oli "herättää päättäjät ja päätöksenteon valmistelijat havaitsemaan, että aluerakenteen muutosprosessin ohjaus vaatii syvempää tietoa, joka koituisi tapahtumaan osallistuvan ihmisen itsensä, hänen sekä henkisen että aineellisen hyvinvointinsa parhaaksi".

Symposium ja sitä käsittelevä julkaisu täyttivät ilmeisen hyvin asetetut tavoitteet. Tutkimuksen ja suunnittelun kiinnostus kuluneella viisivuotiskaudella on suuntautunut yhä enenevästi muuttoliikkeen syitä ja seurauksia analysoivaan ympäristön laatua ja rakennetta koskevaan tutkimukseen ja näitten kysymysten selvittelyyn ja ratkaisuihin.

Tältä osin kehitys on kulkenut symposiumin viitoittamaan suuntaan. Sen sijaan lähes välittömästi symposiumin jälkeen ensisijaisesti energian hintatasossa tapahtuneet muutokset aiheuttivat hyvin huomattavia heijastusvaikutuksia niihin kehityksen lähtöarvoihin, jotka siihen saakka olivat olleet vallalla. Tällä kehityksellä on ollut ja edelleen on nähtävissä varsin voimakkaita vaikutuksia inhimillisen toiminnan lähes kaikkiin lohkoihin. Yhdessä muiden, mm. seuranneiden asennemuutosten kanssa niillä on ollut vaikutusta niin ihmiseen itseensä, kuin hänen harjoittamansa toiminnankin sijaintiratkaisuihin ja sitä kautta koko aluerakenteen kehitysprosessiin. Mm. Yhdysvalloissa on parhaillaan meneillään varsin raju muuttoliike pohjoisesta etelään ja metropolialueilta pienempiin keskuksiin. Syynä ovat ensisijaisesti energian hintakustannukset ja sen alueelliset erot sekä turvallisuustekijät.

Myös Suomessa muuttoliike on saanut uusia piirteitä. Vaikka metropolialueet Suomesta puuttuvatkin, on täälläkin oloissamme suuriksi luokiteltujen kaupunkikeskusten väkiluvun kasvu osoittanut pysähtymisen, jopa taantumisen merkkejä. Maaseutukuntien osalta sen sijaan on nähtävissä sekä laskun pysähtymisen että jatkuvan negatiivisen väestökehityksen piirteitä. On ilmeistä, että ne syyt, jotka tapahtuneeseen kehitykseen ovat johtaneet, ovat eri alueilla ja eri maissa eri tavalla painottuneita. Meillä ilmiön syynä lienee ensisijaisesti ollut kaupunkien harjoittama yksipuolinen, kerrostalovaltainen asuntopolitiikka, joka ei ole riittävän nopeasti mukautunut ihmisen muuttuneisiin asenteisiin. Myöskään harjoitettu aluepolitiikka ei ole havainnut riittävästi tapahtuneita lähtökohtien muutoksia pyrkiessään jatkamaan aikaisemmin omaksuttuja aluepoliittisia tavoitteita ja ohjauskeinoja toiminnan suun-

taamiseksi, ikäänkuin energian hintamuutoksia ei olisi tapahtunutkaan.

Muuttoliikkeen uusi kuva ja sen seurausilmiöt ovat tämänkertaisen symposiumin teemoina. Entistäkin vilkkaampi osanottoilmoittautuminen on viitteenä asian kiinnostavuudesta ja siitä tarpeesta, miten muuttuneessa tilanteessa on nopeasti etsittävä uudet suuntaviivat ja tavoitteet. Tämä on tarpeen erityisesti siksi, että seurausilmiöt ja niitten perusteella asetetut ohjaustavoitteet olisivat riittävän nopeasti käytettävissä.

Ympäristön laadun tarkastelu on liian usein pysähtynyt lähinnä negatiivisten tekijöitten ja niiden seurausilmiöitten kartoitukseen ja analysointiin. Sen sijaan esim. terveellisen asumisympäristön määrittelemiseksi ei juuri ole käytettävissä muita kriteereitä kuin oletamus, että ympäristö, josta tunnetut epäterveelliset tekijät on pyritty eliminoimaan, olisi mahdollisimman terveellinen. Sen sijaan terveellisen asumisympäristön positiivisia tekijöitä on yllättävän niukasti selvitetty, eikä niistä näytä virinnee edes yleistä keskustelua. Kun tässä symposiumissa keskeisenä teemana on ympäristön laadun huomioon ottaminen muuttovirtojen ohjauksessa, on tässä yhteydessä haluttu tämä keskustelu terveen elinympäristön sisällöstä ja siihen vaikuttavista tekijöistä nyt virittää.

Symposium on saanut poikkeuksellisen laajan huomion ja on miellyttävää nähdä, että Teitä, jotka olette kutsuamme noudattaneet, on täällä näin runsaasti. Suuren osanottajamäärän vuoksi on symposiumin työskentelytapa pyritty kehittämään siten, että pääosa luovasta keskustelusta ja eri aihepiirejä syventävät alustukset tapahtuisivat käsityksemme mukaan tehokkaimmin määritellyn aihepiirin ympärillä keskittyneissä työryhmissä.

Toivon, että tämä varsin mittavat puitteet saanut muuttoliikesymposium täyttäisi sille osoitetut odotukset ja että se olisi jälleen antamassa viitteitä niistä suuntaviivoista, jotka alkavalla viisivuotiskaudella muuttoliikkeen ohjauksessa ja tutkimuksessa tulisi ottaa huomioon. Toivon symposiumille menestystä tässä yhteiskunnan ja jokaisen yksilön hyvinvoinnin kannalta tärkeässä muuttoliikkeen uuden kuvan hahmottelussa sen uusien suuntaviivojen määrittelemiseksi sekä julistan muuttoliikesymposiumin 1980 avatuksi.

2. TURUN KAUPUNGIN TERVEHDYS

Kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Heikki Löyttyniemi

Turun kaupungin puolesta minulla on ilo tervehtiä Teitä kaikkia, arvoisat symposiumin osanottajat, ja samalla toivottaa Teidät tervetulleiksi Turkuun ja tänä iltana tervetulleiksi tänne Wäinö Aaltosen museoon kaupungin vastaanotolle. Turkulaiset tuntevat suurta iloa siitä, että Siirtolaisuusinstituutti on valinnut Muuttoliikesymposiumin pitopaikaksi Turun, joka viime vuosina on ollut yhä useampien kansallisten ja kansainvälisten konferenssien ja kokousten järjestämispaikka.

För sju och ett halvt århundrade sedan 23.1.1229 nedtecknades i den italienska staden Perugia på pergament de ord, som innebar början till Åbo stads utveckling, som vårt lands äldsta stadsmässiga samfund.

På nämnda dag uppmanade påven Gregorius IX (den nionde) i sin bulla att möjligheterna att flytta Åbo domkyrka skulle undersökas.

Turun kaupungin syntyyn 1200-luvulla ovat saksalaiset hansakauppiat ratkaisevasti vaikuttaneet. Tuon ajan siirtolaisina he perustivat Aurajoen alajuoksulle satamapaikan. Osa heistä jäi tänne asumaan, minkä lisäksi he toivat tänne saksalaisen kaupunkikäsitteen, johon kuului keskitetty ja asemakaavoitettu asutus, raati ja raatihuone. Ratkaisevaksi kaupungin kehittymiselle muodostui 1280-luku. Silloin muovautui kaupungin asemakaavoitus ja noihin aikoihin alettiin rakentaa myös Turun Linnaa Aurajoen suulle.

Kaksi edellä mainitsemaani rakennusta, Turun tuomiokirkko ja Turun linna, noustuaan Aurajoen suulla olleen asutuksen keskelle, ovat muodostaneet valtasuonen ajatellaanpa sitten maamme hengellistä tai valtiollista elämää. Tänä ne myös symbolisoivat kaupunkimaista rakentamista, jonka eri aikakaudet ja kehitysuunnat ovat muokanneet Turkua. Aikanaan tuomiokirkon ympäristö toreineen ja rakennuksineen muodosti myös paikallisen hallinnon ydinalueen, kunnes Turun palon jälkeen vuonna 1827 uudelleen rakennetun kaupungin sydämeksi tuli kauppatori.

Tämän päivän kulttuuritahtoista Turkua edustaa tämä Wäinö Aaltosen museo, jonka perustamisesta tehtiin päätös vuonna 1964. Kaupunginvaltuuston ylimääräisen kokouksen yksimielinen päätös saatettiin julkisuuteen Wäinö Aaltosen 70-vuotispäivänä 8.3.1964. Silloin oli Wäinö Aaltonen puolestaan allekirjoittanut sopimuksen peruskokoelman luovuttamisesta tulevalle museolle. Tämän sopimuksen nojalla siirtyi kaupungin omistukseen 16 nimettyä veistosta vuosilta 1915-1963, 30 maalausta sekä 100 piirustusta ja grafiikka-vedosta. Peruskokoelmaa on tämän jälkeen kartutettu ostoin ja joitakin teoksia on saatu lahjoituksina.

Museets utställningar är öppna för er. Samtidigt som jag ännu en gång hälsar er välkomna hoppas jag att ert symposium blir på allt sätt givande.

3. VALTIOVALLAN TERVEHDYS

Sisäministeri Eino Uusitalo

Maamme väestön muuttoliikkeen historia on läheisessä yhteydessä asutuksen historiaan. Suomen asuttaminen on vuosisatojen kuluessa levinnyt lännestä itään ja etelästä pohjoiseen. Asutuksen tihennyttyä on etsitty uusia asuinalueita sekä kalastus-, metsästys- ja viljelytilaa. Ennen teollistumisen aikakautta tapahtunut muuttoliike oli ratkaisevasti riippuvainen saatavilla olevasta viljelysmaasta.

Kautta historiamme on muuttoliike ollut keskeinen väestökehityksemme vaikuttava tekijä. Sen merkitys korostuu entisestään, kun syntyvytytemme on nykyisin huolestuttavan alhainen. Muuttoliike, ja erityisesti siirtolaisuus, on sikäli pelättävä ilmiö, että monet sen vaikutukset mm. väestörakenteessa näkyvät suhteellisen hitaasti. Monet hallitsemattomasti tapahtuneen muuttoliikkeen seuraukset alkavat näkyä vasta nyt tai ehkä tulevaisuudessa. Usein muuttoon on liittynyt suoranainen pakko etsiä toimeentulo vieraassa ympäristössä, jopa vieraan kielen ja kulttuurin keskellä. On hyvin vakavasta asiasta kysymys silloin, kun parhaassa työiässä olevat ihmiset ovat joutuneet jättämään kotiseutunsa, sukunsa sekä turvallisen ja usein luonnonläheisen elinympäristönsä ja ovat joutuneet hakeutumaan väestökeskusten usein yksitoikkoisiin työpaikkoihin ja heikkoihin asunto-oloihin. Yksinäisyys, juurettomuus ja turvattomuus saattaa johtaa suuriin sopeutumisvaikeuksiin, päihteiden käyttöön sekä alttiuteen fyysisille ja psyykkisille sairauksille. Saattaa olla, että tässä suhteessa 1960- ja 1970-luvun muuttajien lasku lankeaa suomalaisen yhteiskunnan maksettavaksi 1980- ja 1990-luvuilla.

Keskittymisen seuraukset näkyvät myös fyysisessä ympäristössämme. Muuttoliike Etelä-Suomen suuriin taajamiin osaltaan aiheutti betoni- ja asfalttilähiöiden kiireisen rakentamisen 1960- ja 1970-luvuilla. Kärjistäen voidaan sanoa, että mikäli muuttoliikettä olisi onnistuttu hillitsemään, tämä olisi monien muiden vahinkojen ohella vähentänyt myös maisemiemme turmeltumista.

Elinympäristömme kannalta pahimmat ongelmat ovat syntyneet Helsingin seudulla ja muihin suuriin asutus- ja teollisuuskeskuksiin, joissa ihmisten välitön elinympäristö ja viihtyvyys ovat jatkuvasti huonontuneet. Pääkaupungin kaatopaikkaongelma, Etelä-Suomen vesihuoltokysymykset sekä maisemahaitat ovat seurausta hallitsemattomasta keskittymisestä, joka samalla on aiheuttanut elinvoiman heikkenemistä ja kylien autioitumista muuttotappioalueilla. Väestömme keskittyminen on ollut virhesuuntaus. Nyt onkin pantava erityistä painoa tuotannon ja väestön alueellisen tasapainon edistämiseen. Tämä on edellytys luonnontalouden toimintakyvyn säilymiselle ja elinympäris-

tömmö parantamiselle. Väestökeskusten voimavarat on käytettävä niissä jo asuvien ihmisten palvelujen, viihtyvyyden ja turvallisuuden lisäämiseen.

Muuttoliikkeiden merkitys väestökehitykselle tajuttiin selvästi 1960-luvulla, mistä yhtenä seurauksena oli mm. aluepoliittisen lainsäädännön syntyminen. Kuluneina 15 vuotena onkin kyetty luomaan 100 000 uutta työpaikkaa ns. kehitysalueille. Muuttoliikkeiden hillitsemisessä aluepolitiikalla tulee ilmeisesti edelleenkin olemaan keskeinen asema. Tarvitaan myös muita toimenpiteitä, jotta voitaisiin turvata valtakunnan kaikkien alueiden mahdollisimman tasapuolinen kehitys.

Kaikessa suunnittelussa ja päätöksenteossa, tapahtuipa tämä kunta-, läänitai valtakunnan tasolla, tulee ottaa huomioon toimenpiteiden mahdollinen vaikutus väestön muuttoalttiuteen. Tämä ns. läpäisyperiaate, eli kaikkien yhteiskunnallisten toimintojen vaikutus maassamuuttoon ja siirtolaisuuteen, tulisi olla mukana kaikessa suunnittelussa ja päätöksenteossa.

Maassamuuttoa kohtalokkaampi muuttoliike Suomen kannalta on ollut siirtolaisuus Ruotsiin. Useita satoja tuhansia suomalaisia on siirtynyt läntiseen naapurimaahamme, näennäisesti ehkä parempiin oloihin, mutta kun muistetaan, ettei ihminen elä yksinomaan leivästä, totuus voi olla aivan toisenlainen. Palumuuton vilkastuminen on merkki, paitsi Ruotsin taloudellisista vaikeuksista, myös siitä, että ihmisten muuttopäätöksiin vaikuttavat myös muutkin kuin taloudelliset ja elintasoon liittyvät tekijät. Siksi meidän on kaikin tavoin pyrittävä helpottamaan takaisinpaluuta ennenkaikkea työpaikkojen ja asuntokysymysten osalta. Suomalainen yhteiskunta tuntee vastuuta ruotsinsuomalaisesta yhteisöstä. Erityisesti olemme huolestuneita Ruotsin suomalaisten lasten ja nuorten itsenäisyyden kehittymisestä, heidän kielensä ja kulttuurinsa säilymisestä.

Tällä hetkellä muuttoliikkeissämme on aikaisempaa rauhallisempi kausi, mutta silti on edelleen paineita sekä siirtolaisuuteen että maassamuuttoon. Uusina piirteinä on, kuten olette tässä symposiumissa todenneet, hakeutumista maaseutumaiseen elinympäristöön. Luonnonläheisen ja viihtyisän asuinympäristön merkitys tulee ilmeisesti korostumaan. Sen sijaan tiheästi rakennetut ja epäviihtyisät asunalähiöt ovat menettämässä väkeä. Mikäli poismuutto niistä voimistuu, tämä tulee asettamaan suuria haasteita mm. koululaitokselle, terveydenhuollolle jne. puhumattakaan jo tapahtuneiden mahdollisten virheinvestointien korjaamisesta. Siksi olisikin tärkeätä ennakoida tällaisia mahdollisia kehityslinjoja. Tutkimuksella olisi pyrittävä selvittämään nykyistä paremmin muuttoliikkeitä ja niiden yhteiskuntaan vaikuttavia syitä ja seurauksia. Juuri tällaisten kehityslinjojen ennakoimisessa näen tällaisten symposiumien suuren merkityksen. Siirtolaisuusinstituutin tehtävä alan asiantuntemuksen yhteenkokoajana ja tutkimustoiminnan edistäjänä on ensiarvoisen tärkeätä, ja tässä suhteessa tulisi instituutin toimintaedellytyksiä pyrkiä parantamaan kaikin tavoin.

Suomella on kaikki mahdollisuudet hoitaa asiat siten, että siirtolaisuus voidaan supistaa hyvin vähiin. Maastamuuttoa ulkomaille voidaan vähentää siten, että huolehditaan tehokkaasta työllisyys-, yritystoiminta- ja asuntopoliitikasta. Maan sisällä tapahtuvaa muuttoliikettä voidaan aivan oleellisesti

pienentää suuntaamalla nykyistä voimakkaampia tukitoimenpiteitä heikosti kehittyneiden alueiden hyväksi.

Ratkaisun avaimet ovat hallituksen, eduskunnan, Suomen Pankin ja työmarkkinajärjestöjen käsissä. Näiden osapuolten olisi nyt viisasta pohtia yhdessä tulevia ratkaisuja. Sopimalla yhdessä tavoitteista pitemmällä aikavälillä voisimme ohjata kehitystä siten, että työllisyys ja hyvinvointi turvattaisiin valtakunnan kaikissa osissa ja, että muuttoliike supistuisi minimiin. Eri osapuolille onkin annettava haaste asian hoitamiseksi kunniallisella ja järkevällä tavalla kaikkien suomalaisten parhaaksi.

Valtioneuvoston puolesta minulla on kunnia esittää tälle laajalle ja monipuoliselle muuttoliikesymposiumille valtiovallan tervehdys ja toivottaa jatko-työskentelylle parhainta menestystä.

4. TÄYTTÄÄKÖ MUUTTOLIIKETUTKIMUS TIEDON TARPEEN ?

Johtaja Olavi Koivukangas

Käsitteitä ja johdantoa

Syntyvyyden ja kuolevuuden ohella muuttoliike on väestökehityksen kolmas perustekijä. Muuttoliikkeessä on erotettava kaksi päämuotoa: maan rajojen sisäpuolella tapahtuva maassamuutto ja yli valtakunnan rajojen tapahtuva maastamuutto eli siirtolaisuus.

Tutkimuksen yleistä määritelmää ei ole tieteen filosofiassa. Tutkimus on lukematon määrä erilaisia tieteellisiä toimenpiteitä, ts. se on operationaalinen käsite. Myös tiedon tarve on vaikeasti määriteltävissä - onhan tarve hyvin suhteellinen käsite. Arvostukset määräävät tarpeita, ja voitaneen sanoa, että yhteiskunnan arvostukset ovat osaltaan olleet tutkimusten lähtökohtina. Yhteiskuntakehityksen tavoitteet ja tutkimus ovat olleet - tai ainakin niiden olisi pitänyt olla - kiinteästi toisiinsa liittyviä.

Instituutin järjestäminen symposiumien lähtökohtana on ajatus, että tutkimuksella tulisi olla kosketus samaan aikaan vallitseviin oloihin; ts. tutkimuksen olisi palveltava yhteiskunnan tarkoituseriä ja pyrittävä osaltaan luomaan pohjaa suunnittelulle ja päätöksenteolle. Perusteena on havainto, että noin 10 vuotta sitten huipentunut muuttoliikkeemme tapahtui niin nopeasti ja ennalta arvaamatta, ettei sen seurauksiin osattu varautua sen enempää yhteiskuin yksilötasollakaan.

Tämä alustus ei pyri olemaan kattava esitys tämän hetkisestä muuttoliiketutkimuksesta ja tiedon tarpeesta. Tavoitteena on tuoda esiin eräitä painotuksia muuttoliiketutkimuksessa ja tiedon tarpeessa vuoden 1975 symposiumin jälkeen lähinnä sellaisena kuin olemme kokeneet ne Siirtolaisuusinstituutissa. Perustana on v. 1975 esille tuotu tiedontarve, sen toteuttaminen ja uusien tutkimustarpeiden syntyminen.

Siirtolaisuusinstituutti ei ole tyytynyt pelkästään julkaisemaan muuttoliikesymposiumin 1975 esitelmiä ja keskusteluja kirjana, vaan on pannut erityistä painoa sille, että loppuraportissa esille tuodun tiedontarpeen toteutumisen selvittäminen ja seuranta olisi saatava liikkeelle. Tätä toimintaa varten Siirtolaisuusinstituutin hallitus asetti kesäkuussa 1977 erityisen jaoston valmistelu- ja asiantuntijaelimeksi. Tämä jaosto, maassamuuttojaosto, otti tehtäväkseen maassamuuttotutkimuksen ja siinä ilmenevien tutkimuksellisten aukkojen kartoittamisen sekä maassamuuttotutkimuksen ja itse maassamuuton seurannan. Jaosto on laatinut seurantatyötä helpottaakseen erityisen tutkimus- ja

tiedontarvetaulukon, jota on pyritty täydentämään sitä mukaa kuin tutkimuksia valmistuu ja uusia ongelmia ilmaantuu.

Maassamuuttojaosto on pyrkinyt myös aktivoimaan tutkimustoimintaa. Jaosto järjesti Turussa 3.3.1978 maassamuuttotutkijoiden seminaarin, jossa teemana oli "Mitä tällä hetkellä tiedetään ja mitä pitäisi tutkia?". Seminaarin tulosten pohjalta jaosto ryhtyi yhteistyössä tilastokeskuksen ja työvoimaministeriön kanssa valmistelemaan maassamuuttoa koskevaa tutkimussuunnitelmaa. Tällaisen laajan yksilötasolla liikkuvan muuttoliiketutkimuksen tarvetta oli maassamuuttotutkijoiden seminaarissa erityisesti korostettu.

Tämä tutkimus, "Maassamuuttajan muotokuva - haastattelututkimus vuosina 1977-78 muuttaneiden elinolosuhteista", perustuu tilastokeskuksen keräämään aineistoon ja käynnistyi vuoden 1980 alussa Suomen Akatemian rahoituksen turvin. Tutkimus täyttää omalta osaltaan yhden aukon maassamuuttotutkimuksessamme.

Vuoden 1975 muuttoliikesymposium tuotti hyviä tuloksia ja sen pohjalta on työtä ohjelmoitu eteenpäin. Vuoden 1975 symposium oli eräänlainen peruskatselmus: tarkoituksena oli nimenomaan maassamme tapahtuneen ja tapahtuvan muuttoliikkeen analysointi sekä sen tiedontason ja tiedontarpeen kartoitus, jota yhteiskunnan eri toiminnoissa tarvittaisiin maassamuuton käsittelemiseksi. Siirtolaisuusinstituutin pitkän tähtäyksen ohjelmassa on päädytty siihen, että muuttoliikekatselmus tulisi suorittaa 5-vuotiskausittain.

Viime vuosikymmenien muuttoliikettä voidaan kuvata termillä "sekatyöllinen käyttödraama"¹ (Manninen 1979). Tämä koskee sekä maassamuuttoa että siirtolaisuutta. Keskeisin piirre maassamuutossa on ollut yli 300 000 ihmisen muuttovoitto maaseudulta kaupunkeihin v. 1961-75. Lisäksi on n. 450 000 suomalaista muuttanut Ruotsiin II:n maailmansodan jälkeen; yli puolet pysyvästi. Kulunutta vertausta käyttäen muuttaminen on ollut keskeinen osa suomalaista elämänmuotoa. Tuleeko näin olemaan myös 1980-luvulla ja miten voidaan vaikuttaa muuttoliikkeen syihin, suuntiin ja seurauksiin aikaisempaa tehokkaammin, on yksi yhteiskuntamme tärkeimpiä kysymyksiä.

Maassamuutto ja siirtolaisuus 1975-1980

Sen jälkeen kun edellinen symposium pidettiin viisi vuotta sitten, on sekä maassamuuton että siirtolaisuuden kuva muuttunut. Käännekohta maassamuutossa tapahtui vuonna 1974 (taulukko 1). Kyseisen vuoden jälkeen kuntien välinen muutto väheni. Kaupunkien aikaisemmat muuttovoitot alkoivat kääntyä tappioksi. Kunnasta toiseen suuntautuneet muutot jäivät 1970-luvun lopulla alle 200 000, kun luku v. 1974 oli ollut 276 000. Yhteiskunnan erilaiset toimenpiteet, mm. aluepoliittinen lainsäädäntö, ovat hillinneet muuttoliikkeitä.

Vuodesta 1975 lähtien tilastoitu kuntien sisäinen muuttoliike on ollut kaksinkertainen kuntien väliseen muuttoon verrattuna. Vuosikymmenen puolivälistä lähtien kuntien sisäinen muutto ja maaseutuhakuinen muuttoliike ovat voimistuneet. Syynä tähän ovat olleet pääasiassa asumiseen ja elinymäparistöön liittyvät tekijät. Kuitenkin on muistettava, että esim. v. 1979

kaupunkien väkiluku kasvoi 11 000:lla syntyvyyden ansiosta. Vastaavasti maalaiskuntien väkiluku lisääntyi vajaalla 2 000:lla. Kaupungit menettivät v. 1979 siirtolaisina 4 600 henkeä ja maassamuuttaneina 450 henkeä.

Tällä hetkellä kuitenkin maaseutuymppäristöön suuntautuva muutto näyttäisi hieman laimentuneen. Kaupunkien ydinkeskustan suosio asuinpaikkana näyttäisi olevan hieman lisääntymässä ja lähiöistä poismuutto kasvamassa. Mikäli tämä ilmiö voimistuu, se tulee asettamaan suuria haasteita suunnittelulle ja päätöksenteolle.

Taulukko 1. Maassamuutto vuosina 1973-1980

Vuosi	Kuntien välinen muuttoliike	Kuntien sisäinen muuttoliike	Yhteensä
1973	246 168
1974	276 034
1975	239 599	386 000	625 599
1976	208 946	374 485	583 431
1977	188 687	392 963	581 650
1978	180 804	393 803	574 607
1979	191 774	404 106	595 880
1980 ¹	200 677	403 823	604 500

¹ ennakkotieto

Siirtolaisuuden osalta käännekohta oli elokuu 1974, jolloin vuosikymmenen alun muuttovoitto kääntyi tappioksi. Samalla lähtöalueiden absoluuttinen painopiste siirtyi etelään - monet lähtijöistä tosin olivat ensin saapuneet muualta etelän keskuksiin. Suhteellisesti kuitenkin maastamuutto on ollut voimakkainta pohjoisesta Suomesta. Lähinnä työllisyystilanteesta johtuen siirtolaisuuden painopiste näyttäisi taas olevan siirtymässä Pohjois-Suomeen.

Taulukko 2. Siirtolaisuus vuosina 1973-1980

Vuosi	Maastamuutto	Maahanmuutto	Nettosiirtolaisuus
1973	10 309	16 491	6 182
1974	12 027	13 311	1 284
1975	12 237	8 307	-3 930
1976	17 346	7 387	-9 959
1977	18 209	7 580	-10 629
1978	16 327	7 184	- 9 143
1979	16 661	10 122	- 6 539
1980 ¹	15 358	13 739	- 1 619

¹ ennakkotieto

Aloitettaessa 1980-lukua voidaan todeta, että muuttoliike on jonkin verran tasaantunut ja alueellinen kehitys on kääntynyt aikaisempaa tasapainoisempaan suuntaan. Olemme melkoisesti muuttuneessa tilanteessa verrattuna viiden vuoden takaiseen aikaan; tuolloin kokoontuimme keskellä laskusuhdannetta tarkastelemaan tämänpäiväisestä poikkeavia muuttoliikeilmiöitä.

Tutkimustilanne yleisesti

Maassamuutto- ja siirtolaisuustutkimus liittyvät läheisesti toisiinsa. Maassamuuttoa on tutkittu varsin paljon. Kuitenkin on todettava, että 1970-luvulla maassamuuttotutkimus jäi jonkin verran siirtolaistutkimuksen varjoon² (Hietala 1979), johtuen osaksi työvoimaministeriön tutkimusprojektista. V. 1978 Siirtolaisuusinstituutissa ilmestyneessä bibliografiassa on luetteloitu noin 500 maassamuuttoa käsittelevää tutkimusta sekä lukuisia tekeillä olleita töitä³ (Koivukangas & Toivonen 1978). Pidämme edelleen kortistoa ilmestyneistä ja käynnistyneistä tutkimuksista sekä todetuista tutkimustarpeista (ks. Liite).

Suurin osa maassamuuttotutkimuksista on perustunut jo olemassaolevaan tilastoaineiston analysointiin. Valtakunnan sisäisen muuttoliikkeen voimakkuudet, pääsuunnat ja rakenteelliset piirteet tunnetaankin makrotasolla jo varsin hyvin. Tällaisia ovat mm. Mikkolan (1973)⁴ ja Myrskylän (1978)⁵ selvitykset. Tilastoaineiston heikkoutena on kuitenkin sen yksipuolisuus ja huono selityskyky tutkittaessa varsinaisia muuton syitä ja seurauksia. Tässä suhteessa maassamme on tehty eräitä hyviä haastattelutekniikalle perustuvia sosiaalitutkimuksia, esim. Kultalahti 1972⁶, Huuhtanen 1975⁷, Hakamäki 1978⁸. Nämä tutkimukset ovat yleensä rajoittuneet alueellisesti tai demografisesti johonkin spesifiseen kohteeseen. Aineistot ovat vaihdelleet perusongelmien muotoiluiltaan ja käsitteiden määrittelyiltään niin suuresti, ettei ongelmakentästä ole yhtenäistä kattavaa kuvaa. Osin tähän on vaikuttanut yksilöihin kohdistuvien tutkimusten läpiviennin työläisyys ja kalleus ja osin teoreettisen muuttoliiketutkimuksen vähäisyys. Useat näistä tutkimuksista ovat olleet akateemisia opinnäytteitä, eivätkä siten aina sellaisenaan sovellu perustaksi yhteiskunnalliselle päätöksenteolle.

Tähän mennessä ei ole tehty sosiaalitutkimusta kuntien välisestä ja kuntien sisällä tapahtuneesta muutosta siten, että perusjoukkoon kuuluisivat kaikki Suomen maassamuuttajat ja että vertailuryhmänä olisivat kaikki paikallaan pysyneet.

Tämän tutkimusaukon täyttämiseksi on Siirtolaisuusinstituutissa aloitettu vuoden 1980 alusta yhteistyössä tilastokeskuksen ja työvoimaministeriön kanssa sekä Suomen Akatemian rahoittamana tutkimus vuosina 1977-78 kunnasta toiseen muuttaneiden elinolosuhteista, päätutkijana VTL Ismo Söderling. Muuton syiden ja seurausten analysoinnissa käytetään ruotsalaisen Johanssonin (1970)⁹ soveltamia elintasokomponentteja: asuminen, terveys, elinolosuhteet/perhesuhteet, koulutus, työ- ja työsolosuhteet, taloudelliset resurssit ja vapaa-aika. Tutkimus valmistuu vuoden 1981 loppuun mennessä.

Muuttoliike on ennen kaikkea aluetason ilmiö. Sen taustatekijät, syyt ja seuraukset liittyvät sekä makro- että yksilötasolle. Yhteiskuntatalouden mak-

rotason keskeisin tekijä on pyrkimys tuottavuuden kasvuun, joka aiheuttaa mm. tuotanto- ja elinkeinorakenteen muutoksia. Tuottavuuden kasvu on ollut erityisen voimakasta alkutuotannossa ja jalostuselinkeinoissa. Koska alkutuotannon kysyntä on melko joustamatonta, sen piiristä on vapautunut työvoimaa. Elinkeinorakenteemme muutosprosessi kaipaisi lisäselvityksiä – nyt myös jo historiallisesta näkökulmasta. Tarvittaisiin kokonaisvaltaista tarkastelua näistä muuttoliikkeisiin keskeisesti vaikuttaneista taustatekijöistä.

Maassamuutto on suuntautunut aina viime vuosiin saakka maaseudulta väestökeskuksiin ja Itä- ja Pohjois-Suomesta etelään ja lounaaseen. Kuten alussa todettiin, vuoden 1975 jälkeen on tapahtunut kunnasta toiseen muuton selvää vähentymistä, kaupungistuminen on heikentynyt, alueellista tasaantumista on tapahtunut ja erityisesti suuret kaupungit ovat kärsineet netto-muuttotappiota niitä ympäröiviin kuntiin. Tuorein selvitys Suomen suurimpien kaupunkien väestönkasvun hidastumisesta on Pertti Rannikon tutkimus (1980)¹⁰, jossa on asetettu kaupunkiemme nykyinen kehitysvaihe laajemman yhteiskunnallisen kehityksen yhteyteen. Kaupunkien suhteellisen vetovoiman heikkeneminen selitetään pääasiassa maaseutuväestön elinolosuhteiden parantumisen avulla.

Tutkimus ei kuitenkaan kata 1970-luvun loppupuolta muutamia viitteitä lukuunottamatta. Merkittävä havainto on 1970-luvun puolivälistä tapahtunut muuttoliikkeen luonteen muuttuminen erityisesti urbaanisten alueiden väliseksi väestön vaihdoksi, jossa eri kaupunkien saama muuttovoitto jää varsin pieneksi isosta bruttomuutosta huolimatta. Kaupunkien muuttovoiton pieneeminen on Rannikon mukaan aiheutunut ratkaisevammin kaupungeista pois-suuntautuneen muuton kasvusta kuin niihin suuntautuneen muuton pieneemisestä. Ilmiö alkaa muistuttaa viime sotia edeltänyttä tilannetta. Uusiin muuttovirtoihin ovat osaltaan vaikuttaneet arvostusten muutokset. Taloudellisen kasvun hidastuminen, ympäristömme saastuminen jne. ovat suunnanneet huomiota yhä enenevässä määrin ns. elämän laadullisiin näkökohtiin ja niiden merkitykseen asuinpaikan valinnassa. Tämä on kokonaisuudessaan oma ongelmaryhmänsä.

Muuttoliike ja aluepolitiikka

Aluepolitiikka on lyhyesti sanottuna koko yhteiskuntapolitiikan alueellinen ulottuvuus.

Toisen maailmansodan jälkeinen yhteiskuntamme nopea rakennemuutos lisäsi alueellisia kehityseroja. Alueellisesti vaihteleva työttömyys, muutto Etelä-Suomen teollisuuskeskuksiin ja siirtolaisuus johtivat vähitellen aluepolittiseen lainsäädäntöön. Ensimmäiset kehitysaluelait säädettiin vuosille 1966-70. Nämä laitkaan, sekä muut maamme syrjäalueiden talouselämää tukemaan pyrkivät toimenpiteet, eivät pystyneet aluksi estämään muuttoliikkeen jatkuvaa kasvua, joka 1970-luvulle tultaessa saavutti jo lähes katastrofaaliset mittasuhteet. Tällöin esimerkiksi Pohjois-Karjalan läänin väestö väheni pahimmillaan jopa 5000 henkeä vuodessa. Vasta 1970-luvun puolivälissä tasa-painottui Pohjois-Karjalan väestön kehitys monien samansuuntaisten toimen-

piteiden ansiosta. Maaherra Esa Timonen viittasi äskettäin 1960-luvun maa-seudun autoitumisen ja Pohjois-Karjalan väestön suureen sekä fyysisen että psyykkisen sairastavuuden väliseen yhteyteen. (Edistyksen Päivät 11.10.1980 Turussa). Tällöin paikallaan pysyneet olivat lähtijöihin verrattuna selvästi vanhempia ja sairaampia.

Maassamme noin 15 vuoden ajan harjoitetulla aluepolitiikalla on mm. kyetty luomaan 100 000 uutta työpaikkaa kehitysalueille. Mikä osuus aluepolitiikalla on ollut viime vuosien muuttoliikkeen hidastumiseen, vaatisi tutkimista, varsinkin kun säännösten uudistaminen on parhaillaan arvioitavana ja kun tavoitteena on pyrkiä lakien viittä vuotta pidempään voimassaoloaikaan.

Muuttoliikekysymykset aluepoliittisen suunnittelun ja väestö- ja työpaikkasuunnittelun laadinnan osalta kuuluvat valtioneuvoston kanslian suunnitteluosastolle. Se pitää tärkeänä maassamuuton ja siirtolaisuuden alueellisen kohdentumisen tutkimista sekä muuttoliikkeen rakenne- ja syytutkimusta. Suunnitteluosasto korostaa myös tuoreiden ja ennakoivien muuttoliikeselvitysten tarvetta, jotta aluepoliittisessa suunnittelussa pystyttäisiin riittävästi ottamaan huomioon muuttoliikkeiden vaikutus. Samoin olisi selvitettävä maassamuuttoa ja siirtolaisuutta ohjaavia toimintalinjoja ja -mekanismeja sekä kehitettävä väestö- ja työpaikkasuunnitteiden laadintaa.

Missä määrin tulevaisuudessa harjoitettava aluepolitiikka tulee hillitsemään muuttoliikkeitä, jää nähtäväksi. Ilmeistä kuitenkin on, että Etelä-Suomella tulee jatkossakin olemaan vetovoimaa. Uudenmaan kehittymisen arvellaan edellyttävän muualta saapuvaa työvoimaa. Tällaiset kehityslinjat tulisi kyetä ennakoimaan mahdollisuuksien mukaan. Työvoimaministeriön vuoteen 1990 ulottuvan arvion mukaan työvoiman tarjonta tulee hidastumaan johtuen pääasiassa ikäluokkien pienenemisestä. Työvoiman kysyntään vaikuttavat myös suhdanteiden vaihtelut.

Edellinen liittyy laajaan kysymykseen työvoiman liikkuvuudesta tulevaisuudessa. Tämä ongelma koskee erityisesti maita, joissa on jonkin verran työvoimaa saatavissa perustuotantoon liittyvien elinkeinojen piiristä. Esimerkiksi Norjassa on suunniteltu järjestelmää, jonka mukaan työntekijöiltä, jotka ilman pätevää syytä kieltäytyvät vastaanottamasta toisella paikkakunnalla olevaa avointa työpaikkaa, tultaisiin eväämään työttömyysavustus. Oman maan kansalaisten työllistämistä pidetään mielekkäämpänä kuin ulkomaista työvoimaa. Voidaankin kysyä: Miten voidaan aktivoida työttömyyskortistossa olevat hankkimaan työtä itselleen myös laajemmalla alueella. Suomessa vastaavan säännön nykyistä ankarampi soveltaminen saattaisi edistää työvoiman liikkuvuutta.

Nykyinen tilanne saattaa johtaa mm. siirtolaisuuden lisääntymiseen sekä lisää paineita muiden ratkaisujen etsimiseen¹¹. Todettakoon, että Metalliteollisuuden Työnantajaliiton toimitusjohtaja Rolf Widén totesi äskettäin Lounais-Suomen telakkateollisuuden potuvan työvoiman puutetta ja piti yhtenä keinona puutteen lievittämisessä itä-suomalaisten ammattimiesten muuttamista Länsi-Suomeen. (Turun Päivälehti 11.11.1980). Tämä on hyvin monimutkainen ongelmakenttä ja vaatisi perusteellisia selvityksiä myös muiden kuin teollisuuspiirien ja työvoimaviranomaisten taholta.

Paitsi maan eri läänien ja talousalueiden välistä muuttoliikettä olisi myös kiinnitettävä nykyistä enemmän huomiota läänien sisällä tapahtuvaan muuttoon. Aluepoliittisessa keskustelussa on korostettu, että heikosti kehittyneitä paikkakuntia on myös Etelä-Suomessa, saaristosta puhumattakaan.

Eräitä tutkimuskohteita

Maaseutuhakuinen muutto

Erääksi 1980-luvun muuttoliikkeen tunnusomaiseksi piirteeksi on ennustettu maaseutumaiseen ympäristöön suuntautuvaa muuttoa. Tämä taas voi jakautua varsinaiselle maaseudulle muuttoon, mikä usein liittyy myös paluuseen maa- ja metsätalouteen tai muuhun alkutuotantoon. Muuttoon kytkeytyy usein myös sukupolvenvaihdos maatiloilla. Tämä on oma ongelmakenttänsä, jonka tutkiminen vaatisi eri tahojen yhteistyötä. Maaseudun kehittämismahdollisuuksiin liittyvät useat eri yliopistoissa tehdyt kylätutkimukset.

Toinen maaseutuhakuinen muutto suuntautuu erityisesti isompien kaupunkiemme välittömään läheisyyteen. Maaseutuhakuinen muutto lisää työpaikkapendelöintiä, kun työpaikat ovat kaupungeissa samalla kun asunnoista yhä enenevä määrä rakennetaan ympäristökuntiin. Vuoden 1975 elinkeinotutkimuksen mukaan asuinkuntansa ulkopuolella työssäkäyviä oli noin 20 prosenttia ammatissa toimivista; v. 1950 luku oli 10 prosenttia. Hyvät liikenneyhteydet mahdollistavat pitkätkin päivittäiset työmatkat. V. 1978 tehdyn pääkaupunkiseudun muuttoliiketutkimuksen mukaan¹² maaseutuympäristöön muuttaja oli tavallisesti perheellinen henkilö, ja tärkeimpinä syinä muuttoon olivat pääkaupunkiseudun asuntojen kalleus, pientalojen vähyyt, pitkät työmatkat sekä uusien asuinlähiöiden epäviihtyisä asuinympäristö.

Muissa läntisissä teollistuneissa maissa suurimpien kaupunkien väestön kasvun pysähtyminen on osoittautunut pysyväksi ilmiöksi. Maaseutuhakuista muuttoliikettä on ollut ainakin kymmenen vuoden ajan läntisessä Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Kyseessä on tavallisimmin tilanne, että asutaan maalla ja käydään töissä kaupungissa. Maallemuuttajat olivat aluksi varakasta väkeä, mutta sittemmin on muuttaneiden koostumus monipuolistunut. Tavallisimmat syyt maallemuuttoon ovat olleet vaikea asuntotilanne, sosiaaliset ongelmat sekä ruuhkat ja saasteet.

Hyvä esimerkki tästä kehityksestä on Tanska, jossa on käynnissä voimakas maaseutuhakuinen muutto. Vielä 1960-luvulla tanskalaiset muuttivat kaupunkiin, mutta nyt on suunta päinvastainen. Maalaiskylät kiehtovat tanskalaisia, mutta kaupunkilaisten maallemuutto aiheuttaa myös ongelmia. Kylästä voi muodostua nukkumaetioita, joissa ei ole kauppia, kouluja eikä muita tarpeellisia palveluja. Kaupunkilaiset saattavat lisäksi mullistaa koko entisen kyläyhteisön elämän ja kiristää asukkaiden välisiä suhteita. Maallesuuntautuva muutto sotki myös väestökehityksen arviot ja niihin perustuvat suunnitelmat. Nämä taas perustuivat 25:n edellisen vuoden kehitykseen, jolloin muuton suunta oli päinvastainen. Niinpä aloitettiin pikaisesti tutkimustoiminta arvioimaan, mitä tapahtuu vuoteen 2000 mennessä.

Tutkimus vahvisti sen, että kaupunkilaisten muutto kyliin tuo ongelmia; heidän on usein vaikea sopeutua paikalliseen elämäntapaan ja kulttuuriin. Uusien omakotitaloalueiden myötä koko entinen maisema muuttuu. Tanskassa onkin herännyt voimakas kylien suojelemiseen pyrkivä liike. Onko vaara, että perinteinen kyläyhteisö on häviämässä ainakin suurempien kaupunkien lähistöiltä?

Myös Suomessa on Helsingin seudulla, Turussa, Tampereella ja ehkä muissakin kaupungeissa ilmeisen vilkasta maaseutuhakuista muuttoa. Pääkaupunkiseudun muuttoliiketutkimus antaa viitteitä siitä, että tämän muuton syyt poikkeavat aikaisemmista muuttovirroista. Maaseudulle muutto – vertailukohtana mm. Tanskan kokemukset – vaatisi nykyistä enemmän tutkimusta Hakamäen esitysten jatkoksi. Siirtolaisuusinstituutin ”maassamuuttajan muotokuva” aineiston perusteella on tehty erillinen selvitys ”keskuspakoinen maassamuutto – asutuskeskuksesta poismuuttavan muotokuva”.

Saariston autoituminen

Saaristoasiain neuvottelukunnan mietinnön mukaan saaristojemme väkiluku on vähentynyt parin viime vuosikymmenen aikana puoleen. Saaristolaisten määräksi arvioidaan 15 000. Nopeimmin ovat saaristolaiset kadonneet Sisä-Suomen saaristosta. Saariston väestörakenne on vanhusvoittoista ja lapsia on vähän. Pelätään saarten vähitellen autoituvan lähes kokonaan ellei vastatoimia aloiteta pikaisesti. Näitä olisivat mm. luontaistalouden tukeminen saarilla sekä liikenne- ja muiden palvelujen parantaminen. Saariston väestökehityksessä näyttäisi olevan syytä optimismiin elinkeinoelämän vilkastumisen myötä. Muuttoliikkeen hillitsemiseen tähtää mm. saaristolakiesitys, mutta itäisellä Suomenlahdella ei senkään enää uskota pelastavan asutuksen jatkumista. Alueen saarissa asuu tällä hetkellä vakituisesti vain 130 henkeä. Tunnettu tosiasia on myös, että suuri osa saaristoväestöstä on lähtenyt siirtolaisiksi Ruotsiin. Saariston autoitumista on tutkinut Gunnevi Bergbom¹³, ja FL Juhani Vainio TY:n maantieteen laitoksella tutkii Lounais-Suomen saariston autoitumista.

Tarvitaan nykyistä parempi kokonaisnäkemys saaristolaisten muuttoliikkeistä Suomenlahdella, Pohjanlahdella ja Sisä-Suomen järviolueilla. Mainittakoon, että akateemikko Olavi Granö on kiinnittänyt huomiota saariston tutkimustarpeisiin laajemminkin.

Maassamuutto vai siirtolaisuus

Monelle Pohjois- ja Itä-Suomen asuinpaikan vaihtoa suunnittelevalle ovat vaihtoehtoina Etelä-Suomi ja Ruotsi. Tarvitaan selvityksiä vaihtoehtoista: maassamuutto vai siirtolaisuus. Eräitä paikallisia selvityksiä tosin on tehty. Lahden kaupunkisuunnitteluviraston tutkimuksessa todettiin, että noin neljä viidestä muuttoa harkinneesta halusi siirtyä muualle Suomeen ja joka viides ulkomaille. Lahtelaismuuttajia kiinnostivat erityisesti Helsinki ja Ruotsi. Suurimmat syyt muuttohalukkuuteen olivat huonot ansiot ja työttömyys.¹⁴

Siirtolaisuusinstituutissa on parhaillaan käynnissä VTM Arja Munterin tutkimus, jossa selvitetään Länsi-Uudenmaan muuttoliikettä. Tutkimuksessa pyritään selvittämään, paitsi kieliolojen ym. lähtötilannetekijöiden vaikutusta, myös maassamuuton ja siirtolaisuuden mahdollista vaihtoehtoisuutta sekä löytämään konkreettisia ehdotuksia, joilla muuttopainetta voitaisiin vähentää.¹⁵ Kaikille muuttoa kotiseudulta harkitseville tulisi maassamuuton muuttoturvan olla kilpailukykyinen maastamuuton muuttoturvan kanssa. Tämä edellyttäisi talous- ja asuntopolitiikan ohella yhdyskuntien kehittämistä sosiaali-, kulttuuri- ja asuinympäristöltään sellaisiksi, ettei maassamuutto johda ns. kaksivaihemuuttoon maassamuuton mahdollisesti epäonnistuessa.

Siirtolaisuuden alueellista painopistettä arvioitaessa on otettava huomioon, ettei ole tarkkaa tietoa siitä, minkä verran Etelä-Suomesta esim. Ruotsiin muuttaneista on ollut sellaisia henkilöitä, jotka ovat ensin tulleet muualta Etelä-Suomeen.

Etappimuutto saattaa aiheuttaa jatkuvien muuttojen ketjun. (Siirtolaisasiain neuvottelukunta 1981).¹⁶ Paitsi yksilötasolla on maassamuuton ja siirtolaisuuden väliset yhteydet selvittävää myös makrotalouden tasolla; missä määrin maassamuuton lisääntyminen vähentää siirtolaisuutta ja mitkä ovat niiden väliset yhteydet.

Lapin ja Kainuun muuttoliike

Aina kun puhutaan muuttoliikkeestä, on erityistä huomiota kiinnitettävä Lappiin, jossa tälläkin hetkellä on suhteellisesti eniten työttömiä ja vähiten avoimia työpaikkoja. Lokakuussa 1980 oli Rovaniemen työvoimapiirin työttömyysaste 9,9 %, kun luku Helsingissä oli vain 1,7 %. Vuodesta 1950 lähtien Lappi on menettänyt muuttotappiona noin 40 000 asukasta, eli runsaan viidenneksen nykyisestä väestöstään. Pohjoisen työvoiman arvellaan alkavan taas liikehtiä kohti etelää, mutta myös Ruotsi ja Norja vetävät pohjoissuomalaista työvoimaa. Tilanne muistuttaa hieman kymmenen vuoden takaista aikaa, jolloin muuttoaalto tyhjensi kokonaisia kyliä Lapissa. Muuttoalteeimpia ovat juuri ammattiin valmistuneet nuoret, joille työnsaanti on kotipaikkaa tärkeämpi. Näitä on noin kolmannes työttömistä. Muutto on sitä todennäköisempää, mitä korkeampi ja erikoistuneempi on koulutus – Lapissa kuitenkin yleensä ammattikoulutus. 10 vuotta sitten lähtenyt muuttaja oli tavallisimmin vailla ammattikoulutusta. Lapin aluepolitiikot pelkäävät uutta muuttoliikettä. Lapin viranomaiset ovat huolissaan, mutta eivät pelkää suurta muuttovyöryä.¹⁷ Paikallaan pysymistä on auttanut huomattavasti se, että Lappiin on tullut lisää koulutuspaikkoja. On selvittävää, missä määrin potentiaalista muuttohalukkuutta on toisaalta Etelä-Suomeen, toisaalta Norjaan ja Ruotsiin. Ilmeistä kuitenkin on, ettei Lapissa enää ole lähtijöitä siinä määrin kuin 10 vuotta sitten. Mutta vähäisempikin väestön poismuutto saattaa aiheuttaa harvaan-asutuilla seuduilla vaikutuksia, joita on vaikea korjata myöhemmin.

Yksi lisätutkimuskohde olisi Kainuun alueen muuttoliike. Nyt esim. Kuusamon kirkonkylästä on kehittymässä Koillismaan ykköstaajama ja vastaavasti maaseutukylät autoituvat. Onko tapahtumassa maakunnan piirissä liiallista

keskittymistä, teollistumista ja kaupungistumista samaan aikaan kun entisiä maaseudun elinkeinoja ei kehitetä riittävästi? Asia vaatisi selvittämistä, sillä tilanne on ilmeisesti monella muullakin paikkakunnalla samantapainen kuin Kuusamossa.

Kainuun työllisyyskysymyksiin liittyy Kostamus-projekti. Sen mahdollisesti loppuessa olisi löydettävä vaihtoehtoisia työpaikkoja. Muutoin väestön poismuutto tulee olemaan ilmeinen. Kehitysaluerahasto on kiinnittänyt asiaan huomiota, ja Kainuun kehitysyritys on perusteilla.

Suomenruotsalaisten muuttoliike

Suomenruotsalaisia on maassamme noin 300 000. Tämä väestönosa on menettänyt paljon ihmisiä siirtolaisina ensin Amerikkaan ja viime vuosikymmeninä Ruotsiin. Uudenmaan läänin asukkaista joka neljäs puhui 25 vuotta sitten ruotsia äidinkielenään; nyt heidän osuutensa on noin 13 %. Kielisuhteisiin on vaikuttanut erityisesti ruotsinkielisen väestön runsas siirtyminen Ruotsiin ja vastaavasti suomenkielisten, erityisesti Pohjois- ja Itä-Suomesta saapuneiden, muuttajien hakeutuminen Uudellemaalle. Kielisuhteiden muutos on osaltaan tuonut ongelmia suunnittelulle ja päätöksenteolle. Ruotsinkielisen väestön maassamuuttoa ja sen yhteyttä siirtolaisuuteen olisi tutkittava nykyistä enemmän. Tosin Åbo Akademiassa on käynnissä Tom Sandlundin tutkimusprojekti, "Språkgrupp och mobilitet", jossa ruotsinkielisen väestönosan liikkuvuutta tarkastellaan alueellisen, sosiaalisen ja kielellisen liikkuvuuden osalta. Siirtolaisuusinstituutin läntisen Uudenmaan ruotsinkielisiä pitäjiä koskeva tutkimus tuonee lisävalaistusta suomenruotsalaisten muuttohalukkuudesta. Myös Pohjanmaan ruotsalaisalueiden muuttoliikkeet tarvitsisivat lisätutkimuksia ja jatkuvaa seurantaa. (Suomenruotsalaisen siirtolaisuuskomitean mietintö 1980).

Muuttoliike ja kirkko

Myös kirkon piirissä tunnetaan mielenkiintoa muuttoliikkeitä kohtaan. Väestön laaja muuttaminen uusille paikkakunnille koetaan kirkon piirissä ongelmaksi, erityisesti muuton aiheuttama ihmissuhteiden menetys, yksinäisyys ja juurettomuus, kuten todettiin kirkon 4. diakonipäivillä Lahdessa 10-12.10.1980.¹⁸ Valtiokirkoillamme ja uskonnollisilla yhteisöillä olisi tehtäväkenttää yhteyksien solmijana muuttajiin ja muuton aiheuttamien haittojen vähentäjänä. Kirkon nuoriso- ja yhdyskuntatyö sekä auttava puhelin voisivat myös edistää muuttajien sopeutumista. Kirkon tutkimuslaitos näkisi erityisenä tutkimuskohteina muuttamisen vaikutuksen ihmisten osallistumiseen sekä perinnekulttuurin, esim. juhlaperinteiden, säilymiseen muuttaneiden keskuudessa. Todettakoon, että HY:n teologisessa tiedekunnassa on tekeillä Helena Ahosen tutkimus ruotsinsuomalaisten kirkollisesta osallistumisesta ja uskonnollisuudesta. Työn tukijoina ovat Ruotsin Suomenkielisen Seurakuntatyön Keskusliitto ja Kirkon Tutkimuslaitos. Yleisemmin ottaen näyttää siltä, ettei muuttoliikkeiden ja ihmisten uskonnollisuuden ja kirkon välisiä yhteyksiä ole tätä laajemmin ja systemaattisemmin selvitetty.

Muuttajan muotokuva

Ennen kuin Siirtolaisuusinstituutin maassamuuttajan muotokuva - tutkimus valmistuu, tuntuu muiden selvitysten - jotka eivät ole mitenkään edustavia - perusteella tämän hetken muuttaja olevan iältään noin 20-29 vuotias. Näiden osuus esim. Jyväskylässä tehdyn tutkimuksen mukaan oli lähes puolet kyseiseen kaupunkiin ja kaupungista muuttaneista.¹⁹ Erityisen runsaasti kaupunki oli menettänyt hyvin koulutettua väestöä. Tähän lienee ollut yhtenä tekijänä opiskelu Jyväskylän yliopistossa. Myös Vaasassa tehdyn tutkimuksen mukaan²⁰ muuttajat olivat yleensä koulutettuja nuoria, ja he muuttivat asuinpaikkaa paremman toimeentulon ja viihtyisämmän elinympäristön takia; ns. pakkomuuttajia oli erittäin vähän. Vaasan väkiluku onkin laskenut vuodesta 1973 lähtien.

Yksi syy tähän on ollut myös siirtolaisuus Ruotsiin: niinpä vaasalaisnuoria on siirtynyt erityisesti Uumajan yliopistoon opiskelemaan. Maassamuuttoa Tampereelle 1970-79 käsittelevän tutkimuksen ennakkotietojen mukaan kaupunki on menettänyt nuoria lapsiperheitä ja saanut lisää opiskelijoita ja vanhuksia. Tampereen sisäisessä muutossa olivat lapsettomat perheet, opiskelijat ja ammattitaidottomat työntekijät muuttoalitteimpia. Sen sijaan ylemmät toimihenkilöt ja eläkeläiset muuttivat suhteellisesti vähemmän.²¹

Liittyen aikaisemmin käsiteltyyn maaseutuhakuiseseen muuttoon tulisi selvittää perusteellisesti suurimmista kaupungeista poismuuttaneiden muotokuva. Poikkeako se perinteisen muuttajan muotokuvasta? Siirtolaisuusinstituutin käynnissä olevasta tutkimuksesta näyttäisi siltä, että tyypillinen suuresta kaupungista muuttaja ei ole ns. ylempistä sosiaaliryhmistä vaan lähinnä keski- ja alempiin tuloryhmiin kuuluva. Pienistä kaupungeista maaseudulle muuttaneista on suhteellisesti enemmän ylempiin sosiaalisiin ryhmiin kuuluvia kuin isoissa kaupungeissa. Asuntokysymys on muuton keskeinen tekijä. Kaupungista toiseen muuttaneet ovat suhteellisesti eniten ylempiin sosiaalisiin ryhmiin kuuluvia ja muuton syinä korostuvat työhön liittyvät tekijät. Myös eräissä maalaiskunnissakin on selvitetty muuttoliikettä, esim. Hollolassa Hämeessä. Täällä oli tutkittu v. 1979 seurakuntaan ja seurakunnasta muuttaneita, mikä kattoi noin 85 % muuttajista.²² Tällaiset kuntakohtaiset muuttoliikeselvitykset ovat arvokkaita paikalliselle suunnittelulle ja päätöksenteolle. Kuntatason päättäjille muuttoliikkeiden ja muuttajien ominaisuuksien tuntemus on varmasti hyödyksi ja vähentää mm. mahdollisia virheinvestointeja. Nämä paikalliset tutkimukset ovat satunnaisia ja tutkimustarpeena on yleispiirteiden ja koko maan väestöä koskevien tietojen tuottaminen, kun paikalliset olosuhteet vaihtelevat suuresti. Toivottavasti Siirtolaisuusinstituutin laaja maassamuutto-tutkimus tuo kokonaisnäkemystä asiaan.

Sopeutuminen, identiteetti ja kulttuuri

Suomalaisen yhteiskunnan muuta Pohjolaa nopeampi rakennemuutos maatalousvaltaisesta kaupungistuneeksi teollisuusvaltioksi aiheutti kansalaisten muuton maaseudulta asutuskeskuksiin ja hakeutumisen uusiin ammatteihin.

Muutos alkoi 1950-luvulla. Kehitys jatkui voimakkaana aina vuoteen 1974 asti. Muuttoliike ja kaupungistuminen aiheuttivat monia ongelmia sekä muuttotappio- että muuttovoittoalueilla. Näihin yhteiskunnan merkittäviin rakennemuutoksiin ei opetusministeriön mukaan ole maassamme toistaiseksi kiinnitetty riittävä huomiota (Opm:n kulttuuripoliittinen taustamuistio 1980)²¹. Muuton erityisenä ongelmana on entisen perheyhteisön hajoaminen. Muuttaminen uusille asuinalueille on aiheuttanut runsaasti sopeutumisongelmia, juurettomuutta, vieraantumista yhteiskunnasta ja henkisiä vaikeuksia. Sosiaaliviranomaisten mukaan moni muuttaja sortui jo vastaanottoasuntoloiden ilmapiirissä. Muuttamisen vaikeudet saattavat heijastua myös sairastavuutena. On muistettava, että ongelmat siirtyvät muuttajan mukana.

Useimmiten puhutaan vain muuttoliikkeiden negatiivisista vaikutuksista. Olisi tasapuolisesti selvitettävä myös muuttoliikkeiden positiivisia seuraamuksia niin yksilö- kuin yhteisötasollakin.

Muuttoliikkeen ansioista on mm. Helsingin seudulle kehittynyt voimakas pohjalainen, hämäläinen, savolainen, karjalainen jne. kulttuuri. Ihmisten identiteetti on kirjava spektri ja tässä vivahteiden - usein maakuntapohjaisten - monipuolisuudessa on suomalaisen kulttuurin voima. Mikkelin Kotiseutupäivillä elokuussa 1980 todettiin kotiseututyön olevan muuttajille tärkeää. Muuttajien vastaanottamisessa olisikin tehtäväkenttää maakuntayhdistyksille ja pitäjäseuroille.

Aikaisemmin mainitussa opetusministeriön muistiossa todetaan myös, että erääksi suomalaisen kulttuuripolitiikan keskeiseksi ongelmaksi on muodostunut asuinpaikan vaihdoksen yhteydessä tapahtunut perinteen katkeaminen. Tästä on ollut seurauksena vieraantumista ja juurettomuutta ja siihen on liittynyt alttius rutiininomaisiin ja kapean kaupallisen tarjonnan mukaisiin ajankäytön muotoihin. Juuri perinteen jatkumisen tutkimista muuttajien keskuudessa korosti myös Kirkon Tutkimuslaitos.

Rinnan muuttajien sosiaalisen ja kulttuurellisen tilanteen selvitysten kanssa tulisi kiinnittää huomiota myös lähtöalueiden vastaaviin ilmiöihin.

Muuttoliike on niin monimutkainen ilmiö, että useimmissa tutkimuksissa joudutaan ainakin jossain määrin ottamaan huomioon useamman kuin yhden tieteenalan erityisvaatimuksia. Poikkitieteellisyyden ohella on korostettava jatkuvasti myös kokonaisvaltaisen tarkastelun tarvetta.

Loppukatsaus

Suomalaiselle muuttoliikkeelle on ollut tyypillistä hallitsemattomuus - oli sitten kyseessä maassamuutto tai siirtolaisuus. Seurauksena oli maaseudun huolestuttava tyhjeneminen ja raju Ruotsiin muutto v. 1969-70. Äkillisiin muutoksiin suomalainen yhteiskunta reagoi jälkikäteen. Kuvaavaa on, että siirtolaisuuspoliittinen periaateohjelma valmistui vasta syksyllä 1980, vaikka suuntaviivat hahmoteltiin jo 1970-luvun alussa. Harjoitetulta yhteiskunta-politiikalta on puuttunut tarvittava joustavuus ja valmius toimenpiteisiin. Tämä taas on johtunut siitä, että meiltä on puuttunut tietoja keskeisistäkin yhteiskunnallisista ilmiöistä, niiden syistä ja seurauksista. Väestömme muuttoliikkeet ovat yksi pahiten laiminlyötyjä alueita.

Erityisen tärkeätä olisi muuttoliikkeiden jatkuva seuranta. Tilastokeskuksen vuosittaisten muuttoliiketilastojen lisäksi voitaisiin kerran vuodessa tehtävän työvoimatutkimuksen yhteyteen liittää pysyvästi mm. muuttamisen syitä koskeva kysymys.

Olisi myös harkittava voitaisiinko suppean kuukausittain suoritettavan työvoimatiedustelun yhteyteen liittää juuri tapahtuneeseen tai suunniteltuun muuttoon liittyvä kysymys. Täten voitaisiin saada tuoreita tietoja ja ennakoita tulevia muuttoliikkeitä. Tämä puolestaan antaisi paremman perustan yhteiskunnalliselle suunnittelulle ja päätöksenteolle.

Vuoden 1975 muuttoliikesymposiumissa OECD:n asiantuntija Maurice Allefresde Lyonin yliopistosta korosti, että menneisyyttä ja tulevaisuutta tulisi harkita samanaikaisesti. Jotta voisimme rakentaa tulevaisuuden mahdollisimman lujalle pohjalle, meidän on ensin tunnettava aikaisemmat kehityslinjat ja nykyinen tilanne. Allefresde totesi, että edessämme on toteutettavan mallin määrittely. Onnistuaksemme siinä vanhat tasapainoratkaisut, jotka nykyiset tuotantosysteemit ovat tuhonneet, täytyy asettaa entiseen arvoonsa, ja Allefresde jatkoi:

”Suuri edistysaskel otetaan sinä päivänä, jolloin muuttoliikkeet, jotka laajamittainen, tuhoava, traumatisoiva taloudellinen kasvu on herättänyt, korvattaisiin kehitysmuuttoliikkeillä, jotka on demokraattisesti ohjelmoitu ja jotka pakostakin olisivat pienempiä, koska niiden päällimmäisenä huolenaiheena olisi parantaa työolosuhteita ja ihmisten elämää maaseudulla, jossa he elävät”.²⁴

Meidän on tietysti tunnettava menneisyys, mutta on myös muistettava, ettei tulevaisuutta voida ennustaa menneisyyden säännönmukaisuuksilla. Tästä on suuri Ruotsiin muutto 1969-70 ja öljykriisi 1973 havainnollisia esimerkkejä. Tulevaisuuden hahmottaminen on vaikeaa, mutta näyttäisi siltä, että parhailaan on käynnissä 1974 alkanut murroskausi, jonka päättymistä on vaikea ennakoita. Tänä aikana tuotannon jatkuva kasvu pysähtyi ja maassamuutto hidastui. Eräissä selvityksissä nähdään maaseutumaiset pienet yhteisöt tulevaisuuden yhdyskuntarakenteen tukipylväinä. Onko tämä vain kaupungistumisen negatiivisten piirteiden vastareaktio - vai olemmeko todella pyrkimässä takaisin luontoon ja maaseudun idylliin? Seuraako 1980-luvun puolivälistä lähtien suhteellisen rauhallisten muuttoliikkeiden kausi? Tämä riippuu paljon myös harjoitettavasta yhteiskuntapolitiikasta.

Aktiivisella ja joustavalla tutkimustoiminnalla tulisi luoda viitekehys tulevaisuuden ennalta ehkäisevälle muuttoliikepolitiikalle. Tällöin tutkimus olisi erityisesti kohdennettava mahdollisiin muuttajiin ja ”riskiryhmiin”, lähtöalueiden muuttoa edistäviin taustailmiöihin sekä muuton kaikkiin yksilöllisiin ja yhteiskunnallisiin vaikutuksiin. Tähän liittyy myös teoreettisen tutkimuksen tarve ja aikaisempien väestöennusteiden tarkistaminen. Tilastokeskus onkin laatinut kunnittaiset väestöennusteet vuoteen 2000 saakka. Väestösuunnitteiden tekeminen on julkisen vallan, ja ennen kaikkea valtioneuvoston kanslian tehtävä. Varautuminen tulevaisuuden haasteisiin edellyttää yhteiskuntapolitiikaltamme suurta joustavuutta myös suurestikin muuttuvissa olosuhteissa. Muuttoliikkeissä heijastuvat yhteiskuntapolitiikan onnistuminen tai epäonnistuminen. Ymmärtäen menneisyyden, tuntien nykyisyyden, katse on luotava

tulevaisuuteen. Futurologisen tutkimuksen tarve on selvästi korostunut.

Futurologeja on ollut aikaisemminkin, mutta heidän sanomaansa ei ole kiinnitetty huomiota. Pääministeri Urho Kekkonen oli puhujamatkalla Varsinais-Suomessa 1950-luvun puolivälissä. Tiet olivat huonoja ja auto juuttui liejuun. Kun lähistöllä ei ollut apua saatavilla, ryhtyi pääministeri itse työntämään ja hän lausui: "Tulee vielä aika, jolloin ihmiset muuttavat takaisin maalle. Minä en ehkä näe sitä aikaa, mutta sinä kun olet nuori mies tulet näkemään".²⁵

Vastaus esitelmän alussa esitettyyn kysymyksen "Vastaako muuttoliiketutkimus tiedon tarvetta" on "kyllä ja ei". Painopiste on kielteisessä vastauksessa. Suurin tiedon tarve on se, että ensin olisi selvitettävä mitkä virastot, laitokset ja yhteisöt tarvitsisivat ja millaisia muuttoliikkeitä koskevia tietoja erilaisiin tarkoituksiinsa. Tämä olisi lähtökohta tiedon tuottamiselle - kiireellisimpinä lähitulevaisuuteen kohdistuvat selvitykset, jotta kaikessa yhteiskunnallisessa suunnittelussa ja päätöksenteossa otettaisiin huomioon niiden vaikutus myös muuttoliikkeisiin nykyistä paremmin.

LÄHDEVIITTEET

1. Riittakatriina Manninen (1979), Muuttoliike suomalaisen näytelmän aiheena 1963-77, Helsingin yliopisto, kotim. kirjallisuus, pro gradutyö, Helsinki.
2. Kari Hietala (1979), Maassamuutto teknologian kehityksen aiheuttaman rakennemuutoksen sopeuttavana tekijänä s. 62-104. Demografian jatkokoulutusseminaari Lammilla 1978. Suomen Väestötieteen Yhdistyksen julk. No 5, Helsinki.
3. Olavi Koivukangas - Simo Toivonen (1978), Suomen siirtolaisuuden ja maassamuuton bibliografia, Turku.
4. Kimmo Mikkola (1973), Maassamuutto ja pohjoismainen muuttoliike vuonna 1970, Tilastokeskus. Tutkimus No 22, Helsinki.
5. Pekka Myrskylä (1978), Muuttoliike: Maassamuutto sekä Suomen ja Ruotsin välinen muuttoliike 1950-1975. Tilastokeskus. Tutkim. No 48, Helsinki.
6. Olli Kultalahti (1972), Muuttaminen sosiaalisena ilmiönä. Acta Universitatis Tampereensis ser. A 46, Tampere.
7. Pekka Huuhtanen (1975), Muuttajan muotokuva ja sopeutuminen. TVM; Suunniteluosasto, Monistettuja tutkimuksia 11, Helsinki.
8. Simo Hakamäki (1978), Maaseudulle muutto muuttoliikkeen osana. Jyväskylän Studies in education and social research 38, Jyväskylä.
9. Sten Johansson (1970), Om levnadsnivåundersökningen, Tukholma.
10. Pertti Rannikko (1980), Suomen suurimpien kaupunkien väestönkasvun hidastuminen. Joensuun k.k. Karjalan tutk.lait. julk. 43, Joensuu.
11. Ari Valjakka, "Liikkuvuutta syytä edistää", Turun Sanomat 3.11.1979.

12. Pääkaupunkiseudun muuttoliiketutkimus (1978) YTV. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja 1978: A 2, Helsinki.
13. Gunnei Bergbom (1974), "Befolkningsförändringar på öarna i skärgårdshavet". Skärgård i omvandling, s. 117-123, Porvoo.
14. Raili Ventomäki (1978), Lahden kaupunkiseudun väestönmuutokset vv. 1961-77. Lahden kaup. suunn.viraston tutk. ja selv. B 13/-78, Lahti.
15. Arja Munter, Emigrationsundersökningen i västra Nyland, Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1981.
16. Siirtolaisasiain neuvottelukunta (1981). Siirtolaisuuspoliittisen periaatekomitean mietintö. Helsinki.
17. Jorma Korhonen, "Muuttoliike Lapista etelään kasvaa taas", HS, 28.10.1979.
18. Altti Majava (1980), "Muuttoliikkeen monet kasvot". Rakkauteen juurtuneina, Kirkon neljänsien diakoniapäivien valmistelukirja, s. 4-17, Loimaa.
19. Jouni Juutilainen (1980), Väestömuutokset alueittain Jyväskylässä vuonna 1978. Tilastollisia tiedonantoja Jyväskylästä 1/-80.
20. Timo Nuuja (1979), Migrationen från Vasa stad under åren 1975-1977. Umeå univ. Geogr. institutionen: Umeå.
21. Matti Saari (1980), "Tampereen muuttoliiketutkimuksen ennakkotietoja" ja Lasse Oulasvirta "Tampereen sisäiset muutot 1978". Tilastollisia tiedonantoja Tampereelta 1-2. 1/-80.
22. Hollolan kuntasuunnittelutoimikunta (1979), Muuttoliike Hollolan seurakuntaan ja seurakunnasta vuonna 1979.
23. Opetusministeriön kulttuuripoliittisen ohjelman tarkistettu taustamuistio, Helsinki 19.6.1980.
24. Maurice Allefresde (1976), "Maassamuutto Euroopassa". Muuttoliikesymposium 1975. Siirtolaisuustutkimuksia A 4, s. 20-28, Vaasa.
25. Keskustapuolueen Varsinais-Suomen piirin ent. toim.joht. Pauli Palmunen kertanut Olavi Kojukankaalle 22.9.1980.

MAASSAMUUTTOTUTKIMUS 1975-80 JA TIEDONTARVETAULUKKO

Tehdyt tutkimukset

Käynnissä olevat tutkimukset

Tiedon tarve

1. Yleisesitykset maassamuutosta sekä siirtolaisuus vaihtoehtona

Lundström, C-J, Tradition, selektivitet och diffusion i migrationen. En empirisk studie i Närpes kommun. SLS forsk.rapp. 26 Åbo 1977. 160 s.

Myrskylä, Pekka, Muuttoliike: Maassamuutto sekä Suomen ja Ruotsin välinen muuttoliike 1950-1975. Tilastokeskus Tutkimuksia 48. Helsinki 1978. 173 s.

Kanniainen, Vesa, Työttömyys ja muuttoliike Lapin läänissä 1960-luvulla. TVM, Suunn.os. Monistetutk. 3. Helsinki 1976. 184 s.

Sandlund, Tom, Ethnicity & mobility. Description of a project. Språkgrupp och mobilitet forsk. rapp. Nr 1. Åbo 1980. 27 s.

Siirtolaisuustutkimuksia A 4:

Olavi Koivukangas, Raimo Narjus, Sakari Sivula (toim.), Muuttoliikesymposium 1975. Esitelmät ja keskustelut. Ruissalon kongressihotelli Turku 20-21.11.1975. Vaasa 1976. s. 186

Söderling, Ismo, Maassamuuttajan muotokuva ja sopeutuminen - tutkimus 1977 ja 1978 muuttaneista. Siirtolaisuusinstituutti.

Muuttoliikkeen rakenne ja niiden kokonaisvaikutukset.

Maassamuuttajien demografinen ja sosioekonominen rakenne.

Muuttopäätöksiin vaikuttavat tekijät.

Eri tieteen alojen saavuttamien tutkimustulosten yhdistäminen ja kokonaistaminen sekä tutkimusprojektien koordinointi.

Ei-taloudelliset tekijät muuttoliikkeissä.

Tehdyt tutkimukset

Käynnissä olevat tutkimukset

Tiedon tarve

2. Teoreettiset tutkimukset ja ennusteet

Hietala, Kari, Muuttoliike ja epätäydelliset työvoimamarkkinat. TVM, Suunn.os. Siirtol. tutk. 16, Helsinki 1980. 230 s.

Savaspuro, Timo, Vantaan väestö- ja ikärakenne-ennuste 1976-1982. Vantaan kun- tasuunn. toim. tutk. selv. 1/-76. Vantaa 1976.

Tainio, Risto, Työvoiman liikkuvuus ja siihen vaikuttaneet tekijät Suomessa ennen toista maailmansotaa. Teknill.kork.k. Helsinki 1975, 101 s.

Sikanen, M., Muuttoliikkeen vaikutus väestön ikärakenteeseen v. 1974 Oulussa. OY suunnittelumaantiet. lait. Pro gradu. Oulu 1977.

Tapio, Markku, Suomen elinkeinorakenteen kehitys ja sen heijastusvaikutukset työ- markkinoilla. TVM, Suunn.os. Työv. poliitt. tutk. 20. Helsinki 1977. 345 s.

Tuomisaari, Timo, Taloudellis-demografinen väestö- ja työpaikkaennustejärjestelmä. Lappeenranta 1975. 45 s.

Arvela, Antero, Sosiaalinen muutos Euran kunnassa. TY sosiolog. lait. pro gradu.

Majava, Altti, Muuttoliiketeorian sekä -mallien ja metodiikan kehitysedellytyksistä.

Tilastokeskus, Muuttoliikkeen raken- ne-ennustetutkimus.

Tutkimusteoriain kehittäminen empiiristen tulosten pohjalta.

Muuttoliiketutkimuksen ennuste- ja muiden analyysimetodien kehittämisen.

Työvoiman rakenteen ja kokonaistarjonnan muuttuminen, sekä tämän te-ijän niveltymisen yhteen tulevaisuuden työpaikkojen kehittymi- sen ja eri alojen työvoiman tarpeen kanssa.

3. Lähtömuuttoa hillitsevät ja edistävät tekijät

Annala, Risto, Kaupunkialueitten kasvusta ja siihen vaikuttaneista tekijöistä Suomessa vv. 1960-1970. TaY kans. tal. tiet. lait. julk. B 29. Tampere 1974. 101 s.

Munter, Arja, Läntisen Uudenmaan muuttoliiketutkimus. Siirtolaisuusinstituutti.

Elinolosuhteet, maassamuuton vaikutukset ansio- ja elintasoon.

Palkka, tehtävien laatu, työolot yleensä.

Hurme, Helena, Muuttaminen perheen ongelmana. Jyv. yl. psyk. lait. julk. 209. J:kylä 1978. 30 s.

Muuton onnistuneisuus ja sopeutuminen sekä viihtyvyys.

Huhtanen, Pekka, Nuoren maassamuuttajan ammatinvalinta- ja työtilanne ja työvoimapalvelujen käyttö. TVM, Työv. poliitt. selv. 8. Helsinki 1977. 57 s.

Eristyneisyys.

Koski, Riitta, Muuttohalukkuus ja siihen vaikuttavat tekijät Vaasan läänissä. Vaasan kauppakk. julk. tutk. 34. Vaasa 1975. 86 s.

Kyykkä, Sirpa, Ojala, Veijo, Paasivirta, Anssi & Sundroos, Anders, Flyttningsrörelsen och levnadsvillkoren. En beskrivning av den internaflyttningen i Finland. Bilaga II till NordREFO 1978:3. Tukholma 1979. 171 s.

Penttilä, Jorma, Lahteen muuttaneen nuoren sijoittuminen ja sopeutuminen. TY psyk. lait. pro gradu. Lahden kaup. suunnittelu- viraston tutk. ja selv. B 6/-79. Lahti 1979. 67 s.

Herberts, Kjell, Vasasvenskarna, 1. Demografiska data. SLS forsk. rapp. 34. Åbo 1979. 39 s.

4. Kunnasta toiseen muutto

Antikainen, Ari, Korkeakoulututkinon suorittaneiden alueellinen sijoittuminen Suomessa. Joensuun kork.k. mon. 16. Joensuu 1976. 110 s.

Hakamäki, Simo, Maaseudulle muutto muuttoliikkeen osana. Väitösk. Jyväskylä 1978. 175 s.

Hänninen, Sakari, Porin kaupungin muuttoliike 1975 & -76. Porin kaup.tutk. 27. Pori 1977. 23 s.

Härkönen-Ahlroth, Eila, Muuttoliike Hangon kaupungissa. TY sosiologian lait. Pro gradu. Turku 1976. 66 s.

Koski, Riitta, Mikkelin muuttoliike, TY maantiet. lait. pro gradu. Turku 1977. 210 s.

Saari, Matti, Tampereen muuttoliikkeen syistä v. 1977. TaY sosiolog. & sos. psyk. lait.

Sahrman, Eva-Liisa, Äänekosken muuttoliike, 1953-57 & 1963-67. TY maantiet. lait. pro gradu.

Korkiasaari, Jouni, Lindström, Kai & Söderling, Ismo, Keskustapakoinen maassamuutto - viidestätoista Suomen suurimmasta kaupungista tapahtunut lähtömuutto vuosina 1977 ja 1978. Siirtolaisuus-instituutti.

Tarvitaan lisää tutkimuksia suurimpien kaupunkiemme osalta naapurikuntiin muuton kasvun syistä.

Jatkokoulutusmahdollisuudet ja edellytykset uralla ylenemiseen.

Olemassa olevien työpaikkojen henkilökunnan vaihtuvuus muuttoliikkeen seurauksena.

Erilaisen koulutuksen ja/tai ammattitaidon kytkeytyminen koti ja/tai opiskelupaikkakunnalta muuttoon tietyn elinkeinorakenteen omaavalle paikkakunnalle.

Muuttoketjun yhdistyminen esim. asunnon ja/tai työpaikan saantiin.

Yksilön tiedot muuttokohteena olevan paikkakunnan oloista.

Paluumuutto aikaisemmille asuinalueille.

Kuopion muuttoliiketutkimus vv. 1973-76.
Kuopion erill. tutk. 22. Kuopio 1977.

Lohjan elinyhteisötutkimus, osa 2.
(Askola, Irja, Lohjan muuttoliike).
Lohja 1976. 56 s.

Määttä, Marja-Liisa, Pirkanmaan muuttoliike.
TaY aluetiet. lait. pro gradu. Tampere
1976. 71 s.

Nuuja, Timo, Migrationen från Vasa stad under
åren 1975-77. Umeå univ. geogr. instit.
trebetygsuppsats. Umeå 1979. 97 s.

Pääkaupunkiseudun muuttoliiketutkimus. Pää-
kaup. seudun julk. s. 1978: A 2. (YTV)
Helsinki 1978. 168 s.

Rannikko, Pertti, Suomen suurimpien kaupunkien
väestönkasvun hidastuminen. Joensuun kk.
Karjalan tutk. lait. julk. 43. Joensuu
1980. 217 s.

Tolonen, Taisto, Ilomantsin ja Tuupovaaran
kuntien lähtö- ja tulomuuttoliike 1950- &
1960-luvuilla. Jyväsk. yliop. yht. k. polit. lait.
pro gradu. J:kylä 1976. 100 s.

Rannikko, Pertti, Muuttoliike ja
väestön alueelliset elinolosuhte-erot
Suomessa 1970- ja 1980-luvuilla.
Väitösk. Joensuun kk. Karjalan
tutk. lait.

Vartiainen, Perttu, Pohjois-Karjalan
työpaikkojen ja väestökehityksen
alueellinen vuo. ovaikutus 1960-
1970-luvuilla. Väitösk. Joensuun
kk. maantiet. lait.

Valtonen, Hannu, Kemin ja naapurikuntien välinen muuttoliike. TaY kans. tal. tiet. lait. tutk. B:43. Tampere 1978. 57 s.

Vartiainen, Perttu, Muuttoliike alueellisen kehityksen mekanismina Pohjois-Karjalassa 1960-luvulla & 1970-luvun alkupuolella Joensuun kk. maantiet. ym. tiedeos. julk. 12 Joensuu 1979. 150 s.

Ventomäki, Raili, Lahden kaupunkiseudun väestönmuutokset vv. 1961-77. Lahden kaup. suunn.viraston tutk. ja selv. B 13/-78. Lahti 1978. 122 s.

5. Muuttoliike ja kunnallispolitiikka sekä kuntien sisäinen muuttoliike

Hänninen, Sakari, Muuttoliikkeen kunnallistaloudelliset vaikutukset. Tutkimus muuttoliikkeen vaikutuksista Porin kaupungin talouteen. Porin kaup. tutk. 29. Pori 1977. 110 s.

Karjalainen, Riitta, Kunnan sisäisen muuttoliikkeen vuodenaikainen ja alueellinen vaihtelu. OY maantiet. lait. pro gradu. Oulu 1976. 110 s.

Katajamäki, Hannu, Kuntaliitostutkimus. Itä-Suomen Instit. julk. B: 2. Mikkeli 1979. 95 s.

Jumppanen, Seija, Rauman kaupungin sisäinen muuttoliike. Väitösk. TY maantiet. lait.

Lisää tutkimuksia kaupunkiemme sisäisen muuttoliikkeen luonteesta.

Sijainninohjauksen vaikutukset työpaikkojen tarjontaan ja työvoiman muuttoliikkeisiin alueittain ja elinkeinoittain.

Tuotemenekkirvirtojen ja potentiaalisen kulutuskysynnän alueellinen siirtyminen.

Tuottavuuden kasvun kehittyminen.

Maassamuuton tuotot ja kustannukset lähtö- ja tuloalueilla sekä infrastruktuurin ja sosiaalisen pääoman käyttöasteen ja niiden tarpeen kohdalla tapahtuvat muutokset.

Kosonen, Matti, Kuntien sisäinen muutto-
liike Kymen läänissä. Etelä-Karjalan
Seutukaaval. julk. 4/-74. Lappeenranta 1974.
99 s.

Manninen, Paavo, Muuttoliiketutkimus, osa
2. Jyväsk. yliop. tal. tiet. lait. julk. 14 J:kylä 1974.
82 s.

Naukkarinen, A. & Similä, P., Kunnan sisäinen
muuttoliike ja asuntojen käyttö.
Nordian tiedonantoja 3. Helsinki 1976.

Oulasvirta, Lasse, Kaupungin sisäisen
muuttoliikkeen teoriat ja Tampereen
kaupungin sisäinen muuttoliike.
TaY aluetiet. lait. sivulaudatur tutk.
Tampere 1980.

Similä, P., Kuntien sisäisestä muuttoliikkeestä
ja sen vaikutuksista muuttajien lähtöasuntojen
käyttöön. OY maantiet. lait. Oulu 1976.

Haggren, Riitta, Muuttoliikkeen vaikutuksesta
kuntien palvelutasoon.
HY kans. tal. tiet. lait. pro gradu.
Helsinki 1977. 115 s.

6. Alueellinen liikkuvuus ja aluepolitiikka sekä työvoimapolitiikka

Böök, B., Frodelisu, P., Karhapää, A., Karinen, T., Kaasila, H. & Vartiainen, P., Pohjois-Karjalan uusien teollisten työpaikkojen vaikutuksista työvoiman alueelliseen liikkuvuuteen. Joensuun kk. maantiet. ym. tiedeos. seminaariraportti. Joensuu 1976.

Kiljunen, Kimmo, 80-luvun aluepolitiikan perusteet. TTT. Helsinki 1979. 273 s.

Tolvanen, Teuvo, Kolmen metallitehtaan työntekijäin liikkuvuus. Jyväsk. yliop. sosiolog. lait. pro gradu. Jyväskylä 1975. 50 s.

Pihlajarinne, Eero, Teollisuuden alueellisen agglomeraation vaikutus tuottavuuteen ja kotitalouksien kulutusmahdollisuuksiin Suomessa. Jyväsk. yliop. tal. ja til. raportti 27. Jyväskylä 1979. 91 s.

Okko, Paavo, Tutkimus ohjailevan aluepolitiikan teoriasta ja Suomen aluepolitiikasta. Turun KKK:n julk. A 6:78. Turku 1979. 256 s.

Korkiasaari, Jouni, Maassamuutto ja työvoimapolitiikka. Siirtolaisuusinstituutti.

Vainio, Juhani, Muuttoliike ja autioituminen Lounais-Suomen saaristossa. vv. 1950-1974. Väitösk. TY maantiet. lait.

Merenrannikkosaarten ja sisävesistöjen saarten autioituminen.

Alueellisten kehityserojen vaikutus maassamuuttoon.

Työvoimapolitiikan keinojen vaikutus muuttoliikkeeseen.

Maassamuuton tuotot ja kustannukset.

Aluesuunnittelu väestöennusteiden pohjalta.

Muuttoliike ja siihen vaikuttavat tekijät aluejärjestelmän toiminnan kehittymisessä.

Suunnittelumaantieteen ongelmat.

Sandlund, Tom, Projektet språkgrupp och mobilitet. 1950 års skärgårdsbefolkning i 1970 års folkräkning. Språkgrupp och mobilitet forsk. rapp. Nr 3. Åbo 1980. 25 s.

7. Historiaa

Saari, Matti, Maassamuuton selittämisestä. Suomen 1917-1977 maassamuuton tarkastelua. TaY sosiolog. lait. Laudaturtutkielma. Tampere 1980. 107 s.

Lauerma, Matti, et.al., Vertaileva tutkimus Yhdysvaltojen ja Suomen välisistä eroista muuttoliikkeen vaikutuksien osalta maaseutu- ja kaupunkiyhteisöissä. TY hist. lait.

Historian perspektiivissä muuttoliikkeen vaiheita maassamme koordinoivasti kuvaava kokonaisuus.

Virrankoski, Pentti, et.al., Muuttoliikkeiden ja sosiaalisen kehityksen väliset yhteydet teollistumiskauden alusta Suomen itsenäistymiseen. TY hist.lait. HY talous- ja sos. hist. lait. & TaY hist.lait.

Suomalaisten Ruotsiin muuton historiaa käsittelevä kokonaisuus.

5. MUUTTOON LIITTYVIEN YKSILÖLLISTEN, SOSIAALISTEN JA MIELENTERVEYDELLISTEN TEKIJÖIDEN HUOMIOON OTTAMINEN MAASSAMUUTON OHJAUKSESSA

1. TYÖRYHMÄALUSTUKSET

1.1 Yksilölliset ja sosiaaliset tekijät

Toimistopäällikkö Pentti Vaarama

Taustakäsityksiä muuttoliikkeestä

Tässä seminaarissa puhutaan maassamuutosta, mutta kun tiedetään, että maastamuutto on ollut – ainakin aika ajoin ja tulee vastaisuudessaakin olemaan – kehitysalueiden ongelmista eräs vaikeimmista, on aiheellista lyhyesti todeta ja palauttaa mieliin, mitä maastamuutto (erityisesti Ruotsiin suuntautunut) on todella merkinnyt kehitysalueille (Lapille). Samalla on syytä tarkastella lyhyesti maastamuuton ja maassamuuton välisiä oleellisia eroavuuksia.

Maastamuutto – tässä yhteydessä en mielelläni puhu siirtolaisuudesta, koska varsinkin Lapista ihmiset lähinnä lähtivät työnhakuun ”naapuriin”, Ruotsiin, eikä pysyvästi – on vienyt pahimpina vuosina Lapista 6.000 – 10.000 ihmistä vuosittain. Maastamuutolle on luonteenomaista, että se on koskettanut Lapissa ensisijaisesti miehiä, sillä esim. työnvälityksen kautta Ruotsiin muuttaneista on pitkään ollut valtaosa miehiä eli 70 % ja eräinä vuosina jopa 85 %. Vielä nykyisinkin miesten osuus on 2/3 maastamuuttaneista. Ilmeistä on, että useissa tapauksissa naiset ovat seuranneet perässä, kun miehet ovat asettuneet Ruotsiin ja valmistaneet maaperää. Aktiivimuuttaja on kuitenkin useimmiten mies. – Toiseksi on huomattava, että maastamuuttajat olivat joko ammatillista koulutusta vailla olevia, vaille jääneitä tai ”luonnonmenetelmällä” – usein erittäin hyvän – ammattitaidon hankkineita. Tällä hyvälläkään perusammattitaidolla ei ollut kuitenkaan käyttöä uudella paikkakunnalla Ruotsissa, koska työala on vaihtunut useimmilla täydellisesti. – Kolmanneksi on mainittava, että muuttajat olivat ensisijaisesti syrjäisten seutujen ihmisiä, joille ei peruselinkeinoissa enää löytynyt sijaa. Heiltä puuttui teollistuneen elinkeinoelämän Suomessa edellyttämä ammattitaito. Ruotsin Suomea pitemmälle automatisoitunut teollisuus otti mielellään vastaan nimenomaan koulutusta vailla olevaa raakamateriaalia, josta Ruotsin tehokkaalla työllisyyskoulutusjärjestelmällä nopeasti koulutettiin vaihetyöhön soveliaita rajoitetun ammattitaidon omaavia työntekijöitä.

Maastamuutto oli vain osittain ohjattua, sillä työvoimatoimistojen kautta kulki näistä muuttovirroista ainoastaan 25–40 %. Vastaanottomassa eli Ruotsissa muuttoliike oli verraten ohjattua: työnantajat yhdessä valtion ja työvoimaviranomaisten kanssa järjestivät työpaikan ja pikakoulutuksen lisäksi asunnot, kielikursseja jne. – Epävirallisesti ohjattua muuttoliike oli sikäli, että Ruotsiin oli monen syrjäisen seudun ihmisen turvallisempaa mennä kuin Teollisuus-Suomeen, koska Ruotsissa oli omaisia, sukulaisia, tuttavita, jotka auttoivat suorittamaan ”pehmeän laskun” muutoin kalseaan, vieraaseen ympäristöön. Saivatpa jotkut jopa taloudellisia etuisuuksia, kun värväsivät soveliaista raakatyövoimaa Suomesta. Aikaa myöten värväystoiminta kiellettiin keskinäisellä sopimuksella. Teollisuus-Suomi ei järjestänyt sinne muuttavalle työvoimalle mitään valmista ja pehmentävää vastaanottoa, joten muuttaja joutui vastakkain teollistuneen kulttuurin kylmien tosiasioiden kanssa.

Maassamuutto on suorittamieni selvitysten mukaan ollut Lapin osalta hyvin naisvaltaista (toisin kuin Ruotsiin muutto) eli muuttaneista on 55–60 % ollut naisia. Naisten enemmisyys korostuu vielä nuorissa (15–29 v) muuttajissa, joista 66–70 % on ollut naisia. Kun maaseudun syrjäisiltä seuduilta nimenomaan naiset muuttavat keskimääräistäkin herkemmin, ukottuvat syrjäseudut, jolloin normaali väestökehitys vaarantuu, kun parhaassa hedelmällisyydessä olevat naiset ”karkaavat” pois. Maassamuutto on tässä mielessä syrjäisten seutujen vastaisen väestökehityksen kannalta jopa kohtalokkaampaa kuin maastamuutto.

Maassamuutto on selektiivistä, valikoivaa – myös Lapissa – eli enemmän koulutusta saaneet muuttavat runsaammin kuin koulutusta vaille jääneet. Kun Lapissa erityisen pitkään oli ammatillinen koulutus täysin alimitoitettu – ja on edelleenkin opistotasaisen ja korkeakoulutasaisen koulutuksen osalta – seurasi erikoinen ”ajolähtötilanne”: mitä enemmän koulutusta sai, mitä aktiivisempi oli koulumaan itseään, sitä varmemmin tuli lähtö eteen, jotta saisi mielekästä jatkokoulutusta tai koulutusta vastaavaa työtä. Koulutus kun oli mitoitettu etenkin laadullisesti valtakunnallisten, ei Lapin tarpeiden mukaisesti. Lappiin on kaiken aikaa pitänyt tuottaa erikoiskoulutettua työvoimaa muualta. – Koulutuksen suunnittelussa, mitoituksessa ja laadullisessa sekä tasollisessa toteuttamisessa kaivattaisiin ohjailua, jotta koulutustilaisuuksissa ja mahdollisuuksissa esiintyvät puutteet eivät lisäisi tarpeettomasti maassamuuttoa, ”aivo-voittoa” kehitysalueilta kehittyneiden alueiden hyväksi. Nythän muualle opiskelemaan lähteneet jäävät valmistumisensa jälkeen opiskelupaikkakunnalle tai sen lähiympäristöön odottamaan joko koulutusta vastaavia työtilaisuuksia tai töitä mitä tahansa. Jos antoi Lappi pahimpina vuosina varakkaana pidettävälle Ruotsille ”köyhäinapua” noin 800 miljoonan markan edestä, vastaavaa taloudellista etua opiskelukulujen muodossa kantavat lappilaiset muun Suomen hyväksi noin 50 milj. markkaa vuosittain. Onko koulutuspaikkojen virheellinen mitoitus tarkoituksellista, suunniteltua tai tahatonta maassamuuton ohjausta, jää kunkin kuulijan itsensä harkittavaksi. Kehitysalueen ihmisestä tämän kaltainen suunnittelu ja ohjailu vaikuttaa lähinnä jymäyttämiseltä.

Liikkuvuusavustukset aktivoivat maassamuuttoa, samoin työttömyyskorvauksiin aiemmin liittyneet nykyistä voimakkaammat sanktiot. Liikkuvuusavus-

tukset olivat käytännössä kovin yksisuuntaisia – pohjoisesta etelään, idästä länteen – vaikka niiden periaatteessa olisi pitänyt olla ”ilmansuunnista” vapaita työvoiman vapaata kohtaantoa auttavia tukitoimia. – Siirtotyömaat olivat oma onneton luku suomalaisen yhteiskunnan työvoimavarojen ohjailussa. Kun siirtotyömaa-aika on onneksi taaksejäänyt ”painajaisuni”, en puutu siihen lähemmin.

Maassamuuton ohjailu – onko sitä?

Jo edellä opiskelun pakottaman muuttoliikkeen yhteydessä sivusin jossain määrin maassamuuton ohjailua. Vaikka meillä on siirtolaisuusinstituutti – joka nimestään huolimatta on kiinnostunut ja tutkii myös maassamuuttoa – ja työvoimaministeriön tutkimusyksiköt tai sen rahoittamat ovat suorittaneet jo kiitettävän paljon muuttoliikkeeseen – erityisesti maastamuuttoon, mutta lisääntyvässä määrin myös maassamuuttoon – liittyvää tutkimustoimintaa, ei mielestäni varsinaisesta maassamuuton ohjailusta voida puhua. Ohjailu on ollut yleensä heikkoa, sattumanvaraista ja erilaisista niin sisäisistä kuin ulkoisistakin, taloudellisista ja poliittisista konjektuureista riippuvaista.

Maassamuuton ohjailu on palvellut eräitä elinkeinoelämän ja yhteiskunnan toimintalohtoja. Tämä ohjailu on voimakkaimmin koskettanut kehitysalueiden ja syrjäisten seutujen ihmisiä. Näin siitäkin huolimatta, vaikka yhteiskunta ja sen eri toimintalohtot ovat toisistaan riippuvaisia, joten toimintojen suunnittelun ja ohjailun pitäisi olla eri lohkot kattavaa ja kokonaisvaltaista. Työllisyys-, koulutus-, asunto- ja terveyspolitiikka (erityisesti työterveystoiminta ja työsuojelu) eivät ole olleet riittävässä synkroonissa muuttoliikkeen laajuuteen ja laatuun nähden. Voinee myös sanoa, että kulttuuripolitiikan toteuttaminen on ollut myös erittäin fragmentaarista. Näistä syistä monet maassamuuttajat ovat jääneet hyvinvointia ja viihtyvyyttä lisäävien ja ylläpitävien yhteiskunnan palvelujen suhteen luvattoman heikkoon asemaan.

Maassamuuton etujen ja haittojen tarkastelua

Tarkasteltakoon seuraavassa lyhyesti muuttoliikkeen tuottamia etuja ja sen aiheuttamia haittoja toisaalta yksilön ja toisaalta yhteisön kannalta. Näiden osapuolten etujen ei tarvitse, eikä pidä olla ristiriidassa keskenään, vaan ne on sovittettava yhteen, sillä yksilön hyvinvointi on myös yhteisön hyvinvoinnin lähtökohta eli jos yksilö kärsii, voi huonosti, vaarantuu yhteisönkin hyvinvointi, kehitys, yhteisö ei täytä sille kuuluvaa tehtävää.

Etuja yksilön kannalta: (1) Muuttaessaan työn ääreen tai myös aikaisempaa vaativamman työn pariin yksilö aktivoituu toimintaan. Mielekäs työnteko on edelleen – ainakin toistaiseksi niin ihmisen mielenterveyden kuin fyysisen ja taloudellisen hyvinvoinnin sekä terveen itsetunnon kehittymisen kannalta välttämätön arvo. ”Ajan tappaminen” on raskainta ajateltavissa olevaa toimintaa, vaikka siitä maksettaisiinkin niin hyvin, että perustoimeentulo on turvattu. Työnteko tyydyttää ihmisen monia perusluonteisia tarpeita. – (2) Kun ihmisen ansiotaso paranee, voi hän hankkia enemmän tarpeelliseksi katsomiaan hyö-

dykkeitä, mukavuuksia ja palveluksia, hyvinvointia. - (3) Työelämä tarjoaa monia sosiaalisen kontaktien ja kanssakäymisen muotoja, jotka rikastuttavat elämää ja jotka työttömältä puuttuvat. - (4) Vieraisissa, kotoisista olosuhteista poikkeavassa ympäristössä voi paljon oppia, hankkia kokemuksia, virikkeitä. Myös ammattitaitoansa voi kehittää ja tarjoutuu mahdollisuus uralla etenemiseen, sosiaaliseen kohoamiseen.

Haittoja yksilön kannalta: Haittoja, kielteisiä seikkoja muutto voi aiheuttaa yksilön kannalta hyvinkin runsaasti. Luettelo voisi muodostua erittäin pitkäksi, näin etenkin silloin, jos ja kun kyseessä on ns. pakkomuuttaja, olosuhteiden uhri. Jos kyseessä on ns. tavoitemuuttaja, joka etukäteen ehtii, osaa ja voi suunnitella muuttoa sekä valmistautua ja valmentautua siihen (mm. kouliintumalla), haitat jäävät pakkomuuttajan kokemia ja kohtaamia haittoja vähäisemmiksi. Kiinnitettäköön tässä huomiota vain yhteen kokonaisvaltaiseen seikkaan, jonka seurausvaikutukset ovat moninaiset: vieraisissa olosuhteissa on aina vieras, kohdellaan vieraana, kokee turvattomuutta, yksinäisyyttä, eristyneisyyttä, jopa suoranaista henkistä hätää. Näin käy etenkin, jos on joutunut muuttamaan syrjäseudulta vilkkaaseen keskukseen eli suhteellisen staattisista ja muuttumattomuudessaan turvallisesta ympäristöstä dynaamiseen, levottomuutta ja turvattomuutta aiheuttavaan ympäristöön. Tällainen äkillinen muutos voi aiheuttaa sekä mielenterveydellisiä että fyysisiä häiriötiloja.

Edut yhteisön kannalta: Etuja yhteisön näkökulmasta ei kannata varsinaisesti lähteä listaamaan, vaan kokonaisvaltaisesti voi todeta, että yksilön aktivoituminen toimintaan - auttamaan itse itseään - on etu myös yhteiskunnan kannalta, koska aktivoitunut ja toimeentulonsa turvaava yksilö ei ole riippuvainen yhteiskunnan kalliiksi tulevista tuki- ja avustustoimenpiteistä. On muuttunut olemattomasta tai heikosta veronmaksajasta hyväksi veronmaksajaksi ja osallistuu näin yhteiskunnalle asetettujen velvoitteiden hoitamiseen ainakin välillisesti.

Haitat yhteiskunnan tai yhteisön kannalta: Haittojen laatu ja vaikutusalueet riippuvat siitä, katsotaanko niitä muuttajan lähtö- tai tulopaikkakunnan kannalta vai koko yhteiskunnan kannalta. (1) Suunnittelematon, kontrolloimaton, hallitsematon maassamuutto ei ole minkään yhteisön osan - ei sen paremmin luovuttavan kuin vastaanottavankaan alueen edun mukaista, koska näin vaarantuu tasapainoinen yhteiskunnallinen kehitys. Sekä työllistämistä koulutussuunnitelmat häiriintyvät, samoin monien muiden yhteiskunnan toimintalohkojen toiminnot (asuntotuotanto, liikennejärjestelyt, terveydenhoito jne). - (2) Kun syrjäseudut tyhjenevät, saattaa kuntien, tiettyjen talousalueiden jopa koko maakunnan väestökehitys häiriintyä etenkin, kun muuttajat yleensä ovat pääasiassa nuoria, parhaassa työ-, avioitumis- ja perheen perustamisiässä olevia. - (3) Monet yhteiseen käyttöön rakennetut instituutiot (koulut ym.) jäävät joko vajaakäyttöisiksi tai tyhjiksi. Monien seutujen palvelutaso laskee, kun aiemmin syrjäkyliinkin ulotetut palvelut ketjureaktion tavoin vedetään taajamia, keskuksia kohti. Vastaanottavilla alueilla syntyy vastaavasti painetta monien palvelujen ja toimintojen lisäämiseen, syntyy ruuhkautumista. - (4) Muuton vaikutuksesta tyhjentyvien alueiden verorasitus kasvaa suhteettomaksi, jos ja kun aktiivista työvoimaa siirtyy runsaasti pois.

Maassamuuton etujen ja haittojen listaaminen ja pohdiskelu on sikäli hankalaa, koska edut tai haitat muuttuvat riippuen siitä miltä näkökannalta asiaa katsotaan, yksilön vai yhteisön, luovuttavan tai vastaanottavan alueen jne. Mitkään asiat eivät ole yksioikoisia, vaan toisistaan riippuvaisia, joten olisi mietittävä lähemmin myös etujen ja haittojen riippuvuussuhteiden merkitystä esim. haittavaikutusten minimoimiseksi. Myös maastamuuton ja maassamuuton välisiä riippuvuussuhteita kannattaisi miettiä. Tuntuu esimerkiksi näin jälkikäteen siltä, ettei Lapista ihmisten olisi tarvinnut lähteä niin valtavin joukoin Ruotsiin työnhakuun, jos ammatillisen koulutuksen määrällinen ja laadullinen kattavuus olisi ollut parempi. Tällöin muualla Suomessa vallinneen korkeasuhdanteen vuoksi ammatillisen koulutuksen saaneita olisi voitu ohjata teollisuus-Suomeen.

Maassamuuton ja maastamuuton "intressien yhteensovittamisesta" otettakoon esimerkkinä Pohjois-Norjan työllisyystilanteen kehitys Lapin ja osin koko Pohjois-Suomen näkökulmasta. Pohjois-Norjassa tulee ilmeisesti tarjoutumaan huomattaviakin työtilaisuuksia myös suomalaisille yrityksille ja työntekijöille, kunhan vain on riittävät ammatilliset ja koulutukselliset valmiudet olemassa tai ne hankitaan (kyseessä on erittäin pitkän aikavälin kehitysprojekti Pohjois-Norjan osalta). Norjalaiset eivät halua suomalaisia siirtolaisiksi – kuten Ruotsi on halunnut, ts. Norjan siirtolaispolitiikka on aivan toisen laatuista kuin Ruotsin-, vaan haluaa, että suomalaiset Suomesta käsin käyvät Norjassa työssä (ehkä periaatteella: kolmen viikon työjakso, viikon lomajakso), jolloin Norjan ei tarvitse rakentaa näille siirtotyöntekijöille ja heidän perheilleen pysyviä yhteiskunnan palvelusysteemejä (asuntoja, kouluja jne). Toisaalta Lapin kannalta on tietenkin edullisempää, että ihmiset käyvät Norjassa työssä kuin ovat työttömiä tai joutuvat lähtemään Etelä-Suomeen asti töihin. Norjasta on helpompi käydä "kotijalassa" ja ansiotasokin on korkeampi.

Voi sanoa, että edellä kuvatussa on kysymys maastamuuton ja maassamuuton välimuoto, jonka suomat edut ovat ilmeisesti huomattavasti suuremmat kuin puhtaasti maastamuuton. Tämän kaltaista naapurimaassa työssäkäynnin ohjailua on syytä nykyistä selkeämmin kehittää. Neuvostoliitossa suoritettujen laajojen työprojektien osaltahan on päästy hyviin "välimuotoisiin" (on muutettu työn ajaksi toiseen maahan, mutta ei pysyvästi) tuloksiin. – Ilmeisesti aikaa myöten Pohjois-Norjan osalta on mahdollista suorittaa myös laajoja alihankintaurakoita Suomessa, jolloin vain tietyissä asennusvaiheissa joudutaan olemaan "maastamuuttajina".

Yhteenveto. Mitä pitäisi tehdä?

Yhteenvetona todettakoon, että muuttoliike on keskeinen osa siinä rakennemuutoksessa, jonka suomalainen yhteiskunta on viime vuosikymmeninä kokenut. Sadattuhannet ovat muuttaneet joko maasta pois tai muuttaneet maassa uuteen ympäristöön ja joutuneet sopeutumaan kokonaan erilaiseen ympäristöön kuin mistä ovat lähteneet. Voimakkaasta muuttoliikkeestä johtuvat monet taloudelliseen kasvuun ja kehitykseen liitetyt kielteiset ilmiöt ja vaikutukset. Muuttoliike ja varsinkin ohjaamaton, suunnittelematon, hallitse-

maton muuttoliike on huomattava este ihmisen juurtumiselle omaan elinympäristöönsä, yhteiskuntaan. Juurtumattomuus puolestaan aiheuttaa monenlaisia yksilöllisiä ja sosiaalisia vaikeuksia ja ongelmia.

Ilmeisen virheellistä on ollut pitää takavuosina väestön liikkuvuutta tavoiteltavana, jopa yhteiskunnan tuen ansaitsevana toimintana. Kun muuttajia vastaanottavat alueet eivät ole riittävässä määrin varautuneet ja valmistautuneet ottamaan muuttajia vastaan, on seurauksena ollut disorganisaatiota, perheiden hajoamista, alkoholin väärinkäyttöä, rikollisuuteen luettavaa toimintaa, viihtymättömyyttä, vieraantumista.

Muuttoliikkeen voimakkuus on vähenemässä ja laatu muuttumassa. Teollistuminen ei enää rationalisoituessaan ja automatisoituessaan luo uusia työpaikkoja. Päinvastoin teollisuus tulee vähentämään työvoimaa. Yhteiskunta on muuttumassa siten, että palveluammattien määrä ja osuus työllistäjänä tulee lisääntymään. Siirtyminen teollisesta ammatista palveluammatteihin voi tapahtua kuitenkin samalla paikkakunnalla - toisin kuin aiemmin siirtyminen peruselinkeinoista teollisiin ammatteihin - , joten nyt alkava muutos ei tule olemaan niin kivuloinen ja monia ongelmia aiheuttava kuin oli muutos teollisuuden ekspansiivisen laajenemisen aikoihin.

Yhteiskunta on uusien haasteiden edessä. On pystyttävä harjoittamaan aikaisempaa voimakkaammin tasapainottavaa aluepolitiikkaa, on harjoitettava sellaista asunto- ja perhepolitiikkaa, että saadaan ihmiset viihtymään työympäristössään, juurtumaan siihen yhteisöön, jossa työpaikka on. Tarvitaan nykyistä voimakkaampaa yhdyskuntatyötä, että asuin- ja työmiljöö suunnitellaan ja mitoitetaan perheen ja yksilöiden tarpeiden mukaisesti unohtamatta lasten ja lapsiperheiden tarpeita. Muuttoliikkeessähän lapset, naiset ja lapsiperheet kärsivät eniten.

Vapaa-ajan ja luonnonläheisten elämäntapojen arvostuksen lisääntyminen on otettava huomioon sekä työympäristöä että asuinympäristöä suunniteltaessa. On ilmeistä, että lähivuosina kuntoutetaan ja tervehdytetään liian äkillisen teollistumisen ja muuttoliikkeen vaurioittamaa yhteisöä ja stressaamia yksilöitä. Tulee tapahtumaan huomattava kuohuvan kehitysvirran rauhoittuminen, on suoritettava pehmeä lasku nykyistä inhimillisempään yksilön ja yhteisön tarpeet paremmin yhteensovittavaan elämisen tyyliin. Kaikessa yhteiskunta- ja yhdyskuntasuunnittelussa on otettava huomioon se asenne-muutos, mikä on tapahtunut ja tapahtumassa ihmisen suhtautumisessa luontoon, uusiutuviin luonnonvaroihin ja nykyistä terveempiin elämäntapoihin.

Liiallisen muuttoliikkeen hillitseminen ja hallitsemattoman muuttoliikkeen suunnitelmalliseen ohjailuun saaminen ovat lähiajan tärkeitä tehtäviä. Maan rajojen yli suoritettavaa "työmatkailua" on aiheellista vakavasti kehittää, koska tällaisella toiminnalla voidaan vähentää enemmän tai vähemmän pysyvää maassamuuttoa ja maastamuuttoa. Samalla tarjoutuu kehitysalueiden työvoimalle mielekkäitä ja suurelta osalta kehitysalueiden hyväksi koituvia työtilaisuuksia.

.1.2 Mielenterveydelliset tekijät

.1.2.1 Tutkimussihteeri Maila Upanne

Elämänolojen muutos asuinpaikan vaihtuessa koskettaa vuosittain yli puolta miljoonaa ihmistä. Kunnan rajat ylittäviä muuttoa arvioitiin tapahtuneen esimerkiksi vuosina 1979 ja 1978 noin 200 000 ja kunnan sisäisiä muuttoa noin 400 000.

Muuttovoittokaupungissa saattaa jopa viidesosa asukkaista elää sopeutumiskauttaan, joksi arvioidaan noin viisi vuotta. Muuttovoittokaupungin koulussa saattaa olla jopa puolet lähimenneisyydessä muuttaneita lapsia. Muutto ei kuitenkaan ole vain "maaltapako", myös maalle muutetaan.

Muuton mielenterveydellinen merkitys yksityiselle ihmiselle ja perheelle riippuu samanaikaisesti hyvin monesta tekijästä. HUUHTANEN on todennut muuton onnistumisen kannalta ratkaiseviksi tekijöiksi muuton motiivit, tuloalueen ominaisuudet ja muuttajien aineelliset ja henkiset voimavarat. Muuton merkitystä ihmisen elämäntilanteessa voitaisiin luonnehtia seuraavalla tyyppitelyllä:

Parhaimmillaan muutto on hyvillä henkisillä ja aineellisilla edellytyksillä varustettujen ihmisten vapaaehtoista siirtymistä parempiin oloihin. Uusi elämäntilanne tuo paljon myönteistä tullessaan, ja se on sopeutumishaaste, johon yleensä kyetään vastaamaan. Omat voimat riittävät, aikaisempi ja nykyinen elämäntilanne tukee.

Heikoimmillaan muuttaja on aineellisesti ja sosiaalisesti vaikeissa elämäntilanteissa ja usein myös henkisissä vaikeuksissa oleva ihminen, joka joutuu muuttamaan pakon edessä. Hän muuttaa usein oloihin, jotka eivät vie elämässä eteenpäin, turvaavat vain jonkinlaisen hätäavun. Muuttajalta puuttuu elämisen ja muuttamisen motivaatiota ja ehkä muitakin henkisiä voimavaroja. Aikaisemmat ja nykyiset elämänot ovat enimmäkseen ylivoimaisia ja turhauttavia, eivätkä anna tukea elämiselle.

Muuttamisen mielenterveydellisen riskin osatekijöitä voitaisiin koota esimerkiksi seuraavasti. Muuton onnistuminen on epävarmaa

- Jos joudutaan muuttamaan pakkotilanteessa
- Jos muutto tapahtuu jo valmiiksi vaikeassa elämäntilanteessa
- Jos muutetaan maantieteellisesti hyvin kauas
- Jos muutetaan täysin vieraisiin oloihin ja vieraaseen kulttuuriin (esimerkiksi kieli, elämäntavat)
- Jos muutetaan ratkaisevasti uudenlaisiin työvaatimuksiin
- Jos tuloalueen asumisolosuhteet "hylkivät" ihmistä.
- Jos tuloalueen yhteisö ja sen ihmiset eivät halua tai osaa ottaa vastaan
- Jos muuttajien henkiset voimavarat: elämänhalu, itseluottamus, sosiaaliset taidot ja aktiivisuus eivät riitä sopeutumiseen.

On liioiteltua pitää muuttamista sinänsä suoranaisesti mielenterveyshäiriöiden aiheuttajana. Keskeistä on, että muutto merkitsee ratkaisevasti eri

asiaa erilaisille ja erilaisissa oloissa eläville ihmisille. Vaikeissa elämänolosuhteissa muutto voi olla psyykkisesti raskauttava käännekohta, koska se muuttaa myös elämäntilannetta vielä vaativammaksi. Epäedullisissa oloissa muuttaminen voi luoda olosuhteet myös häiriöiden kehittymiselle.

On siis ilmeistä, että muuton onnistumisen ja epäonnistumisen edellytyksillä on taipumus kasautua. Pakkomuuttotilanteeseen joutuvat useimmiten vaikeammassa taloudellisissa, sosiaalisissa ja ehkä henkisissäkin olosuhteissa elävät. Heillä siis sekä lähtötilanne että omat voimavarat ovat niukat. Myöskään tuloalueen tarjoama elämäntilanne esimerkiksi työn laadun, asumisen ja sosiaalisen aseman kannalta ei useinkaan tue sopeutumista.

On myös huomattava, että samankin muuttajaperheen jäsenet saattavat olla psyykkisesti ja elämäntilanteiltaan täysin eri asemassa (esimerkiksi parempaan työhön muuttava perheenisä, kotiäiti, koulua muuttavat lapset, isovanhemmat). Muuttajien riskiryhmiksi onkin todettu juuri lapset ja vanhuksat.

Muuton syynä ovat usein erilaiset elämän taitekohdat. Jo se tosiasia lataa muuttotilanteen eräille mahdollisuuksilla ja vaatimuksilla, toisille kriisin aiheilla. Taitekohdan luonne säätelee siis myös muuton onnistumisen edellytyksiä. Lienee selvää, että opiskelun tai avioliiton vuoksi muuttavan henkilön elämäntilanne on toinen ja sopeutumishalu ja -kyky ovat suuremmat kuin esimerkiksi siirtotyöhön matkustavan tai avioeron vuoksi muuttavan henkilön.

Kuitenkin muutto aiheuttaa jokaiselle muuttajalle henkisiä ja sosiaalisia selviytymisvaatimuksia. Muuttajat ovat siis ryhmä, jonka huomioon ja psykososiaalisen tuen tarve tulisi havaita. "Muuttaneisuus" tarjoaa osoitteen muutoin enimmäkseen palveluiden ulkopuolelle jäävälle väestönosalle, jonka piiriin kuuluu myös mielenterveyspalveluita tarvitsevia.

Tukea muuttamiselle

Tarvittaisiin nykyistä enemmän tietoa siitä, mitkä olosuhteet ja toiminnot muodostavat mielenterveydellisiä riskejä muuton yhteydessä ja mitä muutettaessa todella tapahtuu.

Mielenterveystyön päätavoite on tässä konstrukttiivinen: yhteisöjen, perheiden ja yksilöiden omien toimintavalmiuksien tukeminen ja muutto-olosuhteiden muovaaminen sopeutumista edistäväksi.

Ehkäisevää työtä tulisi suunnata erityisesti muuttajien riskioloihin ja -ryhmiin esimerkiksi em. riskitekijöiden mukaisesti. Sopeutumisen esteiden poistaminen ja sosiaalisten ja henkisten voimavarojen elvyttäminen riittää todennäköisesti useimmille riskimuuttajille mielenterveyspalveluksi. Näin voidaan estää vakavien mielenterveysongelmien kehittyminen "muuttokriisin" johdosta vähäisin palveluin.

Tiedotus- ja valistustoiminnalla olisi pyrittävä lisäämään muuton harkintaa, suunnittelua ja sopeutumistaitoja väestössä. Perheiden ja yksityisten muuttajien tulisi kyetä valmistelemaan muuttoa henkisesti ja sosiaalisesti. Se merkitsee mm. tiedonhankintaa tuloalueesta ja sen palveluista, tutustumista etukäteen paikkoihin ja ihmisiin, tulo-olosuhteiden mahdollisuuksien ja myönteisten puolien havainnointia eli eräänlaista sopeutumisen käynnistämistä jo

ennen muuttoa. Valmistautuminen on erityisen tärkeää lasten kannalta.

Muuttajien tulisi saada myös enemmän tietoa muuttamisen vaativuudesta ja siihen mahdollisesti liittyvistä vaikeuksista. Olisi tarpeen käsitellä myös muuttamiseen liittyviä tunteita, erityisesti "vaikeita tunteita" kuten yksinäisyyttä, masentumista, ahdistumista, huonommuuden tunteita, ikävää, ihmisarkuutta jne. Muuttamisen tunnevaatimukset olisi voitava hyväksyä ja kyettävä voittamaan ne ajanlooon. Muuttajien ei tulisi vaatia itseltään pikasopeutumista.

Varsinkin uusien muuttoalueiden toimivuus ja palvelutaso tulisi voida turvata. Suunnittelun olisi kyettävä varmistamaan asukkaille edes juurtumisen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ulkoiset puitteet. Elämisen perusedellytysten puute on omiaan aiheuttamaan "tuottamuksellisia muuttokriisejä".

Kuntien sosiaali- ja terveystoimen piirissä tulisi laatia suunnitelmat muuttajien vastaanotto- ja perehdyttämistoimista esimerkiksi tiedotteiden tms. muodossa.

Keskeinen tuloalueiden ominaisuuksiin liittyvä tekijä on uusien yhteisöjen toimivuuden ja vanhojen vastaanottavuuden lisääminen. Yhdyskuntatyökokeiluista saatuja kokemuksia tulisi käyttää hyväksi ja lisätä ja monipuolistaa työtä sopeutumisen sosiaalisten ja inhimillisten edellytysten luomiseksi.

Tärkeä merkitys juurtumiselle ja sopeutumiselle on myös aikuisten ja lasten työyhteisöillä: työpaikoilla, kouluilla ja päiväkodeilla. Uuden työntekijän tai oppilaan sopeutumista määrää ratkaisevasti tapa, jolla hänet vastaanotetaan, perehdytetään ja otetaan jäseneksi sosiaaliseen yhteisöön.

Ehkäisevän mielenterveystyön suunnitelmissa tulisi huomioida muuttaneet tiedotus- ja valistustoiminnan ja myös henkilö-, perhe- ja yhteisökohtaisten tukitoimien mahdollisena kohderyhmänä.

Kansalaisten psyykkisen hyvinvoinnin ja työkyvyn turvaamisen kannalta yksi vaatimus on, että talouspoliittiset ratkaisut ja yhteiskuntasuunnittelu säästävät väestöä turhilta ja samalla henkisesti ja sosiaalisesti vaativilta muutoilta.

1.2 Mielenterveydelliset tekijät

1.2.2 LL Jorma Piha

Kaupunkirakenteen hajautumiskehitys on välillinen seuraus maamme elinkeinorakenteen muutoksen aiheuttamasta pohjoisesta etelään suuntautuneesta maassamuutosta, joskin tämän hajautumiskehityksen taustalla on myös muita, mm. kaupunkien maapolitiikkaan, rakentamisen ja asuntotuotannon rahoitustapaan sekä liikennepolitiikkaan liittyviä tekijöitä. 1960- ja 1970-lukujen taitteen molemmin puolin muutti Turkuun vuosittain noin 7 000 henkilöä. Useat näistä päätyivät asumaan uusille lähiö- ja asuntoalueille. Erään selvityksen mukaan oli 1970-luvun alkupuolella uusien lähiöiden asukkaista vain 29 % syntyperäisiä turkulaisia, kun vastaava osuus koko kaupungin väestöstä oli 40 % (23).

1970-luvun alussa olivat kaikki turkulaiset lähiöt verrattain nuoria ja lähiörakentaminen oli monella tavalla kesken, koska kaupunkirakenteen hajautu-

miskehitys alkoi Turussa verraten myöhään, vasta 1960-luvun puolivälin jälkeen (22). Eräs näistä turkulaisista uusissa lähiöistä leimautui 1970-luvun alussa psykiatrisesti poikkeuksellisen ongelmalliseksi. Tämä kliinisessä työssä tehty havainto johti tutkimustoimintaan, jonka tavoitteena on ollut toisaalta joko vahvistaa tai kumota lähiöstä syntynyt ongelmallinen mielikuva sekä toisaalta yleisestikin selvittää asuinympäristön ja mielenterveyden välisiä yhteyksiä.

Selvitystyö ei ole kohdistunut maassamuuton tutkimiseen. Kuitenkin on mahdollista esittää eräitä havaintoja toisaalta muuttaneiden mielenterveyspalvelujen käytöstä ja toisaalta mielenterveyspalveluita käyttäneiden muutoista.

Asukkaiden valinta ongelmalliseksi leimautuneeseen lähiöön

Tutkittaessa turkulaisten kunnallisten virka- ja luottamusmiesten mielikuvaa kyseisestä ongelmalliseksi leimautuneesta vuokra-aravalähiöstä (noin 650 asuntoa, noin 2 500 asukasta) eräät haastatelluista arvelivat asukkaiden valintatavan jollain tavalla suosivan häiriintyneitä perheitä, vaikka keskeinen ohjaava peruste oli asuntohallituksen ohje. Edelleen 20 % haastatelluista arveli, että kyseisen tyyppinen asumalähiö kerää asumaan sellaisia ihmisiä, joilla on jo ennestään ongelmia. 8 % arveli lähiön sinänsä synnyttävän ongelmia ja 57 % arveli lähiön sekä synnyttävän että keräävän ongelmia (12).

Lähiön asukkaiden valintaa oli mahdollista tutkia syksyn 1974 osalta, jolloin valmistuivat lähiön viimeiset talot. Tällöin oli jaettavana kaikkiaan 74 asuntoa ja näihin oli yhteensä 133 hakijaperhettä. Hakijaa ja hänen perhettään koskevat taustatiedot kerättiin hakemusasiakirjoista ja tiedot kaikkien perheenjäsenten mielenterveyspalveluiden käytöstä turkulaisten käytettävissä olevien mielenterveyden hoitopisteiden arkistoista (yhteensä 20 kappaletta, yksityissektori ei ole mukana). Aineistoon liittyvien epävarmuustekijöiden vuoksi tuloksia ei voi pitää kuin suuntaa antavina (16).

Selvityksen mukaan alueelle valittiin asumaan melko nuoria, perheen kehityksen alkuvaiheessa olevia ehyitä, pienehköjä perheitä, joiden päämiehet kuuluivat 6. ja 7. sosiaaliryhmään (18) ja, joilla oli "keskimääräisen" suuruiset, yhden palkanansaitsijan toimesta hankitut kuukausitulot. Myös hylättyjä perheitä luonnehtivat samat piirteet, mutta vähemmän painottuneina. Hylättyjen keskuudessa oli suhteellisesti enemmän yksinhuoltajaperheitä, pieniä ja suuria perheitä, ylempiin sosiaaliryhmiin kuuluvia perheitä ja perheitä, joilla oli suuremmat kuukausitulot tai joitten kuukausituloista ei ollut tietoa. Näin ollen hylättyjen ryhmä koostui monessa suhteessa heterogeenisemmistä perheistä kuin alueelle valitut, jotka olivat homogeenisiä useiden taustamuuttujien suhteen.

Taulukko 1. Asukkaiden valinta ongelmalliseksi leimautuneeseen lähiöön.
Psykiatrisessa kontaktissa olleet henkilöt ja perheet.

Kontaktin ajankohta	henkilöt				perheet			
	hyväksytyt		hylätyt		hyväksytyt		hylätyt	
	n	%	n	%	n	%	n	%
ennen v. 1975	18	8	13	12	15	25	10	32
1975-76, prevalenssi	17	6	14	13	15	21	9	29
1975-76, insidenssi	9	3	8	7	6	8	1	3

Mielenterveyspalvelujen käytöstä voitiin todeta, että hylätyistä sekä perheittäin että yksilöittäin tarkasteltuna useammat kuin hyväksytyistä olivat käyttäneet mielenterveyspalveluita ennen vuoden 1974 loppua (Taulukko 1). Myös kahden seuraavan vuoden aikana (1975-76) oli asunnotta jääneistä perheistä ja yksilöistä useampi kuin asunnon saaneista käyttänyt mielenterveyspalveluita. Kyseisen kahden vuoden aikana oli hylättyjen ryhmässä enemmän uusia mielenterveyspalveluita käyttäneitä henkilöitä kuin hyväksytyjen ryhmässä. Sensijaan lähiöön asumaan päässeitten perheitten ryhmässä oli enemmän uusia palveluita käyttäneitä perheitä kuin hylättyjen ryhmässä. Tämä tarkoittaa sitä, että lähiössä asuvat uudet hoitopalvelusten käyttäjät tulivat perheistä, joissa ei aikaisemmin oltu mielenterveyspalveluja käytetty. Hylättyjen ryhmässä taas uudet käyttäjät tulivat perheistä, joista jo aikaisemminkin oli joku muu perheenjäsen käyttänyt mielenterveyspalveluita.

Tulosten tulkinnassa on oltava varovainen. Selvityksen mukaan haastattelututkimuksissa esiin tullut ajatus, että asukkaiden ja perheiden valintatapa suosisi jollain tavalla psyykkisesti häiriintyneitä perheitä, ei saanut tukea tarkasteltaessa alueelle hakeneita. Mielenterveyden häiriöiden yleisyydestä antavat mielenterveyspalvelujen käyttötutkimukset luonnollisesti vain vajaavaisen, mutta ehkä kuitenkin suuntaa antavan kuvan. Se havainto, että lähiössä uudet mielenterveyspalveluiden käyttäjät tulivat "uusista potilasperheistä", saattaa viitata siihen, että muuttotapahtuma muodostaa perheelle kokonaisuutena psyykkisen rasitustekijän.

Mielenterveyspalveluiden käyttö eräissä turkulaislähiöissä

Kliinisessä psykiatrisessa työssä syntyi tutkimusryhmän jäsenille - samoin kuin heidän työtovereilleen - vaikutelma, että kyseisen ongelmalliseksi leimautuneen lähiön asukkaista huomattavan monet käyttäisivät psykiatrisia palveluja. Myös lähiöstä syntynyttä mielikuvaa kartoitettaessa ilmeni, että monet haastatelluista arvelivat lähiössä esiintyvän mielenterveyden häiriöitä enemmän kuin yleensä lähiöissä (12).

Tämän ongelman valottamiseksi kerättiin 6 vuoden ajalta (1970-75) kyseisen lähiön ja kolmen muun lähiön asukkaiden mielenterveyspalvelujen käyttöä koskevat tiedot samalla tavalla kuin edellä (17). Myöhemmin syvennyttiin vuonna 1975 mielenterveyspalveluita käyttäneitä koskevia tietoja tutkimuslähiön ja kahden muun lähiön osalta (11).

Vertailulähiöistä kaksi oli omistusrava- ja omistusasuntolähiöitä (lähiö I: noin 4 000 asuntoa, noin 1 200 asukasta; lähiö II: noin 1 000 asuntoa, noin 3 000 asukasta). Kolmannessa lähiössä kaikki asunnot olivat omistusasuntoja (lähiö III: noin 500 asuntoa, noin 1 000 asukasta). Kyseisissä neljässä lähiössä oli vuosina 1970-75 asunut yhteensä noin 11 600 asukasta ja vuonna 1975 niissä asui 5 % koko Turun väestöstä.

Taulukko 2. Mielenterveyspalveluiden käyttö neljässä turkulaislähiössä vuosina 1970-75. Kuuden vuoden periodiprevalenssi.

Mielenterveyspalveluita käyttäneitä	Tutkimuslähiö		Lähiö I		Lähiö II		Lähiö III	
	n	%	n	%	n	%	n	%
henkilöitä	205	5,5	90	4,1	101	2,5	46	2,9
perheitä	161	16,4	78	11,1	98	6,7	38	6,0

Mielenterveyspalveluiden käyttöä kuvaavat sekä yksilö- että perhekohtaiset kuuden vuoden periodiprevalenssit on esitetty taulukossa 2. Ongelmalliseksi leimautuneessa lähiössä oli mielenterveyspalveluita käyttäneitä yksilöitä ja perheitä ollut kyseisten vuosien aikana enemmän kuin vertailulähiöissä, mutta ero oli huomattavan vähäinen mielikuvissa olleeseen eroon verrattuna. (Periodiprevalenssilukuja on vaikeata verrata muihin tutkimustuloksiin mm. sen vuoksi, että luvuissa on mukana myös lasten psykiatrinen hoito. Lehtisen tutkimuksen (13) mukaan aikuisväestöstä noin 13 % on joskus elämänsä varrella ollut psykiatrisessa hoitokontaktissa ja tutkimushetkellä oli hoidossa vajaat 3 %.)

Taulukko 3. Vuonna 1975 mielenterveyspalveluita käyttäneet perheet kolmessa turkulaislähiössä. Ennen lähiöön muuttoa Turussa asuttu aika ja ensimmäinen psykiatrinen hoitokontakti.

Ensimmäisen psykiatrisen hoitokontaktin ajankohta	Turussa asuttu aika				Yhteensä	
	alle 5 v		5 v tai enemmän			
	n	%	n	%	n	%
Ennen lähiöön muuttoa	3	7	29	28	32	22
Lähiöön muuton jälkeen	38	93	75	72	113	78

Vuoden 1975 aineiston perusteella on mahdollista tehdä joitakin päätelmiä lähiöön muuton ja mielenterveyspalveluiden käytön yhteyksistä (lähiö III ei ole mukana aineiston pienuuden vuoksi). Kaikissa kolmessa lähiössä oli noin 3/4 perheistä aloittanut mielenterveyspalveluiden käytön lähiöön muuton jälkeen (Taulukko 3). Tarkasteltaessa ennen lähiöön muuttoa Turussa asuttuun ajan pituutta ja ensimmäisen psykiatrisen hoitokontaktin ajoittumista havaittiin,

että miltei kaikki (93 %) ennen lähiöön muuttoa Turussa alle 5 vuotta asuneet perheet olivat käyttäneet mielenterveyspalveluita ensimmäisen kerran lähiössä asuessaan. Kyse voi olla joko Turkuun tai lähiöön sopeutumisen vaikeudesta. Kun myös Turussa pitkään (5 vuotta tai kauemmin) asuneista perheistä 72 % oli käyttänyt psykiatrisia palveluita ensimmäisen kerran lähiössä asuessaan, viitannee tämä enemmänkin lähiöön sopeutumisen vaikeuteen. Tätä käsitystä tukee myös se, että aineiston perheistä 45 % oli Turussa asuessaan asunut kussakin asunnossaan keskimäärin alle 2 vuotta ja vain 27 % oli asunut yli 5 vuotta. Näin ollen kyseessä ei liene niinkään itse muuton aiheuttama vaikutus. Mielenterveyspalvelujen käytön tarvetta ei luonnollisestikaan voi selittää pelkästään lähiöön tai muuttoon liittyvillä tekijöillä.

Muuton ja mielenterveyden yhteyksiä

Muutto on normaaliin elämään kuuluva tapahtuma, joka monella tavalla mullistaa perheen ja asuinympäristön vuorovaikutussuhteen. Muuttoa voidaan pitää ns. normaalina elämänmuutoskriisinä (3), koska se yleensä kuuluu ihmisen "keskimääräiseen odotettavissa olevaan ympäristöön" ja siihen voi näin ollen psyykkisesti etukäteen valmistautua. Muuton kriisiluonteen vuoksi muuton ja mielenterveyden yhteyksiä voidaan tarkastella psyykkisen kriisin näkökulmasta. Kriisissä on olennaista mm. se, että siinä on uhattuna sosiaalinen identiteetti ja turvallisuus (2, 3).

Juhani Hirvas (8) mainitsee identiteetin olevan tärkeä välittävä mekanismi psyykkisten ja sosiaalisten tietojen yhteensovittamisessa. Sosiaalisilla tekijöillä on keskeinen vaikutus identiteetin suhteellisen kiinteyden asteeseen. Nopeiden sosiaalisten muutosten (esim. muuttoliike) katsotaan aiheuttavan vaikeuksia identiteetin muodostamisessa. Hirvas kuitenkin painottaa, että mikäli sosiaaliseen muutokseen liittyy elintason kohoaminen, tällä on identiteettiä kiinteyttävä merkitys. Merkittävää ei siis ole muutos sinänsä vaan se, mihin muutos johtaa.

Gerald Caplan (1) kuvaa kriisin kulkua seuraavasti. Ensimmäisessä vaiheessa tapahtuu jännityksen kohoamista, joka saa aikaan tavanomaisten sopeutumiskeinojen käyttöönoton. Joku elämäntapahtuma huolestuttaa ja vaikeus pyritään voittamaan. Toisessa vaiheessa jännityksen edelleen noustessa sopeutumiskeinot osoittautuvat riittämättömiksi. Jännityksen edelleen lisääntyessä yksilö kokee olevansa hätätilanteessa ja pakotettu ottamaan käyttöönsä kaikki sisäiset ja ulkoiset voimavarat. Tilannetta luonnehtii sietämätön olo ja toimintatapako. Jos sopeutumisyritykset eivät johda tilanteen hallintaan, tapahtuu psyykinen murtuminen ja yksilön toiminnan häiriintyminen. Kliinisesti on tällöin kyse ahdistuksesta sekä avuttomuuden ja toivottomuuden tunteista.

Psyykkistä kriisiä voidaan Johan Cullbergin (2) mukaan tarkastella neljästä eri näkökulmasta, jotka ovat: 1. kriisin laukaiseva tilanne, 2. yksilön psyykososiaalinen kehitysvaihe, 3. yksilön sosiaaliset kytkennät ja 4. tapahtuman tiedostamaton merkitys yksilölle. Tässä yhteydessä tarkastellaan pääasiallisesti laukaisevaa tilannetta eli muuttotapahtumaa siihen liittyvine piirteineen. Tarkastelun kuluessa tulevat myös muut näkökulmat, erityisesti sosiaaliset kytkennät ja tiedostamaton merkitys, jossain määrin mukaan.

Muuttotapahtumaa tutkittaessa on otettava huomioon kolme eri puolta: lähtöalueeseen, itse muuttoon ja tuloalueeseen liittyvät tekijät (4, 15).

Muuttoa tavallisimmin tarkastellaan tuloalueen näkökulmasta. Monissa tutkimuksissa on havaittu, että varsinkin uusilla asuinalueilla esiintyy muuttaman ensimmäisen vuoden aikana tavallista enemmän yksilöiden ja perheiden psyykkisiä häiriöitä (9, 14, 19, 20). Näiden häiriöiden on useimmiten tulkittu johtuvan asuinalueen sosiokulttuurallisesta perinteettömyydestä. Etenkin uusien alueiden asukkaat ovat taipuvaisia etsimään psyykkisen labiliteetin syytä juuri uudesta tuloalueesta.

Peter Hall (6, 7) totesi kliinisessä psykiatrisessa tutkimuksessa, että tietyt neuroottiset persoonallisuudet olivat erityisen alttiita reagoimaan muuttoon liittyviin stressitekijöihin ja hän kykeni erottamaan kolme tyypillistä häiriöryhmää: nuorten naisten ahdistus- ja masennusneuroosit, keski-ikää nuorempien miesten obsessiivis-tyyppiset neuroosit ja vanhojen naisten depressiiviset tilat. Edelleen hän totesi, että tavanomaiset neuroottiset mekanismit olivat muuttoon liittyvien psyykkisten häiriöiden taustalla ja, että psyykkisen tasapainottomuuden syiden etsintä uudesta asuinympäristöstä oli usein vain sisäisten vaikeuksien projisointia ympäristöön.

Asukkaiden (potilaiden) esittämien rationalisaatioiden pohjalta ovat epäpsykiatriset tutkijat saattaneet tulla johtopäätöksissään osittain harhaan johdetuiksi (6, 7). Uudet lähiöalueet ovat kylläkin usein tietyntylaisia disorganisaatio- ja disintegraatioalueita: yhteisön toimintasääntöjen järjestelmä ja ennustettavuus samoin kuin ryhmäkiinteyks puuttuvat. Olennaista ei kuitenkaan näytä olevan uusi ympäristö sinänsä vaan se, miten integroituminen siihen tapahtuu (4, 10). Mielenterveyden häiriöiden syiden etsintä pelkästään tuloalueesta onkin varmasti ongelman yksinkertaistamista.

Itse muutossa lienee keskeisin tekijä muuton motiivi: onko kyseessä tavoitemuutto vai pakkomuutto. Edellisessä tapauksessa muutto on luonteeltaan aikaisemmin mainittu elämänmuutoskriisi, jälkimmäisessä se lähenee ns. traumaattista kriisiä (2). Traumaattiselle kriisille on ominaista, että siihen ei voi etukäteen psyykkisesti valmistautua sen äkillisyyden ja odottamattomuuden takia. Tämän vuoksi selviytyminen traumaattisesta kriisistä on myös vaikeampaa kuin elämänmuutoskriisistä. Pakkomuutto ei tokikaan ole tällä tavalla yllättävä, mutta sitä voitaneen paremmin luonnehtia traumaattisen kriisin piirtein kuin elämänmuutoskriisin piirtein.

Jokaiseen kriisiin liittyy yleensä enemmän tai vähemmän selviä psyykkisiä ja psykosomaattisia oireita ja tuntemuksia. Kriisin käsittelemiseksi käynnistyvät minän erilaiset puolustuskeinot, joiden jäsentyneisyydestä ja käyttökelpoisuudesta kriisireaktion kulku monilta osin riippuu. Surureaktio, jonka aikana yksilö pyrkii tapahtuneen läpityöskentelyyn, on tämän vaiheen olennainen osa. Surutyön epäsuotuisa kulku ilmenee siten, että kriisiin normaalisti liittyvät oireet eivät häviäkään.

Jos asuinympäristön vaihdosta tarkastellaan lähtöalueen näkökulmasta, keskeisesti nousee esille muuttotapahtumaan liittyvä menetys. Muutossa menetetään entinen asuinympäristö. Menetys kohdistuu ainakin kahteen seikkaan: muutossa hajoaa ihmissuhteiden verkosto ja pirstoutuu sen ulkoinen

perusta, fyysinen ympäristö (4). Jokainen menetys saattaa merkitä häiriötä yksilön suhteessa menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen eli uhata yksilön identiteetin jatkuvuuden tunnetta. Näin asuin ympäristön vaihdoksen myötä tapahtuvat muutokset vaarantavat yksilön ryhmäidentiteetin ja spatiaalisen identiteetin tunteen (4).

Yleisesti tunnustetaan ihmissuhteiden antaman tuen merkitys mielenterveydelle ja identiteetin tunteelle. Eräät tutkijat kuitenkin korostavat, että fyysinen ympäristö saattaa olla yksilön psyykkiselle kehitykselle ja identiteetin tunteelle yhtä tärkeä kuin mitä ovat sosiaaliset kontaktit (21). Risto Fried (5) on viitannut siihen, että suomalaisilla olisi erityisen suuri taipumus introjisoida (sisäistää) maiseman piirteitä osaksi persoonallisuutta. Näihin näkökulmiin perustunee muuttajan usein tuntema irrallisuus ja juurettomuus.

Lopuksi

Alex Inkeles ja David Smith (10) totesivat laajassa transkultuurallisessa modernisoitumista koskevassa tutkimuksessaan, että maantieteellinen liikkuvuus on joskus psyykkistä häiriintyneisyyttä edistävää, mutta yhtä usein ei ja varmasti vähemmän häiriintyneisyyttä lisäävää kuin yleensä kuvitellaan. Peter Hall (6, 7) ei kyennyt osoittamaan muuton aiheuttavan psyykkisiä häiriötiloja aikaisemmin hyvin sopeutuneilla henkilöillä.

Muuttoon liittyviä mielenterveysnäkökohtia tarkasteltaessa on kuitenkin painotettava muuttoon liittyvää menetystä ja siitä aiheutuvaa surua, joka varsinkin pakkomuuton kyseessä ollessa saattaa olla hyvinkin tuntuva. Mene-tykset altistavat depressiolle, jonka vuoksi tulisi vanhasta irroittautumisen vaikeuteen liittyvä surutyö saada tyydyttävästi suoritetuksi. Tämän surutyön suorittamiseen vaikuttavat yksilön minän voimavarojen lisäksi perheen sisäinen vuorovaikutus sekä vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa (yksilön sosiaaliset kytkennät).

Varsinkin kaupunkien uusilla asuma-alueilla, muuton tuloalueilla, on pyritty yhdyskuntatyön avulla ratkaisemaan alueella ilmenneitä psykososiaalisia ongelmia. Yhdyskuntatyössä on erityisesti korostettu kahta toimintamuotoa: asukkaiden ja perheiden välisen kanssakäymisen lisäämistä ja yhteistä työtä fyysisen asuin ympäristön hyväksi. Tavoitteena on toisaalta luoda toimiva lähiympäristön ihmissuhdeverkosto ja toisaalta tehdä fyysinen lähiympäristö tutuksi. Yhdyskuntatyö kohdistuu siis oikeastaan ryhmäidentiteetin ja spatiaalisen identiteetin tunteen korjaamiseen ja palauttamiseen ja tätä kautta muuton eräiden haittavaikutusten poistamiseen.

Kirjallisuus

1. Caplan, G.: Principles of Preventive Psychiatry. Basic Books, Inc., Publishers, New York, London 1964.
2. Cullberg, J.: Kris och utveckling - en psykoanalytisk och socialpsykiatrisk studie. Natur och kultur, Stockholm 1976.

3. Cullberg, J.: Näkökantoja kriisikäsitteen käytöstä psykiatriassa. Kirjassa Psykiatrisen preventio ja kriisipsykiatria. Toim.: Y.O. Alanen, R. Järvi ja V. Lehtinen. Ann. Univ. Turkuensis, Ser C, Tom 24, Turku 1978.
4. Fried, M.: Grieving for a lost home. Kirjassa The Urban Condition. Toim.: L.J. Duhl. Basic Books, New York 1963.
5. Fried, R.: Environmental rootedness and low self-esteem as factors in Finnish Suicides. Kirjassa Proceedings IX International Congress on Suicide Prevention and Crisis Intervention - Helsinki 20-23 June 1977. Toim.: V. Aalberg. The Finnish Association for Mental Health, Mikkeli 1978.
6. Hall, P.: Moving house in the etiology of psychiatric symptoms. Proc. R. Soc. Med. 1964:57:83.
7. Hall, P.: Some clinical aspects of moving house as an apparent precipitant of psychiatric symptoms. J. Psychosom. Res. 1966:10:59.
8. Hirvas, J.: Identity and Mental Illness. Transactions of the Westermarck Society. Vol. XII, Helsinki 1966.
9. Hooper, D., Gill, R., Powesland, P. ja Ineichen, B.: The health of young families in new housing. Psychosom. Res. 1972:16:367.
10. Inkeles, A. ja Smith, D.H.: The fate of personal adjustment in the process of modernization. Esitelmä, Tokyo-Kyoto Meetings of the International Anthropological Association, 1968 (moniste).
11. Kangaspunta, K.: Lähiöperheiden mielenterveyspalvelujen käyttö. Tutkimus mielenterveyspalvelujen käytön sosiaalisista taustatekijöistä kolmessa turkulaisessa lähiössä. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 1980.
12. Lahti, I.A., Aaltonen, J. ja Piha, J.: Ongelmalliseksi leimautuneesta lähiöstä syntyneen mielikuvan tutkimus. Psykiatrisen tarkastelu. Kansanterveystieteen julkaisu- ja M36:1978, Turku 1978.
13. Lehtinen, V.: Psykiatrisen hoidon ja kuntoutuksen tarve sekä mielisairauteen kohdistuvat asenteet. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja AL:3, Turku 1975.
14. Martin, F., Brotherston, J.H.F. ja Chave, S.P.W.: Incidence of neurosis in a new housing estate. Br. J. Prev. Soc. Med. 1957:11:196.
15. Murphy, H.B.M.: Migration, culture and mental health. Psychol. Med. 1977:7:677.
16. Piha, J.: Asukkaiden valinta ongelmalliseksi leimautuneeseen lähiöön. Käsikirjoitus 1978.
17. Piha, J.: Perheiden mielenterveyspalvelujen käytöstä. Käsikirjoitus 1978.
18. Rauhala, U.: Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalinen kerrostuneisuus. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 14. WSOY, Porvoo 1966.

19. Richman, N.: The effects of housing on pre-school children and their mothers. *Dev. Med. Child. Neurol.* 1974:16:53.
20. Sainsbury, P. ja Collins, J.: Some factors relating to mental illness in a new town. *J. Psychosom. Res.* 1966:10:45.
21. Searles, H.F.: *The Nonhuman Environment in Normal Development and in Schizophrenia.* International Universities Press, New York 1960.
22. Sunnari, O.: Kunnallisen päätöksenteko-organisaation osuus kaupunkirakenteen muutosten ohjaamisessa. Turun asunalähiöiden muotoutuminen 1970-luvulla. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 1975.
23. Vuosmala, M.: Turun uusien lähiöiden asukkaat ja heidän maantieteellinen alkuperänsä. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 1978.

.2 JOHTOPÄÄTÖKSET

.2.1 Työryhmäraportti

Yhdistetty työryhmät 1 ja 2

Pj. Prof. Erkki Asp

Siht. Toimistopäällikkö Pentti Vaarama

Varsinaista muuttoliikkeen ohjaamista ei ole harjoitettu. Maassamuutto ja siirtolaisuus ovat olleet sattumanvaraisia, niin ulkoisten kuin sisäistenkin taloudellisten ja osin poliittisten tekijöiden ja konjunktuurivaihteluiden aikaansaannosta. Tarvitaan nykyistä paljon selkeämpiä, kokonaisvaltaisempia ja eri intressipiirien - työnantajien ja työntekijöiden, tuottajien ja kuluttajien, valtion ja kuntien - etujen ja toimenpiteiden yhteensovittamista. Eri viranomaisten keskeistä yhteistyötä on kehitettävä. Tarpeettoman ja toimintoja haittaavan reviirijattelun tilalle olisi saatava määritelty työnjako ja vastuualueiden hoitaminen yhteistyönä. Minimivirkamiehisyys - tehdään vain mitä laki ja asetukset määräävät - olisi jätävä vähemmälle. Useimmiten se työ, mikä tehdään säännöksissä määritellyn vähimmän lisäksi on nimenomaan yksilön kohdistuvaa ja ihmissuhteita rakentavaa työtä. Yksilön hyvinvointi on yhteisön hyvinvoinnin perusta. Yksilön aktivoituminen ja aktivoiminen mielekkääseen toimintaan on kaikkien osapuolten etujen mukaista - ilman tuottavuuslaskelmiakin!

Maassamuuton aiheuttamien haittojen ja etujen riippuvuussuhteita ja vaikutuksia muihin toimintoihin pitäisi lähemmin tutkia haittojen minimoimiseksi ja etujen maksimoimiseksi. Maassamuuton ja maastamuuton "intressien yhteensovittamiseksi" olisi yhteispohjoismaista yhteistyötä kehitettävä muutoinkin kuin ylätasojen puheissa. Nimenomaan aktiivisesti toimivat tahot ja tasot (mm. yrittäjät, erilaiset yhteistyöjärjestöt jne.) olisi saatava suoraan yhteistoimintaan sen sijaan, että toimintoja hoidetaan liiankin predestinoidusti

kaukana olevien pääkaupunkien tasolla. Yhteistyön edellytyksiä ja valtaa hoitaa yhteistyötä olisi delegoitava alueetasolle.

Kun ihminen joutuu jättämään synnyin- tai kotiseutunsa, totutun elämyksensä, hän aina menettää jotakin, ja useimmiten vieläpä hyvin paljon. Tähän menetykseen ja sen pitkäjänteisiin vaikutuksiin ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota. Tähän liittyy etenkin suomalaisten ihmisten maisemasidonnaisuus (sanan laajassa merkityksessä), koti-ikävä. Ns. korpifilosofointikin voi juontaa juurensa tästä (sihteerin huomautus). Yksilö - ja erityisesti sellainen, jolla on läheinen kosketus luontoon ja elinympäristöönsä - on ikäänkuin biologisesti sidottu ympäristöönsä. Muuttaminen merkitsee aina irtirepimistä. Maaperän pitäisi vastaanottoalueella olla suotuisa, jotta juurtuminen uuteen ympäristöön tapahtuisi mahdollisimman kivuttomasti. Pakkomuutossa kuvannollisesti leikataan pääjuuri poikki. - Menetyksen aiheuttama traumaattinen elämys vaikuttaa vuosikausia ja voi joissakin elämänvaiheissa kehittyä tai puhjeta traumaattiseksi kriisiksi.

Muuttotapahtumassa yksilön identiteetin jatkuvuus joutuu yleensä uhana-laiseksi. Myös ammatti-identiteetille voi käydä samoin, kun yksilö joutuu vaihtamaan tyystin uuteen ammattiin, menettää entisen ammattitaidon suoman turvan, työtoverit, työmiljöön. Ammatti-identiteettiin kohdistuvia vaikeuksia voidaan lievittää ja uuden ammatin edellyttämää identiteettiä vahvistaa mm. ennalta uuteen ammattiin kouluttamalla (tähän tähtää mm. työllisyyskoulutus) ja perehdyttämällä uudella työpaikalla sekä ammatin sisältöön että työympäristöön.

Muuttajia vastaanottavalla alueella on aiheellista yhteistuumiin kehittää myös ryhmäidentiteettiä: Tässä tehtävässä voivat arvokkaan panoksen antaa asuinlähiössä asukas-yhdistykset (mm. talkootoiminnalla ja yhteisiä harrastustiloja ja tilaisuuksia luomalla), kansalaisopistot ym., samoin vapaat kansalaisjärjestöt. Työpaikalla ryhmäidentiteettiä voivat vahvistaa ammattijärjestöt, opintokerhotoiminta ym. Myös muuttajan spatiaalista identiteettiä eli fyysiseen ympäristöön liittyvää identiteettiä voidaan vahvistaa kehittämällä asuin-ympäristöä yhteistuumiin lähiöasukkaiden toivomuksia vastaavaksi (leikki- ja toimintatiloja luomalla, istutuksin jne.)

Muuttoliikkeeseen liittyvät ohjaustoiminnot eivät saa olla pakotteita tai liian voimakasta holhoamista. Ohjaamisessa käytettäköön ennen kaikkea informatiivisia, tiedottavia ja tietoja lisääviä keinoja sekä eri osapuolten yhteisesti sopimia menetelmiä. Myös tulevaan uuteen työpaikkaan ja asuin-ympäristöön suoritettavat tutustumismatkat olisivat tarpeellisia ja ilmeisesti osaltaan lisäisivät valmiuksia sopeutua uuteen ympäristöön.

Seutukaavatyössä ym. vastaavassa toimissa ja suunnittelutyössä tarvittaisiin lisää sekä yhteiskuntasuunnittelijoita että sosiologeja ja psykologeja, jolloin ihminen ja ihmisten väliset suhteet tulisivat nykyistä paremmin huomioon-tetuiksi.

Lopuksi ryhmä päätyi seuraaviin toimenpidesuosituksiin:

1. Koulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa vallitsevia määrällisiä ja laadullisia alueellisia eroja on vähennettävä, etteivät koulutussektorilla esiintyvät

puutteellisuudet toimi maassamuuton tarpeettomina ja haitallisina edistäjinä.

2. Eri viranomaisten välistä joustavaa yhteistyötä on lisättävä ja kehitettävä. Reviirijattelu pois ja sen sijaan päävastuualueet ja yhteiset vastuualueet on määriteltävä työnjaon kannalta selkeästi ja täsmällisesti. Ilman yhteisesti sovittua työn- ja vastuunjakoa voi syntyä kitkaa ja katkoksia toiminnoissa ja yksilö saattaa tästä syystä joutua väliinputoajan asemaan.
3. Kirkon ja seurakuntien tulisi nykyistä aktiivisemmin toimia muuttoliikkeen aiheuttamien haittojen vähentämiseksi.
4. Edellisessä kohdassa esitetty aktivoitumisvetoisuus on aiheellista osoittaa myös sekä erilaisille etujärjestöille että monille vapaaehtoisille järjestöille (asukas-, kotiseutu- ym. yhdistyksille). Ideologisten julistusten ja sanankäytön sijasta pitäisi toimia. Moniin ongelmiin pitäisi nimenomaan reagoida toiminnallisesti ja vahvistaa niin minä-, ammatti- kuin ryhmäidentifikaatiotakin. Minä-rakenteeltaan vahva yksilö pystyy kestävämmän mm. mielensterveyttä rasittavia paineita paremmin kuin eristäytyvä, turhautuva ja traumaattisia elämyksiä muassaan kantava yksilö.
5. On luotava mahdollisuudet muuttaneiden perheiden sisäisen vuorovaikutuksen lisäämiseen muun muassa asunto-olosuhteita suunnittelemalla ja mitoittamalla. Tällöin on spatiaalisessa, tilankäyttöön kohdistuvassa suunnittelussa otettava perheen ja perheenjäsenten dynaamiseen käyttäytymiseen liittyvät seikat huomioon. Muuttoliikkeellä on taipumus passiivoida nimenomaan pakkomuuttajan asemaan joutuvia perheenjäseniä. Erityisiin vaikeuksiin joutuvat muuton yhteydessä ammatti-identiteettinsä menettävät vaimot ja myös lapset erilaisissa elämänkriisivaiheissa (kotoa kouluun, koulun vaihtuessa jne.) ja erityisesti murrosvaiheessa. - Perheen mahdollisuuksia yhteisiin toimintoihin, yhteisten harrastusten harrastamiseen on lisättävä, että riittävä läheisyys ja vuorovaikutus säilyy. Silti on suunnittelussa myös yksilöllisyys otettava riittävästi huomioon.

2.2 Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia

- Muuttopaikkakunnan tulisi järjestää muuttajalle informaatiota siitä, mitä paikkakunta tarjoaa uudelle asukkaalle, miten uutta asukasta autetaan viihtymään jne. (Pentti Vaarama).
- Pohjoismaisia yhteistyömuotoja mm. maakaasun ja öljyn hyödyntämisen osalta tulisi tutkia ja kehittää (Pentti Vaarama).
- Aluepolitiikasta on niin paljon puhuttu, mutta niin vähän tiedetään (Pentti Vaarama).

- Fyysinen ympäristö saattaa olla yksilön psyykkiselle kehitykselle ja identiteetille yhtä tärkeätä kuin sosiaaliset kontaktit (Jorma Piha).
- Silloin kun pakkomuuton seurauksena joutuu repäistyksi pois entisiltä asuinsijoiltaan identiteetin tunne joutuu vaaralle alttiiksi (Jorma Piha).
- Ei ole tietoa siitä, miten fyysinen ympäristö ja mielenterveys liittyvät toisiinsa. Tämä ala on niin lapsen kengissään, että psykiatrit voivat antaa ympäristösuunnittelijoille vain harvoja suosituksia, joilla on jotain ammatillista perustaa (Jorma Piha).
- Ihmiset puhuvat maisemasta, mutta päättäjät ja suunnittelijat eivät ota näitä vakavasti (Jorma Piha).
- Seutusuunnittelu on nykyään liian kovaa ja teknistä tapahtuipa se millä tasolla hyvänsä. Suunnitelmia laadittaessa tulisi ottaa mukaan psykologeja ja psykiatreja antamaan niihin uusia inhimillisiä näkökohtia (Armo Laiho).
- Suomalaiset ovat kansakuntana melko nuoria kaupunkilaisia ja tottumus kaupunkielämään puuttuu.
- Jokaisella perheenjäsenellä täytyy olla omia harrastuksia – mahdollisuus eristäytyä omiin oloihin, mutta perheellä täytyy olla myös mahdollisimman paljon yhteisiä harrastuksia, myös murrosiässä olevien kanssa (Jorma Piha).
- Ei pitäisi rakentaa yksipuolisia asuntoalueita, ei pelkästään arvataloalueita eikä pelkästään kovanrahantuotantoa, vaan ne pitäisi laittaa lomittain (Jorma Piha).
- Asuinalueen fyysisellä struktuurilla, fyysisellä rakenteella saattaa olla psyykkistä rakennetta ylläpitävä merkitys (Jorma Piha).
- Tulisi kouluttaa monitoimi-ihmisiä, joilla olisi koulutus moneen eri ammattiin, ja jotka voisivat toimia mielekkäästi eri ammateissa koko vuoden (Pentti Vaarama).
- Ammattiliitoista on muodostunut pyhä tabu, ”Intian lehmä”, johon ei uskalleta ollenkaan puuttua. Ne ovat muuttuneet ”saatanan käytyreiksi”, vaikka ne on luotu ihmistä palvelemaan.
- Vanhemmat juoksevat liikaa rahan perässä ja kotiolut jäävät ”rempalleen” (Pentti Vaarama).
- Näkisin, että ei se ole ollenkaan mieletöntä hommaa, että itsemurhan tekevää, hirttäytyvää ihmistä pidämme lämpimällä ihmisen kädellä kiinni.
- Ohjailuideologiasta on ilmeisesti vaara tulla manipuloiva ideologia.

- Suomessa on muuttovilkkaus tällä hetkellä siedettävissä rajoissa. Jos halutaan ohjata muuttoa, olisi hedelmällistä keskustella siitä, miten karsitaan pois vähemmän haluttuja muuttoja, pakkomuuttoja.
- Suurin osa muutoista on lähimuuttoja.
- Kristillisen aspekti voidaan tuoda myös muuttoliikekeskusteluun. Raamattu sanoo, että ihminen on vapautettu. Tämän vapautuksen konkreettinen viitekehys on tämä, että ihminen vapautettiin valitun kansan jäsenenä orjuuden pesästä, Egyptistä, lihapatojen ääreltä, erämaavaellukselle siis muuttoliikkeeseen (Lauri Ruotsalainen).
- Suomalainen seurakunta on vastaanottamassa Australiassa maahansaapuvia siirtolaisia. Tällainen kontakti ja liittyminen paikalliseen seurakuntaan tuo turvallisuuden tunteen.

2.3 Tiedontarve

- Muuttotapahtuman pitkäaikaisvaikutukset yksilön kannalta.
- Maassamuuton edut ja haitat sekä niiden riippuvuussuhteet.
- Mitä tarkoitetaan muuttoliikkeiden ohjailulla ja mikä on sen vaatima tiedontarve.
- Tutkittava edullisimpia ratkaisuja pysyvien työtilaisuuksien saamiseksi kehittyville alueille mm. aluepoliittisin keinoin.
- Vanhenevan väestön asema muuttotappioalueilla ja muuttoon lasten luokse liittyvät ongelmat.
- Kuinka saadaan naiset pysymään maaseutualueilla.
- Mahdollinen eläkeläisten paluu Ruotsista ja muualta.
- Muuttoliike Suomesta Norjaan.
- Pohjoismaisen yhteistyön kehittäminen Norjan maakaasu- ja öljylöytöjen hyödyntämiseksi.
- Saamelaiden muuttoliikkeet.
- Etappimuutto.
- Työn uusjaon aiheuttama vapaa-ajan käyttö ja sen vaikutus asuinpaikan valintaan.

- Nuorten yhteiskuntatakuu-kokeilun seuraukset mm. Tornion ja Kemin alueilla muuttoliikkeiden näkökulmasta.
- Fyysisen ympäristön ja maiseman suhde mielenterveyteen.
- Mitkä olosuhteet ja toimintavat muodostavat mielenterveydellisiä riskejä muuton yhteydessä.
- Turun Varissuo mielenterveydellisenä ympäristönä.

6. MUUTTOLIIKKEEN SYYT EILEN - TÄNÄÄN - HUOMENNA

.1 TYÖRYHMÄALUSTUKSET

.1.1 Esiteollisen ja teollistuvan Suomen maassamuutosta 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa

FM Esa Vainio

Nykyinen muuttoliike poikkeaa huomattavasti esiteollisen tai teollistuvan ajan muuttoliikkeestä. Eron taustalla ei ole niinkään ihmisten motivaatiossa tapahtuneet muutokset kuin ympäristön antamien edellytysten muuttuminen. Elinkeinorakenne, työn luonne, liikenneyhteydet ja information kulku olivat oleellisesti toisenlaisia kuin sata vuotta sitten.

Historiallisen muuttoliikkeen ja sen syiden tutkimisessa lähdemateriaali asettaa ankaria rajoituksia. Muutoin käyttökelpoinen haastattelutyö tulee kysymykseen vain harvassa tapauksessa, eikä se juurikaan sovellu sellaisen joukkoilmion tutkimiseen, jossa yksilöllisillä ja subjektiivisilla tekijöillä on ollut ratkaiseva merkitys. Kirjallisella lähdemateriaalilla, nimenomaan virallisella tilastolla ja sen perusmateriaalilla on kiusallinen taipumus olla virheellistä. Tämä johtuu niistä muuttajista, jotka vaihtoivat asuinpaikkaa siitä viranomaisille ilmoittamatta, mutta myös siitä, että viranomaiset eivät aina itsekään olleet muuttajien rekisteröinnissä kovin tunnollisia. Sitä paitsi voitaisiin tässäkin yhteydessä valitella tutkimusresurssien vähäisyyttä, mikä erikoisesti muuttoliiketutkimuksessa aiheuttaa hankaluuksia, koska käytettävissä oleva alkuperäismateriaali on kovin suuritöistä.

Sadan vuoden takainen Suomi oli melko puhtaasti maatalousmaa. Alkava teollistuminen tosin oli kasvattanut kaupunkeihin uusia ja suuriakin teollisuuslaitoksia, ja maaseudulle oli sinne tänne noussut komeita sahoja ja muita puuteollisuuslaitoksia. Valtaosa maasta oli kuitenkin edelleenkin vanhakan- taista maatalousaluetta.

Tavallisin suomalainen oli maataloudesta toimeentulonsa saava renki tai piika; teki hän töitä sitten vieraalle isännälle tai omille vanhemmilleen. Niin tilallisten kuin tilattomienkin lapset joutuivat tavallisesti aloittamaan uransa palkollisina joissain taloissa. Tilattomien lapset jäivätkin usein tähän asemaan - tilattomiksi. Tilallisten lapset taas saattoivat perinnön, tilanjaon tai avioliiton kautta helpommin nousta vanhempiensa asemaan.

Palkolliset vaihtoivat etenkin uransa alkuaikoina jatkuvasti palveluspaikkaa. Työn asettaminen vaatimusten vuoksi palkolliset asuivat isäntäväen tiloissa, minkä vuoksi palveluspaikan vaihtuessa vaihtui myös asuinpaikka.

Tästä seurasi vilkas muuttoliike. Käsitys esiteollisen ajan staattisuudesta ei siis ainakaan tältä osin pidä paikkaansa.

Mobiliteetti oli vain pitäjien väliset muutotkin huomioon ottaen varsin korkea. Antti Rosenbergin laskelmien mukaan vuosien 1821-1880 välisenä aikana viisivuotiskausittain laskettu mobiliteetti Uudenmaan läänin maaseudulla vaihteli 5,5 ja 7,6 prosentin välillä.

Maaseudun muuttoalueet olivat kuitenkin suppeita. Pääosa muuttoliikkeestä tapahtui pitäjän sisällä ainakin silloin, kun oli kysymys maantieteellisesti suurista pitäjistä. Loimaan keskimääräistä pienemmässä pitäjässä 1800-luvun puolivälin muuttoliikkeessä vain joka kymmenes muutto johti pitäjän rajan yli. Huonot liikenneyhteydet, tiedonvälityksen hitaus ja olosuhteiden samankaltaisuus ei juurikaan antanut aihetta pidempiin muuttoihin. Pidempiä matkoja suorittivat lähinnä yhteiskunnan ylempiin kerroksiin lukeutuvat, kuten virkamiehet asemapaikkaa vaihtaessaan tai talolliset hankkiessaan uutta tilaa. Kaupunkeihin suuntautuneet muutot ovat asia erikseen, mutta niiden osuus muuttoliikkeestä jäi yleensä vähäiseksi.

Palkollisten muuttamisen syynä eivät niinkään olleet varsinaiset palkkausolosuhteet. Palkkaus ei talosta toiseen juurikaan vaihdellut. Tärkeämpiä toimeentuloon liittyviä asioita olivat vaikkapa asuinolosuhteet tai mahdollisuus saada uskollisena renkinä aikanaan torppa talon mailta. Monet viihtyvyyteen liittyvät tekijät vaikuttivat niinkään suuresti. Isäntäväen luonne ja vaatimukset oli aina otettava huomioon uutta palveluspaikkaa valittaessa. Kun pesti otettiin syksyisin vuodeksi eteenpäin, ei hätköityjä päätöksiä kannattanut tehdä. Vaikka avioliitto ei nuoren rengin tai piian mielessä olisi ollutkaan, oli samanikäinen seura osaltaan tärkeä tekijä sekin, etenkin, kun vähäinen vapaa-aika ei aina suonut mahdollisuuksia etsiä seuraa kovin kaukaa.

Palkollisten tiheä muuttaminen oli seurausta hyvän työpaikan etsimisestä mutta ei sellaiseen välttämättä takertumista. Samaan taloon saatettiin päätyä useammankin kerran. Se, että sieltä yleensä oli välillä lähdetty, oli monessa tapauksessa vain osoitus halusta vaihtaa välillä ympäristöä.

Loimaalaisessa 1800-luvun puolivälin muuttoliikkeessä keskimääräinen muuttojen lukumäärä ihmiselämää kohti oli kymmenen. Muuttaminen keskittyi eräisiin elämänvaiheisiin. Varhaislapsuudessa muutettiin joskus useinkin, jos vanhemmat olivat itse vielä niin nuoria, että eivät olleet löytäneet omaa paikkaansa yhteiskunnassa. Runsainta muuttaminen oli juuri kotoaan irtautuneiden keskuudessa, joiden levottomuus väistyi vasta heidän perustettuaan oman perheen.

Ensimmäinen palveluspaikka haettiin yleensä läheltä kotoa tai tuttujen luota. Kovin harvinaista ei ollut se, että seurattiin vanhemman veljen tai sisaren jälkiä tämän ensimmäiseen palveluspaikkaan. Jos oli kyse muuttamisesta kauemmas ja oudompiin oloihin, oli silloinkin silmiinpistävän tavallista, että kohdepaikkakunnalla oli jo ennestään joku lähisukulainen. Selvimmin tämä on nähtävissä ulkomaille suuntautuneessa siirtolaisuudessa.

Avioitumisajankohtaan liittyi suuri osa muutoista. Ainakin jompi kumpi puolisoista joutui muuttamaan, tavallisimmin vaimo, joskaan mitenkään harvinaista ei ollut, että vävy muutti appensa torppaan tai taloon. Liedosta 1800-

luvun lopulta tehty tutkimus osoitti, että täysi-ikäisten yksinään muuttaneiden naisten pitäjienvälisistä muutoista peräti neljäsosa oli läheisessä yhteydessä avioliiton solmimiseen.

Esiteollisen ajan muuttoliike oli nimenomaan tilattomien ja heidän lastensa muuttoliikettä. Toki talollisten ja säätyläistenkin lapset muuttivat, mutta selvästi edellisiä vähemmän. Syyt olivat taloudellisia. Köyhistä torppari- tai palkollisperheistä lähtöisin olevien oli pakko muuttaa pois kotoa, kun taas talollisten lapsille oli tarjolla töitä kotonakin. Monet talollisten lapset olivat odottamassa kotitalalta torpan paikkaa tai edullista naimakauppaa lähiseudun tilallisten lasten kanssa.

Kaupungeissakin muuttoliikettä hallitsivat palkolliset. Piijat ja työmiehet vaihtoivat usein palvelupaikkaa tavalla, joka on hyvinkin verrattavissa maaseudun palkollisten kiertoon. Etenkin perheissä palvelevat piijat muuttivat jatkuvasti talosta toiseen.

Kaupunkien muuttoalue oli laajempi kuin maalaispitäjien. Tämä johtui osaksi kaupunkien imuvoimasta, osaksi niiden elinkeinorakenteesta. Suurin osa sisäänmuutosta tuli naapuripitäjistä; miten suuri osa, se riippui kaupungin koosta. Suurten kaupunkien imu ulottui laajemmalle, eivätkä ne kyenneet tyydyttämään sisäänmuuttotarvettaan vain lähinaapurien avulla. Kaupungeissa luonnollinen väenlisäys oli vähäisempää kuin maaseudun, toisinaan negatiivisikin, joten ne tarvitsivat jatkuvasti väenlisää maaseudulta.

Kaupunkeihin houkuttelivat sekä asiallinen käsitys niiden tarjoamista mahdollisuuksista että perusteettomat luulot kaupunkien ihanoituksesta. Maaseudulta lähteneiden jonkinlaista varallisuutta hallitsevien oli mahdollista hankkia itselleen suhteellisen hyvän aseman käsityöläisen oppipoikana tai erikoistuneena työmiehenä, ajurina, liikkeenharjoittajana tai talonomistajana. Varattomina saapuneita odotti palkollisen asema, mikä monessa tapauksessa johti paluuseen maaseudulle. Todennäköisesti monet nuoret muuttivat kaupunkiin vain kokeakseen jotain uutta tai kokeillakseen siipiensä kantavuutta.

Paluumuutto oli huomattavan laajaa. Esimerkin tarjotkoon eräät satunnaisesti valitut, Turussa v. 1850 asuneet 178 henkilöä, joiden joukossa oli 119 Turkuun jostain muualta muuttanutta. Näistä sisäänmuuttaneista puolet kuoli Turussa, mutta puolet muutti edelleen jonnekin muualle, kaksi kolmannesta maaseudulle, mistä runsain sisäänmuuttokin oli peräisin.

Kaupunkeihin muutto lienee jossain määrin ollut etappiluonteista. Tätä tukee ainakin Turusta ja Liedosta tehty tutkimus. Liedosta Turkuun vuosina 1870-89 täysi-ikäisinä muuttaneista 59 % oli syntynyt Liedon ulkopuolella ja heistäkin neljännes oli tullut Lietoon jostain muualta kuin syntymäpitäjänsä.

Kaupunkien elinkeinorakenne muovasi sekin kaupunkien muuttoliikettä. Niiden keskinäinen muuttoliike oli suhteellisesti tärkeämpi kuin kaupungin ja maaseudun välinen. Kaupunkielinkeinoille omistautuneiden oli elinkeinonsa säilyttääkseen tarpeen muuttaa juuri kaupunkien välillä. Maaseudulla tämänkaltaisia työpaikkoja ei ollut kovinkaan paljon.

Suomen teollistumisen alkaessa 1860- ja 1870-luvuilla muuttoliikkeen rakennekin muuttui. Kasvavat teollisuus- ja liikennekeskukset tarvitsivat

työvoimaa, jonka luonnollisena luovuttajana oli läheinen maaseutu. Mitä pidemmän aikaa jonkin keskuksen tarve jatkui voimakkaana, sitä pidemmälle sen imu ulottui. Työntävänä voimana maaseudulla oli uudisraivausmahdollisuuksien väheneminen, tilojen halkomismahdollisuuksien pieneneminen – monien jakojen takia ne eräin paikoin olivat käymässä liiankin pieniksi – ja laskevasta kuolleisuudesta johtuva väestöpaine. Sekä tiedonvälityksen nopeutuminen että parantuneet liikenneyhteydet antoivat oman panoksensa.

Kaupunkeihin vetivät avautuvat työpaikat, joihin kohdistettiin liikaakin odotuksia. Teollisuudessa palkat olivat korkeampia kuin maataloudessa, mutta toisaalta irtisanomisvaarakin oli suurempi. Parhaimmin menestyivät edelleenkin jo maaseudulla paremmissa oloissa eläneet, jotka suhteidensa tai varallisuutensa vuoksi pystyivät hankkimaan paremmista lähtöasemista myös paremman uran. Sosiaalinen muutos, jonka muutto maaseudulta kaupunkiin aiheutti, ei ainakaan siis suhteellisesti ollut merkittävä. Kovaan työhön joutuvat tehtaalaiset olivat jo kotona tottuneet odottamaan varsin vähän parannuksia elämäänsä.

Muuttoliikkeen voimakkuutta on 1800-luvun loppupuolella vaikea tarkasti arvioida, mikä johtuu lähdemateriaalin heikkenemisestä. Todennäköistä on, että monet muutot jäivät pois muuttotilastoista. Tilapäistöiden lisääntyminen kaupungeissa ja vaikkapa hakkuutyömailla veti mukanaan ihmisiä, joiden mielestä muuttokirjan ottaminen lyhytaikaisen työtilaisuuden takia oli turhaa. Tällaiset henkilöt saattoivat vuodesta toiseen elää tällaista irtolaisen elämää ilman, että heitä näkyy missään muuttaneiden luettelossa. Huolimatta tästä, tilastot kertovat muuttojen lisääntyneen.

Tämä saattaa vain osaksi olla totta. Teollistumisen alkuvaiheessa tarvittiin runsaasti tilapäistyövoimaa, jonka merkitys kuitenkin väheni sitä mukaa kun ammattitaitoisen työvoiman merkitys teollisen toiminnan ylläpitäjänä lisääntyi. Se, että muuttoliike kuitenkin vuosikymmenestä toiseen kasvoi, voi johtua myös siitä muutoksesta, minkä maatalous koneellistuessaan koki. Se tarvitsi työvoimaa entistä vähemmän, mistä oli seurauksena pitäjien sisäisen muuttoliikkeen väheneminen. Työtä saadakseen maaseudulla asuvan oli muutettava yhä kauemmas ja yhä useammin pitäjän rajojen yli. Muuttotilaston rakenteen takia – tilastot ottivat huomioon vain pitäjien rajojen yli siirtyneet – tapahtui näin näennäistäkin muuttoliikkeen kasvamista.

Selvästikin oleellinen ero vanhan ja uuden muuttoliikkeen välillä oli muuttoaalueen laajeneminen. Teollisten elinkeinojen keskittyessä niihin erikoistuneiden oli välttämättä muutettava pidempiä matkoja voidakseen pysyä saman elinkeinon piirissä. Tämän taas mahdollistivat parantuneet liikennevälineet ja tieverkoston kehittyminen. Edestakaiset muutot näyttävät vähentyneen jo muuttoetäisyyden kasvamisen takia. Yhteyksien paraneminen ja vapaa-ajan lisääntyminen yhdessä työpaikan vaihtamisoikeuksien parantumisen kanssa ovat niinkään tehneet tarpeettomiksi monet lyhyen matkan muutot. 1900-luvun alun muuttoliikkeeseen kohdistuneen tutkimuksen vähyys estää kuitenkin vastaamasta yksiselitteisesti näihin kysymyksiin.

1.2 Työryhmälustus

VTK Pertti Rannikko

Muuttoliikkeen syiden tutkimisesta

Muuttoliike on eittämättä yksi eniten ja tarkimmin kuvattuja teollistuneen ja kaupungistuneen yhteiskunnan syntyyn ja kehitykseen liittyvistä muutos-tekijöistä. Tämä johtuu paljolti siitä, että muuttoliikettä koskevia yksityiskohtaisia ja tarkkoja tilastoja on ollut käytössä huomattavasti pitempään kuin useampia muita yhteiskunnan osa-alueita koskevia tilastoja. Niinpä Suomenkin satavuotinen väestönmuutostilasto kattaa ajallisesti varsin hyvin maan historian varsinaisen teollistumis- ja urbanisoitumisvaiheen. Vaikkakin muuttoliikkeen syitä kartoittamaan pyrkiviä empiirisiä tutkimuksia on suoritettu runsaasti, on varsinainen teorianmuodostus jäänyt varsin alkeelliselle tasolle ja näin tutkimuskohteesta ei ole saatu kovinkaan hyvin otetta.

Muuttoliikkeen syitä – niin yksilö- kuin aluetasoisia – kartoittavien tutkimusten taustalla on miltei aina ollut yksinkertainen työntö-veto-ajattelu. Sen mukaan alueella on toisaalta tekijöitä, jotka pyrkivät pitämään ihmisiä alueella tai houkuttelemaan ihmisiä sinne muilta alueilta ja toisaalta tekijöitä, jotka työntävät ihmisiä alueelta pois tai ovat esteenä uuden väestön muutolle alueelle. Muuttoliikkeen syitä käsittelevien tutkimusten ongelmana ei niinkään ole ollut tämä työntö-vetoteorian yleinen jäsentely, vaan työntö- ja vetotekijöiden yksityiskohtaisempi määrittely. Työntö-vetomallia on käytetty irrallisena kehikkona ilman kytkentää yhteiskunnan muihin kehitysprosesseihin. Yleisenä tutkimusstrategiana on ollut etsiä eri muuttolukujen kanssa korreloivia veto- ja työntötekijöitä (alueiden väliset palkka- ja työllisyserot, alueen asumistaso jne.). Eri tutkimukset ovat antaneet varsin ristiriitaisia tuloksia muuttolukujen ja eri veto- ja työntötekijöiden välisistä korrelaatioista. Tällaisia tilastollisia riippuvuuksia ja yleisiä veto- ja työntötekijöitä etsivät tutkimukset eivät pysty paljastamaan muuttoliikkeen alueellisen ja ajallisen vaihtelun todellisia syitä.

Yleisten veto- ja työntötekijöiden etsimisen sijasta tulisi pyrkiä tarkastelemaan, mitkä veto- ja työntökomponentit ovat ratkaisevia alueellisen kehityksen eri vaiheissa ja mitkä kulloisenkin alueellisen kehitysvaiheen piirteet ovat tähän syynä. Niinpä esimerkiksi kaupunkien välistä muuttoliikettä on tarkasteltava toisentyypisillä menetelmillä ja muuttosyillä kuin perinteellistä maaseudulta kaupunkiin suuntautunutta muuttoliikettä. Maaltamuutto oli osa elinkeinorakenteen muutosta, joten sitä voitiin tarkastella varsin ongelmattomasti yhteiskunnan rakennekehityksen aiheuttaman työpaikkojen alueellisen uudelleen jakautumisen tuloksena. Urbaaneiden alueiden välinen ja sisäinen muuttoliike on sen sijaan reaktioita paljon monipuolisempiin tekijöihin, jolloin muuttoliikkeen selittämisessä tarkasteltavien tekijöiden piiriä on laajennettava myös ei-taloudellisiin, laadullisempiin tekijöihin. Perinteellistä, aluetasolle aggregoitua resurssitarkastelua olisi myös pyrittävä laajentamaan eri ihmisryhmien elämäntavan tarkasteluun.

Koska muuttoliike on alueellisen kehityksen keskeinen välittäjä, on muuttoliikettä tarkasteltava lähinnä alueellisen kehityksen osana. Seuraavassa muuttoliikkeen syiden muuttuminen pyritäänkin liittämään yhteiskunnan muuhun kehitykseen tarkastelemalla alueellisen kehityksen eri jaksoja ja muuttoliikkeen luonteen muuttumista siirryttäessä aluekehityksessä vaiheesta toiseen. Esityksessä pyritään lähinnä tarkastelemaan, miten muuttoliikkeen luonne on muuttunut maamme alueellisen kehityksen siirtyessä nopean urbanisoitumisen vaiheesta tasaisempaan kehitysvaiheeseen. Lopussa pyritään vielä hahmottamaan muuttoliikkeen tulevaisuuden vaihtoehtoja esittämällä kaksi muuttoliikkeen kehitystä koskevaa skenaariota.

Aluekehityksen kumulatiivisimman vaiheen ohittaminen

Hyvän lähtökohdan Suomen alueellisen kehityksen tarkastelulle antaa Järnegrenin ja Venturan (1977, 108-135) lähinnä Ruotsin alueellista kehitystä koskeva jaksottelu. Tutkimuksessa erotetaan teollisuuskapitalismin taloudellisessa ja yhteiskunnallisessa kehityksessä kolme vaihetta: kilpailu-, monopoli- ja myöhäiskapitalismi.¹ Alueellinen kehitys jaetaan näiden kapitalismin kehityksen kolmen vaiheen mukaisesti myös kolmeen vaiheeseen, joita kutsutaan industrialisoitumiseksi, urbanisoitumiseksi ja regionalisoitumiseksi. Industrialisoituminen, jolla siis viitataan teollisuuden läpimurtoon, ilmenee alueellisesti kilpailevien teollisten toimintojen levittäytymisenä eri paikkakunnille ja uusien teollisuuspaikkakuntien syntymisenä. Tämä kehitysvaihe jäi Suomessa varsin lyhyeksi, sillä Suomen alueellinen kehitys näyttää heti vuosisadan vaihteen jälkeen siirtyneen Järnegrenin ja Venturan urbanisoitumiseksi kutsuttuun vaiheeseen (ks. Rannikko 1980a, 43-50). Urbanisoitumiselle on luonteenomaista teollisten toimintojen alueellinen keskittyminen ja suurimpien taajamien voimakas kasvu. Kun industrialisoitumisen aikana muuttovirrat suuntautuivat pääasiassa vain ympäröivältä maaseudulta teollisuuspaikkakunnille, niin urbanisoitumisvaiheessa lisääntyivät myös pitkien matkojen takaa tapahtuvat muutot (vrt. Lento 1951, 74-75).

Selvimmän kumulatiivinen alueellinen kehitys oli maassamme kuitenkin havaittavissa vasta 1960-luvulla. 60-luvun nopean rakennemuutoksen seurauksena oli Suomessa agraarin yhteiskunnan lopullisesti väistyttävä teollisuus- ja palveluelinkeinojen hallitseman yhteiskunnan tieltä. Tämän rakennemuutoksen seurauksena Suomesta vasta varsinaisesti kehittyi urbaani yhteiskunta. Kehitysalueilta suuntautuneet muuttovirrat kasvattivat Etelä-Suomen suurimpia kaupunkialueita, mutta myös kehitysalueiden suurimmat kaupungit kasvoivat ympäröivän maaseudun kustannuksella.

¹Ruotsalaisen yhteiskunnan kehityksessä liittyy kilpailukapitalismi 1800-luvun jälkimmäiseen puoliskoon, monopolikapitalismi 1900-luvun ensimmäiseen puoliskoon ja myöhäiskapitalismi toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Kilpailukapitalismin käsite viittaa kapitalismin alkuvaiheen vapaiden markkinoiden ja taloudellisen kilpailun vaiheeseen. Monopolikapitalismissa on vapaan kilpailun merkitys heikentynyt pääoman keskittymisen seurauksena.

Tämä urbanisoitumiseksi kutsuttu alueellinen kehitysvaihe jatkui maassamme 1970-luvun alkuvuosiin asti. Kuitenkin 60-luvulla olivat Suomen alueellisessa kehityksessä voimistuneet myös Järnegrinin ja Venturan regionalisoitumiseksi kutsuman alueellisen kehitysvaiheen tunnuspiirteet. Regionalisoitumiselle on luonteenomaista paikallisella tasolla ilmenevä monien funktionaalisten yksiköiden fyysinen hajoaminen, vaikkakin ne edelleen kuuluvat organisatorisesti yhteen. Eri funktionaalisten kokonaisuuksien alueellinen erottaminen on tärkeä suurtuotannon ja suurteollisuuden sisäisen työnjaon edellytys. Näin työt voidaan alueellisesti erottaa toisistaan ja yhdistää toisiinsa niihin liittyvien kontaktien ja muiden taloudellisten vaatimusten perusteella. Muita regionalisoitumisvaiheen tunnuspiirteitä ovat mm. lisääntyvä tilantarve ja liikkuvuuden luonteen muuttuminen aikaisemmin hallitsevimasta maaltamuutosta yhä enemmän keskusten väliseksi ja sisäiseksi muuttoliikkeeksi sekä päivittäiseksi pendeliliikenteeksi.

Regionalisoitumisvaiheen piirteet olivat Suomessa ensimmäisenä selvemmin nähtävissä Helsingin seudulla asutuksen ja toimintojen hajaantumisen laajoille alueille varsinaisen Helsingin ulkopuolelle. Regionalisoitumisen voimistumiseen viittasi myös teollisuuden alueellisen keskittymiskehityksen päättyminen jo ennen 60-lukua, sillä alueellisen kehityksen kumuloitumisesta huolimatta oli teollisuustyöpaikkojen suhteellinen kasvu 60-luvulla voimakkaampaa maan keski- ja pohjoisosissa kuin eteläosassa (ks. Sipilä 1976, 138-141). Maaseudun merkitys teollisuuden sijaintialueena on myös jatkuvasti kasvanut. Suurimpien kaupunkien väestönkasvu ei ole enää 1970-luvun alkupuoliskolla yhtä hallitsevaa kuin vielä 1960-luvulla. Alueellisen kehityksen tasapainottumiseen viittaa myös maan eri alueiden välisten tulo-, asumis- ym. elinolosuhde-erojen tasoittuminen (ks. Valkonen 1980, Rannikko 1980a, 126-145).

Edellä on alueellista kehitystä tarkasteltu laajemmin kuin vain väestön alueellisen sijoittautumisen kannalta. Urbanisoitumisvaiheeseen liittyvää demografista prosessia on tarkoituksenmukaisinta kutsua konsentraatioksi eli keskittymiseksi, koska silloin keskimääräistä tiheämmin asuttujen alueiden väestön suhteellinen osuus kasvaa (konsentraation vastakohtaa eli tähän asti jollekin osa-alueelle keskittyneen väestön hajaantumista useammalle osa-alueelle kuvaa käsite dispersio). Regionalisoitumisvaiheeseen liittyvää väestöllistä prosessia voitaisiin nimittää subkonsentraatioksi. Tässä vaiheessahan tapahtuu voimakasta kaupunkien alueellista laajenemista ja varsinaisen kaupunkikeskuksen ympärille kehittyä uusia yhdyskuntia ja niiden palvelukeskuksia.¹

¹Lienee syytä todeta, että käsitteet sentralisaatio ja desentralisaatio eivät sovellu kuvaamaan tässä tarkasteltuja väestöllisiä prosesseja. Sentralisaatio ei ole niin korostuneesti demografinen käsite kuin konsentraatio, vaan on seurausta ihmisten kokoontumisesta tietylle alueelle tiettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi (työntekoa, koulutusta, huvituksia, ostoksia jne. varten.) Sentralisaatio on siten konsentraation tilapäinen muoto, joka koskee vain tiettyjä tavoitteisia toimintoja. Vastaavasti sentralisaation vastakohtalla desentralisaatiolla tarkoitetaan vain tiettyjen toimintojen siirtymistä keskuksista useammalle osa-alueelle eikä varsinaista väestön siirtymistä (näistä sosiaaliekologisia prosesseja kuvaavista käsitteistä ks. esim. Friedrichs 1977, 34; Väänänen 1972, 26-29).

Päämuuttovirrat ja niitä selittävät yhteiskunnalliset muutosprosessit

Näiden käsitelmäärittelyjen jälkeen voidaankin siirtyä tarkastelemaan, mikä on kunkin alueellisen kehitysvaiheen keskeisin muuttosuunta. Klassisen urbanisoinnin aikana on huomattavin väestövirta luonnollisesti maaseudulta kaupunkiin suuntautuva muuttoliike. Tämä muuttoliike aiheutui väestön siirtymisestä maatalouselinkeinoista teollisuuden ja siihen läheisesti liittyvien elinkeinojen palvelukseen. Näin se on varsin yksinkertaisesti johdettavissa teollistumisesta ja elinkeinorakenteen muutoksesta. Teollisuuden ja palveluelinkeinojen harjoittaminen tapahtui valtaosaltaan kaupungeissa niiden väestön ja tuotannon keskittymisestä saamien etuisuuksien johdosta. Kuten taulukosta 1 havaitaan, oli maalaiskunnista kaupunkiin suuntautuva muuttoliike Suomessa erityisen hallitseva koko 60-luvun ajan. Tämän muuttovirran ansiosta kaupunkien muuttovoitto olikin erityisen suurta 50-luvun puolivälistä aina 60-luvun jälkipuoliskolle asti. Eri kokoisten kaupunkien muuttovoiton tarkastelu osoittaa, että suurimman muuttovoiton saivat aina 60-luvun loppuun asti suurimmat eli yli 50 000 asukkaan kaupungit (ks. Rannikko 1980a, 71-77).

Taulukko 1. Maassamuuttaneiden määriä vuosina 1951-1978 kuvaavien lukusarjojen vuosittaiset keskiarvot tuhansina viisivuotiskausittain (lähteenä SVT VI A, eri vuosilta)

Ajanjakso	Maalais- kunnista kaupun- neihin	Kaupun- geista maalais- kuntiin	Maalais- kunnista maalais- kuntiin	Kaupun- geista kaupun- keihin	Kaupun- muutto- voitto		Läänien välinen muutto- liike	Läänien sisäinen muutto- liike	Maassa- muutta- neita yhteensä
1951-55	45	28	66	21	17	11.8	.. ²	..	160
1956-60	58	36	61	29	22	13.7	184
1961-65	70	42	46	29	29	15.6	97	120	216
1966-70	70	48	45	59	22	10.0	97	126	222
1971-75	67	52	33	82	16	6.1	100	134	234
1976-78	48	49	26	70	-1	-0.4	71	122	193

¹Kaupunkien muuttovoitto kaupunkien kunkin vuoden lopun 1000 asukasta kohti.

²Läänien välistä ja sisäistä muuttota osoittavia lukusarjoja ei ole esitetty 50-luvulta, koska ne eivät olisi myöhempään vuosiin nähden vertailukelpoisia vuonna 1960 tapahtuneen Pohjois-Karjalan ja Keski-Suomen läänien perustamisen johdosta.

60-luvun puolivälin jälkeen alkaa maamme kaupunkien muuttovoitto pienentyä varsin nopeasti. Kaupunkien suhteellinen muuttovoitto jäikin 1970-luvun alkupuoliskolla pienemmäksi kuin koskaan aikaisemmin muuttoliiketilastomme satavuotisen historian aikana (vrt. Ranta 1974, 98). Kaupunkien muuttovoitto pieneni myös koko 70-luvun ajan ja vuosina 1977-79 kaupunkien muuttotase osoittikin jo muuttotappiota. Eri kaupunkikokoryhmien muuttotaseen tarkastelu osoittaa, että kaupunkien muuttovoiton - ja vastaavasti maalaiskuntien muuttotappion - pienenemisen on aiheuttanut vielä koko 60-luvun nopeimmin kasvaneen yli 50 000 asukkaan kaupunkikokoryhmän muuttovoiton pieneneminen (Rannikko 1980a, 71-89). Pienempien kaupunkien muuttotaseessa ei kokonaisuutena ottaen tapahtunut oleellista muutosta ennen 1970-luvun alkupuoliskolla alkanutta lamakautta. On korostettava, että suurimpien kaupunkien muuttovoiton pienenemisessä ei ole kysymyksessä vain kaupunkien reuna-alueille siirtymisestä johtuva ilmiö, vaan muuttovoiton pieneneminen on tapahtunut selvästi myös koko työssäkäyntialueen mitassa. Kaupunkien ja maalaiskuntien muuttotaseen tasapainottumisesta ei kuitenkaan pidä tehdä liian optimistisia johtopäätöksiä väestönkatoalueiden muuttotappion kehityksestä. Muuttotappiokuntien muuttotappio alkoi varsinaisesti pienentyä vasta 1970-luvun puolivälissä alkaneen laman myötä, joskin pieneneminen on sen jälkeen ollut hyvin jyrkkää (Myrskylä 1978, 10). Maalaiskuntien sisällä on myös edelleen jatkunut siirtyminen haja-asutusalueilta maaseudun taajamiin.

Kuten taulukosta 1 havaitaan, ei maassamuuttaneiden määrässä ole tapahtunut pienentymistä ennen 70-luvun puolivälissä alkanutta lamaa, vaan 1800-luvun jälkipuoliskolla alkanut maassamuuttaneiden määrän kasvu jatkui lamavuosiin saakka. 60-luvun jälkipuoliskolla alkanut kaupunkien muuttovoiton pieneneminen ei siten johdu maassamuuttaneiden määrän pienenemisestä vaan muuttoliikkeen luonteen muuttumisesta. Taulukosta havaitaan myös kaupunkien välisen muuttoliikkeen kasvaneen voimakkaasti 60-luvun puolivälistä lähtien. Siitä tulikin 70-luvulla maassamuuton huomattavin suunta-
komponentti aikaisemmin hallitsevimman maalaiskunnista kaupunkeihin suuntautuneen muuttoliikkeen sijalle. Eräs regionalisointivaiheelle tunnusomainen piirre on muuttoliikkeen muuttuminen entistä enemmän urbaaneiden alueiden väliseksi ja sisäiseksi muuttoliikkeeksi. Urbaaneiden alueiden välisessä väestön vaihdossa nettomuutto muodostaa vain hyvin pienen osan bruttomuutosta, joten yhtä selviä muuttovoitto- ja muuttotappioalueita ei enää ole kuin varsinaisessa urbanisointivaiheessa. Suurimpien kaupunkien keskusta-alueet ovat tässä vaiheessa väestötappioalueita ja vastaavasti näiden kaupunkien ympäristökunnat suurimpia muuttovoittoalueita. Keskeisin muuttovirta regionalisointivaiheessa suuntautuu kaupunkien keskusta-alueilta kaupunkien reuna-alueille. Tämä ihmisten laajamittainen pako kaupunkien keskustoista onkin maaltapaon ohella viime vuosikymmenien voimakkain väestövirta. Kaupunkialueiden sisäinen muutto eroaa kuitenkin oleellisesti perinteellisestä muuttoliikkeestä, sillä siihen liittyy useimmiten vain asunnon ja asuinympäristön vaihto mutta ei työpaikan vaihtoa. Taulukkoa 1 tarkasteltaessa onkin otettava huomioon, että tämä usein varsinaisen muutto-

liikkeen käsitteen ulkopuolelle jätetty muutto osaltaan kasvattaa kaupungeista kaupunkiin ja kaupungeista maalaiskuntiin suuntautuneita muuttovirtoja. On kuitenkin syytä korostaa, että vaikka tämän kaupunkien keskustoista niiden reuna-alueille tapahtuvan muuttoliikkeen vaikutus eliminoitaisiin tilastoluvuista, pitää edellä esitetty havainto kaupunkien välisen muuttoliikkeen voimakkaasta kasvusta edelleenkin paikkansa. Samoin on myös muu kaupungeista maalaiskuntiin suuntautuva muuttoliike kuin suurten kaupunkien keskustoista ympäröiviin maalaiskuntiin muutto tasaisessa kasvussa.¹

Suurten kaupunkien keskustoista niiden reuna-alueille suuntautunut muuttovirta johtuu luonnollisesti kaupunkikeskustojen tungostumisesta, josta aiheutuu asumiskustannusten nousua ja asuinympäristöön liittyviä ongelmia. Tämä tungostuminen johtuu paitsi kaupunkien väestönkasvusta myös elinkeinoelämän kehityksen myötä tapahtuneesta toimintojen tilatarpeen kasvusta. Kaupunkien välisen muuttoliikkeen kasvu on sen sijaan suureksi osaksi seurausta koulutuksen kasvun ja ammatillisen erikoistumisen myötä tapahtuneesta työmarkkinoiden alueellisesta laajentumisesta. Kaupunkien välinen muuttoliike on ollut koulutuksen suhteen selvästi valikoituneempaa kuin perinteellinen maaseudulta kaupunkiin suuntautuva muuttoliike enemmän koulutusta saaneiden ollessa siinä voimakkaasti edustettuina (ks. Hautamäki 1969, 26). Mitä enemmän koulutusta vaativa ammatti on kyseessä, sitä todennäköisempää on, että ammatin työmarkkinat laajenevat paikalliselta tasolta alueelliselle ja kansalliselle tasolle (ks. Richmond 1969). 60-luvulla kaupunkien välistä muuttovirtaa edisti myös aktiivinen työvoimapolitiikka, jolla lisättiin työvoiman alueellista liikkuvuutta ja korostettiin kasvualueiden infrastruktuurin laajentamista (ks. Sipilä 1976, 45-46, 183-184).

Muuttovirtojen alueellisen tasapainottumiseen niin maalaiskuntien ja kaupunkien kuin Etelä-Suomen ja kehitysalueiden välillä on ratkaiseva merkitys ollut teollisuustyöpaikkojen sijoittautumisella (ks. Rannikko 1980a, 1980b). Suurimpien kaupunkialueiden työpaikkojen kasvun hidastuminen on aiheuttanut etupäässä teollisuustyöpaikkojen kasvun pysähtyminen eikä niinkään markkinahakuisten palveluelinkeinojen työpaikkakehitys. Maaseudun keskimääräisten elinolosuhteiden paranemiseen on vaikuttanut ratkaisevasti maaseudun teollistuminen, mikä on työllistäessään pienituloisimpia maataloude-

¹ Molemmat muuttovirrat ovat esimerkiksi kasvaneet voimakkaasti vuodesta 1963 vuoteen 1973 vaikka suurimmista kaupungeista (Helsingistä, Tampereelta, Turusta, Lahdesta, Oulusta, Porista, Kuopiosta, Jyväskylästä, Vaasasta ja Lappeenrannasta ts. näistä kaupungeista, joiden asukasluku oli vuonna 1975 yli 50 000) niiden työssäkäyntialueiden muihin kuntiin suuntautuva muuttoliike vähennettäisiinkin tilastoluvuista (työssäkäyntialueiden rajoista ks. Rannikko 1980a, 179-181). Kun kaupungeista kaupunkiin suuntautuva muuttoliike kasvoi vuodesta 1963 vuoteen 1973 tilastolukujen mukaan 49 000:sta 88 000:een, oli kasvu edellä mainitun suurimpien kaupunkien reuna-alueille tapahtuvan muuttoliikkeen eliminoimisen jälkeen 44 000:sta 70 000:een. Vastaava kaupungeista maalaiskuntiin suuntautuvan muuttoliikkeen kasvu oli tilastolukujen mukaan 38 000:sta 54 000:een ja suurimpien kaupunkien reuna-alueille muuton vähentämisen jälkeen 29 000:sta 42 000:een.

sa työskennelleitä ollut kasvattamassa maaseudun suhteellista tulotasoa. Tarjolla olevat työvoimareservit ja myös kehitysalue-edut ovat houkutelleet teollisuutta sijoittumaan Etelä-Suomen suurimpien kaupunkien ulkopuolelle työvoimahakuisuuden merkityksen teollisuustuotannon sijaintitekijänä jatkuvasti kasvaessa. Samalla viestintä- ja kuljetusvälineiden nopea kehitys on lisännyt toimintojen jaettavuutta ja mahdollistanut näin niiden sijoittamisen maaseudulle ja kehitysalueille. 70-luvun loppupuolelle tultaessa on maassamuuton alueelliseen tasapainottumiseen myötävaikuttanut entistä enemmän myös maataloudesta vapautuvan työvoiman määrän supistuminen ja suurten ikäluokkien siirtyminen pois muuttoalttiimmista ikäluokista. Kaikki edellä luetellut maassamuuton alueelliseen tasapainottumiseen vaikuttaneet tekijät ovat myös olleet osaltaan vaikuttamassa siihen, että vuoden 1974 jälkeen on maassamuuttaneiden määrä maassamme hyvin voimakkaasti supistunut. Kuten taulukosta 1 havaitaan, on muuttaneiden määrän supistuminen ollut selvästikin voimakkaampaa läänien välisessä kuin läänien sisäisessä muuttoliikkeessä. Vaikkakaan tämä kaukokuuton supistumiskehitys ei jatkuisikaan enää 1980-luvulla, on ilmeisestikin kaukokuuton ennätysvuodet nopeimman urbanisoitumisvaiheen päättymisen myötä ohitettu.

Maassamuuton syyt yksilötasolla

Kuten aikaisemmin todettiin, on maaseudulta kaupunkiin suuntautunut muuttoliike yhteiskunnan rakennemuutoksen tasolla varsin yksinkertaisesti johdettavissa väestön siirtymisestä maatalouselinkeinoista teollisuuden ja palveluelinkeinojen palvelukseen. Niinpä tässä maalaiskunnista kaupunkiin suuntautuvassa muutossa ovat myös yksilötasolla korostuneet työpaikkojen saantiin liittyvät tekijät. Esimerkiksi Tauriaisen ja Koivulan (1973, 65) maaseudun väestökatoalueita koskevassa haastattelututkimuksessa olivat työpaikkojen puute, työttömyyden esiintyminen ja sivuansiomahdollisuuksien heikkous useimmiten alueelta poismuuton syynä. Tällaista muuttoa, jossa muuttaja joutuu tekemään muuttopäätöksensä ensisijaisesti lähtöalueen negatiivisten eli työntävien tekijöiden perusteella, kutsutaan muuttoliiketutkimuksessa yleisesti pakkomuutoksi (Lee 1966, Huuhtanen 1975, 10). Tavoitemuutto puolestaan perustuu eri vaihtoehtojen vertailuun ja siinä muuttaja tekee päätöksensä kohdealueen vetotekijöiden perusteella.

Muuttosyyden ja elinkeinorakenteen muutoksen selvästä riippuvuudesta huolimatta oli muuttoliike niin rakenteeltaan kuin syyllään hyvin heterogeeninen ilmiö jo urbanisoitumisvaiheen aikana. Tämä heterogeenisuus näyttää vain kasvaneen urbaanien alueiden välisen ja sisäisen muuton tultua perinteellistä maaltamuuttoa hallitsevammaksi muuttoliikkeen osaksi. Tämän vahvistaa mm. Huuhtasen (1975) muualta Suomesta kuin Uudeltamaalta Helsinkiin, Porvooseen ja Porvoon maalaiskuntaan muuttaneita 15-24-vuotiaita nuoria koskeva haastattelututkimus. Nuorten muuttoa etelään ei tutkimuksen mukaan voi kuvata yksinkertaistaen maaltamuutoksi, sillä enemmistö oli lähöisin kaupungeista ja kauppaloista. Pakkomuuttajiksi tutkimuksessa määriteltiin muuttajien subjektiivisiin arvioihin perustuvan määrittelymenetelmän

avulla 30 % ja tavoitemuuttajiksi 55 % haastatelluista. Muuttoliikkeen luonteen muuttamisen kannalta oli mielenkiintoinen havainto, jonka mukaan maalta tutkimuskuntiin tulleet ovat saaneet vähemmän koulutusta ja arvioivat itsensä pakkomuuttajiksi kaupungeista tulleita useammin. Koska maaseudun väestöpaineen merkitys maassamuutossa on jatkuvasti pienentynyt, voidaan olettaa, että tavoitemuuttajien osuus on maassamuuttaneissa kasvanut ja pakkomuuttajien osuus pienentynyt. On kuitenkin syytä korostaa, että vaikka työpaikan puute lähtöalueella menettäisikin suhteellista merkitystään muuttomotiivina tavoitemuuton osuuden kasvaessa, se säilyy hyvin ratkaisevana muuttosyyntä edelleen alueellisen kehityksen regionalisoitumisvaiheessa ja myös tulevaisuudessa. Tämän osoittaa mm. maalaiskunnista kaupunkeihin suuntautuneen muuttovirran säilyminen suurena myös koko 1970-luvun ajan (ks. taulukko 1).

Mitkä sitten ovat muuttomotiiveina niissä muutoissa, joissa työpaikan saaminen sinänsä ei ole ratkaisevin muuttomotiivi? Tärkeimpinä muuttosyyntä ovat säilyneet edelleen työpaikkaan liittyvät tekijät, kuten parempiin ansi-oihin pyrkiminen, parempien työpaikkojen hankkiminen ja ammatillinen eteneminen (Huuhtanen 1975, 46; Hietala 1974, 93). Kaupunkimaisissa oloissa maassamuutto kytkeytyy usein asumiseen ja asuinympäristöön. Asuntoon ja asumiseen liittyvät syyt kytkeytyvät selvästi enemmän lyhyihin, kaupunkialueiden sisäisiin muuttoihin, kun taas työhön ja työpaikkaan liittyvät syyt ovat hallitsevampia pitemmän matkan muutoissa (ks. esim. Saari 1980; Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta 1979, 76-90). Esimerkiksi pääkaupunkiseudun sisäisessä muuttoliikkeessä korostuvat asuntojen saatavuudesta ja asumiskustannuksista johtuvat muuttosyyt, mutta myös asuinympäristöön liittyvillä tekijöillä on selvästi merkitystä (emt. 80).

Suomalaisissa maassamuuton syitä käsittelevissä tutkimuksissa ovat siis työpaikkaan liittyvät tekijät osoittautuneet ratkaisevimiksi muuton syiksi, minkä lisäksi kaupunkimaisissa oloissa tapahtuneissa muutoissa ovat korostuneet myös asumiseen ja asuinympäristöön liittyvät tekijät. Kolmantena mahdollisena muuttosyyryhmänä on suomalaisissa tutkimuksissa usein tarkasteltu vapaa-ajanviettomahdollisuuksia ja palveluja, mutta niiden merkitys muuttopäätöksissä on todettu hyvin vähäiseksi (esim. Huuhtanen 1976; Hakamäki 1978, 57; Hietala 1974, 93). Sen sijaan ei muuttoliiketutkimuksissa ole yleensä kiinnitetty huomiota vähemmän taloudellisten, laadullisempien tekijöiden, kuten esimerkiksi asuinalueen sosiaalisen ympäristön, merkitykseen muuttopäätöksissä. Syynä siihen, että tämän tyyppiset tekijät eivät ole tulleet esiin, johtunevat ainakin osaksi standardoitujen haastattelu- ja kyselytutkimusten kykenemättömyydestä nähdä muuttamiseen liittyvä päätöksentekoprosessi kokonaisuutena. Muuttamiseen liittyvät syyt on usein vaikea tiivistää yhteen kyselylomakkeen vastausvaihtoehtoon.

Eräät muutkin muuttoliikkeen viimeaikaiset kehityspiirteet kuin työpaikan saannin determinoiman pakkomuuton merkityksen pieneneminen viittaavat siihen, että muuttoliikkeen selittämisessä tarkasteltavien väestön elinolosuhteiden piiriä on laajennettava myös ei-taloudellisiin, laadullisempiin tekijöihin päin. Yksi tällainen kehityspiirre on se, että suurimpien kaupunkien

muuttovoiton pienenemiseen on ennen 70-luvun puoliväliä vaikuttanut ratkaisevasti paitsi niihin suuntautuneen tulomuuton supistuminen myös niistä pois suuntautuneen lähtömuuton kasvu. Kuitenkaan suomalaisissa aluetason tutkimuksissa ei ole pystytty selittämään lähtömuuton alueellista ja ajallista vaihtelua (esim. Mikkola 1973, 16; Kanninen 1972, 125-128). Niinpä esimerkiksi käytettyihin veto- ja työntötekijöihin ovat korreloineet vain alueen netto- ja tulomuutto, mutta ei lähtömuutto. Lähtömuuton vaihteluiden vaikea selittäminen johtuu ilmeisesti siitä, että sen selittämisessä on omaan kokemusmaailmaan liittyvillä tekijöillä keskeisempi merkitys kuin tulomuuton selittämisessä ratkaisevalla kvantitatiivisella informaatiolla. Toinen muuttoliikkeen osa, jossa korostuvat laadulliset muutokset, on palumuutto. Aikaisempaan asuinkuntaan palaamiseen vaikuttavat ilmeisesti ratkaisevasti sen tyyppiset tekijät kuin uusiin oloihin ja uuteen sosiaaliseen ympäristöön sopeutumattomuus (vrt. Huuhtanen 1976). Palumuuton merkitystä muuttoliikkeessä osoittaa mm. Åbergin (1980, 65) Ruotsin muuttoliikettä koskeva kyselytutkimus, jossa todettiin tietynä ajankohtana muuttaneista 35 %:n palanneen viiden vuoden kuluessa lähtökuntaansa. Palumuuton merkitystä Suomen muuttovirroissa korostaa myös edellä todettu kehitysalueeläinien muuttotappion pieneneminen, jonka Kyykkä ym. (1979, 72) arvioivat tutkimuksessaan osaksi johtuvan kehitysalueille suuntautuneesta palumuutosta. Palumuuton erityispiirteet ovat kuitenkin suomalaisessa maassamuuttotutkimuksessa jääneet lähes kokonaan tarkastelematta. Palumuuttotutkimukset ovat koskeneet lähinnä vain ruotsinsuomalaisten palumuuttoa.

Kolme skenaariota muuttoliikkeen luonteesta tulevaisuudessa

Toistaiseksi olen vasta tarkastellut teemasta 'Muuttoliikkeen syyt eilen - tänään - huomenna' eilistä ja nykypäivää koskevaa osaa ja näidenkin kahden ajanjakson osalta keskittynyt laajemmin alueellisen kehityksen tarkasteluun kuin itse muuttajien muuttosyiden tarkasteluun. Tämä tarkastelukulma on perustunut alussa esittämäni näkemykseen, että muuttoliikkeen syiden kehitystä on tarkasteltava alueellisen ja yhteiskunnallisen muutoksen osana. Seuraavassa pyrin hahmottelemaan muuttoliikkeen tulevaisuuden vaihtoehtoja esittämällä muuttoliikkeen kehityksestä kolme skenaariota, tulevaisuuden käsikirjoitusta. Ensimmäinen perustuu niihin käsityksiin, joita viime vuosina ovat muuttoliikkeestä esittäneet lähinnä amerikkalaiset jälkiteollisen yhteiskunnan teorioista lähtevät tutkijat. Toinen ja kolma skenaario perustuvat taas työmarkkinoiden segmentoitumista tarkasteltavaan tutkimusperinteeseen.

On huomattava, että käsite skenaario ei viittaa niinkään tulevaisuutta koskevaan ennusteeseen vaan eräiden tulevaisuutta koskevien vaihtoehtoisten tapahtumasarjojen kirjaamiseen. Esitettävät kolme skenaariota ei ole valittu sillä perusteella, että ne olisivat Suomen kohdalla kolme todennäköisintä mahdollisuutta, vaan lähinnä siksi, että ne poikkeavat hyvinkin paljon toisistaan ja havainnollistavat siten muuttoliikkeen tulevaa luonnetta koskevan kysymyksen monitahoisuutta. Ensimmäinen skenaario edustaa kuvaa, joka saattaa nykyisten muuttoliikkeen alueellista tasoittumista osoittavien tilasto-

lukujen ansiosta helpostikin yleistyä niin päätöksentekijöiden kuin tutkijoidenkin piirissä. Työmarkkinoiden segmentoitumiseen perustuvat skenaariot kertovat puolestaan niistä vaaroista, jotka saattavat olla edessä, kun on tuudittauduttu liian helposti ensimmäisen skenaarion antamaan kuvaan itsestään tapahtuvasta positiivisesta kehityksestä. Eli kuten Pulliainen ja Eskelinen (1977, 50) skenaariotekniikkaa kuvaavat: "Skenaariot ovat tapa kiinnittää huomio siihen, että tulevaisuudessa on vaihtoehtoja, korostaa sitä, ettei tulevaisuus ole ennalta määrätty."

Yhdysvaltojen muuttoliikkeen viimeaikaiseen kehitykseen perustuva skenaario

Kuten aikaisemmin todettiin, on muuttoliike niin kaupunkien ja maaseudun kuin Etelä-Suomen ja kehitysalueiden välillä selvästi tasapainottunut 1970-luvulla. Kuitenkaan mistään muuttovirtojen kääntymisestä päinvastaiseksi, eli kaupungeista maaseudulle ja Etelä-Suomesta kehitysalueille, ei missään nimessä ole kysymys. Tässä vaiheessa ei ole edes syytä puhua lopullisesta kumulatiivisen alueellisen kehityksen päättymisestä, sillä kysymyksessä saattaa olla vain suhdannekehityksestä ja suurista työttömyyslukuista johtuva tilapäinen ilmiö. Tästä huolimatta muuttoliikkeen tulevaisuuden vaihtoehtoja pitkällä aikavälillä pohdittaessa on mielenkiintoista tarkastella viime vuosien amerikkalaista muuttoliiketutkimusta, sillä USA:n muuttoliikkeen kehityksessä on varsin selvästi tapahtunut muuttoliikkeen kääntyminen päinvastaiseksi. Vuodesta 1970 asti ovat metropolialueet¹ menettäneet ei-metropolialueille vuosittain lähes puoli miljoonaa ihmistä (Averitt 1977, 72-73; Alonso 1978). Pienemmät urbaanit alueet ja maaseutu ovat saaneet siten muuttovoittoa suurimmilta kaupungeilta. Koska kyseessä ei ole niinkään hakeutuminen takaisin perinteelliseen maaseutuasumiseen, ei tätä alueellista prosessia ole syytä kutsua maaseutuistumiseksi tai ruralisoitumiseksi. Sovelliaan suomalaisperäisen käsitteen puuttuessa kutsutaan edellä kuvatun tyyppistä alueellista kehitysvaihetta tässä nonmetropolisoitumiseksi. Seuraavassa selostetaan lyhyesti amerikkalaisten tutkijoiden tälle muuttoliikkeen kääntymiselle esittämiä erilaisia selityksiä.²

Perussyt muuttoliikkeen kääntymiselle löytyvät luonnollisesti taloudellisista, ennen muuta teollisuuden sijaintiin liittyvistä kehityspiirteistä, jotka ovat aiheuttaneet muutoksia työpaikkojen sijoittumistrendeissä. Yleisimmin on

¹ USA:n tilastoissa määritellään metropolialueeksi (standard metropolitan statistical areas) kaupunkikeskus, jossa on vähintään 50 000 asukasta, ja sen ympäristössä sijaitsevat tietyt urbanisoitumisasteen saavuttaneet alueet. Muut alueet on määritelty ei-metropolialueiksi.

² Vaikkakaan teollisuusmaissa ei ole juuri ollut aikaisemmin havaittavissa merkkejä alueellisen keskittymiskehityksen kääntymisestä täysin päinvastaiseksi, useisiin alueellisen kehityksen periodisointeihin sisältyy ennusteita nopean urbanisoitumisvaiheen jälkeisestä alueellisesta hajaantumiskehityksestä (ks. esim. Gibbs 1963, Lefebvre 1976).

viitattu viestintä- ja kuljetusvälineiden nopeaan kehitykseen, joka on parantanut eri alueiden saavutettavuutta ja lisännyt toimintojen jaettavuutta. Teollisuustyöpaikkojen siirtymistä pois metropolialueilta on selitetty myös teorioilla, joiden mukaan tuotannonala kehittyy eri jaksojen kautta, ja sen päästessä "kypsään" vaiheeseen pyrkii tuotanto siirtymään suurimmilta kaupunkialueilta pienemmille paikkakunnille (Erickson & Leinbach 1979, Averitt 1979). Tässä viimeisessä vaiheessa tuotantoteknologia pyrkii vakiintumaan, jolloin yrityksiä suurimmille kaupunkialueille vetäneiden tuotantotekijöiden (yritysten toistensa läheisyydessä saamien ns. ulkoisten hyötyjen, korkeasti koulutetun henkilökunnan saannin) merkitys vähenee ja vastaavasti vähemmän ammattitaitoisen työvoiman saannin merkitys kasvaa. Työpaikkojen kasvuun metropolialueiden ulkopuolella on vaikuttanut luonnollisesti myös tietoinen aluepoliittinen ohjaus. Välittömämmin kuin nämä teknis-taloudelliset muutokset liittyvät muuttosyiden muutoksiin kuitenkin eräät sosiaaliset muutokset, joita myös voidaan pitää muuttoliikkeen kääntymisen edellytyksenä.

Yhdeksi keskeiseksi maaseudulle muuton syyksi on esitetty amerikkalaisessa elämäntavassa tapahtunut muutos. Urbanin ja maaseutumaisen elämäntavan väliset rajat ovat entisestään pienentyneet. Mahdollisuudet valita asuinpaikkakunta jatkuvasta tulonlähteestä välittämättä ovat amerikkalaisten tutkijoiden mukaan lisääntyneet. Tähän on vaikuttanut mm. eläkeläisten määrän kasvu ja heidän hakeutumisensa takaisin synnyinseudulleen. Lisääntyvä vapaa-aika ja kasvavat tulot pyrkivät lisäämään vapaa-aikaan orientoitumista. Tällöin maaseutu asuinympäristönä on usein vetovoimaisempi kuin suuret kaupungit. Suurelle määrälle amerikkalaisia toimeentulo ei enää edellytä kiinteää työpaikkaa. Koulutuksen kasvun on katsottu aiheuttavan huomattavia muutoksia arvostuksissa. Elämisen laatu ja säästetty aika preferoidaan entistä enemmän palkan ja tehokkuuden edelle. Se, missä asuu, tulee tärkeämmäksi ja henkilökohtaisemmaksi kysymykseksi kuin aikaisemmin. Koulutuksen lisääntyessä ihmiset punnitsevat entistä enemmän metropolialueiden ja muiden alueiden etuja ja haittoja, jolloin amerikkalaisten tutkijoiden mukaan ei-metropolialueiden edut painottuvat muuttopäätöksissä aikaisempaa enemmän. Näyttäisi myös siltä, että keskimääräinen alueella asumisaika olisi USA:ssa kasvussa. Näin ihmiset yhä enemmän myös preferoisivat samalle alueelle jäämistä ja jatkuvuutta sosiaalisissa suhteissaan.¹

¹ Yllä on lähinnä referoitu Hagen (1979) ja Averittin (1979) esittämiä selityksiä USA:n maassamuuton luonteen muuttumiselle. Vähän samantapaisia käsityksiä ovat esittäneet myös eräät neuvostoliittolaiset sosiologit ihmisen alueellisen sidonnaisuuden tulevasta kehityksestä sosialismissa. Esimerkiksi Mežević on esittänyt, että asuinpaikan sosiaalis-taloudellinen määräytyminen voitetaan tulevaisuudessa, jolloin asuinpaikan valinta on pelkästään ihmisen itsensä tarpeiden toteuttamista eikä enää taloudellisen determinaat-ion tulos (näistä neuvostoliittolaisten sosiologiiden näkemyksistä ks. Oksa 1980).

Työmarkkinoiden segmentoitumiseen perustuvat skenaariot

Lienee selvää, että nämä amerikkalaiset näkemykset muuttoliikkeen uusista piirteistä tuntuvat Suomen muuttoliikkeen lähitulevaisuuden kannalta hyvin kyseenalaisilta, etenkin kun työttömyys on maassamme saanut pysyvämpiä rakenteellisia tunnusmerkkejä 1970-luvun puolivälin jälkeisen laman myötä. Toisenlaisen ja nykyisenä työttömyyskautena uskottavammalta tuntuvan käsityksen muuttoliikkeen uusista piirteistä esittää Rune Åberg (1980) tutkimuksessaan, jossa hän käsittelee Ruotsin muuttoliikkeen ja työmarkkinoiden kehitystä lähinnä 1970-luvun alkupuoliskolla. Åbergin mukaan pakkomuutto säilyy edelleen huomattavana muuttoliikkeen syynä. Matalasuhdanteen aikana, jolloin avoimia työpaikkoja on tarjolla vähän, kuuluvat muuttaneet suhteellisesti korkeasti kvalifioituneeseen työvoimaan. Suhdanteiden parantuessa heterogenisoituu muuttajien ryhmä pitkäaikaistyöttömien, vähäisemmin ammatillisin ja koulutuksellisin resurssein varustettujen henkilöiden määrän kasvaessa muuttaneiden ryhmässä. Koska nämä henkilöt kuitenkin saavat huonoimmat ja vieraannuttavimmat työpaikat, eivät heidän mahdollisuutensa "hyvään" elämään uudella asuinpaikkakunnallaan Åbergin mukaan kuitenkaan ole kovinkaan suuret. Koska työttömyys on saamassa eräitä pysyväisluonteisempia rakenteellisia piirteitä ja pitkäaikaistyöttömien määrä on suuri, näyttäisi ongelmia aiheuttava muuttoliike edelleen säilyvän keskeisenä muuttoliikkeen osana. Nämä Åbergin havainnot ovat vielä irrallisia laajemmasta alueellisesta ja yhteiskunnallisesta muutosprosessista, mutta niiden kytkeminen työmarkkinoiden segmentoitumista koskeviin teorioihin tarjoaa erään mahdollisuuden muuttoliikkeen uusien piirteiden tarkastelulle.

Työmarkkinoiden segmentaatioteorioita on kehitelty ja tutkittu erityisesti Saksan liittotasavallassa ja Yhdysvalloissa (seuraava teorioiden suppea esittely perustuu Leimun (1979) esittämään katsaukseen). Segmentaatioteorioissa kansantalous jaetaan tavanomaisesti kahteen osaan, primaariin ja sekundaariin osaan, jolloin voidaan puhua duaalitaloudesta. Primaarissa osassa harjoitetaan standardoitua massatuotantoa ja sen muodostavat pääasiassa suuret, suhdanteista riippumattomat yritykset. Kansantalouden sekundaariosaan kuuluvat pääasiassa pienet ja keskisuuret yritykset, jotka kilpailevat keskenään ja suuryritysten kanssa tai ovat niihin riippuvuussuhteessa. Sekundaariosaa luonnehtii epävakaata työllisyys, kun taas primaariosan työllisyys on vakaampaa suhteessa suhdannevaihteluihin. Työvoiman voidaan vastaavasti ajatella jakautuvan kahteen ryhmään. Primaareilla työmarkkinoilla työntekijöiden työolot ja ammattikäytäntö ovat vakiintuneet, heillä on suhteellisen hyvä koulutus ja hyvät ylenemismahdollisuudet sekä heidän palkkatasonsa on suhteellisen korkea. Sekundaareilla työmarkkinoilla työntekijöiden työolot ja käyttäytymismallit ovat vakiintumattomat, heidän koulutuksensa ja ylenemismahdollisuutensa heikommalla ja palkkatasonsa alhaisempi kuin primaareilla työmarkkinoilla. Muuttoliikkeen kehityksen kannalta on olennaista, että alueellisesti primaarit työmarkkinat pyrkivät keskittymään keskusta-alueelle ja sekundaarit työmarkkinat periferisille alueille. Käsityksiä työmarkkinoiden segmentoitumisesta vahvistavat myös 1970-luvulla Saksan liittotasavallassa suoritettut

tutkimukset tuotantoteknologian kehityksen vaikutuksista työvoiman kvalifikaatiovaatimukseen (ks. Koistinen 1980). Useat uusimmista tutkimuksista viittaavat nimittäin siihen, että automaation kehitys olisi voimakkaasti polarisoimassa työvoiman ammattitaitovaatimuksia, ts. sekä vähiten kvalifioidun että eniten kvalifioidun työvoiman tarve olisi kasvussa ja näiden väliin jäävien ammattiryhmien tarve olisi supistumassa.

Vaikka mielenkiinto työmarkkinoiden segmentaatioteorioihin onkin Suomessa selvästi nousussa, ei niiden merkitystä Suomen työmarkkinoiden kehityksen kuvaamisessa voida vielä arvioida segmentaatiota koskevien empiiristen perusselvitysten ja tutkimusten puuttuessa. Teorioiden soveltaminen Suomen oloihin on varsin problemaattista jo siksi, että ne on kehitetty laajoissa ja monessa suhteessa aivan erilaisissa kansantalouksissa (vrt. Leimu 1980, 19-26). Kuitenkin esimerkiksi Suomen viimeaikainen alueellinen kehitys viittaisi siihen, että segmentaatioteoriat – maamme erityispiirteisiin luonnollisesti sovellettuna – saattaisivat osaksi selittää eräitä Suomenkin työmarkkinoiden kehityspiirteitä. Huomattavin osa kehitysalue-eduin 1970-luvulla syntyneistä uusista työpaikoista sijoittuu tekstiili- sekä myös puutavara- ja metalliteollisuuden toimialoille (Sumelius 1979). Näistä tekstiili- ja puutavarateollisuudella on sekundaarisiin työmarkkinoihin liittyviä piirteitä, kuten alhaisemmat palkat ja hitaampi tuotannon kasvu kuin tehdasteollisuudessa keskimäärin. Kun näissä kehitysalueiden yrityksissä teknologinen kehitystaso on yleensä vielä hyvin alhainen, saattaa nopea automatisoituminen aiheuttaa tulevaisuudessa kehitysalueilla yllättäviä ja rajuja työvoiman supistuksia. Tällainen kehitys toisi luonnollisesti huomattavia ongelmia viime aikoina tasoittuneeseen kehitysalueeläinien ja Etelä-Suomen väliseen muuttotaseeseen ja saattaisi polarisoida muuttoliikkeen rakenteen hyvinkin voimakkaasti.

Kehitysalueiden keskeisimmän teollisuutta puoleensa vetävän tekijän, suuren työvoimatarjonnan, merkitys teollisuuden sijaintitekijänä saattaisi edellä kuvatussa kehityksessä voimakkaastikin pienentyä. Tällöin ei kehitysalueille ja maaseudulle synny sellaista monipuolista työpaikkarakennetta ja infrastruktuuria, joka mahdollistaisi edes tavoitemuuttajien muuton sinne. Niinpä ensimmäisessä työmarkkinoiden segmentoitumiseen perustuvassa skenaariosa katsotaan väestön keskittymisprosessin jatkuvan. Polarisoituneessa muuttoliikkeessä suuntautuisi työpaikan saantiin perustuva pakkomuutto pääasiassa kehitysalueilta Etelä-Suomeen ja tavoitemuutto olisi pääasiassa kaupunkien välistä muuttoa. Varsinaisina muuttovoittoalueina olisivat Etelä-Suomen suurimpien kaupunkialueiden ohella Etelä-Suomen pienet ja keskisuuret kaupungit. Tätä alueellista kehitysvaihetta voitaisiin kutsua metropolisoitumiseksi.

Edellä esitetty kuva työmarkkinoiden segmentoitumisen alueellisista seurauksista on kuitenkin ehkä liian yksiviivainen. On nimittäin ilmeistä, että tehokkaalla aluepolitiikalla pystyttäisiin estämään väestön Etelä-Suomeen tapahtuva keskittyminen. Tällöin työpaikan saantiin perustuva polarisoituneen muuttoliikkeen osa ei suuntautuisikaan kehitysalueilta Etelä-Suomeen vaan pääasiassa suurilta kaupunkialueilta niin kehitysalueilla kuin Etelä-Suomessakin sijaitseviin keskisuuriin ja pieniin kaupunkeihin. Työmarkkinoiden segmentoitumisen seuraukset olisivat demografisesti havaittavissa etenkin

siten, että pääkaupunkiseudulle ja mahdollisesti joihinkin muihinkin suuriin keskuksiin keskittyisi entistä enemmän korkeammin koulutettua työvoimaa. Näin ei enää tapahtuisi polarisaatiota väestön määrällisessä jakautumisessa, vaan sen ominaisuuksissa. Koska tämä väestön laadullinen polarisaatio on hyvin yksinkertaisesti johdettavissa edellä kuvatusta työmarkkinoiden alueellisesta segmentoitumisesta, kutsutaan kyseistä alueellista kehitysvaihetta yksinkertaisesti työmarkkinoiden segmentoitumiseksi.

Yhteenvedo

Tässä esityksessä on pyritty hahmottamaan maassamuuton syiden muutoksia ja näiden muutosten laajempaa yhteiskunnallista taustaa. Lähtökohdana on ollut alueellisen kehityksen eri vaiheet ja ennen muuta alueellisen kehityksen siirtyminen nopeasta urbanisointivaiheesta tasaisempaan kehitysvaiheeseen. Lopussa on tarkasteltu muuttoliikkeen tulevaisuuden vaihtoehtoja kahden, lähtökohdiltaan hyvin erilaisen skenaarion avulla. Esityksen erät keskeisimmät kohdat on koottu seuraavan sivun yhteenvetokaavioon, jossa on hyvin luonnosmaisesti pyritty hahmottamaan maassamuuton syiden muuttamisen yhteiskunnallisia determinantteja. Kyseessä ei siis ole mikään perusteellisen ajattelun ja laajojen tutkimusten tulos, vaan korkeintaan rajatumpien ja yksityiskohtaisempien tarkastelujen ja tutkimusten lähtökohdaksi ja apuvälineeksi soveltuva hahmotelma. On syytä korostaa, että kunkin ajanjakson kohdalla on esitetty vain päämuuttovirrat sekä niitä selittävät yhteiskunnalliset muutosprosessit ja niihin liittyvät yksilötason muuttosyyt. Näin on menetelty, koska kaaviolla on haluttu kuvata muuttovirroissa ja muuttosyyissä tapahtuvia muutoksia ja keskittyä siten kullekin kehitysvaiheelle luonteenomaisten uusien piirteiden kuvaamiseen. Niinpä esimerkiksi muuttoliike maaseudulta kaupunkeihin säilyy edelleen regionalisointivaiheessa ja tulevaisuudessakin huomattavana muuttoliikkeen osana samoin kuin työpaikan saamisesta johtuva pakkomuutto.

YHTEENVETOKAAVIO: MAASSAMUUTON SYIDEN MUUTTUMISEN YHTEISKUNNALLISET DETERMINANTIT

AIKA	ALUEELLINEN KEHITYSVAIHE	DEMOGRAFINEN PROSESSI	MUUTTOVOITTO-ALUEET	PÄÄMUUTTO-VIRTA	PÄÄMUUTTOVIRTTAA SELITTÄVÄ YHTEISKUNNALLINEN MUUTOSPROSESSI	PÄÄMUUTTOVIRRRAN KESKEISIN YKSIÖ-TASON MUUTTOSYY
"Eilen"	Urbanisoituminen	Konsentraatio	Suurimmat kaupungit	Maaseudulta kaupunkiin	Maataloudesta ei-agraareihin elinkeinoihin siirtyminen	Työpaikan saanti
"Tänään"	Regionalisoituminen	Subkonsentraatio	Suurimpien kaupunkien ympäristöalueet	(a) Kaupungeista kaupunkiin (b) Kaupunkien keskustasta niiden reuna-alueille	(a) Työmarkkinoiden alueellinen laajentuminen (b) Kaupunkikeskustojen tungostuminen	(a) Ammatissa eteneminen, palkka (b) Asumiskustannukset, asuinympäristö
"Huomenna" SKENAA- RIO 1	Nonmetropolisoituminen	Dispersio	Maaseudun taajamat ja pienet kaupungit	Suurilta kaupunkialueilta maaseudun taajamiin ja pieniin kaupunkiin	Eri alueiden saavutettavuuden paraneminen, elintason ja koulutuksen nousu	Asuinympäristön ym. laadulliset tekijät, paluumuutto
SKENAA- RIO 2	Metropolisoituminen	Konsentraatio	Etelä-Suomi	(a) Kehitysalueilta Etelä-Suomeen (b) Kaupungeista kaupunkiin	Alueellinen työnjako, automaatio	(a) Työpaikan saanti (b) Ammatissa eteneminen, palkka
SKENAA- RIO 3	Työmarkkinoiden segmentoituminen	Laadullinen polarisaatio	Keskisuuret ja pienet kaupungit	(a) Suurilta kaupunkialueilta keskisuuriin ja pieniin kaupunkiin (b) Kaupungeista kaupunkiin	Alueellinen työnjako, aluepolitiikka	(a) Työpaikan saanti (b) Ammatissa eteneminen, palkka

Lähteet

- Alonso, William: The Current Halt in the Metropolitan Phenomenon. Teoksessa C.L. Leven (Ed.), *The Mature Metropolis*. Lexington Books, Lexington 1978.
- Averitt, Robert T.: Implications of the Dual Economy for Community Economic Change. Teoksessa G.F. Summers & A. Selvik (Ed.), *Nonmetropolitan Industrial Growth and Community Change*. Lexington Books, Lexington 1979.
- Erickson, Rodney A. & Thomas R. Leinbach: Characteristics of Branch Plants Attracted to Nonmetropolitan Areas. Teoksessa R.E. Lonsdale & H.L. Seyler (Ed.), *Nonmetropolitan Industrialization*. V.H. Winston & Sons, Washington 1979.
- Friedrichs, Jürgen: *Stadtanalyse. Soziale und räumliche Organisation der Gesellschaft*. Rowohlt, Hamburg 1977.
- Gibbs, Jack P.: The Evolution of Population Concentration. *Economic Geography* 39, 1963:2, 119-129.
- Hage, Jerald: A Theory of Nonmetropolitan Growth. Teoksessa G.F. Summers & A. Selvik (Ed.), *Nonmetropolitan Industrial Growth and Community Change*. Lexington Books, Lexington 1979.
- Hakamäki, Simo: Maaseudulle muutto muuttoliikkeen osana. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 38, Jyväskylä 1978.
- Hautamäki, Lauri: Maassamuutosta Suomessa erityisesti 1960-luvulla. Kehitysalueiden neuvottelukunnan II jaoston mietintö kasvukeskuspolitiikasta Suomessa, Liite IV, Helsinki 1969.
- Hietala, Kari: Muuttohalukkuus ja informaatio. Työvoimaministeriö, Suunnitteluosasto, Siirtolaistutkimuksia 7, Helsinki 1974.
- Huuhtanen, Pekka: Muuttajan muotokuva ja sopeutuminen. Työvoimaministeriö, Suunnitteluosasto, Monistettuja tutkimuksia 11, Helsinki 1975.
- Huuhtanen, Pekka: Muuttajan muotokuva - muuttajan motiivit ja valinnat: sosiaaliset tekijät. Teoksessa Muuttoliikesymposium 1975. Siirtolaisuusinstituutti, Siirtolaisuustutkimuksia A 4, Turku 1976.
- Järnegren, Anders & Fosco Ventura: *Tres samhällens förändringshistoria. Exploateringen av den fysiska miljön i historisk belysning*. Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm 1977.
- Kanniainen, Vesa: Työttömyys ja muuttoliike Lapin läänissä 1960-luvulla. Työvoimaministeriö, Suunnitteluosasto, monistettuja tutkimuksia 3, Helsinki 1972.
- Koistinen, Pertti: Tuotantoteknologian kehitys ja työvoiman kvalifikaatio, *Sosiologia* 17, 1980: 3, 220-230.
- Kyykkä, Sirpa & Veijo Ojala & Anssi Paasivirta & Anders Sundroos: *Flyttningsrörelsen och levnadsvillkoren. Bilaga II till NordREFO 1978: 3*, Stockholm 1979.
- Lee, Evert S.: A Theory of Migration. *Demography* 3, 1966: 1, 47-57.
- Lefebvre, Henri: *Die Revolution der Städte*. Syndikat, Frankfurt am Main 1976.
- Leimu, Heikki: Työmarkkinoiden segmentoituminen tutkimuskohteena. Julkaisussa Turun Kauppakorkeakoulun tutkijain konferenssi 1979. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja A-7: 1979.
- Leimu, Heikki: Työmarkkinain segmentoituminen: esittelyä ja erittelyä. Suomen Pankin tutkimusosaston seminaarissa 12.6.1980 pidetty esitelmä (moniste).
- Lento, Reino: Maassamuutto ja siihen vaikuttaneet tekijät Suomessa vuosina 1878-1939. Väestöpoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, Sarja A: 5, Helsinki 1951.
- Mikkola, Kimmo: Maassamuutto ja pohjoismainen muuttoliike vuonna 1970. Tilastokeskus, Tutkimuksia No 22, Helsinki 1973.

- Myrskylä, Pekka: Maassamuutto sekä Suomen ja Ruotsin välinen muuttoliike 1950-1975. Tilastokeskus, Tutkimuksia N:o 48, Helsinki 1978.
- Oksa, Jukka: Yhteiskunnallisen ja alueellisen suhde eräissä sosiologisissa tutkimuksissa Neuvostoliitossa. Monistettu esitelmä Sosiologipäivillä Tampereella 29.2.-1.3. 1980. Alue- ja yhdyskuntatutkimuksen työryhmä.
- Pulliainen, Kyösti & Heikki Eskelinen: Pohjois-Karjala 2017: näkökulmia tulevaisuuteen. Joensuun korkeakoulu, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 26, Joensuu 1977.
- Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta: Pääkaupunkiseudun muuttoliiketutkimus. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja 1978: A 2, Helsinki 1978.
- Rannikko, Pertti: Suomen suurimpien kaupunkien väestönkasvun hidastuminen. Joensuun korkeakoulu, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 43, Joensuu 1980. (a)
- Rannikko, Pertti: Urbanismin tila ja tulevaisuus. Sosiologia 17, 1980: 3, 195-204. (b)
- Ranta, Raimo: Muuttoliike kaupunkeihin. Teoksessa Muuttuvan paikallisyhteisön historia. Paikallishistoriallisen toimiston julkaisuja n:o 1, Helsinki 1974.
- Richmond, Anthony H.: Sociology of Migration in Industrial and Post-Industrial Societies. Teoksessa J.A. Jackson (Ed.), Migration. Sociological Studies 2. Cambridge 1969.
- Saari, Matti: Tampereen muuttoliiketutkimuksen ennakkotietoja. Tilastollisia tiedonantoja Tampereelta 1-2: 1980.
- Sipilä, Jorma: Työpaikkojen sijainnin kehitys Suomessa. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu 1976.
- Sumelius, Styrbjörn: Målkonflikter i regionalpolitiken i Finland. Bilaga II till slutrapport från NordREFO's forskningsprojekt Målkonflikter i regionalpolitiken publicerad i NordREFO 1978: 4, Stockholm 1979.
- Tauriainen, Juhani & Samuli Koivula: Maaseudun väestökatoalueiden olot ja ongelmat. SITRA, Sarja B N:o 9, Helsinki 1973.
- Valkonen, Tapani: Alueelliset erot. Teoksessa Tapani Valkonen, Risto Alapuro, Matti Alestalo, Riitta Jallinoja ja Tom Sandlund, Suomalaiset. WSOY, Juva 1980.
- Väänänen, Pekka: "Ekologinen ote." Turun yliopiston sosiologian laitos, Monisteita 51, Turku 1972.
- Åberg, Rune: Flyttarna och arbetsmarknaden. Bokförlaget Prisma, Borås 1980.

.2 JOHTOPÄÄTÖKSET

.2.1 Työryhmäraportti

Työryhmä n:o 3.

Pj. VTK Pertti Rannikko

Siht. FM Esa Vainio

YHTEENVETOKAAVIO: MAASSAMUUTON SYIDEN MUUTTUMISEN YHTEISKUNNALLISET DETERMINANTIT

88

AIKA	ALUEELLINEN KEHITYSVAIHE	DEMOGRAFINEN PROSESSI	MUUTTOVOITTO-ALUEET	PÄÄMUUTTO-VIRTA	PÄÄMUUTTOVIRTTAA SELITTÄVÄ YHTEISKUNNALLINEN MUUTOSPROSESSI	PÄÄMUUTTOVIRRRAN KESKEISIN YKSIÖ-TASON MUUTTOSYY
"Eilen"	Urbanisoituminen	Konsentraatio	Suurimmat kaupungit	Maaseudulta kaupunkeihin	Maataloudesta ei-agraareihin elinkeinoihin siirtyminen	Työpaikan saanti
"Tänään"	Regionalisoituminen	Subkonsentraatio	Suurimpien kaupunkien ympäristöalueet	(a) Kaupunkien keskustasta niiden reuna-alueille; (b) Kaupungeista kaupunkeihin	(a) Kaupunkikeskustojen tungostuminen; (b) Työmarkkinoiden alueellinen laajentuminen	(a) Asumiskustannukset, asuinympäristö; (b) Ammatissa eteeneminen, palkka
"Huomenna" SKENAA- RIO 1	Metropolisoituminen	Konsentraatio	Etelä-Suomi	(a) Kehitysalueilta Etelä-Suomeen (b) Kaupungeista kaupunkeihin	Alueellinen työnjako, automaatio	(a) Työpaikan saanti (b) Ammatissa eteeneminen, palkka
SKENAA- RIO 2	Työmarkkinoiden segmentoituminen	Laadullinen polarisaatio	Keskisuuret ja pienet kaupungit	(a) Suurilta kaupunkialueilta keskisuuriin ja pieniin kaupunkeihin (b) Kaupungeista kaupunkeihin	Alueellinen työnjako, automaatio, aluepolitiikka	(a) Työpaikan saanti (b) Ammatissa eteeneminen, palkka
SKENAA- RIO 3	Nonmetropolisoituminen	Dispersio	Maaseutu ja pienet kaupungit	Suurilta kaupunkialueilta maaseudulle ja pieniin kaupunkeihin	Eri alueiden saavutettavuuden paraneminen, elintason ja koulutuksen nousu	Asuinympäristö
SKENAA- RIO 4	Urbaani maaseutuistuminen	Subdispersio	Maaseudun keskukset	Suurista keskuksesta ja haja-asutusalueilta maaseutukeskuksiin	Automaatio, aluepolitiikka, työajan lyheneminen, kuntasektorin työllistävän merkityksen kasvu	Asuinympäristö ym. laadulliset tekijät, paluu synnyinseudulle

.2.2 Tiedontarve

- Muuttoliike historiallisena ilmiönä.
- Kokonaisesitys sotien jälkeisestä muuttoliikkeestä.
- Taloudellisten, sosiaalisten ja teknisten muutosten vaikutukset muuttoliik-
keisiin.
- Arvostusmuutokset ja muuttovalinnat.
- Elintason kasvun myötä lisääntyvän vapaa-ajan vaikutus asuinympäristön
valintoihin.
- Elintason kasvun tai työn uusjaon seurauksena lisääntyvän vapaa-ajan vaiku-
tuserot asuinpaikan valintaan ja siihen kohdistuviin vaatimuksiin.
- Esitettyjen neljän skenaariomallin analysointi ja soveltaminen.

7. MAASSAMUUTTO VAI SIIRTOLAISUUS?

.1 TYÖRYHMÄALUSTUS

Erikoistutkija Pekka Huuhtanen

Tausta

Otsikon sisältämä kysymys nousi alueellisen liikkuvuuden yhdeksi peruskysymykseksi vuosikymmen sitten, jolloin Suomessa havahduttiin tarkastelemaan siirtolaisuutta, ennen muuta työvoiman muuttoa Ruotsiin, eri näkökulmilta. Huoli maastamuuton laajuudesta, ennustamattomuudesta ja niin yksilökuin yhteiskuntatason seurauksistakin sai aikaan sen, että tutkimus suunnattiin tuona ajankohtana lähes yksinomaan Suomen ja Ruotsin väliseen muuttoliikkeeseen, ei vähiten työvoimaministeriön käynnistämän laajan siirtolaisuustutkimusohjelman ansiosta.

Tutkimuksen painopiste alkoi kuitenkin 70-luvun alun jälkeen siirtyä maassamuuton alueelle. Tähän oli selityksenä paitsi siirtolaisuustutkimuksen kiireellisimmän tietotarpeen tyydyttyminen myös joillekin alueille kasautuvan maassamuuton haitalliset seuraukset, ja sittemmin ne uudet piirteet, joita maan sisäisessä muuttoliikkeessä, sen suunnassa havaittiin.

Symposiumin tarkastelukohteena on nimenomaan maassamuutto ja siinä tapahtunut kehitys vuodesta 1975 nykyhetkeen, edellisestä symposiumista nyt pidettävään. Maassamuuton ja yleensä muuttoliikkeen monisyisyyttä ja monitasoisia vaikutuksia ilmentää se, että järjestäjät ovat halunneet ottaa yhdeksi työryhmätyöskentelyn aihealueeksi siirtolaisuuden, ei kuitenkaan sellaisenaan vaan suhteessa maassamuuttoon.

Edellä jo viittasin erilaisiin muuttoliikkeen tarkastelutasoihin. Näiksi on usein eroteltu mm. muuton syyt ja seuraukset, tarkastelu lähtö- ja tuloalueen näkökulmasta, eri tieteenalojen omat lähestymistavat, huomion kiinnittäminen yksilöön, ryhmään, yhteisöön tai koko yhteiskuntaan jne.

Seuraavassa esityksessä kohdistetaan huomio ensi sijassa muuttavaan tai muuttoa suunnittelevaan yksilöön ja siihen pienryhmään, jonka jäsenenä muutto monen kohdalla tapahtuu. Kysymykseksi nousee tällöin: Miltä yksilön ja perheen kannalta näyttää tilanne tänään verrattuna 5 vuoden takaiseen, kun ajatellaan maassamuuttoa ja siirtolaisuutta? Ovatko muuttosyyt edelleen samansuuntaiset kuin vuonna 1975? Millaiset ovat muuton seuraukset? Pitääkö edelleenkin paikkansa yleistys, että muuttajan osakseen saama aineellisen hyvinvoinnin lisäys tapahtuu ei-aineellisen tarpeentyydytysmahdollisuuksien kustannuksella? Kysymykset voidaan tiivistää yksityisen muuttajan kohdalla siihen, onko hänen kohdallaan näkymissä tapahtunut puolen vuosikymmenen aikana muutoksia hänen pohtiessaan muuttoa ja sen kohdealuetta maamme rajojen sisällä tai ulkopuolella.

Ensin on kuitenkin syytä lyhyesti todeta muuttoliikkeen yleiskuva viime vuosilta (ks. myös liite). Vuosittain asuinkuntaa muuttaneiden määrä maan sisällä on vakiintunut 70-luvun loppupuolella 180 000-190 000 henkilön määrään. Siirtolaisuuden osalta on todettava se mielenkiintoinen seikka, että maastamuutto on pysytellyt 16 000:n ja 18 000:n välillä, mutta paluumuutossa tapahtui ainakin tilapäinen käänne suuremmaksi vuonna 1979, jolloin palaa- jien määrä kohosi edellisvuoden n. 7 000:sta tilastokeskuksen ennakkotietojen mukaan lähes 10 500 henkeen. Tämä merkitsi samalla muuttotappion piene- nemistä alle 7 000:n sen oltua vielä kaksi vuotta aikaisemmin yli 10 500 henkilöä. Ennakkotiedot vuoden 1980 ensimmäiseltä vuosineljännekseltä viittaavat siihen, että sama suuntaus olisi jatkumassa paluumuuton osalta.

Muuton syyt

Muuton syitä koskettelleet kysely- ja haastattelututkimukset ovat verraten yhtäpitävästi tuoneet esiin taloudellisten syiden keskeisyyden niin maassa- muuton kuin siirtolaisuudenkin kohdalla. Paremman työpaikan, suurempien ansioiden ja yleensä aineellisen hyvinvoinnin kohottamisen on todettu olevan keskeisiä pyrkimyksiä, erityisen korostuneesti siirtolaisuuden yhteydessä. Suoranainen työttömyys tai sen uhka ja opiskeluun liittyvät syyt ovat yhdessä erilaisten sosiaalisten syiden rinnalla olleet seuraavina tärkeysjärjestyksessä. Tämä kuva oli selvä tarkasteltaessa muuttosyytä edellisessä symposiumissa.

Maassamuuttoa koskeva tuorein laaja tutkimus koskee vuosina 1977-78 muuttaneita. Tämä Tilastokeskuksen keräämä haastatteluaineisto (n. 1 500 henkilöä) on parhaillaan analysoitavana Tilastokeskuksessa ja Suomen Akate- mian rahoituksella Siirtolaisuusinstituutissa. Alustavat tulokset osoittavat maassamuuton syiden painopisteen säilyneen samansuuntaisena kuin aikai- semminkin: jonkin työhön, ansioihin ja työoloihin liittyvän syyn ilmoitti tärkeimmäksi syyksi 44 % vastaajista, asunnon ja asuinympäristön 23 % ja perhesuhteisiin liittyvän syyn (esim. avo- tai avioliiton solmiminen, avioero) 17 %.

Tarkasteltaessa edelleen suurimman muuttosyyryhmän eli työhön liittyvien syiden sisäisiä jakautumia voidaan todeta, että kodin ja työpaikan välisten liikenneyhteyksien parantaminen (20 % työhön liittyvän syyn tärkeimmäksi valinneista), työpaikan vaihto (18 %), tulo työelämään koulun tai opiskelun jälkeen (16 %) ja muun perheenjäsenen työpaikan vaihto (12 %) olivat tärkeim- mät kyseiseen ryhmään kuuluvat muuton ilmaistut syyt. Työttömyyden totesi tämän ryhmän sisällä 10 % tärkeimmäksi muuttonsa syyksi.

Kysymyssarjaa jatkettiin edelleen siten, että kysyttiin muuttoon vaikutta- neita työhön liittyviä tekijöitä siltä ryhmältä, joka oli muuttanut nimenomaan työpaikan vaihdon takia. Muuttopäätökseen vaikuttaneista erillistekijöistä keskeisimmät olivat entistä miellyttävämpi työ, paremmat mahdollisuudet ammattitaidon ja työkokemuksen kartuttamiseen, paremmat etenemismah- dollisuudet sekä epävarmuus edellisen työn jatkuvuudesta. Myös tuloihin ja parempiin työsuhteen ehtoihin kiinnitettiin muuttoa ratkaistaessa huomiota.

Edellä on luettelonomaisesti käyty lävitse yksi muuttosyyryhmä, työhön ja

työolosuhteisiin liittyvät seikat. Tutkimus sisältää vastaavalla tarkkuudella myös tiedot asumiseen, asuinympäristöön, opiskeluun, perhesuhteisiin, liikenneoloihin, palveluihin ja terveydellisiin tekijöihin liittyvistä muuttosyistä.

Yksityiskohtaisemmin analysoituna aineisto tulee tarjoamaan tähän saakka kattavimman kuvan yksityisten muuttajien itse ilmaisemista muuttonsa syistä maassamuuton osalta. Sen sijaan jäämme edelleen kaipaamaan perusteellista tietoa niistä yksilöllisistä syistä ja muuttoon vaikuttavista eri tekijöistä, jotka viimeisten vuosien aikana ovat olleet siirtolaisuuden takana. On kuitenkin todennäköistä, että taloudellisten tekijöiden ja aineellisen hyvinvoinnin hyvinkin korostunut asema vielä puoli vuosikymmentä sitten on jossain määrin muuttunut. Ensiksikään pääkohdemaana Ruotsi ei tällä hetkellä pysty tarjoamaan avoimia työtilaisuuksia siinä määrin Suomea enemmän kuin aikaisemmin. Myös tiedot siirtolaisia vastaanottavien maiden yleisen mielipiteen muuttumisesta laman myötä kielteisemmiksi ulkomaista työvoimaa kohtaan eivät voine olla vaikuttamatta muuttoa suunnittelevan päätöksentekoon. Näihin ennakkoluuloihin ja ns. toisen sukupolven ongelmiin, niistä päällimmäisenä lasten koulunkäynti ja kielikysymykset, on kiinnitetty huomiota paitsi Pohjoismaissa myös maailmanlaajuisesti WHO:n toimesta.

Muuton seuraukset

Muuttaminen on nähtävä tapahtumasarjana, pitkäaikaisena prosessina. Sen viime vaiheessa tullaan kysymykseen siitä, miten muuttajat sopeutuvat uuteen fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöönsä. Mikäli lähdetään ns. rationaalisen tavoitemuuttajan mallista, oletetaan muuttajan tekevän muuttopäätöksensä hankkimiansa etukäteistietojen ja muuttokohteiden vertailun perusteella. Maassamuuton osalta on selvästi havaittavissa jo vuosia jatkunut suurten kaupunkien vetovoiman väheneminen. Asuinympäristölle kohdistetut vaatimukset ja elämäntavan muutokset ovat saaneet tässä kehityksessä yhä keskeisemmän sijan perinteisten muuttosyiden rinnalla. Yksityiskohtainen tutkimustieto tältä alueelta kuitenkin toistaiseksi puuttuu.

Yksityisen muuttajan - silloin kun hänellä on mahdollisuus itse ratkaista, muuttaako vai jää - kohdalla muuttoon ja sen onnistumiseen vaikuttavat muuttoprosessin eri vaiheet. Hän on riippuvainen niistä etukäteistiedoista, joita hän eri vaihtoehtoista saa. Muuton onnistumisen edellytykset riippuvat edelleen niistä koulutuksen ja työkokemuksen tarjoamista perusedellytyksistä, joita muuttajalla on. Nämä seikat heijastuvat luonnollisesti myös muuttaviin perheenjäseniin.

Tekeillä oleva maassamuuttotutkimus tulee antamaan ajankohtaista tietoa paitsi muuton syistä myös seurauksista niin terveyteen, asumiseen, perhesuhteisiin, koulutukseen, työhön ja työolosuhteisiin, taloudellisiin tekijöihin kuin vapaa-aikaankin liittyvissä kysymyksissä. Se ei kuitenkaan ratkaise sitä tiedontarvetta, joka aikaisemmista tutkimuksista huolimatta vallitsee siirtolaisuuden osalta, nimenomaan kun pohditaan yksityisen muuttajan ja perheen tilannetta. Siirtolaisen suhde kantaväestöön on noussut, kuten edellä todettiin, pulmaksi etenkin työpaikkojen vähetessä kohdemaassa. Mielestäni painotusta tulevai-

suudessa tehtävissä tutkimuksissa tulee muuttaa siten, että olosuhdeselvitysten rinnalle entistä useammin tuodaan esiin myös keinoja, joilla muuttajia itseään voidaan aktivoida. Oman ympäristön hallinta, mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämään vaikuttavissa tekijöissä, mielenkiintoisen ja mielekkään työn tarjoaminen sekä sosiaalisten kontaktien ja tuen varmistaminen ovat keskeisiä hyvinvoinnin lähtökohtia muutettiinpa maan sisällä tai sen rajojen ulkopuolella. Huomion kohteena tulee olla muuttaja ja hänen elämän tilanteensa kokonaisuudessaan.

Näkymät eteenpäin

Alkaneen vuosikymmenen kehityksen ennustaminen muuttoon liittyvien eri elämänpiirien osalta ei ole helppo tehtävä. Maassamuutto ja siirtolaisuus ovat yksilötason päätöksenteosta huolimatta yhteiskunnallisia ilmiöitä ja sidoksissa yhteiskunnan kehityksen eri lohkoihin. Keskeisenä vaikuttavana tekijänä lähivuosina tulee olemaan edelleen kuten tähänkin asti työmarkkina-tilanne. Työelämän kehitys ja automaation eteneminen palvelualoilla heijastuu paitsi työllisyystasossa myös työn laadussa. Yhtenä yksityiskohtana todettakoon, että tietojärjestelmien kehitys vaikuttaa jo nyt siihen, missä määrin työ on sidoksissa alueellisesti joihinkin työpisteisiin. Yksi tutkimusalue onkin selvittää työssä ja teknologiassa tapahtuvien muutosten yhteyksiä alueelliseen liikkuvuuteen. Myös muuttaneiden työoloja ja työssä tapahtuneita muutoksia tunnetaan vähän, jos kohta edellä esitelty tutkimus tuokin tähän lisävalaistusta.

Suuret 40-luvun lopun ikäluokat ovat ohittaneet sen ikäkauden, jossa muuttaminen on kaikkein vilkkainta. Lasten ja nuorten lukumäärän pieneeminen muuttoliikkeen "hulluista vuosista" heijastuu yhdeltä osin koulutuspalvelujen kysynnän ja tarjonnan suhteeseen. On todennäköistä, että pitkän matkan muuttaminen esim. opiskelun vuoksi tulee väheneään entisestään. Tältä osin kehitys merkinnee valinnanmahdollisuuksien laajenemista yksityisille muuttajille ja heidän perheilleen. Toinen avainalue on asuntojen alueellinen tarjonta ja kysyntä, jossa saattaa olla tapahtumassa muutoksia 80-luvulla.

Yksi tapa jaotella muuttajia on ryhmitellä heidät ns. tavoite- ja pakkomuuttajiin, joista edellisillä on mahdollisuus ratkaista muuttoon lähtö ja kohdealue pitkälti itsenäisesti, jälkimmäiset puolestaan joutuvat lähtemään liikkeelle omasta halustaan riippumatta. Loppuyhteenvetona voinee todeta, että tilanne maassamuuton osalta lienee kehittynyt ja kehittymässä siihen suuntaan, että pitkien matkojen päähän suuntautuvan pakkomuuton osuus on vähenevässä ainakin suhteelliselta osuudeltaan kaikesta muuttamisesta.

Oman tutkimisen arvoinen alueensa ovat ne muutokset arvoissa ja asenteissa, joita viime vuosina on havaittu mm. suhteessa työhön, työn laatuun, ympäristökysymyksiin, ns. pehmeään teknologiaan ja elämisen laadun ei-ai-neellisiin osiin. Voimistunut tarve hallita omaan elämiseen vaikuttavia tekijöitä niin työn, asumisen kuin ympäristönkin osalta heijastuu yhdeltä osin asuinpaikan ja ympäristön valinnassa. Oireellista tässä yhteydessä on se "juurien" etsiminen, joka nousi pinnalle viime vuosikymmenen jälkipuolis-

kolla. Miten nämä kehityssuunnat jatkuvat lähitulevaisuudessa, kuinka pysyviä ja konkreettiseen toimintaan johtavia ne ovat, miten laajoja väestöryhmiä ne lopulta koskettavat, ja mikä on niiden vaikutus maassamuuttoon ja siirtolaisuuteen, jää nähtäväksi. Ainakaan hedelmällisten tutkimusaiheiden puute ei pääse muodostumaan muuttoliiketutkijoiden pulmaksi tästä eteenpäin, kuten se ei ole ollut tähänkään asti.

Liite: Maassamuutto ja siirtolaisuus vuosittain 1976-1979
tilastokeskuksen tilastojen mukaan:
(vuoden 1979 tiedot ovat ennakkotietoja)

	1976	1977	1978	1979
maassamuutto	208 946	188 687	180 804	191 573
maahanmuutto	7 387	7 180	7 184	10 411
josta Pohjoismaista	5 315	5 435	5 121	7 886
maastamuutto	17 346	18 209	16 327	17 022
josta Pohjoismaihin	15 772	15 402	12 817	13 928
nettosiirtolaisuus	- 9 959	- 10 629	- 9 143	- 6 611
Pohjoismaiden osalta	- 10 457	- 9 967	- 7 696	- 6 042

.2 JOHTOPÄÄTÖKSET

.2.1 Työryhmäraportti

Työryhmä n:o 4.

Pj. Toimistopäällikkö Altti Majava

Siht. Erikoistutkija Pekka Huuhtanen

Yksilökohtaisen ja yleisemmän tarkastelun välillä ei sinänsä ole ristiriitaa - mm. muuttoliikkeen ennustamisessa on oltava tuntuma kokonaisuutena ongelmakentästä. Muuttoliikkeessä on eräitä ryhmiä kuten opiskelijat ja eläkeläiset, jotka Ruotsin osalta merkitsevät tulevaisuudessa yhä keskeisempää roolia. Jo nyt varataan Suomesta talon- ja mökinpaikkoja eläkevuosia varten. Myös pitkälle koulutettujen asemassa ja muuttamisessa on tapahtunut muutoksia. Nämä kaikki liittyvät kysymykseen, kohdistuuko Ruotsiin muutto tulevaisuudessa tiettyihin ryhmiin enemmän kuin muihin ja onko vastaavaa havaittavissa maassamuutossa.

Muuttoliikkeen kuva todettiin sitten vuoden 1975 symposiumin muuttuneen moni-ilmeisemmäksi. Vaikkei kokonaisluvuihin ole tapahtunut huomattavia pysyviä muutoksia, on oleellisia ja rakenteellisia suuntamuutoksia runsaasti: mm. suurista kaupungeista maalle tai niiden ympäristökeskuksiin. Uusia piirteitä on esim. työssäkäynnin lisääntyminen Norjaan, jolloin tavallaan uutta liikkuvuuden muotoa edustavat esim. öljynporauslautoilla toimivat: kohde- maassa kolmen viikon työrupeamia ja sen jälkeen vietetään viikko kotimaassa. Rakennusalan hiljentyminen kotimaassa ja työntekijöiden viime vuosina laa-

jentunut projektiurakointi Lähi-Idässä, tavallisimmin vuoden sopimuksella (ja jos perhe jää Suomeen ns. poikamiessopimuksella) edustaa uutta suuntausta, jonka suuntia, laajuutta ja vaikutuksia on syytä tutkia.

Entä maassamuuton ja siirtolaisuuden yhteydet työolosuhteisiin? Tarkastelujakson -5 vuoden aikana - lainsäädännössä on tapahtunut myötämäärämläin ja meillä yhteistoimintalain osalta kehitystä, mutta varsin oletettavaa on, että edelleenkin työntekijät kokevat Ruotsin työpaikkojen johtamiskäytäntöjen, ilmapiirin ja omat vaikuttamismahdollisuudet paremmiksi kuin Suomessa. Mikä paino tällä on muuttomotiiveihin ja sopeutumiseen, jää erikseen selvitetäväksi.

Sopeutumisen edellytyksissä ei liene tapahtunut erityisen suuria muutoksia tai painopisteen heilahduksia maassamuuton ja siirtolaisuuden osalta, ellei edellä mainittu alkuperäisväestön asenteellinen jyrkkyys nykyisestä kasva. Kulttuuripalvelujen osalta todettiin jopa selvää myönteistä kehitystä Ruotsin viranomaisten osalta viime aikoina.

Yksi pulma on ollut ja tulee aina olemaan se tiedotus ja etukäteisinformatio, jonka varassa muuttopäätös tehdään. Ruotsiin muuton osalta on helmikuusta -80 alkaen sovellettu mahdollisuutta työttömien tutustumismatkoihin Ruotsin työpaikkoihin, mitä mahdollisuutta valtioiden kustannuksella on syyskuun loppuun mennessä käyttänyt n. 250 Suomesta Ruotsiin ja päinvastaiseen suuntaan 65 työnhakijaa. Maan sisäisestä liikkuvuuden edistämisestä todettiin, että työvoimahallinnon tarjoamat liikkuvuusavustukset ovat saman suuruiset kuin vuonna 1972.

Viranomaisten roolista on tehty tutkimuksia muuttoliikkeen ohjausprosessin kannalta, ennen muuta työnvälityksen kautta tapahtuvasta muutosta. Kuitenkin kaivattiin entistä parempaa tutkimustulosten hyväksikäyttöä ja seuranta.

Lueteltujen tekijöiden lisäksi sivuttiin mm. sosiaalipalvelujen kehitystä Suomessa ja Ruotsissa, suomenruotsalaisten erityisasemaa, 2. sukupolven ongelmia, kysymystä työttömänä tai eristyneenä olemisesta eri paikkakunnilla, juurien etsimisen merkitystä jne.

Maassamuutto on toki yksilön kannalta parempi kuin maastamuutto, mikäli se vain on mahdollista käytännössä. Ruotsin asema kohdemaana ei ole yhtä vankkumaton kuin vielä viisi vuotta sitten jo yksin sen vuoksi, että muitakin kohtamaita on tarjolla. Toisaalta maassamuuton osalta lienevät esim. koulutuspaikkojen vuoksi tapahtuvat pitkän matkan muutot vähentyneet. Tutkimusaiheista ei ole pulaa, kuten ei ole ollut tähänkään asti.

.2.2 Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia

- Ihmisten liikkuvuuden vaihtoehtona on pääoman tai tuotantolaitosten liikkuminen. Aluepolitiikan eräänä tehtävänä on luoda vaihtoehtoja maassamuutolle (Altti Majava).
- Meillä ei ollut 1960-luvulla oikeastaan minkäänlaista siirtolaisuuspolitiikkaa. 1970-luvun alussa siirtolaisuusasiainneuvottelukunta hahmotteli karkeasti eräitä siirtolaisuuspolitiikan tavoitteita, joista osa on toteutunut.

Joulukuussa 1980 julkaistiin siirtolaisuusasiainneuvottelukunnan laaja periaatemietintö. Siirtolaisuuspolitiikan kenttää on siten jo hoidettu, mutta maassamuuttopolitiikan osalta meillä ei edelleenkään ole mitään vastaavanlaista kokonaisuudesta eikä tiedossa ole sellaisen laatimistakaan (Altti Majava).

- Liikkuvuuskysymykset ovat aluepolitiikassa vain eräs aspekti eikä liikkuvuusongelma tule siinä yhteydessä tyhjentävästi selvitettyksi (Altti Majava).
- Muuttomotivaatio, muuttoproblematiikka on laaja ongelma-alue, yksi syy ratkaisee tuskin koskaan, vaan muutossa on tavallisesti kysymys useiden eri tekijöiden yhteisvaikutuksesta (Pekka Huuhtanen).
- Taloudellisten tekijöiden merkitys vetotekijänä Ruotsiin muutossa on vähentynyt (Pekka Huuhtanen).
- Tällä hetkellä Ruotsin korkeakouluissa opiskelee noin 5 000 - 6 000 suomalaista. Tämän ryhmän vaikutus - ongelmien ja hyvien puoleen - tulee olemaan suuri kummassakin maassa (Matti J. Korhonen).
- Nykyään Ruotsiin muuttaa paljon enemmän pitkälle koulutettua väestöä kuin aikaisemmin (Kai Libäck).
- Vuonna 1975 sellaisia henkilöitä, jotka olivat saaneet peruskoulun jälkeistä opetusta, oli 32 % Pohjoismaista muuttajista, Vuonna 1978 tämä osuus oli jo 53 % (Altti Majava).
- Korkeasti koulutettujen henkilöiden siirtyminen Ruotsiin on huolestuttava sekä työmarkkinajärjestöjen että Suomen kansantalouden kannalta. Suomalainen yhteiskunta on uhrannut huomattavasti näiden henkilöiden koulutukseen. Lisäksi tällainen koulutettu henkilökunta kulkee hyvin vähäisessä määrin työvoimatoimistojen kautta Ruotsiin. Eräs ratkaisu tällaisen työvoimaviennin estämiselle olisi se, että ruotsinsuomalaisten keskuudesta koulutetaan niitä henkilöitä, joita tarvitaan opetus-, sosiaalihuolto- ja sairaanhoitopalvelusten järjestämiseen ruotsinsuomalaisille. Se edellyttää, että koulutusjärjestelmää Ruotsissa parannettaisiin suomalaisten osalta (Kai Libäck).
- Opiskelu määrää usein pitkäksi aikaa asuinpaikan. Tämä kehitysalueilta tapahtuva "vuoto" jää usein Etelä-Suomen hyödynnettäväksi (Arja Munter).
- Suurin osa työsyiden vuoksi muuttaneista muuttaa - varsinkin Ruotsin muuton yhteydessä tämä on havaittu - nimenomaan työolosuhteissa havaittavien puutteiden vuoksi (Pekka Huuhtanen).
- Muuton seuraukset eivät aina ole negatiivisia, hyvin usein muuttaja kokee muuton positiivisena ja hän viihtyy uudella paikkakunnalla kaikin puolin paremmin kuin vanhalla (Arja Munter).
- Aluepolitiikka, työvoimapolitiikka ja sijainnin ohjaus pitäisi jollakin tavoin

nitoa yhteen siten, että mahdollisimman vähällä työvoiman liikkumisella – erityisesti pakkoliikkumisella – saataisiin mahdollisimman hyvä ja taloudellinen tulos (Arja Munter).

- Suomenruotsalainen siirtolainen on yleensä vanhempi muuttaessaan kuin suomenkielinen siirtolainen (Arja Munter).
- Suomenruotsalainen väestö on sosiaalisesti ja sukulaissuhteiltaan ilmeisesti paljon tiiviimpää kuin suomenkielinen väestö (Arja Munter).

2.3 Tiedontarve

- Ketkä muuttavat, analyysi muuttajista.
- Kohdealueen asuin ympäristön merkitys muuttopäätöstä tehtäessä.
- Elämäntapojen arvostusten muutokset muuttosyinä.
- Arvojen ja asenteiden muutokset yleensä ja niiden vaikutus asuinpaikan valintaan.
- Työhön, työn laatuun, ympäristökysymyksiin, pehmeään teknologiaan, elämisen laatuun, ei-aineellisiin asioihin ja taloudelliseen kasvuun kohdistuvat asennemuutokset eri ikäryhmillä.
- Valintamahdollisuuksien (asunto, työn alue) laajeneminen muuttohalukkuuteen vaikuttavana tekijänä.
- Työn ja teknologian muutosten vaikutus alueelliseen liikkuvuuteen.
- Automaation vaikutus työvoiman liikkuvuuteen.
- Tietojen käsittelyn ja tietojen välityksen kehittymisen vaikutus työpaikka-liikkuvuuteen.
- Muuttaneiden työolosuhteissa ja työssä tapahtuneet muutokset.
- Itsenäisyyden ja valintamahdollisuuksien kasvutarve asumis- ja ympäristövalinnoissa.
- Miten muuttajia voidaan aktivoida ympäristöönsä liittyvissä kysymyksissä.
- Tavoite- ja pakkomuuttajien jakaumakehitys.
- Ruotsin taloudellisen vetovoiman heikkenemisen vaikutus Suomen muuttoliikkeisiin.
- Ruotsin ja Suomen terveystalouden ja työsuhdemuutosten vaikutus siirtolaisuuteen.
- Vaihtelee ”työnnön” osuus muuttomotiiveissa työttömyysasteen mukaan.
- Maassamuuttopolitiikan kokonaisuohjelman puute.

- Harjoitetun aluepolitiikan vaikutus väestön muuttamiseen tai sen hillitsemiseen.
- Kuinka laajasti tehtyjä tutkimuksia siirtolaisuudesta ja maassamuutosta käytetään hyväksi suunnittelussa ja päätöksenteossa.
- Tutkimustoiminnan valvonta-, koordinaatio- ja markkinointiorganisaation kehittäminen.
- Eläkeläiset paluumuuttajina.
- Juurien etsimisen osuus paluumuutossa.

8. KAUPUNKISEUDUN MUUTTOLIIKKEEN UUDET PIIRTEET

.1 TYÖRYHMÄALUSTUKSET

.1.1 Suunnittelija Mauri Nieminen

Johdanto

Viime vuosikymmenien väestönkehityksen tunnusomaisia piirteitä ovat olleet (1) syntyvyyden voimakas lasku sekä (2) muuttoliikkeen aiheuttamat muutokset väestön alueellisessa jakautumisessa. Näistä kahdesta tekijästä kuitenkin muuttoliike on näkyvimmin vaikuttanut yhteiskuntaan. Taloudellisen kasvun mukanaan tuoma elinkeinorakenteen muutos on autioittanut maaseutua ja tuonut ihmiset teollisuus- ja palveluelinkeinoihin. Muuton suunta on ollut selvä: ensinnäkin kaupungit sekä suurimmat teollisuuskeskukset ovat saaneet muuttovoittoa ja koko maan tasolla muuton suunta on ollut Etelä-Suomi ja erityisesti pääkaupunkiseutu. Muuttoliikkeen mukanaan tuomat ongelmat liittyvätkin hyvin usein juuri pääkaupunkiseutuun, joka Suomen mittapuun mukaan väestöllisenä ruuhka-alueena ansaitsee aivan oman tarkastelunsa. Seuraavassa tarkastellaan muuttoliikettä tilastojen valossa. Kun maassamuuttoon lasketaan sekä kuntien välinen muuttoliike että kuntien sisäinen muuttoliike, osallistuu maassamuuttoon tällä hetkellä vuosittain noin 600 000 henkilöä. Tästä luvusta kuntien sisäisiä muuttoja on lähes 400 000. Maassamuuttoon osallistuu siis vuosittain noin 12 % väestöstä. Rajoitun tässä esityksessä kuitenkin tarkastelemaan kuntien välistä muuttoliikettä ja erityisesti kaupunkien väestökehitystä viime vuosikymmenien aikana.

Maassamuuton kehitys

Sodan jälkeen väestönkasvu maan eri osissa oli suhteellisen voimakas lähinnä korkean syntyvyyden ansiosta. 1950-luvulla oli jo havaittavissa selvää väestönkasvun hidastumista erityisesti maan itä- ja pohjoisosissa. 1950-luvulla muuttaneiden lukumäärät pysyttelivät vielä alle 200 000 henkilöä/vuosi, mutta 1960-luvulla ne kohosivat ja yli 200 000.

Muuttaneiden lukumäärät kasvoivat aina vuoteen 1974 saakka, jolloin muuttaneiden määrät alkoivat laskea. Viime vuosina asuinkuntaa vaihtaneiden lukumäärät ovat pysytelleet alle 200 000 henkilöä vuodessa.

Muuttoalttius oli 1950-luvulla keskimäärin 40 ‰, 1960-luvulla 48 ‰ ja suurimmillaan vuonna 1974 lähes 59 ‰. Tämän jälkeen muuttoalttius on selvästi laskenut ja vuoden 1979 ennakkotiedon mukaan se on pudonnut 40 ‰:een eli 1950-luvun tasolle (ks. taulu 1).

Taulu 1. Maassamuutto vv. 1951-1979

Vuosi	Maassamuutto keskimäärin vuodessa	o/oo	Kaupunkien muuttovoitto
1951-55	160 395	38,7	16 581
1956-60	183 801	42,1	22 164
1961-65	216 359	47,9	28 923
1966-70	222 300	48,2	21 943
1971-75	236 670	51,8	15 698
1976-79	192 500	40,6	- 617

Maassamuuton historiaa tarkasteltaessa voidaan havaita, että jo ennen toista maailmansotaa muuton suunta oli selvä. Muuttovoittoa saivat erityisesti kaupungit ja Etelä-Suomen läänit. Sodan jälkeen tämä kehitys entisestään voimistui. Uudenmaan lääni on koko ajan ollut muuttovoittolääni (Taulu 2). 1960-luvulla sen muuttovoitto alkoi kuitenkin vähitellen pienentyä ja viime vuosina se on ollut enää vajaa 4 000 henkilöä vuodessa. Turun- ja Porin lääni oli muuttotappiollinen aina 1960-luvun lopulle saakka ja muuttui jälleen 1970-luvulla muuttotappioläänien joukkoon. Hämeen lääni pysyi muuttovoittolääninä aina 1970-luvun puoliväliin saakka, kun taas Vaasan lääni muuttui 1970-luvun loppupuolella muuttovoittoiseksi. Muiden läänien kohdalla maassamuuton kehitys on ollut selvä. Lapin läänin 1950-luvulla saama muuttovoitto lukuunottamatta läänien muuttotappiot ovat olleet selvät. 1960-luvulla muuttotappiot laskettiin jopa tuhansina henkilöinä Itä- ja Pohjois-Suomen lääneissä. Poikkeuksen muodosti ainoastaan Kymen lääni, jossa tappio laskettiin satoina.

1970-luvun loppupuolella maassamuutto selvästi heikkeni; sekä läänien saamat muuttovoitot että -tappiot pienenevät.

Taulu 2. Nettomaassamuutto lääneittäin 1951-79

Vuosi	Uudenmaan lääni	Turun-Porin lääni	Ahvenanmaa	Hämeen lääni	Kymen lääni	Mikkelin lääni	Pohjois-Karjalan lääni	Kuopion lääni	Keski-Suomen lääni	Vaasan lääni	Oulun lääni	Lapin lääni
1951	+ 10 454	- 1 239	+ 16	+ 1 564	- 427	- 1 940	- 1 265	- 2 070	- 993	- 1 937	- 1 495	- 669
1952	+ 10 841	- 2 936	+ 45	+ 1 019	- 468	- 1 922	- 1 118	- 2 055	- 321	- 2 222	- 663	- 200
1953	+ 9 086	- 2 179	+ 42	+ 329	- 382	- 1 420	- 621	- 1 857	- 679	- 2 048	+ 47	- 318
1954	+ 9 790	- 1 467	+ 31	+ 1 291	- 682	- 2 085	- 1 266	- 1 812	- 399	- 2 506	- 852	- 43
1955	+ 13 819	- 2 495	- 1	+ 1 235	- 344	- 2 326	- 2 458	- 2 541	- 1 059	- 2 249	- 1 348	- 233
1956	+ 14 637	- 2 225	- 6	+ 3 059	- 313	- 2 600	- 2 820	- 2 919	- 1 974	- 2 940	- 2 416	+ 517
1957	+ 14 789	- 948	+ 60	+ 1 644	- 961	- 2 221	- 2 535	- 2 739	- 1 755	- 3 014	- 3 074	+ 754
1958	+ 9 852	- 378	+ 28	+ 182	- 882	- 1 635	- 1 270	- 1 570	- 594	- 2 393	- 1 678	+ 338
1959	+ 10 047	- 521	+ 89	+ 1 505	- 15	- 2 121	- 2 382	- 1 508	- 689	- 2 732	- 1 895	+ 222
1960	+ 15 334	- 1 244	+ 86	+ 676	+ 560	- 2 612	- 4 127	- 2 764	- 334	- 3 312	- 3 003	+ 369
1961	+ 15 402	- 1 462	+ 22	+ 1 436	+ 709	- 2 475	- 4 805	- 3 047	- 986	- 2 061	- 2 427	- 306
1962	+ 15 329	- 1 053	+ 9	+ 1 692	+ 86	- 2 375	- 3 891	- 3 288	- 1 338	- 2 455	- 2 861	+ 145
1963	+ 15 322	- 936	+ 38	+ 977	- 51	- 2 436	- 3 137	- 2 669	- 1 899	- 2 164	- 2 396	- 649
1964	+ 14 093	- 788	+ 65	+ 2 004	- 661	- 1 941	- 3 077	- 2 427	- 2 327	- 1 989	- 2 630	- 322
1965	+ 16 186	- 1 565	+ 46	+ 1 307	- 308	- 2 288	- 2 989	- 2 653	- 1 974	- 2 074	- 2 583	- 1 105
1966	+ 14 564	- 1 637	+ 155	+ 2 167	- 883	- 2 507	- 2 529	- 2 454	- 1 483	- 1 868	- 2 019	- 1 506
1967	+ 13 039	- 355	+ 94	+ 3 493	- 1 233	- 2 161	- 2 971	- 2 152	- 1 388	- 1 661	- 2 572	- 2 133
1968	+ 9 614	+ 359	+ 154	+ 2 503	- 428	- 1 735	- 1 756	- 1 490	- 793	- 1 642	- 2 945	- 1 841
1969	+ 12 339	+ 1 169	+ 128	+ 4 393	- 552	- 2 330	- 2 847	- 2 659	- 1 809	- 1 793	- 3 854	- 2 185
1970	+ 18 694	+ 1 351	+ 196	+ 4 571	- 56	- 3 496	- 5 073	- 4 405	- 2 106	- 2 092	- 5 324	- 2 260
1971	+ 12 193	+ 1 257	+ 60	+ 3 632	+ 95	- 2 138	- 3 268	- 2 239	- 1 550	- 2 213	- 4 205	- 1 624
1972	+ 13 153	+ 2 065	+ 174	+ 3 400	- 448	- 2 645	- 2 734	- 2 406	- 2 111	- 2 141	- 4 058	- 2 249
1973	+ 11 889	+ 2 458	+ 176	+ 2 838	- 797	- 2 124	- 2 309	- 1 668	- 1 791	- 2 589	- 4 359	- 1 724
1974	+ 6 663	+ 2 042	+ 173	+ 1 984	- 643	- 1 479	- 1 305	- 1 205	- 761	- 2 347	- 1 378	- 1 744
1975	+ 6 322	+ 704	+ 124	- 839	- 607	- 1 369	- 632	- 834	- 780	- 1 146	- 334	- 609
1976	+ 3 452	+ 440	+ 149	- 748	- 230	- 658	- 655	- 408	- 918	+ 26	- 229	- 151
1977	+ 3 186	- 573	+ 130	- 874	- 315	- 117	- 257	- 391	- 504	+ 117	- 4	- 338
1978	+ 3 298	- 965	+ 208	- 541	- 504	- 132	- 314	- 426	- 153	+ 407	- 607	- 271
1979*	+ 3 751	- 179	+ 87	+ 341	- 1 191	- 116	- 353	- 446	+ 150	+ 347	- 1 525	- 866

Kaupunkien väestönkasvu

Kaupunkiväestön kasvuun ei pelkästään vaikuta luonnollinen väestönkasvu ja maassamuutto, vaan osa kaupunkiväestön kasvusta selittyy kuntamuodon muutoksilla ja alueliitoksilla. Vielä 1950-luvulla kuntamuodon muutoksia oli vähän, mutta jo 1960-luvulla lähes 300 000 henkilöä vaihtoi ”asuinkuntaa” maalaiskunnasta kaupungiksi (kauppalaksi). 1970-luvulla kuntamuodon muutokset vaikuttivat kaupunkiväestön lukumäärään yhtä paljon kuin 1960-luvulla.

Aluejärjestelyistä ja kuntamuodon muutoksista aiheutunut kaupunkien (ja kauppaloiden) väestönlisäys

1951-60	64 295
1961-70	290 623
1971-80	298 182

Aluejärjestelyt pienentävät kuntien välistä maassamuuttoa vuosittain, sillä osa muutostahan tapahtuu juuri työssäkäyntialueiden sisällä. Vuonna 1950 asui kaupungeissa väestöstä 32 %, tällä hetkellä vastaava luku on 60 %. 1950- ja 1960-luvuilla kaupunkien väestönkasvu oli voimakas - 1960-luvulla keskimäärin 3,7 % vuodessa. Kasvu ulottui aina 1970-luvun puoleen väliin saakka, jolloin tapahtui selvä käänne.

Taulu 3. Kaupunkien ja muiden kuntien väestönkehitys vv. 1950-1979.

	KOKO MAA	Kasvu keskimäärin ²⁾ %	KAUPUNGIT	Kaupunkiväestön osuus	Kasvu keskimäärin ²⁾ %	MUUT KUNNAT	Kasvu keskimäärin ²⁾ %
1950	4 029 800		1 302 400	32		2 727 400	
1960	4 446 200	1,0	1 707 000	38	3,1	2 739 200	- 0,0
1970	4 598 300	0,3	2 340 300	51	3,7	2 258 000	- 1,8
1975	4 720 500	0,5	2 779 700	59	3,8	1 940 800	- 2,8
1979 ¹⁾	4 771 098	0,3	2 851 582	60	0,6	1 919 516	- 0,3

1) ennakko

2) edellisinä vuosina keskimäärin

Taulu 4. Maassamuutto ja luonnollinen väestönlisäys vv. 1951-1979

Vuosi	Kaupungit						Muut kunnat					
	Luonnollinen väestönlisäys			Maassamuutto			Luonnollinen väestönlisäys			Maassamuutto		
	Synty- neet	Kuol- leet	±	Tulo- muutto	Lähtö- muutto	±	Synty- neet	Kuol- leet	±	Tulo- muutto	Lähtö- muutto	±
1951	26 891	12 454	+ 14 437	52 155	41 758	+ 10 397	66 172	27 932	+ 38 240	86 195	96 592	- 10 397
1955	29 522	12 845	+ 16 677	80 640	56 918	+ 23 722	60 218	26 728	+ 33 490	100 124	123 846	- 23 722
1960	31 341	14 323	+ 17 018	107 009	81 931	+ 25 078	50 788	25 474	+ 25 314	114 168	139 617	- 25 449
1965	37 946	17 965	+ 19 981	121 303	97 681	+ 23 622	39 939	26 508	+ 13 431	97 017	120 639	- 23 622
1970	36 232	20 422	+ 15 810	156 399	135 855	+ 20 544	28 327	23 697	+ 4 630	111 345	131 889	- 20 544
1971	34 899	21 207	+ 13 692	110 468	83 354	+ 27 114	26 168	24 669	+ 1 499	60 966	88 080	- 27 114
1972	35 695	21 492	+ 14 203	150 328	129 357	+ 20 971	23 169	22 466	+ 703	84 490	105 461	- 20 971
1973	35 531	22 471	+ 13 060	157 196	141 467	+ 15 729	21 256	20 947	+ 309	88 972	104 701	- 15 729
1974	39 501	23 332	+ 16 169	175 664	164 793	+ 10 871	22 971	21 342	+ 1 629	100 370	111 241	- 10 871
1975	42 068	23 369	+ 18 699	151 429	147 378	+ 4 051	23 651	20 459	+ 3 192	88 170	92 221	- 4 051
1976	42 687	24 077	+ 18 610	128 180	127 600	+ 580	24 159	20 709	+ 3 450	80 766	81 346	- 580
1977	42 022	23 935	+ 18 087	115 650	116 685	- 1 035	23 637	20 130	+ 3 507	73 037	72 002	+ 1 035
1978	40 256	24 017	+ 16 239	109 780	112 247	- 2 467	23 727	19 675	+ 4 052	71 024	68 557	+ 2 467
1979*	39 907	24 101	+ 15 806	117 450	117 904	- 454	23 568	19 636	+ 3 932	74 123	73 669	+ 454

* Ennakko

Taulussa 4 on kuvattu kaupunkien ja muiden kuntien luonnollinen väestönkasvu ja muuttotase vuosilta 1951-1979. Kun vielä 1960-luvun alkupuolella suurin osa lapsista syntyi maaseudulla, 1970-luvulla yli 60 % on syntyessään kaupunkilaisia. Tietysti syy tähän löytyy ensinnäkin kaupunkiväestön lukumäärän kasvusta, mutta toisaalta syynä voidaan pitää yleistä syntyvyyden laskua, joka on erityisen voimakas ollut juuri maaseudulla.

Maaseudun väestönkasvu oli korkean syntyvyyden ansiosta positiivinen vielä 1960-luvun taitteessa, mutta on sen jälkeen muuttunut selvästi negatiiviseksi. 1970-luvun jälkipuoliskolla väestönkasvu on kuitenkin maaseudulla kääntynyt hienoiseen nousuun kaupunkien saaman muuttotappion ansiosta.

Kaupunkien väestönkasvu alueittain

Vaikka Uudenmaan lääni on saanut aina 1970-luvun puoleenväliin saakka suurimman osan läänien välisestä muuttovoitosta, ovat muiden läänien kaupungit saaneet jatkuvasti muuttovoittoa. Kun pääkaupunkiseutu sai muuttovoittoa muista lääneistä, saivat kaikkien muiden läänien kaupungit muuttovoittoa lähinnä oman läänin kunnista. Läanit menettivät asukkaita lähinnä maaseudulta muille lääneille.

Kaupungistumisen alueellinen kehitys kokonaisuutena ottaen on ollut suhteellisen tasaista. Kun vuonna 1950 kaupunkiväestöstä asui Etelä-Suomen lääneissä 71 %, tämä suhde on tällä hetkellä 70 % (Taulu 5). Vastaavasti ns. Väli-Suomen osuus kaupunkien kokonaisväkiluvusta on pysynyt viimeiset 30 vuotta samana.

Kaupunkien väestöosuus pysyminen näinkin kauan lähes samana osoittaa selvästi kaupunkien vetovoimaa, joka ei niinkään ole riippuvainen kaupungin alueellisesta sijainnista.

Taulu 5. Kaupunkien ja maaseudun väestöosuudet vv. 1950-1978 suuralueittain

Suuralue ¹⁾	1950 ²⁾		1960 ²⁾		1970		1978	
	Kaupungit	Maa-seutu	Kaupungit	Maa-seutu	Kaupungit	Maa-seutu	Kaupungit	Maa-seutu
Etelä-Suomi	71	43	71	43	71	45	70	44
Väli-Suomi	21	41	21	40	20	38	20	38
Pohjois-Suomi	8	16	8	8	17	9	10	18
	100	100	100	100	100	100	100	100

1) Etelä-Suomi: Uudenmaan, Turun ja Porin, Hämeen, Kymen läänit ja Ahvenanmaa
Väli-Suomi: Keski-Suomen, Kuopion, Mikkelin, Pohjois-Karjalan, Vaasan läänit
Pohjois-Suomi: Oulun ja Lapin läänit

2) Vuoden 1970 kuntajaon mukaan

Muuton suunta

1950-luvun alussa vielä muuttovirrat (Taulu 6) maaseutukunnista toiseen olivat hallitsevia ja maassamuuttajien määrän kasvaessa kasvoi myös muuttajien lukumäärä eri kuntamuotojen välillä. Vasta 1960-luvun alussa muuttovirta maaseudulta kaupunkiin ylitti pelkästään maaseudulla tapahtuvan maassamuuton. Koko 1960-luvun jatkuikin muuttovirta maaseudulta kaupunkiin voimakkaana kunnes 1970-luvun alkupuolella muuton suunnassa tapahtui selvä muutos - kaupunkien välinen muuttoliike voimistui ja se on tällä hetkellä yli kolmasosa maassamuutosta.

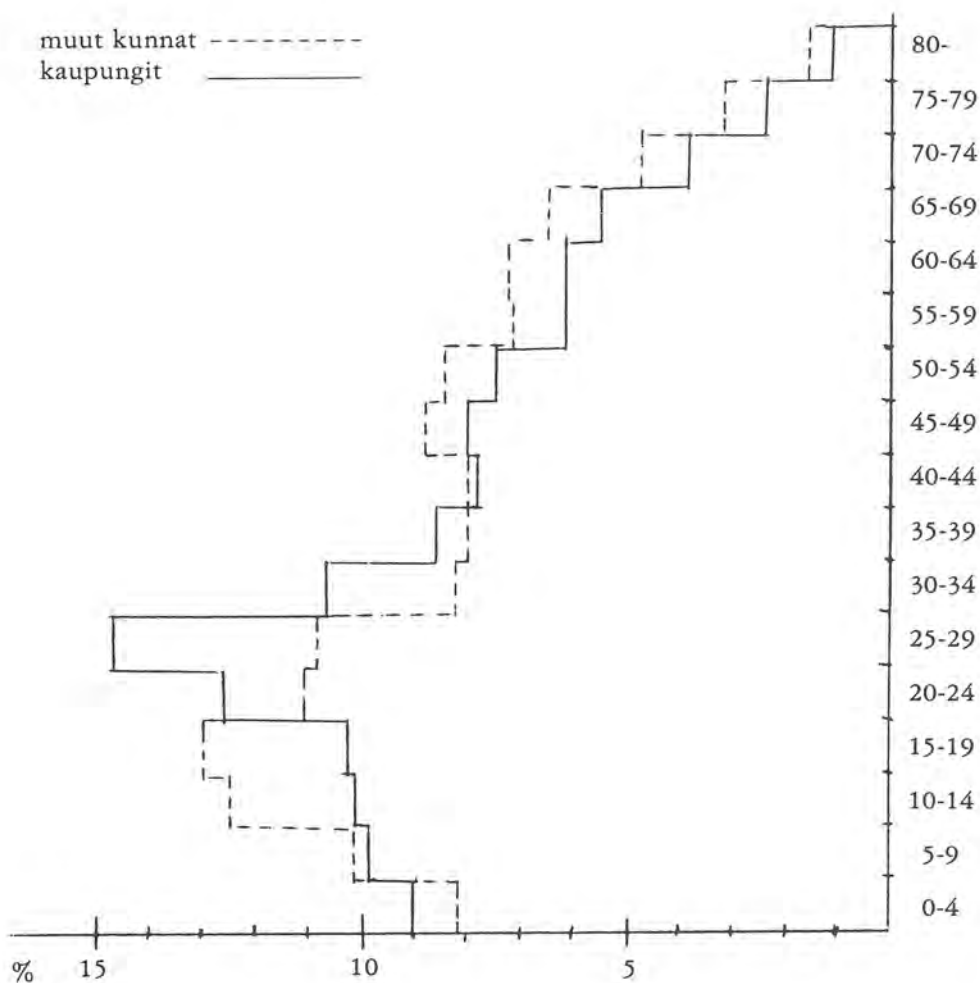
Taulu 6. Maassamuuton suunta vv. 1951-78 (%)

	1951	1960	1972	1978
Maaseutu/kaupunki	25	32	30	25
Kaupunki/maaseutu	18	20	21	26
Maaseutu/maaseutu	45	31	15	13
Kaupunki/kaupunki	12	17	34	36
	100	100	100	100

Muuttajien ikärakenne

Ikärakenteensa suhteen maassamuuttajat poikkeavat selvästi koko väestön ikärakenteesta (Kuvio 1). Lähes kaksi kolmasosaa muuttajista on 15-34-vuotiaita. Erityisesti kaupunkiväestön ikärakenteessa maassamuuton vaikutus näkyy selvästi. Muuttoaltteimmat ikäluokat ovat kasvaneet, kun taas maaseudulla alle 20-vuotiaat ovat vielä suurimpia ikäryhmiä johtuen lähinnä 1950-luvun ja 1960-luvun vaihteen korkeasta syntyneiden määrästä. Sekä kaupunkien että muiden kuntien ikärakenteessa näkyy selvästi nuorten ikäluokkien suhteellisen osuuden pieneneminen, joka 1970-luvulla on ollut seurausta eräästä maailman alhaisimmasta syntyvyydestä. Maassamuutossa ja erityisesti kaupunkiväestön kasvussa näkyvät suurten ikäluokkien vaikutus selvästi. Kun vuosina 1946-50 lapsista syntyi kaupungeissa 23 %, niin vuonna 1975 tästä syntymäkohortista asui kaupungeissa jo lähes 70 %. Tämä syntymäkohortti nosti myös maassamuuttaneiden lukumääriä 1970-luvun alkupuolella; tosin osa tästä syntymäkohortista muutti siirtolaisina Ruotsiin.

Kuvio 1. Kaupunkien ja muiden kuntien ikärakenne v. 1975

Kaupunkeihin ja maaseudulle muuttajien ikärakenne poikkeaa selvästi toisistaan (Taulu 7). Maaseudulle muuttajista alle 15-vuotiasta väestöä on runsaammin kuin kaupunkeihin muuttajista. Tämä selittyy lähinnä sillä, että lapsiperheitä muuttaa nykyisin runsaammin maaseudulle kuin kaupunkeihin. Esimerkiksi vuonna 1978 alle 15-vuotiaita muutti maaseudulle 18 000 henkilöä ja kaupunkeihin 20 000 henkilöä. Sensijaan kaupunkien tulomuutto oli yli 60 % kokonaismuutosta.

Selvimmän iän vaikutus näkyi juuri 20-24- ja 25-29-vuotiailla. Määrällisesti kummassakin ikäluokassa kaupunkeihin muuttajia oli kaksinkertainen määrä maaseudulle muuttajiin verrattuna.

Taulu 7. Muuttajien ikärakenne (tulomuutto)

	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	Yht.
1972											
Kaupungit	12 881	10 052	5 524	12 734	39 107	31 807	13 061	6 803	4 461	3 380	150 328
%	8,6	6,7	3,7	8,5	26,0	21,2	8,7	4,5	3,0	2,2	100,0
muut kunnat	9 091	8 003	4 341	5 103	17 154	16 969	8 165	4 605	2 750	2 136	84 490
%	10,8	9,5	5,1	6,0	20,3	20,1	9,7	5,5	3,3	2,5	100,0
1975											
Kaupungit	15 011	8 607	5 258	15 725	38 924	31 977	12 435	6 883	4 056	3 302	151 429
%	9,9	5,7	10,4	25,7	21,1	8,2	8,2	4,5	2,7	2,2	100,0
muut kunnat	11 949	6 924	3 947	7 598	18 035	17 558	7 714	4 612	2 513	1 973	88 170
%	13,6	7,9	4,5	8,6	20,5	19,9	8,7	5,2	2,9	2,2	100,0
1978											
Kaupungit	10 864	5 436	3 776	8 270	26 269	22 666	12 545	5 381	3 240	2 594	109 780
%	9,9	5,0	3,4	23,9	20,6	11,4	4,9	3,0	2,4	100,0	
muut kunnat	9 696	5 272	3 207	5 087	13 388	13 735	8 400	3 693	2 200	1 569	71 024
%	13,7	7,4	4,5	7,2	18,8	19,3	11,8	5,2	3,1	2,2	100,0

Muuton syyt

Elinkeinorakenteen muutos on Suomessa ollut voimakas. Maataloudesta on vapautunut viime vuosikymmeninä työvoimaa runsaasti. Tämä työvoima on siirtynyt teollisuuden ja palveluelinkeinojen pariin. Muuttosyyinä erilaiset työtyöt ovatkin varsinkin koko maan tasolla merkittävät, kun puhutaan asuinkunnan vaihdoista.

Tilastokeskuksessa valmisteilla olevan vuosien 1977-78 muuttoliikkeen syitä käsittelevän tutkimuksen mukaan yli 15-vuotiaasta väestöstä, joka muutti kaupunkeihin työtyöt (Taulu 8) olivat 46 %:lla. Vastaava luku maaseudulle muuttajilla oli 41 %. Asuntoon ja asuinympäristöön liittyvät syyt olivat kaupunkeihin muuttajilla toiseksi yleisimmät, mutta jäivät selvästi työtyöiden jälkeen, sillä 20 % muuttajista ilmoitti asuntoon ja asuinympäristöön liittyvät syyt tärkeimmiksi. Avioliiton solmiminen tms. perhesyyt olivat kolmanneksi yleisin pääasiallinen muuton syy 16 %:lla kaupunkeihin muuttajista.

Maaseudulle muuttajat ilmoittivat myös toiseksi tärkeimpänä muuton syynä asuntoon ja asuinympäristöön liittyvät syyt, mutta lukumääräisesti asutussyyt olivat maaseudulle muuttajien keskuudessa vallitsevimmat, sillä 30 % muuttajista lukeutui tähän ryhmään. Muiden muuttosyyden kuin opiskelu (ero 3 %-yksikköä) ja palvelut (ero 5 %-yksikköä) kohdalla ei kaupunkeihin ja maaseudulle muuttajilla ollut merkittävää eroa.

Jos verrataan muuttosyyitä pääkaupunkiseudun muuttoliiketutkimuksen tuloksiin, niin pääkaupunkiseudulle muuttajilla työtyöt olivat 49 %:lla eli hieman suuremmalla osalla kuin koko maassa muuttajilla. Perhesuhteissa tapahtuneet muutokset muuttosyyinä poikkesivat pääkaupunkiseudulle muuttajien keskuudessa selvästi, sillä vajaa 10 % ilmoitti muuton syyksi perhesuhteissa tapahtuneet muutokset, kun vastaava osuus kaupunkeihin muuttajilla oli 16 %.

Taulu 8. Muutonsyyt tulokunnan mukaan vv. 1977-78

Muutonsyy	Tilastokeskus 1977-78			YTV 1975
	Kau- pungit	Muut kunnat	Yhteensä	
Työ	46	41	44	49
Asunto	20	30	23	24
Opiskelu	7	2	5	7
Perhesyyt	16	17	17	9
Palvelut	4	1	3	
Terveys	3	3	3	11
Vaihtelun halu	1	1	1	
Muut syyt	3	5	4	
Yhteensä	100	100	100	100

1970-luku muuttoliikkeen valossa

1970-luku on ollut voimakkaiden muutosten aikaa. 1960-luvulla uskottiin vielä voimakkaaseen taloudelliseen kasvuun ja tuo kasvuideologia näkyi kaikessa suunnittelussa. Kaupungit elivät kasvuideologian vallassa, joka erityisesti näkyi pääkaupunkiseudun ympäristökunnissa. Tuo kaikki kasvu perustui muuttoliikkeeseen, jonka vain oletettiin voimistuvan. Jos nuo 1960-luvun loppupuolen väestöennusteet niin pääkaupunkiseudulla kuin muissakin maamme kaupungeissa olisivat toteutuneet, olisi meillä tällä hetkellä melko autio maaseutu.

1970-luvun alkupuoli osaltaan tukikin noita ennusteita, olihan tuolloin "parhaassa" muuttojässä huomattavasti suuremmat ikäluokat. Oli hyvä kasvat-
taa kaupungeja, kun maaseutu ei pystynyt tarjoamaan työtilaisuuksia. Suuret muuttajien määrät toivat mukanaan ongelmia. Kaupunkien ympärille rakennettiin nopeasti lähiöitä ottamaan vastaan muuttajat. Vaikka 1970-luvun alkupuolen suunnitelmat perustuivat kasvuun, jo tällöin monilla tahoilla esitettiin toisenlaisia näkemyksiä jatkuvan voimakkaan taloudellisen kasvun hillitsemisestä. Sitten tulikin öljykriisi ja 1970-luvun puolenvälin jälkeen taloudellinen kasvu hidastui.

Samalla myös kaupunkien kasvu hidastui. Tämä oli suoraa seurausta muuttoliikkeen hidastumisesta ja muuttoliikkeen suunnan muuttumisesta. Tällä hetkellä maassamuuttajien lukumäärä on lähes 90 000 muuttajaa pienempi kuin maassamuuton "hulluna" vuonna 1974. Kaupunkien kasvu on pienentynyt ja maan eri osien väestönkehityksen erot ovat kaventuneet; ollaan ilmeisesti tulossa kohti tasapainoisempaa kehitystä kaupunkien ja maaseudun välillä. Tämä kehitys ei todennäköisesti kestä enää toista 1970-luvun alun muuttoaaltoa, vaan maassamuuton kehitys tulee tulevina vuosina olemaan lukumääräisesti huomattavasti alhaisempaa kuin 1970-luvulla keskimäärin ja ehkä helpommin hallittavissa olevaa.

1.1.2 Pääkaupunkiseudun muuttoliike

VTK Timo Savaspuuro

Seuraavassa tarkastellaan pääkaupunkiseudun muuttoliikkeen määrää ja suuntautumista tulo- ja lähtöalueittain 1970-luvulla vertaillen erityisesti viime vuosien kehitystä vuosikymmenen alkuvuosien tilanteeseen sekä vertaillen pääkaupunkiseudun muuttoliikettä koko maan muuttovilkkauteen. Lisäksi tarkastellaan muuttajien ominaisuuksia sekä muuttosyytä lähinnä pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunnan vuonna 1978 julkaiseman muuttoliiketutkimuksen tuloksia analysoiden.

Väestön kehitys

Koko pääkaupunkiseudun (Helsinki, Espoo, Vantaa, Kauniainen) väestön kasvun painopiste ajoittui 1960-luvulle, jolloin väestö kasvoi lähes 150 000

hengellä eli yhtä paljon kuin koko maan väestö. Seudun kasvusta puolet suuntautui Helsinkiin. 1970-luvulla pääkaupunkiseudun väestö kasvoi enää 59 000 hengellä eli vajaan kolmasosan koko maan kasvusta. Kasvu painottui tuolloin vuosikymmenen alkuvuosiin. Nyt kuitenkin Helsingin väestö väheni jo yli 40 000 henkeä Espoon ja Vantaan kokiessa vuosikymmenen alkupuolis-kolla valtavan muuttovyöryn ja koko 1970-luvulla yhteensä yli sadantuhannen asukkaan kasvun (liite 1). Viime vuosina tilanne on tasaantunut. Helsingin väestön väheneminen on lähes pysähtynyt ja muun pääkaupunkiseudun kasvu oleellisesti hidastunut.

Muuttoliikkeen määrä

1970-luvun puoliväliin asti seudun väestö kasvoi valtaosin muuttoliikkeestä, mutta vuosikymmenen lopulla lähes yksinomaan luonnollisesta väestönkasvusta, joka on nykyään vajaat 4000 henkeä vuosittain. Vuosikymmenen alkupuolella pääkaupunkialueelle muutti 25 - 29 000 ja viime vuosina enää 16 - 17 000 ihmistä. Koko muuttoliike ei ole kuitenkaan oleellisesti vähentynyt, koska seudun kuntien välinen sekä sisäinen muutto on kasvanut. Kuntien väliset muutot olivat vuonna 1979 noin 23 000 ja sisäiset muutot 80 000 henkeä (liite 2). Kaikkiaan seudun muuttoliike oli 135 000 henkeä, eli lähes joka kuudes asukas osallistui muuttoliikkeeseen. Muualla Suomessa muuttaa vain joka kahdeksas asukas.

Vuonna 1977 oli 12 % Suomen maassamuutoista pääkaupunkiseudun kuntien välisiä, ja yli 40 % maassamuutoissa oli toisena osapuolena jokin pääkaupunkiseudun kunta.

Vaikka seudun muuttoliike on 1970-luvun lopulla hidastunut, on muuttojen suhteellinen osuus koko maan muuttoliikkeestä kuitenkin kasvanut.

Ulkomainen muuttoliike on osaltaan hidastanut kasvua vuosikymmenen loppupuolella, sillä vuosien 1975-79 siirtolaisuustappio oli 6500 henkeä.

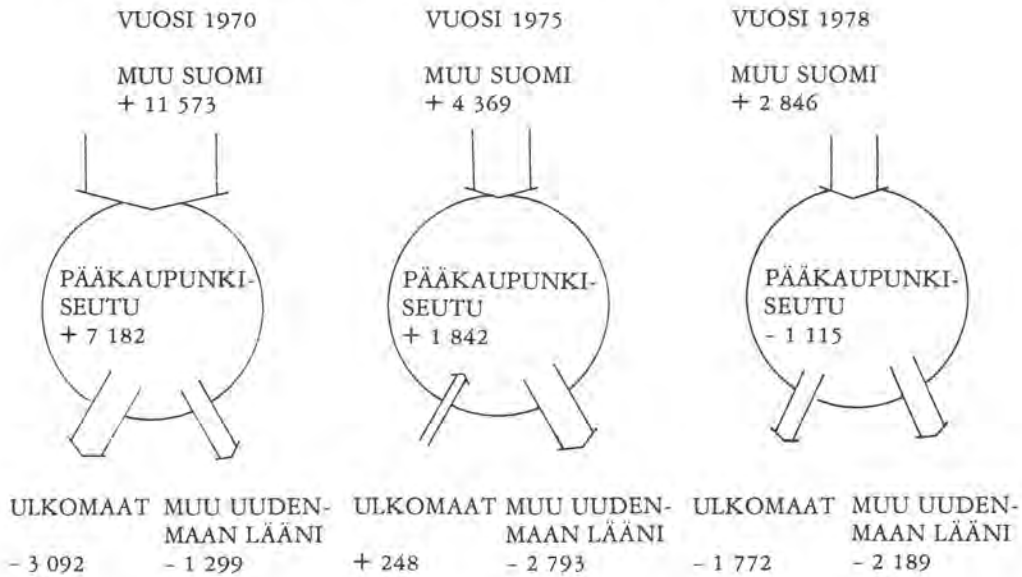
Maassamuuton osalta ainoaksi muuttotappiovuodeksi on toistaiseksi jäänyt vuosi 1976, jolloin väestötappio pääosin muun Uudenmaan hyväksi oli vajaat 2000 henkeä. Vuosikymmenen loppupuolen muuttovoitto maassamuutossa oli noin 3000 henkeä ja kokonaisuuttotappio hieman alle 4000 henkeä. Vuosien 1976-1979 muuttotappio kääntyi kuitenkin muuttovoitoksi jälleen vuonna 1979.

Muiden Pohjoismaiden pääkaupunkialueiden kehitys on ollut lähes samanlainen lukuunottamatta Kööpenhaminan seutua, jonka väestö on jonkin verran poismuuton ja syntyvyyden alenemisen vuoksi vähentynyt. Tukholman seudulla väestö kasvoi vuosina 1975-78 22 000 hengellä pääosin muuttovoiton seurauksena.

Muuttosuunnat

Pääkaupunkiseudun ulkopuolista nettomuuttoa tulo- ja lähtöalueittain 1970-luvulla voidaan tarkastella seuraavasta kuviosta.

Kuvio 1. Pääkaupunkiseudun nettomuutto vuosina 1970, 1975 ja 1978

Nettomuutto Uudenmaan läänin ulkopuolelta on oleellisesti pienentynyt, mutta on edelleen kuitenkin pääkaupunkiseudulle muuttovoittoista. Muuttovoitosta hieman yli puolet tuli Ahvenanmaan, Turun- ja Porin, Hämeen sekä Kymen lääneistä ja loput muualta Suomesta. Vuonna 1975 valtaosa muuttovoitosta oli peräisin muun Suomen lääneistä, joten näiden alueiden tulomuutto on vähentynyt eniten.

Muuttotappio muulle Uudellemaalle on vuodesta 1975 lähtien hieman vähentynyt, mutta oli vuonna 1975 vain hieman pienempi kuin muualta Suomesta saatu muuttovoitto.

Vaikkakin ulkomainen muuttotappio oli vuonna 1970 melko suuri, olivat vuodet 1971-75 lievästi muuttovoittoisia, jonka jälkeen alkoi suhteellisen voimakas muuttotappiokausi.

Muuttoluvut osoittavat, että pääkaupunkiseudun vetovoima muuhun Suomeen nähden on 1970-luvulle jatkuvasti pienentynyt. Esim. Helsingin muuttotappio osoittaa, että vuonna 1970 kaupungin tulomuutosta 2/3 tuli Uudenmaan läänin ulkopuolelta ja vuonna 1978 enää vain noin 40 %.

Pääkaupunkiseudun kuntien kesken muun Suomen välinen muuttoliike on jakautunut siten, että Helsinki on saanut muualta Suomesta koko 1970-luvun muuttovoittoa, tämän tosin jatkuvasti pienetessä - ja menettänyt tämän voiton lähinnä Espooseen ja Vantaalle. Näiden muuttotase puolestaan muun Suomen kanssa on ollut vain lievästi positiivinen ja viime aikoina jopa tappiollinen.

Merkillepantavaa on, että huolimatta koko pääkaupunkialueen ja muun Suomen välisen muuttoliikkeen hiljenemisestä, on Espoon ja etenkin Vantaan lähtömuutto kasvanut viime vuosina varsin nopeasti. Espoosta poismuuttaneita

ta oli vuonna 1979 6 % ja Vantaalta 7 % väestöstä Helsinkiin suuntautunut muutto mukaanlukien. Vantaan lähtömuutto on suhteellisesti vilkkaampaa kuin missään muussa maamme kunnassa.

Helsingin seudun kasvussa on havaittavissa kolme eri vaihetta. 1960-luvulla kasvu oli erittäin voimakasta ja suuntautui pääosin Helsinkiin, 1970-luvun alkupuoliskolla kasvu hidastui ja suuntautui pääosin Espooseen ja Vantaalle. 1970-luvun lopulla kasvu edelleen hidastui ja suuntautui nyt pääkaupunkiseudun ulkopuolelle, muulle Helsingin seutukaava-alueelle ja muualle Uudellemaalle.

Keskeistä koko pääkaupunkialueen lähtömuutossa on se, ettei muutama vuosi sitten ennakoitua voimistuvaa vihreän aallon paluumuuttoa maaseudulle ole toteutunut. Maaseudun elinolojen kohentuminen ja pienten yhdyskuntien työpaikkakasvu ei ole imenyt puoleensa pääkaupunkiseudun väestöä. Päinvastoin lähtömuutto on hidastunut ja suuntautuu edelleen valtaosin kaupunkialueille.

Muuttajien rakenne sekä muuttosyyt

Pääkaupunkiseudun muuttoliiketutkimuksen mukaan pääkaupunkiseudun muuttajat (sekä sisäinen että ulkoinen muutto) ovat nuorempia, saaneet enemmän koulutusta ja ansaitsevat enemmän kuin keskimäärin koko väestö. Perhetyypeistä ovat lapsiperheet seudulla ja seudulta muuttaneista yliedustettuina verrattuna muuhun väestöön.

Tulomuuttajista sekä seudun sisäisistä muuttajista puolet on alle 30-vuotiaita. Lähtömuuttajat ovat keskimäärin vanhempia kuin tulomuuttajat. Tulomuutossa korostuu naisenemmys ja keskimäärin joka kolmas on yksinäinen henkilö. Lähtömuuttajista valtaosa on lapsiperheitä.

Tulomuuttajilla on keskimäärin enemmän peruskoulutusta kuin lähtömuuttajille. Tulomuuttajista 36 % ja lähtömuuttajista 29 % on suorittanut ylioppilastutkinnon - koko väestöstä vain 16 %. Muuttoliike on toimihenkilövaltaista. Keskimäärin joka toinen muuttaja kuuluu tähän ryhmään. Näiden osuus on huomattavasti suurempi kuin koko väestön. Lähtömuuttajien sosiaaliasema on hieman korkeampi kuin tulomuuttajien. Tulo- ja lähtömuuttajien keskimääräiset tulot ovat yhtäsuuret, mutta lähtömuuttajissa on ylimpiin tuloryhmiin kuuluvien osuus hieman suurempi kuin tulomuuttajissa, ja muuttajien tulotaso on korkeampi kuin koko väestön.

Pääkaupunkiseudulla poismuuttaneista 80 % on syntynyt muualla kuin pääkaupunkiseudulla. Lähtömuuttajista on kotiseudulleen palaavia keskimäärin joka kolmas. Ennen poismuuttoaan muuttajat ovat asuneet keskimäärin noin 6 vuotta pääkaupunkiseudulla. Tyypillistä on, että seudulle muutetaan työpaikan saamisen tai vaihtamisen vuoksi. Tulojen karttuessa perustetaan perhe ja hankitaan asunto Helsingin ympäristökunnista, ja aletaan katsella sopivaa työpaikkaa kotiseudulta. Useimmiten tätä ei kuitenkaan löydy, vaan työpaikka saadaan jostain muusta keskisuuresta tai pienestä kaupungista tai kunnasta. Muutto on yleensä pysyvä, sillä paluuaikeita on vain niillä, jotka ovat syntyisin pääkaupunkiseudulta.

Pääkaupunkiseudulle muuttaneiden sopeutumisvaikeuksia kuvaa se, että joka kolmas muualta Suomesta seudulle muuttaneesta haluaisi muuttaa välittömästi takaisin. Suurimmiksi ongelmiksi koetaan asuntovaikeudet, sosiaalisen kanssakäymisen vähäisyys, turvattomuus sekä viihtymättömyys suurkaupungissa. Tämän seurauksena muutetaan usein takaisin kotiseudulle tai johonkin muuhun luonnonläheisempään muuttajan viitetaustaan paremmin soveltuvaan asuinympäristöön.

Pääkaupunkiseudulle tulomuutosta muualta Suomesta on kaksi kolmasosaa työpaikkahauista ja loput pääosin perhesyistä johtuvaa, avioliiton solmimisen tms. seurauksena. Vilkas tulomuutto muualta Uudeltamaalta aiheutuu lähinnä pitkistä työmatkoista sekä halusta muuttaa takaisin keskusta-alueille palveluiden läheisyyteen. Vastaavasti lähtömuuton vilkkaus selittyy lähinnä pääkaupunkiseudun omakotitonttien tarjonnan vähäisyydestä ja korkeista hinnoista. Omakotiasuntoon pyrkivät hakeutuvat sinne, mistä tontteja on edullisesti saatavissa.

Muuttoliikkeen vaikutuksia

1970-luvun voimakas muuttoliike on vinouttanut pääkaupunkiseudun kuntien väestörakennetta oleellisesti. Helsingistä nuorta työikäistä väestöä on muuttanut halpojen asuntojen perässä muualle Helsingin seudulle. Tämän seurauksena Helsingissä asuvien nuorten osuus on jatkuvasti vähentynyt ja vanhusten osuus kasvanut. Muissa seudun kunnissa tilanne on päinvastainen. Esim. alle kouluikäisten suhteellinen osuus on Espoosta ja Vantaata suurempi vain eräissä Pohjois-Suomen pienissä kunnissa ja eläkeläisten osuus on näissä kunnissa on maan pienimpiä.

Muuttoliike on osaltaan aiheuttanut palveluelinkeinojen työpaikkojen voimakkaan kasvun. Tämä on vinouttanut väestön ammattirakennetta. Kaupanja palveluelinkeinojen toimihenkilö- ja työntekijämäärät ovat lisääntyneet ja teollisuustyöpaikat nopeasti vähentyneet.

Nopeat väestönmuutokset ovat voimistaneet myös ns. ikäaaltojen vaihtelua eri asuntoalueilla. Nämä ovat erittäin voimakkaita uusilla nopeasti rakennetuilla alueilla. Tämä vaikuttaa merkittävästi eri ikäryhmille tarkoitettujen palveluiden mitoittamista johtaen helposti virheinvestointeihin. Palveluiden osalta käy tällöin usein niin, että alkuvaiheessa näistä on merkittävää vajausta, mutta myöhemmin runsaastikin ylikapasiteettia, jota on omiaan lisäämään alueen kokonaisväkiluvun kääntyminen alueen valmistuttua tasaiseen ja varmaan laskuun.

Pääkaupunkiseudulla nämä ongelmat on pääosin tiedostettu ja pyritty korjaamaan tilannetta mm. ajoittamalla rakentamista usealle vuodelle rakentamalla monipuolisia alueita sekä suuntaamalla täydennysrakentamista ko. alueille. Tällä pystytään kuitenkin varsin vähän vaikuttamaan jo rakennettujen alueiden väestökehitykseen.

Päätelmä

Akateemikko ja talousmaantieteilijä Ilmari Hustich ennusti 1950-luvun puolivälissä, että Suomessa toteutuu uudelleen keskiaikainen talousmaantieteellinen tilanne. Teollisuus sijoittuu rannikolle ja elämä muualla hiljenee. Pohjois- ja Itä-Suomi muuttuvat nautinta-alueiksi. 1960-luvun lopulla ja vielä 1970-luvun alussa näytti siltä, että ennuste toteutuu kirjaimellisesti. Nyt tilanne on muuttunut. Muuttovirrat ovat hiljentyneet. Pääkaupunkiseutu on väestön osalta omavarainen. Mikään ei viittaa uuden muuttoaallon syntymiseen. 70-luvun puolivälissä ennakoitua kiihtyvää vihreän aallon poismuuttoa ei ole myöskään tapahtunut eikä tähän viittaavia oireita näytä olevan. Muutto-
liike on kuitenkin edelleen vilkasta verrattuna muuhun Suomeen. Tämä osoittaa, että pääkaupunkiseudulla sekä väestöä puoleensa vetävät että poistytöntävät voimat ovat suuremmat kuin muualla Suomessa.

Lähteitä:

Pääkaupunkiseudun muuttoliiketutkimus. YTV. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja 1978:A 2

Sarin, Mirja: Helsingin muuttoliikkeen piirteitä, syitä ja näkymiä. Helsingin kaupunki. Tilastokeskus. Neljännesvuosikatsaus 1979:3.

Savaspuro, Timo: Väestönkasvu ja muuttoliike Helsingin seudulla. Tilastotietoja Vantaalta 1/1975

Savaspuro, Timo: Vantaan muuttoliike 1970-luvulla. Tilastotietoja Vantaalta 3/1978.

Helsingin kaupunki. PTS-82. Helsingin kuntasuunnitelman tavoiteosa.

Tilastokeskuksen väestönmuutos- ja muuttoliiketilastot

Helsingin, Espoon ja Vantaan neljännesvuositilastot.

LIITE 1.

PÄÄKAUPUNKISEUDUN HENKIKIRJOITETTU VÄESTÖ 1.1.1960-1980

	Helsinki	Espoo	Vantaa	Kauniainen	PK-seutu	Kasvu edellisestä vuodesta
1.1.60	448 315	53 942	41 906	2 655	545 819	
1.1.65	494 796	75 228	55 640	3 397	629 061	+ 15 318
1.1.70	523 677	92 655	72 215	6 108	694 655	+ 19 012
1.1.71	522 235	98 920	82 991	6 313	710 459	+ 15 804
1.1.72	520 042	103 924	90 138	6 462	720 566	+ 10 107
1.1.73	515 520	109 323	99 125	6 460	730 428	+ 9 862
1.1.74	510 205	114 313	108 311	6 600	739 429	+ 9 001
1.1.75	502 961	117 090	113 176	6 637	739 864	+ 435
1.1.76	497 269	121 610	118 588	6 893	744 360	+ 4 496
1.1.77	492 413	124 064	122 724	7 019	746 220	+ 1 860
1.1.78	448 268	126 804	125 588	7 054	747 714	+ 1 494
1.1.79	485 403	129 803	127 394	7 018	749 618	+ 1 904
1.1.80	483 157	133 594	130 090	6 955	753 796	+ 4 178

LIITE 2.

PÄÄKAUPUNKISEUDUN MUUTTOLIIKE 1970-LUVULLA

vuosi	Helsinki		Espoo		Vantaa	
	tulo	lähtö	tulo	lähtö	tulo	lähtö
1970	24 412	30 866	14 476	8 111	16 005	5 673
1971	22 979	22 270	9 410	5 732	9 169	3 904
1972	25 464	30 841	12 061	7 723	14 457	6 162
1973	25 678	30 514	12 868	8 498	12 511	7 425
1974	27 990	36 278	12 106	10 477	16 613	9 717
1975	24 134	30 073	12 165	9 080	13 027	9 049
1976	20 527	25 954	9 849	8 588	10 925	8 645
1977	19 328	21 649	9 593	8 118	9 673	8 301
1978	18 943	20 664	9 809	7 917	9 386	8 906
1979	19 516	21 278	10 487	7 959	10 230	9 102

vuosi	Kauniainen		Pääkaupunkiseutu		
	tulo	lähtö	tulo	lähtö	nettomuutto
1970	841	639	27 984	17 539	10 445
1971	451	456	24 880	15 233	9 647
1972	670	497	27 689	20 260	7 429
1973	778	663	27 685	22 951	4 734
1974	674	649	28 609	28 347	262
1975	736	664	25 197	24 011	1 196
1976	616	524	18 878	20 602	- 1 724
1977	559	594	17 303	16 746	+ 557
1978	590	617	16 794	16 174	+ 620
1979	552	628	.	.	+ 1 818

Kunnan sisäinen muuttoliike				
	1976	1977	1978	1979
Helsinki	54 741	56 855	58 968	57 860
Espoo	6 813	8 275	9 140	10 773
Vantaa	6 817	7 483	8 284	10 332
Kauniainen	222	183	227	329
PK-seutu	68 593	72 796	76 619	79 295
Nettosiirtolaisuus	- 1 588	- 2 606	- 1 772	- 889

.2 JOHTOPÄÄTÖKSET

.2.1 Työryhmäraportti

Työryhmä n:o 5
Pj. Suunnittelija Mauri Nieminen
Siht. VTK Timo Savaspuro

1. Muuttoliikkeen määrä

- Oleellisesti hidastunut
- Muutonsuunta muuttunut kaupunkien väliseksi muutoksi
- Sisäinen muuttoliike lisääntynyt
- Maaseudulle muutto vähäistä
- Kaupunkien keskustaan muutto lisääntynyt
- Pohjoismaiden pääkaupunkiseutujen (lukuunottamatta Kööpenhaminaa) väestö lisääntyy

2. Muuttajien rakenne ja muuttosyyt

- Ikäluokkien pieneneminen vaikuttaa maassamuuton määrään
- Maallemuuton rakenne kaksijakoinen: teollisuusväestö/korkeasti koulutetut
- Kaupungista toiseen muuttaja on korkeasti koulutettu naimaton henkilö tai lapseton aviopari
- Maaseudulle muuttavat lapsiperheet

3. Tutkimuskohteita

- Tutkittava enemmän kaupungista toiseen muuttoa
- Tutkittava paluumuuttoa keskusta-alueelle
- Tutkittava maaseudulle muuttoa; minkälaisiin töihin siirrytään vai onko kysymys pelkästään maaseutumaiseen ympäristöön muuttamisesta
- Tutkittava keinot, joilla voidaan selittää sisäisen muuttoliikkeen määrää
- Asuntoalueiden erilaisuuden tutkiminen (esim, ikäluokkien muutokset)
- Kaupunkialueiden kehitys ja energiakustannukset

2.2 Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia

- Maaseudulle muutetaan asumisen vuoksi, kun taas kaupunkeihin muuttavat menevät sinne työn vuoksi (Mauri Nieminen).
- Talotyyppejen osalta on todettu, että muuttoliike on ehkä pienimmillään omistuspientaloissa ja toisaalta sitten kaupungin omistamissa kerrostaloissa ja suurimmillaan ehkä kovan rahan kerrostalojen vuokra-asunnoissa.
- Suuri osa Helsingin muuttoliikkeestä - kuten muuallakin - on elämäntarkoituksellisiin, vanhempien kodista irtanemiseen, perheen perustamiseen ja perheen kasvuun, liittyvää muuttoa.
- Suurta tulomuuttoa maaseudulta kaupunkeihin ei ole odotettavissa (Eero Uusitalo).
- Yleispohjoismaisesti tarkasteltuna metropolialueiden väkiluku ei ole laskussa, vaan pikemminkin nousussa. Merkit ovat Suomessa samansuuntaisia, riippumatta siitä, että ydinkuntien väkiluvut säännönmukaisesti laskevat.
- Sisäinen muuttoliike on kasvussa. Olisi myös pohdittava, pitäisikö kenties yhdyskunta- ja kaupunkisuunnittelussa asettaa jollakin tavalla tavoitteeksi muuttaneisuuden hillitseminen.
- Jos maan sisäistä muuttoliikettä ei tueta riittävästi, tämä johtaa helposti siirtolaisuuteen (Johan Storgårds).

2.3 Tiedontarve

- Muuttoliikkeiden jatkuva seuranta.

- Pääkaupunkiseudun muuttoliikkeen uudet piirteet.
- Paluumuuttajien toimeentulo- ja työpaikkaselvitys.
- Eläkeläisten muuttovirrat - suunnat ja syyt.
- Kunnan sisäisen muuttoliikkeen laajempi analysointi.

9. TUOTTAVUUDEN KEHITYKSEN JA MAASSA-MUUTON VÄLISET YHTEYDET

1. KANSANTALOUDELLINEN NÄKÖKULMA

Ylijohtaja Timo Relander

Maamme taloudellinen kehitys oli – kuten tunnettua – 1960-luvulla ja 1970-luvun alkupuoliskolla erittäin ripeää. Kokonaistuotantomme lisääntyi keskimäärin 5 prosentin vuosivauhtia, minkä mahdollisti ja mihin ratkaisevasti vaikutti elinkeinorakenteemme kansainvälisestäikin ottaen erittäin nopea muutos. Alkutuotannossa muun muassa koneellistuminen johti työvoimatarpeen vähenemiseen ja vapautuva työvoima, ml. paljon entisiä alkutuotannon piilo-työttömiä, hakeutui muiden työvoimaansa lisäävien toimialojen palvelukseen kotimaassa tai lähinnä Ruotsissa. Maastamuutto saavutti huippunsa vuosina 1969-1970. Sitä vastoin maassamuutto oli vuotta 1970:kin vilkkaampaa korkeasuhdanteessa v. 1974.

Taulukko 1. KOKONAISTUOTANTO ELINKEINORYHMITÄIN

	Osuus prosenttia			Määrän muutos 1979/70 keskim. vuodessa, %
	1970	1975	1979	
Maa- ja metsätalous	12,8	10,8	9,3	-0,0
Teollisuus- ja rakennus- toiminta	39,8	40,5	39,6	3,5
Palveluelinkeinot	47,4	48,7	51,1	4,1
Kokonaistuotanto	100,0	100,0	100,0	3,3

Taulukko 2. VIENNIN HYÖDYKERAKENNE

	Osuus käyvin hinnoin, %		
	1970	1975	1979
Metsäteollisuus- tuotteet	46,3	38,2	36,2
Metalliteollisuus- tuotteet	20,7	26,4	26,2
Muut tavarat	15,2	17,4	19,9
Palvelukset	17,8	18,0	17,7
Yhteensä	100,0	100,0	100,0

Energia- ja valuuttakriiseistä alkanut kansainvälinen epävarmuus johti 1970-luvun puolivälissä maailmantaloudessa syvimpään laskukauteen sitten toisen maailmansodan. Vaihtotasevajaiden ja inflaation lieventämiseksi harjoitettiin markkinatalousmaissa yleisesti vuosina 1974-1975 erittäin restriktiivistä talouspolitiikkaa, joka leikkasi niin ulkomaankauppaa kuin kotimaista kulutus-takin. Tästä seurasi työvoiman kysynnän heikkeneminen ja työttömyyden laajeneminen totuttua selvästi suuremmaksi (kuvio 1).

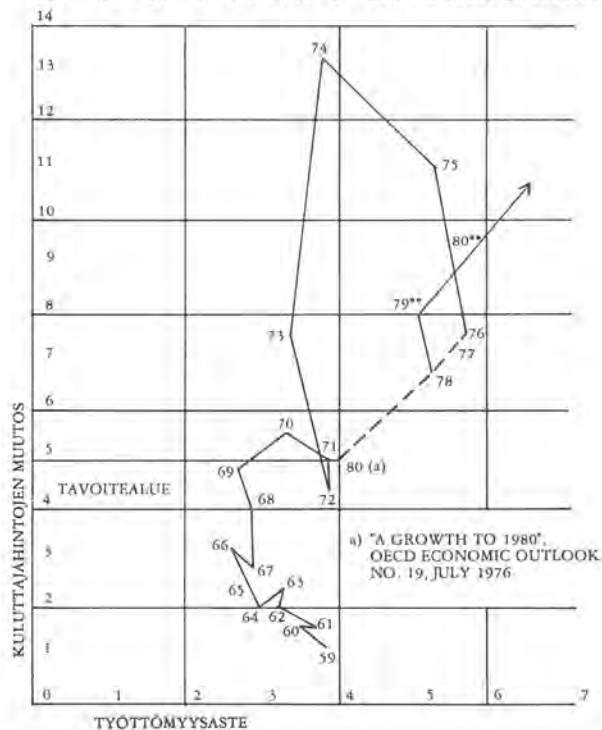
Maassamme v. 1975 alkanut ja vuoteen 1978 jatkunut laskusuhdanne hidasti alueellista liikkuvuutta selvästi. Kun koko maan sisäinen muuttoliike (kuntien välinen muuttoliike pl. siirtolaisuus) oli v. 1974 276 000 henkeä, putosi se v. 1978 182 000 henkeen eli 1/3:lla. Vastaavasti kun muuttaneiden osuus väkiluvusta oli v. 1974 5,9 %, oli se v. 1978 enää 3,8 %.

Muuttohalukkuus näyttää viime vuosina kohdistuneen erityisesti kaupungeissa asuviin. Tämä johtunee lähinnä muuttoliikkeestä taajama-alueiden kuntien välillä, mutta osittain myös laman aiheuttamasta paluumuutosta aiemmalle kotipaikkakunnalle.

Tyypillistä muutolle on ollut muuttaminen oman läänin sisällä tai naapurilääneihin taikka kolmantena vaihtoehtona lähinnä Uudenmaan lääniin. Oman läänin sisällä muuttoliikkeestä tapahtui 1970-luvun alkupuoliskolla vajaa 60 %, mutta viime vuosina runsas 60 %, ts. lamakausi lisäsi tämänkin mittarin mukaan alueellista sitoutuneisuutta. Vuoden 1979 nopea taloudellinen kasvu johti ko. osuuden supistumiseen ensimmäisen kerran pitkään aikaan, ja kuluvana vuonna kehitys jatkuu epäilemättä samaan suuntaan.

Alueellisessa sitoutuneisuudessa on merkille pantavaa Oulun ja Lapin läänien maan keskiarvon kanssa samaa suuruusluokkaa olevat sisäisen muuton luvut, sillä melko yleinen käsityshän on, että Pohjois-Suomen läänit ovat suhteellisesti muuttoaltteinta aluetta maassamuutonkin suhteen. Siirtolaisuudessa Lapin lääni kyllä on Vaasan läänin ja Ahvenanmaan maakunnan kanssa suurinta muuttotappioaluetta.

Kuvio 1. INFLAATIO JA TYÖTTÖMYYS SEITSEMÄN TÄRKEINTÄ OECD-MAATA KESKIMÄÄRIN

Alueellisen liikkuvuuden hidastuminen on osaltaan johtanut lääneittäisen väestökehityksen muuttumiseen. Perinteisten muuttotappioalueiden - Mikkelin, Pohjois-Karjalan, Kuopion ja Lapin läänien asukasmäärä on viimeiset neljä vuotta pysytellyt käytännössä samalla tasolla. Väestönlisäys on kohdistunut lähinnä Uudenmaan, Turun ja Porin ja Hämeen lääneihin, mutta vähäisempänä myös Vaasan ja Oulun lääneihin. Yllättävää on havaita, että vuosina 1978-1979 maaseutukuntien väkiluku jopa hieman lisääntyi. Kaupunkien väkilukuosuus tosin jatkoi näinäkin vuosina kasvuaan. Lamakauden ohella väestökehityksen tasapainottumiseen ovat vaikuttaneet myös pysyvämmät syyt, mm. muuttoalttiiden nuorten ikäluokkien pieneneminen (taulukko 3).

Taulukko 3. MAAN SISÄINEN MUUTTOLIIKE LÄÄNEITTÄIN

	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Uudenmaan lääni	12,2	13,2	11,9	6,7	6,3	3,5	3,2	3,2	3,8
Turun ja Porin lääni	1,2	2,0	2,5	2,0	0,7	0,4	-0,6	-1,0	-0,2
Hämeen lääni	3,5	3,3	2,7	2,0	-0,8	-0,7	-0,9	-0,4	-0,3
Kymen lääni	0,1	-0,4	-0,8	-0,6	-0,6	-0,2	-0,3	-0,6	-1,2
Ahvenanmaa	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1
Mikkelin lääni	-2,1	-2,6	-2,1	-1,5	-1,4	-0,7	-0,2	-0,1	-0,1
Kuopion lääni	-2,2	-2,4	-1,7	-1,2	-0,8	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4
Keski-Suomen lääni	-1,4	-1,9	-1,7	-0,8	-0,8	-0,9	-0,5	-0,2	0,1
Vaasan lääni	-2,2	-2,1	-2,6	-2,3	-1,1	0,0	0,1	0,4	0,3
Pohjois-Karjalan lääni	-3,3	-2,7	-2,3	-1,3	-0,6	-0,7	-0,3	-0,3	-0,4
Oulun lääni	-4,2	-4,1	-4,4	-1,4	-0,3	-0,3	-0,0	-0,6	-1,5
Lapin lääni	-1,6	-2,2	-1,7	-1,7	-0,6	-0,2	-0,3	-0,4	-0,9

Elinkeinoittain taloudellinen lama kohdistui 1970-luvun puolivälissä ensin jalostuselinkeinoihin ja sittemmin palveluelinkeinoihin. Alkutuotannossa metsätalous luonnollisesti kärsi puunjalostusteollisuuden heikentyneistä suhdanteista. Maataloudessa yleisellä lamalla ei ollut tuotantoa vähentävää vaikutusta, päinvastoin maatalouden piirissä työskentelevien väheneminen hidastui, kun mahdollisuudet siirtyä muiden elinkeinojen palvelukseen tai ulkomaille heikkenivät.

Edellisestä johtuen lama purikin suhteellisesti ottaen tuntuvimmin teollisuusalueilla Etelä-Suomessa. Alueelliset työttömyyserot kapenivat, joskin väärinkäsitysten välttämiseksi on todettava, että ongelmallisimmat työttömyysalueet säilyivät tuolloinkin ongelmallisimpina.

Taulukko 4. LÄÄNEITTÄINEN TYÖTTÖMYYSASTE VUOSINA 1977-1980, %

	1977	1978	1979	1980 I-VI
Uudenmaan lääni	3,2	3,8	3,4	2,3
Turun ja Porin lääni	5,4	7,0	6,2	4,9
Hämeen lääni	5,7	7,4	6,0	5,3
Kymen lääni	6,2	8,6	6,5	5,8
Ahvenanmaa	2,6	2,7	1,8	1,7
Mikkelin lääni	8,1	9,1	7,5	6,5
Kuopion lääni	9,0	10,2	8,6	6,8
Keski-Suomen lääni	9,4	10,1	7,2	6,2
Vaasan lääni	4,9	5,8	4,1	3,7
Pohjois-Karjalan lääni	10,4	11,4	9,2	7,6
Oulun lääni	9,4	11,8	9,8	8,7
Lapin lääni	11,5	14,7	11,9	11,5
Koko maa	6,1	7,5	6,1	5,1

Kiristynyt taloudellinen kilpailu ja teknologian kehittyminen tiukensivat ja muuttivat 1970-luvulla työvoiman laatuvaatimuksia, mistä seurasi työvoiman kysynnän ja tarjonnan välisen alueittaisen, mutta varsinkin ammateittaisen yhteensopivuuden heikkeneminen. Tätä osoittavat mm. työttömien työnhakijoiden ja avoimien työpaikkojen alueittaisten ja ammateittaisten prosentiosuuksien erotukset eri ajankohtina. Korkeasuhdannevuosina alueellinen yhteensopivuus on ollut heikoimmillaan, mutta laskusuhdannevuosiakin keskenään vertailtaessa näyttävät erot lisääntyneen viime kymmenluvulla.

Taulukko 5. ALUEITTAISEN JA AMMATEITTAISEN RAKENTEEN ERILAISUUTTA KUVAAVAT INDEKSIT¹⁾

	Alueellinen rakenne ²⁾	Ammateittainen rakenne ³⁾
1968	100	100
1972	174	104
1974	176	112
1978	110	124

1) Standardipoikkeamien suhteet vuoden 1968 ollessa 100.

2) Indeksillä osoitetaan, kuinka suuri työvoimapiireittäisten erojen suhteellinen muutos olisi ollut, jos erot kaikissa piireissä olisivat kasvaneet suhteellisesti yhtä paljon. Esimerkiksi Helsingin työvoimapiirissä oli v. 1968 35,5 % koko maan avoimista työpaikoista

ja 14,3 % koko maan työttömistä työnhakijoista. Avoimien työpaikkojen ja työttömien työnhakijoiden prosenttiosuuksien välinen erotus oli Helsingin piirissä v. 1968 siten 21,2 prosenttiyksikköä. Jos erot kaikissa työvoimapiireissä olisivat vuoteen 1978 kasvaneet indeksin edellyttämän 10 %, olisi avoimien työpaikkojen ja työttömien työnhakijoiden prosenttiosuuksien välinen erotus Helsingin työvoimapiirissä v. 1978 ollut 23,3 prosenttiyksikköä.

Vuosina 1972 ja 1974 varianssit ovat 5 prosentin merkitsevyytasolla suurempia kuin vuoden 1968 varianssi ja 10 prosentin merkitsevyytasolla suurempia kuin vuoden 1978 varianssista χ^2 -testillä testattuina.

- 3) Esimerkiksi ammattiryhmään hotelli- ja ravintolatyö kuului v. 1968 keskimäärin 3,5 % kuukauden aikana avoimina olleista työpaikoista ja keskimäärin 1,4 % kuukauden aikana työnyälityksessä olleista työnhakijoista. Avoimien työpaikkojen ja työnhakijoiden prosenttiosuuksien välinen erotus ammattiryhmässä hotelli- ja ravintolatyö oli v. 1968 tällöin 2,1 prosenttiyksikköä. Jos erot kaikissa ammattiryhmissä olisivat vuoteen 1978 kasvaneet indeksin edellyttämän 24 %, olisi avoimien työpaikkojen ja työnhakijoiden prosenttiosuuksien välinen erotus v. 1978 ammattiryhmässä hotelli- ja ravintolatyö ollut 2,6 prosenttiyksikköä. Ammateittainen yhteensopivuus on jatkuvasti heikkenemässä. Indeksien v. 1978 saama arvo on vuoden 1968 arvoa korkeampi tilastollisesti 5 prosentin riskillä.

Ammateittaiseen yhteensopivuuden heikkenemiseen lienevät vaikuttaneet taloudellisen kilpailun kiristymisen ja teknologian kehittymisen aiheuttamien tiukentuneiden ja yhä nopeammin muuttuneiden työvoiman laatuvaatimusten ohella mm. koulutuksen eriytyminen. Jossain tapauksissa ehkä myös koulutustason nousu on vähentänyt työntekijöiden halua ja mahdollisuuksia ammatinvaihtoon. Koulutusjärjestelmäkään ei ilmeisesti ole riittävän joustavasti pystynyt mukautumaan teknologian kehityksestä aiheutuneisiin ammattitaitovaihtoihin.

Taulukko 6. PERUSASTEEN JÄLKEISTÄ KOULUTUSTA VAILLA OLEVIEN OSUUS ERÄISSÄ TYÖVOIMAAN KUULUVISSA RYHMISSÄ V. 1979

	%
Työvoima	52
- miehet	52
- naiset	53
Työlliset	52
- miehet	51
- naiset	52
Työttömät	60
- miehet	59
- naiset	62
<hr/>	
Maa- ja metsätalouden työvoima	74
Teollisuuden työvoima	56
Rahoitus- ja vakuutus toiminnan työvoima	37
Palvelusten työvoima	31

Ikäryhmä 20-29 vuotta	34
30-39 *	46
40-49 *	65
50-59 *	73
Uudenmaan lääni	48
Mikkelin lääni	56
Lapin lääni	59

Näyttää varsin todennäköiseltä, että joudumme vähitellen tottumaan suhteellisen suureen työttömyyden ja samanaikaisen työvoiman niukkuuden olemassaoloon nimenomaan jalostuselinkeinoissa. Saattaa syntyä tilanne, missä yhä useampi - lähinnä kouluttamaton - olisi tehokkaan tuotannon kannalta tarpeeton. Tällainen kehitys on tietysti mahdollisuuksien mukaan pyrittävä estämään koulutus-, työaika-, työnjärjestely- yms. toimenpitein. Emme varmasti voi olla auttamatta tuomittuja dualistiseen talouteen.

Työttömyysturvan laajeneminen on epäilemättä osittain johtanut siihen, että piilotyöttömyys varsinkin naisten osalta on vähentynyt. Lisäksi työntekijän mahdollisuus olla ottamatta vastaan muuta kuin oman ammattialansa työtä on ilmeisesti lisännyt työttömyyslukuja. Sosiaalietuudet ja tuloverotus ovat joissakin tapauksissa saattaneet myös vaikuttaa siihen, että työtön ei ehkä ole halukas ottamaan tarjolla olevaa työtä, jos se parantaa hänen toimeentuloansa vain vähän. Onkin pelättävissä, että kyseinen kehitys osaltaan johtaa työvoiman passivoitumiseen ja liialliseen kotipaikkasidonnaisuuteen.

Työttömänä pysyessään koulutettukin henkilö jää ilman käytännön kokemusta ja tietoa uusiutuvista työmenetelmistä, jolloin hänen koulutuksensa auttamattomasti vähitellen vanhenee. Kun jalostuselinkeinojen lisääntyvä suuntaaminen Väli- ja Pohjois-Suomeen on kiristävissä taloudellisessa kilpailussa melko epävarmaa ja ainakin aikaavieppää, ei mielestäni olisi välttämättä viisasta suosia sellaista politiikkaa, jolla alueellinen liikkuvuus tyrehtyy. Siitä kärsivät paitsi yritykset taloudellisessa mielessä, työntekijät helposti myös työvoimamotivaatiovaikeuksina.

Ihmisen hyvinvoinnin kannalta on tietysti toivottavaa, että työ tulee tekijänsä luo eikä päinvastoin. Kuitenkin, jos näin ei kaikin osin tapahdu, olisi myös talouspoliittisin keinoin valikoivasti ohjattava alueellista liikkuvuutta. Viime vuosina alueellisen liikkuvuuden mahdollisuudet ovat jopa selvästi heikentyneet, vaikka aiemmin muuttoa selvästi rajoittanut asuntojen niukkuus on asteittain vähenemässä. Muuttoturvaksi myönnetyt avustukset ovat edelleen vuoden 1972 päätöksen mukaisia, mistä lähtien elinkustannukset ovat tähän päivään mennessä 2 1/2-kertaistuneet. Myös avoimista työpaikoista saatavien tietojen koko maan laajuinen jakelu antaa odottaa itseään. Muuttoa alueelta toiselle ei ole kielletty, mutta passiivisella muuttoturvapolitiikalla on käytännössä vähennetty sellaisenkin muuttoliikkeen mahdollisuuksia, joka ei ole sidoksissa yleiseen suhdannetilanteeseen, eli ts. merkitsisi keskimääräistä parempaa työpaikkojen säilymistä uudella asuinalueella.

On nurinkurista, jos siirtolaisuutta – maastamuuttoa – syntyy siitä syystä, että kotimaista muuttoliikettä ei riittävästi tueta. Muistissani on erityisesti tv-ohjelma erään kehitysalueen työllisyyskurssitoiminnasta, jonka yhteydessä haastatellut metalliteollisuuden henkilöt totesivat hakevansa kurssin jälkeen työtä nimenomaan ja vain Ruotsista, omalla paikkakunnalla kun läheskään kaikille ei töitä ollut tarjolla. Muita kotimaisia vaihtoehtoja ei edes mietitty. Onkin aiheellista asettaa kysymys: "Koulutammeko me työntekijöitämme oman maan vai muiden maiden käyttöön". Asiaan tulisi suhtautua erityisellä vakavuudella, sillä yhä useampi siirtolainen on entistä koulutetumpi. Esimerkiksi viime vuonna jo yli 20 % Ruotsiin muuttaneista työntekijöistä oli koulutettuja toimihenkilöitä.

Eräänä työvoimapolitiittisena keinona on parlamentaarinen nuorisokomitea esittänyt nuorten työpaikkatakuun käyttöönottoa. Toimenpiteellä korvattaisiin monet nyt tilapäiset työllistämistoimet. Se turvaisi työttömälle tai koulutuksen ulkopuolelle jäävälle nuorelle työpaikan julkisin varoin. Nuorten työkokemuksen ja yhteiskuntakelpoisuuden lisäämisen kannalta toimenpidettä voisi pitää ehkä erältä osin perusteltuna. Toisaalta ihmetyttää, miksi yli 25-vuotiaat eivät saisi mitään erityiskohtelua, vaikka heillä perheellisinä on mitä luultavimmin suurempi taloudellinen vastuu kuin nuoremmilla.

Edellisen johdosta en kuitenkaan ryhdy suurempaan kritiikkiin. Sitä vastoin en voi ymmärtää, että nuorisokomitea on todennut työpaikkojen luomisen päämääräksi kotipaikkasidonnan ja tuolloin jopa työn tuottavuusvaateista tinkimisen. Kiristyvässä kilpailutilanteessa varsinkaan työn tuottavuusvaateista tinkimistä ei missään tapauksessa voida pitää perusteltuna. Lisäksi kyseinen kotipaikkasidonnan lisääminen saattaisi entisestään jäykistää työmarkkinoitamme ja välillisesti lisätä rakenne- ja kitkatyöttömyyttä.

Nuorisokomitean paras anti kohdistuukin nuorten työharjoittelun laajentamisen ehdottamiseen. Muun muassa tätä kautta voidaan koulutusta ja käytännön työelämän vaateita lähentää toisiinsa nähden. On kuitenkin selvää ja valitettavaa, ettei riittävä työharjoittelua voida järjestää kaikilla koulutuspaikkakunnilla.

Olen tarkoituksella puhunut pitkään työmarkkinoiden sopeutumiseen ja tasapainoon vaikuttavista tekijöistä. Tämä siksi, että meidän on otettava eteemme tulleet monet kansainväliset tosiasiat tosiasioina, eikä pyrittävä muuttamaan niitä kohtuuttomasti ja vielä omaksi tappioksemme. Kun 1980-luvulla maailmankaupan odotetaan yhtäältä hidastuvan ja toisaalta kiristyvän selvästi 1960- ja 1970-lukuihin verrattuna, on taloudellisen kilpailukykyemme kannalta ensiarvoisen tärkeää, että sopeudumme vallitseviin haasteisiin. Tämä edellyttää nimenomaan markkinavoimien kautta syntyvien työpaikkojen ylläpitämistä ja lisäämistä sekä vasta toissijaisesti työllisyys- ja aluepoliittisin toimin hoidettua työllisyyden hienosäätöä, jolla sinänsä on kokonaisuuden kannalta tärkeä merkityksensä. Tähän liittyen toivon, että erityisesti työnvälitystoiminta keskittyisi vastedes ensisijaisesti päätehtävänsä eli työnvälittämiseen. Työvoimaministeriön tehtäväkenttä ei viime aikoina ole välttämättä laajentunut oikeaan suuntaan.

On myönnettävä, että harjoitetulla aluepolitiikalla on ollut suuri merkitys kehitysalueiden taloudelliselle hyvinvoinnille. Alueelliset kehityserot tasoit-

tuivat 1970-luvulla monilta osin selvästi erityisesti väestö- ja toimeentulokehityksen osalta. Myös teollisuuden työpaikkakehitys oli kehitysalueilla maan keskimäärää suurempi.

Taulukko 7. TEOLLISUUSTOIMINTA LÄÄNEITTÄIN VUOSINA 1973 JA 1979

Lääni	Osuus teollisuuden jalostusarvosta, %		Jalostusarvo asukasta kohden (indeksi) yht. = 100	
	1973	1979	1973	1979
Uudenmaan	25,7	26,9	113	115
Turun ja Porin	17,6	16,3	122	111
Ahvenanmaan	0,2	0,2	51	33
Hämeen	18,4	17,5	130	126
Kymen	10,3	8,8	141	121
Mikkelin	2,7	3,0	60	68
Pohjois-Karjalan	2,3	2,1	64	57
Kuopion	3,5	3,5	66	66
Keski-Suomen	3,9	4,3	78	85
Vaasan	6,4	7,4	69	82
Oulun	6,0	6,8	70	78
Lapin	3,0	3,2	70	79
Yhteensä	100,0	100,0	100	100

Taulukko 8. LÄÄNEITTÄIN ON VUODEN 1980 ALKUPUOLELLA MYÖNNETTY RAKENNUSLUPIA SEURAAVASTI (SUURUUSJÄRJESTYS KAIKKIEN LUPIEN SUHTEEN M³/ASUKAS):

Lääni	Asuinrakennukset m ³ /asukas	Muut rakennukset m ³ /asukas
Vaasan	2,60	5,66
Oulun	2,62	5,48
Ahvenanmaan	2,74	3,50
Mikkelin	2,81	3,25
Keski-Suomen	2,60	3,43
Kuopion	2,68	3,23
Pohjois-Karjalan	2,69	3,12
Turun ja Porin	2,20	3,42
Hämeen	2,12	3,24
Lapin	2,86	2,41
Uudenmaan	2,38	2,01
Kymen	1,99	2,27
Koko maa	2,41	3,30

Valtioneuvoston kanslian alueellisen väestö- ja työpaikkasuunnitteen toteutumista, joka pohjautuu oletuksiin jalostus- ja palveluelinkeinojen suhteellisen suuresta kasvusta ja maa- ja metsätalouden työvoiman vähenemisen hidastumisesta, nettomaastamuuton jäämisestä vähäiseksi sekä varsin voimakkaasta ja alueellisesti tasapainoisesta työvoiman kasvusta, on kuitenkin syytä epäillä.

Jalostuselinkeinojen nopea levittäytyminen vastaisuudessaakin, kuten jo aiemmin totesin, ei ole kovinkaan varmaa ja lisäksi työpaikkojen syntymistä saattaa entisestään vaikeuttaa mm. työn ja pääoman hintasuhteen muuttuminen pääomalle edullisemmaksi. Lisäksi työtehtävien eriytyminen vaikeuttaa uusilla teollisuusalueilla "oman" työvoiman saantia.

Uutta aluepoliittista lainsäädäntöä kehitettäessä on päämääränä pidetty alueittaisten erojen kaventamista. Keinovalikoimien hahmottamisessa on korostettu yksinomaan erilaisten etuisuuksien ja suorien tukien käyttämistä alueittaisten erojen tasapainottamisvälineinä. Ajattelu nojautuu pitkälle siihen, että etuisuuksien ja suorien tukien myöntämisellä luodaan tarvittavat kiihokkeet elinvoimaisen yhdyskuntakehityksen ylläpitämiseksi.

Etuisuuksia ja suorien tukien verkostoa monimutkaistamalla ja laajentamalla vahvistetaan kuitenkin entisestään jo voimakkaasti byrokraattisia menettelytapoja ja heikennetään myös markkinamekanismin toimivuutta, mikä helpposti lisää yhteiskunnan voimavarojen allokoitumisen tehottomuutta.

Hinta- ja reaalisen kilpailukyvyyn turvaaminen onkin pitemmän päälle ainoa keino parantaa mahdollisuuksia alueittaisten erojen kaventamiseen ja pysyttää maassamuutto entistä paremmin lähellä muuttajan kotiseutua sekä toisaalta vähentää siirtolaisuutta.

Katsoisin, että alueellista tukitoimintaa ei pidä erottaa liike- ja kansantaloudellisista kannattavuusvaateista. Tukitoiminnassa olisi myös muistettava, että aluelait ovat heikentäneet esim. perinteisten teollisuusalueiden - Hämeen ja Kymen läänien - suhteellista asemaa.

Väli- ja Pohjois-Suomen asuttamisessa ja muuttotappion estämisessä alkutuotanto tulee mielestäni kaikesta teollistamispyrkimyksistä ja palveluelinkeinojen - lähinnä julkisen sektorin - työvoiman lisääntymisestä huolimatta säilyttämään keskeisen asemansa.

Maatalouspolitiikan tulevia suuntaviivoja hahmoteltaessa ja maatalouspoliittista ohjelmaa tehtäessä nousevat esiin epäilemättä aluepoliittiset, tuotantopoliittiset, sosiaalipoliittiset, valtiontaloudelliset, rakennepoliittiset, työvoimapolitiittiset sekä tehokkuustavoitteet.

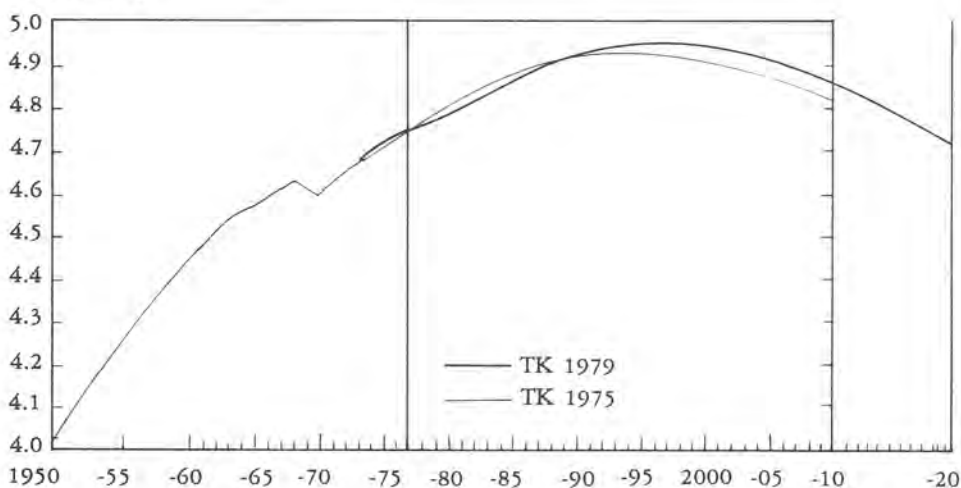
Lienee kuitenkin varmaa, että hyvin useassa tapauksessa ja lisääntyvässä määrin maatalous toimii pienyksiköissä osa-aikaviljelmän pohjalta. Harvaan asutuilla alueilla lisäansioiden saaminen muodostuu paljolti muusta alkutuotannosta, mutta muidenkaan elinkeinojen merkitystä ei pidä väheksyä. Niiden tarjoamat työpaikat eivät välttämättä kuitenkaan voi olla aivan kotipaikkakunnalla.

Olen pyrkinyt lähestymään esitelmäni aihetta ongelmakeskeisesti politiikkamuuttujien kautta ja jättänyt vähemmälle tulevan väestökehityksen ja suhdanneuran sekä siihen liittyvän muuttoliikkeen hahmottamisen. On kui-

tenkin epäilemättä selvää, että muuttoliikkeen kannalta muodostuu lähivuosina keskeiseksi nuorten ikäluokkien edelleen pieneneminen, mikä johtanee muuttomäärien osittaiseen vaimentumiseen, sillä muuttava tyyppihenkilö lienee koulutettu nuori. Suuriin ikäluokkiin verrattuna suhteellinen muuttoalttius ei kuitenkaan vähentyne. Samaan aikaan työvoiman ulkoinen imu muuttanee luonnettaan, kun Ruotsin osuus muuttoliikkeestä supistunee. Muuttoliikettä hidastaa kotimaassa myös elinkeinorakenteen muutoksen heikkeneminen sekä kokonaistuotannon pitkän aikavälin keskimääräisen kasvun putoaminen aiemmasta 5 prosentista ehkä 3-3 1/2 prosenttiin. Suhdannevaihteluilla on silti epäilemättä vastakin muuttoliikettä nopeuttava tai hidastava vaikutuksensa. Tapahtuneena tosiasiana lienee kirjattava myös jonkinlainen asennemuutos kaupunki- ja maaseutuasumisen välillä. Kun vielä 1970-luvun alussa kaupungistuminen voimakkaasti lisääntyi näyttää viimeaikainen kehitys tukevan näkemystä, että monien maaseutukuntien väestömäärä on kääntymässä lievään nousuun.

Kuvio 2. VÄKILUVUN KEHITYS KOKO MAASSA VUOSINA 1950-1977 JA ENNUSTEIDEN MUKAAN ENNUSTEKAUDELLA

(1 000 000)

Taulukko 9. VÄESTÖN IKÄRAKENNE VUONNA 1970 JA ENNUSTE VUOTEEN 2020

Ikä	1970		1980	1990	2000	2010		2020	
	1 000 henkeä	%				1 000 henkeä	%	1 000 henkeä	%
0-14	1 118	24,3	20,1	19,6	18,0	812	16,7	787	16,6
15-29	1 197	26,1	24,5	20,6	19,0	933	19,2	831	17,6
30-44	857	18,6	22,2	24,7	21,9	935	19,2	937	19,8
45-64	998	21,7	21,2	22,1	27,2	1 449	29,8	1 254	26,5
65-	427	9,3	12,0	13,1	13,9	740	15,2	918	19,4
Yhteensä	4 598	100,0	100,0	100,0	100,0	4 869	100,0	4 728	100,0

Taulukko 10. VÄESTÖTEKIJÄT 1980-LUVULLA

Koko väestö	Hidastuva kasvu, 4,9 milj. saavutetaan
Lapset	Supistuva määrä, hankkiminen lykkääntyy
Työikäiset	Kasvua
15-29	- 150 000
30-44	150 000
45-64	70 000
Eläkeläiset	Kasvua
65-74	0
75-	70 000
Kotitaloudet	1,78 milj. hidastuva kasvu
Yksineläjät	0,58 milj. kasvua
Perheet	1,20 milj. ennallaan
- ei lapsia	0,50 milj. kasvua
- 1 lapsi	0,34 milj. kasvua
- 2 lasta	0,26 milj. ennallaan tai kasvua
- 3 lasta	0,07 milj. supistumista
- 4 lasta	0,03 milj. supistumista
Avoliitot	30 000 vuodessa, aleneva
Avioerot	10 000 vuodessa, kasvua?

Kiteytän lopuksi sanomani seuraavaan toteamukseen: taloudellisen hyvinvointimme ja alueellisten tasapainopyrkimysten toteuttamiseksi meidän on pääsääntöisesti noudatettava markkinavoimien - kysynnän ja tarjonnan viitoittamaa linjaa myös työvoiman suhteen. Me emme voi mainittavasti vaikuttaa kansainväliseen taloudelliseen kehitykseen, meidän ei ole syytä pyristellä sitä vastaan; ainoaksi toimintalinjaksi jää mahdollisimman joustava, mutta oma-peräinen sopeutuminen siihen. Kun alueellista liikkuvuutta tapahtuu, tapahtuukoon se kotimaassa.

.2 KUNNALLISTALOUS JA MUUTTOLIIKE

.2.1 Varatoimitusjohtaja Eero Koivukoski

Muuttaja ja kunta

Muuttoliikettä koskevissa tutkimuksissa ja selvityksissä on kartoitettu muuttajan ominaisuuksia ja taustatietoja. Muuttajat ovat pääasiassa nuoriin ikäluokkiin kuuluvia (15-34 vuotiaita). Nuoremmilla on pitempi koulutus yleisempää kuin vanhemmalla väellä. Vuonna 1971 maassamuuttaneilla oli yli puolella jokin erikoisalan koulutus. Kunnasta toiseen muutettaessa siirretään siis keskimääräistä paremmin koulutettua henkistä pääomaa. Tämän menetyksen rahallista arvoa kaikkine seurausvaikutuksineen ei voi rahassa mitata. Laskelmia on tehty siitä, mitä kasvatuksessa ja koulutuksessa "investointi ihmiseen" maksaa. Vuoden 1980 hintatason mukaan 9-vuotisen peruskoulun

käynyt oppilas maksaa yhteiskunnalle välittöminä koulukustannuksina yhteensä noin 65.000 markkaa. Tästä on valtion osuutta 42.000 markkaa ja kunnan 23.000 markkaa. Kun huoltajan menoiksi 16-vuotiaaksi kasvattamisessa on arvioitava vähintään 100.000 markkaa, saadaan peruskoulun käyneen "investointimenoiksi" noin 160.000 mk.

Henkiseen pääomaan on luettavissa myös aktiivisuus ja aloitteellisuus, jota yhteiskunnan eri alojen toiminta ja sen kehittäminen edellyttävät. Tämänkin siirtyminen kunnasta pois muuttajan mukana jättää jälkeensä kunnan elämään. Muuttajan tämä ominaisuus on hänen ikänsä ja koulutusohjansa vuoksi keskimääräistä parempi. Henkinen pääomatase kääntyy tältäkin osin luovuttajakunnan tappioksi, jollei sitä korvaa tulomuuttaja. Muuttotappiokunnassa henkisen pääoman luovutus saattaa jättää merkittävänkin aukon silloin kun muuttajat ovat tuntuvana osana kunnan aktiivisia ja vireää väestöä. Aukon suuruutta ei voi rahassa mitata.

Kunnalle menoja aiheuttavat velvoitteet ovat suurimmalta osin lakisääteisiä, joista ei ole tinkimistä. Lakisääteiset peruspalvelut kunnan on annettava ja luotava niitä varten hallintokoneisto. Palvelujen mitoittamiseen vaikuttaa ratkaisevasti väestömäärä kunnassa. Menojen rahoittamiseksi käytettävät tulot ovat verotuloja. Maksuja, valtionosuuksia ja muita tuloja (investointien osalta myös lainoja). Verotulot kertyvät sekä henkilöiltä että yhteisöiltä. Suurimpana ryhmänä ovat henkilöille määrätyt veroäyrit palkka- yms. henkilökohtaisista sekä kiinteistö- ja liike-tuloista. Verotulot on siten voimakkaasti ankkuroitu henkilöihin ja näin myös kunnan asukaslukuun. Verotulojen taso riippuu taas mm. väestön ikärakenteesta ja erityisesti siitä, mikä osa väestöstä on ammatissa toimivaa. Työttömyys ja varsinkin rakennetyöttömyys tuo tietenkin oman vaikutuksensa näihin asetelmiin.

Henkilön siirryttyä kunnasta pois ei kunta ole enää velvollinen hänestä "huolehtimaan" eli järjestämään hänelle palveluja. Kuntaan muuttanut henkilö on puolestaan oikeutettu vaatimaan periaatteessa samanlaiset palvelut kuin kunnassa jo asuvat henkilöt. Lähtömuuttaja vie mukanaan ansaintatuloja, jotka heikentävät kunnan verotusohjaa. Ne saattaa kuitenkin korvata tulomuuttaja tai esim. kunnassa jo asuva henkilö, joka täyttää lähtijän paikan.

Kunnasta toiseen tapahtuvan muuttoliikkeen kunnallistaloudellisia vaikutuksia on tutkittu kovin vähän. Tutkimukset ovat kohdistuneet joko yksittäiseen kuntaan tai kuntaryhmään tulomuuton vaikutusten osalta taikka muuttoliikkeen yleisiin taloudellisiin seurauksiin. Yksittäiseen kuntaan kohdistuvia selvityksiä muuttotappion aiheuttamista kunnallistaloudellisista vaikutuksista näyttää olevan niukanlaisesti. Riittävän laajat ja perinpohjaiset tutkimukset puuttuvat kokonaan.

Kunnallistalous muuttovoittokunnassa

Muuttovoittokunnilla on omat ongelmansa palvelujen järjestämisessä. Uusien asuntoalueiden perustaminen ja entisten laajentaminen aiheuttavat investointeja, joiden vaikutus on pitkäaikainen. Investoinneissa varaudutaan yleensä myös tulevaisuuden uusia asukkaita varten. Ne ovat siten usein

”ylimitoitettuja” yksinomaan nykyisiä ja kuntaan juuri muuttaneita ajatellen. Investoinnit palvelevat jopa useita sukupolvia. Sijoitukset ovat ”etupainoisia”. Niistä kunnalle tuleva kate asukkaiden ja yritysten verotuloina tai maksuina kertyy pitkän ajan kuluessa. On arvioitu, että muuttajista aiheutuva kunnallinen investointi tulee korvatuksi tulotason kasvulla 12-13 vuodessa. Mitä voimakkaampana tulomuutto on, sitä enemmän investoinnit kasautuvat ja aiheuttavat ongelmia kunnallistaloudelle. Voimakkaan muuttoliikkeen takia kunnan voimavarat on saatettu joutua suuntaamaan niin paljon uusien asukkaiden vaatimiin palveluihin, että vanhat kunnan jäsenet ovat joutuneet odottamaan heille kohtuudella kuuluvia palveluja.

Kokemukset viittaavat siihen, että kunnallistalous on hallittavissa järkevästi kun väestön kasvu ei ylitä 2-3 %:ia vuodessa. Vuodesta toiseen jatkuva tasainen kasvu on parempi kuin epätasainen kehitys.

Liian nopea väestön kasvu on pitkälti hillittävässä kunnan omin toimenpitein. Tämä edellyttää kunnalta johdonmukaista ja päättäväistä linjaa, mm. kaavoituksessa sekä elinkeino- ja asuntopolitiikassa. Kuntasuunnittelu antaa tämänkin tavoitteen saavuttamiseen hyvät keinot. Muuttoliikkeestä johtuvan liian nopean väestönkasvun pitäisi synnyttää herätteitä myös aluetason suunnittelussa ja valtakunnantason aluepolitiikassa.

Kunnallistalous muuttotappioalueella

Muuttotappiokunnassa kunnallistalous joutuu muuton takia toisenlaisiin ongelmiin kuin muuttovoittokunnassa. Kunta menettää elinvoimaansa. Aktiivin väestön muuttaessa menetetään henkistä vireyttä ja muuta henkistä pääomaa. Tulotaso alenee tai ainakin sen nousu hidastuu. Lähtöalueille muuttotappiosta aiheutuu yleensä negatiivisia seurauksia. Ne ovat sitä suuremmat mitä voimakkaampaa ja kuinka jatkuvaa muuttaminen on. Vuodesta toiseen jatkuva muuttotappio, vaikka sen vuotuinen määrä ei kovin suureksi nousisikaan, jäytää pysyvästi kunnallisen toiminnan perusedellytyksiä. Muuttotappiosta johtuvilla ongelmilla on taipumus kasaantua ja kertaantua. Maasamuutto on syventänyt sekä alueellisia että kuntakohtaisia kehittyneisyyseroja.

Muuttotappiokunnassa heikentyvä tulonmuodostus supistaa investointi- ja kulutuskysyntää. Tästä seuraa lisääntyvää työttömyyttä. Lyhyellä aikavälillä työttömyys saattaa muuttoliikkeestä johtuen vähentyäkin esim. työttömyyden rasittamassa kunnassa mutta pitkällä tähtäyksellä vaikutus on päinvastainen. Vähenevä väestö vie pohjan palveluelinkeinoilta. Vähittäiskauppa taantuu. Maa- ja metsätalous, joka on eniten väestöä luovuttanut elinkeino, jää ikärakenteeltaan epäedullisen työvoiman varaan. Se on kärsimässä jo työvoimapulaakin.

Muuttotappiokunnassa pienempi ja tulotasoltaan heikompi väestö joutuu ylläpitämään palveluvarustusta yksikkökustannuksiltaan kalliimpaan hintaan. Suurempaa väestöä varten rakennettu organisaatio ja tehdyt investoinnit vaativat mitoituksensa mukaiset käyttömenot. Kunnallisen organisaation supistaminen ei käytännössä yleensä ole mahdollinen. Kunnan investoinnin

purkaminen ei aina tuota hyödyllistä tulosta. Investoinnin käyttötarkoituksen muuttaminen tulee joskus kysymykseen. Kansantaloudelle aiheutuu ylimääräisiä kustannuksia siitä, että muuttajalle on yhteiskunta varannut palvelut kahdessa kunnassa, lähtö- ja tulokunnassa. Asumiskustannukset kasvavat silloin kun muuttajalta jää tyhjäksi käyttökelpoinen asunto.

Muuttotappiokuntien muita heikompaa tulotasoa kuvaavat kunnallisverotuksessa kertyvät veroäyrit asukasta kohti. Alempi tulotaso vaikeuttaa kunnallisten palvelujen edelleen kehittämistä. Paine veroäyriin hintaan on muuttotappiokunnissa yleensä muita kovempi. Korkeasta veroäyriin hinnasta huolimatta palvelutasossa jäädään jälkeen.

Muuttoliikkeellä on osansa kansakoulujen ja peruskoulujen ala-asteiden lopettamiseen. Kaikkiaan on kouluja jäänyt tyhjäksi yli 2 000. Tyhjentymisvauhti on hidastunut 1972 lähtien. Lakkauttaminen kuitenkin jatkuu. Arvioiden mukaan lopetetaan ala-asteen kouluja vielä vuoteen 1984 mennessä 400-500 kappaletta. Valtionosuutta pieni oppilasmäärän kasvu näyttää tuovan enemmän kuin menot kasvavat. Pienikin oppilasmäärän vähennys taas aiheuttaa enemmän valtionosuuden menetystä kuin menot vähenevät.

Muuttotappiokunnan epäedullinen ikärakenne heijastuu terveyden- ja sosiaalihuollon menoissa. Vanhusten ja pitkäaikaisesti sairaiden suhteellinen osuus väestöstä on kunnassa suurempi kuin muualla, mikä johtaa kunnat järjestämään hoitopaikkoja ja muita palveluja tälle ryhmälle muun väestöosan palvelujen kustannuksella. Kuntien osuudet kansaneläkkeiden tukiosiin ovat huippulukemissa useissa väestöä luovuttaneissa kunnissa. Kun 65 vuotta täyttäneiden osuus v. 1978 oli koko maassa keskimäärin 11,7 %, saattaa määrä nousta muuttotappiokunnissa yli 30 %:n (liite 1).

Muuttotappiokuntien omat mahdollisuudet estää väestön siirtymistä muualle ovat niukat. Vähäiset ja usein olemattomat taloudelliset resurssit ovat estäneet kuntaa toimimasta riittävän aktiivisesti elinkeinoelämän edellytysten parantamiseksi. Halua tähän on ja voimavaroja käytetään niin pitkälle kuin ne riittävät. Konkreettisina toimenpiteinä ovat mm. kuntien teollisuushallit, joita on rakennettu muuttotappiokuntiin enemmän kuin muualle (liite 2). Viime aikoina on kylien elvyttämisellä pyritty estämään haja-asutusalueiden autioitumista.

Muuttoliikkeen synnyttämiä kunnallistalouden ongelmia ja tasapainottomuuksia on jouduttu ratkomaan valtion tukitoimenpitein. Kantokykyluokitukseen perustuva valtionosuusjärjestelmä ja siihen liittyvät kuntien yleiset rahoitusavustukset ovat välttämättömiä kuntien välisten taloudellisten erojen lieventämiseksi. Meneillään oleva sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelu- ja valtionosuusjärjestelmän uudistus (VALTAVA-projekti) sisältää ehdotuksia (mm. valtionosuuden vanhusten huoltoon), jotka tukevat muuttotappiokuntien heikentynyttä asemaa. Tukitoimet eivät nykyisellään ole riittäviä vaan niitä tulee tehostaa. Muutoin kuilu edelleen syvenee.

Liite I. 65-vuotta täyttäneiden suhteellinen osuus kunnan asukasluvusta v. 1978

31.7	%	Kökar
28.7		Kumlinge
27.3		Iniö
27.1		Houtskari
26.3		Vårdö
25.5		Särkisalo
25.5		Velkua
25.2		Brändö
25.1		Karjalohja
24.8		Föglö
24.3		Geta
24.0		Västansfjärd
23.6		Nauvo
23.4		Kemiö
22.8		Sauvo
22.5		Sammatti
22.0		Tenhola
22.0		Kiikoinen
22.0		Suodenniemi
22.0		Kuhmalahti

LIITE 2.

KUNTIEN TEOLLISUUSTILAT VUODEN 1977 LOPUSSA

Lääni	Teollisuus- tilakuntia	Halleja	Pienteol- lisuusti- loja	Muita tiloja	Yhteensä
Uudenmaan	13	11	3	9	23
Turun ja Porin	45	61	4	29	94
Ahvenanmaan	-	-	-	-	-
Hämeen	21	39	3	26	68
Kymen	14	12	2	29	43
Mikkelin	19	24	5	21	50
P-Karjalan	15	37	-	11	48
Kuopion	22	38	3	18	59
K-Suomen	23	34	5	15	54
Vaasan	43	98	5	23	126
Oulun	41	60	3	23	86
Lapin	9	11	-	8	19
Yhteensä	265	425	33	212	670

Kuntien omistamien teollisuustilojen ala jakaantui lääneittäin seuraavasti:

	teollisuustilat m ²
Uudenmaan	28 500
Turun ja Porin	98 000
Ahvenanmaan	-
Hämeen	62 200
Kymen	39 000
Mikkelin	50 300
P-Karjalan	32 500
Kuopion	65 400
K-Suomen	31 000
Vaasan	145 000
Oulun	76 000
Lapin	8 000
Koko maan	n. 636 000 m ²

.2.2 Kunnanjohtaja Aarno Latvala

Juankosken kunta sijaitsee Kuopion läänissä 65 km Kuopion kaupungista koilliseen. Se on Kuopion naapurikunta. Juankosken kunnan kokonaispinta-ala on 559,51 km², maapinta-ala 475 km² ja vesipinta-ala 84,51 km². Kuntaan kuuluvat vuonna 1971 liitetyt Muuruveden osa-alue, entinen Muuruveden kunta, jonka pinta-ala on 336,5 km² ja Säyneisen osa-alue, entinen Säyneisen kunta, jonka pinta-ala on 226 km².

Kunta sijaitsee kehitysalueiden 1 vyöhykkeellä, kantokykyluokka on I ja kalleusluokka II.

Ala-taajamien elikkä Muuruveden ja Säyneisen kirkonkylien lisäksi kunnassa on 8 kylää, joita voidaan pitää kyläkeskuksina. Niissä kaikissa on oma koulu, tosin Konttimäen koulu on lakkautettu ja liitetty Losomäen koulupiiriin. Näin yksi kylä on hävinnyt viimeisen kymmenen vuoden aikana kyläkartaalta.

Kunnassa oli 1.1.1980 7.005 asukasta. Ikärakenne kunnassa on sellainen, että nuoria ja keski-ikäisiä on enemmän kuin Pohjois-Savon kunnissa keskimäärin. Tämä aiheutuu monipuolisesta elinkeinorakenteesta.

Ammatissa toimivasta väestöstä maa- ja metsätaloudessa on n. 39 %, teollisuudessa n. 20 %, rakennustoiminnassa n. 6 %, kaupassa n. 8 %, liikenteen palveluksessa n. 6 % ja erilaisissa palveluksissa n. 16 %. Tässäkin suhteessa kuntani poikkeaa Pohjois-Savon maalaiskuntien keskiarvosta. Maa- ja metsätalouden osalta mainittakoon, että kunta on pientilavaltainen, noin 70 % maatiloista on alle 10 peltihehtaarin tiloja.

Kunnassani on ulkomaankauppaan tuotteita valmistavaa teollisuutta mm. kartonkitehdas Kymi Kymmene Oy:llä sekä Viira Oy joka valmistaa lähinnä kotimaahan mutta myöskin vientiin paperiteollisuudessa tarvittavia viiramattoja. Lisäksi on betonituotteita valmistavaa teollisuutta, puutavaraliikkeitä jne.

Kunnanvaltuuston poliittinen jakauma on sellainen, että 11 27:stä valtuustopaikasta kuuluu keskustapuolueelle, kokoomuksella on 3 paikkaa, Suomen maaseudun puolueella 2 paikkaa, sosiaalidemokraateilla 4 paikkaa ja SKDL:llä 7 paikkaa. Näin ollen kuntani on ei-sosialistinen äänin 16-11.

Kunnallisen veroäyrin hinta on ollut 17 penniä vuodesta 1976 lähtien. Kunnallistaloudesta voidaan mainita, että menot vuonna 1979 olivat 40.247.000 mk. Verotulot olivat 14,7 milj. markkaa, mikä on noin 39 % kokonaistuloista.

Kuntani palveluksessa oli vuonna 1979 254 luottamusmiestä eri lautakunnissa ja eri tehtävissä sekä 242 viranhaltijaa taikka pysyväisluonteista työntekijää.

Muuttoliike kunnasta pois päin

1.1.1976 Juankosken kunnan väkiluku oli 7.201 henkeä. 1.1.1980 se oli 7.005 henkeä. Vähennystä oli 196 henkeä.

Muuttoliike kunnasta pois päin oli tänä aikana 1.333 henkeä ja kuntaan muutti vastaavasti 1.048 henkeä. Kunnasta muuttaneiden ikäjakauma on sellainen, että

0-14 vuotiaita oli	11,3 %
15-24 "	20,2 %
25-34 "	18,9 %
35-64 "	37,6 %
yli 65 "	12,0 %

Sen sijaan muuttoliike kunnassa on luku erikseen. Tässä suhteessa voidaan todeta, että muuttoliike kunnan sisällä on ollut sen suuntainen, että keskustaaajaman, Juankosken kirkonkylän väkiluku on kasvanut noin 400 henkilöllä vuodesta 1975 vuoteen 1980 ja on nyt noin 2.400 henkilöä.

Niinikään toinen kolmesta kirkonkylästä, Muuruveden kirkonkylä, on kasvanut n. 40 hengellä kun sen sijaan kolmas kirkonkylä, Säyneinen, on vähentynyt väkiluvultaan noin 50 henkilöllä.

Kunnan sisällä muuttoliike on siis kasvattanut keskustaaajamaa. Kunnan koko väkiluvusta tämä muutto on keskustaaajaman osalta noin 5 %:n luokkaa. Muutolla Muuruveden kirkonkylään ei ole oleellista merkitystä.

Kun vertaamme kunnan sisäistä muuttoliikettä (450) kunnasta pois muuttoon (1.333) havaitsemme, että kunnasta pois muutto on huomattavasti suurempaa kuin kunnan sisällä tapahtuva muutto.

Muuton seurauksia

Sekä muuttoliike kunnasta ulospäin että muuttoliike kunnan sisällä on tapahtunut yleensä haja-asutusalueilta keskustaaajaman kautta taikka suoraan ulos. Osa muuttoliikkeestä kunnan sisällä on pysähtynyt keskustaaajamaan.

Haja-asutusalueilta ja kyläkeskuksista tapahtuva muutto ja samalla väestön väheneminen ovat aiheuttaneet ongelmia kunnan sisällä. Niinpä viimeisen kymmenen vuoden aikana kunnassamme on lakkautettu 10:stä koulusta 1 alasteen koulu Konttimäessä. Väestö väheni liikaa ja oppilaita ei enää riittänyt. Hieman sen jälkeen tuli opetusministeriön esityksestä päätös valtionavun alarajana olevan oppilasminimin alentamisesta, jonka seurauksena muut uhanalaiset koulut jatkavat toimintaansa toistaiseksi. Yksi niistä, Jyrinlahden koulu toimii tosin erikoisluvalla kokeilukouluna vähäisestä oppilasmäärästä huolimatta. Kaksi koulua lakkaa 1980-luvulla. Toisaalta on olemassa tänä päivänä merkkejä siitä, että oppilaitten määrän vähentyminen saattaisi kääntyä lisääntymiseksi ja se johtuu uusasutuksen suuntautumisesta kyläkeskuksiin.

Muista seurauksivaikutuksista, joita lähtömuuttoalueilla on, on tyyppitapaus se, että kauppa kylällä lakkaa. Viimeisen 10 vuoden aikana Juankosken kunnassa on lakkautettu tietävästi noin kymmenen kauppaliikettä.

Muina seurauksivaikutuksina voidaan sanoa, että julkinen liikenne haja-asutusalueittein kylistä ja kylien kautta ja myöskin syrjäiteillä vaikeutuu väestömäärän vähetessä.

Linjat käyvät kannattamattomiksi ja tällöin liikennöitsijät joko harventavat kulkuvuorojaan taikka lopettavat ne kokonaan. Tämänsuuntaista kehitystä on ollut havaittavissa.

Edelleen kielteisistä seurauksivaikutuksista voidaan mainita yksityisten teiden tienpidon vaikeutuminen kun ns. savut vähenevät tien vaikutuspiiristä. Jäljelle jäävät tieosakkaat, jotka maksavat osuuksiaan yksityistienlain määräämässä suhteessa, siis yleisen maanomistuksen ja käytön suhteessa, joutuvat maksamaan entistä enemmän tämän tien ylläpitokustannuksia. Tähän on tosin tullut avuksi yksityistielain mukaisten valtionavustuksien huomattava nostaminen ja se on helpottanut näitä syrjäseutujen tieasioita.

Kuntani on varsin paljon avustanut yksityisteiden kunnossapitoa ja rakentamista ja näin helpottanut syrjäseutujen ja haja-asutusalueiden taloudellista taakkaa.

Kaikki nämä muuttoliikkeen kielteiset seurauksivaikutukset lähtömuuttoalueilla, joita on varsin vaikeata tyhjentävästi edes luetella, muodostavat kasautuvan kurjistumis- ja näivettymiskehityksen ja näkyvät lisääntyvinä yksikkökustannuksina sekä toisaalta vaikeutuvana palvelusten saantina.

Kunnan toimenpiteet näivettymiskehityksen estämiseksi

Kuntani on käynnistänyt ja tukenut sellaista tutkimus- ja selvitystyötä, jolla muuttoliikkeen kielteisiä seuraamuksia lähtöalueilla selvitetään ja näivettymisilmiöitä vastustetaan.

Niinpä Juankosken kunta on ollut kohdekuntana Helsingin yliopiston kylätutkimukselle, Turun yliopiston monitoimiviljelytutkimukselle, Teknillisen Korkeakoulun ym. käynnistämälle haja-asutusalueiden teknisen kehittämisen tutkimukselle ja useille muille selvityksille, jotka kaikki tavalla taikka

toisella selvittävät muuttoliikkeen kielteisiä puolia.

Kuntani on hajasijoittanut teollisuutta sivutaajamiin – tässä tapauksessa Muuruveden ja Säyneisen kirkonkylään – hankkinut niistä kunnalle tonttimaata ja myynyt sitä edelleen halvemmalla kuin keskustaajamassa. Näillä toimenpiteillä on pyritty tukemaan kylärakennetta kunnassa.

Kuntaan on hankittu uuselinkeinoksi turkistarhaus sillä tarkoituksella, että se haja-asutusalueille soveltuvana olisi antamassa tukiammatin pienille maataloille ja lisäansiota muillekin siitä kiinnostuville. Pari vuotta sitten käynnistetty toiminta on tuonut kuntaan alan koulutuksen työllisyyskursseina, rehuskottamon, nahottamon ja jatkuvasti lisääntyvän määrän tarhoja nykyisten noin 20 lisäksi.

Tarhaus on otettu kunnassa suopeasti vastaan ja erityisesti Neuvostoliitosta rajan yli metsiä myöten tulevat supit ovat joutuneet juankoskelaisiin tarhoihin suoraan metsästä.

Kunnallistalous ja muuttoliike

Nettomuutto kunnasta pois päin oli tarkasteluajanjaksona 1975-1979 siis 196 henkeä niinkuin edellä mainittiin.

Muuttaneiden määrän ja sen ikäjakauman perusteella voidaan tietysti laatia erilaisia päätelmiä siitä, mikä menetys taikka tappio muuttajista on lähtökunnalle Juankoskelle aiheutunut.

Seuraavassa pyrin laskemaan koulutuskustannukset ja verotulotappiot.

Tutkimusten mukaan peruskouluvaiheen koulutuskustannukset oppilasta kohti ovat kunnalle 23.000 mk, lukion 5.800 mk/vuosi ja ammattikoulun 4.750 mk/vuosi.

Jatkokoulutus kunnassani on jakautunut 45 % lukion, 55 % ammattikoulun kesken. Näillä perusteilla päädyn siihen, että viisivuotiskaudella 1975-1979 kunnasta muuttaneiden koulutuskustannukset tulomuutto huomioon ottaen kunnalleni ovat n. 461.000 mk, mikä sekin on vähimmäissumma hieman vaikeasti laadittavaan laskuun:

Koulutuskustannukset 5 vuodelta:

5-14 vuotiaat = 11

15-24 " = 40

{	45 % lukio	= 18
	55 % ammattikoulu	= 22

Lukio 18:5 vuotta = 3,6 oppilasta/vuosi \times 5.800 mk \times 5 v. = 104.400 mk

Amm.k. 22:5 vuotta = 4,4 " " \times 4.750 mk \times 5 v. = 104.500 mk

Peruskoululaiset 11 \times 23.000 mk = 253.000 mk

461.900 mk

Toiseksi voidaan väittää, että jokainen täysi-ikäinen maksaa kunnalle veroja vuodessa keskimäärin vähintään 25.000 veroäyriä.

Nettomuuton mukaan kunta on menettänyt verotuloja 463.250 mk.

Verotulojen menetys:

15-64 vuotiaat = 149

- 15-24 " 40 (= lukiolaiset ja ammattikoululaiset)

109

109:5 vuotta = 21,8/vuosi

21,8 × 25.000 äyriä × 5 vuotta × 17 penniä = 463.250 mk

Muuttotappiolasku

Suomen Valtiolle osoittamani muuttotappiolasku vuosilta 1975-1979 muodostuu siis seuraavista summista:

- kunnasta muuttaneiden kouluttamiskustannukset 461.900 mk

- kunnasta muuttaneiden verotulot 463.250 mk

925.150 mk

Lopuksi pyydän saada lähettää tämän esittämäni laskun hyväksyttäväksi sisäministerille, joka sitten toivon mukaan maksaa sen taikka ainakin tunnustaa sen oikeellisuuden.

3 MAASSAMUUTTO JA ELINKEINOELÄMÄN TOIMINTAEDELLYTYKSET

Toim.joht. Stig H. Hästö

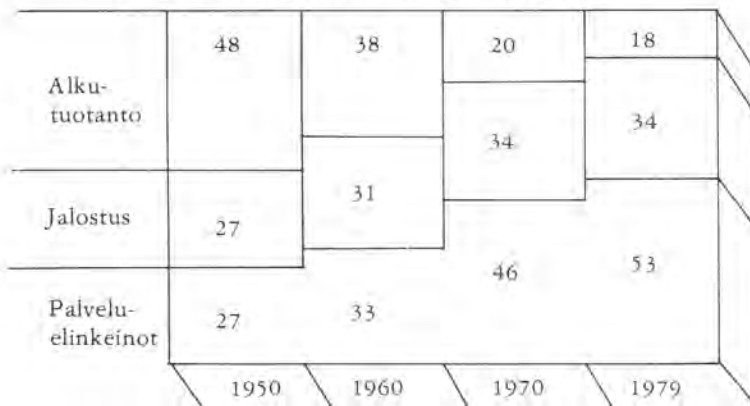
Suomi oli vielä maailmansotien välisenä aikana voittopuolisesti maatalousvaltainen yhteiskunta. Teollisuus rakentui ennen kaikkea metsäteollisuuden varaan ja työvoimaintensiivinen metalliteollisuus alkoi toden teolla kehittyä vasta toisen maailmansodan jälkeen. Sodan jälkeistä siirtoväen asutusta seurannut "maaltapako" merkitsi huomattavia muutoksia Suomen elinkeinorakenteessa ja lisäksi sen vaikutukset koko kansantalouteemme ovat olleet poikkeuksellisen voimakkaat ja monivuotoiset. Todettakoon jo tässä yhteydessä, että päinvastoin kuin useimmissa Länsi-Euroopan teollisuusvaltioissa Suomessa teollisuus on ollut maassamuuton olosuhteissa ennen kaikkea myötäosallisena eikä niinkään muuttoliikkeen käynnistäjä tai vauhdittaja.

Toisen maailmansodan jälkeinen siirtoväen sijoittaminen uusien valtakunnanrajojen sisäpuolelle, mikä koski yli 400 000 henkeä, merkitsi myös teollisuudelle ja muulle elinkeinoelämälle melkoisia toimintaedellytysten ja olosuhteiden muutoksia. Erityisesti siirtoväen asuttaminen kuitenkin lisäsi entistään pientilavaltaisen maataloutemme vaikeuksia. Maatilataloutteen patoutuneen suuren viljelijäväestön kohdalla tilanne muodostui ennen pitkää kestäättömäksi ja maaltamuuttopaine alkoi purkautua voimakkaasti.

Teollisuus pystyi lisäämään työvoimaansa 60-luvulla ja 70-luvun alussa 2 % vuosittain eli enemmän kuin missään muussa teollistuneessa maassa vastaavana ajanjaksona. Tämä ei kuitenkaan riittänyt muuttovirtojen vastaanottamiseksi eikä sekään, että Suomen palveluelinkeinojen työvoima kasvoi vastaavana ajanjaksona nopeammin kuin yhdessäkään toisessa Länsi-Euroopan maassa. Tuona ajanjaksona muutti Ruotsiin runsaat 100 000 työvoimaan kuuluvaa henkilöä. Se, että palveluelinkeinojen työvoima lisääntyi Suomessa nopeammin kuin yhdessäkään muussa teollistuneessa maassa, on ollut vaikutuksiltaan merkittävä. Palveluvaltaisuus lisääntyi maassamme voimakkaasti, vaikka Suomi ei ollut vielä saavuttanut sitä teollistumisastetta, jonka jälkeen elinkeinorakenne yleensä siirtyy ns. jälkiteolliseen vaiheeseen. Tässä vaiheessa yhteiskunnan palveluvaltaistuminen voidaan rahoittaa tavaroita tuottavan sektorin tuottavuuden kasvulla. Kuvioista 1 on havaittavissa elinkeinorakenteemme sekä muutossuunniltaan että vauhdiltaan poikkeuksellisen voimakkaat muutokset. Yhteiskuntamme kannalta oli kuitenkin myönteistä, että muuttoliikkeen purkautumispaine ajoittui ajanjaksolle, jolloin kansantaloutemme kehitys oli ripeää. Vaikka sopeutumisprosessiin liittyi varsin huomattaviakin haittavaikutuksia, voitiin se loppujen lopuksi käydä läpi ilman suuria yhteiskunnallisia vaurioita.

Viime vuosikymmeninä tapahtuneissa muuttovirroissa oli kysymys pakko-muutosta, eräänlaisesta työpaikkojen pakkoluomistarpeesta. Vuosina 1960-1975 syntyi nettomääräisesti lähes 600 000 uutta työpaikkaa, näistä runsaat 150 000 teollisuudessa ja yli 400 000 palveluelinkeinoissa. Haluan korostaa sitä, että näiden voimakkaiden elinkeinorakenteen muutosten pääsyynä ei ollut teollisuuden imu, kuten useimmissa muissa teollistuneissa maissa on ollut. Taustalla oli maaltapako. Prosessi oli ongelmattoman sopeutumisen kannalta siis kieltämättä nopea. Toisaalta on vaikea ajatella, olisiko ollut muita vaihtoehtoja tapahtuneelle kehityskululle noissa olosuhteissa. Todennäköistä on, että toteuttamiskelpoiset vaihtoehdot olivat tuolloin vähissä. Teollisuus ei olisi pystynyt enää lisäämään työvoimaansa nopeammin, sillä tapahtuneessa työvoiman lisäyksessä on ollut runsaasti pärteitä, jotka eivät kaikilta osin olleet järkevää työvoimapolitiikkaa kilpailukykyisen talouden kehittämiseksi.

Kuvio 1. TYÖLLISYYS ELINKEINOITTAIN

Merkityksellistä tässä kehityskulussa oli edellä mainittu elinkeinorakenteen nopea palveluvaltaistuminen. Tämä kehitys on merkinnyt Suomelle taloudellisia ongelmia, ja se on edelleen eräs varteenotettava riskitekijä. Mitä tapahtuu maalle, jossa palvelusektorin tulokehitys lisääntyy nopeammin kuin mitä kyseisen maan perustuotantosektori pystyy reaalisesti rahoittamaan? Tässä yhteydessä – joskin usein vain julkisen sektorin kasvuun viitaten – on puhuttu ns. ruotsintaudin vaaroista meilläkin. Palveluelinkeinojen terveen kehityksen tulee Suomessa, kuten monissa muissakin maissa, jotka eivät ansaitse valuuttatuloja riittävästi palveluelinkeinoista, perustua teollisen pohjan vahvistamiseen. Mikäli ostovoima palvelusektorissa nopean sosiaaliturvakehityksen sekä palveluelinkeinojen työvoiman kasvun ja erityisesti tähän kehitykseen liittyvien ansiokehityssidonnaisuuksien yms. kautta kasvaa enemmän kuin kansantalouden reaalikasvu sallii, merkitsee tämä maan velkaantumista ulkomaille ja inflaation nopeutumista.

Olen tarkoituksella poikennut tälle alueelle, koska kansantaloutemme rakenneongelmien syntyjuuret on löydettävissä suurelta osin edellä mainituista muuttovirroista ja niiden sanelemista olosuhteista. Kärjistyneimpinä yhteiskuntamme liian nopeasta palveluvaltaistumisesta aiheutuvat ongelmat näkyivät 70-luvun puolivälissä, mutta ne ovat edelleen tasapainottomuustekijöitä, jotka olisi otettava vakavasti huomioon taloudenpidossamme. Suomi ei ole vielä riittävästi teollistunut voidakseen ongelmattomasti viedä eteenpäin tätä yhteiskuntaa sen valtuuttamien päätöksentekijöiden toivomalla vauhdilla. Esimerkiksi jo päätetty sosiaaliturvan kehitys mm. eläkepolitiikan osalta vaatii teollisuudelta melkoista lisäkasvua. Tällaiset tulevan kasvun varaan rakennetut suunnitelmat ovat melkoista riskinottoa nykyisessä maailmantalouden häiriöalittiissa kehitysvaiheessa. Meidän tulisi yhteiskuntaamme kehitettäessä jakaa sitä varallisuutta ja toteuttaa niitä mahdollisuuksia, mitä meillä kulloinkin on käytettävissämme, eikä niitä mitä kuvittelemme meillä mahdollisesti joskus tulevaisuudessa olevan.

Viime vuosikymmenen puolivälin jälkeen maassamuutto ja elinkeinorakenteen muutokset ovat kuitenkin merkittävästi hidastuneet. Tähän hidastuneeseen kehitysvaiheeseen liittyy kuitenkin uusi piirre, ns. lähimuutto. Rinnan väestön keskuksista lähiöalueille siirtymisen kanssa siirtyy myös teollisuus. Toiminnallista väljyyttä on tullut lisää, mutta tämäkään kehitys ei ole ollut ongelmaton. Myös tämä muuttoliike aiheuttaa yhdyskuntien perusrakenteiden uudistamistarpeita yritysten toimintaedellytysten kehittämiseksi ja yrityksissä työskentelevien ihmisten työmatkojen, asioimismahdollisuuksien yms. tekijöiden helpottamiseksi.

Aluepolitiikalla on ollut Suomessa tärkeä merkitys ja siltä on odotettu paljon maamme alueellisen kehityksen tasapainottamiseksi. Erityisen voimakkaina nämä odotukset ovat kohdistuneet teollisuuteen, eikä yliodotuksiltakaan ole voitu välttyä. Mitä sitten on tapahtunut? Viime vuosikymmenen alkupuolella Etelä-Suomen osuus maan koko työllisestä työvoimasta kasvoi 2 %-yksikköä. Kuvio 2. Vuosikymmenen lopulla kehitys jäi sitten tähän. Etelä-Suomen osuuden kasvu tapahtui väli-Suomen kustannuksella. Samaan aikaan viime vuosikymmenen alussa Etelä-Suomen osuus teollisuuden työvoimasta sen

sijaan väheni 1 %-yksikön ja vuosikymmenen loppupuolella 2 %-yksikköä. Vastaavasti väli-Suomen osuus teollisuuden työvoimasta kasvoi vuosikymmenen lopulla 2 %-yksikköä ja Pohjois-Suomen osuus koko vuosikymmenen aikana samoin 2 %-yksikköä. Teollisuuden työpaikkojen lukumäärä oli Etelä-Suomessa vuonna 1979 sama kuin vuonna 1970. Väli-Suomessa ja Pohjois-Suomessa tapahtui yli 30 000 työpaikan lisäys vastaavana ajanjaksona eli nettomääräisesti katsottuna koko teollisuuden työvoiman lisäys 70-luvulla on tapahtunut väli- ja Pohjois-Suomessa.

Kuvio 2. TYÖLLINEN TYÖVOIMA JA TEOLLISUUDEN TYÖVOIMA ALUEITTAIN

	TYÖLLINEN TYÖVOIMA, %			TEOLLISUUDEN TYÖVOIMA, %		
	1970	1975	1979	1970	1975	1979
UUSIMAA	24	26	26	25	24	23
TURKU	15	15	15	18	18	18
HÄME	14	14	14	20	20	19
KYMI	7	7	7	9	9	8
MIKKELI	5	4	4	3	3	3
POHJOIS-KARJALA	4	3	3	2	2	2
KUOPIO	5	5	5	3	4	4
KESKI-SUOMI	5	5	5	4	4	5
VAASA	9	9	9	8	8	9
OULU	8	8	8	5	5	6
LAPPI	4	4	4	2	3	3
ETELÄ-SUOMI	60	62	62	72	71	68
VÄLI-SUOMI	28	26	26	21	21	23
POHJOIS-SUOMI	12	12	12	7	8	9

Muutamien prosenttiyksikköjen siirtymiä ei yleensä ole totuttu pitämään kovinkaan merkittävänä muutoksina. Tuo toteamus ei kuitenkaan edellä todetussa yhteydessä pidä paikkaansa. Teollisuuden aluerakenteen kohdalla tapahtunut kehitys merkitsee melkoisen paljon, sillä nämä suhteet muuttuvat normaalisti varsin hitaasti. Lisäksi on huomattava, että on olemassa koko joukko tekijöitä, jotka eivät luontaisesti puoltaisi tapahtuneen suuntaista siirtymää teollisuuden sijoittumisessa. Suomen olosuhteissa meillä ei ole edellytyksiä eikä välttämätöntä tarvettakaan siirtää teollisuutta harvaan asutun maan joka kolkkaan. Viime vuosina on valmistunut lukuisia alueellisia kehittämissuunnitelmia, joita valitettavasti leimaa jossain määrin epärealistiset odotukset alueiden teollistumisesta. Teollisuuden merkitys jonkin alueen elinkeinoelämän ja muidenkin toimintaedellytysten kannalta on luonnollisesti keskeinen. Paikallisia julkisia toimintoja voidaan kehittää suurelta osin ainoastaan niissä puitteissa, mitä kyseisen alueen toimintaedellytykset mahdollistavat kunnallisten verotulojen ja tariffikertymien kautta. Eri alueiden kehitysmahdollisuudet tulee kuitenkin kartoittaa ja pyrkiä mahdollisimman tarkoin hyödyntämään olemassa oleviin realiteetteihin tukeutuen. Nämä realiteetit voivat puoltaa muunkin tyyppisten ratkaisujen etsimistä alueiden kehittämiseksi kuin nojautuminen yksinomaan alueen teollistamisen varaan.

Harjoitetun aluepolitiikan toteuttaminen huolimatta siinä saavutetuista tuloksista ei ole ollut ongelmatonta. Teollisuuden peruslähtökohta aluepolitiikassa on myönteinen suhtautuminen valtakunnan tasapainoiseen kehittämiseen. Kehitysalueiden yritystoiminnan tulee kuitenkin perustua terveeseen liikeideaan ja tukitoimenpiteet olisi suunnattava yritysten käynnistämisen ja laajentamisvaiheissa syntyvien ongelmien helpottamiseen sekä tiettyjen kustannuserojen tasaamiseen mm. kuljetuskustannusten kohdalla. Aluepolitiikka ei saa vinouttaa yritysten keskinäisiä toimintaedellytyksiä. Tämä tarkoittaa yleistäen sitä, että meillä ei ole varaa alati kiristyvässä kansainvälisessä kilpailussa sellaiseen teollisuuspolitiikkaan, joka johtaa resurssien tehottoomaan käyttöön ja siten teollisuutemme kokonaissuorituskyvyn kannalta arveluttavien hankkeiden toteuttamiseen aluepoliittisin perustein. Lisäksi teollisuuden puolella odotetaan aluepolitiikalta pitkäjänteisyyttä. Yritystoimintaa ei voida perustaa olosuhteisiin, joiden osalta ei ole riittävän pitkälle ulottuvaa varmuutta toteutettavan lainsäädännön pysyvyydestä.

Maamme alueelliset muuttoliikkeet ovat olleet kustannuksiltaan raskaita. Muuttoliikkeet selittävät suurelta osin myös kansainvälisestikin katsottuna korkeana säilyneen investointiasteemme. Lyhyenä aikana on jouduttu rakentamaan täysin alusta alkaen huomattavan suuria väestökeskuksia koko struktuuriltaan. Tämä investointitoiminta kevenee toivottavasti jatkossakin, jolloin tilaa jää entistä enemmän tuotantotoiminnan kilpailukykyyn lisäämiseen ja toiminnan laajentamiseen tarvittaviin investointeihin. On selvää, että myös tuotantotoiminnan siirtämiseen liittyvät kustannukset ovat merkittävät. Tässä suhteessa jo olemassa olevan yritystoiminnan kohdalla voinee odottaa vakiintumista. Nykyistä suurempaa huomiota tuleekin kiinnittää työvoiman alueellisen liikkuvuuden tehostamiseen, mikä asettaa entistä suuremmat vaatimukset työvälistysoiminnalle.

Tehostunut ammatillinen koulutus tuo työmarkkinoille aivan oikein entistä enemmän ammatillisesti erikoistunutta työvoimaa. Tämä vastaa myös tuotantotoiminnan työvoiman tarvetta, mikä tarve lähtee kansainvälisen kilpailukykyyn vaatimuksista. Tilanne on synnyttänyt luonnollisesti jonkin verran lisääntyntä kitkatyöttömyyttä, jonka poistaminen edellyttää joustavampaa alueellista liikkuvuutta. Alueellista liikkuvuutta rajoittavat myös toimenpiteet työttömyysturvan kohdalla. Ammattisuojan vuoksi on lisääntynyt työttömyys, joka johtuu siitä, ettei kyseisellä alueella ole minkäänlaisia edellytyksiä tarjota henkilölle hänen koulutustaan täysin vastaavaa työtä. Yleistyessään liioiteltu ammattisuoja ja kotipaikkasidonnaisuus johtaisivat aikaa myöten täysin kestämättömään tilanteeseen.

Lopuksi

Muuttoliikkeet ovat Suomessa selvästi rauhoittuneet, ja tämä on sekä kansakunnan henkisen kehityksen että sen käytettävissä olevien aineellisten resurssien kannalta merkittävän myönteistä. Maassamuuttoa tulee olemaan myös jatkossa ja se onkin monessa suhteessa kansantalouden kehityksen

keskeisiä edellytyksiä. Se on tarpeellista myös teollisuuden tulevien toiminta-edellytysten kannalta. Maallamme on melkoiset kokemukset kipeistäkin muuttoliikkeistä ja rakennemuutoksista. Näiden kokemusten turvin meillä on vastedes hyvät edellytykset sekä henkisesti terveempään että aineellisesti tuloksellisempaan ja resursseja säästävempään maassamuuttoon.

4 TYÖRYHMÄALUSTUS

Tutkimussihteeri Mauri Kavonius

Neoklassisessa talousteoriassa tuottavuuden kasvulla ja sen tasolla on keskeinen asema selitettäessä taloudellista käyttäytymistä. Korkeampi tuottavuus vie korkeimpiin voittoihin, mikä puolestaan houkuttelee uusia yrittäjiä alalle siksi kunnes alojen välinen voittojen taso tasaantuu. Korkeimmista voitoista voidaan myös maksaa korkeampia palkkoja, mikä puolestaan houkuttelee ihmisiä siirtymään vähemmän tuottavilta tuottavimmille aloille. Tässä sinänsä kauniissa ajatusrakennelmassa ei ole kuin yksi heikkous ja se on se, että käytäntö ei toimi näin.

Ensinnäkin siinä on oletus tuotantoteknologiaa koskevaa tietoutta koskien eli oletus täydellisen vapaasta informaatiosta jokaisen yrittäjän kohdalla. Todellisuudessa eivät yrittäjät hypi alalta toiselle tuottavuuden ja/tai kannattavuuden muutosten perässä. Sitä mille alalle yrityksiä syntyy säätelee itse asiassa voimakkaammin olemassa oleva tieto-taitovaranto. Taloudelliset ehdot rajaa- vat varannosta työntyvistä mahdollisuuksista elinkelpoiset jäljelle. Elinkelpoisistakin osa usein on vain käyttökelpoisia. Mielenkiintoista on mm. että taloudellinen teoria ja käytäntö lyövät usein toisia korvilleen esim. teoria olettaa vapaan informaation ja vapaan käyttöoikeuden informaatiolle, kun taasen käytäntö usein monopolisoi tiedon käyttöoikeuden esim. patenttioikeuksien muodossa.

Sekä tekninen että yhteiskunnallinen kehitys kapeuttavat omalta osaltaan yksilöiden mahdollisuuksia jatkuvasti molempien monimutkaistaessa tietoutta ja korostaessa sitä kautta tietouden kollektiivista luonnetta. Sekä teknisen ja organisatorisen tiedon tarpeet kasvavat samalla kun puitteet lisäävät ehtojaan eri toiminnoille. Tulevaisuudessa tulee jatkuvasti yhä vaikeammaksi aloittaa teollista yritystoimintaa täysin tyhjästä. Yksilön sijasta tarvitaan instituutioita.

Edellä sanotulla haluan sanoa, että tuottavuuden kasvu ei ole signaali, jonka perässä yritystoiminta juoksee vaihtaen alaa ja samalla nostaen rimaa. Pikeminkin on niin, että yritystoiminta syntyy muista lähtökohdista ja tuottavuuden kasvu sitä seuraavan tulokehityksen kanssa pikemmin karsii pois heikoimmin kehityksessä mukana pysyvät. Keskeistä uudelle tekemiselle on organisoimisen taito, joka kokoaa yhteen eri osaamisen taidot eli yksilöt ja järjestää niiden yhteistyön.

Työvoiman liikkuvuuden suhteen neoklassisessa teoriassa on aivan yhtä todellisuudelle vieras oletus eli oletus työvoiman homogeneisuudesta. Joko

oletetaan, että töissä ei tarvita juuri lainkaan tietoja tai että työvoima on kokonaisuudessaan niin koulutettua, että osaa kaiken. Joka tapauksessa työvoiman oletetaan siirtyvän alalta toiselle korkeamman tuottavuuden generoimien korkeampien palkkojen perässä.

Oleellisin virhe tässä on se, että todellisuudessa työvoimamarkkinat ovat lohkoutuneet toisaalta joukkoon suljettuja työmarkkinoita, joissa alalle tulon sulkee useimmiten siinä vaadittava tieto, ja toisaalta isoon avoimeen työmarkkinaan, jonka piirissä olevilla töillä ei ole erityisiä tieto-taito-vaatimuksia, jotka ylittäisivät keskimääräisen koulutustason antamat valmiudet ja/tai lyhyen työhönopastuksen. Hierarkisilla tasoilla osa työmarkkinoista ovat avoimia tietylle koulutustasolle ja sitä ylittäville sulkien markkinat alemman tason koulutuksen omaaville. Akateemisen tason töissä on suuri joukko sellaisia. Nämä markkinat elävät jatkuvasti muuntuen. Yleisen koulutustason nousu on muuntanut joukon konttoritöihin liittyvistä töistä suljetuista markkinoista avoimeen. Samoin yleisen koulutustason nousu siirtää eri hierarkiatasojen leikkauspisteissä jatkuvasti alemman tason ylimpiä portaita ylemmän tason alimmiksi portaiksi. Töiden organisoinnilla on muunnettu joukko suljettuja ammatteja esim. vaiheistamalla avoimiin markkinoihin.

Suljetuille markkinoille tulo tapahtuu pääsääntöisesti koulutusväylien kautta. Markkinasignaalien vaikutus koulutusväylien valintaan on suhteellisen heikko. Toisaalta niiden voimistaminen on hieman kyseenalainen viiveen päätöksenteon eli valinnan ja markkinoille tulon välillä ollessa 2-5 vuotta alasta ja hierarkiastasosta riippuen. Puhdas markkinatilanteen mukainen toiminta johtaa helposti lukinseittiteorian mukaiseen vaihteluun eli vuorottaisiin yli- ja alitarjontatilanteisiin. Yhteiskunnan kannalta lienee paras tilanne pieni jatkuva ylitarjonta täydennettynä oppisisältöjen osalta niin, että valinnan varaisuutta sijoittumismahdollisuuksiin lisätään. Työelämän puolella työn organisoinnissa olevia sopeuttamismekanismeja olisi sen sijaan käytettävä entistä enemmän hyväksi. Periaatteessa sellaista kuin ylikoulutustilannetta ei ole olemassa, jos työelämän sisäisessä tehtävä- ja valtarakenteessa vain sopeutetaan tehtäväjakoja valmiuksien rakenteeseen.

Avoimien työmarkkinoiden osalta sen sijaan markkinasignaalien mukainen hakeutuminen on mahdollista ja osittain sitä jopa tapahtuukin. Siinäkin on tosin jarruttavia tekijöitä asenteista, tavoista ja tottumuksista johtuen. Esim. siirtyminen työntekijäammateista toimihenkilöammatteihin ei ole niin yleistä kuin se voisi olla. Toisinpäin tapahtuu myös vain jonkin verran siirtymistä. Esim. Metalliliiton jäsentutkimuksen mukaan siellä työskentelevistä naisista joka seitsemäs on aikaisemmin työskennellyt palvelualoilla. Useimmilla tämä siirtyminen tosin kytkeytyy jaksoon, jossa hän on ollut työelämän ulkopuolella kotona hoitamassa lapsia, ja paluu työelämään on tapahtunut 30-40 vuoden iässä. Toisaalta metalliteollisuudessa työskentelevistä työntekijöistä n. 90 % katsoo, etteivät he valmiuksiensa puolesta pysty työskentelemään muussa kuin metalliteollisuudessa ja tämä siitä huolimatta että periaatteessa n. 60 % metalliteollisuuden työntekijäpohjaisista töistä on avoimen työmarkkinan piirissä ja vain n. 30 % työntekijöistä on saanut ammattikoulutusoisen tai sitä korkeamman koulutuksen. Olettaisin, että asenteet siirtymisvaikeuksiin muille aloille kytkeytyvät tulotaso-odotuksiin.

Henkilökohtaisesti en pysty näkemään tuottavuuden tasojen ja tuottavuuskehityserojen toimivan mitenkään vetävänä voimana siirtymistä ohjaavana tekijänä työvoimavirroissa. Pikemminkin asia on päinvastoin. Eri aloilla rationalisoidaan toimintoja jatkuvasti ja kohotetaan tuottavuutta. Aina jossakin vaiheessa saavutetaan piste, jossa alan tuotteiden kysynnän kasvu alittaa alan tuottavuuden nousumahdollisuudet ja silloin ala työntää ulos ihmisiä muille uusille kasvaville sektoreille. Käytännössä siirtymistä tapahtuu aloilta, joiden tuottavuuden kehitys on korkeampi, aloille, joissa tuottavuuden kehitys on hitaampi. Yhdysvalloissa maatalouden tuottavuuden kehitys koko sodan jälkeisen jakson osalta ylittää teollisuuden tuottavuuden kehityksen. Meilläkin 60-luvulta lähtien maatalouden ja metsätalouden tuottavuuden kehitys ylittää teollisuuden tuottavuuden kehityksen. Uusien työpaikkojen kasvun painopisteen ollessa tällä hetkellä palvelualoilla ja nimenomaan toimihenkilötöissä tämä kehityspiirre vain entisestään voimistuu. Siirryttäessä maataloudesta teollisuuteen pääsääntöisesti siirryttiin vähemmän tuottavalta alalta tuottavammalle alalle ja sen seurauksena koko kansantalouden tuottavuus kohosi. Kun nyt siirrytään pääpainoisesti palvelualoille tapahtuu kasvu vähemmän tuottavilla aloilla ja tämä alentaa koko kansantalouden tuottavuuden kasvua.

Yleinen tuotantotavan muutosten logiikka ja siihen kytkeytyvä rakenne- muutosten logiikka selittää itse asiassa paremmin työvoimavirtojen kehitystä. Tuotantotapaan puolestaan kytkeytyy infrastruktuurin ja yhdyskuntarakenteen muutokset. Yleisen tekemisen muutoksessa on kysymys vaan voiman, käsien korvaamisesta aivoilla. Siirtyminen maataloudesta teollisuuteen on rakenteellisesti suurin muutos. Toimintojen eriytymiseen ja keskittymiseen teollisiksi toiminnoiksi liittyy uudenlaisen infrastruktuurin tarve ja uudenlaisen yhdyskuntarakenteen syntyminen. Markkinahakuisuus vielä useiden toimintojen osalta voimistaa kasautumista ja keskittymistä. Teollistumisen kypsyttyä, kun palvelualojen ja informaatioammattien kasvu astuu tilalle, tullaankin jo muutokseen, joka tapahtuu oleellisesti jo olemassaolevan yhdyskuntarakenteen ja infrastruktuurin puitteissa. Tämä on oleellisin tekijä teollistuneiden maiden kasvun hidastumisessa. Uusi tuotantotapa ei vaadi uutta yhdyskuntarakennetta ja uutta infrastruktuuria, jolloin näistä johtuvat kasvuimpulssit vaimenevat. Tilalle tulee infrastruktuurin leviämistä keskusten ulkopuolelle niiden ympärille, mikä mahdollistaa siirtymisen keskuksista niiden reunoille. Yhdyskuntarakenne leviää ja väljenee ja alueelta toiselle tapahtuvan maassamuuton tilalle työntyy alueen sisäistä muuttoa.

Eri alueiden kehityksen eritahtisuus osittain muuttaa tätä kuvaa. Kehittyneimpien alueiden teollistumisen kypsyminen ja siirtyminen palvelu- ja tietoyhteiskuntaan vähentää muutoksen nopeutta ja dynamiikkaa. Usein tähän kypsyamiseen myös osittain liittyy deindustrialisointia joko teollisuuden siirtymisenä muualle tai teollisuuden rappeutumisenä. Kehityksessä jäljessä olevat kehittyneiden alueiden reuna-alueet astuvat tilalle teollistumiskehitykseen. Esim. Yhdysvalloissa on vaikeuksissa itse asiassa vain pohjois-itäkolmiossa olevat vanhat teollisuusvaltion keskilännen, lännen ja etelän kehittyessä edelleen voimakkaasti. Tämä mm. on muuttanut siellä maan sisäisten muuttovirtojen suunnat. Samasta asiasta on myös kysymys Suomen ja Ruotsin välisissä suhteissa.

Suomen sisällä lohkoutuu ilmeisesti erikseen viisi erilaista aluetta eri kehityksineen. 80-luvulla pääkaupunkiseudulle on tyypillistä siirtyminen informaatioyhteiskuntaan. Turun ja Porin lääni ja Hämeen lääni jatkavat hitaasti teollistumistaan. Vaasan, Oulun ja Lapin läänin länsiosat siirtyvät voimakkaaseen kasvuun ja teollistumiseen. Kymen lääni taantuu voimakkaasti sen teollisen monotalouden rationalisoidessa toimintojaan. Tässä kehityksessä jäljelle jäävien alueiden kehitysalueluonne tulee ilmeisesti korostumaan entisestään. Uudeksi muuttokohdealueeksi voinee nousta Vaasan, Oulun ja Lapin läänin länsiosat. Missä määrin sinne suuntautuu maan sisäisiä virtoja ja missä määrin paluumuuttoa Ruotsista ja muuttoa Pohjois-Ruotsista onkin jo vaikeampi kysymys. Henkilökohtaisesti uskon kahteen jälkimmäiseen mahdollisuuteen mikäli vain vastaanottoa edellyttävästä infrastruktuurista huolehditaan.

Vuosisadan loppua ajatellen tulevaisuudessa kehitystä ja kasvua sääteleväksi tekijöiksi tulevat nousemaan tiedon infrastruktuurin rakenne. Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten sijainti ja määrä tulee määräämään sen, missä ja kuinka paljon meillä on elinkelpoisia ja kasvukykyisiä keskuksia. Yhdyskuntarakenne niiden ympärillä ilmeisesti löyhenee, mutta keskuksina ne vahvistanevat asemaansa. Monien yksilöiden kohdalla muuttovirran suunnan määrännee opiskelupaikan valinta. Teollisuus puolestaan kytkeytyy näiden paikkakuntien ympärille niiden riippuvuuden tiedon tuotannosta jatkuvasti vain kasvaessa.

.5 JOHTOPÄÄTÖKSET

.5.1 Työryhmäraportti

Työryhmä n:o 6
Pj. FM Veikko Savela

Ryhmässä sovittiin tuottavuuden operationaaliseksi käsitteeksi tuotanto/työpanos, eli että käsiteltäisiin nimenomaan työn tuottavuutta.

Pyrittäessä selvittämään tuottavuuden kehityksen ja muuttoliikkeen välistä yhteyttä voidaan historiallista taustaa vasten todeta, että elinkeinorakenteen muutos on ollut samansuuntainen kuin tuottavuuden kasvu, eli työvoiman siirtymistä on tapahtunut heikomman tuottavuuden elinkeinoista tuottavimpiin elinkeinoihin.

Syynä tuottavuuden kohottamiseen ja siitä seuraavaan väestön siirtymiseen paikasta toiseen on kuluttajan halu aineellisen elintasonsa nostamiseen. Käytännössä tämä merkitsee taloudellisen kasvun tavoittelua. Taloudellinen kasvu taas ei ole mahdollista tuottavuutta nostamatta.

Tärkeä tekijä prosessissa on kansainvälinen kauppa. Taloudellisen kasvun ylläpitäminen edellyttää monenlaista tuontia, koska meiltä puuttuu monia hyödykkeitä (esim. öljy) ja lisäksi useat hyödykkeet on ostettavissa ulkomailta halvemmalla kuin kotimaasta. Tuonti maksetaan viennillä. Ollakseen maailmanmarkkinoilla kilpailukykyinen on vientiteollisuuden oltava tuottavaa, tehokasta. Perinteisesti avoin eli ulkomaankauppaa käyvä sektori onkin ollut Suomessa tuottavampaa kuin suljettu sektori.

Käytännössä tuottavuuden kohentuminen on merkinnyt keskittämistä,

suur tuotannon etujen hyväksi käyttöä. Alueellisessa mielessä tämä on näkynyt urbanisoinnissa eli alueellisesti kasautuvana kehityksenä, siis maan sisäisenä muuttoliikkeenä. Mainittakoon että myös julkisten palvelujen tuottamisessa on mahdollista saavuttaa suur tuotannon etuja.

Elinkeinoittaisella tasolla voidaan tuottavuutta tarkastella toimialajaolla alkutuotanto, jalostus ja palvelukset.

Alkutuotannon kohdalla löytyy selvä yhteys työvoiman liikkuvuuden ja tuottavuuden välillä. Aikaisemmassa kehityksessä on alkutuotannon alhaisen tuottavuuden lähtötasolta tuottavuus noussut nopeasti koneellistuneen tuotannon avulla työvoiman siirtyessä osittain korkeamman tuottavuuden aloille eli teollisuuteen. Työvoiman siirtymisessä on jo havaittavissa selvää vaimentumista. Sellaisilla alueilla, joilla alkutuotannossa vielä on työvoimareservejä, tulee siirtymistä edelleen tapahtumaan. Maatalousväestön vanhentunut ikärakenne johtaa kuitenkin siihen, että poistuminen tapahtuu luonnollista tietä eikä muuttoliike jatku enää entisen kaltaisena.

Jalostuselinkeinojen 1970-luvun kehityksestä voidaan todeta, että kehitysalueeläinien osuus tuotannosta ja jalostusarvoista on kasvanut. Toisin sanoen tuotantoyksiköitä on siirretty kehitysalueille, jolloin muuttoliike tyrehtyy. Tuotantolaitosten siirtäminen raaka-aineiden ja työvoiman saatavuuden mukaan ei voida todeta alentaneen kvantifioitavissa olevaa tuottavuutta.

Jalostuselinkeinojen tulevasta kehityksestä voidaan olettaa, että tuotanto koko maassa edelleen kasvaa ja kehitysalueilla tuotanto kasvaa jonkun verran nopeammin kuin koko maassa keskimäärin. Työllisten määrän odotetaan koko maan tasolla pysyvän ennallaan, kehitysalueilla sen sijaan hitaasti kasvavan. Tästä kehityksestä seuraa että tuottavuus kasvaa niin koko maassa keskimäärin kuin kehitysalueillakin. Tuottavuuden nousu ei aiheuta kovin suurta läänien välistä muuttoliikettä, vaan johtaa pääasiallisesti pienimuotoiseen maakuntien sisäiseen liikkuvuuteen keskuksiin.

Palveluelinkeinojen kehityksestä voidaan todeta, että teollisuuden hajasijoitus johtaa teollisuuden tukifunktioiden kasvuun. Palvelujen kasvun tarve ilmenee mm. seuraavilla aloilla

- tutkimus ja koulutus
- lastenhoito
- terveyspalvelut ja vanhusten hoito
- vapaa-aikaan liittyvät funktiot.

Palveluelinkeinojen aiemmin todettavaa alhaista tuottavuutta voidaan monella alalla automation kautta hyvinkin voimakkaasti kasvattaa. Automatisoiduilta aloilta vapautuva työvoima voitaneen sijoittaa palveluelinkeinojen muille sektoreille. Aiheutuuko tästä muuttoliikettä vai ei, riippuu siitä onko ko. paikkakunnalla työvoiman kysyntää vai onko työpaikka mahdollisesti saatavissa muualla. Verrattuna alkutuotannosta irtaantumiseen muuttotarve on kuitenkin joka tapauksessa vähäisempää.

Jatkossa maan sisäinen muuttoliike tulee vähenemään, vaikka tuottavuuden kohottamistarve on yhtä tähdellinen kuin ennenkin (ihmiset halunnevat kohottaa aineellista elintasoaan). Tuottavuuden nostamisen kannalta välttämättömät rakennemuutokset voidaan tehdä suureksi osaksi ammatista toiseen siirtymällä saman paikkakunnan sisällä.

5.2 Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia

- Muuttoliikkeellä on myös positiivisia vaikutuksia (Holger Wester).
- Maassamuuttoa on tarkasteltava myös pitemmällä ajanjaksolla. Nykyhetki valottuu siten paljon paremmin (Holger Wester).
- Muuttoliikkeen normaalin tason määrittely on vaikea ja toisaalta mielenkiintoinen kysymys (Olavi Koivukangas).
- Suomalaisten paluumuutolle Ruotsista on pullonkaulana asuntopula Suomessa (Urpo Kokkonen).
- Täällä on todettu, että vuosituhannen loppuun mennessä väestömäärä vähenee. Kuitenkin joka kymmenes suomalainen syntyy Ruotsissa. Suomalaisväestön tulevaisuus siellä on pitkälle turvattu. Mitä odotuksia ja toimenpiteitä tämä tosiasia aiheuttaa teollisuuden työvoimatarpeen tyydyttämisen kannalta (Urpo Kokkonen).
- Nykyisin voidaan nopeimpaan työntuottavuuden nousuun päästä tietyillä palvelusektorioilla.
- Palvelusektorilla tuotannon kasvu on samaa kuin työvoiman kasvu, sillä tuottavuutta ei siellä lasketa ollenkaan.
- Aluepoliittinen lainsäädäntö määrää aika pitkälle sen, missä teollisuus sijaitsee. Teolliset työpaikat ovat sellaisia, joilla voidaan harjoittaa aluepolitiikkaa. Palvelusektorin palveluksia ei voida siirtää niin helposti alueellisesti.
- Teknologian ja automatisoinnin ja sitä kautta tuottavuuden kasvu tulee jatkossa hyvin voimakkaasti edellyttämään ammatillista liikkuvuutta (Mauri Kavonius).
- Talousteorian ajatusrakennelma ei käytännössä toimi. Kuitenkin kaikki meidän talouspoliittiset mallirakennelmamme – Suomen Pankin, TTT:n, Valtiovarainministeriön ja ETLA:n – rakentuvat itse asiassa näihin oletuksiin (Mauri Kavonius).
- Tulevaisuudessa tulee yhä vaikeammaksi aloittaa teollista yritystoimintaa täysin tyhjiöstä. Yksilön sijasta tarvitaan instituutioita, kokoelmayksilöitä (Mauri Kavonius).
- Yhdyskuntarakenne leviää ja väljenee ja alueelta toiselle tapahtuvan maassamuuton tilalle työntyy alueen sisäistä muuttoa.
- Voidaan sanoa, että muuttoliike on aiheuttanut tuottavuuden kasvua, on siirrytty maataloudesta tuottavimmille aloille. Maataloudessakin on tuottavuus kasvanut, mutta lähtötaso on matala verrattuna teollisuuden tuottavuuteen.
- Aluepoliittiset tukitoimenpiteet eivät ole alentaneet tuottavuutta, vaikkakin ne ovat vähentäneet maan sisäistä muuttoliikettä.

- Rationalisointi-investoinnit kohottavat tuottavuutta ja työntävät pois työvoimaa, laajennusinvestoinnit kohottavat tuottavuutta ja vetävät työvoimaa.

5.3 Tiedontarve

- Työvoiman kysynnän ja tarjonnan alueittaisen ja ammateittaisen yhteensopivuuden problematiikka eri suhdannevaiheissa.
- Talouspolitiikan mahdollisuudet ohjata alueellista liikkuvuutta.
- Kuntien sisäisen ja välisen muuttoliikkeen kunnallistaloudelliset vaikutukset.
- Tuottavuuden tasojen ja tuottavuuskehityserojen vaikutus työvoiman muuttovirtoihin.

10. MAASEUTUKYLIEN ONGELMAT

.1 TYÖRYHMÄALUSTUKSET

.1.1 Maaseutukylän kehitysnäkymät Prof. Lauri Hautamäki

Kylät maaseudun kehityksen perusyksikköinä

Kylillä on maaseudun kehityksessä ollut merkittävä asema. Kylät ovat tarjonneet alueelliset puitteet nimenomaan yhteistoiminnan harjoittamiseen, joka meikäläisissä harvaanasutussa ja pienviljelyvaltaisessa maassa on välttämättömyyttä. Vaikka Suomea pidetään yksinelävien ja erillään kyhjättävien maana, jossa naapuria pidetään vihamiehenä, tämä pitää paikkansa vain muutamien yksilöiden osalta.

Kylät ovat maaseudulla olleet myös sosiaalisen elämän organisaatioyksikköinä. Nimenomaan yhdistystoiminta: nuorisoseura-, maamiessseura- ja urheilutoiminta on organisoitunut kylittäin. Tällä on ollut keskeinen asema elämän uudenaikaistumisessa ja kulttuurin leviämässä. Myös elinkeinoelämän yhteistoiminta on monesti organisoitunut kylittäin tai niiden osittain. Muunmuassa osuuskunnat, peruskuivatus ja muu tilojen välinen yhteistoiminta käsittää monesti kokonaisia kyliä.

Peruspalvelujen: kauppa, posti ja koulu tarjoajana kylällä on suuri merkitys. Näiden perustamisessa on kylittäisellä omatoimisuudella ollut merkittävä asema. Myös niiden olemassaolo riippuu kyläläisten yhteishengestä, muunmuassa ostosuskollisuudesta.

Myös muiden elinolosuhteiden kehittämisessä kylillä on merkitystä. Esimerkiksi tiestön ja liikkumisen osalta kylittäisellä yhteistoiminnalla ja aloitteellisuudella on ollut ja tulee olemaan merkittävä vaikutus.

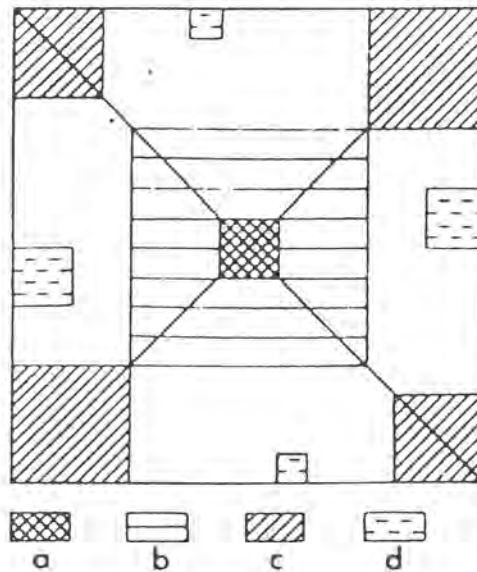
Kylien merkitys maaseudulla oli huipussaan 1700-luvun lopulla, kun säädettiin erityinen kyläjärjestys, jonka mukaan järjestettiin kylittäinen hallinto ja monet tehtävät tehtiin kylittäin. Sittenkin kunnallishallinto on korvannut kylähallinnon ja yhä useammat toiminnot, jotka ennen olivat kylissä, ovat sijoittuneet kunnan keskusta. Samanaikaisesti ihmiset ovat yhä vähemmän samaistuneet kotikyläänsä ja ruvenneet tähyilemään kunnan keskusta ja lähimpään kaupunkiin. Tämä on liittynyt kaupungistumiseen, jolle on tyypillistä muunmuassa riippumattomuus pienyhteisöstä, suurempi liikkuvuus ja kaupunkielinkeinojen lisääntyminen. Kaupungit on nähty tulevaisuuden asuintyyppinä: uudenaikaisuuden vertauskuvina, maaseutu vastaavasti väistyvänä, alkeellisena ja vanhanaikaisena. Voimakkaasti edistyvä taloudellinen kasvu tuki samaa mielikuvaa.

Vaikka viime vuosina onkin kaupunkien väkiluku kasvanut vähemmän kuin ennen ja maaseudun väkiluvun väheneminen kokonaisuutena on pysähtynyt, alueellinen rakennemuutos jatkuu edelleen kansainvälisesti katsoen voimakkaana. Keskittymistä tapahtuu edelleen kaikilla aluetasoilla, teollistuminen hallitsee alueellista kehitystä ja maatalojen lukumäärä vähenee. Samanaikaisesti vain keskuksien lähellä sijaitseva maaseutu saa muuttovoittoa. Paljon puhuttu vihreä aalto ei ainakaan vielä ole toteutunut, se on jäänyt toistaiseksi vaille konkreettista sisältöä. Maaseutu ei ole myöskään homogeeninen, vaan erityyppisillä kylillä on erilaiset kehitysmahdollisuudet.

Maaseutukylien viimeaikainen kehitys ja kehitysnäkymät

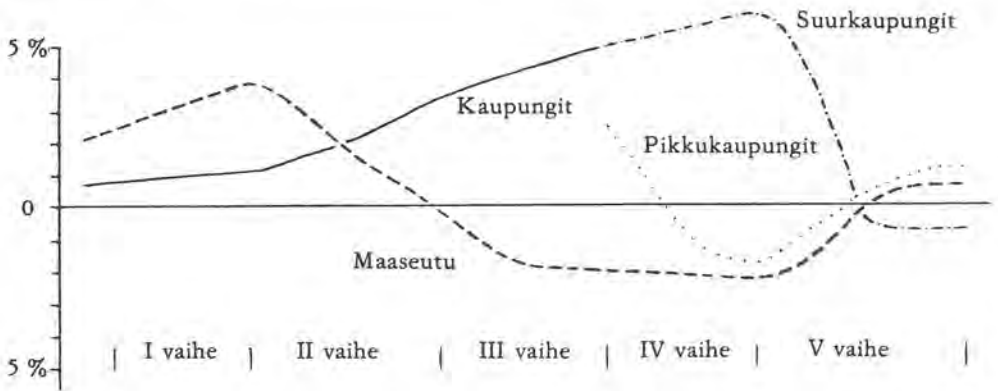
Kylien kehitys riippuu suuresti niiden asukasluvusta, maantieteellisestä ja liikenteellisestä sijainnista sekä asutustyyppistä. Näitä tekijöitä voitaisiin eritellä pitkäänkin. Yritän seuraavassa luonnehtia niiden vaikutusta erityisten kylätyyppien avulla, joita ovat: kuntakeskus (= kirkonkylä), rintakylä, syrjäinen keskuskylä ja syrjäkylä. (kuva 1)

Kuva 1. Maalaiskunnan asutuksen kehitystä kuvaava malli vuoden 1920 jälkeen. (Hautamäki 1967, s. 81).

Kylätyyppi	Tutkimuskauden alussa	Tutkimuskauden lopussa	Koko tutkimuskautena
a keskus	++	++	+++
b lähikylät	+	-	+
c pääsyrjäkylät	++	-	++
d syrjäkylät	±	--	--
+++ hyvin voimakas kasvu	± asutus muuttumaton		
++ voimakas kasvu	- vähäinen väheneminen		
+ lievä kasvu	-- voimakas väheneminen		

Kuva 2. Gibbsin väestönsentraatioteorian vaiheet

Kunnan keskusta on yleensä ainakin suurissa kunnissa jatkuvasti kasvanut, vaikka koko kunnan väkiluku olisi vähentynyt. Kasvu on lähinnä teollisuuden ja palveluelinkeinojen ansiota. Maatalous on yleensä väistyvä vaikka sen harjoittamiseen sinänsä on hyvät edellytykset ainakin pienissä kuntakeskuksissa. Kunnan keskustaa on monissa kunnissa tietoisesti kasvatettu muun kunnan kustannuksella, johon on vaikuttanut osaltaan mm. valtionhallinnon ja seutukaavoituksen soveltama keskusluokitus: kunnan on ollut pakko lisätä keskuksensa palveluja pysyäkseen "kartalla". Tällöin koko kunnan tasapuolinen kehittäminen on jäänyt taka-alalle. Keskittäminen onkin monesti itseasiassa tuntunut voimakkaimmin juuri kunnan sisällä, vaikka sitä ei ole kovin paljon puhuttu. On unohdettu, että elinvoimaisen kuntakeskuksen edellytyksenä on myös elinvoimainen muu kunta. Ellei tätä ole, myös kuntakeskus alkaa taantua.

Rintakylät sijaitsevat yleensä suhteellisen lähellä kunnan keskustaa ja omaavat hyvän liikennesijainnin ja palveluvarustuksen. Hyvistä edellytyksistä huolimatta väkiluku on yleensä vähentynyt. Tähän on vaikuttanut maatalouden rakennerationalisointi ja vilkas lähtömuutto. Kaupunkielinkeinot eivät yleensä ole pystyneet sanottavasti laajentumaan. Väkiluvun kehitysnäkymät pelkästään perheviljelmien varassa näyttävät varsin synkiltä. Tarvitaan myös osa-aikaviljelmiä ja muita elinkeinoja. Osa-aikaviljelyyn rintakylillä onkin varsin hyvät mahdollisuudet. Maataloudella sinänsä on yleensä hyvät edellytykset, eikä romahdusta ole odotettavissa.

Syrjäiset keskuskylät omaavat useimmiten suhteellisen hyvän liikennesijainnin ja kohtalaisen suuren asukasmäärän, yli 100 asukasta. Palvelutaso on yleensä hyvä, vaikka kylät sijaitsevatkin verraten kaukana kuntakeskuksesta. Asutus on levinnyt ja lisääntynyt viime aikoihin asti uudisraivauksen ja asutus-toiminnan ansiosta. Viime vuosikymmeninä asukasmäärä on kuitenkin vähentynyt voimakkaasti pienten tilojen suhteellisen kannattavuuden heikennyttyä, uudisraivauksen loputtua ja metsätöiden vähennyttyä. Kehitysnäkymät näyttävätkin selvästi heikommilta kuin rintakylissä.

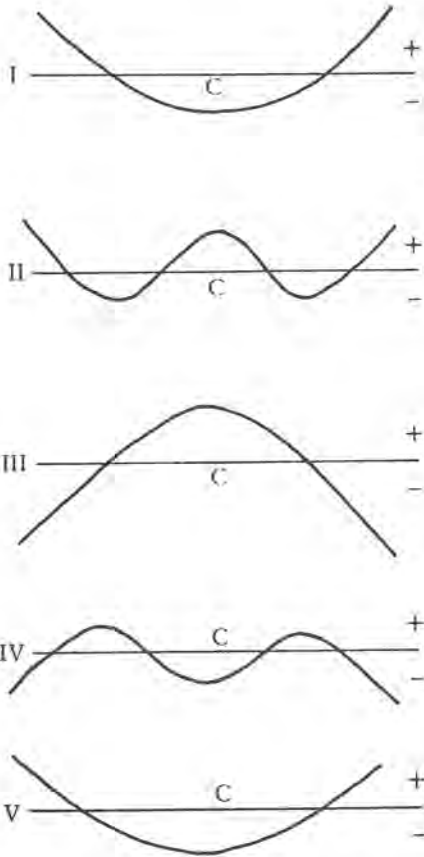
Syrjäkylät ovat liikenteellisesti syrjäisiä, kaukana kuntakeskuksesta, asukas-

luvultaan pieniä (alle 100 asukasta) ja omaavat heikon palveluvarustuksen. Tällaiset syrjäkylät ovat todella vaikeuksissa ja autioituminen on jo varsin pitkällä. Maataloudenkin harjoittaminen on vaikeuksissa, koska nykyaikainen maatalous vaatii hyvät liikenneyhteydet ja kohtuullisen palveluvarustuksen. Mikäli kylään jäisi vain muutama elinkelpoinen viljelmä, niidenkin jatkamismahdollisuudet ovat vähäiset. Sivuansioihin ei juuri ole mahdollisuuksia syrjäisen sijainnin johdosta. Tällaisten kylien tulevaisuudennäkymät ovat synkät.

Edellä mainitut kylätyypit ovat vahvasti yleistettyjä. Väilytyyppejä on paljon ja olosuhteet eri osissa maata erilaiset. Etelä-Suomessa lähellä suuria asutuskeskuksia olosuhteet ovat luonnollisesti aivan erilaiset kuin esimerkiksi Lapissa kaukana keskuksista. Kylien luonne riippuu myös monista ei-mitattavista tekijöistä: muunmuassa asukkaiden yhteishengestä ja maatalouden edellytyksistä. Niinpä kylille ei tulisikaan antaa tappotuomioita ylhäältä minkään standardin mukaan. Esimerkiksi vaikka kylällä ei olisikaan peruspalveluita, kylä saattaa olla elinvoimainen. Toisaalta vaikka peruspalvelut ovatkin olemassa kylä saattaa näivettyä, mikäli yrittämisen henkeä ja yhteistoimintaa kylässä ei ole. Nykyaikaisen suunnittelun eräitä suurimpia vikoja onkin pitäytyminen numeroihin ja kaavamaiseen luokitteluun. Samalla monet muut kylän kehitykseen vaikuttavat tärkeät tekijät jäävät huomiotta. Suunnittelu on myös ollut kaupunkikeskeistä ja sentralistista. Se on perustunut ajatteluun: asiantuntijat ja politikot tietävät, asukkaat sopeutuvat. Samalla on annettu ymmärtää, että asiat järjestyvät jos vaan äänestetään oikeata puoluetta ja uskotaan mitä sanotaan.

Maaseudun kehityksen vaiheet

Kun tällä hetkellä puhutaan maaseudun kehityssuunnan mahdollisesta muuttumisesta eli ennakoidaan maaseudun kasvua ja kaupunkien väkiluvun vähenemisestä, olisi pidettävä mielessä, että viimeaikainen maaseudun väkiluvun voimakas väheneminen on varsin uusi ja lyhytaikainen ilmiö. Meikäläisillä päättäjillä on taipumus kuvitella nykyisen kehityssuunnan jatkumista eikä suunnanmuutosta nähdä mahdollisena. Tosiasiassa asutuksen alueellisessa kehityksessä on ollut useita eri vaiheita, jotka seuraavat toisiaan määrätystä järjestyksessä. Asiaa voidaan havainnollistaa seuraavalla kaaviolla. (ks. myös kuva 2).

Vaiheessa yksi eli asutuksen alkuvaiheessa asutus kasvaa eniten alueen ääreläidoilla, koska uusia resursseja otetaan siellä käyttöön. Kaupungistumista ei juuri tapahdu. Vaiheessa II asutuksen leviäminen äärialueilla vielä jatkuu mutta keskuksen kasvu on alkanut. Vaiheessa III, joka viime aikoina on ollut hallitsevana väkiluvun kasvu tapahtuu täysin keskuskeskeisesti. Vaiheessa IV keskuksen itsensä kasvu on pysähtynyt mutta kasvu ohjautuu sen lähelle. Alueellinen kehitys on tasapainoittunut. Nykyinen kehitysvaihe ja lähitulevaisuus muistuttaa tätä suuresti. Viimeinen vaihe on sama kuin ensimmäinen eli kasvu on taas voimakkain äärialueilla.

Edelläkuvattu kaavio yksinkertaistaa kehityksen äärimmilleen. Käsitellään vain yhtä keskusta ja homogeenista aluetta. Kaavio kuvaa kuitenkin erilaisia kehityksen vaiheita, jotka todennettavissa menneisyydestä ja ennakoitavissa tulevaisuudessa.

Onko sitten edelläkuvatun vaiheen IV tapainen kehityskulun muutos todella mahdollinen. On muistettava, että muutoksella tulee olla realistinen perusta. Pelkkä iskulause tai muoti tai idealismi ei yksin riitä.

Käsitykseni mukaan näyttää varmalta, että suunnanmuutos on odotettavissa. Itse asiassa se on jo havaittavissa viime vuosien kehityksen perusteella. Perustan käsitykseni seuraaviin seikkoihin:

1. Maaseudun asukkaat ovat heränneet. Näkyvinä merkkeinä tästä on kylätoiminta: yli 1 000 kylään on perustettu kylätoimikunta ja kyläkokouksia on pidetty suurimmassa osassa maamme kyliä. Entinen passiivisuus on muuttunut aktiivisuudeksi, yritysmieli, omatoimisuus ja yhteishenki ovat heränneet ja konkreettisia tuloksia on saavutettu paljon. Vaikka kaikissa kylissä ei olekaan saavutettu kovin paljon tuloksia, jo asenteiden muutos on tärkeätä. Maaseudulla on voitu kirvoittaa paljon tähän asti uinuneita voimavaroja, viihtyvyys on parantunut.

2. Kylien ongelmat ovat usein niin suuret, että niitä ei pystytä ratkomaan yksinomaan kylistä käsin. Asukkaita on autettava heidän ponnisteluissaan. Viranomaisten ja poliitikkojen asenteet ovat muuttuneet huomattavasti myönteisimmiksi kuin ennen. Tärkein syy tähän on ollut asukkaiden herääminen, näytöt siitä, että kylissä on vielä elinvoimaa. Toisaalta maaseudun merkitys koko kansakunnan kannalta on kasvanut. Halpa öljy syrjäytti kotimaisen energian. Vasta nyt maaseudun energialähteet ovat nousseet arvoonsa ja niiden hyödyntäminen tuo lisää työpaikkoja, noin 25 000. Puun ja turpeen arvo tulee lähivuosina vielä kasvamaan. Myös elintarvikehuollon kannalta maaseudun arvo on kohoamassa. Taannoin kansakunnan suurin huolenaihe näytti olevan elintarvikeylijäät. Nyt ollaan jo huolestuneita erityisesti leipäviljan riittävyydestä ja tulevaisuudessa elintarvikehuollon turvaaminen tulee olemaan yhä tärkeämpänä.
3. Uusien työpaikkojen syntyminen kaupunkeihin ei näytä lukumääräisesti kovin suurelta. Automaatio ja rationalisointi ovat vähentämässä sekä teollisuuden että palveluelinkeinojen kysyntää. Uusi teknologia vähentää riippuvuutta etäisyyksistä ja tekee mahdolliseksi pienet yksiköt. Tungostumisen ja ympäristön pilaantumisen haitat tuntuvat kaupungeissa.
4. Preferenssit ovat muuttumassa. Maaseutu elinympäristönä on nousemassa arvoonsa. Tämä kehitys on vasta alussa. Nyt kun realistinen perusta maaseudulla asumiselle on löytymässä, on varmaa, että asenteet ovat suopeat maaseudulla asumiselle ja sinne muuttamiselle. Erityisesti nuoriso arvostaa maaseudulla asumista. Tämä kytkeytyy elämisen laadun uuteen arviointiin.

Yllämainitut perusteet kehityskulun muuttumiselle eivät ole täysin pitävät, mutta antavat mielestäni suuntaa. Paljon riippuu siitä millaiseksi yleismaailmallinen tilanne muodostuu. Maaseudun merkitys korostuu sitä mukaa, kun kriisin mahdollisuus kasvaa ja kun maamme on luotettava enemmän omiin voimavaroihinsa. Kansainvälinen työnjako ja vapaa kauppa eivät ole suosineet maaseutua. Myös taloudellinen, teknologinen ja poliittinen kehitys luo puitteet maaseudun kehitykselle. Varmaa on kuitenkin, että kehitys ei tule jatkumaan samanlaisena kuin tähän asti viimeisinä vuosikymmeninä.

.1.2 Kylätoiminta kuntien elinkeinoelämän vilkastuttajana

Prof. Uno Varjo

Kylätoiminnan alkumuoto

Kylä on ikivanha suomalainen asutuksen muoto, joka toimi jo paljon ennenkuin maan hallintoa ryhdyttiin virallisesti Ruotsi-Suomen osalta järjestelemään. Ainakin isoonjakoon saakka maalaiskylissämme oli vallalla hyvin pitkälle ulottuva yhteistoiminta, sillä mm. kylän etuuksien yhteinen käyttö edellytti, että jokainen täytti velvollisuutensa työn, tarvikkeiden hankinnan ja

muidenkin kustannusten osalta. Tällöin vedottiin enemmän velvollisuuksiin kuin oikeuksiin, koska jokainen tiesi, että velvollisuuksista huolehtiminen takasi myös oikeudet. Tämä johti aivan yleisesti siihen, että varsinkin raskaat työt suoritettiin yhdessä, talkoilla. Toiselta puolen työt voitiin jakaa myös siten, että kukin talo suoritti siitä oman osuutensa, tai tietty yhteinen tehtävä voitiin antaa vuoro vuosina eri taloille. Myöhempinä aikoina velvollisuuksien ja etujen jakamisessa alettiin ottaa huomioon myös talon suuruus, jolloin suurilta taloilta vaadittiin suurempaa osuutta yhteisten töiden tekemisessä kuin pieniltä, mutta myös heidän oikeutensa olivat suuremmat.

Näitä historiallisia yhteistoiminnan muotoja alettiin 1700-luvulla säädellä virallisesti antamalla nk. kyläsääntöjä, joissa pyrittiin antamaan ohjeita, miten kylätoiminta oli järjestettävä. Tähän mennessä kylät olivat saavuttaneet maamme maaseudun asutuksessa merkittävän aseman, sillä ne olivat tarjonneet puitteet kylän asukkaiden yhteistoiminnan harjoittamiseen, mikä tässä harvaan asutussa maassa tuohon aikaan oli välttämätöntä. Kylätoiminta ei siis ole mikään tämän päivän keksintö, vaikka siitä voitaisiin viimeaikaisen runsaan keskustelun perusteella näin päätellä. Toisaalta sen yleisyys kaikkialla maassamme ja vuosisatainen perinne osoittavat sen elinvoiman menneinä aikoina. Monet uudistukset ovat maassamme levinneet nimenomaan kylittäisinä hankkeina. Erityisesti maaseudulla monet yhdistykset ovat kylätoiminnan tuotteita, joiden toimesta on rakennettu seurantalaja, urheilukenttiä ja pururatoja. On myös muistettava, että maatalouden neuvontajärjestöt, mm. nykyiset maatalouskeskukset, löytävät nekin juurensa kylätoiminnasta, sillä niiden perustana ovat paikalliset maamiesseurat.

Kylätoiminnan taantuminen

Yhteistoiminnalla on näinollen Suomen maaseudulla pitkäaikaiset perinteet, sillä tuskin tämä karu Pohjan perä olisi tullut asutuksikaan ilman yhteisiä ponnistuksia ja yhteisvastuuta. Tässä on kuitenkin taannuttu, kun yhteistoimintaa on ruvettu pitämään vain kehittymättömyyteen ja köyhyyteen liittyvänä rasituksena, josta on pyritty irti heti kun valistuneisuus on lisääntynyt ja varat sallivat. Tällaiseen asenteiden muuttumiseen on yhtenä syynä itse harva asutus, mikä vaikeuttaa yhteyksien ylläpitoa naapureihin. Toisaalta syynä on myös suoranaisen vaaran tunteen väheneminen elintason kohoamisen ja sosiaalisen nousun myötä. Varsinkin uusilla asutusalueilla elävä väestö on sitäpaitsi tullut eri tahoilta vasta verraten myöhään, jolloin asukkaiden välille ei ole voinut syntyäkään yhteenkuuluvuuden tunnetta ja halua yhteistoimintaan, vaikka tarvetta olisikin. Monissa tapauksissa kyläkoulujen ja -kauppojen sulkeminen on sitäpaitsi vähentänyt jo entuudestaan vähäisiä mahdollisuuksia näiden luomiseen. Päinvastoin ja juuri näistä syistä on naapurikateudesta ja kaunasta tullut eräs maaseudun tyypillisimmistä piirteistä, mikä vaikeuttaa yhteistoimintaa ja monien sellaistenkin uudistusten toteuttamista, mitkä edistäisivät kylissä väestön hyvinvointia, mutta edellyttäisivät samalla hyvää naapurisopua. Naapurikateuden takia kylät ovat lisäksi tulleet lähes voimattomaksi vastustamaan ulkoapäin tulevia toimenpiteitä, vaikka jo etukäteen on

tiedetty, että niistä tulee aiheutumaan kaikille kylän asukkaille vahinkoa. Tässä suhteessa ollaan kuitenkin heräämässä huomaamaan, ettei kaikkien uudistusten tarvitse kylissä välttämättä tapahtua rintamaiden tai edes kuntakeskuk- sen asukkaiden ehdoilla. Innostus kylien omatoimiseen kehittämiseen on kasvamassa ja samalla niiden asukkaat hakevat juuriaan, jotka ovat pyrkineet kuihtumaan eteenpäin ryntäävän kehityksen jaloissa. Myös elinkeinotoimin- nan aloilla on nähtävissä merkkejä siitä, että yhteistyön arvo oivalletaan pyrittäessä turvaamaan kylien hyvinvointi ja kehitys. Jos tämä saa rauhassa jatkoa ja maaseudun asukkaat alkavat vähitellen päästä osallisiksi heitä koske- vien ja päätösten suunnitelmien teossa, on mahdollista kääntää kehityksen kulku.

Kylätoiminnan uudet lähtökohdat

Tarve kehityksen pyörien kääntämiseen maaseudun hyväksi on ilmeinen. Esitän tämän osoittamiseksi laitoksessamme juuri vastikään valmistuneen lisensiaatti Raisa-Liisa Moilasan (1980) laatiman Somerovaaran kylätutki- muksen tuloksia. Somerovaaran kylä kuuluu Ylikiimingin kuntaan ja sijaitsee noin 40 km:n päässä Oulusta Kuusamoon johtavan tien varrella. Ensimmäiset perheet ovat muuttaneet kylään 1930-luvulla. Vuonna 1968 kylä oli suurimmil- laan, jolloin siinä oli asuttuna 47 taloa ja asukkaita kaikkiaan 325. Tämän jälkeen alkoi kylän taantuminen ja väkiluku aleni vuoden 1976 alkuun mennessä 170 henkilöö ja alenee edelleen. Voimakkainta muutto oli vuonna 1970, jolloin kylästä muutti 71 henkilöä eli neljännes sen asukkaista. Kun muuttajat olivat pääosaltaan nuorta väkeä, joka oli muuttanut lähinnä talou- dellisten syiden tai työttömyyden vuoksi, on tapahtunut kehitys jättänyt selvät jälkensä kylän ikärakenteeseen, jota vuonna 1975 kuvasti hyvin vähäiseksi supistunut lasten määrä, melko voimakas miesenemmys ja suuri vanhusten määrä. Koulu, jossa vuonna 1962 oli lähes 100 oppilasta, on pienenemistään pienentynyt ja tällä hetkellä arvioidaan, että se joudutaan lakkauttamaan viiden vuoden kuluttua oppilasmäärän pienuuden takia. Myös kylän sosiaalinen syke on laantumassa. Vuonna 1968 yhteistoiminta ja vierailut olivat kylässä yleisiä, mutta perheiden muutto on hyvin voimakkaasti vähentänyt vierailukontakteja vuoteen 1977 mennessä. Ei olisi ihmettelemistä, jos jäljelläolevien perheiden piiriin hiipii pelko yksinäisyyteen ja unohduksiin jäämisestä.

Somerovaaran asutusalueen tilojen tulo rakenne ei poikkea sanottavasti pohjois-suomalaisten maatilojen tulo rakenteesta. Siellä ei ole pinta-alaltaan suuria, mutta ei toisaalta pieniäkään tiloja. Ne vastaavat kooltaan pohjois- suomalaisia maatiloja keskimäärin, joten maatilatalouden harjoittamismah- dollisuudet ovat siellä samanlaiset kuin muuallakin kehitysalueella. Suurim- pana erona pohjois-suomalaisiin maaseutualueisiin verrattuna on tutkimus- kylän asutusalueen luonne ja siitä johtunut väestön homogeeninen ikä- ja ammattirakenne. Kuitenkin Somerovaaran kehitys ja sen syyt ovat olleet pääpiirteissään samanlaiset kuin osittain autioituneella, väestörakenteeltaan vinoutuneella pohjois-suomalaisella maaseudulla yleensä.

Edelläolevasta selviää, että lähtökohdat, joista maaseudun kyliä joudutaan

kehittämään, eivät ole hyvät. Niiden kehittäminen on kuitenkin välttämätöntä, sillä ei voida ajatella vaurasta kuntakeskusta ilman vaurasta maaseutua sen ympärillä.

Vielä jokin aika sitten ajateltiin, että alueellinen kehittäminen voidaan maassamme toteuttaa nk. kasvukeskuksista käsin, koska ne vaurastuessaan säteilevät hyvinvointia myös ympäristöönsä. Tässä vaiheessa ei tähän enää uskota, sillä oikeastaan jo alkuvaiheessa unohdettiin, että eräs alueellisen kehittämispolitiikan suurimpia ongelmia on tasaisuus- ja tehokkuustavoitteiden keskinäinen punninta, kun on ratkaistava, minkälaiset yhteiskunnalliset palvelukset halutaan säilyttää niillä alueilla, joita ei nimitetä kasvukeskuksiksi. Kuitenkin hyvin suuri määrä suomalaisia asuu maaseudulla, jossa on havaittavissa yhteiskunnallisten palvelusten vähenemistä, kun kauppaliikkeet muuttavat pois, liikenneyhteydet heikkenevät, postin aukioloaikaa lyhennetään jne. Kun monet suunnitteilla olevat hallinnolliset uudistukset yhä edelleen keskitävät hallinnolliset ja muut palvelut ja koulunkäynnin kunta- tai sitä suurempiin keskuksiin, syrjäiset alueet menettävät paikallista yhteisöä koossapitävän voimansa. Jäljelle jää vain se harrastustoiminta, joka myös ensimmäisenä on virinnyt pienissä yhdyskunnissa, nimittäin uskonnollinen toiminta. Näissä oloissa kehityskelpoisiksi osoitettujen eriasteisten keskusten ulkopuolella asuva väestö tuntee epäilyä ja pelkoakin tulevaisuutta kohtaan, koska se ei voi arvata, millaisia elinmahdollisuuksia tulevaisuus sille sallii (Sipponen 1968).

Kylien kehittämismallit

On ilmeistä, että meillä kylien vaikeudet johtuvat osaltaan siitä, että aluepolitiikassa käytetään suunnittelumalleja, jotka on otettu luonnonoloiltaan edullisilta, tiheään ja homogeenisesti asutuilta alueilta, Keski-Saksasta, Puolan lakeuksilta, Etelä-Ruotsin tasangoilta, Yhdysvaltojen preeriaavaltioista jne., eli kokonaan toisenlaisista oloista kuin Suomi. Kun näihin lisäksi noin 15 vuotta sitten liitettiin vielä kypsytön ja kokeilematon, Ranskasta, Ruotsista ja Englannista peräisin ollut nk. kasvukeskusteoria, aluepoliittinen suunnittelu irtosi lähes kokonaan maaseutumme luonnonmaantieteellisestä ja historiallisesta perusrakenteesta. Teknokraattinen, taajamaväestön ehdoilla kasvukeskuksiin perustuva suunnittelu on puolestaan johtanut toimintojen liialliseen keskittämiseen ei vain valtakunnan ja läänien, vaan myös yksittäisten kuntien osalta. Kuntakeskuksista on pyritty rakentamaan pienkaupunkeja kerrostaloineen, supermarketeineen, suuryhteisöineen ja keskitettyine palvelulaitoksineen. Näin niihin on keskitetty pääosa kuntien taloudellisesta, sivistyksellisestä ja sosiaalisesta toiminnasta, ja samalla ympäröivältä maaseudulta on rationalisoinnin ja toiminnan tehostamisen nimissä poistettu niissä ennen ollut palvelu, koulut, kaupat jne. (Hustich 1977). Tämän vuoksi keskuksat omaavat tällä hetkellä vetovoimaa, joka näyttää kaikkein tehokkaimpana vaikuttavan lähimpään ympäristöön ja nimenomaan heikentävästi. Tästä on saatu useita näyttöjä. Toisaalta tuskin tarvitsee muuta kuin kulkea muutama kilometri kaupungin ulkopuolelle, kun autioitumisen merkit ovat silmin nähtävissä pakkettipelloista ja maatalouden rappiosta.

Maatilojen tulevaisuuden näkymät

Lapin läänissä suoritettiin vuonna 1969 maatalouslaskennan yhteydessä kysely, mikä koski läänin kaikkia 17 000 maatilaa. Viljelijöiltä kysyttiin mm. heidän mielipiteitään tulevaisuuden näköaloista. Tällöin kävi ilmi mm., tilanpidon jatkumisen osalta epävarmuus näytti olevan suurin alueen parhailla maatalousalueilla läänin lounaisissa kylissä, kun taas parhaimmat tulevaisuuden toiveet näyttivät vallitsevan useissa Enontekiön, Utsjoen ja Inarin syrjäseudun kylissä, missä paikoin jopa yli 80 % viljelijöistä arvioi tilanpidon jatkuvan tulevaisuudessakin. Kun otettiin huomioon vain ne tilat, joiden elinkelpoisuuden viljelijät itse olivat arvioineet hyväksi tai tyydyttäväksi ja joita esim. Utsjoella oli yli 60 % vastaajista, todettiin että tulevaisuuden näköaloja koskeva alueellinen jakauma oli sama (Patanen 1976). Syrjäisyys siis näyttää olevan suoraan verrannollinen tulevaisuuden näköaloihin. Tämä tuli myös ilmi kun selviteltiin tilanpidon jatkumista yksittäisissä kunnissa.

Samantapaisia havaintoja on tehty myös pellonvarauksista. Keski-Pohjanmaalta koottu aineisto käsittää noin 1400 vuoteen 1972 mennessä paketoitua tilaa (Joensuu 1973). Pellonvaraushan on konkreettinen osoitus maatalouden syrjäytymisestä, koska siinä viljelijä luopuu maatilansa viljelemisestä valtiolta saatua korvausta vastaan. Selvityksen mukaan Keski-Pohjanmaan pakettitiloista 36 % sijaitsi lähempänä kuin 5 km:n päässä lähimmästä taajamasta, kun taas yli 15 km:n etäisyydellä oli niistä vain 8 %. Pellonvaraus ei siis ole ollut, kuten voitaisiin kuvitella, syrjäseutujen, vaan keskusten lähellä olevien vyöhykkeiden ilmiö. Ruukin kunnassa todettiin (Juntunen 1976), että tilojen paketointi oli alkanut vuonna 1969 kunnan kolmen taajaman lähialueilta ja siirtynyt vuosi vuodelta yhä kauemmas syrjäseutuja kohti. Keskusten lähi-vyöhykkeellä maatalous ei näin ollen näytä voineen käyttää hyväkseen hyviä liikenneyhteyksiään ja edullista sijaintiaan, vaan on useimmiten joutunut alistumaan keskuksista siihen kohdistuvien paineiden alla. Näköalat sitävastoin näyttävät parhailta kaukana keskuksista olevissa kylissä, joiden asukkaita edelleen sävyttää usko tulevaisuuteen syrjäseudulla elämisen hankaluuksista huolimatta.

Kylissä viihtyminen

Kun maatilatalouteen kohdistuvat tulevaisuuden näköalat näin ovat optimistisia Pohjois-Suomen syrjäisissä kylissä, on se ilmeinen osoitus siitä, että asukkaat myös viihtyvät kylissään. Tätä koskeva selvitys toteutettiin mm. Kuhmon kuudessa syrjäkylässä keväällä 1977 toimeenpannun kenttäkurssin yhteydessä (Muona 1979 ym.) Kylät ovat noin 25-50 km:n päässä kirkonkylästä, mikä on alueen suurin taajama. Kylissä asuu noin 300 perhettä, joista haastattelun piiriin saatiin 97 %. Kyseessä tällöin olivat henkilöt, jotka asuivat pysyvästi kylissä ja joiden toimeentulo oli turvattu. Vastausten mukaan asukkaat näyttivät viihtyvän kotikylässään, koska huonosti viihtyviä heistä oli vain 3 %. Tämän perusteella olikin ymmärrettävää, että parhaaksi asuinpaikaksi ilmoitettiin yleensä kotikylä, kun valittavana olivat sen lisäksi kirkonky-

lä, Kajaani tai Helsinki. Helsingissä ei halunnut asua ainoakaan vastaajista ja vain muutama Kajaanissa. Noin 8 % piti kirkonkylää parempana asuinpaikkana kuin kotikylää, jossa siis mieluiten asui 90 % kylien asukkaista. Tulosten mukaan näyttää siis ilmeiseltä, etteivät Pohjois-Suomen erämaakylien asukkaat ole vielä väistymässä kotikylästään. Ne on vieläpä todettu olevan asukkailleen ystävällisiä, vapaamielisiä ja puhtaita, tosin heikosti uusia virikkeitä antavia yhteisöjä.

Kylien toimivuus

Syrjäseudun kylän asukkaiden viihtyminen kotikylässään liittyy kylän toimivuuteen, ja edellyttää kyläyhteisössä sosiaalisen vuorovaikutusjärjestelmän olemassaoloa. Tyypillisessä maalaiskylässä, jollaisia syrjäkylät vielä ovat, asukkaat joutuvat ammatissaan jatkuvasti tekemisiin toistensa kanssa, jolloin he samaistuvat kyläyhteisöön ja toimivat siinä mukana. Sitävastoin elinkeinorakenteen monipuolistuessa ja kehityksen kulkiessa taajamoitumisen suuntaan asuin- ja työpaikat eriytyvät toisistaan. Tällöin, vaikka asumisympäristö säilyykin samana, työympäristö ja usein myös harrastukset kehittyvät erilaisiksi. Tällöin yhteisö joutuu asuinpaikan yhdenmukaistavan sekä työn ja harrastusten eriyttävien pyrkimysten paineeseen, mikä vähentää sen asukkaiden välistä sosiaalista kanssakäymistä.

Tätä on toistaiseksi tutkittu Keminmaalla (Hakala 1979). Tarkastelussa oli mukana kaksi kylää, Liedakkala ja Viitakoski. Liedakkala sijaitsee liikenteellisesti edullisella paikalla kuntakeskuksen, Laurilan vieressä. Matkaa Kemiin on noin 15 km, josta paikallisliikenne ulottuu kylän rajalle asti, joten sekä Laurilan että Kemin palvelut ovat helposti saatavilla. Viitakoski sitä vastoin on syrjässä, 25 km:n päässä Laurilasta, huonojen liikenneyhteyksien takana. Tämä heijastuu elinkeinorakenteesta, sillä Viitakoskella maatalouden piirissä on vielä noin 40 % työvoimasta, kun taas Liedakkalassa enää noin 10 %. Palveluammateissa vastaavasti Viitakoskella toimii noin viidennes, Liedakkalassa noin puolet työvoimasta. Liedakkala on siis Viitakoskeen nähden selvästi kaupungistunut, mistä on osoituksena myös se, että viljelijöiden keski-ikä on siellä noin 60 vuotta, kun taas Viitakoskella se on 42 vuotta. Liedakkalassa maatalous onkin siis jäämässä elinkeinona syrjään, mitä osoittaa sekin, ettei millään maatilalla ollut tietoa tilanpidon jatkajasta. Viitakoskella sitä vastoin 71 % viljelijöistä ilmoitti tilanpidon jatkamisen tulevan turvatuksi nykyisen viljelijän jälkeenkä.

Myös toimeentulon osalta vertailukylät poikkeavat toisistaan. Vuonna 1975 keskimääräinen tulo työssäolevaa henkilöä kohti oli Liedakkalassa noin 30 000 mk, josta maataloustuloa noin 4000 mk, kun taas Viitakoskella vastaava tulo oli pienempi, vain noin 20 000 mk, mutta maataloustuloja siitä noin 14 000 mk. Mutta vaikka Liedakkala on Viitakoskea parempi kylä sellaisten tekijöiden osalta, mitkä helpottavat kylän asukkaiden elinehtoja, jollaisia ovat parempi tulotaso, palvelujen helppo saatavuus, hyvät liikenneyhteydet jne., se on passiivinen ja sisäisesti varsin heikosti toimiva kylä, jonka sosiaalista vuorovaikutusjärjestelmää on vaikea havaita. Tässä suhteessa Viitakoski on kylänä

parempi, sen maatalous kehittyi ja kylän asukkaiden välillä vallitsee vireä yhteistoiminta.

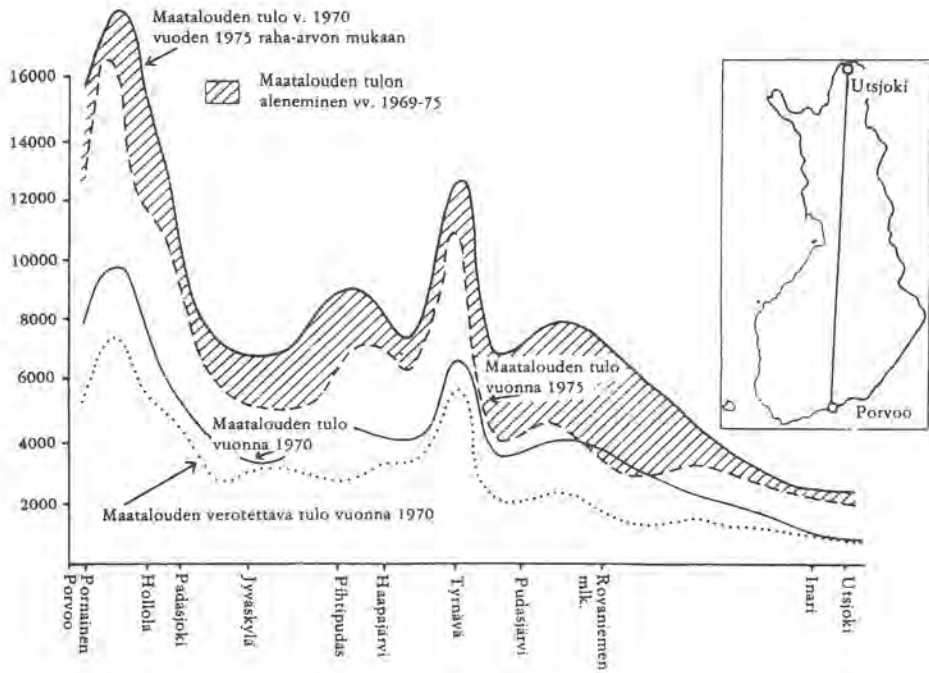
Nämä vertailut osoittavat, että keskuksat ovat heikentäneet lähialueillaan asukkaiden keskinäistä kanssakäymistä sekä maatalouden toimintaedellytyksiä ja tulevaisuuden näköaloja. Kyläyhteisön toimivuus ja maatalouden tulevaisuudennäkymät kuitenkin paranevat keskuksen vaikutuksen heiketessä. Tämän mukaisesti kasvukeskusajattelu, mikä suosii yksinomaan keskusten ja niiden elinkeinojen kehittämistä ja odottaa siten aikaansaadun keskusten hyvinvoinnin ulottuvan heijastusvaikutuksensa myös ympäröivälle maaseudulle, ei ole johtanut toivottuun tulokseen, koska se on Pohjois-Suomen maaseutua ajatellen perustaltaan virheellinen. Päinvastoin maaseudun elinvoima näyttää Pohjois-Suomessa säilyneen parhaiten siellä, minne keskusten välitön vaikutus ei ulotu.

Kylätoiminnan mahdollisuudet

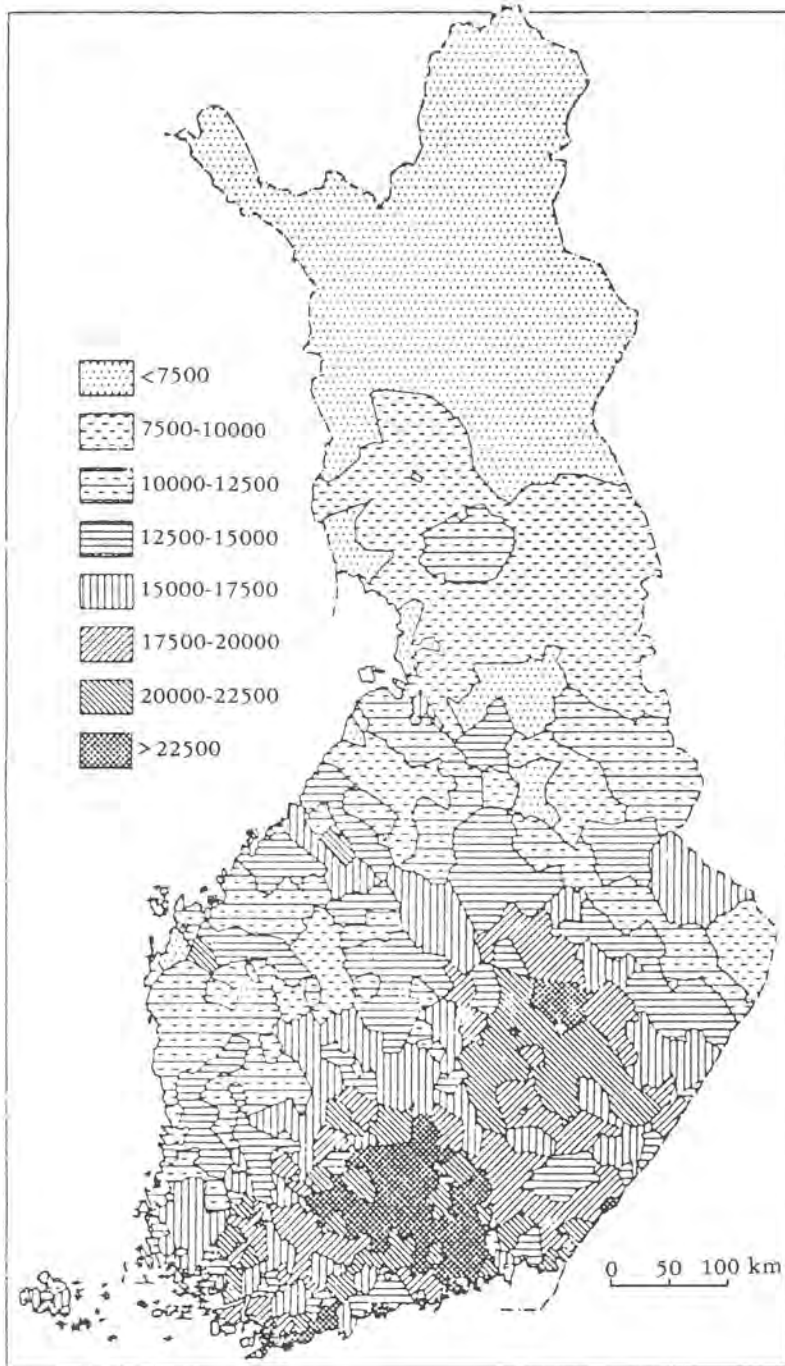
Näitä tosiasioita vasten tarkasteltuina kylätoiminnan mahdollisuudet kylien kehittämisessä näyttävät tänä päivänä varsin ristiriitaisilta, koska niin monet sellaiset tekijät, joihin kylän asukkailla ei ole mahdollista vaikuttaa, vaikuttavat sen kehittämiseen. Toisaalta tämän hetken kuntasuunnittelussa käytettävät tiedot eivät yleensä käsitä kuntalaisten arvostuksia ja pyrkimyksiä, eivätkä kuntalaisten mielipiteet täten pääse suoraan vaikuttamaan kuntasuunnitteluun. Tämän vuoksi kuntasuunnittelun rinnalle tarvittaisiin suoraan kylätoiminnasta johdettuja alemman asteen suunnitteluelimiä, jotka edustaisivat ainakin kunnan tärkeimpiä toimivia kyliä. Niiden tehtäväksi voisi tulla yksittäisen kylän kehittämisestä huolehtiminen, johon niillä olisi tarvittava paikallinen asiantuntemus ja kylän asukkaiden tuki. Toisaalta, jotta kylätoiminnasta olisi hyötyä pitkällä tähtäyksellä, se olisi virallistettava ja pyrittävä jo lähimmässä tulevaisuudessa liittämään kiinteästi kunnalliseen organisaatioon, jolloin samalla olisi määriteltävä, mihin toimintoihin kylätoiminnalla olisi mahdollisuus ja velvollisuuskin vaikuttaa. Vaikka tähän päästäisiinkin on ilmeistä, että Pohjois-Suomen kylien kehittäminen on ehkä joitakin poikkeustapauksia lukuunottamatta harvoin johdettavissa suoraan kylätoiminnasta, koska kylien toiminnan taantumisen syyt ovat syvemmillä. On muistettava, että maaseutua ei ole meillä autioittanut siinä määrin köyhyys kuin köyhyyden pelko, mikä on ajanut ja ajaa syrjäseutujen yrittäjät ja aktiiviset ihmiset vauraammille alueille jo ennen kuin taloudellisen toiminnan kannalta siihen olisi välttämätön pakko. Näinollen objektiivisen tiedon pohjalle rakentuvan optimismin ylläpito on eräs kylätoiminnan keskeisiä tehtäviä, sillä usko tulevaisuuteen on aktiivisen, elävän kylän paras tuntomerkki. Toisaalta kylätoiminnan taustaksi on asetettava valtakunnallinen alue- ja maatalouspolitiikka ja maaseudun kehittäminen, sillä ei ole kohtuullista odottaa aktiiviseltakaan kylätoiminnalta kovin positiivisia tuloksia ennenkuin nämä koko valtakuntaa koskevat suunnitelmat ovat kunnossa. Maatalousväestön keskimääräinen tulojen alhaisuushan pääosassa Suomea on yleisesti tiedossa, mutta se, että kehityksen on annettu aivan viime vuosiin asti johtaa yhä huonompaan

suuntaan, näyttää jäävän vähemmälle huomiolle. Kuva 1 esittää vuosina 1970-1975 tapahtuneen kehityksen linjalla Porvoo-Utsjoki. Tänä aikana maatalojen keskimääräinen maataloustulo on vuodesta 1970 alentunut kaikkialla, mutta erittäin suuri aleneminen on tapahtunut Järvi-Suomessa sekä Oulun pohjoispuolisella alueella. Vaikka mukaan otetaan vielä metsätulo, voidaan todeta, että maa- ja metsätaloustulo ei ole vuonna 1975 ollut kovin korkea maan vauriimmillakaan alueilla (Kuva 2). Mutta kun mennään lounaaseen, länteen, pohjoiseen tai koilliseen, aina törmätään kuntiin, joissa viljelijäväestön maa- ja metsätaloudesta saama keskiansio jää pieneksi. Eittämättä osa maatalojen tuloista saadaan vielä tällä hetkellä saatavilla olevista sivuansioista, mutta syrjäkylissä näitäkin enemmän erilaisten ”sosiaalitulojen” muodossa. On kuitenkin ilmeistä, ettei minkään elinkeinon ylläpito voi pitkän päälle onnistua sosiaalihuollon varassa. Tämän vuoksi olisi nopeasti saatava aikaan sellainen maatalouden kehittämisjärjestelmä, mikä nopeasti parantaisi maamme syrjäisten seutujen maatalojen väen toimeentulon perusteita. Näin kylien asukkaat saisivat kohtuullisen toimeentulon ja varmuuden turvatusta tulevaisuudesta, jolta kylätoiminnan on mahdollista jatkaa.

Kuvio 1. Maatalouden tulo tilaa kohden vuosina 1969 ja 1975 linjalla Porvoo-Utsjoki

Kuvio 2. Maatalouden tulo tilaa kohti vuonna 1975

Kirjallisuusluettelo

- Hakala, Reijo (1979). Liedakkala, Keminmaan kylätutkimus I. Nordia tiedonantoja No 1/1979.
- Hustich, Ilmari (1977). Harva-asutusalueiden ongelmia. Rajaseutu No 4/1977.
- Joensuu, Martti (1973). Ruotsiin muutosta ja peltojen paketoinnista Keski-Pohjanmaalla. Pro gradu-tutkielma. Oulun yliopiston Maantieteen laitos.
- Juntunen, Esko (1976). Pellonvaraustoiminta ja maaseudun autioituminen Ruukin kunnassa vuonna 1975. Pro gradu-tutkielma. Oulun yliopiston Maantieteen laitos.
- Moilanen, Raisa-Liisa (1980). Ylikiimingin Somerovaaran kylän kehitys asutustoimpiteistä osittaiseen autioitumiseen. Lis.tutkielma. Oulun yliopiston Maantieteen laitos.
- Muona, Yrjö (1979). Kiekinkoski, Lentiira ja Vartiuis. Kuhmon kylätutkimus I. Nordia tiedonantoja No 2/1979.
- Patanen, Terttu (1976). Lapin läänin maatilojen elinkelpoisuudesta ja tilanpidon jatkuvuudesta v. 1969. Pro gradu-tutkielma. Oulun yliopiston Maantieteen laitos.
- Sipponen, Kauko (1969). Kasvukeskukset ja alucellinen kehittämisspolitiikka. "Pohjola 2000"-seminaari 5.-8.8.1968, Oulu. Esitelmät ja alustukset, Oulu.

1.3 Kylän rooli maaseudun muutoksessa

VTK Eero Uusitalo

Mikä on muuttunut

Maaseudun supistumiskehitys on ilmiasultaan väestökatoa, lähtömuuttoa, sukupolvien ja -puolien epätasapainoa, kylien kuoleutumista. Näissä muutostapahtumissa on kuitenkin mukana hyvin vähän syitä. Vielä vähemmän ne ovat harjoitetun politiikan tavoitteita. Taustalla on voimakkaampia muutostekijöitä, jotka voitaisiin esittää viljelmiä koskevasti esim. seuraavalla tavalla. Jos alla mainittuja muutoksen indikaattoreita pidetään myös muutoksen aiheuttajina, on erittäin tärkeää arvioida mitä niissä on nimenomaan tavoiteltua, mitä taas on tullut arvaamattomasti monien yhteiskunnallisten toimien seurauksena.

1. Maatilatalous on teknistynyt ja pääomavaltaistunut. Siinä tehtävä työ on vähentynyt ja keventynyt. Tuottavuus on kohonnut nopeasti, vaikka Suomi onkin peränpitäjänä pohjoismaissa. Samalla työn ja pääoman suhde on kehittynyt maaseudulla epäedullisesti. Kova teknologia on jatkuvasti kallistuvine koneineen ja tarvikkeineen ryöstänyt rengin roolista isännän tehtävään. Maatalouden rajapääomakerroin eli tarvittavien investointien määrä tuotannon lisäystä kohti on korkea.
2. Samanaikaisesti kun maatilatalouden työmenekki on tuntuvasti vähentynyt ja osa maatiloista on suorastaan vajaatyöllistäviä (arviolta 1/5), viljelijöitä tai viljelijäparia ylityöllistävien tilojen osuus kasvaa (nyt arviolta 1/10). Työvoimapula maatiloilla on jo lähiajan ongelma.
3. Maatilatalous kaventuu elinkeinojen jatkuvan uusjaon seurauksena. Maa- ja metsätaloutta harjoittavien tehtäväksi luetaan vain tuotantoketjun aivan

ensimmäinen vaihe. Jalostukseen ja markkinointiin liittyvä työ ja siitä syntyvä arvo on siirtynyt viljelijältä teollisuuden ja kaupan piiriin, samalla yleensä myös pois maaseudulta.

4. Maatiloja asuvien sivuansioitoiminta on lisääntynyt suhteellisesti. Noin 40 %:lla Suomen viljelmistä yhdistetään maatilatalouteen isännän, emännän tai molempien sivuansiotyötä. Voidaan arvioida, että tapahtuu vähittäistä polarisoitumista kokoaikaviljelmiin ja toisaalta osa-aikaviljelmiin.

Yhteiskunnallisen ohjauksen kannalta ensimmäinen muutostekijä, teknistyminen, pääomavaltaistuminen, tuottavuuden kohoaminen, on selvästi ollut tarkoitettu. Tosin esim. maatilatalouden rakennetta kehittävää rahoituspolitiikkaa ei voida pitää kovin voimakkaana, mutta muutostekijää ovat tukeneet monet politiikan lohkot, mm. koulutus- ja verotuspolitiikka. Myös viljelijän aspektista ensimmäinen muutostekijä on ollut tavoiteltu. Työn keventymiseen on aktiivisesti pyritty. Koneistuminen on ollut ennätysnopeaa. Muutostekijällä on vielä nytkin, vaikka "ylikuumenemisen" merkit jo ovat nähtävissä, myönteiseksi koettu arvolataus.

Viljelmien työmenekki- ja työvoimakysymykset sen sijaan eivät ole minkään aktiivisen politiikan kehittämiskohteita. Muutokset tällä alueella ovat olleet monien seikkojen yhteisvaikutusta, enemmän seurausta kuin nimenomaista tahdonmuodostusta. Sitä paitsi nykyinen vajaa- ja ylityöllistävien viljelmien yhtäaikainen tilanne on melko uusi.

Maatiloilla työhön ja työvoimaan liittyvät ratkaisut ovat aktiivisen pohdinnan kohde. Kuitenkin lienee oikein päätellä, että viljelijäperheiden ratkaisulta ja liikkumavara on tällä alueella huomattavasti pienempi kuin tuottavuuskysymyksessä. Ajautuminen johonkin työtilanteeseen tilalla on usein sattuvampi ilmaisu kuin työhön hakeutuminen.

Kolmas muutoksen alue, elinkeinon uusjako alkutuotannon tappioksi, ei näin ymmärrettynä ole minkään tahon tarkoitus. Sen sijaan tuotteiden laatutason kohottaminen ja markkinoinnin järjeistäminen ovat sitäkin "luonnollisempia" tavoitteita. Maaseudun elinkeinotoiminnan kannalta tulos on sama: kaventuminen. Kuluttajien intressien ja tuottajien osuustoiminnan yhteisetu johtaa maaseudun toimeentuloperustan pelkistymiseen.

Sivuansioitoiminta on myös jäänyt tarkoitettun yhteiskunnallisen ohjauksen ulkopuolelle, eikä se ole saanut tukea muiden toimintalohkojen seurauksena – pikemminkin päinvastoin. Huomionarvoinen muutoksen indikaattori siitä on tullut viljelijäperheiden pakkotilanteiden ja valintojen takia. Maatilatalouden kaventumisella ja sivuansioitoiminnan lisääntymisellä on ilmeistä yhteyttä, vaikka se ei tila – tai aluetasolla yleensä todennukaan.

Ohjaustasojen uusi painottuminen

Muutoksen aiheuttajia etsittiin edellä valtakunnan ja yksilön tai maatalan tasoilta, joilta ne näyttävät vuonna 1980 parhaiten löytyvän. Yhteiskunnan toiminta- ja ohjaustasojen merkityksessä onkin tapahtunut huomattavia muutoksia.

Seuraavassa arvio maaseudun asukkaan päätöksentekoon ja toimintaan vaikuttavien tasojen painopisteistä ennen, ehkä 1950-luvulle asti, ja nyt. (merkittävät isolla)

Ennen	Nyt
Yksilö	YKSILO
PERHE/MAATILA	Perhe/maatila
KYLÄ	Kylä
Kunta	Kunta
Maakunta	Maakunta
VALTAKUNTA	VALTAKUNTA

Kylä on menettänyt merkitystään. Yleensäkin välittävien tasojen pehmentävä, asukasta tukeva vaikutus on jäänyt pois.

Muutosten vaikutus kylään

Määritettäessä kylän asemaa se on eri tasojen integraatiossa sijoitettava omaan paikkaansa valtakunta-väliporras-kunta-kylä-perhe-yksilö-ketjussa. Mitkä suunnitelmat ja päätökset tehdään kullakin tasolla? Kylän uudelleen sijoittamiseksi malliin joudumme kysymään, mitä pitäisi siirtää pois muilta tasoilta ja mitä tärkeää, mutta hoitamatta jäänyttä saadaan kylätoiminnalla edistetyksi?

Näitä kylätoiminnan virikkeitä ja esteitä tutkimalla tarkastelu pysyy yhteydessä, jossa kylätoiminnan tuloksellisuus määräytyy:

Kylä on osa suunnittelun ja päätöksenteon kenttää ja keskinäisessä vuoro-suhteessa kaikkiin muihin osiin. Muut osat toimivat kylätoiminnan arvioinnissa nimittäjinä. Kylätoimintaa ei pidä arvioida eikä siihen pidä asettaa odotuksia niin kuin se olisi sekä osoittaja että nimittäjä. Tällöin se olisi repäisty irti yhteydestään. Kylässä mahdollisten suunnittelukäytäntöjen moninaisuudesta syntyy helposti näköharha.

Eli vastaus kylätoiminnan tarkoituksenmukaisuuteen ja kylän uuteen nousuun tulee siitä, miten kylätoiminta pystyy vastaamaan niihin muutoksiin, mitkä kylää ovat kohdanneet viime vuosikymmeninä. Kylätasoisina alussa mainitut muutokset ilmenevät seuraavasti:

- yhteisyyskokemukset ja -odotukset ovat vähentyneet
- yhteistoiminta on vaikeutunut
- työn välittyminen on vaikeutunut

Kylätoiminta saa kesto vaikutusta pystyessään irrottamaan kyläläisiä em. seurauksista. Vaikka ongelmien alkuperä ei olekaan kylästä, voi tehokkain vastaisku silti tulla kylätasolta.

Toimeentulon rakenne

Muutostrendit johtavat kysymään: Millä toimilla maaseudun etupäässä maatalousväestöön lukeutuvan runkoväestön toimeentuloperustaa voidaan

avartaa? Eikö tärkeää olisi vaikuttaa työn ja sen tekijän kohtaamiseen sekä helpottaa resurssien (tiedon, taidon, koneistuksen, tilan jne.) yhdistymistä? Tässä katsannossa nousevat esille ne maa- ja metsätalouden kehittämiskeinot, jotka ottavat huomioon viljelijät ryhmänä ja kyläläiset yhteisönä. Mistä siis maaseudun runkoasukkaan työ ja toimeentulo koostuu?

Asetelma 1. Toimeentulon sektorit, niiden keskeinen problematiikka ja ongelmat.

Sektorit	Olennaiset kysymykset	Ongelmat
Maatalous	- kannattavuus - uudet tuotteet	- kustannuskriisi - pienet markkinat/ tuotantokatot
Metsätalous	- puun hinta - työ	- kasvava ulkom. kilpailu - työn eliminoituminen - uudistumisen hitaus
Liitännäiselinkeinot/ tilanpitoon kytkeytyvä muu yritystoiminta	- uudet alat - "vanhojen" laajentuminen	- ideat - koulutus - rahoitus - markkinointi
Rinnakkaiselinkeinot/ palkkatyö	- työpaikkojen absoluuttinen- määrä - "pienien töiden" teettämi- nen ja tekemiskelpoisuus - työuraansa harkitsevien, "ratkaisijoiden" koulutus	- työpaikkojen ala laventu- nut samalla kuitenkin niiden määrä vähentynyt. - verotus - koulutuksen saaminen
Tulonsiirrot	- vaikutus jatkuvuuteen	- kustannusten maksajat

Toimeentuloperustan laajentamismahdollisuudet

Em. toimeentulotekijöitten laajentaminen on monien kuntasuunnitelmien ja kehittämissohjelmien tavoite. Kunkin sektorin sisäisiä ja ulkoisia edellytyksiä laajentumiselle sietää arvioida.

Sisäisissä edellytyksissä on kyse syvän maaseudun perheviljelmien omista edellytyksistä, joita arvioidaan muutostekijöitä ja toimeentulotekijäin ongelmia vasten.

Ulkoisissa edellytyksissä katsotaan toimeentulotekijän tai näiden yhdistelmän ulkopuolelta. Pyritään ottamaan huomioon ne muutospaineet ja ongelmat, mitkä väistämättä toimeentulotekijään kohdistuvat.

Asetelma 2. Arvio maaseudun toimeentuloperustan laajentamismahdollisuuksista toimeentulotekijöittäin.

	ulkoiset edellytykset	sisäiset edellytykset
1 Maatalous	-	+
2 Metsätalous	-	+
3 Liitännäiselinkeinot	+	-
4 Rinnakkaiselinkeinot	-	+
1 ↔ 2	-	+
1 + 2 ↔ 3	+	+
1 + 2 ↔ 4	+	+
3 ↔ 4	-	-
1 + 2 ↔ 3 ↔ 4	-	+

+ = kohtuulliset
- = vähäiset

Suomen maaseudun ongelmat ovat suuressa määrin ulkoapäin ohjautuneita. Takaisin voidaan iskeä toimeentulotekijöitä sisäisesti laajentamalla ja niukkoja toimeentulotekijöitä, vähäistä toimintaa, yhdistämällä. Tätä taustaa vasten onkin tarpeen tarkastella maatilatalouden kehittämistoimia.

Maatilatalouden kehittämisen linjat

Kattava ja tällaiseen analyysiin relevantti kehittämistoimien ryhmitys voisi olla esim. seuraava:

1. Rationalisointi
 - sisäinen
 - ulkoinen
2. Erikoistaminen
3. Yhteistoiminta
4. Sivuansiotoiminnan edistäminen

Kiistatonta lienee, että yhteiskunnan toimet ovat keskittyneet rationalisointiin ja tilakohtaiseen erikoistumiseen. Samalla ohjaustasojen valta-akseli on painunut yhä pelkistetympin valtakunnallisen tuotanto- ja rahoituspolitiikan ja maatilalan, itse asiassa isännän, välille. Kylän ja perhekokonaisuuden merkitys on murtunut.

Yhteistoiminta ja sivuansiotoiminnan, monitoimisuuden, edistäminen ovat yhteisöä edellyttäviä ja tukevia kehittämislinjoja. Kylän roolin vahvistuminen maaseudulla on hyvin paljon riippuvainen siitä, halutaanko maatilatalouden kehittämislinjojen painopistettä siirtää yhteistoiminnan ja monitoimisuuden puolelle. Alussa mainitut muutosindikaattorit kyllä puoltavat siirtoa. Sen sijaan sektoroitunut ja horisontaalisuuden lähes tyystin hävittänyt suunnittelu- ja hallintojärjestelmämme sekä tämänmukainen virkamiehistömme ei lupaa nopeaa edistystä. "Rakenteellinen jarrutus" ei kuitenkaan muuta sitä tosiasiaa, että perhe-, kylä- ja kuntataso tarvitsevat toimialansa laajentamista.

.2 JOHTOPÄÄTÖKSET

.2.1 Työryhmäraportti

Työryhmä n:o 7
Pj. Prof. Lauri Hautamäki
Siht. VTK Eero Uusitalo

Työryhmän monipuolisen keskustelun voisi tiivistää neljäksi kylien ongelmia käsitteleväksi näkökohdaksi, kolmeksi parannusehdotukseksi ja kahdeksi erityishuolenaiheeksi.

Kylien ongelmia arvioitaessa korostettiin seuraavia näkökohtia:

1. Ongelmien kokonaisuus

Mm. siksi, että kylät ovat huomattavan erilaisia ja kylän asema yhtenä ohjaus- ja päätöksentekotasona on muuttuva, ei ole yhtä lääkettä kylien ongelmiin.

Esim. kylätoiminta ei yksistään tällainen ole, vaikka sillä onkin saavutettu hyviä tuloksia ja se on välttämätön keino kylien taantumisen ehkäisemiseksi ja kylien uudelle nousulle.

2. Maailmankuvan muutos

Yhteiskuntamme on melko nopeassa tahdissa siirtynyt yksiarvoisuudesta moniarvoisuuteen. Tähän on liittynyt varsin voimakas yhteiskunnallisen toiminnan sektoroituminen, ihminen on tavallaan viipaloitu. Nyt olisi uudelleen löydettävä ihmisen kokonaisuus, erityisesti yhteiskunnan toimien nykyisestä kohteesta, toiminnan subjektiksi. Maailmankuvan muutokseksi voisi myös luonnehtia selvää pyrkimystä makrosta mikeroon, mikä nyt näkyy tutkijoiden ja suunnittelijoiden, poliitikkojen "olennaisten" asioiden painotuksissa verrattuna kymmenen vuoden takaiseen aikaan. Yhteiskunnan rakenteesta, raha- ja valtavirroista on siirrytty keskustelemaan asukkaan, kyläläisten jokapäiväisestä elämänpöörästä. Tähän liittyy myös viivettä. On havaittavissa, että päättäjien mikron hallinta on myöhäsyntyistä ja karsastavaa. Eräänä esimerkkinä taaksejättöisyydestä mainittiin keskustelussa kaikkien puolueiden maatalouspoliittiset ohjelmat. Ne ovat juuri sellaisia, kuin asioiden nyt uskotaan olevan. Ongelma onkin siinä, että tarvittaisiin kehittämissuunnitelmia, jotka ennakoivat tulevaisuutta ja pyrkivät muutoksiin.

3. Toimeentulon taso ja laaja-alaisuus

Toimeentulosta huolehtiminen on kylien kehittämisen peruskysymys. Ryhmässä tuli esille jälleen kerran ajatus alueellisesta omavaraisuudesta, millä turvattaisiin laajenevat tuontantomahdollisuudet nimenomaan maamme pohjois-osille. Toisena näkökohtana korostettiin sitä, miten maa- ja metsätalous eivät enää riitä ainoaksi kylien elinvoiman lähteeksi ja mikä vielä tärkeämpää, ainoaksi perheen toimeentulon rakennuspuuksi. Tuotiin esille, miten useiden ansiolähteiden yhdistäminen on ollut perinteinen toi-

meentulon varmistamisen muoto maaseudulla, mutta tästä moniammattikäytännöstä ei ole yhteiskunnan toimesta tehty kehittämisvälinettä siten, kuin se olisi mahdollista.

4. Omatoimisuus

Vaikka kylätoimintaa ei nähtykään ainoana lääkkeenä kylien ongelmiin, korostettiin erityisesti kyläläisten omaehtoisen toiminnan merkitystä. Sen avulla saadaan konkreettista parannusta aikaan ja uskoa kylän tulevaisuuteen. Tähän omatoimisuuden näkökohtaan voisi liittää myös ryhmän toivomuksen lainsäädännön väljentyisestä, ts. alueelliselle ja paikalliselle tasolle tulisi antaa enemmän liikkumavaraa. On myös nähtävissä, että kuntien virkamiehistö, näiden tehtäväkuva ja tehtävien rajat eivät vastaa tämän hetken tarpeita. Osaksi varmaan tästä syystä kyläläisten omatoiminen puuhailu helposti jää viranomaistoiminnan ulkopuolelle, eli vedetään raja kohtaan, johon se ei kuuluisi.

Kyläongelmien ratkaisukeinoja etsittiin kolmelta lohkolta:

1. Nk. maaseutupaketti eli eri hallinnonalojen maaseutua kehittävien hankkeitten yhteen vetäminen herätti toiveita ja sitä kiirehdyttiin. Maatalouden roolista maaseutupaketissa käytiin keskustelua. Todettiin, että maataloudessa tarvittaisiin parlamentaarisella tasolla sovittua kehittämisohjelmaa. Sekä kehittämisohjelmassa että maaseutupaketissa on realistista ja välttämätöntä nähdä maatilatalous elinkeinotoimintana, jossa yhdistetään useita ansiolähteitä.
2. Tutkimuksen nykyistä runsaampi hyödyntäminen nähtiin yhtenä kehittämiskeinona. Tässä yhteydessä tulivat esille mm. tilastoyksiköitten, erityisesti kylää ja perhettä koskevien tietojen, kehittämistarve. Todettiin, että tutkimus on pääosiltaan ollut suuralueisiin ja yleistettävyyteen perustuvaa ja keskiarvoihin liiaksi tukeutuvaa. Tämä on merkinnyt sitä, että juuri mikrotason tieto, josta nyt uutta päätöksenteon perustaa voidaan saada, on peittyänyt. Kehittämiskeinoja etsivän tutkimuksen on nyt tukeuduttava yksittäisiin esimerkkeihin.
3. Kuntasuunnittelua tulisi kyläkohtaistaa. Sektorisuunnittelun rinnalle tarvitaan suunnittelua, jossa kylät nähdään toimintayksikköinä. Kunta on monissa tapauksissa liian suuri yksikkö.

Työryhmän erityisenä huolenaiheena oli vanhusten asema kylillä. Vaikka vanhusten olojen parantamiseksi on tehty työtä, näyttää siltä, että tarvitaan lisää tutkimus-, yhteis- ja kokeilutoimintaa. Vanhuksista on päässyt muodostumaan unohdettujen ja syrjään siirrettyjen ryhmä. Toinen tällainen ryhmä on nuoret 15-20-vuotiaat, joita vielä kylissä asuu, mutta joiden asema on heikko. Kuitenkin kylä tulevaisuus lepää juuri näissä nuorissa.

.2.2 Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia

- On olennaista miettiä kylän roolia maaseudun muutoksessa ja lähtea liikkeelle maatilatalouden harjoittajista (Eero Uusitalo).
- Kyläkäsité pitäisi määritellä. Kylät ovat eri puolilla Suomea niin perusteellisesti erilaisia (Juhani Vainio).
- Syrjäkylien ihmiset ovat "pähän potkittuja". Itsetunto on heikko. Tämä aiheuttaa passiivisuutta, sisäisiä ristiriitoja ja yhteishengen puutetta (Lauri Hautamäki).
- Maalaiskylät ja keskukset ovat ikäänkuin siiamilaiset kaksoset; ne lihovat ja laihtuvat yhdessä (Uno Varjo).
- Meidän on otettava tämä peruselinkeino (maatalous) omaehtoisena, erikoislaatusena ammatinharjoittamisen miljöönä ja muotona tutkimuksen ja suunnittelun kohteeksi (Eero Uusitalo).
- Maatilatalous kytketään yhä useammin muuhun yritystoimintaan ja ennen kaikkea palkkatyöhön; perhekohtainen toimeentulo rakentuu yhä enemmän sivuansio toiminnan kautta (Eero Uusitalo).
- Tämän hetken työvoimahallinnon ja maatalouden vajaatyöllisyys- ja ylityöllisyysongelmilla ei ole minkäänlaista korrelaatiota (Eero Uusitalo).
- Lauri Hautamäki lupasi eilen selostaa toiminnallisen kylän - sitä ei ole vielä tullut todetuksi (Juhani Hakala). Sellaista ei oikeastaan olekaan (Eero Uusitalo).
- Meillä on 10-15 vuoden aikana elintarvikkeisiin käytetyn rahan osuus palkasta pudonnut kolmanneksen ja samalla on kestokulutushyödykkeiden osuus huomasti kasvanut. Olemme siis siirtäneet ruokaan tarvittavaa rahaa stereoihin ja väritelevisioon ja autoihin ja eläneet hyvinvointielämää, osittain viljelijöiden kustannuksella (Juhani Hakala).
- Näkisin, että olisi mahdollista kehittää sellaisia työpaikkoja, joissa perheenjäsenet ovat vastuullisia työpaikan haltijoita. Se kuka perheessä sitten käy työssä, on perheen sisäinen asia (Eero Uusitalo).
- Radio ja televisio ovat tuoneet sinne maaseudun syrjäkylään kaikenlaista elämisen mallia. Ihmisiä houkuttellen ja irroitetaan juuristaan. Vanhat perinteiset arvot on haluttu täydellisesti romuttaa. On luotu valtava tukiaissysteemi ja avustussysteemi ja kansaa on opetettu, että se emo sitten tuo (Timo Hämäläinen).
- Työttömyydestä on luotu tähän maailmaan instituutio, jota hyvin hellästi hoidetaan niin, että se pysyy ja säilyy. Monet nuoret ovat vieraantuneet työnteosta ja vastuusta, alkoholipolitiikka ja työttömyyskorvaukset ovat tuoneet viikonloppuhumalat (Timo Hämäläinen).

- Alkoholipolitiikan ja yleisen moraalin höltyminen ovat aiheuttaneet paljon ahdistusta aivan syrjäkyliä myöten. Asenteiden muuttamisella on tuhottu paljon elämää ja lisätty turvattomuudentunnetta (Timo Hämäläinen).

.2.3 Tiedontarve

- Maatilojen työvoimapula tulevaisuudessa .
- Maatalousväestön sivuansiomahdollisuudet .
- Tilojen yhteistoiminnan kehittämismahdollisuudet .
- Kylätoiminnan uudet mahdollisuudet .
- Alueellisten rakennemuutosten nykyvaiheet, erityisesti kuntakeskus - syrjäkylä-asetelma .
- Maaseudun ja maaseudulla asumisen uudelleen arviointi .
- Pohjois-Suomen syrjäseutujen elinolosuhteiden parantamismahdollisuudet .
- Kylätoiminnan liittämismahdollisuudet kunnalliseen organisaatioon .
- Toiminnallisen kylän määrittely ja teoria .
- Maa- ja metsätalous omaehtoisena, erikoislaatuiseana ammatinharjoittamisen miljöönä ja muotona .

11. VÄESTÖPOLITIIKAN UUDET KEINOT

.1 TYÖRYHMÄALUSTUKSET

.1.1 Muuttoliikkeeseen vaikuttaminen Toim.joht. Jouko Hulkkio

Ennen kuin käsittelen väestöpolitiikan uusia keinoja ja niiden mahdollisuuksia vaikuttaa maan sisäiseen muuttoliikkeeseen, kertaan lyhyesti onko ja minkälaisia vanhoja keinoja ollut ja mikä niiden mahdollinen vaikutusteho on ollut.

Väestön määrään lähinnä syntyvyyteen vaikuttaviksi keinoiksi luetaan perinteisesti perhepoliittiset tulonsiirrot sekä muut lapsiperheille tarkoitetut tuet ja palvelut. Perhekustannusten tasausjärjestelmät – meillä lähinnä lapsilisäjärjestelmä, äitiysraha ja -pakkaus sekä lapsista annettavat verovähennykset – tukevat kaikkia perheitä riippumatta näiden asuinpaikasta. Samoin asumistuki, asuntohallituksen lainat, perhe-eläkkeet, sotilasavustukset sekä lapsen elatustuki ja hoitotuki myönnetään asuinpaikasta riippumatta. Yleensä voidaan sanoa, ettei näillä ole vaikutusta eikä niillä ole pyrittykään vaikuttamaan perheiden päätöksiin pysyä tai muuttaa asuinpaikkaa. Niiden tavoitteena on sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteuttaminen.

Perheille tarjotaan yhteiskunnan toimesta myös erilaisia palveluja. Perhepalveluiksi luetaan julkisen sektorin tarjoamat äitiys- ja lastenneuvolatoiminta, kotipalvelut, kasvatustarjonta, lasten päivähoitopalvelut sekä yksityisten kansalaisjärjestöjen sekä kirkon ja eräiden kuntien järjestämät palvelut kuten avioliitto- ja perheneuvonta, äitien ja lasten lomatoiminta sekä äiti- ja lapsikotitoiminta.

Palvelujen saavutettavuuteen vaikuttaa tietenkin se kuinka taajassa palvelupisteitä on. Äitiys- ja lastenneuvolatoiminta on vanhin, pisimmälle kehittynyt ja myös parhaiten asiakkaiden tavoitettavissa. Kunnallisten kodinhoitajien palvelujen alkuperäinen ajatus tukea lapsiperheitä on suuntautunut monessa kunnassa vanhusten hoitamiseksi ja auttamiseksi. Kodinhoitopalvelujen saamisessa lapsiperheet ovat yleensä vaikeuksissa, eivätkä palvelut esim. Helsingissä ole paremmat kuin muualla Suomessa, pikemminkin huonommat.

Lasten päivähoitopalvelut ovat syntyneet luontevimmin kaupunkeihin ja asutuskeskuksiin. Palvelun tarjonta ei useinkaan ole pystynyt tyydyttämään kysyntää. Toisaalta harvaan asutulle alueelle ei ole taloudellisesti tarkoituksenmukaista järjestää tällaista kallista palvelua. Lapsen saaminen päivähoitoon on huomattava yhteiskunnan antama tuki, jota ilman ovat jääneet kaikki ne perheet, joiden lapset eivät ole joko sopineet tai eivät ole voineet saada lasta päivähoitoon. Lasten hoidossa yhteiskunnan tuki ei ole toteutunut lapsi-

kohtaisesti ajatellen oikeudenmukaisesti. Kotihoitoa ei ole tuettu kuin koe-
luontoisesti eikä sitä vielääkään ole hyväksytty samanarvoiseksi hoitomuodoksi.
Tässä suhteessa eriarvoisuus rehoittaa maassa. Onko tällä politiikalla ollut
muuttoliikkeeseen vaikutusta, en osaa arvioida. Tuskin. Niinikään luulen, että
muiden perhepoliittisten erityispalvelujen oleminen tai puuttuminen paikka-
kunnalta ei ole ollut muuttopäätöstä tehtäessä keskeisin tekijä. Ehkä kuitenkin
"rikkana rokassa".

Väestöpolitiikan perhepoliittisista keinoista ei löydy perusteita sille, että
niillä olisi pyritty vaikuttamaan väestön sisäiseen muuttoliikkeeseen. Keinot
ovatkin olleet alue- ja työvoimapolitiittisia.

Poliittiset tavoitteet

1960-luvun alussa virisi maassamme keskustelu yhteiskuntasuunnittelusta,
mikä sai myös maakuntapolitiittisia näkökohtia. Huoli maakuntien tyhjene-
misestä teollistuvan Etelä-Suomen työpaikkaimun johdosta oli suuri. Eräänä
vastalääkkeenä nähtiin maakuntaitsehallinto sekä maakunnan taloudellisen ja
kulttuurillisen toiminnan elvyttäminen. Maakuntaitsehallinto on vieläkin to-
teutumatta poliittisten erimielisyyksien ja valtion hallinnon virkamiesten
vastustuksen johdosta.

Kullekin puolueelle ilmestyi aluepoliittiset ohjelmat, joissa oli ilmaistu
puolueen aluepoliittiset tavoitteet. Työpaikkojen turvaaminen oli keskeinen
tavoite, keinot vaihtelivat.

Huhtikuun 15 päivänä 1966 annettiin laki kehitysalueiden talouden edistä-
misestä, mikä laki säädettiin uudelleen 30.12.1969 vuosiksi 1970...75. Lain
mukaan valtion erityisin talouspoliittisin toimenpitein pyritään tuotannon ja
elintason kohottamiseen sekä työllisyyden ja toimeentulon turvaamiseen
niissä osissa maata, joissa taloudellinen kehitys on olennaisesti jäljessä maan
muista osista. Kehitysalueelakia seurasi nippu sen toteuttamista edistäviä
taloudellisia lakeja.

Säädetyt lait olivat poliittisten tavoitteiden kompromissejä, mutta tuovat
esille ne tavoitteet, joihin valtiovalta pyrki kehitysaluepolitiikalla. Suoranaisia
väestöllisiä tavoitteita niissä ei asetettu, vaikka täystyöllisyyden turvaamisen
eräänä päämääränä oli 1960-luvulla säädetyissä laeissa myös jarruttaa väestön
muuttamista etelän kaupunkeihin. Tässä pyrkimyksessä ei onnistuttu erikoi-
sen hyvin, mikä näkyy vieläkin yhteiskunnassamme erilaisina rakennemuutos-
ten ja muuttoliikkeen aiheuttamina aineellisina ja henkisinä vaikeuksina.

Kehitysaluepolitiikasta siirryttiin 1970-luvulla alueellisen kehityksen edis-
tämispolitiikkaan. Vuonna 1975 asiasta annetun lain tavoitteet ovat seuraavat:
"Tuotantotoimintaa tukemalla sekä yritysten sijoittumisesta ja julkisia palve-
lujä ohjaamalla on valtion toimenpitein pyrittävä tarkoituksenmukaisen alue-
jaon puitteissa turvaamaan koko maassa tasapuolisesti kunkin alueen väes-
tölle pysyvän työpaikan saannin mahdollisuus, tulotason nousu ja tärkei-
den palvelujen saatavuus sekä muutoinkin edistämään eri alueiden elinkeino-
ja yhdyskuntarakenteen tasapainoista kehitystä."

Lain mukaan valtion viranomaisten on toiminnassaan muun ohella edis-
tettävä erityisesti tasapainoista alueellista kehitystä.

Väestöllinen nykytilanne

Harjoitetun politiikan tuloksia arvioidaan tässä seminaarissa monilta eri tahoilta, joten keskityn tässä vain väestölliseen tarkasteluun ja sen vaikutuksiin poliittiseen päätöksentekoon.

Nuorta tervettä työvoimaa siirtyi muuttotappioalueilta - lähinnä Itä- ja Pohjois-Suomesta - etelän kaupunkeihin. Tämän lisäksi tapahtui maakuntien sisällä väestön kasautumista maakuntakeskuksiin ja taajamiin. Muuttoliikkeen mukana myös perheellistymismallit lähenivät toisiaan. Väestöntutkimuslaitoksessa tehdyn Maailman hedelmällisyystutkimuksen mukaan perhekoossa ei enää ole suuria eroja maan eri osien välillä. Oulun läänissä syntyvyys on vielä niin korkea että väestö uusiutuu, muualla se ei enää uusiudu. Helsingissä keskimääräinen lapsiluku perheissä on enää 1.1 lasta, koko maassa 1.7. Maakunnat eivät ole enää työvoimareservejä.

Eräät maakunnat ovat menettäneet muuttoliikkeen seurauksena myös poliittista merkittävyyttään, kuten alla oleva taulukko osoittaa:

Vaalipiirien asukasmäärät ja kansanedustajien paikkojen jakautuminen

	Asukkaita	Kansan- edustajia vaaleissa	Asukkaita	Kansan- edustajia vaaleissa
	1962	1962	1978	1978
Helsinki	476 436	20	484 879	20
Uusimaa	876 399	17	1 111 067	26
Turku, etel. } Turku, pohj. }	665 614	16 14	701 176	17 13
Ahvenanmaa	21 098	1	22 542	1
Häme, etel. } Häme, pohj. }	592 446	14 12	661 107	15 13
Kyme	343 136	15	345 872	15
Mikkeli	232 895	11	209 375	9
Pohjois-Karjala	202 970	10	176 825	7
Kuopio	269 122	12	251 600	11
Keski-Suomi	247 888	11	241 793	10
Vaasa	445 219	20	428 122	18
Oulu	413 794	18	413 244	17
Lappi	212 661	9	195 365	8
		200		200

Vuodesta 1962 vuoden 1979 eduskuntavaaleihin Uudenmaan lääni on lisännyt edustajapaikkojaan 17:stä 26:een, Itä- ja Pohjois-Suomen vaalipiirien menettäessä kukin 1...2 paikkaa, Pohjois-Karjala jopa 3 paikkaa. Teollisuus-Suomen parlamentaarinen edustavuus ja samalla poliittinen valta on kasvanut

97 paikasta 107 paikkaan eli enemmistöksi. Etelä-Suomessa on myös vanhempi väestörakenne, mikä seikka yhdessä poliittisen enemmistön kanssa on vaikuttamassa lähitulevaisuuden aluepolitiikan sisältöön ja päämääräasetteluun.

Väestöpolitiikan uudet keinot

Puolueet ovat viime aikoina julkaisseet "tienviitat", "tavoitteet" ja "ohjelmat" 1980-luvulle. Väestöpoliittisia tavoitteita en ole niistä löytänyt, mutta kylläkin runsaasti perhe- ja asuntopoliittisia tavoitteita.

Hallituksen perhepoliittinen selonteko eduskunnalle viime keväänä sisälsi hallitusvastuussa olevien puolueiden perhepoliittisten ohjelmien eräänlaisen yhteensovittelun. Väestöliitto lausui kannanotossaan tyytyväisyytensä tällaisen selonteon ilmestymisestä ja toivoi, että hallitus vastaisuudessaakin määrärajoin antaisi perhepoliittisen selonteon. Selonteon heikkous on siinä, että se rajoittuu pääosin sosiaali- ja terveystieteiden toimialaan kuuluviin perhepoliittisiin toimenpiteisiin ja niiden edistämiseen. Niin ikään siitä puuttuu "aineeton perhepolitiikka", millä tarkoitetaan ihmisten asenteiden ja arvomaailman muokkaamista lapsille ja lapsiperheille myönteiseen suuntaan.

Puolueiden ohjelmien ja hallituksen perhepoliittisen selonteon tavoitteista ei löydy uusia väestöpoliittisia keinoja muuttoliikkeeseen vaikuttamiseksi.

Puolueiden aluepoliittisista tavoitteista on saatavissa joitakin tähän aiheeseen sopivia tarttumakohtia. Kaikki puolueet näyttävät hyväksyvän sen, että kansalaisilla tulee olla asuinpaikasta riippumatta tasapuoliset mahdollisuudet saada toimeentuloturva, työtä ja sivistyksellisiä ja terveydellisiä palveluja. Elinympäristön turvallisuus, elinolosuhteissa vallitsevien erojen tasoittaminen, muuttoliikkeen tasapainottaminen, teollisuuden ja palvelutoimintojen sijainnin ohjaus, maakuntaitsehallinto, aluehallinnon uudistaminen lääninhallintoa demokratisoimalla sekä epätasaisia alueellista kehitystä synnyttäviin ja ylläpitäviin tekijöihin puuttuminen ovat muutamia esimerkkejä mainitakseni puolueiden alueellisen tasa-arvoisuuden tavoittamisen päämääriä ja keinoja.

Varsinaisiksi väestöpoliittisiksi keinoiksi niitä tuskin voi sanoa. Aluepolitiikan väestöllistä tavoitetta en ole löytänyt yhdestäkään puolueohjelmasta nimenomaisesti lausuttuna. Kun väestölliset tavoitteet puuttuvat, puuttuvat luonnollisesti myös väestölliset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi. Oletan kuitenkin, että kaikilla hyvillä, mutta keskenään ristiriitaisilla tavoitteilla pyritään maamme eri osien asuttuna pitämiseen ja eri osissa asuvien kansalaisten elinolosuhteiden parantamiseen. Mitkä todelliset päätökset sitten aikanaan ovat, sitä on vaikea arvioida. Takavuosien yritykset muuttoliikkeen tasaamisesta ja toimeentuloturvan järjestämisestä kotiseudulla eivät onnistuneet kovinkaan hyvin. Liikkeelle lähdettiin liian myöhään ristiriitaisin tavoittein ja liiaksi omia poliittisia päämääriä ajatellen, eikä kansalaisten yhteistä hyvää toteuttaen. Ehkäpä tästä on otettu opiksi uudelle vuosikymmenelle siirryttäessä. Väestöllisenä seurauksena 1960- ja 70-lukujen muuttoliikkeestä sekä aineellisen ja henkisen ympäristön muutoksista on syntyvyyden liiallinen lasku ja väestön ikärakenteen vanhentuminen. Edellä sanotusta ilmenee, että en usko kovinkaan paljon voitavan vaikuttaa muuttoliikkeeseen väestöpolitiikan tavanomaisilla keinoilla.

Ennen kuin ryhdytään tarkastelemaan uusia keinoja, on sovittava siitä, mitkä ovat tavoitteet. Tähän löytää vastauksen edellä kuvatuista alueellisen kehityksen edistämistä annetusta laista, puolueiden ohjelmista ja nykyisen hallituksen ohjelmasta.

Yleisesti voitaneen sanoa, että tavoitteena on alueellisten kehityserojen tasoittaminen ja koko maan työllisyyden hoitaminen, millä toiminnalla oletetaan voitavan vähentää maan sisäistä muuttoliikettä idästä ja pohjoisesta etelään.

Muuttoliikkeestä puhuttaessa unohdetaan usein kunnan sisäinen muutto-
liike, joka voi olla hyvinkin vilkasta. Aikuinen ihminen ei tästä pahemmin kärsine, mutta lapselle ja nuorelle asuinympäristön tuttuuden ja turvallisuuden sekä näihin sisältyvien ihmissuhteiden menettäminen on suuri menetys. Jos vanhemmat kysyisivät lastensa mielipidettä ennen asunnon vaihtamista, niin moni tarpeeton asunnonvaihtaminen jäisi tekemättä. Aikuiselle ihmiselle muutama kilometri ei merkitse kohtaktien katkeamista, mutta lapselle se merkitsee ja nuorelle ihmiselle niiden vaikeutumista.

Ilmeistä on, että pitkien etäisyyksien maassamuuttoon voidaan vaikuttaa eniten arvostuksien kautta: maaseudun rauha ja pienkaupungin elämänmiljöö ovat ne näkemykset, jotka nousevat uuteen arvoon ja arvostukseen. Energian kallistuminen omalta osaltaan edistää asutuksen hajautumista pienempiin keskuksiin lähemmäksi kotimaisia energialähteitä. Asuntopolitiikan tulisi tulla tässä pyrkimyksessä ihmisiä vastaan.

Tähän asti ihmisiä on juoksutettu työn perässä. Ihmisarvoisempi lähestymistapa on luoda työpaikkoja sinne missä ihmiset asuvat ja missä asumisen ja elämisen olosuhteet ovat kaikinpuolin otolliset ja ihmisten arvomaailmaa vastaavat.

Työpaikkojen lyhytnäköinen ylläpitäminen on johtanut yhteisten varojen taitamattomaan käyttämiseen ja elinkelvottomien yritysten keinotekoisesti hengissä pitämiseen.

Suomalaiskansallinen virhe on ollut: menestyvää ei voi auttaa. Sen estää jo kateuskin. Tai jos autetaan niin ”yritystoiminnalle annettavan tuen vastineeksi valtiovalan on saatava lisää vaikutusmahdollisuuksia tuettavissa yrityksissä.”

Ajatellen Suomen asemaa ja työjakoa yhä kiristyvässä kansainvälisessä kilpailussa, meillä ei ole varaa tukea sellaista tuotantoa, joka voidaan tehdä halvemmalla kehitysmaissa. Varat on suunnattava kilpailukykyisten, korkeaa tietoa ja ammattitaitoa vaativaan teollisuuteen ja yritystoimintaan, jolla on pystyvä johto ja toimiva liikeidea. Vain tällaiset yritykset voivat taata työpaikan tulevaisuudessa. Maakuntien elinvoimaisia yrityksiä on tuettava erityisesti. Innovaatiota ja keksimistä on kannustettava. Valtion valvontaa ei tarvita. Siihen ei ole valtiovallalla edes resursseja. Erityisesti on edistettävä kauppasuhteiden solmimista kehitysmaiden kanssa, sillä se on varmin tapa luoda uusia markkinoita ja näin varmistaa täällä tehdyille hyödykkeille menekki ja ihmisille työpaikat.

.1.2 Dosentti Riitta Auvinen

Yhteiskunnan perustehtävä on lasten tuottaminen ja kasvattaminen. Ilman tämän tehtävän hoitamista käyvät yhteiskunnan muutkin toiminnot varsin pian tarpeettomiksi. Yhteiskunnallisen tuotannon kolmesta perustekijästä käyvät siis maa ja pääoma turhiksi ellei ole kolmatta tuotannontekijää, väestöä joka maata ja pääomaa käyttää.

Tämänpäivän lapset ja synnyttäjät muodostavat siis sen kivijalan, jolle huomispäivän yhteiskunta rakentuu. Tuo kivijalka on välttämätön, joskaan ei ole helppo tehtävä määritellä, miten tuo huomispäivän kivijalka tulisi muotoilla.

Tekee tässä mieleni tehdä rinnastus yhteiskunnan fyysiseen rakentamiseen, vertailla siellä vallitsevaa käytäntöä yhteiskunnan sosiaaliseen rakentamiseen. Tämänpäivän ja tulevaisuuden yhteiskunnan fyysisten rakenteiden muotoilua varten meillä on olemassa kokonaisia korkeakouluja, joissa työskentelee pitkälle erikoistuneita ammatti-ihmisiä ratkomassa rakentamisen erityiskysymyksiä. Siellä on myös pakko tehdä rakenteiden kantavuuslaskelmia sekä määritellä erilaisia jännevälejä. Kokonaan toisin on tilanne sosiaalisten rakenteiden kohdalla. Uudistuksia tehdään ad hoc-periaatteella, politiikan kädestä suuhun menetelmällä ilman todellisia kantavuuslaskelmia ja määriteltyjä jännevälejä. Ihmisen sosiaalisen tulevaisuuden rakentaminen tapahtuu siis -luvalla sanoen - varsin haparoiden ja mitä suurimman epävarmuuden vallitessa.

Ihmisen kyky sietää epävarmuutta on kyllä hämmästyttävän suuri, mutta epävarmuus oman tulevaisuuden suhteen koetaan kuitenkin yleensä kielteisenä. Ihminen pyrkii siis vähentämään omaan tulevaisuutensa liittyvää epävarmuutta, sikäli kuin se on hänelle mahdollista. Onhan syntynyt yhteiskuntapolitiikkaakin kokonainen haara, sosiaalipolitiikka, turvallisuuden tuottamiseksi ihmiselämään. Yhteiskunnan muuttuvissa tilanteissa ja uudelleen muovautuvissa rakenteissa sosiaalipolitiikka ei kuitenkaan ole tässä perustehtävässään onnistunut. Kun aineellinen turvallisuus on pystytty ihmisille takaamaan, turvattomuus onkin muuttunut aineettomaksi. Ja aineettoman turvattomuuden lähteet ovat puolestaan vaikeasti paikallistettavia sekä vielä vaikeampia pois juurittaviksi.

Turvattomuudella on vaikutuksensa ihmisten käyttäytymiseen. Jos tulevaisuus on peloittava, ottaa ihminen sen jo jokapäiväisessä elämässään huomioon tehdessään omaa elämänsuunnitelmaansa. Ja syntyvyyden säännöstely on erinomaisen suunnittelumenetelmä, joka on nykyisin jokaisen ihmisen käytettävissä.

Väestöntutkimuslaitoksessa tehty Maailman hedelmällisyystutkimuksen ensimmäinen Suomea koskeva osaraportti osoittaa, että ne väestöryhmät, jotka kokevat turvattomuutta omassa yhteiskunnassamme, eivät hanki lapsia samassa määrin kuin muut. Toisin sanoen turvattomuuden tunne johtaa perheen koon rajoittamiseen. Kun yhteiskunta ei pysty poistamaan turvattomuutta, vähennetään sitä itse syntyvyyden säännöstelyllä.

Saman suuntaisia tuloksia olen saanut myös omassa väitöskirjatutkimuksessani, joka perustui kuuteensataan naimisissa olevan ja lapsia kasvattavan

naisen haastatteluun. Naisten keskuudesta löytyi yllättävän paljon vieraantuneisuutta, turvattomuutta ja vieraantuneimmat olivat yleensä sitä mieltä, että ”nyt ei ole hyvä saattaa lapsia maailmaan”. Samoin he vastasivat myöntävästi väitteeseen ”nykyään on viisainta elää vain päivä kerrallaan ajattelematta mitä huomien tuo tullessaan” ja ”pelkään usein tulevaisuutta”. Tällaisesta asenneilmastosta on varmasti vaikea löytää synnyttäjiä, tulevaisuutemme kivijalan rakentajia.

Täällä läsnäoleville asiantuntijoille ei ole tarpeen kerrata yhteiskunnan rakenteiden muutosta ja siitä johtuneita uusia elämänilmiöitä. On todettava vain, ettei yhteiskunta koskaan valitse omaksi osakseen yhtä erityistä elämänsaarekettä, yhtä tiettyä rakennetta, vaan rakenteiden kokonaisuuden, eräänlaisen ”yhteiskuntakoneen”, jonka eri osien on pelattava saumattomasti yhteen.

Nykyisen yhteiskuntakoneen perusosa on työelämä ja siitä muuhun koneistoon saneltuva perusarvo tehokkuus. Nyt tehokkuuden ja itsensä toteuttamisen varsin itsekkäitä, jopa hybrisiä arvoja pyritään toteuttamaan - tehokkaasti-yhteiskuntakoneen niissäkin osissa, joissa nämä arvot tuottavat luvattoman paljon kärsimystä. Suhtaudumme mm. perheeseen samoin kuin luontoon, ylikulutamme sitä antamatta perheelle uusiutumismahdollisuuksia, vaikka perhe kuten luontokin edustaa uudistuvia luonnonvaroja. Seurauksena on kärsimystä, mm. väitöskirjani tulos, jonka mukaan yli puolet naisista oli sitä mieltä että nainen on luotu kärsijän osaan. Tuottanee myös meille kaikille ainakin vielä vaikeutta kuvitella tehokasta pikkulasta tai osallistuvaa vauvaa.

Nykyistä enemmän tulisi siis jatkossa keskustella siitä ihmiskuvasta, jonka varassa yhteiskunta toimii, jolle se perustaa laskelmansa. Onko lähtökohdana vain aikuinen, itseään ja vain itseään toteuttava ”menevä isä, osallistuva äiti” -ajattelu, jonka ajattelun toimivuuden lopullisena varmistajana nähdään yhteiskuntapolitiikka sosiaalipalveluineen, vai ovatko yhteiskunnallisen toiminnan lähtökohdat perhe- ja lapsimyönteisemmät, vähemmän aikuisten egoismista saneltuvat. Kaiken yhteiskuntapolitiikan tuloksena kun kuitenkin odotamme tarpeeksi myös tulevaisuudessa yhteiskuntakelpoisia kansalaisia.

On onni, että ihmisen sosiaalinen olemus on niin joustava kuin se on. Ihminenhan usein joutuu kuminauhan rooliin eri organisaatioiden ja instituutioiden välissä. Nuoret lapsiperheet ovat omassa yhteiskunnassamme jo kauan - liian kauan - olleet työn ja perheen välisen jännitteen säätelijöitä. Tämä näkyy syntyvyysluvuissa. Mutta onko todella mahdotonta purkaa tätä jännitettä jatkossa myös muunlaisin keinoin? Emmekö todellakaan pysty uudistamaan yhteiskuntaamme ennen kuin kansallisen itsemurhan edessä? Suomen sosiaalipolitiikan kehittämisessä suuret yhteiskuntapoliittiset uudistukset ovat yleensä olleet tulosta painostusryhmätoiminnasta, joka on saanut poliittiset päätöksentekijät vihdoinkin liikahtamaan. On tunnettua, että painostusryhmäajattelu johtaa demokratian periaatteille pohjautuvassa yhteiskunnassa helposti, liian helposti, kokonaisuusien unohtamiseen. Ne, joilla on valta ja voima, ulosmittaavat yhteiskunnasta enemmän kuin oman osuutensa. Suomalaisessa yhteiskunnassa lapsiperheet ovat jääneet lapsipuolen asemaan vallan käytössä taisteltaessa sosiaalipoliittisista resursseista. Kun kuuden hengen lapsiperheruokakuntaa kohti löytyy vaaliurnille vain kaksi ääntä, eläkeläisruokakunnis-

sa nämä samat kaksi ääntä on tasattava vain kahta ruokakunnan jäsentä kohti.

Harjoitetun sosiaalipolitiikan tarkastelussa onkin pakotettu joskus vakavasti kysymään, onko äänioikeus meillä todella oikein, oikeudenmukaisesti jakaantunut. Kokonaan pilailuksi ei voi enää käsittää sitä Jyväskylän kesän demokraatiakongressissa esitettyä ajatusta, että kuuden hengen ruokakunnalla olisi todella käytössään kuusi ääntä. Sillä perimmäinen selitys lapsiperheiden huonoon asemaan sosiaalipolitiikassamme tänään on perheiden poliittisten painostusmahdollisuuksien puute. Elämä koetaan huonoksi, turvattomaksi, mutta puuttuu keinot sen korjaamiseksi. "Auringonlaskun sosiaalipolitiikan" tuloksena elämän taivas alkaa rusottaa vasta siellä elämän ehtopuolella. - Mutta, tietenkin, sitäkin vastuullisemmin tulisi sosiaalipolitiikan sekä suunnittelijoiden että päätöksentekijöiden ottaa kantaa sosiaaliturvamme tasapainoisen, kaikkia kansalaisryhmiä tyydyttävän kehittymisen ja kehittämisen puolesta. Tämänpäiväisessä yhteiskunnassamme arvostetaan yhteiskunnallista valtaa, taloudellisia saavutuksia ja poliittisia meriittejä. Nämä kaikki ovat sellaisia ansioita, joita perheellisen on vaikea hankkia. Ihmiset, jotka keskittyvät perheensä hoitamiseen, siis yhteiskunnan täysin välttämättömän biologisen uusintamisen tehtävään, jäävät yhteiskunnallisen ansioitusjärjestelmän ja sitä tietä myös palkitsemisen ulkopuolelle. Heidät on helppo nollata. Eikä perhepolitiikka pysty nykyisin pitämään heidän puoliaan.

Perheen kannalta merkittäviä poliittisia ratkaisuja on Suomessa pahasti viivästyttänyt työssä käyvän äidin ja kotiäidin vastakkainasettelu. On muodostunut kaksi ryhmää ja kaksi puoluetta, jotka riitelevät keskenään. Seurauksena on, että perhepolitiikan uudistukset ovat jääneet toteuttamatta. Asiat polkevat paikallaan.

Perhepolitiikassa tulisi siis löytää yhteiskuntakelpoisen perheen ja yhteiskuntakelpoisen naisen malli. En pysty pitämään yhteiskuntakelpoisena vain yhden lapsen perhettä, joka on malli valtaosassa tämän päivän perheitä. Emme myöskään voine päätyä täydelliseen kotiäidin malliin emmekä naiseen, joka koko elämänsä ajan on kokopäiväisesti mukana työelämässä. Malli olisi löydettävä jostakin tästä väliltä.

Kehiteltäviltä malleilta edellytetään siis joustavuutta, jotta jatkossa vältettäisiin se tilanne, että uusien yhteiskuntarakenteiden ja ihmisen törmätessä toisiinsa, se on välttämättä ihminen, joka joutuu antamaan periksi tai venymään, koska instituutiossa ei tapahdu venymistä. On siis jatkuvasti, avoimesti ja rehellisesti uskallettava kysyä, säätelevätkö yhteiskunnalliset instituutiot vai ihmisen tarpeet yhteiskunnan kehittymistä. Eikä yhteiskunnan poliittista järjestelmää pidä päästää kehittymään niin, että järjestelmä itse sanelee sekä tavoitteensa että toimintatapansa. Kai demokratiassa politiikka on nivellettava yhteiskunnan reaaliseen tilanteeseen? Vieraantunutta politiikkaa ja yhteiskunnallista todellisuutta tuntematonta poliitikkoo emme tarvitse. Ehkä terve muistutus myös politiikan ja byrokratian kuolevuudesta olisi sitä, mitä väestöpolitiikan keinojen uudistuminen nyt edellyttäisi - vai odotammeko, että kansa kuolee ensin?

1.3 Lapsen asema muuttoliikkeessä

Apul.prof. Maija-Liisa Koski

Työpaikassani, TYKS:n lastenpsykiatrisessa osastoryhmässä, jouduimme kohtaamaan maassamuutto-ongelman aika voimakkaasti muutama vuosi sitten, kun lyhyen ajan sisällä hoitoon hakeutui eräältä uudelta asuma-alueelta esimurrosikäisiä ja murrosikäisiä nuoria, etupäässä poikia, joitten kaikkien oireilu oli samantyyppistä: kouluhaluttomuutta, karkailua, näpistelyä ja joskus myöskin tinnerin haistelua. Tavallisesti poika kuului jengiin, jonka muillakin jäsenillä oli samantapaisia vaikeuksia. Hoitoon hakeutumiseen vaikuttavana välittömänä tekijänä oli usein muutos pojan elämäolosuhteissa; koulussa koulun tai opettajan vaihtuminen, kotona esim. "uuden isän" astuminen perheen kuvioihin. Nämä tapahtumat olivat lisänneet jo olemassa olevaa, joskin lievempää sopeutumattomuutta.

Lasten psykiatrisen tutkimusvaiheen aikana tuli toistuvasti esiin seuraavallaisia piirteitä. Poika oli lähtöisin hajanaisesta perheestä, jolle oli tyypillistä isän puuttuminen tai isällä ei ollut biologista vanhemmuussuhdetta kyseiseen poikaan tai perheen isähahmo oli usein vaihtuva. Poika itse oli tutkimustilanteessa hiljainen ja miltei puhumaton, depressiivisen tuntuinen. Hänen oli hyvin vaikea löytää sanoja tunteilleen tai edes tiedostaa tunteitaan. Puhumisen sijasta hän ilmaisi itseään käytöksellään: toisaalta depressiivisellä olemuksellaan, toisaalta teoillaan, jotka usein olivat ympäristöä hämmentäviä, häiritseviä tai ärsyttäviä, joskus epäsosiaalisia.

Suuri osa hoitoon hakeutuvien nuorten perheistä kuului maassamuuttajiin ja suuri osa heistä oli saapunut paikkakunnalle äskettäin. Vaikka perheellä oli ehkä ollut vaikeuksia jo aiemminkin, olivat ne muuton jälkeen lisääntyneet ja kärjistyneet.

Hoitoon hakeutunut nuori luokiteltiin useimmiten depressiiviseksi yksilöksi joka epätoivoisesti yritti hallita depressiotaan teoilla, jotka saivat hänet hetkeksi unohtamaan masennuksensa ja sisäisen tyhjyyden tunteensa. Myöskin perheen tasolla päädyttiin useimmiten depressiodiagnosiin.

Tämä lyhyt välähdyks avaa erään näkökulman muuttoliikkeeseen, jonka lapsi kokee sekä suoranaisesti itsensä kautta, että niitten ihmisten välityksellä, joista hän on riippuvainen. Lapsen ja hänen läheistensä välisiin suhteisiin vaikuttavat lisäksi yhteiskunnassa vallitsevat olosuhteet, myös muut kuin varsinainen muuttoliike. Tämänkaltaisessa monenlaisten vuorovaikutusten verkossa ei yleensä voida löytää yksinkertaisia, lineaarisia syy-seuraustapahtumia. Tämän havaitsee käytännön lastenpsykiatrisessa työssä siinäkin, että maassamuutto harvoin, jos koskaan, kohoo hoitoon tulleen lapsen kohdalla ainoaksi häiriöitä aiheuttaneeksi tekijäksi. Pikemminkin muutto on ollut yksi monista lapsen elämään vaikuttavista olosuhteista. Näitä monimutkaisia syy-seuraussuhteita voidaan tarkastella ainakin kolmella tasolla: yhteiskunnan, perheen ja yksilön tasolla.

Yhteiskunnallinen taso:

Tutkimusten (mm. Huuhtanen, 1979) mukaan taloudelliset, työpaikkaan ja sen saantiin liittyvät tekijät kattavat 2/3 maassamuuton syistä. Muita syitä ovat mm. opiskelu ja perhesuhteiden muutokset. Muuttajat on jaettu tavoite- ja pakkomuuttajiin. Tavoitemuuttajat voivat valita lähtemisen ja jäämisen välillä. Heillä on usein myöskin suurempi valinnan vapaus muuton kohdepaikkakuntaan nähden. Pakkomuuttajilla ei useinkaan ole valinnan varaa, koska ainoaksi vaihtoehdoksi jää työttömyys tai sen uhka. Usein, erityisesti odottamattoman ja/tai laajan työttömyyden sattuessa on muuttaja myöskin huonosti valmistautunut muuttoon. Muuttamisesta on usein hyötyä taloudellisessa mielessä. Sensijaan muut tarpeet, ennen muuta sosiaalisten kontaktien ja itsensä toteuttamisen tarve, jäävät tyydyttämättä. Erään riskiryhmän muodostavat perheenäidit, jotka muuttavat puolison työpaikan vuoksi uudelle paikkakunnalle. Lasten kanssa päivästä toiseen ja viikosta toiseen päivät yksin oleva perheenäiti, jolla ei paikkakunnalla ole tuttavuuksia eikä sukulaisia, sairastuu usein depressioniin. Kaupunkiemme asumalähiöissä eivät nämä depressiot juuri parane. Kerrostalossa asuvien yhteydet jäävät usein olemattomiksi tai pinnallisiksi. Lisäksi kerrostalossa ystävällinen kommunikaatio pystysuorassa suunnassa näyttää olevan lähes mahdotonta. Ylä- tai alapuolella asuviin otetaan kontaktia lähinnä vain ilmoittamalla joko harjanvarrella koputtamalla kattoon tai tömistämällä jaloilla lattiaan, että ylä- tai alakerran asunnosta kuuluva melu häiritsee. Ilmeisesti ihmisen luonnollinen tapa kommunikoida on vaakasuorasatasossa. Esim. omakoti- tai rivitalon aidan yli. Asumalähiön kerrostalossa asuvat äidit ovat kertoneet, että ensimmäiset kontaktit naapureihin syntyvät vasta kun lapset ovat kasvaneet niin isoiksi, että leikkivät pihalla. Tähän kuuluva aika ei aikuisen mielessä ehkä ole kovinkaan pitkä, vuoden tai parin pituinen. Kuitenkin lapsi kokee ajan aivan eri tavalla kuin aikuinen, joka on tottunut mittaamaan aikaa vuosissa. Lapselle 1-2 vuoden aika, jolloin äiti on depressionsa takia lähes kykenemätön vuorovaikutussuhteisiin, saattaa merkitä suurta osaa hänen eletystä elämästään ja lisäksi persoonallisuudellaan kehityksen kannalta tärkeimpiä vuosiaan.

Perheen taso:

Perheen elämä muodostuu toisiaan seuraavista vaiheista, jotka kuuluvat ns. normaalien elämänkriisien ryhmään. Tällaisia ovat perheen perustaminen, ensimmäisen lapsen syntymä, ensimmäisen lapsen kouluun meno, lasten lähteminen kotoa ja jne. Näille vaiheille on ominaista että ne muuttavat perheen sisäistä tasapainoa ja järkyttävät siihen asti vallinneita suhteita. Normaalisti niihin liittyy kasvun ja kehityksen mahdollisuus, ts. kriisin mentyä ohi perhe pystyy toimimaan uudella, kypsemällä tavalla. Voidakseen läpäistä ne onnellisesti, perheellä täytyy olla aikaa valmistautua uuteen tehtävänsä ja myöskin mahdollisuutta saada tukea perheen lähellä olevilta ihmisiltä. Mikäli näin ei tapahdu, joutuu perhe turvautumaan perheen elämää haittaaviin suojauskeinoihin, vaikeimmassa tapauksessa perheen hajoamiseen.

Muutto saattaa horjuttaa perheenjäsenten tunnetta jatkuvuudesta. Tähän liittyy usein tunne siitä, että elämällä ei ole merkitystä, elämä on turvatonta, elämä ei ole elämisen arvoista. Syynä tähän on tukea antavien ihmissuhteiden katkeaminen. Perhe, joka muuttaessaan irrottautuu juuriltaan ja asettuu vieraaseen ympäristöön, joutuu usein lähimpinä naapureinaan kohtaamaan toisia perheitä, jotka ovat samanlaisessa elämäntilanteessa. Victor Frankl on kuvannut asiaa sanomalla, että tradioiden kautta siirtyvät arvot eivät siinä tilanteessa enää kerro ihmiselle, mitä hänen pitäisi tehdä. Muutto sattuu usein samaan aikaan perheen edelläkuvattujen ns. normaalien kriisivaiheitein kanssa. Tällöin perheen kannettavaksi tulee sen toimintaa uhkaavaa räsitusta kahdelta taholta samanaikaisesti. Vaikka nämä räsitukset eivät ehkä yksinään olisi vahingollisia, on niiden yhteisvaikutus usein suurempi kuin osavaikutusten summa.

Yksilötaso:

Lapsen kokemukset välittyvät osittain suoranaisesti, osittain vanhempien välityksellä. Mitä pienempi lapsi on, sitä voimakkaammin häneen vaikuttavat perheen muitten jäsenten, lähinnä vanhempien, mielialat ja tunteet. Tutkissaan II maailmansodan aikana Lontoon pommituksista evakoituja lapsia Anna Freud ja Dorothy Burlingham totesivat, että niillä lapsilla, jotka evakuoinnin yhteydessä jouduttiin myöskin erottamaan äideistään, oli enemmän ja vaikeampia psyykkisiä häiriöitä kuin niillä, jotka saivat säilyttää yhteyden äitiin.

Mutta vaikka lapsen läheiset suhteet omiin perheenjäseniin muutossa säilyvätkin, kokee pienikin lapsi muita katkeamisia ihmissuhteissaan, erityisesti toverisuhteissaan. Jatkuvuuden katkeaminen näkyy ennen muuta siinä, että leikit eivät enää välity tutussa ympäristössä eläviltä vanhemmilta lapsilta nuoremmille, ilman aikuisten välitystä. Tällä leikeissä ilmenevällä lasten alakulttuurilla on suuri vaikutus lapsen persoonallisuuden kehitykseen. Lapsi oppii siinä mm. ryhmässä olemisen ja sosiaalistumisen taitoja. Jokainen meistä aikuisista varmasti muistaa, että lapsuuden leikkejä eivät meille suinkaan opettaneet vanhempamme vaan nimenomaan lähistöllä asuvat isommat lapset. On ajateltu, että tämä alakulttuuri tradition katkeaminen olisi osaltaan syynä siihen, että nykyajan lapset eivät enää osaa leikkiä samalla tavalla kuin aikaisemmin.

Leikeissä välittyy lapsille myöskin sellaisia taitoja, joita kouluvalmiuksiksi nimitetään: käden ja silmän yhteistyö harjaantuu palloleikeissä ja motoriikka kehittyy lähes kaikissa ulkoleikeissä. Silloin kun lapsella ei ole mahdollisuutta näitä taitoja harjoitella leikin yhteydessä, joutuvat vanhemmat niitä opettamaan opettaessaan lapselle yksinkertaisia käden taitoja. Kiireisessä elämäntahdissa tämä usein vanhemmilta unohtuu. Kiireinen äiti mieluummin tekee jorkut asiatsensa puolesta kuin jää odottamaan lapsen hitaampaa suoriutumista. Lapsen tapa kokea muutto muistuttaa perheen kokemista siinä mielessä, että lapsi joutuu samanaikaisesti käymään läpi normaaleja ns. kehityskriisejä ja muuttoon liittyviä räsituksia. Kouluikää lähestyvälle lapselle kodin ulkopuoli-

set ihmissuhteet alkavat muodostua erityisen tärkeiksi toverien merkityksen kasvaessa. Jos muutto tapahtuu siinä vaiheessa, saattaa lapsi joutua kokemaan liian monta uutta asiaa liian nopeassa tahdissa: muuton kodista ja koulusta ja eron tovereista.

Murrosiässä, nuoren irrottautuessa kodista ja etsiessä merkitseviä ihmissuhteita kodin ulkopuolelta, kasvaa toverien merkitys entisestään. Toistamatta tässä kaikille tuttuja murros- ja nuoruusiän kehitystapahtumia haluan erityisesti korostaa sitä, että murrosikäinen pyrkii ulkoistamaan, sijoittamaan itsensä ulkopuolelle, häntä ympäröivään yhteiskuntaan, niitä kokemuksia joita hänellä on ollut aikaisemmin ihmissuhteissaan. Mikäli nämä kokemukset sisältävät paljon eroja ja jatkuvuuden katkeamista, näkee murrosikäinen ympäristönsä ja siinä olevat ihmisetkin irrallisina, fragmentoituneina, juurettomina. Tähän osaltaan liittyy meillä nykyään huolestusta herättänyt murrosikäisten väkivaltainen käyttäytyminen: ihmisiä ei enää koeta sellaisina yksilöinä, joilla on nimi, joka kuuluu määrättyyn perheeseen ja määrättyyn sukuun ja joka tunnetaan, vaan epätodellisina varjomaisina ei-ihmisinä.

Alustukseni alussa mainitsin, että lastenpsykiatriseen hoitoon hakeutuvien muuttajaperheitten ja heidän lastensa diagnoosiksi usein asetamme depression. Depressioon liittyvä sisäisen tyhjyyden tunne pyrkii usein löytämään täyttymistä konkreettisista, aineellisista asioista. Muuttoliike tarjoaa tähän mahdollisuuden antamalla paremmat taloudellisen toimeentulon mahdollisuudet kuin kotipaikkakunnalla. Tähän aineelliseen hyvinvointiin sisältyy kuitenkin monien kokema tragedia: houkuttelevalta näyttävä ja suuresti kaivattu esine, huonekalu, väri-TV, auto eivät sittenkään poista sisäistä tyhjyyden tunnetta, vaan jättävät entistä pahemman olon. Potilaaksemme tulleiden poikien näpistelyoire voidaan johtaa suoraan tästä johtuvaksi, epätoivoiseksi kurkottautumiseksi kohti jotain aineellista hyvää. Lastenpsykiatri näkee työssään lähinnä vain muuttoliikkeen kielteisiä puolia. Myönteiset puolet jäävät vähemmälle ja niitä esittäessään lastenpsykiatri joutuu turvautumaan hyvin vähäiseen kokemukseen. Yhtenä positiivisena puolena näyttää kuitenkin olevan se, että ydinperheiden isät ovat tulleet entistä tärkeämmiksi lasten elämässä. Lastenpsykiatria on näihin asti ollut varsin äitikeskeistä, isä on nähty lähinnä taustalla oleilevana äidin poikaystävä, jolla ei ole suoranaista merkitystä lapsen elämässä. Kun siteet muihin läheisiin sukulaisiin ja tuttaviiin muuton yhteydessä katkeavat, joutuvat isät enemmän ottamaan osaa lastensa elämään ja tämä puolestaan tuo, edelläkuvatun köyhtymisen ohessa, myöskin rikkautta lapsen ihmissuhteisiin.

.1.4 Lapsi muuttoliikkeen rattaissa

Osastopäällikkö Paavo Ruuhijärvi

Maassamuutto, sen luonne ja muutokset

Maassamuutolla tarkoitetaan asuinkunnan pysyvää vaihtamista. Maassamuuttotapahtumien määrä on vuoden 1950 jälkeen vaihdellut vuosittain 140 000 ja 280 000 välillä. Muuttaneiden määrä kasvoi tasaisesti 1950-luvulla,

1960-luvulla se pysyi lähes ennallaan (yli 200 000 vuosittain). 1970-luvun alkupuolella muuttojen määrä kasvoi vuoteen 1974 asti. Tällöin muuttojen määrä oli suurin, 280 000. Sen jälkeen määrä alkoi vähetä. Vuosina 1977 ja 1978 muuttoja oli enää 190 000 ja 180 000. Maassamuuttoja on vuosikymmenen puolivälistä tilastoitu seuraavasti:

1975	240 000
1976	210 000
1977	190 000
1978	180 000

Kunnan sisäisiä muuttoja, jolloin henkilö vaihtaa pysyvää asuinpaikkaa saman kunnan alueella, oli esimerkiksi vuonna 1975 noin 390 000 eli yli puolitoista kertaa niin paljon kuin kuntien välisiä muuttoja. Tässä käsitellään ainoastaan kuntien välistä muuttoliikettä.

Myös suhteellisesti tarkasteltuna muuttaminen yleistyi 1950-luvulta lähtien, sillä muuttoalttius oli 1950-luvulla 40 %, 1960-luvulla 48 %, ja suurimmillaan 1970-luvun alussa jopa 58 %.

Muuttoliikkeen vähentymiseen ovat vaikuttaneet muiden tekijöiden lisäksi myös kuntaliitokset ja asuinkuntansa ulkopuolella työssä käyvän ns. pendeli-väestön määrän nopea kasvu. Kuntien määrä on vähentynyt vuoden 1950 547:stä kunnasta 464:ään kuntaan vuonna 1978. Uudemmissa muuttoluvuissa ei siten ole mukana niitä muuttovirtoja, jotka lähtivät lakkautetuista kunnista tai tulivat lakkautettuihin kuntiin tai tapahtuivat lakkautettujen kuntien välillä. Jos kuntien määrä olisi yhtä suuri kuin 1950-luvun alussa, saattaisivat vuosittaiset muuttaneiden määrät olla 5-10 % nykyistä suurempia.

Asuinkuntansa ulkopuolella työssä käyviä oli vuonna 1960 210 000 ja 10 vuotta myöhemmin 380 000. Työpaikat ovat keskittyneet kaupunkeihin samalla kun asuntoja rakennetaan yhä enemmän ympäristökuntiin. Hyvät liikenne yhteydet tekevät mahdolliseksi päivittäin pitkätkin työmatkat.

Kaupungeissa ja kauppaloissa asui koko väestöstä vuonna 1950 38,2 %, vuonna 1960 44,4 %, vuonna 1970 50,9 % ja vuonna 1978 jo 59,7 %.

Maassamuuton suunta

1950-luvulla oli voimakasta maalaiskuntien välinen muuttoliike. 1960-luvulta lähtien maassamuuton huomattavin muuttovirta on suuntautunut maalta kaupunkeihin, 1960-luvun alkupuolella maalaiskuntien välinen muuttoliike oli lähes yhtä suurta, mutta se on vähitellen hidastunut. Kaupunkien välinen muuttoliike on sen sijaan voimistunut. Muutto maalta kaupunkeihin on kuitenkin 1970-luvun puolivälistä alkaen vähentynyt ja kaupunkien muuttovoitto, jolloin tulomuutto on lähtömuuttoa suurempi, on voimakkaasti laskenut. Esimerkiksi vuonna 1972 kaupunkien muuttovoitto oli 21 000, vuonna 1974 11 000, 1975 4 000 ja vuonna 1976 enää 600 henkeä. Tämän jälkeen kaupunkien nettomuutto kääntyi tappiolliseksi niin, että vuonna 1977 kaupunkien muuttotappio oli tuhat henkeä ja seuraavana vuonna 1978 jo 2 500 henkeä.

Kaupunkien muuttotappioon on vaikuttanut se, että suuret väestökeskukset ovat menettäneet väestöään ympäristökuntiinsa. Tällöin muuttoliike on usein asunnon vaihtamista, mutta työpaikka säilyy entisenä.

Kaupungeista maalaiskuntiin suuntautuva muuttoliike pysyi tasaisena koko 1960-luvun, mutta 1970-luvun alkupuolella se kasvoi. Kaupunkien välinen muuttoliike oli nousussa 1970-luvun alkuvuosina, jolloin suurimmillaan vuonna 1974 kaupunkien välisiä muuttotapahtumia oli kaikkiaan yli 100 000. Sen jälkeen määrä kääntyi laskuun niin, että vuonna 1978 kaupunkien välisiä muuttoja oli 65 000. Taulussa 1 esitetään kaupunkien ja maaseudun välisen muuton kehitys vuosina 1975-78.

Taulu 1: Maassamuutto muuton suunnan mukaan vuosina 1975-78

	1975	1976	1977	1978
Maassamuutto yhteensä	239 599	208 946	188 687	180 804
Maaseudulta kaupunkeihin	61 666	53 258	47 231	44 477
Kaupungeista maaseudulle	57 615	52 678	48 266	46 944
Maaseudulta maaseudulle	30 555	28 088	24 771	24 080
Kaupungeista kaupunkeihin	89 763	74 922	68 419	65 303
Kaupunkien nettomuutto	4 051	580	-1 035	-2 467

Pääkaupunkiseutu oli 1970-luvun puoliväliin muuttovoitollista, mutta tämän jälkeen - tappiollista. Taulussa 2 esitetään eräiden kaupunkien nettomuuton (tulomuuton ja lähtömuuton erotus) kehitys vuosina 1975-78.

Taulu 2: Eräiden kaupunkien nettomuutto vuosina 1975-78

Kaupunki	1975	1976	1977	1978
	NETTOMUUTTO			
Helsinki	-5 735	-4 307	-2 315	-1 721
Espoo	3 168	1 546	1 475	1 892
Vantaa	3 975	2 618	1 372	480
Kauniainen	168	93	25	-27
Yht.	+1 576	-50	-557	-624
Turku	30	52	-119	-939
Pori	-635	-325	-634	-478
Rauma	392	293	-154	-204
Maarianhamina	7	23	44	23
Hämeenlinna	103	141	66	11
Lahti	-489	-405	-411	-307
Riihimäki	-38	-196	-7	-222
Tampere	-599	-784	-418	-465
Kouvola	280	115	115	20
Imatra	-172	138	312	21
Kotka	-67	25	-332	-402
Lappeenranta	309	168	-243	-119
Mikkeli	100	33	-39	18
Savonlinna	-137	-242	-64	-78
Joensuu	678	136	227	148
Kuopio	26	220	212	-64
Jyväskylä	-83	33	-353	1
Vaasa	-298	-477	-201	-323
Seinäjoki	183	90	155	235
Oulu	-2	-572	-621	-657
Kajaani	233	366	306	188
Rovaniemi	241	-120	-15	319
Kemi	254	-111	-245	-357
Tornio	400	244	192	157

Lääneittäiset nettomaassamuuttoluvut kuvaavat sitä, miten maassamuutto on kohdistunut maan pohjois- ja itäosista lounaista ja etelää kohti. 1970-luvun puoliväliin asti muuttovoitollisia olivat Uudenmaan, Turun ja Porin sekä Hämeen lääni ja Ahvenanmaa. Tällöin tapahtui käänne siten, että ainoastaan Uudenmaan lääni ja Ahvenanmaa sekä uutena Vaasan lääni ovat saaneet muuttovoittoa ja Hämeen ja Turun ja Porin lääni ovat kääntyneet muuttotappiollisiksi. Taulussa 3 esitetään nettomaassamuutto lääneittäin vuosina 1975-78.

Taulu 3: Nettomaassamuutto lääneittäin vuosina 1975-78

Lääni	1975	1976	1977	1978
Uudenmaan	+ 6 322	+ 3 452	+ 3 186	+ 3 186
Turun ja Porin	+ 704	+ 440	- 573	- 955
Ahvenanmaa	+ 124	+ 149	+ 130	+ 193
Hämeen	- 839	- 748	- 874	- 385
Kymen	- 607	- 230	- 315	- 600
Mikkelin	- 1 369	- 658	- 177	- 84
Pohjois-Karjalan	- 632	- 655	- 257	- 276
Kuopion	- 834	- 408	- 391	- 408
Keski-Suomen	- 780	- 918	- 504	- 172
Vaasan	- 1 146	+ 26	+ 117	+ 431
Oulun	- 334	- 299	- 4	- 559
Lapin	- 609	- 151	- 338	- 371
Maassamuutto yhteensä	239 599	208 946	188 687	180 804

Maassamuutto muuttaneiden iän mukaan

Maassamuutto on ollut selvästi voimakkainta viidentoista ja kolmenkymmennelljän vuoden välisessä iässä. Lähes 2/3 muuttaneista on kuulunut 15-34-vuotiaiden ikäryhmään, kun koko väestöstä tähän ikäryhmään kuuluu vain kolmannes. Alle 15-vuotiaiden osuus on sekä muuttaneista että koko väestöstä lähes sama.

Kaikista muuttajista on 1970-luvulla ollut vuosittain 0-14-vuotiaita yli 20 %. Muuttajien kokonaismäärän oltua esimerkiksi vuonna 1974 lähes 280 000 heistä 60 000 on ollut 0-14 -vuotiaita. Vuonna 1978, jolloin muuttoja oli 180 000, 0-14 -vuotiaita oli muuttajista vajaa 40 000. Varsin suurista lapsimuuttajien määrästä on siis kysymys. Taulussa 4 esitetään maassamuutto muuttaneiden iän mukaan vuosina 1975-78.

Taulu 4: Maassamuutto muuttaneiden iän mukaan vuosina 1975-78

Ikä	1975		1976		1977		1978	
	%		%		%		%	
0- 4	11.3	26 960	11.3	23 698	11.3	21 308	11.4	20 560
5-14	10.3	24 736	9.9	20 741	9.9	18 673	9.8	17 691
15-24	33.5	80 282	32.9	68 638	31.2	58 815	29.3	53 014
25-34	29.1	69 684	29.7	62 048	30.6	57 837	31.7	57 346
35-44	7.5	18 064	7.6	15 847	7.9	14 867	8.0	14 514
45-64	6.5	15 471	6.6	13 741	6.8	12 933	7.3	13 108
65-	1.8	4 402	2.0	4 233	2.3	4 254	2.5	4 571
Yht.	100.0	239 599	100.0	208 946	100.0	188 687	100.0	180 804

Nuorten muuttaminen ajoittuu työmarkkinoille hakeutumisen kanssa samanaikaiseksi. Työmarkkinoille sijoittumisen jälkeen vakinaistuu asuinpaikkakin nopeasti. Tällöin muuttoalttius vähenee. Lasten muuttoluvut putoavat vanhempien lukujen mukana. Pienempiä muuttoluvut ovat kouluikäisillä kuin esimerkiksi 0-4 -vuotiailla.

Muuttoliike ja kouluhallinto: lapsen koulunkäyntioikeus

Voimassa olevan lainsäädännön mukaan lapsen koulunkäyntioikeus määräytyy seuraavasti. Lapsi kuuluu siihen peruskoulupiiriin, jonka alueella hänen huoltajansa asuu tai työansioilla oleskelee. Lapsella on oikeus käydä peruskoulua siinä piirissä, johon hän kuuluu.

Lapsella on oikeus päästä myös muun kuin oman piirinsä omakieliseen peruskouluun, jollei sen johdosta oman piirin opettajanvirka tule tarpeettomaksi tai toisessa piirissä ole kustannettava muuten tarpeetonta virkaa tai hankittava lisähuoneistoa.

Kunta voi pätevästä syystä määrätä, että lapsella on koulunkäyntioikeus väliaikaisesti kokonaisuuden lukuvuosiin kunnan jossakin muussa samankielisessä piirissä edellyttäen, että kunta tarvittaessa riittävässä määrin avustaa oppilaan kuljettamista tai saattamista tai huoltajan suostuessa hänen majoittamistaan koulun läheisyyteen.

Toisen kotimaisen ja vieraan kielen sekä erityisessä tapauksessa muunkin aineen opetus voidaan lapselle järjestää muun piirin koulussa, jos olosuhteet tekevät sen tarkoituksenmukaiseksi.

Kunta on velvollinen järjestämään pitkämatkaisten oppilaiden kyydityksen tai majoituksen. Kyyditystä ei ole pidettävä tarkoituksenmukaisena, jos alasteen oppilaan päivittäiseen koulumatkaan odotuksineen käytettävä aika muodostuisi kahta ja puolta tuntia ja muun oppilaan kolmea tuntia pitemmäksi. Kunta voi lisäksi avustaa oppilaiden kuljettamista ja saattamista.

Edellä sanotun perusteella voidaan todeta, että lapsen koulunkäynti on pyritty järjestämään mahdollisimman lähellä hänen kotiaan. Tämä edellyttää suhteellisen tiheää kouluverkostoa, koska pääsääntönä on enintään 5 kilometrin matka kotoa peruskouluun. Taloudellisista syistä varsinkin yläasteen kohdalla on kuitenkin jouduttu koulukyydityksiin ja osin myös majoittamiseen (n. 900 lv. 1979/80).

Muuttoliikkeestä aiheutuvia koulunkäynnin ongelmia

Maan sisäinen muuttoliike aiheuttaa kouluviranomaisille erityisesti kunnassa kaksi pääongelmaa:

- a) muuttotappioalueella koulutilojen vajaakäytön ja kouluverkoston harvenemisen koulujen lakkauttamisen myötä, mistä seuraa koulukyyditysten (n. 24 % pk:n oppilaista) lisääntyminen (koulukuolemat → kyläkuolemat)
- b) muuttovoittoalueilla koulutilojen puutteen, ylisuuret opetusryhmät, vuoro-/limiluvun.

Oman lisäpiirteen muuttovoittoisten asutuskeskusten kouluongelmille aiheuttaa alueen sisäinen muuttoliike esim. aluerakentamisen muodossa, josta syntyy epätasapainoisen väestöpyramidin aiheuttama koulutilojen rakentamisen mitoitusongelma. Tilapäisiä oppilasmäärien heilahteluja on tasoitettu siirtämällä kokonaisia luokkia toisen piirin kouluun ja/tai rakentamalla ns. viipalekouluja.

Peruskouluaikana lapsen koulunkäynnissä tapahtuu kaksi merkittävää muutosta. Ensimmäinen on siirtyminen toiselta kolmannelle luokalle, jolloin yleensä vaihtuu opettaja ja useasti koulukin (asutuskeskuksissa). Toinen on siirtyminen yläasteelle, jolloin koulunvaihdoksen lisäksi hän joutuu aineopettajajärjestelmän piiriin. Jos lapsi näiden muutosten lisäksi joutuu muuttamisen takia vaihtamaan koulua ja opettajaa useitakin kertoja, se saattaa vaikuttaa häiritsevästi hänen kehitykseensä (lisäksi asuinympäristön ja toveripiirin muutokset).

Peruskoulussa noudatetaan kunnan kouluhallituksen kaavan mukaan laatimaa opetussuunnitelmaa. Muuttoliikkeen takia peruskoulun opetussuunnitelma on kuitenkin pyritty pitämään pääosiltaan samanlaisena eri kunnissa. Vaihtoehtoiset ja valinnaiset oppimäärät aiheuttavat kuitenkin kunnasta toiseen ja jopa saman kunnan koulupiiristä toiseen muuttaville lapsille ongelmia. Tämän takia koulupiiriin muuttaneella lapsella, joka ei voi oppiaineiden puolesta tarkoituksenmukaisesti jatkaa koulunkäyntiään oman piirinsä peruskoulussa, on oikeus päästä muun piiriin sellaiseen peruskouluun, jossa opiskelun jatkaminen on mahdollista, mikäli sen johdosta piirissä ei ole kustannettava muuten tarpeetonta virkaa taikka hankittava lisähuoneistoa. Lisäksi koulunkäyntiä vieraassa piirissä rajoittavat kyydityksestä annetut säädökset (3 tuntia).

Erityisen ongelman muodostavat ne lapset, jotka ovat valinneet 1. vieraaksi kieleksi muun kuin englannin kielen ja muuttavat sellaiselle alueelle, ettei heidän valitsemansa kielen opiskelun jatkaminen ole mahdollista edes toisessa piirissä. Tällöin heidän on vaihdettava englannin kieleen, ellei opiskelu ole edennyt vielä kovin pitkälle (3-4 luokilla) tai heidät vapautetaan vieraan kielen opiskelusta. Vieraan kielen opiskelusta vapauttaminen merkitsee jatko-opiskelumahdollisuuksien kaventumista merkittävästi (mm. lukio), ellei oppilas opiskele ja suorita oppimäärää yksityisesti.

Muuttoliikkeestä aiheutuvia psyykkisiä ongelmia

Perheen ollessa muuttoaikeissa paikkakunnalta toiselle, korpikylältä kaupunkiseudulle ei yleensä paljoakaan pohdita, mitä vaikutuksia tällä tapahtu-

malla on lapsen elämään. Asiaa harkitaan useimmiten aikuisten näkökulmasta ja kiinnittäen huomiota taloudellisiin tai muihin ulkonaisiin seikkoihin.

Tähän mennessä ei ole myöskään liiemmin tutkittu, miten lapsi kokee perheen muuton aiheuttaman irtaantumisen aikaisemmalta asuma-alueelta ja siirtymisen uuteen kasvuympäristöön. Yhtä vähän on myös tietoa siitä, miten muutto yleensä vaikuttaa lapsen psyykkiseen kehitykseen. Tämänkaltaisten asioitten tutkiminen onkin vaikeaa sen vuoksi, että tällaisissa tilanteissa vaikuttavia tekijöitä on monia.

Vaikuttaviksi tekijöiksi kohoaa ilmeisesti toisaalta perheen muuttamisen lähtötilanne: tapahtuuko se esim. tyhjentyneestä kylästä, josta lapsilta on jo aiemmin hävinneet leikkiverit. Tai tapahtuuko muutto pakkotilanteessa "leivän perässä", työttömyyden aiheuttaman puutteen kuristaessa perheen elämää joka hetki. Tai koetaanko perheessä muutto alun alkaen positiivisena tapahtumana ja siihen liittyvät toiveet ja odotukset "paremmasta elämästä" sävyttävät elämää uudella paikkakunnalla.

Keskeisesti vaikuttavana tekijänä on myös pidettävä sitä, kuinka suuri elämän- ja elinolosuhteiden muutos muuton yhteydessä tapahtuu. Jos lapsen elinympäristö säilyy suunnilleen entisenlaisena ja hän saa uudellakin paikkakunnalla kasvaa turvalliseksi tuntemassaan ympäristössä, isän ja äidin hoiuissa, jäävät muuton vaikutukset ilmeisesti olemattomiksi. Toisin on laita silloin, kun muuton jälkeen lapsen jokapäiväiseen elämään ja tottumuksiin tulee suuria muutoksia: jos lapsi, joka on elänyt vanhempien ja sisarusten kanssa yhdessä kotitilallaan, joutuukin uudella paikkakunnalla vieraaseen paikkaan päivähoitoon ja irtaantumaan moneksi tunniksi vanhemmistaan ja sisaruksistaan ja yhdessäolon hetket muun perheen kanssa jäävät vanhempien työtehtävien hoidon vuoksi vähäisiksi. Ilmeisesti se, kuinka hyvin lapsi selviytyy muuttuneissa olosuhteissa, vai ilmeneekö siinä vaikeuksia, riippuu toisaalta mm. lapsen uudessa ympäristössä kohtaamien ihmisten suhtautumisesta häneen ja toisaalta hänen perusturvallisuuteen liittyvistä tunteista ja kokemuksista. Jos lapsen perusturvallisuus on hyvä ja perhe muuttuneissakin olosuhteissa pystyy tarjoamaan hänelle turvallisuutta ja riittävästi pitämään hänestä huolta, lapsi ilmeisesti selviää uusissa olosuhteissa paremmin kuin jos perusturvallisuuden tunne on alun alkaen ollut heikko tai uudet elinolosuhteet tuntuvat turvattomuutta lisääviltä.

Ilmeisesti eräänä tärkeänä tekijänä arvioitaessa muuton vaikutusta lapsen psyykkiseen kehitykseen, on pidettävä myös lapsen ikää perheen muuttaessa. Jos lapsi on pieni, hän on sidoksissa ennen muuta perheeseensä. Tällöin perheen muutto toiselle paikkakunnalle ei merkittävästi vaikuta häneen, jos muut olosuhteet ja mahdollisuus elää entiseen tapaan säilyy. Koulunkäyntivaiheessa olevalle lapselle tilanne on jo monessa suhteessa toisenlainen. Kouluikäisillä on jo runsaastikin suhteita myös kodin ulkopuolelle. Murrosikävaiheessa olevat koululaiset ovat usein suurestikin sidoksissa ikätovereihinsa. Perheen muuttaessa entiselle paikkakunnalle jäävät myös hyvät toverit. Uusien toverisuhteiden syntyminen saattaa monella tavalla tuottaa vaikeuksia. Arvot, normit ja ulkonaiset tavat voivat olla erilaisia ja omalta osaltaan aikaansaada epävarmuutta ja arkuutta uusien suhteiden solmiamisessa. Puhu-

mattakaan siitä, kun muutto tapahtuu murrealueelta toiselle, jolloin erilaisesta kielenkäytöstä voi muuttolapselle syntyä kommunikaatioesteitä, ja niiden myötä myös sopeutuminen uusiin olosuhteisiin voi vaikeutua. Jos ongelmat tämänlaatuisissa asioissa ovat suuria, saattaa lapsella kasvaminen uuteen ympäristöön muodostua ankaraksi ja ahdistavaksikin kokemukseksi. Hän voi myös pitkään tuntea itsensä ulkopuoliseksi ja irralliseksi. Riippuu pitkälti lapsen persoonallisuudesta, miten hän reagoi kohdatessaan erilaisia vaikeuksia: ahdistuuko hän niistä, eristyykö hän uudesta ympäristöstä, käyttäytyykö hän aggressiivisesti tai välinpitämättömästi, vai liittyykö hän uuden ympäristön kenties pahimpaan jengiin yrittäen siten löytää sijansa uudessa yhteisössä.

Sopeutuakseen uusiin olosuhteisiin voivat niin aikuiset kuin lapsetkin haluta katkoa yhteyksiä menneeseen, irtautua kaikesta entisestä ja perin- teisestä. Lasten osalta näin on tapahtunut mm. leikkiperinteen katkeamisessa, johon mm. apul.prof. Leea Virtanen on kiinnittänyt huomiota. Seurauksena tästä voi olla juurettomuutta ja irrallisuutta, joka isompien lasten ja varhaisnuorten kohdalla voi näyttäytyä sosiaalisena sopeutumattomuutena, käytös- häiriöinä tai epäsosiaalisina tekoina.

Miten sitten pitäisi toimia, ettei lapsi jäisi muuttoliikkeessä rattaiden alle? Voiko tällaisiin asioihin ylipäätään lainkaan vaikuttaa? Vai käykö eri tapauksissa ennalta arvaamattomalla tavalla? Ilmeisesti näihin asioihin voidaan ainakin jossain määrin vaikuttaa. Ensinnäkin jo siinä vaiheessa, kun perhe on vasta suunnittelemassa muuttoa, tulisi pyrkiä valmentamaan lapset mahdollisimman hyvin tähän tapahtumaan. Ilmeisesti tämä ei kuitenkaan riitä, vaan perheen asetuttua uudelle paikkakunnalle vanhemmilla tulisi olla aikaa ja voimia antaa lasten kaiken muun ohella kokea, että koti ja sen jäsenet ovat samat, vaikka asumis- ja elinympäristö ovatkin toiset.

Lasten päivähoitopaikoissa samoin kuin kouluissa tulisi tehdä kaikki voita- va, että lapset sopeutuisivat uusiin olosuhteisiin ja että heitä kaikin tavoin tuettaisiin ongelmien mahdollisesti tässä suhteessa ilmaantuessa. Opetuksessa ja kasvatuksessa tulisi myös pyrkiä arvostamaan muuttolasten erilaista lähtö- kohtaa, suhtautua positiivisesti ja rohkaisevasti lasten haluun tuoda esiin entisen ympäristön kokemuksia sekä kannustaa heitä säilyttämään omaleimai- suutensa uusissakin olosuhteissa.

.1.5 Vanhusten väestöosuuksien alueellinen jakautuminen

VTL Mikko A. Salo

Esityksen valmistelussa ovat avustaneet valt.yo Sirpa Porkka
ja VTK Jorma Huhtanen

Johdanto

Yleisesti ajatellaan, että viime vuosikymmenien aikana maamme pohjois- ja itäosien kehitysalueilta on nuorta väkeä muuttanut Etelä-Suomen keskuksiin, niin että jäljelle on jäänyt pääasiassa vain vanhahkoja ihmisiä. Katsaus vanhusten väestöosuuksien alueelliseen jakautumiseen kuitenkin osoittaa, että

väestörakenteeltaan vanhimmat kunnat sijaitsevat eteläisten ja lounaisten läänien alueella ja, että itseasiassa Lapin, Oulun ja Pohjois-Karjalan läänien kuntien väestö on ikärakenteeltaan nuorta.

Tässä esityksessä tarkastellaan tätä ilmiötä ja sitä, miten se on selitettävissä.

Vanhukset ja muuttoliike

1960-luvulla ja 1970-luvun alkupuoliskolla maassamuutto Suomessa oli vilkasta. Itä-, Keski- ja Pohjois-Suomen maaseutualueilta virtasi väkeä etelään Uudellemaalle, Turun ja Porin sekä Hämeen läänin kaupunkeihin. (ks. kartta 1).

Vuosina 1961-75 Uudenmaan läänin maassamuuton muuttovoitto oli lähes 40 000 henkeä. Hämeen läänin muuttovoitto oli sekin lähes 7 000. Niukasti voitollisia olivat Turun ja Porin lääni sekä Ahvenanmaa. Kaikki muut läänit olivat tappiollisia. Maassamuuton nettovaikutus oli suurin Oulun läänissä ja Pohjois-Karjalan läänissä, missä tappio oli miltei 9 000.

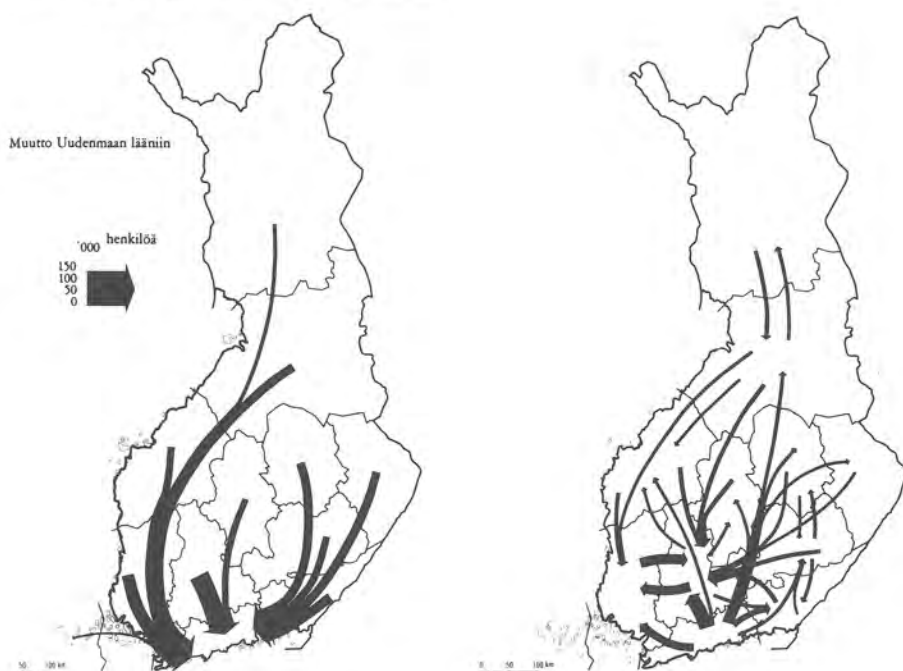
Taulukko 1. Nettomuutto lääneittäin: Maassamuutto 1961-75

Lääni	1961-65	1966-70	1971-75	1961-75
Uudenmaan	15266	13650	10044	38960
Turun ja Porin	-1223	141	1696	614
Ahvenanmaa	36	144	141	321
Hämeen	1459	3303	2127	6889
Kymen	-45	-630	-480	-1155
Mikkelin	-2303	-2446	-1951	-6700
Pohjois-Karjalan	-3580	-3035	-2048	-8663
Kuopion	-2187	-2632	-1670	-6489
Keski-Suomen	-1619	-1373	-1314	-4306
Vaasan	-2148	-1811	-2087	-6046
Oulun	-2597	-3343	-2867	-8789
Lapin	-447	-1985	-1590	-4022

(Lähde: Tilastollisia tiedonantoja no. 64, s. 46)

Muuttajat ovat yleisesti nuorta työikäistä väestöä. Yli puolet heistä on 15-34-vuotiaita (ks. kuva 1). Esim. vuosina 1971-74 maassamuuttaneista 62.5 prosenttia ja Pohjoismaihin muuttaneista 70.8 prosenttia oli 15-34-vuotiaita. Tämän ikäryhmän suuruus koko väestöstä oli kuitenkin vain noin kolmannes.

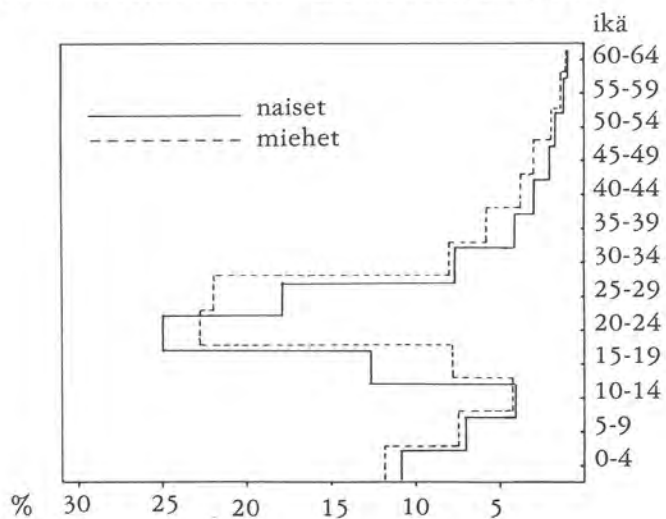
Kartta 1.
Maassamuuton pääsuunnat lääneittäin

1) Alle 10 000 henkilön muuttolukuja ei ole kuvattu.

Lähde: Tilastollisia tiedonantoja no. 58 s. 35.

Kuva 1. Maassamuuttaneiden ikärakenne vuosina 1971-74

(Lähde: Tilastollisia tiedonantoja no. 64 s. 48)

Taulukko 2. Väestön, maassamuuttaneiden ja Pohjoismaihin muuttaneiden ikäjakauma vuosina 1971-1974

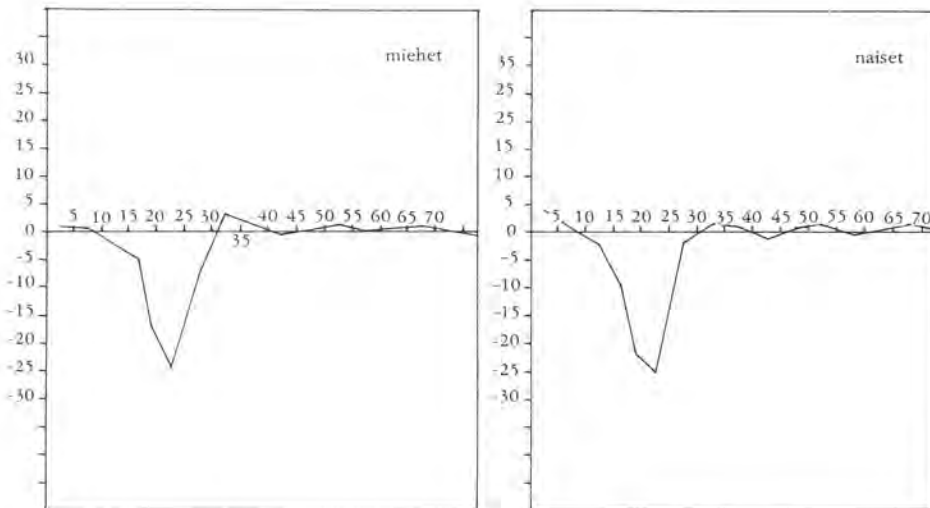
Ikä	Koko väestö prosenttia	Maassa muuttaneet	Pohjoismaihin muuttaneet
0-14	22.2	21.7	17.1
15-34	33.7	62.5	70.8
35-64	33.7	13.9	11.1
65+	10.4	1.9	1.0
Yhteensä	100.0	100.0	100.0

(Lähde: Tilastollisia tiedonantoja no. 64. s. 48)

Vanhusten osuus muuttoliikkeestä on ollut vähäinen. Vuonna 1978 muuttaneita oli yhteensä 180 804. Näistä yli 65-vuotiaita oli 4 571 eli 2.5 prosenttia. Kun koko väestössä yli 65-vuotiaita oli 554 352, muutti näistä vuoden 1978 aikana asuinkuntaa vain 0.9 prosenttia.

Vanhusten muuttaminen poikkesi myös suuntansa suhteen jonkin verran yleisestä muuttoliikkeestä. Perinteiset muuttotappioalueet saattoivat saada hieman muuttovoittoa vanhimpien ikäluokkien osalta. (ks. kuva 2.)

Kuva 2. Nettomuutto iän mukaan Kuopion läänissä 1975-76
(‰ ikäryhmän väkiluvusta)

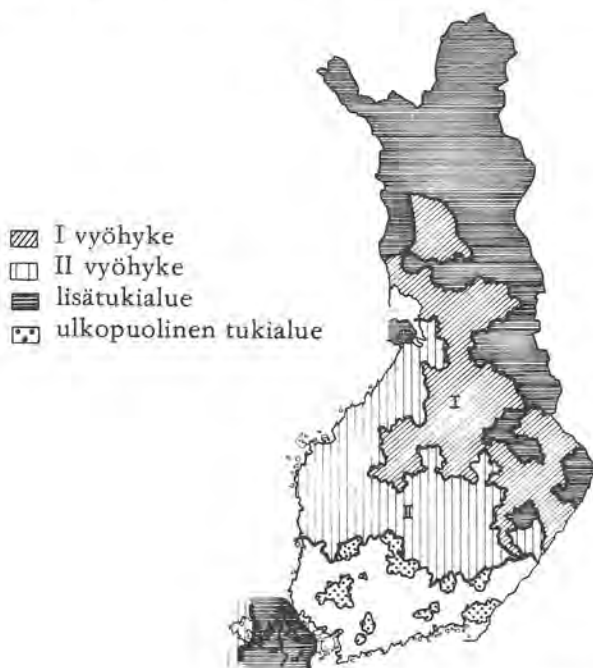
(Lähde: Tilastollisia tiedonantoja no. 64 s. 49)

Vanhusten väestöosuksien alueellinen jakautuminen

Edellä mainitun kolmen kehityspiirteen,
– muuttoliikkeen suuntautumisen Pohjois- ja Itä-Suomen kehitysalueilta Etelä-Suomen teollistuneille alueille;
– vanhusten vähäisen muuttoalttiuden; ja
– vanhusten muuton erisuuntaisuuden
perusteella tuntuu johdonmukaiselta olettaa, että viime vuosikymmenien aikana Pohjois- ja Itä-Suomen väestön ikärakenne on vanhentunut (so. Pohjois- ja Itä-Suomen kuntien väestöissä vanhusten osuus on suuri) ja, että väestöä vastaanottaneen Etelä-Suomen väestö olisi nuorta (so. vanhusten suhteellinen osuus väestöstä olisi Etelä-Suomessa vähäinen).

Kehitysaluelakien mukaan Suomi on jaettu kolmeen vyöhykkeeseen. Kehittymättömimmäksi alueeksi on katsottu maan pohjoisimmat osat, Kainuu ja Pohjois-Karjala. Ne kuuluvat I kehitysaluevyöhykkeeseen. Pohjanlahden rannikko, Keski- ja Etelä-Pohjanmaa, Keski-Suomi ja Savo kuuluvat II vyöhykkeeseen. Kehittyneintä Suomea ovat siten maan lounais- ja eteläosat (ks. kartta 2). Ensimmäisen vyöhykkeen pohjoisimmat ja itäisimmät kunnat sekä eräät lounaisrannikon saaristoon kuuluvat kunnat on määrätty vielä erityisiksi lisätukialueiksi

Kartta 2. Kehitysaluevyöhykkeet vuosina 1975-81

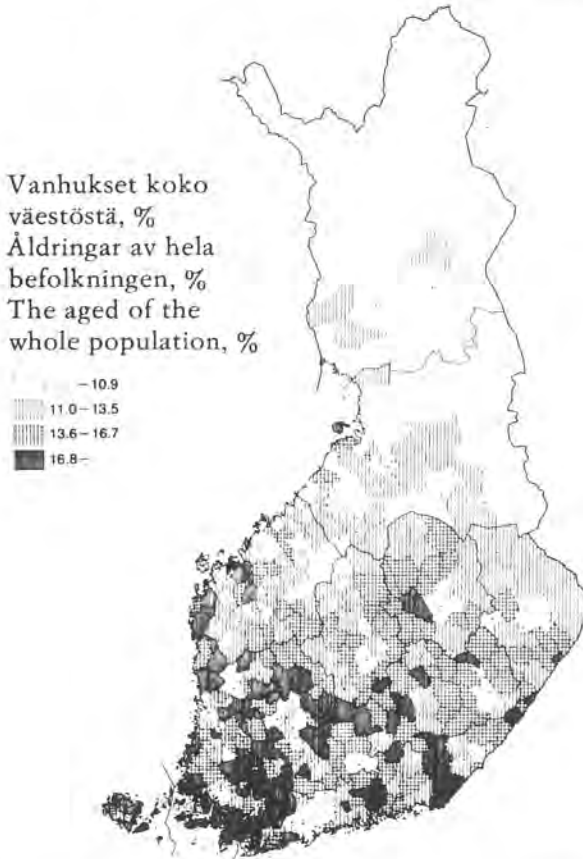

(Lähde: Kiljunen, 1979 s. 163)

Vanhusten väestöosuuksia koskevan olettamuksemme perusteella vanhusten suhteellinen osuus pitäisi olla suuri I vyöhykkeellä – varsinkin sen lisätukialueilla. II vyöhykkeelläkin sen tulisi olla suurempi kuin ”Teollisuus-Suomessa”. Jos näin ollen piirrettäisiin kartta, jossa vanhusten suhteelliset osuudet väestöstä merkittäisiin tummalla silloin, kun vanhuksia on paljon, ja vaaleammalla, jos vanhuksia on suhteellisen vähän, pitäisi tämän kartan ja kehitysaluevyöhykekartan olla varsin paljon toisiaan muistuttavia.

Kartta 3 on laadittu tällaisten periaatteiden mukaan. Jos sitä verrataan karttaan 2, näyttää siltä, että olettamuksemme ei pidä paikkaansa. Kunnat, joissa vanhusten väestöosuudet ovat suurimmat eivät olekaan kehitysaluevyöhykkeellä I. Päinvastoin, mitä lähemmäksi eteläistä teollistunutta Suomea kuljetaan sitä enemmän on kuntia, joissa vanhusten suhteelliset osuudet väestöstä ovat suuria. Pohjoisilla ja itäisillä lisätukialueilla vanhusten väestöosuudet näyttävät yleisesti olevan alhaisimpia koko maassa.

Kartta 3. Vanhusten väestöosuuden alueellinen vaihtelu v. 1978

(Lähde: Kansaneläkelaitoksen tilastollinen vuosikirja 1978, s. 106)

Vanhan väestön kunnat

Kartan 3 piirtämiseksi on jokaisessa Suomen kunnassa laskettu, kuinka monta prosenttia sen väestöstä on 65 vuotta täyttäneitä. Kunnat on sitten järjestetty tämän prosenttiluvun mukaiseen järjestykseen ja jaettu neljään yhtä suureen ryhmään siten, että ensimmäiseen ryhmään kuuluvat ne kunnat, joissa vanhusten suhteellinen osuus on suurin ja neljänteen ryhmään ne, joissa vanhusten osuus on pienin.

Laskelma osoittaa, että neljänneksessä Suomen kunnista vuonna 1978 oli enemmän kuin 16.7 prosenttia väestöstä 65 vuotta täyttäneitä. Tällaisia kuntia ei kuitenkaan Lapin läänissä eikä Pohjois-Karjalan läänissä ollut yhtään. Oulun läänissä oli yksi - Hailuoto (19.1 %) - ja Kuopion sekä Keski-Suomen läänissä kummassakin vain kaksi.

Sellaisia kuntia, joissa väestöstä vähintään neljännes on vanhuksia, on sitävastoin

Uudenmaan läänissä

Karjalohja	25.1%
------------	-------

Turun ja Porin läänissä

Houtskari	27.1%
Iniö	27.3%
Särkisalo	25.5%
Velkua	25.5%

Kuntia, joiden asukkaista vähintään joka viides on 65 vuotta täyttänyt ei myöskään Lapin, Oulun, Vaasan, Mikkelin, Pohjois-Karjalan ja Kuopion lääneissä ole yhtään. Uudellamaalla niitä sitävastoin on jo mainitun Karjalohjan lisäksi

Liljedahl	22.0%
Pukkila	20.3%
Sammatti	22.5%
Tenhola	22.0%

Hämeen läänissä

Kuhmalahti	22.0%
Längelmäki	20.2%
Tuulos	20.2%

Kymen läänissä

Jaala	20.4%
Virolahti	20.3%

sekä Turun ja Porin läänissä edellä mainittujen saaristopitäjien lisäksi (15 kuntaa):

Kemiö	23.4%	Mellilä	21.7%
Kiikala	20.9	Nauvo	23.6
Kiikoinen	22.0	Sauvo	22.8
Kisko	21.5	Suodenniemi	22.0
Korppoo	21.9	Suomusjärvi	21.0
Kustavi	21.1	Taivassalo	20.3
Lokalahti	21.2	Vehmaa	20.2
		Västana fjärd	24.0

Nuoren väestön kunnat

Väestörakenteeltaan nuorimmat kunnat ovat jakautuneet siten, että niitä on Ahvenanmaata lukuunottamatta kaikissa lääneissä. Suhteellisesti eniten nuoren väestön kuntia on Lapin ja Oulun lääneissä (kehitysalueiden I vyöhykkeellä ja sen lisätukialueilla) – sekä Uudellamaalla. Olettamuksemme ei näin ollen pidä tässäkin suhteessa hyvin paikkaansa. Alhaisia vanhusten väestöosuuksia löytyy sekä muuttotappio- että muuttovoittolääneistä.

Joka neljännessä Suomen kunnassa vanhusväestön osuus koko väestöstä oli vuonna 1978 enintään 10.9 prosenttia. Oulun läänin kunnista tähän ryhmään kuului enemmän kuin puolet (52 prosenttia) ja Lapin läänin kunnista miltei kaikki (86 prosenttia) kunnat. Myös Pohjois-Karjalan, Keski-Suomen ja Vaasan läänien kunnista yli viidenneksellä oli väestön ikärakenne melko nuori (ks. taulukko 3).

Taulukko 3. Vanhusten väestöosuuksien jakautuminen lääneittäin v. 1978. Korkeimpia väestöosuuksia omaavien kuntien ja alhaisimpia väestöosuuksia omaavien kuntien (kuntakvartiilien) jakautuminen lääneittäin.

Lääni	Kuntia, joissa väestöstä vanhuksia			
	vähemmän kuin 10.9%		enemmän kuin 16.8%	
	lukum.	%:a läänin kunnista	lukum.	%:a läänin kunnista
Uudenmaan	12	30	12	30
Turun ja Porin	15	16	47	49
Ahvenanmaan	0	0	12	75
Hämeen	9	18	15	31
Kymen	2	7	10	36
Mikkelin	4	14	6	21
P-Karjalan	4	21	0	0
Kuopion	4	17	2	8
Keski-Suomen	8	25	2	6
Vaasan	12	21	8	14
Oulun	27	52	1	2
Lapin	19	86	0	0
Yhteensä	116		115	

Kuntia, joiden väestöstä oli vähemmän kuin 10 prosenttia vanhuksia oli Lapin läänissä

Rovaniemi	6.8%	Muonio	8.0%
Kemi	9.4	Pello	9.1
Kemijärvi	9.2	Posio	8.4
Tornio	8.2	Ranua	7.9
Enontekiö	9.4	Rovaniem. mlk	7.7
Inari	8.0	Savukoski	7.8
Kemin mlk.	7.9	Simo	9.1
Kittilä	9.7	Sodankylä	7.4
Kolari	7.7	Utsjoki	8.2

ja Oulun läänissä

Oulu	7.9	Kuusamo	7.6
Kajaani	7.5	Liminka	9.8
Raahe	5.8	Oulunsalo	4.7
Ylivieska	9.5	Pattijoki	5.7
Haukipudas	8.0	Pudasjärvi	9.0
Hyrnsalmi	8.5	Suomussalmi	8.4
Kempele	4.4	Taivalkoski	7.8
Kiiminki	5.2	Vihanti	8.6
Kuhmo	7.6	Vuolijoki	7.0

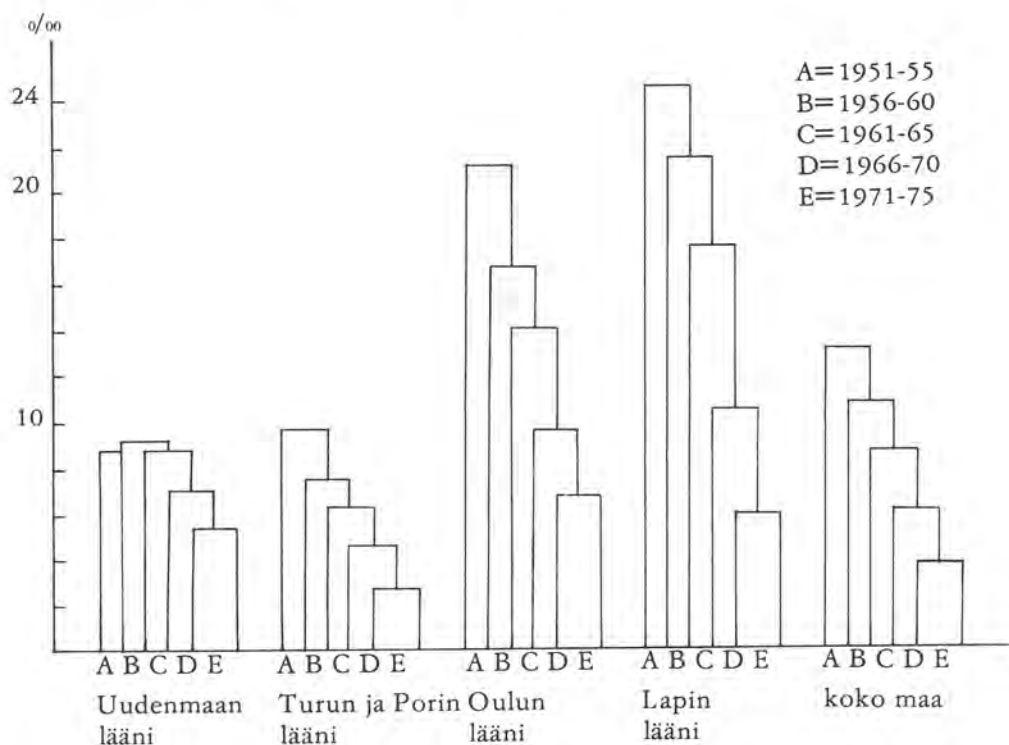
Uudenmaan läänissä taas vanhuksia oli suhteellisen vähän seuraavissa kunnissa:

Espoo	6.3%
Järvenpää	7.4
Kauniainen	7.1
Kerava	5.9
Vantaa	4.8
Kirkkonummi	5.2
Lohja	9.6
Nurmijärvi	8.6
Tuusula	8.1

Luonnollisen väestönkasvun erilaisuus

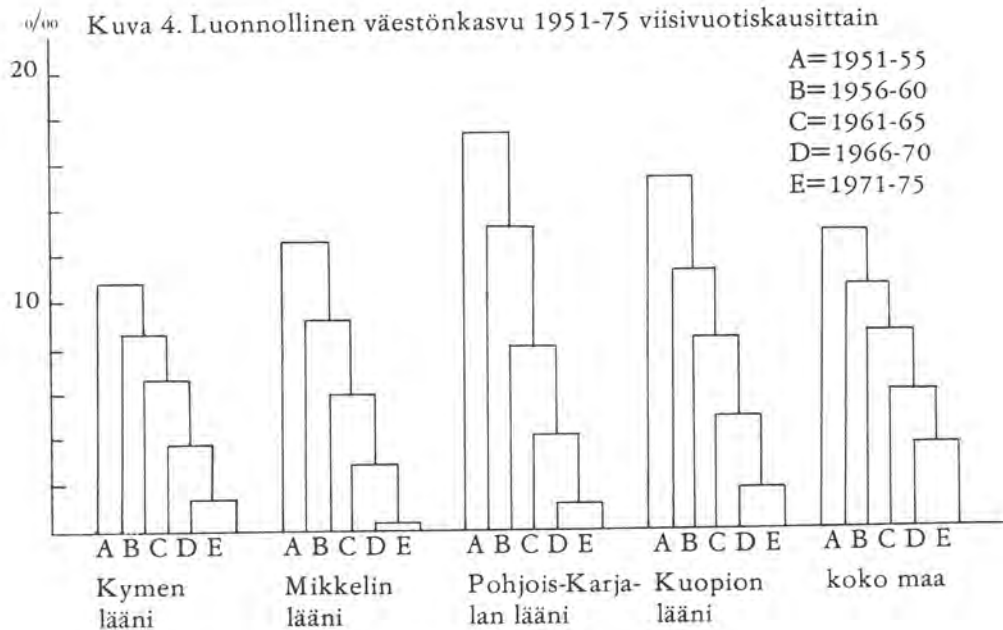
Etsittäessä syitä siihen, miksi pohjoisilla ja itäisillä kehitysalueilla vanhusten väestöosuudet ovat alhaisia kiinnittyy huomio niihin eroihin, jotka ovat vallinneet kuluneiden vuosikymmenien aikana syntyvytydessä ja luonnollisessa väestönkasvussa maan eri osissa (ks. kuva 3 ja 4).

Kuva 3: Luonnollinen väestönkasvu 1951-75 viisivuotiskausittain

(Lähde: Tilastollisia tiedonantoja no. 58 s. 33)

Kuva 4: Luonnollinen väestönkasvu 1951-75 viisivuotiskausittain

(Lähde: Tilastollisia tiedonantoja no. 58 s. 33)

1950-luvun alkupuolella vuosittainen luonnollinen väestönkasvu Oulun ja Lapin läänissä oli lähes kolminkertainen Uudenmaan lääniin verrattuna (ks. taulukko 4). Huolimatta syntyvyyden alueittaisten erojen tasoittumisesta 1950-luvun kuluessa, vielä 1960-luvun alussa syntyneiden suhteellinen enemmisyys kahdessa pohjoisimmassa läänissä oli noin kaksi kertaa suurempi kuin luonnollinen lisääntyneisyys muualla maassa.

Tuntuu näin ollen johdonmukaiselta olettaa, että luonnollinen väestönkasvu Oulun ja Lapin lääneissä on ollut niin suurta, että väestön ikärakenne on pysynyt nuorena muuttoliikkeestä huolimatta. Mielenkiintoista on, että vanhusten väestöosuudet eivät ole korkeita edes Pohjois-Karjalassa, missä maasamuuton vaikutus väkilukuun on ollut erittäin suuri ja luonnollinen väestönkasvu jonkin verran vähäisempää kuin Oulun ja Lapin lääneissä. Vuosina 1961-73 Pohjois-Karjalan läänin muuttotappio on peräti 20.1 prosenttia vuoden 1960 lopun väkiluvusta (ks. kartta 4). Vastaava luku Oulun läänissä on 10.5 % ja Lapin läänissä 8.5 %.

Taulukko 4. Luonnollinen väestönkasvu lääneittäin vuosina 1951-75

Lääni	Elävänä syntyneiden ja kuolleiden erotus promilleina jaksoa edeltäneen vuoden lopun väkiluvusta				
	1951- 1955	1956- 1960	1961- 1965	1966- 1970	1971- 1975
Uudenmaan	8.8	9.2	8.8	7.1	5.4
Turun ja Porin	9.6	7.5	6.2	4.5	2.7
Ahvenanmaan	4.7	4.4	3.5	3.5	3.2
Hämeen	10.8	8.8	7.0	5.3	3.2
Kymen	10.9	8.7	6.7	3.8	1.4
Mikkelin	12.7	9.2	6.0	2.9	0.4
P-Karjalan	17.3	13.3	8.1	4.2	1.2
Kuopion	15.4	11.4	8.4	4.9	1.8
Keski-Suomen	15.4	11.6	9.0	5.4	2.9
Vaasan	13.1	9.8	8.3	6.4	4.3
Oulun	21.0	16.7	14.0	9.6	6.7
Lapin	24.4	21.3	17.4	10.3	5.7

Luonnollista väestönkasvua tarkastelemalla lienee mahdollista myös selittää ikärakenteeltaan hyvin vanhojen kuntien runsas esiintyminen kehitysaluevyöhykkeiden ulkopuolisissa kunnissa. Siellä, missä syntyvyys on ollut pitempään alhainen ja luonnollinen väestönkasvu vähäistä, muuttoliikkeen vaikutus saattaa olla olettamuksemme mukaisesti ollut väestön ikärakennetta vanhentava. Esim. Turun ja Porin läänissä syntyneiden enemmisyys oli maalaiskunnissa vuosina 1971-78 keskimäärin noin -0.6 ‰ ja muuttotaseen tulos -2.1 ‰ vuodessa. Niissä yhdeksässätoista läänin kunnassa, joissa väestöstä oli vanhuk-sia enemmän kuin yksi viidennes, muuttotappio oli vuosina 1971-78 keskimää-rin -14.6 ‰ vuodessa. Suurinta muuttotaseen tappiollisuus oli näistä kunnista Velkualla (-29.0 ‰), Suodenniemellä (-25.4 ‰), Kustavissa (-22.0 ‰) ja Kii-koisissa (-21.3 ‰).

Kartta 4.

Maassamuuton vaikutus
väkilukuun lääneittäin
ajanjaksolla 1961-75

Maassamuuton vaikutus =
Vuosien 1961-73 muutto-
voiton tai -tappion osuus
vuoden 1960 lopun väkiluvusta

(Lähde: Tilastollisia tiedonantoja no. 58, s. 34)

Syntyneisyyden ja muuttotaseen erilaisuus

Myös koko maata koskeva pitemmän aikavälin kuntakohtainen tarkastelu osoittaa, että kunnissa, joissa vanhusten väestöosuudet ovat tällä hetkellä alhaisia, on syntyneisyys ollut aina 1930-luvulta lähtien keskimäärin korkeampi kuin vanhan ikärakenteen kunnissa. Keskimääräinen syntyneisyys vuosina 1935-1978 oli kunnissa, joissa vuonna 1978 oli vanhuksia enintään 8 prosenttia väestöstä, noin 20.7 elävänä syntyneitä 1000 asukasta kohti.¹ Sitä vastoin syntyneisyys sellaisissa kunnissa, joissa vanhuksia oli vähintään viidennes asukkaista, oli vastaavalla tavalla laskien vain noin 13.5 tuhatta kohti. (ks. taulukko 5).²

Taulukko 5. Syntyneisyyden kehitys kunnissa, joissa vuonna 1978 ikärakenne on hyvin nuori tai hyvin vanha

Vuosi	Elävänä syntyneitä 1000 asukasta kohti niissä kunnissa, joissa vuonna 1978 väestöstä vanhuksia	
	enintään 8 %	vähintään 20 %
1935	19.4	16.4
1945	24.8	20.0
1950	27.6	20.5
1955	26.7	15.6
1960	22.4	12.1
1965	19.5	11.0
1970	16.5	10.3
1975	13.4	7.9
1978	15.6	8.2
1935-1978	20.7	13.5

Ikärakenteeltaan nuoret kunnat ovat jo 1950-luvun alusta lähtien olleet muuttotaseeltaan huomattavasti useammin voitollisia kuin kunnat, joissa vanhuksia on paljon. Kunnissa, joissa vuonna 1978 oli vanhuksia enintään 8 prosenttia väestöstä, keskimääräinen muuttovoitto oli vuosina 1935-1978 noin 10 promillea. Siellä, missä vanhuksia vuonna 1978 oli vähintään 20 prosenttia, oli muuttotase tuona aikana keskimäärin 11 promillea tappiollinen (ks. taulukko 6).

¹Tällaisia kuntia oli 35

²Tällaisia kuntia oli 29

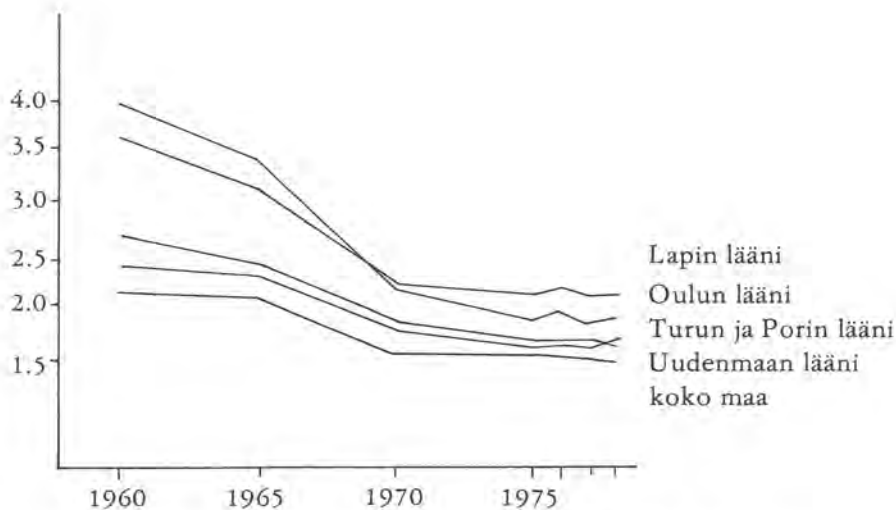
Taulukko 6. Muuttotaseen kehitys kunnissa, joissa vuonna 1978 ikärakenne on hyvin nuori tai hyvin vanha

Vuosi	Nettomuutto 1000 asukasta kohti kunnissa, joissa vuonna 1978 väestöstä vanhuksia	
	enintään 8 %	vähintään 20 %
1935	-2.7	-5.9
1945	0.4	3.0
1950	32.6	-2.7
1955	8.6	-17.6
1960	12.7	-17.4
1965	6.4	-15.1
1970	10.8	-25.3
1975	15.4	-15.6
1978	8.6	-3.8

Vanhusten väestöosuuksien tuleva kehitys

Alueelliset erot syntyvydessä pienenevät nopeasti 1950- ja 1960-luvun aikana (ks. kuva 5). Voidaankin kysyä, ovatko Etelä- ja Lounais-Suomen korkeat vanhusten väestöosuudet tulosta sellaisesta kehityksestä, joka on vasta alkamassa Pohjois- ja Itä-Suomessa.

Kuva 5. Kokonaishedelmällisyysluvut 1960-78

(Lähde: Tilastollisia tiedonantoja no. 64 s. 41, ja SVT VI A 1978)

Pohjois-Karjalan läänissä vanhusten suhteellinen osuus on lisääntynyt kulu-
neen kahden vuosikymmenen aikana varsin nopeasti. Toistaiseksi kuitenkin
Lapin ja Oulun lääneissä vanhusten väestöosuuksien kasvu on ollut lähes yhtä
hidasta kuin Uudellamaalla ja Ahvenanmaalla (ks. taulukko 7).

Taulukko 7. 65-vuotta täyttäneiden väestöosuudet lääneittäin 1960-78

Lääni	1960	1970	1975	1978	muutos 1960-78 pros.yksikköä
Uudenmaan	8.0	9.2	10.2	10.9	2.9
Turun ja Porin	8.4	10.6	12.2	13.1	4.7
Ahvenanmaan	11.1	13.2	13.8	15.0	3.8
Hämeen	7.7	9.8	11.3	12.4	4.7
Kymen	7.6	9.9	11.7	12.6	5.0
Mikkelin	8.1	10.3	12.0	13.0	4.9
P-Karjalan	6.1	8.5	10.8	11.9	5.8
Kuopion	7.0	9.1	10.8	11.7	4.7
Keski-Suomen	6.4	8.6	10.5	11.6	5.2
Vaasan	7.6	9.8	11.4	12.3	4.7
Oulun	5.6	7.0	8.3	9.0	3.4
Lapin	4.6	6.5	7.8	8.5	3.9
Koko maa	7.4	9.3	10.8	11.7	4.3

On ilmeistä, että tilanne tulee tästä muuttumaan 1980-luvun aikana. Tähän
ainakin viittaa Tilastokeskuksen äskettäin julkaisemat ennusteet. Niiden
mukaan - edellyttäen, että 1980-luvulla

- syntyneisyys olisi vuosien 1970-71 tasolla (koko maassa keskimäärin noin
13-14 $\text{v}/\text{1000}$);
- kuolleisuus alenisi hieman;
- maassamuutto olisi vuoden 1978 tasolla eikä maastamuutto ylittäisi maahan
muuttajien määrää;

vanhusten määrä kasvaisi vuoteen 1990 mennessä Uudellamaalla noin 10 pro-
senttia, mutta Oulun läänissä noin 19 prosenttia ja Lapin läänissä peräti 22
prosenttia.¹ Korkeimmat vanhusten väestöosuudet olisivat kuitenkin Mikke-
lin (14.7 %), Turun ja Porin (14.4 %) läänissä sekä Ahvenanmaalla (14.4 %) (ks.
taulukko 8).

¹Tilastollisia tiedonantoja no. 64.

Taulukko 8. Vanhusten ennustetut väestöosuudet 1980 ja 1990

Lääni	65-vuotta täyttäneiden osuus läänin väestöstä (prosenttia)	
	1980	1990
Uudenmaan	11.2	11.7
Turun ja Porin	13.4	14.4
Ahvenanmaan	14.9	15.0
Hämeen	12.9	14.3
Kymen	12.9	13.8
Mikkelin	13.3	14.7
Pohjois-Karjalan	12.4	13.8
Kuopion	12.0	13.4
Keski-Suomen	11.9	13.4
Vaasan	12.8	14.3
Oulun	9.3	10.5
Lapin	8.8	10.4
Koko maa	12.0	13.0

(Lähde: Tilastollisia tiedonantoja no. 64, s. 54)

Lopuksi

Käsitys, jonka mukaan maamme laajojen kehitysalueiden väestö olisi seurauksena pitkään jatkuneesta muuttoliikkeestä vanhempaa kuin väestö eteläisissä ja lounaisissa lääneissä, ei tarkalleen pidä paikkaansa. Päinvastoin, 65-vuotta täyttäneiden väestöosuudet ovat Lapin ja Oulun lääneissä maan alhaisimpia – jopa alhaisempia kuin selvästi muuttovoittoisessa Uudenmaan läänissä.

Väestöltään vanhimmat kunnat sijaitsevat valtaosaltaan linjan Vaasa – Jyväskylä – Mikkelin – Imatra etelä- ja lounaispuolella. Monet niistä ovat rannikko- ja saaristopitäjiä.

Vanhusten väestöosuuksien suhteellinen pienuus Pohjois- ja Itä-Suomessa johtuu suurelta osin siellä vallinneesta korkeasta syntyvyydestä ja suuresta luonnollisesta väestönkasvusta. Sensijaan siellä, missä syntyvyys on kauemmin ollut alhainen – Etelä- ja Lounais-Suomessa – muuttotaseen tappiollisuus eräissä kunnissa on voinut vähentää niissä nuorten ja työikäisen väestön suhteellista osuutta huomattavalla tavalla.

Lähdeluettelo:

Aluepoliittinen tarkastelu Turun ja Porin läänin kuntien kehittyneisyyseroista. Turun ja Porin lääninhallitus, Turku 1980.

Kansaneläkelaitoksen tilastollinen vuosikirja 1978. Helsinki 1979.

Kiljunen, Kimmo: 80-luvun aluepolitiikan perusteet. Helsinki 1979.

SVT VI A. Väestömuutokset 1935, 1945, 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1978.

Tilastollisia tiedonantoja, N:o 58. Elinolosuhteet 1950-75. Tilastokeskus. Helsinki 1977.

Tilastollisia tiedonantoja, N:o 64. Väestöennusteet 1978-2020. Tilastokeskus. Helsinki 1979.

Tilastotietoja Turun ja Porin läänistä 1980. Turun ja Porin lääninhallitus, Turku 1980.

1.6 Vanhukset ja maassamuutto MMT Jarl Lindgren

Teollistumisen ja kaupungistumisen sekä edellytyksenä että seurauksena on ollut varsin laaja väestön liikkuvuus. Alueellisen liikkuvuuden suunta on valtaosaltaan ollut maaseudulta kaupunkiin ja taajamiin. Ammatillinen liikkuvuus on tapahtunut maa- ja metsätaloudesta kaupunkilaiselinkeinoihin. Muuttajat ovat olleet terveydeltään ja ammattitaidoiltaan suorituskykyisintä väestöä, useimmiten nuoria. Muuttoliikkeen valikoivuuden seurauksena lähialueen väestöllinen rakenne on siten vanhentunut. Alueen vanhentumisasteeseen vaikuttaa muuton kesto ja voimakkuus.

Vanhukset eivät ole tyypillisiä muuttajia. Vanhusten muuttoliike ei ole juuri kiinnostanut suomalaisia tutkijoita. Näin esimerkiksi Siirtolaisinstituutin laatimasta Suomen siirtolaisuuden ja maassamuuton bibliografiasta (Koivukangas-Toivonen, 1979) ei löydy ainoatakaan tutkimusta, jossa olisi käsitelty nimenomaan vanhusten muuttoliikettä. Tilastokeskuksen maassamuuttoa koskevan tilaston mukaan vuonna 1978 muuttaneista oli vain 2.5 % 65 vuotta täyttäneitä. Pieni oli myös 46-64-vuotiaiden osuus, vain 7 % kaikista muuttaneista (SVT VI A 143, osa I, 1980). Tämä eläkeläisten vähäinen siirtyminen on ilmeisesti valtaosaltaan muuttoa sopivaan vanhuuden päivien viettopaikkaan. Muutto suuntautuu pääasiallisesti maaseudulta kaupunkiin ja kaupungista toiseen.

Tämä alustus tarkastelee väestön ikääntymistä muuttoliikkeen seurauksena. Koska väestön vanhentuminen on lähinnä maaseudun ja haja-asutusalueiden ongelma, alustus keskittyy näiden alueiden väestönkehitykseen. Ensiksi esitetään kuitenkin eräitä kirjallisuudesta poimittuja näkemyksiä väestön ikääntymisen vaikutuksista taloudelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen. Lisäksi ikääntymistä tarkastellaan yleisenä valtakunnallisena ilmiönä.

Väestön vanhentumisesta aiheutuvista haittavaikutuksista on runsaasti erilaisia näkemyksiä ja oletuksia väestönkehitystä koskevassa kirjallisuudessa. Vanhentumiseen liittyvien ongelmien katsotaan kuuluvan kiinteästi yhteen hidastuvan ja pysähtyvän väestönkasvun kanssa. Etenkin ranskalaiset ovat usein korostaneet supistuvan väestön vaaroja. Seuraavassa muutamia esimerkkejä alan kirjallisuudesta. Esimerkiksi monien demografian oppikirjojen kirjoittaja Roland Pressat väittää, että "ilmeisin etu on väestön nopea uusiutuminen" ja, että "ikärakenteen vanheneminen merkitsee laadullista huononemista, koska väestön fyysiset ja henkiset voimavarat vähenevät iän mukana.

Kun ajatellaan väestön työikäistä osaa ei ole lainkaan varmaa, että kohtuullista vauhtia kasvava väestö on epäedullisempi kuin stationäärinen väestö" (syntyvyys ja kuolleisuus on yhtä korkea). Hänen mukaansa nykyaikana talouselämä ei liioin voisi toimia, jos väestönkehitys olisi lamassa (Pressat 1972, 125-127).

Suurin piirtein samoja ajatuksia esiintyy Reino Lennon kirjassa Väestö ja hyvinvointi. Hän toteaa mm. että väestön vanheneminen lisää rakennetyöttömyyttä ja että tuottavuus alenee sekä huoltokustannukset nousevat (Lento 1955). Nämä näkemykset perustunevat neoklassisiin ajatuksiin, jotka mm. ekonomistit J.M. Keynes ja Alvar Hansen esittivät 1930-luvulla. Heidän teoriasa osoittavat, että kulutus vähenee ja sijoitustoiminta pienenee kun väestö supistuu.

Usein väitetään, että vanheneva väestö muuttuu konservatiiviseksi ja sen aloite- ja innovaatiokyky vähenee. Toisaalta on kyllä arvovaltaisia tutkijoita ja tutkijaryhmiä, jotka eivät ole samaa mieltä. Yhdysvaltojen väestönkehitystä tutkinut väestökomissio esimerkiksi totesi raportissaan, että se ei ole löytänyt minkäänlaisia taloudellisia motiiveja jatkuvan väestön kasvun ylläpitämiseksi ja ettei ole mitään syytä pelätä väestön supistumisen aiheuttamaa taloudellista lamautumista (Commission of Population Growth 1972, 12). Vanhoillisuus on usein yksilöllinen piirre, jonka määrää poliittinen kanta tai asema yhteiskunnassa. Valtiot, joissa suhtaudutaan vanhoillisimmin naisten aseman parantamiseen, koulujärjestelmän edistämiseen jne., edustavat usein nuorta ikärakennetta (Day 1971, 284).

Muuttoliikkeen seurauksena Suomeen on muodostunut tyypillisiä väestökatoalueita. Viime vuosikymmenen aikana nämä alueet ovat sijainneet lähinnä Keski- ja Pohjois-Suomessa sekä Pohjois-Karjalassa. Väestökatoalueiden oloja ja ongelmia selvitettiin jokseenkin perinpohjaisesti 1970-luvun alkupuolella. Tutkimuksen yhteydessä tehdyt haastattelut vahvistivat ainakin osaksi yllämainittuja hidastuvan väestönkasvun teorioita. Väestön vanhenemisen seurauksena pidettiin mm. teollisuuden toimipaikkojen lukumäärän vähenemistä sekä teollisuuden ammatissa toimivien kasvun hidastumista. Laajenevan vanhusten ryhmän odotettiin kohottavan myös verorasitusta (Tauriainen, Koivula 1973).

Väestökatoalueilla vanhuus ja työkyvyttömyys kytkeytyvät kiinteästi monien perheiden elämäntilanteeseen. Iän mukaan toimeentulomahdollisuudet kehittyvät huonompaan suuntaan. Vanhuus- tai työkyvyttömyyseläkkeellä oli monissa väestökatoalueen kunnissa 1970-luvun loppupuolella yli neljännes väestöstä ja sen on arvioitu jatkuvasti nousevan. Kun terveet ja ammattitaitoiset muuttavat pois, jäävät vanhat ja raihnaiset jäljelle.

Valtakunnallisesti katsottuna Suomen väestön ikärakenne on tänä päivänä varsin edullinen. Työikäisen väestön osuus on suuri eli noin 68 % koko väestöstä. Yli 65-vuotiaita on vain 12 %, mikä on yksi tai kaksi prosenttiyksikköä pienempi kuin keskimäärin Länsi-Euroopassa ja Pohjoismaissa. Tilanne kuitenkin muuttuu vähitellen ja Suomen väestö rupeaa hiljalleen vanhenemaan. Jo vuonna 2000 vanhusten osuus lähentelee 14 %. Vuonna 2020, jolloin ns. suuret 1940-luvun loppupuolella syntyneet ikäluokat tulevat eläkeikään, vanhuuseläkkeellä olevien osuus tulee ylittämään 19 %. Kuitenkin työikäisten määrä pysyy jatkuvasti jokseenkin muuttumattomana, sillä lasten

osuus vähenee samanaikaisesti (Tilastokeskus 1979). Kansaneläkelaitoksen pari kuukautta sitten julkaiseman ennusteen mukaan kehitys jatkuu tämänkin jälkeen samansuuntaisena ja vuonna 2050 yli 65-vuotiaitten määrä on 24 % (Kansaneläkelaitos 1980).

Ikärakenteen vanhenemisen seurauksena myös työikäisten keski-ikä nousee. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus kohoaa. Kun tämän vuosikymmenen alussa noin 7.5 % väestöstä oli työkyvyttömyyseläkkeellä, on vastaava osuus seuraavan vuosisadan alussa 8 %:n paikkeilla ja 8.5 % vuonna 2020.

Väestön vanhetessa vähenee myös hedelmällisessä iässä olevien naisten määrä, mikä puolestaan nopeuttaa ikääntymistä. Mainittakoon tässä, että em. Kansaneläkelaitoksen tekemän väestöennusteen mukaan syntyneiden määrä olisi vuonna 2020 vain 2/3 siitä, mitä se on ollut viime vuosien aikana ja vuonna 2050 enää noin puolet nykyisestä. Syntyneisyyden on tällöin oletettu pysyvän likimain samalla tasolla kuin vuonna 1978.

Väestön ikääntymiseen liittyy myös kysymys elättävien ja elätettävien välisestä suhteesta. Usein kuulee esitettävän huolestuneita kannanottoja siitä, että ammatissa toimivien huoltorasitus kasvaa liian suureksi. Nykyisin lasketaan, että eläkeläisten kulutus on keskimäärin lasten kulutusta suurempi, jopa kaksi kertaa niin suuri kuin lasten. Erään tutkimuksen mukaan eläkeläisten kulutusyksikkö olisi 0.8 ja lasten 0.4, kun aktiivi-iässä olevan miehen on 1.0 (Åberg ja Nordin 1977). Laskelma perustuu kokonaiskulutukseen, johon sisältyy sekä yksityinen että julkinen kulutus. Aikaisemmin pidettiin eläkeläisten ja lasten aiheuttamaa huoltorasitusta suurin piirtein samansuuruisina.

Suomen ikärakenne vanhenee sitä mukaa kun syntyvyys alenee ja elinikä pitenee. Kun muuttoliike lisäksi supistaa työikäisten ja työkykyisten rivejä, väestön vanheneminen nopeutuu. Kun maa teollistuu, maaseutu vastaa kustannuksista. Haja-asutusalueet köyhtyvät ja taloudellinen elämä lamaantuu.

Maaseutu on teollistumisen alkuaajoista lähtien ollut työvoimaa luovuttava alue kaikkinä haittavaikutuksineen. Kärjistyvätkö ongelmat nyt jälkiteollistuneen aikakauden lähestyessä? Vuonna 1978 oli maaseudulla 12.8 % väestöstä täyttänyt 65 vuotta. Vastaava luku oli kaupungeissa huomattavasti pienempi eli 10.7 %. Kun verrataan tilannetta aikaisempiin vuosiin voidaan todeta, että ennen sodan jälkeistä maaltapakoa esim. vuonna 1950 luvut olivat 6.9 ja 5.9. Vaikka vuoden 1950 ja vuoden 1978 luvut eivät ole kuntajärjestelyjen seurauksena täysin vertailukelpoisia, on kehityksen suunta kuitenkin selvästi näkyvissä; maaseudun väestö vanhenee jatkuvasti nopeammin kuin kaupunkien.

Kun tarkemmin tutkii maalaiskuntien ikärakennetta ilmenee, että Suomessa on monta kuntaa, joissa yli 65-vuotiaitten määrä ylittää 20 %. Vuonna 1978 niitä oli laskelmieni mukaan 32. Kuntia, joiden asukkaista oli yli 15 % vanhuuseläkkeellä, oli yli 170. Kuitenkaan ne kunnat, joista tapaa eniten eläkeikäisiä, eivät sijaitse tyypillisillä väestökatoalueilla, vaan Etelä-Suomessa, lähinnä Uudellamaalla ja Varsinais-Suomessa. Vanhoilla muuttoalueilla ikärakenne on ehtinyt muuttua enemmän kuin tämän päivän väestökatoalueilla.

Ikärakenteen vanheneminen ilmenee varsin selvästi maa- ja metsätalouden piirissä. Vuonna 1975 maa- ja metsätaloudessa toimivan väestön mediaani-ikä

oli 46 vuotta, kun muiden yrittäjien keski-ikä oli 10 vuotta pienempi. Korkein keski-ikä oli jälleen Etelä-Suomessa, Uudellamaalla ja Varsinais-Suomessa sekä Ahvenanmaalla, joissa se oli 48-49 vuotta. Pellervo seuran markkinatutkimuslaitoksen ja Valtioneuvoston kanslian yhteistyössä tehdyn ennusteen mukaan tulevina vuosina mediaani-ikä tulee keskimäärin alenemaan jonkin verran, samalla kun alueelliset erot hieman suurenevät. Mediaani-ikä nousee Etelä-Suomessa ja laskee Pohjois- ja Itä-Suomessa (Honkanen ym. 1979).

Maatalousyrittäjien (maatalouden yksityisyrittäjien) keski-ikä on vielä korkeampi kuin maa- ja metsätalousväestön. Kun maa- ja metsätalousväestöstä 7 % oli 65 vuotta täyttäneitä, oli vastaava osuus maatalousyrittäjistä 9 %.

Uudet sukupolvenvaihdos- ja luopumiseläkejärjestelmät ovat antaneet vanhoille yrittäjille mahdollisuuden siirtyä eläkkeelle ennen varsinaista eläkeikää. Ilmeisesti järjestelmien vaikutus on kuitenkin koko maan kannalta katsottuna melko pieni, koska edellä mainitussa ennusteessa odotetaan nuorten viljelijöiden osuuden lisääntyvän hyvin vähän.

Maatalousyrittäjien eläkekeskuksen tekeillä olevan eläkeläistutkimuksen ennakkotietojen mukaan valtaosa eläkeläisistä eli neljä viidestä asuu eläkkeelle siirtymisen jälkeen kotitilalla. Ainoastaan noin kymmenesosa on siirtynyt asumaan jollekin toiselle paikkakunnalle. Eläkeläisasunto yleensä sijaitsee melko lähellä kotitilaa. Etäisyys kotitilasta uuteen asuntoon oli 12-30 kilometriä. Tilakoon mukaan tarkasteltuna oli havaittavissa pieniä eroja. Kotitilalla asuminen oli tavallisempaa suurimmilla tiloilla. Eläkeläisistä, joiden kotitila oli 30 ha tai suurempi, 90 % jäi asumaan kotitilalleen, vastaava osuus 2-4 ha:n tiloilla oli 83 %.

Vanhusten muuttoliike on melko vähäistä. Tämä koskee eritoten maaseudun vanhuksia. Kaupunkienkaan vanhukset eivät usein vaihda paikkakuntaa eläkkeelle siirryttyään. Muuttoliikkeen seurauksena vanhusten osuus lähtöalueilla suurenee. Huoltorasitus lisääntyy. Vanhusten sosiaaliturvakustannukset kasvavat ja kulutus rakenne muuttuu. Väestön ikääntyminen lisää sitä taloudellista laskua, jonka muuttoliike saa aikaan. Tämä kehitys tulee näkyviin erityisesti maaseudulla.

Tuleeko väestön ikärakenne muuttumaan vieläkin jyrkemmäksi tulevaisuudessa? Yleinen väestön kehitys viittaa tähän suuntaan. Tätä osoittaa myös Etelä-Suomen maalaiskuntien suuri vanhusten osuus. Toisaalta suunnitelmallinen aluepolitiikka voi vaikuttaa jarruttavasti tähän kehitykseen. Maatalouselinkeinojen kasvava merkitys ja niiden muuttuminen yhä yritysluonteisemmaksi ovat myös tekijöitä, jotka saattavat vaikuttaa nuorentavasti väestöön.

Lähdeluettelo

- Commission of Population Growth: Population and the American Future. Washington 1979.
- Day, Lincoln H.: Concerning the Optimum Level of Population. Kirjassa: Is There an Optimum Level of Population. Toim. Fred Singer. New York 1971.
- Honkanen Seppo, Tauriainen Juhani, Vihriälä Vesa: Maa- ja metsätalouden työvoiman määrän ja rakenteen kehitys vuosina 1980, 1985 ja 1990. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 1979:2.

- Kansaneläkelaitos: Aluetilastot. Kansaneläkelaitoksen tilastollisia vuosikatsauksia 1977. Helsinki 1979.
- Koivukangas Olavi, Toivonen Simo: Suomen siirtolaisuuden ja maassamuuton bibliografia. Turku 1978.
- Lento, Reino: Väestö ja hyvinvointi. Helsinki 1956.
- Pressat, Roland: Väestö ja väestötiede. Helsinki 1972.
- SVT VI A 143 Väestö 1978 osa I. Helsinki 1980.
- Tauriainen Juhani, Koivula Samuli: Maaseudun väestökatoalueiden olot ja ongelmat. Suomen itsenäisyyden juhlavuoden 1967 rahasto sarja B N:o 9. Helsinki 1973.
- Tilastokeskus: Väestöennusteet 1978-2020. Tilastollisia tiedonantoja N:o 64. Helsinki 1979.
- Åberg Carl Johan, Nordin Allan: Befolkning och ekonomi. Stockholm 1977.

.2 JOHTOPÄÄTÖKSET

.2.1 Työryhmäraportti

Yhdistetty työryhmä (8, 11 ja 12)
 Pj. Toim.joht. Jouko Hulkko
 Siht. Suunnittelija Kaisu Aalto

Terve ikärakenne väestöpoliittisena tavoitteena

On pyrittävä tasapainoiseen väestökehitykseen. Huomlettavien osuus väestöstä ei saisi kohota millään paikkakunnalla yli 50 %. Jotta tällaiseen tavoitteeseen ylletäisiin, tulisi vuosittain syntyä 75 000 - 80 000 lasta. Luvuissa on huomioitu siirtolaisuuden vaikutus. Mikäli nykyinen väestökehitys jatkuu, Suomessa on vuonna 3147 asukkaita 377 henkeä!

On itsestään selvää, että myös muuttoliike vaikuttaa perheiden hyvinvointiin. Osaltaan varmaan muiden seikkojen ohella muuttoliike on myötävaikuttanut siihen, että isät entistä enemmän osallistuvat lasten hoitoon ja kodin töihin. Olosuhteiden pakosta muuttanut perhe ei näet usein voi turvautua sukulaisten apuun. Toisaalta nuorer perheet kokevat aineellista ja henkistä turvattomuutta. Suvun suoma henkinen tuki saattaa usein välimatkojen pituuden vuoksi olla puutteellista.

Hyvät kouluolosuhteet ovat yksi vanhempien ja heidän lastensa henkisen turvallisuuden edellytyksistä. Tulopaikkakunnan tulisi mahdollistaa pehmeä lasku muuttaneille: koululaisille ja heidän vanhemmilleen. Koulujen tulisi ennakoida oppilasmäärien kehitys. Turhia koulusta toiseen siirtoja tulisi välttää.

Yksi koetun turvattomuuden osoitin on yksiläpisten perheiden lukumäärän kasvu. Sosiaaliset taidot kehittyvät sisarusten kanssa telmiessä.

Yksi turvallisuuden perusedellytyksistä on oma asunto. Pitkälle koulutetut ovat todellisia väliinputoajia. Lapsen hankkiminen lykkääntyy opintovelkojen ja asuntosäästämisen vuoksi. Lisäksi tarvitaan riittävästi monipuolisia päivä-

hoitopaikkoja. Äitiysrahan reaaliarvoa on nostettava. Taloudellisten seikkojen ei tulisi ratkaista sitä hoitaako äiti itse aivan pienet lapset vai meneekö hän ansiotyöhön. Kaikki edellä luetellut turvallisuuden aineelliset edellytykset ovat asioita, joihin voidaan vaikuttaa poliittisella päätöksenteolla. Aineellinen turvallisuus luo perheelle välttämättömät edellytykset kodin perustamiselle ja lasten hankkimiselle.

Humanistinen ihmiskuva

Tuottavuus ja tehokkuus ovat ylikorostuneet yhteiskunnallisina arvoina. Nämä arvot näkyvät mm. kielteisessä suhtautumisessa ikääntyneisiin ihmisiin ja lapsiin. Muuttoliikkeen seurauksena nuoret perheet asuvat usein eri paikkakunnalla kuin heidän vanhempansa. Elleivät pienet lapset näe vanhoja ihmisiä, heidän käsityksensä ikääntymisestä ja kuolemasta vääristyy. Muunmuassa USA:laisten tutkimusten mukaan nuoret pelkäävät vanhenemista. Kuolema on yhteiskunnassamme tabu.

Vanhoja ihmisiä sen enempää kuin lapsiakaan ei tulisi eristää omiin yhdyskuntiinsa. Meillä on vireitä eläkeläisiä, jotka varmaan mielellään vierailisivat esim. lastentarhoissa. Toisaalta televisioon ja radioon kaivataan ohjelmia, joissa vanhat ihmiset itse kertovat ongelmistaan ja onnen aiheistaan. Humanistisen ihmiskäsityksen mukaan jokainen ihminen on arvo sinänsä. Kun näin ajattelemme, annamme arvon myös työvoiman ulkopuolella oleville henkilöille: lapsille ja vanhuksille.

2.2 Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia

- Joensuun Korkeakoulussa on kartoitettu haja-asutusalueiden lasten elämää, elinolosuhteita ja verrattu sitä taajamassa elävien lasten elämään. Haja-asutusalueiden lasten elämää tuntuu leimaavan jonkinlainen pysähtyneisyys. Kouluvalmiudet ovat huonompia kuin taajamissa elävien lasten mm. ensimmäisellä luokalla todistukset ovat olleet heikompia. Esikouluikäisillä oli mm. kastelua neljä kertaa enemmän kuin on todettu kaupunkilaisaineistossa (Maija-Liisa Koski).
- Näyttää siltä, ettei haja-asutusalueillakaan voi tapahtua enää alakulttuurin välittymistä, koska siellä ei ole leikkitovereita (Maija-Liisa Koski).
- On tehty suuria virheitä pitkään, kun on pidetty, että äiti on lähes ainoa ihmissuhde lapselle. Nyt aivan vähitellen on huomattu isien merkitys. Mikäli vanhempi omaksuu hoivaavan osan, on hän hyvä vanhempi lapselleen, on hän sitten mies tai nainen (Maija-Liisa Koski).
- Haja-asutusalueiden sosiaaliset virikkeet jäävät hyvin pieniksi niin ettei se ehkä olekaan paras ratkaisu, vaikka saakin käydä lähistöllä koulua (Maija-Liisa Nieminen).
- Billy Branth ja Peter Horney ennakoivat raporteissaan, että ihmiset haluavat muuttaa pienempiin kaupunkeihin suuremmista ja, että tämä tulee jatku-

maan ja kiihtymään. Tätä jouduttaa heidän mukaansa tiedonvälityksen tehostuminen ja saaminen kotiin, joka vaikuttaa opiskeluun yms. (Jouko Hulkko).

- Kun sain tämän aiheen "Väestöpolitiikan uudet keinot" jäin miettimään, mitkä ovat olleet ne vanhat keinot ja mitkä uudet, ja totesin, että kyllä se on ihan vanha keino se uusi keino eli rakastetaan tarpeeksi ja tehdään lapsia (Riitta Auvinen).
- Poliittista järjestelmää ei pitäisi päästää kehittymään niin, että järjestelmä itse sanelee tavoitteensa ja toimintatapansa. Suomen poliittisessa järjestelmässä on mielestäni jo hieman tämän tyyppisiä piirteitä (Riitta Auvinen).
- Tuleeko laestadiolaisista sitten poliittinen voimatekijä, kun heillä ei ole tätä säännöstelyä, ehkäisyä?
- Väestörakenteeltaan vanhoissa kunnissa on hieman maailmanlopun tunnelmaa. Mutta, jos pyörähtelee nurkan takana, ja on nuorta väestöä, syntyy tulevaisuudenuskoinen mieliala (Jouko Hulkko).
- On aivan yksilöllistä, mitä ihmiselle tapahtuu ikääntymisen aikana esim. Kekkonen, Paasikivi, Ingman, Jutikkala, Kuusinen, Paasio. Mikä hämärtää tämän asian käsittelyä, on se, että on jokin tietty ikä, jolloin sinä "lähdet pellolle" tästä työpaikasta ja täytyy olla vähintään presidentti, että saa jatkaa (Kaisu Aalto).
- Työkyvyttömiä on 8 % näistä alhaisista ikäluokista (alle 65-vuotta). Niitä, jotka ovat virkeitä 65-vuoden jälkeen ei taida olla enempää kuin 8 % (Jarl Lindgren).
- Riitta Auvisen puheenvuoro alkoi haastavasti: "Yhteiskunnan perustehtävä on lasten tuottaminen ja kasvattaminen". Lindgrenin puheenvuoro päättyi siihen ajatukseen, että maatalous on nähtävä yrityksenä. Näkisin asian niin, että erityisesti perhe on nähtävä yrityksenä, johon yhteiskunnan tulisi satsata. Nuorten perheiden ja lapsiperheiden asema on aika kurja. Heillä on tämä köyhyysloukku; mitä enemmän lapsia perheeseen hankitaan, sitä syvemmäksi loukku tulee ja se tulee kuiluksi (Hannele Louekoski).
- Valtakunnan huippupäätöksentekijöissä on kovin paljon sellaisia, esim. ministereitä, jotka ovat lapsettomia. Ehkä se on suoranainen syy siihen, että he ovat päässeet näin pitkälle, mutta jos olisi paljon suuriperheisiä päätöksentekijöitä, se varmasti muuttaisi asenteita (Hannele Louekoski).
- Joissakin kunnissa on kokeiltu sitä, että vanhukset käyvät päiväkerhoissa ohjaamassa ja tuntuu, että se on hyvä keino ikäpolvien välisen kuilun kaventumisessa (Hannele Louekoski).
- Työskentely lasten hyväksi on samanarvoista kuin työpaikka toisen palveluksessa (Jouko Hulkko).

.2.3 Tiedontarve

- Perusteellinen tutkimus lapsen ja nuoren asemasta muuttoliikkeessä.
- Muuttoliike ja väestön ikärakenne eri alueilla.
- Vanhukset ja muuttoliike.
- Väestöpoliittista tavoitteenasettelua palvelevat selvitykset eri toimintalinjoista ja niiden kokonaisvaikutuksista.
- Väestöpoliittisten tavoitteiden asettuminen yhteiskuntapolitiikan eri tasoilla ja lohkoilla.
- Eri ihmisryhmien muuttohalukkuus ja muuton aiheuttamien ympäristömuutosten vaikutus eri ikäryhmissä.
- Lapsirajoituksen motiivit Suomessa?
- Tulevaisuuden ja muutoksen pelko.
 - ilmiön kehitys
 - vaikutus yksilön ja yhteiskuntapolitiikan ratkaisuihin
 - tiedotustoiminnan vaikutus ilmiön kehitykseen
- Yksilövapaus - yksilöllisyys - yksilökeskeisyys - egoismi vai perhevastuu - perhekeskeisyys - yhteistyökeskeisyys. Yhteiskunnan harjoittaman sosiaalipolitiikan vaikutus kansalaisten asenteisiin ja asennemuutoksiin.
- Lapsen - lapsiperheiden vaikutusmahdollisuuksien oikeudenmukainen lisääminen yhteiskuntapoliittisessa päätöksenteossa.
- Selvitys keinoista, joilla perhepolitiikan huomioon ottamista yhteiskuntapoliittisessa päätöksenteossa voitaisiin lisätä.
- Perhepolitiikan tehostaminen väestöpoliittisena ratkaisuna.
- Yhteiskuntakelpoisen perheen ja naisen malli.
- Uudistuva perhepolitiikka?
- Selvitys perhe- ja kotivaihtoehdon merkityksestä lasten henkisen kehityksen kannalta sekä keinoista vaihtoehtojen huomioon ottamiseksi yhteiskuntapoliittisessa päätöksenteossa.
- Kotityön mahdollisuuden lisääntyminen ja hyväksikäyttö. Vaikutus perhepolitiikkaan, perheen jäsenten sosiaalisiin suhteisiin, yhteiskuntapoliittiset seurausilmiöt, keinot ja ratkaisuvaihtoehdot?
- Selvitys erilaisten asumisympäristöjen vaikutuksesta asukkaiden erityisesti nuorten ja lasten, käyttäytymiseen ja käyttöhäiriöihin.

- Ympäristön aiheuttamien itsensä toteuttamismahdollisuuksien puuttumisen vaikutus sosiaalisiin käyttöhäiriöihin.
- Terveystieteiden vaikutuksesta pidentyneen eliniän vaikutus ikärakenteeseen ja väestön kehityssuuntauksiin.
- Kunnan sisäinen muuttoliike ja eri ikäryhmien osuus ja vaikutus muuttoon.
- Vähenevän väestön vaikutukset valtakunnassa, maakunnassa, kunnassa ja kylässä.

12. ALUERAKENTEEN KEHITTÄMINEN JA PALVELUJEN SAAVUTETTAVUUS

1. VALTAKUNNANTASOLLA

Ylijohtaja Olavi Syrjänen

Muuttoliikkeen syyt

Suomessa 1960-luvulla ja sen molemmin puolin tapahtunut maassamuutto oli seurausta elinkeinorakenteen muutoksesta. Olihan maamme 1950-luvun puolivälissä vielä hyvin maatalousvaltainen ja poikkesi täten voimakkaasti kolmesta muusta pohjoismaasta, joissa vastaava kehitys oli yhteiskunnallisin toimenpitein käynnistetty paljon aikaisemmin kuin Suomessa. Meillä teollistamiseen varsinkin monissa maalaiskunnissa suhtauduttiin melkoisen kielteisesti ja sen vuoksi muuttoliike lähdettyään käyntiin toteutui paljon nopeampana ja rajumpana kuin monissa muissa länsimaissa. Silti emme vielä nytkään ole saavuttaneet alkutuotannon osuudessa sitä tasoa, mikä länsimaissa on yleistä, vaan osuutemme on edelleen muun Euroopan puolivälin tienoilla.

Muuttoliike suuntautui maassamme maaseudulta kaupunkiin ja ulkomaille, lähinnä Ruotsiin, sekä viime vaiheessa ja erityisesti 1970-luvulla maaseudun taajamiin. Muuttoliike oli pääosin seurausta työpaikan etsimisestä, maanviljelijäperheen lapset siirtyivät teollisuuteen ja palveluksiin. Kun muuttotapahtuma on yksilötasolla vaativa, käytännössä on pyritty muuttamaan mahdollisimman lähelle. Sen vuoksi viime aikoina, kun maaseudun teollistaminen on edistynyt, muuttoliike keskustaajamiin on voimistunut. On mahdollista, että muuttopäätöksiin on ollut vaikuttamassa myös pyrkimys kaupunkimaisiin oloihin, mutta on ilmeistä, että kaikki muut muuttotekijät ovat työpaikan hakemisen rinnalla vähäarvoisia.

Uutta muuttovirtaa on alkanut aiheutua varsinkin siitä syystä, että suurten kaupunkien keskustojen rakennuskantaa ei yleensä lisätä, vaan asumiskäytössä oleva kanta vähenee konttoristumisen ym. tieltä. Tällöin muuttoliike suuntautuu keskuksista ulospäin kaupunkien reuna-alueille, ympäröiviin kuntakeskuksiin ja eräissä tapauksissa myös varsinaisille haja-asutusalueille. Tämän muuttoliikkeen suunta ei ole enää yhteydessä työpaikan muuttumiseen, vaan päinvastoin yleensä työmatkat tämän muuttoliikkeen seurauksena lisääntyvät. Tosin eräissä tapauksissa muuttovirta seuraa työpaikan ulospäin suuntautuvaa muutosta. On huomattava, että tämän muuttoliikkeen seurauksena palvelujen saavutettavuus erittäin selvästi alenee.

Molemmat vallitsevat muuttoliikkeet sekä työpaikan etsimiseen kohdistuva muuttoliike haja-asutusalueelta taajamiin ja kaupunkiin että uuden asunnon johdosta aiheutuva muuttoliike kaupunkikeskuksesta ulospäin, eivät oleelli-

sesti liity palveluihin. Päinvastoin, kuten edellä todettiin, jälkimmäisessä tapahtumassa palvelutaso usein aivan ratkaisevasti romahtaa ja etäisyydet peruspalveluihinkin selvästi lisääntyvät. Täten on selvä, että vaikka ihmisten matkamääristä huomattava osa nykyisin kohdistuu palvelujen hakemiseen, palvelujen saavutettavuus ei vielä suoranaisesti liity muuttoliiketapahtumaan. Palvelujen saavutettavuus on siis vielä nykyisinkin muiden tekijöiden rinnalla toissijainen. Tämä osoittaa, että kysymys on arvostuksista ja vaihtoehtoista. Palvelut voidaan vaihtaa luonnon läheisyyteen tai päinvastoin, mutta harvoin voidaan molempia yhdistää.

On kuitenkin havaittavissa, että eläkeläisten muuttoon palvelujen saavutettavuustekijällä on ilmeistä vaikutusta. Eläkeläiset pyrkivät suuntaamaan muuttoliikkeensä kunta- tai kaupunkikeskuksiin, joissa on tarjolla paitsi palvelujen hyvä saavutettavuus myös melkoisen vähän työpanosta vaativia asuntoratkaisuja. On tosin huomattava, että myös osa eläkeläismuutoista suuntautuu kohti alempia keskustasoja tai suoranaista haja-asutusaluetta. Nämä ilmeisesti muodostavat vähemmistön, joskaan asiaa ei ole riittävästi tutkittu.

On myös syytä todeta, että esimerkiksi Yhdysvalloissa Floridan ja Tyynenmeren rannikon eteläosan voimakas kasvu lähti liikkeelle eläkeläisten muuttovirroista, jota elinkeinoelämä sitten seurasi. Perusteena muuttoliikkeelle ei sinänsä ollut palvelutaso vaan ennen kaikkea asuinympäristö, edullinen ilmasto.

Saavutettavuus maan eri osissa

Kaavoituksessa sovellettuun keskusluokitukseen perustuen on määritelty kunkin kunnan palvelujen keskimääräinen saavutettavuus. Työ rakentui vuoden 1973 keskustiedoille, minkä lisäksi jouduttiin arvioimaan se, kuinka usein joudutaan käymään eritasoisissa keskuksissa. Mainittakoon, että noin 90 % kaikista matkoista suuntautui enintään kuntatason keskuksiin. Yhden ruokakunnan oletettiin tekevän keskimäärin 800 käyntiä vuodessa. Laskentatapa on yksinkertaistettu ja teoreettinen.

Tulokset läänintasolla osoittavat, että tiheään asutun Uudenmaan ja harvaan asutun Lapin läänin suhde on melko tarkkaan kolme. Täten ruokakunta joutuu Lapissa tekemään keskimäärin kolme kertaa niin pitkän matkan saadakseen saman palvelun kuin Uudenmaan läänin ruokakunta (indeksit 334 ja 111).

Alueelliset erot ovat kuitenkin hyvin suuria yhden läänin sisällä. Siten esimerkiksi Kymen läänissä pienin arvo 43 on vain runsas kolmasosa Uudenmaan keskimääräisestä arvosta ja vastaavasti suurin indeksiarvo 468 on noin puolitoistakertainen Lapin keskiarvoon verrattuna. Tarkastelu osoittaa, että saavutettavuus riippuu lähinnä asutusmuodosta siten, että taajama- ja kaupunkialueella saavutettavuus on hyvä ja indeksi arvo siten pieni, yleensä alle Uudenmaan keskiarvon, ja vastaavasti maaseudulla varsin yleisesti saavutettavuusindeksi on 150-250.

Myöskin eräät läänit poikkeavat ns. normaalitilanteesta. Esimerkiksi Ahvenanmaa, vaikka asutuksen tiheys siellä keskimäärin on suhteellisen suuri

maaneliometriä kohti, se samalla sijoittuu osaksi saariin, jotka sijaitsevat kaukana ylempistä palveluksista. Myös Keski-Suomessa saavutettavuus on suhteellisen alhainen asutuksen tiheyteen verrattuna, kun taas esimerkiksi Mikkelin läänissä indeksi näyttää olevan varsin hyvä, vaikka keskimääräinen asutustiheys on melko alhainen. Ilmeisesti Mikkelin läänissä asuu suhteellisen vähän väkeä niillä alueilla, joilla saavutettavuus on erityisen alhainen.

Kun Suomessa ollaan siirtymässä ns. jälkiteolliseen yhteiskuntaan, jossa palveluelinkeinojen osuus muodostuu suureksi, saavutettavuuskysymysten merkitys myös kasvaa. Yleensä voidaan sanoa, että Suomessa ei olisi nykyisin mahdollisuuksia tarjota tämän päivän palvelutasoa väestölle, jos se asuisi yhtä hajaantuneena kuin mitä se oli 1950-luvun alussa. 1970-luvun puolivälin tilanteessa keskimääräinen saavutettavuusindeksi oli 155-160. Mikäli väestö olisi sijainnut edelleen maaseudulla ja sielläkin nimenomaan keskustajamien ulkopuolella, mainitun vuoden 1950 tilanteessa saavutettavuusindeksi olisi ilmeisesti lähes 250. Väestön muuttoliike ei näytä ratkaisevasti alentaneen keskimääräistä saavutettavuusindeksiä, mutta on muistettava, että monien palvelujen kehittämiseksi on ollut ratkaisevaa nimenomaan se, että tietyssä taajamassa tai kaupungissa noin 2-5 km:n etäisyydellä on palvelun kohtuullisen käytön varmistava perusväestöpohja. Juuri tässä suhteessa kehityksemme on ollut erittäin nopeaa.

Sisäasiainministeriön saavutettavuusohjaus alemmilla keskustasoilla

Sisäasiainministeriö on julkaisussa "Näkökohtia valtakunnallisesta aluerakenteesta" analysoinut seutukaavaliittojen vuoden 1975 laatimia rakennesuunnitelmia ja joutunut siinä kiinnittämään huomiota tietynasteiseen ylimitoitukseen. Ministeriön kannanotot alemman keskusverkon osalta ovat kuitenkin varovaisia. Analyysiosassa on osoitettu ylimitoituskohdat ja esitetty sisäasiainministeriön käsitys seuraavalla suunnittelukierroksella tarpeellisista tarkistamistarpeista.

Sisäasiainministeriö tulee jatkossa tehostamaan ohjaustoimintaansa. Kun keskusverkkosuunnitelma omalta osaltaan on myös valtion varojen jako-ohjeen lähtökohta, on luonnollista, että keskushallinto joutuu kriittisesti tarkastelemaan eri alueiden keskusverkkosuunnitelmia. Nykyinen suunnittelujärjestelmä tosin ei sisällä sellaista käytännöllistä mahdollisuutta, jolla seutukaavaliittojen suunnitelmia päästään välittömästi korjaamaan.

Valtakunnanosa- ja maakuntatason keskusverkko

Valtakunnallinen keskusten palveluluokitus on suoritettu seutukaavaliitossa vuosien 1973/74 ja 1979 tilanteissa. Vuonna 1979 valtakunnanosatasolla toimivat edelleen samat keskuksat kuin 1973/74 tilanteessa. Voimakkaimmin palveluvarustus on tällä tasolla kasvanut Tampereella, joka on noussut Turun rinnalle ylimmällä valtakunnanosatasolla toimivaksi keskuksiksi. Muita valtakunnanosataso-keskuksia ovat Oulu ja Kuopio.

Lähimpänä tätä tasoa ovat Vaasa ja Jyväskylä, jotka kuitenkin eivät ole aivan rajakohdan tuntumassa. Kaikki valtakunnanosa-keskustasolla toimivat kesukset täyttävät myös väestöllisten edellytysten suhteen valtakunnanosa-tason vaatimukset, mille yltää myös Vaasa. Se on kuitenkin nykyiseltä palvelutasoltaan valtakunnanosataso- alapuolella, mutta Vaasan lääni lähes 450 000 asukkaineen täyttää valtakunnanosataso- vaatimukset, kun etäisyys lähimpiin ajateltavissa oleviin valtakunnanosa-keskuksiin on varsin pitkä. Vaasan kehittyminen valtakunnanosatasolle edellyttää sen palvelutason melkoista kehittämistä. Mm. Vaasan korkeakoululaitosta tulisi laajentaa paljon nopeammin kuin muita korkeakoulukeskuksiamme.

Toinen valtakunnanosa-keskusmielessä ongelmallinen alue on kaakkoinen Suomi. Alueella on rajauksesta riippuen noin 500 000 - 600 000 asukasta, mikä on riittävä valtakunnanosatasoa ajatellen. Alue käsittää Kymen läänin kokonaisuudessaan sekä osia Hämeen, Mikkelin ja Uudenmaan lääneistä. Valtakunnanosataso- toimintoja sijaitsee alueella nykyisin Lahdessa, Kouvolassa sekä myös Lappeenrannassa ja Kotkassa. Valtakunnanosataso- on liittyen voidaan esittää seuraavat näkökohdat:

1. Alueen nykyiset maakuntakeskukset ovat varsin kaukana valtakunnanosa- tason palvelutasosta, siten että niistä paras Lahtikin jää kokonaisen alaluokan ko. tason alapuolelle.
2. Keskuksista Kotka sekä myös Lappeenranta ja Lahti sijaitsevat alueeseen nähden varsin epäkeskeisesti ja ainoa keskeisesti sijaitseva on Kouvola.
3. Mikkelin lähiympäristön erottaminen muusta Etelä-Savosta valtakunnan- osatasolla ja suuntaaminen etelään ei näytä tarkoituksenmukaiselta, koska näin heikennetään liiallisesti Kuopion valtakunnantason väestöpohjia ja jaetaan Etelä-Savo jossain määrin keinotekoisesti kahtia.
4. Päijät-Hämeen ottaminen mukaan Kymen läänin kanssa yhteiseksi valta- kunnanosa-alueeksi ei vastaa nykyistä yhteistoimintajärjestelmää, sillä Lahdel- la on suhteellisen läheisiä yhteyksiä lähinnä Tampere-Hämeenlinnan suuntaan mutta myös Helsinkiin.
5. Ensimmäiseen alakohtaan liittyen ei näytä mahdolliselta kehittää alueelle yhtä valtakunnanosa-keskusta, vaan palvelukset joudutaan jakamaan lähinnä Kouvolan, Lahden ja Lappeenrannan kesken, jolloin on vaikea pitää kiinni samasta vaikutusalueesta.

Nykyisistä valtakunnanosa-keskuksista kolmen vaikutusalue on hyvin selkeä:

- Turun vaikutusalue käsittää pääosan Turun ja Porin läänistä, Varsinais- Suomen ja Satakunnan,
- Kuopion vaikutusalue käsittää Kuopion ja Pohjois-Karjalan läänit sekä Mikkelin läänin pohjoisosan ja
- Oulu käsittää Pohjois-Suomen eli Oulun ja Lapin läänin.

Tampereen vaikutusalue on suhteellisen suppea ja käsittää lähinnä Pirkan- maan sekä eräitä kuntia sen ympäristöstä. Keski-Suomen läänin lounaiset rajakunnat kuuluvat täten Pirkanmaan valtakunnanosatasoiseen vaikutusalu- eeseen, mutta Jyväskylän seudulta ei kaupungin nopean kehityksen vuoksi suuntautumista Tampereelle juuri ole havaittavissa. Jyväskylä ei voi olla oma valtakunnanosa-keskus, sillä vaikutusalueena ei juuri voisi olla kuin oma noin

250 000 asukkaan lääni. Keski-Suomi on täten suunnattava Tampere -keskeiseen valtakunnanosa-alueeseen. Liikenteellisesti tämä on perusteltua ja sitä puoltavat myös Keski-Suomen läänin väestön painopisteiden sijainti. Tosin läänin itä- ja pohjoisosista tunnetaan vetoa muihinkin suuntiin, esimerkiksi Kuopioon.

Maassamme on noin 18-20 maakuntakeskusta. Keskeisimpänä hallintotoimintana tällä tasolla voidaan pitää lääninhallintoa. Mikäli väliportaanhallinnon viimeisimpien ehdotusten mukaiset Satakunnan, Pirkanmaan ja Kainuun läänit perustettaisiin, syntyisi 15 läänikeskusta. Tämän järjestelmän toteutuksessa jäisi keskusverkko-ongelma tietyllä tavalla kytemään Lahden, Lappeenrannan ja Seinäjoen osalta. On tosin syytä todeta, että Seinäjoen ja Vaasan etäisyys on melko pieni, noin 80 km ja toiminnat ovat monelta osin jakaantuneet samalla tavalla kuin Kymenlaaksossa Kouvolan ja Kotkan kesken.

Vuosina 1974-76 valmistuneissa rakennesuunnitelmissa seutukaavaliitot asettivat keskuksille tavoitteelliset palvelukeskusluokat vuodelle 1985. Yhteensä 20 vuonna 1973/74 kuntatasolla toimineelle keskukselle asetettiin tavoitteeksi kaupunkikeskustasolle nousu. Näistä kahdeksan on jo saavuttanut asetetun tavoitteen. Lisäksi kolme muuta keskusta on nyt noussut kaupunkikeskustasolle.

Tuleva aluerakenteen kehitys

Tulevan kehityksen arvioinnissa on varsin monia epävarmuustekijöitä. Todennäköisimmältä kuitenkin vaikuttaa pohjoismaisen NordREFO:n julkaisun "Yhdyskuntarakenteen kehitysnäkymät" (Sisäasiainministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto, tiedotuksia /1980) seuraava arviointi:

"Pienten ja keskisuurten yhdyskuntien - pohjoismaisen terminologian mukaan paikallis/kuntakeskukset ja aluekeskukset - kasvu tulee jatkumaan nopeampana kuin muiden yhdyskuntatyyppien kasvu. Varsinaisilla haja-asutusalueilla kehitys tulee jatkuvasti taantumaan, ainakin reuna-alueilla. Pienimmät näistä nopean kasvun yhdyskunnista tulisivat "palvelutukikohdiksi" (julkiset palvelut) alkutuotannossa työskentelevälle väestölle, mutta myös tietyt teollisuuden muodot saattavat saada jalansijaa. Huomattava osa teollisuuden kasvusta tapahtuisi kuitenkin hieman suuremmissa yhdyskunnissa. Elleivät energianäkökohdat aseta esteitä, pienet taajamat (kuntakeskustason alapuolella olevat) voivat kasvaa suhteellisesti erittäin nopeasti. Uuden hajallaan olevan asutuksen syntyä maaseudulle tuskin tullaan sallimaan ainakaan samassa laajuudessa kuin aikaisemmin (Tanskassa tämä ei ole ollut mahdollista vuoden 1970 jälkeen). Hitaamman väestön ja taloudellisen kasvun johdosta muutosten voidaan olettaa jäävän huomattavasti lievemmiksi kuin 1960-luvun muutokset."

.2 MAAKUNTATASOLLA

Johtaja Juha Talvitie

1970-luvun puoliväliin ajoittunut energiakriisi on aiheuttanut seurausvaikutuksena monenlaista itsekritiikkiä ja kiukuttelua. Taloudellisen taantuman myötä sai erityisesti mm. yhteiskuntasuunnittelu kokea huomattavankin paineen, suunnittelu arvioitiin varsin kyvyttömäksi ja jopa jatkossa tarpeettomaksi. Toisaalta varsinkin poliitikkojen kielenkäytössä alkoi ihminen tarpeeseen vilahdella yhä useammin. Myös suunnittelun puolella ruvettiin korostamaan ihmistä perimmäisenä suunnittelun kohteena aikaisempaa selvemmin.

Edellä sanottu tuntuu ehkä yllättävältä, mutta samalla ymmärrettävältä. Nopean kasvun vuosina taloudelliset seikat olivat kaikkialla painavimpia ja lähinnä taloudellisten argumenttien pohjalta ratkaisut ensi sijassa määräytyivät. Toki pyrittiin ihmisen parhaaksi toimimaan, vaikka kansalaiset ehkä eivät sitä itse aina huomanneetkaan.

Uskoakseni nopean kasvun vuosina juopa hallitsijain ja hallittavien välillä kasvoi yksinkertaisesti siitä syystä, että kansalaisten mielipiteille ei juuri annettu arvoa ratkaisuja tehtäessä. Jo kuluneena esimerkkinä tästä on maamme kerrostalovaltainen asuntotuotanto asukkaiden valtaosan halutessa pientaloja. Ei siten sovi ihmetellä, miksi vieraantumista päätöksentekokoneistosta kansalaisten piirissä on havaittavissa. Vähintä kai mitä voisi toivoa olisi se, että jokainen näkisi edes heijastuman omista aatteista myös toteutettavissa ratkaisuissa. Viime aikaisessa yhteiskunnallisessa kehityksessä on piirteitä, joissa kansalaisten omat tahdot alkavat heijastua konkreettisina tuloksina. Tätä lienee parhaiten kuvattu muuttuneina arvostuksina ja niiden huomioonottamisena, jos kohta sitä voitaisiin kuvata myös eräänlaisen suoran toiminnan tuloksina.

Näillä tekijöillä on myös ollut vaikutusta aluerakenteen kehittymiseen viime vuosikymmenen aikana. Tätä taustaa vasten esitykseni otsikko "Aluerakenne ja yksilö" on siten ajallemme tyypillinen, mutta myös aiheena tärkeä.

Mikä on aluerakenne

Aluerakenne terminä on oivallinen esimerkki suunnittelun kapulakielestä. Sille ei ole mitään yleisesti hyväksyttyä määritelmää ja saa sen johdosta myös erilaisia tulkintoja.

Koska kysymyksessä on seutukaavoituksen piirissä omaksuttu termi, on paikallaan muutamalla sanalla kuvata asiaa kuinka seutukaavoittajat sen ainakin eräiltä osin näkevät ja ymmärtävät. Pelkistäen aluerakenne kuvaa asutuksen, palvelujen, teollisuuden, maa- ja metsätalouden, viheralueiden eli yleensä eri toimintojen alueellista sijoittumista ja keskinäisiä riippuvuussuhteita. Kysymys on siten itse asiassa erilaatuisista yhdyskunnista sekä maaseudusta ja niiden välisistä yhteyksistä.

Näin ilmaistuna tavallinen kansalainen ei varmaankaan aluerakenteesta ole juuri kiinnostunut. Jos sen sijaan tarkastellaan eri yhdyskuntien ja maaseudun eli itse kunkin oman asuinpaikkakunnan tulevaisuutta niin tilanne muuttuu

ihan toiseksi. Alerakenne alkaa saada eloa yksilön omaa arkista elämää vasten.

Syy, ettei aluerakenne terminä ole yleisesti tunnettu, johtunee pääosiltaan siitä, ettei asiaa seutukaavoituksen ulkopuolella ole juuri tarkasteltu. Esimerkiksi maassamme ei ole käyty mitään vakavaa poliittista keskustelua aluerakenteen kehittämisen suuntaviivoista kasvukeskus-poliittisen keskustelun jälkeen. Tämä johtunee siitä, että asia on ilmeisen vaikeasti käsiteltävissä ja varmasti myös siksi, että asia on erinomaisen arkaluontoinen eri yhdyskuntien, lähinnä kuntien, kannalta. Tästä syystä on parempi olla söhäisemättä muurahaispesää ellei siihen ole erityistä tarvetta.

1970-luvulla tapahtunut aluerakenteen kehitys ja näkymät tästä eteenpäin osoittavat, että ollaan saapumassa tilanteeseen, jolloin aluerakennetta ja sen kehittämistä koskettava keskustelu on syytä aloittaa. Tämä on erityisen tarpeellista siksi, koska viime vuosikymmenenä tapahtuneet muutokset alkavat näkyä entistä selvemmin ja tällöin ne joudutaan myös käytännössä noteeraamaan ja ottamaan huomioon tämän päivän päätöksenteossa. Muutosten aikaansaaminen on aina vaikeaa ja tästä syystä se ei tule kivuitta tapahtumaan.

Mitä aluerakenteelle on tapahtunut

Vaikka tarkat tilastotiedot puuttuvatkin viime vuosikymmenen ja erityisesti sen jälkipuoliskon alueellisesta kehityksestä, erityisesti asutuksen ja väestön osalta, voidaan käytettävissä olevan aineiston perusteella kuitenkin tehdä eräitä johtopäätöksiä.

Ensinnäkin on yleisesti tiedossa väestön kokonaiskehityksen tasoittuminen. Liitteenä oleva taulukko osoittaa seutukaavaliitoittaisten väestökehitysten muutoksia 1970-luvulla. Vuosikymmenen loppupuolella tapahtunut tasoittuminen on selvästi havaittavissa. Tämä kehityssuunta on todettu maassamme tyydytyksellä ja katsottu syinä olevan erityisesti taloudellisen taantuman ja toisaalta aluepoliittisten keinojen menestyksellisen käytön.

Vähemmälle huomiolle on sen sijaan jäänyt väestökehityksen tarkastelu erilaatuisissa yhdyskunnissa. 1970-luvulla on suurten keskusten kasvu hidastunut ja keskisuurten voimakkaasti vauhdittunut. Ihan pienet taajamat ja maaseudun väestö on kuitenkin laskenut. Niinpä maaseudun väestön vähennys 1970-luvun alkupuolella, mutta sen sijaan 1970-luvun loppupuolella on muutos hidastunut.

Näistä kehitysilmiöistä on julkisuudessa noteerattu maaseudun väestökadon hidastuminen, onpa jopa vilautettu tiettyä maaseudun renesanssia. Näitä kehityssuuntia on kuitenkin vielä varsin vähän tutkittu. Myönteisenä poikkeuksena todettakoon Pertti Rannikon äskettäin valmistunut suurempien kaupunkien muuttoliikettä ja sen syitä selvittänyt tutkimus.

Erityisesti voi ihmetellä sitä, että suurten keskusten kasvun hidastumisesta ja keskisuurten suhteellisen nopeasta kasvusta ei ole paljonkaan puhuttu. Sen sijaan on ääniä kuulunut maaseudun tulevista väestöongelmista lähinnä ikärakenteen aiheuttamien seurannaisvaikutusten johdosta. Myös on keskusteltu eläkeläisten osuuden kasvusta nuorten kustannuksella ja toisaalta sitä kautta keskustelu on siirtynyt perhepoliittisiin toimiin syntyvyyden vauhdittamiseksi.

Itselleni on julkisesta keskustelusta jäänyt sellainen tuntuma, että 1970-luvun kehitys on päättynyt alueellisen kehityksen kannalta suotuisissa merkeissä, eri maakuntien väliset voimakkaat kasvuerot ovat tasoittuneet ja toisaalta maaseudun väestön väheneminen on hidastunut ja maaseutu nähdään entistä houkuttelevampana asuin- ja elinympäristönä tulevaisuutta ajatellen.

Kahta asiaa olen jäänyt tässä ihmettelemään. Ensinnäkin vähäiselle huomiolle on jäänyt se yksinkertainen toteamus, että taajamien väestönkasvu silti jatkuu ja maaseutuväestö vähenee. Toisaalta ei ole riittävästi tiedostettu sitä, että huolimatta tasoittuneesta maakunta- ja läänijaolla mitattavasta väestönkehityksestä, muutokset eri alueiden sisällä, jopa kuntien puitteissa ovat jatkuvia ja vieläpä rajuja ja, että alueellinen kehitys kohtelee maamme eri osia ja niiden pienalueita hyvinkin poikkeavilla tavoilla.

Todelliset alueelliset ja aluerakenteelliset muutosten merkit saadaan näkyviin vasta pienalueittaisessa tarkastelussa. Tästä antavat parhaillaan valmistumisvaiheessa olevat seutukaavaliittojen kokonaissuunnitelmat selviä viitteitä.

Oheiset lukusarjat Pohjois-Savon osalta havainnollistavat tätä käsitystä. Keskimääräiset läänin luvut kertovat jotain, ns. viitostien kuntien erottaminen omaksi ryhmäkseen kertoo jo hiukan enemmän ja Siilinjärven-Kuopion erottaminen omaksi ryhmäkseen vielä enemmän. Siten maakunta- ja kunta-kohtaisiin lukuihin tuijottaminen sellaisenaan ei ole riittävä ja keskiarvot unohtavat aina ainakin yksilön.

Toisaalta on huomattava, että alueelliset erot ovat merkittäviä eri maakuntien kesken ja jopa saman maakunnan sisälläkin. Oheinen liitekartta Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliiton osalta havainnollistaa väestön alueellista sijoittumista ns. saavutettavuuskäyrien avulla.

Edellä oleva lyhyt ja pelkistetty aluerakenteellinen tarkastelu asutuksen osalta antaa eräitä suuntaviivoja tapahtuneesta kehityksestä.

Jos 1970-luvun kehitystä tarkastellaan keskusluokituksen perusteella, jolloin tarkastelun piiriin tulee itse asiassa eri alueiden palvelutason ja palveluvarustuksen kehittyminen, voidaan pelkistäen todeta, että erityisesti kaupunki- ja kuntatasoiset keskuksat ovat vahvistaneet asemiaan. Kylätason keskusten lukumäärä on vähentynyt palveluvarustuksen heikentymisen myötä.

Tämä kaikki on täysin ymmärrettävää, sillä mm. julkisen palvelutuotannon osalta on erityisesti kuntatasoista palveluvarustusta viime vuosina kehitetty. Toisaalta maaseudun piirissä väestön vähenemisen myötä on edelleenkin ollut pakko lopettaa kannattamattomaksi käyneitä kauppia ja tarpeettomaksi tulleita kouluja.

Keskusluokituksen perusteella tapahtuva kehityksen tarkkailu antaa siis ymmärrettävästi saman suuntaisen vastauksen kuin väestönkehityksenkin perusteella suoritettu tarkastelu, onhan palveluvarustus ensisijassa palveltavien sijoittumisesta kiinni.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollisuutta enempää tarkastella aluerakenteen kehitystä 1970-luvulla eikä siihen ole hyvää tilastollista perustetta myöskään vielä käytettävissä. Edellä todettu antanee kuitenkin oleellisimman tiedon elisen, että 70-luvulla on tapahtunut merkittävä muutos aikaisempaan kehitys-

suuntaan. Merkittävyyttä lieventää se, että itse asiassa Suomessa alkoivat näkyä samat kehityspiirteet, jotka meitä kaupunkineistuneimmissa maissa alkoivat ilmetä jo 50-luvulla.

Mitä on odotettavissa

Suunnittelijan kannalta ymmärrettävästi keskeisin kysymys on aina: mitä on tulossa, mitä pitäisi pelätä, mitä pitäisi tavoitella ja mitä pitäisi tehdä.

Ryhtymättä laatimaan mitään ennusteita on kuitenkin selvästi osoitettavissa, että aluerakenne on aina jatkuvien muutosten alaisena. Mitään pysyvää olo-tilaa ei koskaan saavuteta, vaan elämä on muuttumista. Tästä syystä myös aluerakenne elää tällä vuosikymmenellä ja sen jälkeenkin. Merkittävimmät aluerakenteen muutokset ovat nähtävissä väestönmuutoksina ja sitä kautta ilmenevinä muutoksina asutuksessa ja sen rakenteessa.

Edellä jo todettiin väestörakenteen muuttuvan ikärakenteeltaan entistä epädullisemmaksi. Äskettäin kuulin erään asiantuntijan toteavan, että keski-ikä pidentyminen on maassamme ollut viime aikoina niin nopeaa, että näitä uusia lukuja eivät suunnittelijat ja ennusteiden tekijät ole vielä voineet noteerata ja aikanaan tulevat yllättymään tuloksista. Toisaalta maaseudulla on eräillä alueilla väestöllinen aikapommi tikittämässä. Ikärakenteen johdosta muuttoliikettä tulee tapahtumaan sekä ajassa että ajasta. Alueelliset erot ovat erityisen suuret. Maaseudun väestön väheneminen ilmeisesti vielä tulee jatku- maan riippuen kuitenkin siitä millä tavalla muu kuin maa- ja metsätaloudesta toimivat tuleva väestö alkaa suosia maaseutua asuinpaikkana.

Vaikka maaseudun väkiluku yleisesti katsoen väheneekin pitäisi varoa yleistyksiä ja pyrkiä täsmällisempiin ilmaisuihin, sillä kehitys tulee koskettamaan maaseutumaisia alueita hyvinkin poikkeavilla tavoin.

Kuinka kehitys koskettelee erilaatuisia yhdyskuntia on vaikeammin vastatavissa. Ilmeisesti tarkastelua ei voidakaan pitää enää yhdyskuntakohtaisena, vaan asiaa on lähestyttävä suurempien alueiden puitteissa.

Palvelujen osalta on ilmeistä, että pienempien keskusten palveluvarustus on heikentymässä.

Tulevien kehitystapahtumien osalta voidaan lisäksi esittää lukuisa joukko kysymyksiä. Mikä tulee olemaan kalustuneen energian vaikutus aluerakenteeseen, onko teollisuuden automaatiolla lapeasti ilmaistuna vaikutusta teollisuuden rakenteeseen ja sijoittumisperusteisiin, mikä tulee olemaan sähköisen viestinnän vaikutus aluerakenteeseen, mitä mahdollisuuksia se tuo esimerkiksi palvelusten tuottamiselle, ovatko väestön arvostusmuutokset pysyvästi asettuneet elinympäristötekijöiden puolelle vai onko uusi aika tuomassa jotain uutta, kuten aina ennenkin on näyttänyt tehneen.

Varsin perustellusti voisi siten otaksua, että aluerakenteemme voi nyt 1980-luvun alussa olla yhtä suurten muutosten edessä kuin se oli 1950-luvulla. Tarkoitin näillä muutoksilla enemmänkin hienojakoisia muutoksia kuin keskimääräisiä muutoksia.

Mitä pitäisi tehdä

Aluerakenne kehittyä ja muuttua yksittäisten rakentamistapahtumien ja alueidenkäytön muutosten sekä väestön liikkumisen myötä. Siten mitään kertaratkaisuja ei ole saatavissa aikaan eikä nopeita ratkaisuja ja muutoksia yleensä ole odotettavissa. Suunnittelun kannalta tilanne on myös sikäli problemaattinen, että monien investointien, jotka tehdään, pitäisi olla toimivia vuosikymmeniä, useamman kuin yhden sukupolven ajan. Yksilön kannalta asioita tarkasteltaessa on kuitenkin lähdettävä aina elämän ainutkertaisuudesta, jolloin on perusteltua hyväksyä vaatimus siitä, että jokainen haluaa sellaisia ratkaisuja, jotka itse kullekin ovat mahdollisimman suotuisia eikä yksistään toimittaisi vain tulevien sukupolvien hyväksi.

Nähdäkseni ensimmäinen tärkeä muutos pitäisi saada siihen, että aluerakenteellisia ja alueellisia kysymyksiä yleensäkin ei käsiteltäisi enää keskiarvolukuina ja liian karkealla yksikköjaolla. Yksilön kannalta ne antavat aina väärän tuloksen ja toisaalta saattavat myöskin johtaa väärin johtopäätöksiin. Siten kaikessa tähän liittyvässä toiminnassa on päästävä alueellisesti hienojakoisiin tarkasteluihin. Se edellyttää erityisesti tilastotoimelta ja informaatiojärjestelmiltä entistä enemmän ja samalla vaatii päätöksenteolta entistä suurempaa tarkkuutta.

Tuntuukin siltä, että varsinkin tulevia kehitysnäkymiä silmällä pitäen nykyinen monella sektorilla toteutettu keskitetty valtakunnallinen suunnittelu on tuomittu epäonnistumaan. Merkit siitä ovat jo eräiltä osin näkyvissä. Valtakunnallisessa suunnittelussa ei pitäisi pyrkiä osoittamaan muuta kuin politiikkaa ja antaa asiallinen päätösvalta niin alas kuin suinkin. Päätösvallan tulisi olla todellista eikä vain toimeenpanovaltaa. Tällöin ratkaisut eivät ehkä tulisi olemaan valtakunnallisesti yhtenäisiä, mutta palvelisivat paremmin varmasti niitä ihmisiä joita ratkaisut koskevat. Kumpika sitten mahtaa olla tärkeämpää.

Toisaalta myös valtakunnallisessa politiikassa pitäisi alueelliset vaikutukset pystyä ottamaan huomioon. Mitä tapahtuu eri alueilla, jos tehdään sitä tai tätä, tulisi sisältyä kaikkien uusien esitysten perusteluihin. Eräänlaisten uhka-analyyysien käyttöä voisi suositella kaikkialla.

Näiden uhka-analyyysien käyttö tulevaisuuden tarkasteluissa olisi muutenkin perustellumpaa kuin pelkkien ennusteiden esittäminen. Usein ennusteet käsitetään suunnitelmiksi ja varsinkin negatiivista kehityskuvaa osoittavat ennusteet ovat monilta osin kiellettyjä. Tämä on ymmärrettävää, jos ennusteet koetaan suunnitelmiksi. Koska suomalaiset eivät osaa keskustella, olisi parempi pyrkiä puhumaan vain uhkista eli kertomaan, että näin saattaa käydä ellei muutosta saada aikaiseksi. Näin ehkä olisi mahdollista löytää myös ratkaisuja vaikeuksien voittamiseksi eikä lyötäisi erilaatuisia kuntia ja alueita henkisesti mataliksi jo pelkillä papereilla.

Rakennesuunnittelusta puhuttaessa olisi välttämätöntä päästä nykyisestä keskusluokitusvoittoisesta ajatuksesta huomattavasti laveampiin ympyröihin. Omasta puolestani näkisin rakennesuunnittelun keskeiseksi tehtäväksi tarkastella nimenomaan asutusta ja asutusrakennetta. Keskusluokitus parhaimmil-

laankin kuvaa vain nykyisen palvelutason suhteellisia eroja. Keskusluokitus ei välttämättä ilmaise palvelutarvetta, vaan osoittaa sen luokituksen, jonka indikaattoreiksi valitut palvelut antavat.

Keskusluokituksessa olisi perusteltua pyrkiä myös tiettyyn väljyyteen. Liian tiuha luokitus saattaa johtaa vääristymiin. Esimerkiksi kyläkeskuksen perinteinen palveluvarustus kauppa, koulu ja posti saattaa eräillä alueilla tällä hetkellä olla hyvinkin väärä. Jos lapsia ei ole koulutettavaksi, mutta sen sijaan aikuisia ja vanhuksia saattaisi olla sosiaali-, terveys- ja/tai kulttuuripalvelujen tarpeessa, niin olisiko syytä ajatella luokituksen sisällön muuttamista.

Näiden teknillisten parannusten ohella olisi kuitenkin tärkeintä osata keskustella asioista, virittää keskustelua siitä minkä laatuista yhdyskuntia me haluaisimme kehittää. Haluammeko me kehittää isoja vai pieniä kiviä vai haluammeko me todella olla ja elää maaseudulla. On ymmärrettävää, että jonkun suuren kaupungin väestönkasvun loppuminen, jopa väestön vähentyminen saattaa olla henkisesti ja poliittisesti vaikeata noteerata virallisesti suunnitelmissa. Kuitenkin on välttämätöntä pystyä asioista keskustelemaan ja tällöin yksilön kannalta luontevan keskustelun mahdollisuuden antaa kansalaisten nykyistä laajempi osallistuminen suunnitelmien valmisteluun.

Aluerakenteen kehitystarkasteluissa on perusteltua myös paneutua tapahtuneeseen kehitykseen ja ottaa oppia siitä tulevan varalle. Liitteenä oleva kaavio Kymenlaakson seutukaava-alueen aluerakenteen tarkastelusta antaa oivallistella ja havainnollistaa tavalla kuvan siitä mitä on tapahtunut ja mitä on ehkä tapahtumassa. Ilmeisesti tämän laatuiset kehityskuviot ovat yleisemminkin tosiasioita tulevaisuudessa. Sen lisäksi nimenomaan maaseutualueiden erilaisuus samankin maakunnan puitteissa tulee voimakkaammin esille. Pendeli-etäisyydellä suuresta asutuskeskuksesta oleva maaseutu on ymmärrettävästi täysin toisessa asemassa kuin kaukana äärialueilla olevat alueet.

En välttämättä kuulu siihen joukkoon, joka uskoo suunnittelun suuriin mahdollisuuksiin vaikuttaa aluerakenteen tulevaan kehittymiseen. Useissa tapauksissa joudutaan olemaan joko perässä tai sivulla juoksijoita, harvemmin edelläkävijöitä.

Tämä on syytä nöyrästi tunnustaa, mutta yhtä tärkeätä on myöskin tunnustaa se, että kaikessa päätöksenteossa on ymmärrettävästi pyrittävä ratkaisuihin, jotka palvelisivat sekä tämänpäivän ihmisiä että olisivat toimivia myöskin tulevaisuudessa. Tästä syystä aluerakenteellisten muutosten entistä perusteellisempi analyysi on tarpeen ja paikallaan. Pitäisi olla rohkeutta myöskin hahmottaa erilaatuisia tulevaisuuden vaihtoehtoja, jotta meillä olisi riittävästi mielikuvitusta nykyisiä päätöksiä valmisteltaessa.

Alueellista suunnittelua ei kukaan eikä mikään viranomainen voi monopolisoida, ei aluepoliittinen eikä mikään muukaan suunnittelujärjestelmä. Alueellisesti kestäviä ratkaisuja saadaan vain silloin kun kaikessa päätöksenteossa otetaan alueelliset kysymykset huomioon ja, että päätökset tehdään todellisen tiedon pohjalta palvelemaan niitä ihmisiä, joita on tarkoitus palvella eikä yksistään tehdä suunnitelmia keskiarvolukujen pohjalla, jolloin saattaa käydä niin, että ne eivät palvele ketään.

Lopuksi toteaisin, että aluerakenteen kehittämisessä myös yksilön kannalta

voitaisiin yleisinä tavoitteina pitää Euroopan Kulttuurisäätiön tutkimuksessa "Eurooppa 2000" julkituotuja yhdyskuntasuunnittelun päämääriä. Sen mukaan yleistavoitteena tulee olla: kohti inhimillistä ympäristöä.

Tätä päämäärää täsmennetään seuraavilla alatavoitteilla:

- kohti jo olevien yhdyskuntien järkevää kehittämistä ja uudistamista,
- kohti ekologisesti tasapainotettua yhdyskuntakehitystä,
- kohti inhimilliseen mittakaavaan rakennettua ympäristöä,
- kohti tarvehakuista suunnittelua.

VÄESTÖNKEHITYS SEUTUKAAVA-ALUEITTAIN 1970-LUVULLA

VÄESTÖMÄÄRÄT Seutukaava-alue	1970	1975	1977	1.1.1980
Helsingin	805 540	874 570	883 438	897 377
Itä-Uudenmaan	87 633	93 939	94 694	93 700
Länsi-Uudenmaan	42 818	45 411	45 641	45 910
Läntisen Uudenmaan	56 423	63 469	64 842	66 998
Varsinais-Suomen	391 230	407 261	409 644	410 787
Ahvenanmaan	20 700	22 282	22 433	22 588
Satakunnan	240 241	248 487	249 656	248 792
Tampereen	386 948	398 533	398 483	407 702
Kanta-Hämeen	155 471	158 981	159 021	152 193
Päijät-Hämeen	177 237	187 785	189 079	192 175
Kymenlaakson	198 571	200 206	200 240	199 299
Etelä-Karjalan	145 365	145 571	146 100	145 646
Etelä-Savon	187 122	177 942	177 192	177 067
Pohjois-Karjalan	185 303	176 941	176 693	176 735
Pohjois-Savon	256 385	250 713	251 308	251 726
Keski-Suomen	242 540	240 725	240 856	242 470
Vaasan läänin	421 402	423 336	425 395	430 300
Pohjois-Pohjanmaan	300 271	306 429	310 503	315 155
Kainuun	100 899	98 034	98 508	99 445
Lapin	197 146	195 615	195 182	195 033
Koko maa	4 599 245	4 716 230	4 738 902	4 771 098

Väestön kokonaismuutos vv. 1971-1975, vv. 1976-1979 ja v. 1979 5-tien kunnissa sekä muun Pohjois-Savon alueella.

Vuosi	5-tien kunnat: Varkaus, Leppävirta, Kuopio, Siilinjärvi, Lapinlahti, Iisalmi ja Sonkajärvi	Muu Pohjois- Savo	Koko Pohjois- Savo
vv. 1971-1975			
- yhteensä	+ 5 944	-12 071	- 6 127
- keskimäärin/ vuosi	+ 1 189	- 2 414	-1 225
vv. 1976-1979			
- yhteensä	+3 912	- 3 252	+ 660
- keskimäärin vuosi	+ 978	- 813	+ 165
v. 1979	+ 929	- 758	+ 171

Väestön kokonaismuutos vv. 1971-1975, vv. 1976-1979 ja v. 1979 Kuopion-Siilinjärven alueella sekä muussa Pohjois-Savossa.

Vuosi	Kuopio- Siilinjärvi	Muu Pohjois- Savo	Koko Pohjois-Savo
vv. 1971-1975			
- yhteensä	+7 484	-13 611	-6 127
- keskimäärin/vuosi	+1 497	- 2 722	-1 225
vv. 1976-1979			
- yhteensä	+3 676	- 3 020	+ 656
- keskimäärin/vuosi	+ 919	- 755	+ 164
v. 1979	+ 745	- 574	+ 171

Väestön nettomuutto vv. 1971-1975, vv. 1976-1979 ja v. 1979 5-tien kunnissa sekä muun Pohjois-Savon alueella.

Vuosi	5-tien kunnat: Varkaus, Leppävirta, Kuopio, Siilinjärvi, Lapinlahti, Iisalmi ja Sonkajärvi	Muu Pohjois- Savo	Koko Pohjois-Savo
vv. 1971-1975			
- yhteensä	+2 540	-10 930	-8 390
- keskimäärin/vuosi	+ 508	- 2 186	-1 678
vv. 1976-1979			
- yhteensä	- 140	- 2 728	-2 868
- keskimäärin/vuosi	- 35	- 682	- 717
v. 1979	- 123	- 677	- 800

Väestön nettomuutto vv. 1971-1975, vv. 1976-1979 ja v. 1979 Kuopion-Siilinjärven alueella sekä muussa Pohjois-Savossa.

Vuosi	Kuopio- Siilinjärvi	Muu Pohjois- Savo	Koko Pohjois-Savo
vv. 1971-1975			
- yhteensä	+4 931	-13 321	-8 390
- keskimäärin/vuosi	+ 986	- 2 664	-1 678
vv. 1976-1979			
- yhteensä	+ 928	- 3 796	-2 868
- keskimäärin/vuosi	+ 232	- 949	- 717
v. 1979	+ 25	- 825	- 800

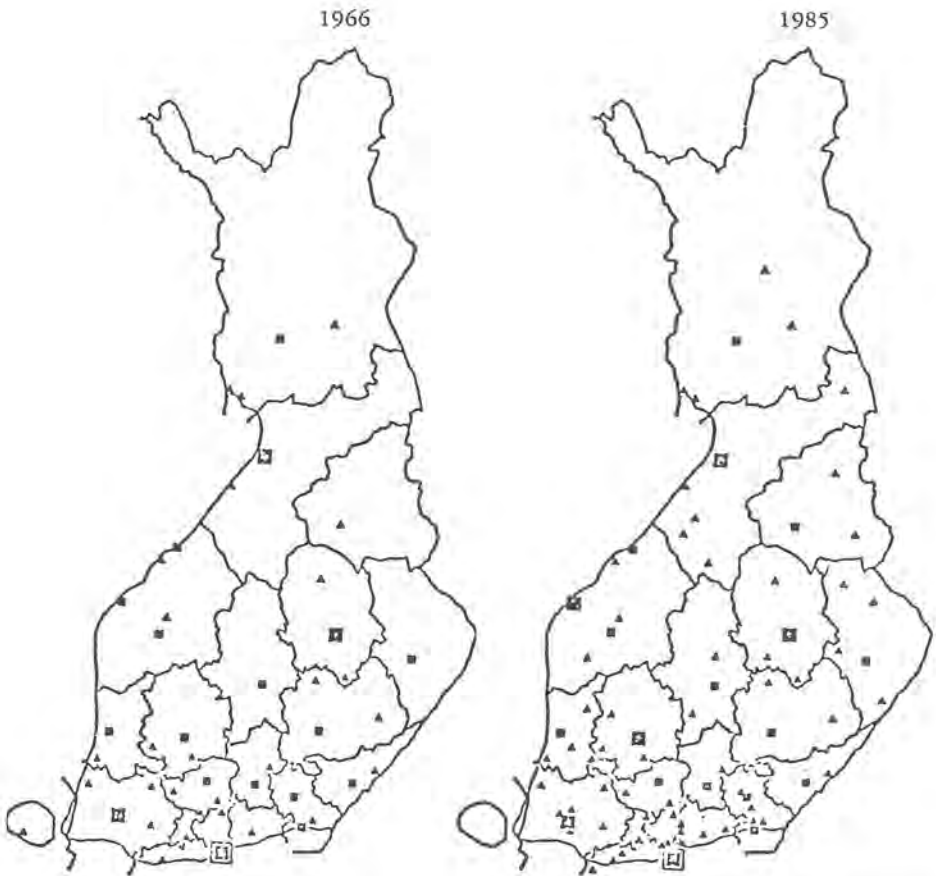
POHJOIS-POHJANMAAN
ASUKASTAVOITETTAVUUS
V. 1975

POHJOIS-POHJANMAAN SEUTUKAAVALIITTO
OULU

1978

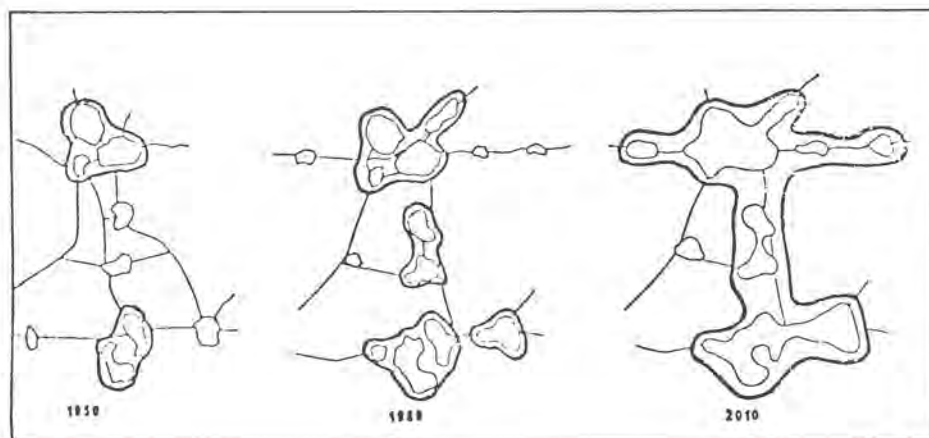
Keskusverkko Seutukaavaliittojen suunnitelmien mukaan

- Pääkaupunkikeskus
- Valtakunnanosakeskus
- Maakuntakeskus
- Kaupunkikeskus

Keskusluokitus kuvaa väestön mahdollisuuksia saada tarvitsemaansa eri tasoisia palveluja. Keskusten luokittelu vuosien 1966 ja 1985 osalta osoittavat, että vähintään kaupunkitason palveluja on entistä tasaisemmin saatavissa maamme eri osissa. Vastaavasti ovat kehittyneet ja kehittyvät kuntatason ja sitä alemman tason palvelut. Eriyistä huomiota kiinnitetään peruspalvelujen säilymiseen ja tarjontaan.

Oikea, hyvin suunniteltu aluerakenne, takaa parhaat mahdolliset palvelut mahdollisimman läheltä ja mahdollisimman pienin kustannuksin.

1950: Erillisten teollisuusyhdyskuntien ja maaseutu-asutuksen painottama rakenne

1980: Ylikunnallisten palvelu- ja työpaikka-keskusten sekä voimakkaan taaja-asutuksen painottama rakenne

2010: Eheytyneiden taaja-asutusalueiden rakenne, joka perustuu eriluonteisten keskusten pitkälle menevään työnjakoon.

.3 PAIKALLISTASOLLA

.3.1 Korkeakoulutus ja aikuiskasvatus

- ylläpitääkö aikuiskoulutus elämää myös paikallistasolla?

Tutkija Paula Tuomikoski-Leskelä

"Tietenkin ylläpitää", optimisti toteaa.

"Elämä paikallistasolla on riippuvainen työmahdollisuuksista ja toimeentulosta", realisti toteaa.

"Koulutus paikallis- ja aluepoliittisena kehittämisvälineenä on hidas ja tehoton vaikuttaakseen elämisen ehtoihin positiivisesti", pessimisti toteaa.

He kaikki ovat oikeassa/väärässä. Tämänlaatuisille väitteille on mahdotonta löytää tieteellistä evidenssiä. Otsikkokysymyksen esille nostama ongelma-aihe on siinä määrin moninainen, että toimenpiteiden vaikutuksia on vaikea seurata, tapahtumisen syitä ja seurauksia on mahdotonta eristää. Kun niin korkeakoulutuksessa kuin aikuiskoulutuksessa lisäksi on kyse laadullisten ominaisuuksien henkisten resurssien kasvattamisesta ja niiden mobiilisoimisesta ja suuntaamisesta, on mahdotonta eksaktisti millään mittarilla osoittaa koulutuksen positiivisia vaikutuksia.

Ainoa mitä voidaan joltisellakin varmuudella sanoa, on, että sivistysvaltioiden kehitykselle on ollut leimallista kasvatus- ja koulutus toiminnan merkityksen jatkuva kohoaminen, mitattiinpa sitä sitten koulutussektorin osuudella BKT:stä, korkeakoulutettujen ja korkeakoulutuspaikkojen osuuksilla tai vapaan sivistystyön aktiviteetilla. Sivistämisellä on katsottu olevan itseisarvoista ja välinearvoista merkitystä. Analogiapäätelmänä voitaneen todeta, että korkeakoulutuksella ja aikuiskoulutuksella on myönteinen vaikutus elämän säilymiseen paikallistasolla. Tämä postulaatti mielessä voidaankin ryhtyä tarkastelemaan niitä toimenpiteitä, joiden avulla yhteiskunta korkeakoululaitostaan ja aikuiskoulutusta aikoo kehittää.

Seuraavassa esityksessä tarkastellaan kolmea eri ongelmakokonaisuutta: korkeakoululaitoksen kehittämissuunnitelmia lähinnä mitoituksen näkökulmasta, aikuiskoulutuksen kehittämissuunnitelmia lähinnä aikuiskoulutuksen kehittämisorganisaation näkökulmasta ja kolmanneksi molempia sektoreita yhdistävää avoimen korkeakoulun toimintaa.

Väitän näköaloista, joita kehittämissuunnitelmat tarjoavat kunkin sektorin osalta, kärjistään seuraavaa:

1. Mitoitus korkeakoululaitoksen kehittämismenetelmänä ei toteuta aluepoliittisia tavoitteita. Nykyinen korkeakoulujen kehittämistoiminta on ohjaamassa korkeakoululaitosta siten, että sen perustoimintafunktiot hämärtyvät.
2. Kansalais- ja työväenopistotoiminta heijastaa ja vastaa aikuisväestön reaalisia sivistystarpeita. Aikuiskoulutuksen nykyiset kehittämissuunnitelmät eivät ota niitä riittävässä määrin huomioon. Suunnittelu liikkuu irreaalisella tavoitetasolla.
3. Avoin korkeakoulu on korkeakoulutasoisten opintojen harjoittamista varten luotu järjestelmä, jonka tärkeimmät suorittajaorganisaatiot ovat korkeakoulu ja kansalais- ja työväenopistot. Avointa korkeakoulua kehitettäessä on toisaalta pidettävä huoli siitä, ettei se vie resursseja korkeakoulujen perusfunktioiden toteutukselta ja toisaalta siitä, että aikuisten reaaliset sivistystarpeet otetaan sisällönsuunnittelussa huomioon.

Korkeakoulu ja mitoitus

Suomen korkeakoululaitos muodostuu 17 eri yliopistosta ja korkeakoulusta. Niiden yhteenlaskettu opiskelijamäärä on noin 70 000. Korkeakouluissa työskentelee yhteensä n. 1400 professoria ja apulaisprofessoria ja koko opetushenkilöstön yhteenlaskettu työpanos on n. 5400 henkilön työpanoksen suuruinen. (Tuntiopettajien opetustunnit on muunnettu täyspäivätoimiksi.)

Korkeakoulujen tehtävät ovat perinteisesti kolmentyyppiset. Suurin tehtäväalue on perustutkinto-opetuksesta huolehtiminen. Yliopistojen ja korkeakoulujen vastuulla on lisäksi tieteellisen tutkimuksen edistäminen kullakin opetuslalla. Kolmanneksi korkeakoulujen tehtäviin kuuluu tutkijankoulutuksesta ja tieteellisestä jatkokoulutuksesta huolehtiminen.

Korkeakoulujen kehittäminen (L 1966/228, 1978/565)
A 1966/455, 1979/93)

Kehittämiskohteet: 1. opiskeluresurssit
2. tutkimusresurssit

Kehittämisyolyymi: opiskelijapaikat pääaloittain

Koulutusalat jakautuvat pääaloihin seuraavasti:

pääala I	teologian, humanistinen, oikeustieteellinen, yhteiskuntatieteellinen ja kauppatieteellinen koulutusala	laissa säädetty minimi 25 000	suunnitelma 18.4.1980 26 600
pääala II	luonnontieteellinen, maatalous-metsätieteellinen ja liikuntatieteellinen koulutusala	15 000	15 800
pääala III	teknistieteellinen koulutusala	11 000	11 000
pääala IV	lääketieteellinen, hammaslääketieteellinen, eläinlääketieteellinen ja farmasian koulutusala	6 000 3 000	6 100 1 200
		60 000	60 700

Kehittämisen välineet: 1. opiskelijamäärän säätely
2. aloituspaikkasäätely
3. kerrosalat
4. opettajan virat ja toimet
5. laitteet, kokoelmat, kirjastot

Mitoitus:	opettajavoimia opiskelijapaikkaa kohti	kerrosalaa opiskelijapaikkaa kohti
pääala I	1:12	8 m ²
pääala II	1:9	23 m ²
pääala III	1:9	25 m ²
pääala IV	1:6	25 m ²

Opiskelijapaikalla tarkoitetaan tässä laissa yhtä täyspäiväopiskelijaa kohti yliopiston tai korkeakoulun työskentelyä varten keskimäärin tarvittavien opettajavoimien, opetus-, tutkimus- ja hallintotilojen, varusteiden ja muiden taustatekijöiden muodostamaa laskennallista yksikköä.

Korkeakoulujen sisäisiä ja ulkoisia toimintaedellytyksiä kehitetään vuonna 1966 säädetyin lain nojalla. Lain mukaan korkeakoulujen käyttöön osoitettavat resurssit arvioidaan opiskelijapaikkatarvearvion perusteella. Opiskelijapaikkatarve on määritelty asetuksessa neljän pääalan suhteen. Pääaloittain on erikseen säädetty tavoite, jonka mukaan esimerkiksi ensimmäisellä pääalalla opettaja-oppilassuhde tulisi olla 1 opettaja 12 opiskelijaa kohden ja samalla pääalalla tulisi opetuskäyttöön olla varattuna tiloja 8 m² opiskelijapaikkaa kohden. Keskeinen korkeakoulujen kehittämiskriteeri on opiskelijapaikka. Tieteenala- ja oppiainekohtainen resurssointi on siis riippuvaista siitä, minkä verran eri koulutusaloilla korkeakoulututkinnon suorittaneita arvioidaan yhteiskunnassa tarvittavan.

Valtioneuvosto vahvisti 26.3.1981 korkeakoulujen mitoitussuunnitelman, jonka mukaisesti maan 17 korkeakoulussa, niiden 41 koulutusyksikössä (ent. tiedekunta tai osasto) koulutetaan 122 koulutusohjelmassa opiskelijoita, joiden aloituspaikkatarve vuosina 1981-82 on arvioitu 11 250:n suuruiseksi.

Opiskelijapaikkatarvemitoitus ei perustu mihinkään realistiseen arvioon siitä, kuinka paljon esimerkiksi juristin koulutuksen saaneita 90-luvulla Suomessa tarvittaisiin. Mitoitussuunnitelman mukaan tarvearvion laatimista vaikeuttavat useat yleiset ja alakohtaiset syyt. Tosiasiallisesti mitoitus perustuu tämänhetkiseen tilanteeseen.

Korkeakoulujen kehittämisestä on erikseen todettu, että opiskelijoiden määrää ja heidän tarvitsemiensa opiskelijapaikkojen määrää ei enää lisätä. Näin ollen ainoa säätely, jota voidaan harjoittaa, on siirrellä opiskelijapaikkoja korkeakoulusta toiseen tai alalta toiselle.

Korkea-asteen koulutuksen mitoittamista vaikeuttavia tekijöitä

Opetusministeriön korkeakoululaitoksen kehittämistä vuosina 1981-86 koskevan 18.4.1980 lausuntokierrokselle lähetetyn suunnitelman mukaan

YLEISIÄ YHTEISKUNNALLISIA TEKIJÖITÄ

henkilöstön suuntautuminen perinteisten sijoittumisalojen ulkopuolelle
uusien työtehtävien ja ammattien syntyminen
korkeakoulutuksen suoma alueellinen liikkuvuus
koulutuksen itseisarvo
työelämän uudistuminen
työajan lyhenemiseen viittaava kehitys

YKSITTÄISIÄ ALAKOHTAISIA TEKIJÖITÄ

naispappeus (teologia)
aikuiskoulutuksen laajentuminen
kulttuuritoimintalaki
koulujen opetussuunnitelmien ja koulutyön muun järjestämisen vaihtoehdot
päivähoidon järjestäminen ja henkilöstökoulutus
oikeuslaitoksen kehittäminen ja virastojen palvelutason parantaminen
liikuntalaki
urheilu- ja vapaa-aikatoimen laajempi kehittäminen

luonnonvarojen hyväksikäytön ja ympäristönhoidon tehostuminen
 ulkomaankaupan rakenteen ja suuntautumisen muutokset
 tekniikan ja tuotantotoiminnan kehitys
 terveydenhuoltojärjestelmän kehittäminen (mm. perhelääkärijärjestelmä)
 sairausvakuutusjärjestelmän laajentuminen (hammaslääketiede)
 sosiaalilainsäädännön ja -palvelujen kehittäminen

KOULUTUSRAKENTEeseen LIITTYVIÄ TEKIJÖITÄ

tutkinnonuudistuksen vaikutus ns. vapailla tieteenaloilla lisää liikkuvuutta
 välitutkintojen poistaminen
 luokanopettajakoulutuksen ja ekonomikoulutuksen perustutkinnoistuminen
 kirjeenvaihtajakoulutuksen ja akateemisen sihteerin tutkinnon lakkaaminen
 kieli-instituuttien koulutuksen perustutkinnoistuminen
 keskiasteen koulutuksen niveltäminen korkea-asteeseen

Taulukosta 1 käy ilmi, että mitoitussuunnitelmassa esitetyt aloituspaikka-
 määrien suositetut muutokset ovat varsin pieniä. Helsingin ja Turun korkea-
 koulut olisivat sen mukaan menettämässä jonkin verran opiskelijapaikkoja, ja
 siirrot tapahtuisivat itäisten ja pohjoisten yksiköiden hyväksi.

Taulukko 1

Aloituspaikkoja 17-19 vuotiaiden ikäluokkaan kuuluvaa
 henkilöä kohden lääneittäin

Uudenmaan lääni	0,24
Turun ja Porin lääni	0,17
Hämeen lääni	0,14
Kymen lääni	0,05
Mikkelin lääni	0,20
Pohjois-Karjalan lääni	0,13
Kuopion lääni	0,06
Keski-Suomen lääni	0,24
Vaasan lääni	0,06
Oulun lääni	0,15
Lapin lääni	0,04
Koko maa	0,14

Lukumääräiset aloituspaikkamuutokset vuosina 1981-82 ja 1987-89
 lääneittäin tarkasteltuna

Uudenmaan lääni	- 345
Turun ja Porin lääni	- 90
Hämeen lääni	- 5
Kymen lääni	+ 20
Mikkelin lääni	0
Pohjois-Karjalan lääni	+ 172

Kuopion lääni	+ 80
Keski-Suomen lääni	- 5
Vaasan lääni	+ 60
Oulun lääni	+ 15
Lapin lääni	+ 80
Yhteensä	- 45

Korkeakoululaitoksen mitoitusta on perusteltu aluepoliittisin argumentein. On katsottu, että Uudenmaan läänissä asuvat ovat merkittävän etuoikeutettuja maan muissa osissa asuviin nähden: läänissä on 17-19 -vuotiaiden ikäluokkaan kuuluvaa henkilöä kohden käytettävissä 0,24 aloituspaikkaa koko maan keskiarvon ollessa 0,14. Aloituspaikkaosuuksia siirtämällä pyritään lisäämään alueellista tasa-arvoa.

Korkeakoulun aloituspaikka on kuitenkin huomattavan epäefektiivinen aluepolitiikan väline tilanteessa, jossa merkittäviä opiskelijoiden kokonaismäärän lisäyksiä ei ole päätetty tehdä. Kovin suurta merkitystä ei aluepolitiikan kannalta voi olla sillä, onko korkeakoulussa 80 opiskelijapaikkaa enemmän tai vähemmän. Sen sijaan sillä, että alueella toimii korkeakoulu, on epäilemättä suuri aluepoliittinen merkitys. Yleinen käsitys, jota on selvityksin pyritty argumentoimaankin, on että korkeakoululla on sijaintialueensa elinkeinoelämää vireyttävä vaikutus. Korkeakoulu takaa lisäksi sellaisen permanentin intellektuaalisen kapasiteetin asettumisen paikkakunnalle, jonkalaista sinne ei muulla tavoin olisi saatavissa.

Taulukko 2. 15-19-vuotiaiden ikäluokan jakauma lääneittäin vuonna 1977 ja läänistä kotoisin olevien uusien korkeakouluopiskelijoiden määrä vuonna 1977

Lääni	15-19 -vuotiaiden	Läänistä kotoisin	%
	keskimääräinen	olevien määrä kor-	
	ikäluokka	keakoulujen uusis-	
		ta opiskelijoista	
	v. 1977	v. 1977	
Uudenmaan	14 540	3 212	21,2
Turun ja Porin	10 461	1 639	15,7
Ahvenanmaa	308	20	6,4
Hämeen	10 016	1 563	15,5
Kymen	5 612	730	13,0
Mikkelin	3 770	444	11,8
Pohjois-Karjalan	3 454	476	13,9
Kuopion	4 578	627	13,7
Keski-Suomen	4 261	571	13,4
Vaasan	7 047	1 017	14,4
Oulun	8 086	1 100	13,6
Lapin	4 178	486	11,6
YHTEENSÄ	76 365	11 939	15,1

Opetusministeriön mitoitussuunnitelman mukaan

Lisäksi korkeakoulupaikkakunnan läheisyys opiskelijan kotipaikkakuntaan on merkitsevä koulutukseen hakeutumista lisäävä tekijä. Tämä käy ilmi mm. taulukossa 2 olevasta vertailusta, jossa on tarkasteltu opiskelijan kotipaikkalääniä. Uusista opiskelijoista hakeutuu maan kaikkiiin 17 korkeakouluun eniten Uudenmaan, Turun ja Porin ja Hämeen lääneistä suhteessa alueella asuvaan 15-19-vuotiaiden ikäluokkaan; nämä ovat alueita, joissa on eniten korkeakoulupaikkoja.

Korkeakoulun perustaminen paikkakunnalle on ratkaiseva aluepoliittisissakin suhteissa vaikuttava toimenpide. Kun nyt mitoitussuunnitelmankin mukaan on luovuttu ajatuksesta vielä perustaa uusia korkeakouluja ja etenkin kun on todettu, että korkeakouluopiskelijoiden volyyymiä ei enää kasvateta, korkeakoululaitoksen sisäistä mitoitusta ei voi enää perustella aluepoliittisin argumentein.

Tämän vuoksi korkeakoululaitosta kehitettäessä keskeiseksi tavoitteeksi onkin asetettava korkeakoululaitoksen nykyisen toimintakapasiteetin laadullinen kehittäminen.

Kehittämistoimenpiteet ovat suunnattavissa kahtaalle: yhtäältä korkeakoululaitoksen toimintaa voidaan parantaa sen perusfunktioiden suhteen. Tämä tapahtuu kehittämällä toimenpiteitä korkeakoulujen antaman perustutkinto-opetuksen tason kohottamiseksi, korkeakoulujen tutkimustoiminnan edistämiseksi ja korkeakoulujen tieteellisen jatkokoulutustoiminnan kehittämiseksi.

Toisaalta korkeakoululaitoksen toimintaa voidaan laajentaa toteuttamaan uusia funktioita. Tällaisia mitoitussuunnitelman mukaan ovat mm. ammatillinen täydennyskoulutus ja avoin korkeakoulu.

Koska kaikkia kehittämistoimenpiteitä ei ole mahdollista viedä samanlaisesti läpi, on kehittämistoimissa tehtävä priorisointi. On suoritettava arvio sen suhteen, mitä tehtäviä korkeakoululaitoksen suoritusvastuulle annetaan.

Kysymystä korkeakoululaitoksen kehittämislinoista voidaan tarkastella myös kysymyksenä: ylläpitääkö korkeakoululaitoksen uusien kehittämistavoitteiden toteuttaminen elämää paikallistasolla? Tähän kysymykseen pyritään vastaamaan tämän artikkelin kolmannessa osassa. Seuraavassa tarkastellaan aikuiskoulutuksen erään tärkeimmän sektorin kansalais- ja työväenopistotoiminnan edellytyksiä ylläpitää elämää paikallistasolla.

Kansalaisopistot - aikuiskoulutuksen vapaa toimialue

Kansalais- ja työväenopistotoiminta ulottaa suoritusorganisaationsa lähelle aikuisväestöä, lähelle ihmisten reaalista elämäntodellisuutta. Maan 273 (1981) opiston toimipiiriin kuuluvat kaikki kunnat. Opetus- ja harrastusmahdollisuuksia tarjotaan lukemattomissa eri sivupisteissä alkaen kaupunkikeskuk- sessa sijaitsevasta opistorakennuksesta päätyen syrjäisen kylän maalaistalosta vuokrattuun tuntiopetustilaan.

Kansalais- ja työväenopistot ovat kaikille 16 vuotta täyttäneille tarkoi- tettuja opinto- ja harrastusmahdollisuuksia luovia organisaatioita. Toimintaansa opistot saavat valtionavusta (L 521/62). Valtionosuus on 70 % avus- tukseen oikeuttavista menoista.

Kansalais- ja työväenopistotoiminta on kehittynyt 1920-luvun jälkipuoliskolta lähtien valtionavustusten turvin paikallisen kulttuuritahdon varassa ilman erityisempää viranomaisten ohjausta. Verrattuna esimerkiksi korkeakoululaitoksen kehittämiseen, jonka sisällölliseen ohjaukseen on mm. tutkinon uudistusprosessin kautta puututtu ja jonka volyymin ja sisäisen mitoituksen säätelevät korkeakoululaitoksen ulkopuoliset tekijät, opistolaitoksen kehitys on ollut vapaata.

Suoritusperustainen valtionavustus on taannut sen, että toimintaa on voitu laajentaa siinä suhteessa kuin tarvetta on ilmennyt ja opettaja- ja ohjaajavoimia ja toimitiloja käyttöön saatu.

Myös opetuksen sisällöt ovat voineet muotoutua aikuisväestön itseensä ilmaisevan kiinnostuksen ja harrastuksen varassa. Kansalais- ja työväenopistoissa opiskeltavien aineiden ja aikuisten oppiainekohtaisen jakauman perusteella saa eräin varauksin suhteellisen hyvän kuvan siitä, millaisia opintoja harrastuspalveluksia aikuisväestö haluaa ja todellisuudessa myös käyttää hyväkseen. (Useiden koulutushalukkuutta koskevien selvitysten mukaan aikuiset haluavat ennen muuta ammatillista pätevyyttä lisäävää koulutusta. Käytännössä kuitenkin on useimmiten niin, että näitä palveluita ei käytetä hyväksi, vaikka niitä olisikin saatavilla. Myönteinen asenne ei siis vielä kerro, miten paljon valmiutta sen mukaiseen toimintaan on.)

Tarkkoja ajantasalla olevia tilastoja kansalais- ja työväenopistojen oppiainekohtaisesta jakaumasta ei ole saatavissa. Keski-Suomen läänissä lukuvuonna 1978-79 toimineiden opistojen eri aineiden opetustuntien kokonaismäärä oli 81 809. Pääosa opetuksesta keskittyi käden taitoja kehittäviin opintoihin, musiikkiin ja muiden taideaineiden opintoihin ja vieraiden kielten opintoihin. Taide- ja taitoaineet ovat myös maan muissa osissa toimivissa opistoissa kaikkein suosituimpia aineita, ja kielten osuus eräissä osin maata on vielä suurempi.

Kansalais- ja työväenopistot toimivat pääosin tuntiopettajakunnan varassa. Opiston päätoiminen henkilöstö muodostuu normaalitapauksessa rehtorista ja yhdestä päätoimisesta opettajasta. Kaikkiaan n. 25 000 eri henkilöä antaa maan eri puolilla tuntipalkkaisena opetusta.

Kansalais- ja työväenopistot eivät ole läheskään kyenneet tyydyttämään sitä kysyntää, joka etenkin taide- ja harrastusaineiden opintomahdollisuuksin kohdistuu. Puute on lähinnä opettajista.

Kiinnostus tietopuolisiin opintoihin kansalais- ja työväenopistojen puitteissa on jokseenkin vähäistä huolimatta siitä, että opistot ovat erityisesti koettaneet tarjota tämännäköistä opetusta. Opistotoiminnan sisällöllinen jakauma tällä hetkellä antaa siis aiheen päätellä, että maan aikuisväestö on kiinnostunut vapaa-aikanaan ensisijaisesti kehittämään itseään harrastustoiminnan, omaehtoisen kulttuuritoiminnan ja taideväritteisen toiminnan avulla (termejä on käytetty etenkin taidesektorin suunnittelussa ja kunnallista kulttuuritoimintakokeilua ja alan lainsäädäntöä kehitettäessä).

Opistotoiminnan laajuudesta saa kuvan tarkastelemalla kokonaisopiskelijamääriä. Vuonna 1980 opistoissa opiskeli kaikkiaan 550 000 aikuista. Erityisen käytettyjä opistojen tarjoamat mahdollisuudet olivat niillä alueilla, joiden kulttuuripalvelukset olivat maan eteläisiä osia niukemmat.

Taulukko 3: Kansalais- ja työväenopistot ja niiden opiskelijat lääneittäin työvuonna 1977/78 sekä opiskelijat prosentteina 16 vuotta täyttäneestä väestöstä työvuosina 1976/77 ja 1977/78

Lääni	Opistoja			Opiskelijoista			Osuus (%) 16 v. täyttäneestä väestöstä	
				Suom.	Ruots.	Yht.	1976/	1977/
	77 ¹⁾	78 ²⁾						
Uudenmaan	25	10	35	86 590	17 282	103 872	11.4	11.93
Turun ja Porin	35	4	39	56 073	3 292	57 476	10.4	10.43
Ahvenanmaa	-	1	1
Hämeen	34	-	34	62 326	-	62 326	11.0	12.03
Kymen	16	-	16	33 540	-	33 540	12.1	12.33
Mikkelin	15	-	15	22 080	-	22 080	13.3	13.53
Pohjois-Karjalan	15	-	15	21 316	-	21 316	16.0	15.42
Kuopion	17	-	17	29 271	-	29 271	14.4	15.02
Keski-Suomen	19	-	19	28 989	-	28 989	14.6	15.52
Vaasan	22	11	33	38 051	18 143	56 194	16.4	17.21
Oulun	26	-	26	50 027	-	50 027	16.0	16.31
Lapin	19	-	19	24 441	-	24 441	16.2	16.71
Koko maa	243	26	269	452 704	38 717	491 421	12.8	13.4

¹⁾Väestötiedot: TK 75, laskelma 1, vuosi 1977

²⁾Väestötiedot: Tilastokeskuksen väestöennuste 1978-2010, laskelma 1, vuosi 1978

Kouluhallitus: Tutkimuksia ja selvityksiä 3/78

Vapaan sivistystyön osasto

Verrattaessa lääneittäin opiskelijoiden osuutta alueen 16 vuotta täyttäneestä väestöstä havaitaan, että suhteellisesti suurinta aktiviteetti oli Vaasan, Oulun ja Lapin lääneissä; keskimäärin ryhmän muodostivat Pohjois-Karjalan, Keski-Suomen ja Kuopion läänit. Heikointa aktiviteetti oli Uudenmaan, Turun ja Porin, Kymen ja Hämeen lääneissä (taulukko 3). Voimakkainta opistoharrastus oli alueilla, jotka olivat muuttotappioalueita, joista Ruotsiinmuutto ja maan sisäinen muuttoliike oli ollut voimakkainta.

Eräs osaselitys aktiivisuuden jakautumaan on se, että harvaanasutut kunnat (alle 3 asukasta/km²) saavat valtionosuutta opistolaisten matkakorvausten peittämiseen. Se ei kuitenkaan selitä ilmiön toista puolta: miksi sitten niillä alueilla, joissa etäisyyshaittaa ei ole, palveluita ei käytetä hyväksi.

Aivan ilmeistä siis on, että kansalais- ja työväenopistotoiminta tarjoaa niin merkittävän henkisen harrastuksen väylän ja tilaisuuden henkisten resurssien hyödyntämiseen, että voidaan väittää opistotoiminnan ylläpitävän elämää paikallistasolla. Siellä missä opiskelumotivaatio ja kulttuuritoiminnallinen

aktiviteetti ovat korkealla, säilyy ihmisissä elämänmyönteisyys ja yritteliäisyys, jotka ovat keskeisiä tekijöitä tehtäessä ratkaisua esimerkiksi työhaun ja paikkakunnalta muuton suhteen.

Kun siis kansalais- ja työväenopistotoiminnan voidaan katsoa tämänmuotoisena tarjoavan kansalaisille senlaatuista palveluksia, että opistotoiminnan voidaan katsoa ylläpitävän elämää paikallistasolla, on aiheellista kysyä, ovatko nykyiset aikuiskoulutusta koskevat kokonaissuunnitelmat tukemassa vai taanuttamassa opistojen toimintaa.

Kansalais- ja työväenopistotoiminta on osa aikuiskasvatuksen sektoria. Aikuiskoulutukseksi kutsuttu tehtäväalue on laaja kattaen periaatteessa kaiken aikuisikäisen väestön kouluttamisen. Aikuiskoulutuksen tehtäväaluetta on kartoittanut Aikuiskoulutuskomitea 1970-luvun alkupuolella. Sen työhön nojaten valtioneuvosto antoi 7.6.1978 periaatepäätöksen aikuiskoulutuksen kehittämissuuntaviivoista.

8.3.1979 asetettiin aikuiskoulutuksen kehittämisorganisaatio, joka koostuu laajasta neuvottelukunnasta ja sen johtoryhmästä. Johtoryhmä julkisti 20.5.1980 yleissuunnitelmansa aikuiskoulutuksen kehittämisestä.

Aikuiskoulutuskomitean mukaan tehtäväalue jaetaan neljään ryhmään 1. ammatilliseen aikuiskoulutuskomiteaan, 2. yhteiskunnalliseen aikuiskoulutukseen, 3. perusopetusta korvaavaan ja täydentävään koulutukseen ja 4. harrastustavoitteeseen koulutukseen.

Valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaiset keskeiset painotukset ovat seuraavat:

1. koulutusjärjestelmästä muodostetaan jatkuvan koulutuksen periaatteella yhtenäinen järjestelmä
2. aikuiskoulutusjärjestelmän tarjoamat koulutuspalvelut ulotetaan kaikkien kansalaisten saataville
3. koulutuksellisen tasa-arvon tavoitetta painotetaan vähiten koulutusta saaneiden hyväksi
4. aikuiskoulutuksen kehittämisessä painotetaan ammatillista aikuiskoulutusta

Periaatepäätöksen mukaiset yleiset kehittämistoimenpiteet näiden tavoitteiden saavuttamiseksi ovat seuraavat:

1. Ammatillisessa koulutuksessa uudistus painottuu koulutasoiseen koulutukseen.
2. Luodaan kaikki alat kattava ammatillinen täydennys- ja jatkokoulutusjärjestelmä.
3. Yleissivistäviä valmiuksia lisätään helpottamalla peruskoulun ja lukion oppimäärien suorittamista.
4. Kehittämistyössä lähdetään nykyisestä koulutuksen toimintajärjestelmästä.

5. Opintososiaaliset kysymykset järjestetään.
6. Aikuiskoulutuksen opintosuoritusten vertailtavuus taataan.
7. Aikuiskoulutuksen pedagogiikkaa pyritään kehittämään.
8. Kokeilu- ja tutkimustoiminta järjestetään.
9. Kustannusvastuunjako selvitetään lähtien toiminnan päämäärästä eikä toteuttajaorganisaatiosta.
10. Kokonaisvastuu koulutuksen organisoinnista on opetusministeriöllä. Väliportaan ja kunnallisen tason aikuiskoulutusorganisaatio luodaan yhte-näiseksi.

Aikuiskoulutuksesta muodostetaan muuhun koulujärjestelmään yhteenni-veltyvä osa. Tarkoituksena on luoda kolmiportainen paikallistason, aluetason ja valtakunnan tason aikuiskoulutusjärjestelmä. Sitä muodostettaessa painote-taan ennen muuta ammatillista jatko- ja täydennyskoulutusta.

Vapaa sivistystyö on laskettu kuuluvaksi lähinnä yhteiskunnallisen koulu-tuksen (etenkin järjestömuotoinen opintokerhoto) ja harrastustavoitteisen koulutuksen (etenkin laitospuolinen opintotoiminta) tehtäväalueisiin. Näin ollen se ei selvästikään kuulu valtioneuvoston periaatepäätöksessä mainittujen keskeisten kehittämisalojen piiriin. Myöskään aikuiskoulutuksen kehittämis-organisaation johtoryhmän yleissuunnitelmassa esitetystä osaprojekteissa va-paata sivistystyötä juurikaan ole otettu huomioon.

Näin ollen voidaan päätellä, että aikuiskoulutuksen kehittämistyössä kes-keinen yli puolta miljoonaa kansalaista koskettava toimintamuoto jää vaille laajuutensa ja merkityksensä mukaista suunnittelua. Näin ollen aikuiskoulu-tusta ollaan suuntaamassa pois sellaiselta alueelta, jossa aikuiset vapaaehtoi-sesti ovat mukana itseään kehittämässä.

Samalla tapaa kuin korkeakoululaitoksen kehittämissuunnittelussa on ai-kuiskoulutuksenkin kehittämissuunnittelussa ryhdytty sellaiseen ylhäältä oh-jaavaan sisällönsuuntaamiseen, joka ei ole sektorin palveluksia käyttävien omien intressien mukaista.

Aikuiskoulutusta kehitettäessä olisi tärkeämpää laatia suunnitelmia reaali-sen koulutuskysynnän nojalla, sen sijaan että keskitytään maan järjestelmää ulkoapäin ohjaavia kehittämistavoitteita. Korkeakoululaitoksen mitoitus on osoittanut, että reaalisia koulutustarvearvioita ei ole mahdollista laatia edes niin rajatulla sektorilla kuin korkeakoululaitoksen toiminta on. Vielä vaike-ampaa sellaisten laatiminen on heterogeenisemmalla ja tavoitteiltaan diffuu-simmalla aikuiskoulutuksen tehtäväalueella.

Pakottamalla aikuiskoulutuksen nykyiset suoritusorganisaatiot sentyyppi-siin suoritusvastuisiin, kuin mitä aikuiskoulutussuunnittelu parhaillaan tuot-taa joudutaan tilanteeseen, jossa organisaatioiden on resurssien puutteen vuoksi supistettava tai lopetettava ne toiminnot, joiden kysynnän vuoksi niiden toiminta aikanaan on suosionsa tavoittanut ja ryhdyttävä toteuttamaan koulutusmuotoja ja sisältöjä, joita koulutettavat eivät ehkä koe tarvitsevana eivätkä käytä.

Avoin korkeakoulu ja avoimuus

Korkeakoululaitoksen kehittämissuunnittelussa on esitetty uusia tehtävä-alueita korkeakoululaitoksen suoritusvastuulle. Näitä ovat täydennyskoulutuksen järjestäminen ja avoimen korkeakoulun toiminta.

Opetusministeriön asettama avoimen korkeakoulun toimikunta saa työnsä valmiiksi keväällä 1981. Toimikunnan työskentelyn pohjana on ollut avoimen korkeakoulun kansainvälisestäikin yleistynyt toiminta-ajatus. Sen mukaisesti avoin korkeakoulu on järjestelmä, jonka avulla henkilöt, joilla ei ole muodollista pätevyyttä akateemisten opintojen harjoittamiseen, voivat opiskella korkeakoulun opintojaksoja. Toinen keskeinen avoimen korkeakoulun toimintaperiaate on se, että se pyrkii poistamaan opiskelijan asuinpaikasta ja työajasta aiheutuvat korkeakouluopiskelun esteet.

Näin ollen avoin korkeakoulu on toimintamuoto, joka siirtää korkeakoulutasoisen opiskelun mahdollisuuden paikallistasolle. Tässä mielessä avoimen korkeakoulun toiminta toteutuessaan todennäköisesti muodostaa kansalais- ja työväenopistojen tavoin erään lisätekijän kansalaisten viihtymiselle ja heidän henkisten kehitystarpeidensa tyydyttämiselle maan eri osissa.

Avoimen korkeakoulun kokeilutoimintaa on harjoitettu usean vuoden ajan maan eri osissa. Toteutusmallit ovat hieman varioineet, mutta toiminnan tavoitteet ja peruslinjat ovat olleet samat.

Avoimen korkeakoulun opiskelumahdollisuuksia ovat eri muodoin järjestäneet Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja täydennyskoulutuskeskus, Turun yliopiston avoimen korkeakoulun yksikkö, Joensuun korkeakoulu, Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus ja Åbo Akademi. Myös muissa korkeakouluissa on harjoitettu avoimen korkeakoulun tyyppistä koulutusyhteistyötä esimerkiksi kansanopistojen kanssa.

Avoimen korkeakoulun opetus on ollut pääosin kasvatustieteen ja eräiden yhteiskuntatieteiden oppiaineiden alempien arvosanojen opiskeluun liittyvää opetusta. Opetus on järjestetty siten, että luento-opetusta antavat henkilöt ovat olleet korkeakoulun omia opettajia tai korkeakoulun ainelaitoksen tai tiedekunnan hyväksymiä opettajia. Yliopiston ao. laitos on ottanut tenttisuoritukset ja antanut tutkintotodistuksen suoritetuista arvosanoista.

Opetusta on järjestetty pääasiallisesti seuraavin tavoin:

1. iltayliopistomallissa, jonkalaista on toteutettu mm. Turussa ja Tampereella, avoimen korkeakoulun opiskelijat ovat saaneet opetusta korkeakoulupaikkakunnalla korkeakoulun tiloissa ilta-aikaan. Tällöin avoimuus on koskenut lähinnä vain opiskelijan varhemman koulutuksen aiheuttamien opiskeluesteiden poistamista.
2. etäisopetusmallia on toteutettu mm. Turun yliopiston ja yleisradion ympäristönsuojelun opetuksessa, jossa opetusta on annettu radion välityksellä. Tällöin on poistettu opiskelupaikan aiheuttamia rajoituksia.
3. opistomallin mukaan toteutetussa avoimen korkeakoulun toiminnassa yliopiston avoimen korkeakoulun kurssi on siirretty johonkin kansalais- ja työväenopistoon, jossa opintoja on harjoitettu yliopiston hyväksymän opettajan johdolla.

4. eräs ei varsinaisesti avoimen korkeakoulun toiminnan piiriin kuuluva malli on lisäksi kansanopistoissa yliopiston suostumuksella harjoitettu arvosanaopiskelu.

Kaikissa (1-3) tapauksessa keskeisin suorittajaorganisaatio on kansalais- ja työväenopisto. Opistoissa harjoittaa avoimen korkeakoulun opintoja tällä hetkellä kaikkiaan noin 7 000 henkilöä.

Avoimen korkeakoulun tyyppinen opiskelumahdollisuus tarjoutuu varsinaisen avoimen korkeakoulun toimintaorganisaation ohella myös maan 22 kesäyliopiston tarjoaman opetuksen kautta. Kesäyliopistossa voi kesäaikana kuka tahansa opiskella ja suorittaa avoimen korkeakoulun periaatteella korkeakouluopintoja. Vuosittain henkilöitä, jotka olematta korkeakoulussa kirjoissa harjoittavat kesäyliopistossa opintoja on n. 4000. Näin ollen vuosittain avoimen korkeakoulun opintoja harjoittavien määrä on suunnilleen sama kuin korkeakoulujen vuotuinen uusien opiskelijoiden sisäänotto.

Mikäli avoimen korkeakoulun toiminta vakinaistetaan ja sen toteuttamiselle luodaan riittävät resurssit, voidaan olettaa, että toiminta tulee laajenemaan ja kysyntää riittää. Korkeakoulutasoisten opintojen harjoittamismahdollisuuden järjestäminen paikallistasolla on epäilemättä omiaan vireyttämään yhtäältä oppinollista ja kulttuurista aktiviteettia paikallistasolla, ylläpitämään ja hyödyntämään siellä olevaa aivokapasiteettia samalla tavoin kuin korkeakoulu makrotasolla sijaintipaikkakunnallaan tekee. Toisaalta akateemisten opintojen harjoittamismahdollisuuden järjestäminen kansalais- ja työväenopistoissa tekee mahdolliseksi monipuolistaa opistojen opetusohjelmaa, saada uusia väestöryhmiä vapaan sivistystyön pariin sekä lisätä tiedollisen aineksen osuutta kansalais- ja työväenopistojen opetusohjelmassa.

Missä määrin sitten ne suunnitelmat, joita avoimen korkeakoulun toiminnan kehittämiseksi on tehty, ovat omiaan edistämään näiden päämäärien toteutumista. Koska kokemuksesta meillä ei tarjoudu päättelyn nojaa, voidaan joitakin arvioita tehdä niiden kokemusten perusteella, joita Ruotsissa on saatu.

Ruotsissa on vuodesta 1971 lähtien ollut mahdollista suorittaa korkeakoulututkinto erilliskurssein (enstaka kurser). Vuonna 1977 Ruotsin korkeakoululaitoksessa läpiviettiin vastaavantapainen sisällönuudistusprosessi kuin Suomessakin on tutkinnonuudistuksen myötä tapahtunut. Varsinaisten koulutusohjelmakurssien ohella on Ruotsin korkeakouluissa ollut mahdollista osallistua erilliskursseille.

Enstaka kurser-järjestelmä on toiminut avoimen korkeakoulun tapaan siinä mielessä, että varhemman koulutuksen asettamien koulutusesteiden poistaminen on tapahtunut myöntämällä opiskeluoikeus henkilöille, jotka ovat iältään yli 25 vuotiaita tai joilla on 4 kokemusta työelämästä.

Erilliskurssitoiminnan tarvearviointeja laativat piirihallinto-organisaatiot, joissa eri intressiryhmillä on edustuksensa. Näin on ajateltu kurssitoiminnan palvelevan koulutuksen yhteiskunnallista orientaatioita.

Ruotsin enstaka-kursereiden opiskelijoista tehtyjen selvitysten mukaan opiskelijoiksi ei saatu henkilöitä, joille järjestelmä oli tarkoitettu. Pääosa heistä oli harjoittanut pitkälle opintoja; kansakoulupohja oli ainoastaan n. 10 %:lla opiskelijoista. Opiskelijat olivat lähellä korkeakoulua asuvia, hyvin koulu-

tettuja henkilöitä, jotka käyttivät avoimen korkeakoulun koulutusmahdollisuutta lisätäkseen ammatillista kelpoisuuttaan ja pätevyyttään.

Vastaavasti tiedot Suomen avoimen korkeakoulun opiskelijoista kertovat samansuuntaista: avoimen korkeakoulun naispuolinen opiskelija opiskelee kasvatustieteen ja sosiologian approbatur-arvosanaa, koska arvelee tarvitsevänsä sitä pätevytykseen ammatissaan. Opiskelumahdollisuutta sen sijaan eivät juuri käytä hyväkseen miespuoliset henkilöt eivätkä ne, joiden koulustausta on heikko. Miesten vähäinen osallistuvuus johtunee siitä, että opiskeltavat aineet ovat pääosin naisvaltaisten opetus- ja sosiaalialan ammatteihin pätevyyttä antavia. Edellä sanotun perusteella voisi siis esittää arvion, että avoimen korkeakoulun edellytykset täyttää tehtävänsä opintoesteiden poistamisessa eivät onnistukaan. Näin ollen tämänkaltaisella toiminnalla ei siis olisi suurtakaan merkitystä myöskään paikallistason elämänvireyden kannalta.

Koska avoimen korkeakoulun koulutuspalveluiden kysyntä on jatkuvaa ja näyttää todennäköiseltä, ettei kattoa olisi löydettävissä, on aiheellista esittää kysymys, mikä estää aikuisväestöä harjoittamasta avoimen korkeakoulun opintoja.

Aikuisilla, joiden ajallinen etäisyys opiskeluun on pitkä ja joiden opiskelunvalmiudet muutoinkaan eivät olet suuret, on poikkeuksellisen suuria esteitä harjoittaa korkeakoulutasoisia opintoja. Ongelmat eivät ratkea siirtämällä opiskelupaikka opiskelijaa lähemmäksi tai sijoittamalla se hänelle sopivammaksi. Suurempi ongelma ovat opiskelijan valmiudesta johtuvat esteet. Nykyiset kokeilut ovat osoittaneet, että nämä esteet ovat seuraavat:

1. Opiskelijoiden opiskelutekninen tietämys ja opintojen tavoitteita ja opintojen järjestämistä koskevat käytännölliset tiedot ovat heikot.
2. Opiskelijan kielellinen valmius ilmaista itseään suullisesti ja kirjallisesti on usein niin heikko, ettei se riitä korkeakoulutasoisen tietämyksen ilmaisemiseen.
3. Opiskelijoilta puuttuu tavallisesti välttämätön vieraan kielen hallinta, mikä on ratkaiseva este opintojen edetessä approbaturtasoa korkeammalle.

Poistamalla näitä konkreettisia opiskelijasta itsestään lähteviä käytännöllisiä esteitä voidaan avoimen korkeakoulun toiminta tehdä avoimeksi käytännössä, eli siirtää se kaikkien kansalaisten ulottuville. Tämä tapahtuu seuraavin toimin:

1. kytkemällä tehokas aikuisopiskelijan tarpeisiin suunniteltu opintoneuvonta osaksi avoimen korkeakoulun opetusta,
2. järjestämällä erityistä äidinkielen ohjausta ja
3. järjestämällä vieraan kielen opintoja.

Mikäli avointa korkeakoulua toteutettaessa ryhdytään poistamaan opiskelijan sisäisiä ja käytännöllisiä opiskelun esteitä eikä vain ulkonaisia ja muodollisia esteitä, avoin korkeakoulu voi käytännössä toteuttaa avoimuutensa ja muodostua merkittäväksi kansallisen sivistystason kohottamisen välineeksi. Mikäli avoin korkeakoulu toteutetaan vain muodollisesti avoimena seurauksena on, että siitä tulee järjestelmä, joka tarjoaa korkeaopiskelun mahdollisuuden sellaisille henkilöille, joilla se muodollisesti ottaen jo entuudestaan on.

Mikäli avoimen korkeakoulun toimintajärjestelmä toteutetaan ainoastaan muodollisena ratkaisuna, sen taustalla ollut toiminta-ajatus koulutuksellisen tasa-arvoisuuden lisäämisestä ja koulutuksellisen eriarvoisuuden poistamisesta ei toteudu, vaan kääntyy vastakohdakseen. Tällöin sen merkitys paikallistason sivistys-, kasvatusta- ja koulutustoiminnalle jää vähäiseksi, sen mahdollisuudet ylläpitää elämää paikallistasolla käytännössä jäävät heikoiksi. Summa summarum: ylläpitävätkö korkeakoululaitos, kansalais- ja työväenopistot ja avoin korkeakoulu elämää paikallistasolla?

Pessimistin näkökulma:

Korkeakoululaitoksen nykyisen kehittämissäpolitiikan jatkaminen merkitsee korkeakoululaitoksen perustoimintafunktioiden hämärtymistä: annettaessa niukassa resurssitilanteessa korkeakouluille uusia tehtäviä niiden kyky hoitaa perustehtäväänsä heikkenee. Tällainen korkeakoululaitos menettää merkityksensä myös paikallistason kulttuuritekijänä.

Mikäli nykyisiä aikuiskoulutuksen kehittämissuunnitelmia toteutetaan, tulevat kansalais- ja työväenopistojen, maan suurimman aikuiskasvatusjärjestelmän toimintaedellytykset ratkaisevasti heikkenemään.

Mikäli avoin korkeakoulu toteutetaan kuten avoimen korkeakoulun toimikunnan kaavailujen mukaisena vain muodollisesti koulutusesteitä poistavana järjestelmänä, avoimesta korkeakoulusta tulee varsinaiselle korkeakoululle rinnakkainen suppean hyvin koulutetun etuoikeutetun ryhmän koulutusväylä.

Realistin näkökulma:

Korkeakoululaitos nykyisellään on niin jäykkärakenteinen organisaatio, että se ei kykene lisättyjenkin resurssien turvin pitkäaikaisesti hoitamaan uusia koulutustehtäviä. Se on niin perusopetuksen kuormittama, ettei se kykene kehittämään uusia täydennyskoulutussisältöjä ja avoimen korkeakoulun toimintamuotoja.

Kansalais- ja työväenopistot ovat vuosikymmenten mittaan saaneet niin vakiintuneet toimintamuodot ja -sisällöt, että aikuiskoulutusta koskeva suunnittelutyö ei käytännössä sen toimintalinjoja kykene ohjaamaan. Nykyinen valtionapulaki takaa sille muuttumattomat kehitysnäkymät.

Avoin korkeakoulu on sinänsä kannatettava koulutuksellista tasa-arvoisuutta eri väestöryhmien ja eri alueiden välillä lisäävä opintojärjestelmä. Kuitenkin näyttää siltä, että lähinnä opettajakunnan puute tulee käytännössä vaikeuttamaan toiminnan laajenemista. Avoin korkeakoulu jäänee suppeaksi kokeiluksi, joka ei pahemmin rasita korkeakouluja tai kansalais- ja työväenopistoja.

Optimistin näkökulma:

Korkeakoululaitoksen edellytykset ylläpitää elämää paikallistasolla ovat suuret, mikäli maan 17 korkeakoulua saavat riittävät voimavarat toimintansa laadulliseen kehittämiseen. Hyvän koulutuksen saanut akateeminen työvoima on aluetason paras pääoma. Aivokapasiteettiin investointi on tulevaisuuden investointi.

Kansalais- ja työväenopistojen merkitys paikallisen kulttuurielämän vireyttäjinä tulee kasvamaan. Aikuisväestön opinhalu ja tarve kehittää taitojaan on koko ajan osoittanut lisääntymisen merkkejä. Lisätyt ohjaaja- ja opettajavoimat opistolikkeen piirissä takaavat sen, että opistojen kyky ylläpitää elämää paikallistasolla säilyy.

Avoimen korkeakoulun tarjoamat mahdollisuudet harjoittaa omalla kotipaikkakunnalla korkeakouluopintoja ovat monelle aikuiselle erinomainen keino hankkia ammatillista lisäpätevyyttä. Ennen muuta avoin korkeakoulu oikein toteutettuna on väline, jolla tiedollista sivistystä on niin yksilön kuin yhteisönkin tasolla mahdollista lisätä. Avoin korkeakoulu on siten yksi keino elämän ylläpitämiseksi ja sen laadun kohottamiseksi paikallistasolla.

3.2 Kulttuuripalvelut

- onko kulttuuripalvelujen vähyys luonut juurettomuutta?

YL Anita Kangas

Maamme rajun rakennemuutoksen ytimenä oli muuttoliike väestön siirtäessä maaseudulta asutuskeskuksiin, suuriin kaupunkeihin ja Ruotsiin. Muuton suunta ja välitapit olivat yleensä kotikylä-kirkonkylä-läänin pääkaupunki-Helsingin seutu-Ruotsi. Jotkut oikaisivat välillä ja jotkut pysähtyivät reitin keskelle. Muutto oli valikoivaa ja väestönkehitys sen mukaisesti sekä lähtö- että tuloalueilla tasapainotonta. Maaseudun haja-asutusalueille jäivät vanhukset ja heidän lisäksi muutama nuori mies isännäksi kotitalalle. Kirkonkylät sekä vastaanottivat että luovuttivat väestöä ja asumista leimasi tilapäisyys. Kaupunkeihin tuli väestöä maaseudulta ja heille piti rakentaa kiireesti asunnot, syntyivät lähiöt muutamien tosin varoittaessa vuosisadan "möhläilyistä". Lähiöt rakennettiin pelloille tai metsiin, noin 20 kilometrin päähän kaupunkien keskuksista, suoraviivaisiksi betonikortteleiksi, joihin maaseudulta muuttaneen oli helppo eristäytyä, tuntea itsensä juurettomaksi. Lähiöistä puuttuvat usein mahdollisuudet vapaa-ajan toimintoihin, eikä ihminen jaksa työstä palattuaan lähteä takaisin kaupungin keskuksiin.

Miten sitten kulttuuri voisi elää elinvoimaisena sekä muuton lähtöalueilla (maaseudun haja-asutusalueilla) että tuloalueilla (kaupunkien kymmenissä lähiöissä)? Kulttuurihan tarvitsee ihmistä, sosiaalista vuorovaikutusta ja luovuutta edistäviä tekijöitä (edes elinympäristön osalta).

Kulttuuri oli aina paikallaan työnjaoltaan ja toiminnoiltaan erikoistumattomissa yhteiskunnissa. Se oli kiinteästi ihmisen kokonaiselämäntilanteeseen kuuluva. Nykyajan erikoistuneessa yhteiskunnassa paitsi työ ja vapaa-aika myös asuminen sekä työn ja vapaa-ajan toiminnot ovat eriytyneet toisistaan. Harrastukset, kulttuuritoiminnot, ovat yleensä mahdollisia keskuksissa ja osallistuminen niihin on vaivalloista. Kun vielä esteettisyyden ehtoja täyttävä elinympäristö on käymässä harvojen ihmisten mahdollisuudeksi, voi väittää, että kulttuuri kulkee erikoistuneessa nykyaajan yhteiskunnassa omia uriaan ja liittyy ihmisten kokonaiselämäntilanteeseen sattumanvaraisemmin kuin ennen, mutta on paljon tiedostetumpaa ja suunnitellumpaa kuin ennen.

Kulttuuri edellyttää siis sosiaalista vuorovaikutusta, joka meille suomalaisille lienee ongelma. Näin ainakin voisi päätellä Allardtin pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen perusteella. Omasta kulttuuritraditiostaan irtautunut, juurettomaksi itsensä tunteva ihminen ei koe enää sukusiteitään yhtä merkittäväksi kuin aikaisemmin. Sukulaisuus, sosiaalinen vuorovaikutus, on kääntynyt ydinperhefamilismiksi, oman perheen piiriin suuntautuvaksi. Laajemmat sukulaisuussiteet tulevat esiin ehkä jouluna, jolloin vaihdetaan lahjoja. Sukulaisuus koetaan muistokäynteinä omaisten haudoilla tai suvun juurien etsimisenä kotiseutujuhlista tai nyt yleistyneistä sukukokouksista. Yhteiskuntamme viralliset organisaatiot ovat korvanneet sukuryhmän tehtävät yksilön kasvattajana sekä aineellisena ja henkisenä turvana. Ollaan tultu vaiheeseen, jolloin ammattimaisen sosiaalityön avulla pyritään kehittämään ihmisten välisiä sosiaalisia verkostoja, sosiaalista vuorovaikutusta, ja näin saamaan aikaan edellytyksiä esimerkiksi kulttuuritoiminnoille. Tohtori Jorma Sipilä on kuvannut ytimekkäästi aikamme kulttuurin ihmiskäsitystä hyvinvoinnin määrittelyissä. Hänen mukaansa hyvinvointikäsitteissämme korostuvat elintaso, (Allardtin mukainen *having*), oman itsensä toteuttaminen (*being*) sekä ihmisuhteet (*loving*), mutta lähinnä oman tyydytyksen välineenä. Hyvinvoinnin osatekijät olisivat toisin sanoen *having, being ja loving myself*. Tavoiteltu hyvinvointi on paljon hyvän ohessa johtanut narsismiin ja vaikeutuneisiin yhteisyys-suhteisiin, joihin puolestaan liittyvät sosiaaliset ongelmamme. Meidän tavoittelemamme narsistinen hyvinvointi ei voi vähentää juurettomuudestaan johtuvia ongelmia, kohosipa se miten korkealle tahansa.

1980-luvun sosiaalipolitiikassa korostetaan itsensä toteuttamisen, yleensä henkisten tarpeiden tyydyttämistä. Korostukselle löytyy varmasti perusteensa myöskin taloudellisesta kannattavuudesta jos ajatellaan esimerkiksi työvoimaan kohdistuvia laatuvaatimuksia. On mielenkiintoista seurata, miten tavoitte realisoidaan. Lisätäänkö parlamentaarisesti hyväksytyille televisio-ohjelmille vaihtoehdoksi kuntien poliittisia voimasuhteita vastaava kulttuuripalveluverkosto vai korostetaanko ihmisten omakohtaista kulttuuritoimintaa paikallisen kulttuurin edistämiseksi vailla ohjelmoitua, keskusjohteista ja tehokasta tuotantojärjestelmää.

Juurettomuus on muuttoliikkeen seurannaisilmiö ja synnyttää monenlaisia sosiaalisia ja yksilöllisiä ongelmia. Kun väestö pysyy riittävän kauan paikallaan, kun on yhteisiä toimintamahdollisuuksia, yhteisiä intressejä, naapurit alkavat käydä tutuiksi ja heistä löytyy ystäviä, syntyy harrastuspiirejä ja muuta sosiaalista toimintaa. Tämän kautta selittyy myöskin kulttuuritoimintojen välineellinen vaikutus juurettomuuteen. Juurtuminen asuinalueelle, yhdyskuntaan, sosiaaliseen yhteisöön tapahtuu luonnollisesti nopeammin, jos asuinympäristö on suunniteltu mahdollistamaan esimerkiksi yhteiset vapaa-ajan toiminnot. Vasta nyt ollaan lähiöitä saamassa ajanmukaisiksi toimintatiloiltaan.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun yhteydessä olemme tutkineet sekä maaseudulta lähiöihin muuttaneiden että maaseudun haja-asutusalueella asuvien osallistumista kulttuuritoimintoihin. Tutkittavana olleet alueet vastasivat toisiaan sikäli, että molemmilla alueilla oli vähän mahdollisuuksia kult-

tuuritoimintoihin. Lähiöstä oli kuitenkin paremmat kulkuyhteydet keskukseen, jolla oli toimintamahdollisuuksia. Haja-asutusalueen kylästä oli vaikea päästä osallistumaan kulttuuritoimintoihin. Lähiö oli alueena sellainen, johon ihmiset olivat muuttaneet maaseudulta ja näin irtautuneet omasta kulttuuritraditiostaan.

Tutkittavana olleet alueet osoittautuivat kulttuuritoiminnoiltaan lähes yhtä passiiviksi kun tuloksia verrattiin kuntien keskimääräisiin tuloksiin. Passiivisuus näkyi sekä taide-esityksiin osallistumisessa että omakohtaisessa taideharrastuksessa. Kun lähiön ja kylän asukkaiden taideharrastusten aktiivisuutta verrattiin koko maan vastaaviin tietoihin, korostui kulttuuritoimintakokeilun vaikutus. Kokeilun ansiostahan kuntiin lisättiin erilaisia mahdollisuuksia taidetoimintoihin ja tutkitut alueet otettiin erityisesti huomioon. Koko maan keskimääräisiin tuloksiin verrattuna sekä lähiön että kylän asukkaat osallistuivat taidenäyttelyihin ja elokuvaesityksiin useammin kuin muu väestö. Myös kirjoja luettiin ahkerasti, mutta muilta osin tehostettu tarjonta ei saanut tuloksia aikaan. Omakohtaisen taideharrastuksen osalta voitiin todeta lähiön asukkaat kylän asukkaita passiivisemmiksi.

Radio- ja televisio-ohjelmia sekä erilaista lehdistöä seurattiin tutkituilla alueilla runsaasti lähiössä kuitenkin enemmän kuin haja-asutusalueen kylässä. Eroja lähiön ja kylän asukkaissa oli siinä, millaisia ohjelmia he seurasiivat ja millaisia lehtiä tilasivat. Maaseudun kylässä seurattiin enemmän radion ja television asiaohjelmia, tilattiin enemmän sanomalehtiä ja tietopuolisia aikakauslehtiä kuin lähiössä, siellä toisin sanoen korostettiin joukkoviestintien tiedon välittäjän roolia. Lähiössä seurattiin eniten radion ja television viihdeohjelmia ja tilattiin enemmän ns. naisten lehtiä, suuntauduttiin toisin sanoen viihteelliseen tarjontaan ja näin todennettiin taas kerran teoria sosiaalisesti eristyneisyydestä.

Keski-Suomen kokeilun vaikutuksia lähiön kulttuurielämään ei pidä nähdä vähäisinä. Kun kokeilu oli käynnissä, lähiössä ei esimerkiksi ollut vapaa-ajan tiloja, mutta kokeilun loppuessa sellainen oli saatu. Lähiöiden asukkaiden kulttuuriharrastusten lisääntymisestä löytyy tällä hetkellä esimerkkejä, joissa aktivointi on perustunut yhdyskuntatyön menetelmiin, saatu lähiöiden asukkaat osallistumaan yleensä yhdyskuntansa elämään, sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Tämä on se toimintamuoto, jota tarkoitin kun puhuin ammattimaisen sosiaalityön harjoittamisesta ihmisten luonnollisen vuorovaikutuksen synnyttämiseksi. Yhdyskuntatyö voi johtaa myönteisiin tuloksiin: asukas-yhdistyksiin, osallistumiseen kulttuuriharrastuksiin. Mutta se voi johtaa myös kielteisiin tuloksiin, kun asukasyhdistys "kaapataan" yhden poliittisen puolueen työrukkaseksi ja ongelmoitetaan ihmisten yhteisyyssuhteita entisestääänkin.

Muuttoliikkeen suurten lukujen aika näyttää olevan takanapäin. Kaupunkien muuttovoitto on jo vähentynyt ja aika muuttaneiden juurtumiselle uusille asuinalueilleen on edessäpäin. Ajan pitäisi nyt lääkittää kulttuuritraditiosta irtoamisen haavat. Mutta millä keinoin? Aikaisemmin totesin, että 1980-luku on itsensä toteuttamisen ja henkisten tarpeiden tyydytyksen aikaa. Tähän vastaa kulttuuripolitiikka toimenpiteineen, ja siihen liittyviä uudistuksia

ollaan tekemässä. Ollaan säätämässä lakia kuntien kulttuuritoiminnasta, jonka tarkoituksena on mahdollistaa ja lisätä kunnissa tapahtuvaa kulttuuritoimintaa. Laki on tällä hetkellä eduskunnan viimeisissä käsittelyissä. Laki ja sitä vastaava asetus ovat väljiä valtioneosuussäädöksiä ja siksi kunnista itsestään (sekä luonnollisesti opetusministeriön ohjeista) riippuu, millaisin sisällöin kuntien kulttuuritoiminta edistyy. Tuleeko kuntiin ainoastaan yksi hallintovirkamies lisää laatimaan suunnitelmia, tilastoja, valtioneosusanomuksia, tilityksiä jne. vai päästäänkö kulttuurin sektorilla raskaasta hallintokäytännöstä kulttuuritoimintaa ja käytännön työtä korostaviin ratkaisuihin? Kaikille yhteiskunnan sektoreillehan on luotavissa tarkoin ohjelmoitu, keskitetty ja tehokas palveluverkosto, jos näin halutaan. Kulttuurin alalla se merkitsisi kulttuuritoiminnan entistä suurempaa irrottautumista ihmisen kokonaiselämäntilanteesta, kulttuurin standardisoitumista. Toimintaansa arvioivat kulttuurisihteerit puhuvat tässä yhteydessä ”putkikulttuurista”, joka kehittyy mutta joka koskettaa ihmistä yhä vähemmän.

Kulttuuritoimintalaki on yksi toimenpide pyrittäessä vaikuttamaan sekä muuttaneiden että lähtöalueelle jääneiden ihmisten mahdollisuuksiin osallistua kulttuuriharrastuksiin. Se takaa taloudelliset ja toivon mukaan myös ohjantaresurssit.

Kulttuuritoimintalain lisäksi on 1970-luvun kulttuuripolitiikassa kiinnitetty erityistä huomiota tasa-arvon lisäämiseen maamme väestön mahdollisuuksissa osallistua kulttuuritoimintoihin. Tähän on pyritty erilaisen kokeilutoiminnan muodossa: taidelaitosten aluetoimintakokeilut, kunnallinen elokuvakokeilu, kirjastoautot vakiintuneina muotoina ja niihin liittyen ns. kulttuuribussikokeilut sekä kulttuuritoimintakokeilut. Näistä taidelaitosten aluetoimintakokeiluja ollaan parhaillaan vakiinnuttamassa. Kulttuuritoiminnan kannalta tärkeä on myös maamme kattava kansalais- ja työväenopistoverkosto, johon pitäisi saada liittymään myös kattava taideohjaajaverkosto.

Jos me tarkastelemme kulttuuritoimintaa edistäviä ratkaisuja ihmisten yhteisöön saavuttamisen osalta, joudumme toteamaan, että perinteisin, institutionaalistunein taiteen muodoin emme tavoita esimerkiksi maaseudulta lähiöihin muuttaneita. Tarvitaan uusia toimintamuotoja, jotka nousevat ihmisten elämäntilanteesta. Yksi tärkeä havainto tähän tulisi liittää: Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilussa pystyttiin saamaan uusia osallistujia erilaisiin omakohtaisen kulttuuriharrastuksen muotoihin. Suuntaamalla resursseja omakohtaisen taideharrastuksen edistämiseen taideohjaajien yms. muodossa, me parhaiten tukisimme muuttaneita henkilöitä ja samalla uutta luovaa kansallista kulttuuria passivoivan massakulttuurin vastakohtana.

3.3 Terveyspalvelut

– terveyden ylläpito myös kylien elinehto

Hallintoylilääkäri Risto Lahesmaa

Terveyttä voidaan pitää hyvinvoinnin varsin keskeisenä tekijänä, jonka puuttuminen voi estää hyvinvoinnin muiden osatekijöiden toteutumisen. Ihmisten terveyteen vaikuttavat kuitenkin hyvin monet tekijät terveyden-

huoltojärjestelmän ulkopuolelta, joten puhuttaessa seuraavassa terveyspalveluista on muistettava, että ne sittenkin merkitsevät vain pientä osaa terveyden ylläpitämisestä ja joutuvat valitettavasti pakostakin enemmän korjaamaan terveyden häiriöitä kuin ylläpitämään terveyttä.

Terveydenhoidolla tarkoitetaan terveyttä edistävää ja sairautta ehkäisevää toimintaa ja se voidaan jakaa toisaalta yksilöön ja toisaalta hänen elinympäristöönsä kohdistuvaan terveydenhoitoon. Koska ympäristön terveellisyydestä tulee puhe erikseen, en puutu siihen, vaan rajoitun tässä yhteydessä vain yksilöön kohdistuvaan terveydenhoitoon. Sairaanhoidolla puolestaan tarkoitetaan sairautta parantavaa ja inhimillistä kärsimystä lievittävää toimintaa. Yhdessä terveydenhoito ja sairaanhoito muodostavat yläkäsitteen: terveydenhuolto. Siihen liittyy lisäksi eräitä aputoimintoja, kuten sairaankuljetus, jolla terveyspalvelujen saavutettavuuden kannalta on oleellinen merkitys.

Terveyspalvelujen tuotannon kannalta voidaan erottaa seuraavat toimintalohkot:

- I Paikallinen kunnallinen terveydenhuolto, kansanterveystyö, josta huolehtii yhden tai useamman kunnan muodostama terveyskeskus.
- II Alueellinen kuntien yhteistoimintaan perustuva terveydenhuolto, joka useimmilla alueilla on toistaiseksi jakautunut
 - a) yleissairaalatoimintaan
 - b) mielenterveystoimintaan ja
 - c) tuberkuloosin vastustamistyöhön.
- III Yksityinen sairaanhoitotoiminta.

Sekä yksilön että terveydenhuollon järjestelmän kannalta on tärkeää, että hoito porrastetaan tarkoituksenmukaisella tavalla. Tällöin tavalliset usein esiintyvät palvelutyypit pitää voida järjestää suhteellisen läheltä, kun taas harvinaisempiin sairauksiin voidaan hakea apua varsin kaukaakin. Terveydenhuollossa käytössä oleva porrastusjärjestelmä on seuraava:

- I Koti, esimerkkinä flunssa, vähäiset naarmut ym.
- II Perusterveydenhuolto, primary care, terveyskeskuksen yleislääkärihoito, esimerkkinä nielurisatulehdus, haavan ompelu, rokotustoiminta, neuvolatoiminta ym.
- III Erikoissairaanhoito:
 - a) perustaso, aluesairaala, esimerkkinä sydäninfarkti, sappikivileikkaus ym.
 - b) erityistaso, keskussairaala, esimerkkinä keskosten hoito, neurologiset sairaudet, ortopedinen kirurgia ym.
 - c) vaativa erityistaso, yliopistosairaalat, esimerkkinä sädehoito, sydänleikkaukset ym.

Kun muuttoliikkeen kehitystä arvioitiin vuonna 1975 pidetyssä vastaavassa symposiumissa, todettiin, että muuttoliikkeen suomenisku kohdistuu varsin jyrkästi Pohjois-Karjalan ja Savon maalaiskuntiin, mutta myös Pohjois-Suomen, Pohjanmaan, Keski-Suomen ja jopa Kymenläänin maalaiskuntiin. Tämän

Etelä-Suomeen ja kaupunkeihin suuntautuvan muuttoliikkeen keskeiseen ajankohtaan ajoittui uuden kansanterveyslain voimaantulo huhtikuussa 1972. Vaikka kansanterveyslaki onkin puitelaki, merkitsi se kuitenkin painopisteen siirtymistä entistä enemmän perusterveydenhuollon puolelle ja edellytti selväpiirteistä suunnittelua terveydenhuollon voimavarojen suuntaamisessa. Suunnitelmien mukaan pyrittiin väestön terveydentilan parantamiseksi mm. vähentämään palvelusten tarjonnassa vallitsevia alueellisia eroja sekä erityisesti lisäämään terveyden ja sairaanhoidon peruspalveluksia.

Uusien terveysasemien rakentamiset ja pääosa uusista henkilöstövoimavaroista kohdistettiin 1970-luvulla Pohjois- ja Itä-Suomeen, joissa siihen saakka perusterveydenhuollossa olivat esiintyneet suurimmat puutteet. Kun lisäksi väestön sairastavuus oli näillä alueilla varsin korkea, on voimavarojen suuntausta pidettävä oikeaan osuneena. Muuttoliikkeen kannalta tällä toimenpiteellä pyrittiin kohentamaan erityisesti muuttotappiollisia alueita ja täten osaltaan jarruttamaan siihenastista muuttoliikettä.

Monin eri laskentatavoin ja tilastoin voidaan osoittaa, että maan pohjoiset ja itäiset alueet on terveydenhuollon voimavarojensa puolesta saatettu samalle tasolle muun Suomen kanssa – ja siitä ylikin. Terveyskeskusten henkilöstövoimavaroja kuvaa seuraava asetelma, jossa virat on esitetty 10 000 asukasta kohden ja jaoteltuna yliopistosairaaloiden vastuualueiden mukaan:

Virat terveyskeskuksissa ja sairaanhoitolaitoksissa 10 000 asukasta kohti

	Terveys- keskukset	Sairaalat	Kaikki
Helsingin suuralue	49	132	181
Turun suuralue	59	97	156
Tampereen suuralue	62	96	158
Kuopion suuralue	73	101	174
Oulun suuralue	76	111	187

Myös terveyskeskusten markkamääräiset menot asukasta kohden lisääntyvät pohjoiseenpäin mentäessä siten, että Helsingin suuralueella terveyskeskusten käyttötalousmenot olivat vuonna 1978 340 mk asukasta kohden, kun nämä menot Oulun suuralueella olivat samana ajankohtana 500 mk.

On vaikeaa sanoa, mikä merkitys tällä perusterveydenhuollon terveyspalvelujen kohentamisella on ollut muuttotappiollisten alueiden poismuuton hillitsemisessä. Sen sijaan voitaneen hyvinkin jo nykyään sanoa, ettei ainakaan terveyspalveluksien puuttuminen voine olla enää syynä muuttoliikkeelle pohjoisen ja idän haja-asutusalueilta etelän keskuksiin.

Perusterveydenhuollon voimavaroja ei ole riittänyt Etelä-Suomeen riittävästi. Varsinkin Etelä-Suomen suuret kaupungit ovat jääneet tässä suhteessa muista jälkeen. Ne eivät siten ole voineet myöskään vastata riittävästi näihin kaupunkeihin muuttaneiden ihmisten terveydenhuollollisista tarpeista. Juuri

näissä samoissa kaupungeissa on kuitenkin ollut saatavissa yksityisiä lääkintäpalveluksia, mitkä sairausvakuutuksen subventoimina ovat suurelta osalta voineet korvata kunnallisten terveydenhuoltopalveluksien puutteen.

Kun nyt kaupungistumisprosessi on heikentynyt ja muuttoliike onkin alkanut suuntautua pois suurista keskuksista, joudutaan asiaa tarkastelemaan myös terveyspalveluksien kannalta uudella tavalla. Kun esitykseni jälkimmäisessä osassa tarkastelen terveydenhuollon eri palvelujärjestelmiä, teen sen tätä taustaa vasten pitäen mielessä suuren kaupungin lähellä olevaa muuttovoittoa Etelä-Suomen asutusaluetta.

Terveyskasvatus, jonka painoalueina ovat nykyään tupakoinnin vähentäminen, ihmissuhde- ja sukupuolikasvatus sekä ravitsemuskasvatus, kuuluu niihin toimintoihin, jotka on vietävä mahdollisimman lähelle yksilöä. Äitiys- ja lastenneuvolatyö kuuluu samaan kategoriaan. Meillä on jo vuosikymmenien kuluessa muodostunut varsin hyvä neuvolaverkosto ja näyttää ilmeiseltä, että se voi jatkossakin huolehtia kansalaisten terveyskasvatuksesta ja terveysneuvonnasta. Muuttajien kannalta on pidettävä paikallisen mielenterveystyön kehittämistä varsin tärkeänä. Uuteen asuinkuntaan muuttaneen kannalta on pidettävä myös tärkeänä niitä pyrkimyksiä, joiden avulla voidaan edistää ja toteuttaa hoidon ja neuvonnan jatkuvuutta ja perhekeskeisyyttä, koska tällöin samat työntekijät joutuvat seuraamaan samoja perheiden ja samojen yksilöiden sopeutumista uuteen asuinympäristöön.

Kouluterveydenhoidossa kiinnitetään nytkin erityistä huomiota toisen paikkakunnan koulusta muuttaneisiin suorittamalla heille ylimääräinen terveystarkastus uudessa koulussa.

Opiskelijaterveydenhuollossa tarvittaisiin ilmeisesti lisää voimavaroja, jotta kaikkiin asumisympäristön muutoksesta aiheutuviin seikkoihin voitaisiin antaa apua. Juuri opiskelijoista on valtaosa muuttajia ja näinollen heidän joukostaan löytynevät samat muuttajien ongelmat kuin muidenkin muuttajien piiristä. Työterveyshuolto on toinen tällainen terveydenhuollon osasektori, jonka piiristä asuinkuntaa muuttaneet voitaisiin erottaa erityisen huolenpidon kohteiksi. Viime vuoden alusta voimaanastunut työterveyshuoltolaki ei tosin määrittele tällaista tehtävää työterveyshuollolle, mutta kun sen yhteydessä voidaan lainkin mukaan järjestää muitakin terveydenhuoltopalveluita, tämä olisi sellainen näkökohta, joka tulisi ottaa huomioon vastaisissa suunnitelmissa.

Akuuttien sairauksien tarvitsemat terveyspalvelut alkavat jo useimmissa paikoissa olla riittävän hyvällä kannalla, vaikka suurissa kaupungeissa on tässäkin suhteessa vielä toivomisen varaa. Riittävä – tai jopa runsas – sairaskuljetuksen autokanta on omalta osaltaan helpottanut terveydenhuoltopalveluksien saatavuutta eteläisessä Suomessa. Pohjoisessa etäisyydet ovatkin sitten täysin toista luokkaa ja edellyttävät, kuten saaristossakin, erityisjärjestelyjä. Sairaankuljetuksen helppous ja lähes maksuttomuus saattaa myös johdattaa potilaat hakemaan apua kauempaa kuin mikä olisi tarkoituksenmukaista. Tällöin voidaan sairaanhoidon porrastuksessa loikata yhden tai parinkin portaan yli. Silloin, kun samoja terveyspalveluja on saatavissa useammassakin paikassa, saattavat valintaan vaikuttaa hyvinkin sekundaariset syyt, jotka kuitenkin ovat yleensä varsin inhimillisiä.

Eräs eteläisen Suomen hankalimpia ongelmia on pitkäaikaissairaiden hoidon järjestäminen. Laitoshoidon suhteen on todettava, että näiden sairaansijojen kokonaismäärä on korkein Pohjois-Suomen piireissä, joissa vanhusten väestöosuus on pienin ja yli 74-vuotiaiden osuus alle maan keskiarvon, kun taas Turun ja Vaasan piireissä tilanne on päinvastainen. Kun tiedämme, että yli 75-vuotiaiden lukumäärä kasvaa lähivuosina huomattavasti ja että tämän ikäryhmän sairaalankäyttö on erittäin runsasta heitä nuorempiin eläkeläisiin verraten, on vanhusten sairaanhoitoon kiinnitettävä erittäin runsasta huomiota varsinkin Etelä- ja Länsi-Suomessa. Kotisairaanhoidon kehittäminen entistä monipuolisemmaksi auttaa pitkäaikaissairaiden hoidon järjestämisessä, mutta ei sitä ratkaise. Laitospaikkokakin tarvitaan lisää. Joissakin harvoissa tapauksissa saattaisivat vanhusten sairaanhoidossa ilmenevät paremmat hoitomahdollisuudet olla lisävirikkeenä vanhan ihmisen muuttaessa uudelle asuinpaikkakunnalle, mutta ainoana virikkeenä tämä seikka tuskin esiintyy. Toisaalta voitaisiin kyllä ehkä enemmän antaa tietoja tämäntapaisista asioista muuttoville, jottei yksinäinen vanhus siirtyisi paremmista hoitomahdollisuuksista sukulaistensa perässä suuren kaupungin laitosten hännille.

Muutto kaupungista maaseudulle merkitsee, jos työpaikka pysyy kaupungissa, pidentynyttä työmatkaa. Tällä saattaa olla merkitystä uuden asuinpaikan terveyspalvelujen saatavuudessa, mutta kun terveyskeskuksien vastaanottoaika on nykyään 12 tuntia päivässä ja 6 tuntia lauantaanakin, järjestynevät useimmat työssä käyvän henkilön terveyspalvelukset sopivana ajankohtana. Varsinaisesti sairastuneen henkilön ajankäytössä tämä ei enää usein merkitseään erityisempää, koska sairaus sinänsä jo usein edellyttää sairaalolmaa.

Viime vuosina on keskusteltu melko paljon erikoislääkärien vastaanottojen tarpeesta terveyskeskuksissa. Vähäisessä määrin niitä on jo olemassa, mutta lääkärinvirkojen lisäys ei lähivuosina tule olemaan sellaista luokkaa, että näitä palveluksia voitaisiin suuremmassa määrin viedä terveyskeskuksiin. Hammashoidon järjestämiseen sen sijaan pyritään paikallisella tasolla sitä mukaa kuin voimavaroja on tähän käytettävissä ja yksityishammaslääkärit täydentävät puuttuvia resursseja.

Erikoissairaanhoidon saavutettavuudessa on jonkin verran aluekohtaisia eroja. Nämä johtuvat yleensä tietyistä leikkausjonoista. Näillä ei voine kuitenkaan muuta kuin aivan poikkeustapauksissa olle merkitystä henkilön muuttopäätökseen.

Yhteenvetona voidaan todeta seuraavaa:

- 1) Terveyspalvelujen huono saatavuus lienee hyvin harvoin varsinaisena virikkeenä muuttopäätökselle, mutta muiden vastaavien puutteiden mukana se saattaa olla "rikkana rokassa".
- 2) Muuttopaikkakunnan terveyspalveluista muuttajat tuskin tietävät paljoa. Vain harvoin tämä tieto saattaisi toimia estävästi muuttopäätökseen. Muuttavien vanhusten suhteen tällä tiedolla olisi kuitenkin ensiarvoinen merkitys. Tästä syystä muuttoaikeita pohtiville vanhuksille ja heidän omaisilleen tulisi antaa mahdollisimman hyvät ja todenperäiset tiedot pitkäaikaissairaanhoidon mahdollisuuksista uudella paikkakunnalla.
- 3) Uuteen kotikuntaan muuttaneiden suhteen pyritään terveyskeskuksen

tavoitteiden mukaisesti ottamaan huomioon kunkin yksilön kohdalla monipuolisesti terveydentilaan vaikuttavat tekijät. Pysyvä henkilökohtainen vuoro-vaikutussuhde luo edellytyksiä myös terveyskasvatukselle ja kansalaisten omalle toiminnalle terveytensä hoitamisessa. Ehkäisevään mielenterveystyöhön on tällöin kiinnitettävä erityistä huomiota.

4) Työpaikkaterveydenhuolto ja opiskelijaterveydenhuolto ovat terveydenhuollon sektoreita, joissa muuttaneiden osuus on keskimääräistä suurempi. Näitä terveydenhuollon osa-alueita tulisi käyttää hyväksi pyrittäessä terveyspalvelujen keinoin ehkäisemään muuttotapahtuman haittavaikutuksia.

5) Tyhjentyvien kuntien tai kylien elinkyky olisi säilytettävä myös varmistamalla terveyspalvelujen saavutettavuus. Pohjois- ja Itä-Suomessa tähän onkin kuluneella vuosikymmenellä kiinnitetty riittävä huomiota. On kuitenkin seutuja, jotka tarvitsevat lisäjärjestelyjä. Tällaisista seuduista mainittakoon ulkosaaristot.

4 TYÖRYHMÄALUSTUKSET

4.1 Aluerakenne ja sen kehittäminen

Johtaja Juha Talvitie

Tässä seminaarissa käsiteltävät moninaiset aiheet liittyvät kaikki joko suoraan tai välillisesti aluerakenteeseen, sen tulevaisuudennäkymiin ja kehittämismahdollisuuksiin. Tästä syystä mitään yksiselitteistä vastausta ei työryhmässä asiasta pystyttäne antamaan. Sen sijaan lienee mahdollista keskittyä joihinkin oleellisiin kysymyksiin.

Nähdäkseni tärkeitä olisi työryhmässä pyrkiä määrittämään mikä on aluerakenne ja mistä se koostuu, mitkä tekijät vaikuttavat aluerakenteen kehittymiseen ja toisaalta ketkä ovat päätöksiin vaikuttamassa kehityksen kulkuun.

Toisaalta työryhmässä tulisi pyrkiä hahmottamaan ja täsmentämään aluerakenteen kehityksessä viime aikoina havaittuja piirteitä sekä katsomaan miltä näyttää aluerakenteen kehittymisen tulevaisuus erityisesti yksilöitten kannalta asiaa tarkastellen. Kuntien etunäkökohdat ovat merkittävästi asiaan liittyviä, joten niitäkään ei tule unohtaa.

Alustuksessani pyrin jollain tavalla aluerakenteen määrittelemään, joten siihen en tässä yhteydessä puutu. Sen sijaan katsoisin keskeiseksi tehtäväksi työryhmässä määrittää se, millä tavalla aluerakennetta kuvataan erityisesti muullakin keinoin kuin keskusluokituksen avulla. Tällöin on oleellista asutuksen ja asutusrakenteen esille ottaminen.

Toisaalta tulisi tarkastella keskusluokituksen kehittämistarpeita. Ollaanko työryhmässä yhtä mieltä siitä, että keskusluokitus ei ole soveltuva suunnittelun välineeksi, vaan ainoastaan nykytilan kuvaukseen ja, että maassamme seutukaavoituksen piirissä nykyisin sovellettava keskusluokitus on liian kaavamainen eikä anna riittävästi elävälle elämälle sijaa ja, että toisaalta näin tehtävä palveluvarustus välttämättä ei vastaa palvelutarpeita.

Tässä yhteydessä en puutu niihin tekijöihin enempää, joilla on vaikutusta aluerakenteen kehittymiseen. Sen sijaan muutamalla sanalla koskettelen tähän vaikuttavaa päätöksentekoa.

Eri yhteyksissä on nähty, että erityisesti aluepolitiikalla tulisi voida vaikuttaa aluerakenteeseen. Aluepoliittisessa tavoiteasettelussa on lähdetty siitä, että minkään läänin väkiluku nykyisestäään ei saa vähentyä. Lisäksi on esitetty käsityksiä alue- ja yhdyskuntarakenteen tasapuolisesta kehittämisestä sekä tärkeiden palvelujen saatavuudesta.

Nämä kannanotot eivät sellaisenaan riittävästi vielä ilmennä noudatettavan aluerakenteen kehittämispolitiikan sisältöä, jos kohta antavat mahdollisuuden käytännössä vaikka minkälaisiin muunnoksiin kunhan pidetään huolta, ettei minkään läänin kokonaisväkiluku alene. Tämä politiikka ei kuitenkaan ota kantaa siihen tulisiko meillä kehittää isoja kaupunkeja, keskisuuria keskuksia vai maaseutua vai kaikkia ja missä suhteessa. Omasta mielestäni näen aluepolitiikan ensi sijassa kehittyneisyserojen tasoittamiseen pyrkivänä politiikkana, sillä aluepolitiikan keinot ovat tähän viittaavia. Sen sijaan jokaisella hallinnonalalla tulisi alueellinen aspekti pyrkiä ja pystyä ottamaan nykyistä paremmin esille. Se on siltäkin kaikessa tärkeintä. Yksityiskohtaisia sektori-kohtaisia ratkaisuja tehtäessä on voitava ratkaisut sovittaa räätälintyönä eri alueiden tarpeita vastaavaksi olkoon sitten kysymys maakunnallisesta tai yksilökohtaisesta ratkaisusta. Tämä on mahdollista vain, mikäli eri hallinnonaloilla on käytettävissä riittävän yksityiskohtainen aluekohtainen informaatio ja toisaalta myöskin selkeät käsitykset siitä kuinka aluerakennetta kokonaisuutena tulisi pyrkiä kehittämään. Tässä on nähdäkseni erityinen haaste seutukaavaliitoille sekä kunnille.

Seutukaavaliittojen työssä on edellä todetut näkökohdat pyritty noteeraamaan ja puutteet tiedostamaan. Parhaillaan etsitään uusia menetelmiä ja keinoja vastaamaan muuttuneisiin haasteisiin. Kuntasuunnittelun käynnistymiseltä odotettiin paljon. On kuitenkin ilmeistä, että tulokset joka suhteessa eivät tule olemaan tyydyttäviä. Kuntasuunnittelun ohjauksessa tehtiin samat virheet kuin seutukaavoituksenkin kohdalla eli annettiin liian yksityiskohtaiset ohjeet, jolloin tärkeämmäksi tuli ohjeiden noudattaminen kuin omatahtoisen suunnittelun suorittaminen. Kuntasuunnittelu kaipaisikin nyt erityisiä virikkeitä nimenomaan pienaluekohtaisten tarkastelujen suorittamiseksi ja omaehtoisen suunnittelun elvyttämiseksi.

Seutukaavoituksen piirissä erääksi tavoitteeksi on usein mainittu se, että asioita ei tulisi tarkastella kuntakohtaisesti. Nähdäkseni nyt viimeistään on selkeästi tuotava julki se, että pienaluekohtainen tarkastelu myöskin seutukaavatasoisesti on välttämätöntä. Asiat toki voidaan esittää erilaatuisina vyöhykkeinä, mutta kuntarajoilla välttämättä siinä ei tarvitse olla mitään tekemistä.

Edelleen aluerakenteen kehittämisessä on välttämätöntä puuttua maamme tilastotuotantoon. Pienaluekohtaista tietoa on saatava yhä useammilta aloilta ja näiltä osin on toimia tehostettava. Kysymys on sellaisenaan oman messun arvoinen, joten en siihen tässä yhteydessä enempää puutu.

4.2 Aluerakenteen suunnittelu, sijoitus- ja taloussuunnittelun osatekijänä

Seutukaavajohtaja Raimo Narjus

Suomen valtakunnantason suunnittelu on jakaantunut useiksi hajanaisiksi suunnitteluyksiköiksi. Tämä siitä huolimatta vaikka jo 50-luvun alussa eduskunta kiinnitti huomiota valtakunnansuunnittelun tarpeellisuuteen. Tämän johdosta tohtori Virolaisen johdolla asetettu arvovaltainen komitea määritteli varsin selkeästi valtakunnansuunnittelun ja aluepolitiikan päämäärät: "Kysymys on valtiovallan harjoittamasta järjestely- ja ohjaustoiminnasta, jolla pyritään valtakunnan eri osissa vallitsevien olosuhteiden ja alueittaisten edellytysten pohjalta edistämään kokonaisuuden kannalta parhaalla mahdollisella tavalla elinkeinoelämän ja asutuksen sijoittumista ja yhteiskunnallisten olojen kehitystä".

Komitea totesi edelleen, että "pää tavoitteiksi on asetettava maamme taloudellisten ja henkisten voimavarojen tähän astista tehokkaampi käyttöön saaminen sekä käytön edistäminen ja ohjaaminen kokonaisuutta parhaiten hyödyttävällä tavalla".

On valitettavaa, että nämä 50-luvun selkeät käsitykset jo seuraavalla vuosikymmenellä rämettyivät yksipuoliseksi kehitysaluepolitiikaksi, jossa aluepolitiikan sijasta huomio kohdistettiin vain hajanaisiin ja sattumanvaraisesti suuntautuneisiin tukitoimenpiteisiin. 60-luvulla harjoitettu kehitysaluepolitiikka ei johtanut edes ns. kehitysalueilla kehittyneisyyserojen poistumiseen, tarkoituksenmukaiseen tuotantorakenteeseen sen paremmin kuin ihmisten hyvinvointia parantavaan aluerakenteen kehittämiseen.

Valtakunnantason tasapainoisen suunnittelun kannalta on valitettavaa, että edellä esitetyistä selkeistä lähtökohdista huolimatta ei yhtenäiseen valtakunnantason suunnitteluun ole vieläkään päästy eikä keskushallintokomitean mietinnön pohjalta näytä päästävän lähitulevaisuudessakaan.

Niin aluepolitiikassa kuin KTS-suunnittelussa on toimenpiteiden aluekohtaistutarve tullut viime aikoina esiin. Aluekohtaisuus, niin välttämätöntä kuin se onkin, on kuitenkin osoittamassa, ettei talous- ja aluepoliittinen suunnittelu ilman toiminnan sijoitusratkaisuja eli maankäytönsuunnittelua ole tuloksetta mahdollista.

Valtakunnansuunnittelutoimiston lakkauttamisen yhteydessä luotiin entisen kahden suunnittelukoordinaation, talous- ja maankäytönsuunnittelun, lisäksi kolmas – kehittämissuunnittelu. Tätä on aluepoliittiseen lainsäädäntöön tukeutuen pyritty 70-luvun aikana harjoittamaan valtioneuvoston kanslian yhteydessä. Miten tämä kehittämissuunnittelu eroaa taloudellisesta ja maankäytöllisestä kehittämisestä, ei oikein ole kirkastunut. Suunnittelu yleensä pyrkii hahmottamaan kehitystä asetettujen tavoitteiden suuntaan. Kun lähes kaikki toiminta aiheuttaa kustannuksia ja kaikki tapahtuu jossakin, joudutaan taloudellisessa ja maankäytöllisessä suunnittelussa näitten näkökulmien kannalta käsittelemään lähes kaikkia inhimillisen toiminnan lohkoja. Näin ollen selkeää rajanvetoa kehittämissuunnittelun ja taloudellisen ja maankäytön suunnittelun välillä ei voidakaan vetää. Kaikki ne asiat, joita kehittämis-

suunnittelussa käsiteltäisiin, ovat myös kehittämismielessä tulleet kertaalleen käsitellyiksi sekä talous- että maankäyttösuunnittelussa.

Kun toivon mukaan vihdoin 80-luvulla päästäisiin käytännössä koko valtakuntaa koskevaan suunnitteluun ja aluepolitiikkaan, on tällöin välttämätöntä, että valtakunnan toimintojen sijoituksessa ja myös kehittyneisyyserojen kaventumistavoitteissa tarkastelu tapahtuu koko valtakunnan kehittämistavoitteita vasten.

Tällöin keskeiseksi muodostuu kehittämistoimenpiteiden keinojen valinta ja toimenpiteiden suuntaaminen. Kunnittaiset kehittyneisyysvaihtelut ovat ilmiselvästi osoittaneet, ettei nykyisten aluelakien pohjana olevien kehittyneisyysasteiltaan samantasoisten vyöhykkeitten muodostaminen ole mahdollista, koska tällaisia yhtenäisiä vyöhykkeitä ei ole olemassa. Toiselta puolelta suora yritystuki on johtamassa sekä tuotanto- että yritysrakenteen vääristymiin, joitten poistaminen johtaisi väistämättä valtiovallan harkintavallan laajentumiseen ja vastuun siirtymiseen yhteiskunnan ratkaistavaksi. Sijainninhjaussihteeristöjen ja valtion rahoituslaitosten viranomaisten harkintavallan lisäämisestä on kuitenkin vain äärimmäisen lyhyt askel toisaalta mielivaltaan ja väärinkäyttöksiin, toisaalta yritys vapautteen perustuvan markkina- ja valintatalousjärjestelmän sijasta kokonaan toisiin valtiojohtoisiiin talousjärjestelmiin pohjautuviin hallintomalleihin.

Merkittävä vaihtoehto olisi vyöhyke- ja suoran yritystukijärjestelmän sijasta siirtyminen aluerakenteen kehittämisjärjestelmään. Järjestelmässä keskeisiksi suuntaamiskriteereiksi muodostuisivat toisaalta aluerakenteen kehittämistavoitteet, toisaalta eriaisteiset kehittyneisyysluokitukset. Toiminnan keskuhakuisuudesta riippuen tekijöitä on painotettavissa joko aluerakenteen tai kehittyneisyyserojen suuntaan, samoin valtakunnan eri osissa on painoituksia vaihdeltavissa.

Tarvittava valmius sekä luokituksen että aluerakenteen kehittämistavoitteitten asettamiseen on maakuntatasolla jo nyt olemassa.

Valtakunnan aluerakenteen kehittämissuunnittelu on ollut lähinnä sisäasiainministeriön huolena. Seutukaavaliittojen rakennesuunnitelmien pohjalta ministeriö onkin laatinut palautteen seutukaavaliitoille jatkotyöskentelyä varten. Maakunnittain tapahtunut ja tapahtuva suunnittelutyö omaakin parhaat mahdollisuudet aluerakenteen kehittämistavoitteiden asettamiseen eriaisteisille keskuksille maakuntatasolta alaspäin. Sen sijaan maakunta- ja valtakunnan osatason keskusten määrittelyn on tapahduttava valtakunnallisena suunnitteluna. Sisäasiainministeriön muistiossa onkin kiinnitetty huomiota niihin vakaviin puutteellisuuksiin, joita nykyinen aluerakenteemme tällä tasolla omaa. Aivan oikein ministeriö viittaa myös siihen, että alueen oma palvelutaso saattaisi muodostua nykyistä korkea-asteisemmaksi, jos keskuverkon selkiönnittämiseen päästäisiin. Myös ministeriön muistion mukaan vaikeimmat ongelmat ovat Kaakkois-Suomessa, joskin muuallakin mm. Keskipohjanmaalla ja Hämeen ja Mikkelin seudun alueilla on sekä suuntaamis- että muita aluerakenneongelmia. On valitettavaa, että ministeriön palaute näiltä osin on jäänyt pelkästään toteavaksi. Jos maakuntatasoiset suunnitelmat eivät ole antaneet riittävästi eväitä johtopäätösten tekemiseen, olisi palautteen

yhteydessä toki pitänyt velvoittaa seutukaavaliitot parhaillaan meneillään olevalla tarkistuskierröksellä tekemään tarvittavat lisäselvitykset. Onhan tälläkin keskusverkkotasolla maakunnittainen organisaatio hyvin käytettävissä selvitystyöhön, vaikka johtopäätöstenteko tapahtuisikin ministeriötasolla.

Myös valtakunnanosatasen keskustusten ja vaikutusalueitten määrittely on jäänyt viitteelliseksi. Kuitenkin tältäkin osin valtakunnantason tavoiteratkaisut olisivat välttämättömät mm. valtakunnallisten laitosten sijoitusratkaisujen pohjaksi. Muussa tapauksessa on edelleen uhkaamassa tapahtuneitten virheratkaisujen jatkuminen.

Vain selkeitten aluerakenteen kehittämistavoitteitten pohjalta voidaan välttää sellaiset sijoitusvirheet, joista eräät korkeakoulujen kehittämiskäytännöt ovat surullisina esimerkkeinä. Ratkaisut, joita vastaavia kuntatasolla rehtyinä, valtion kouluviranomaiset eivät varmasti olisi hyväksyneet. Olisihan vastaava ratkaisu kuntatasolla merkinnyt mm. sitä, että peruskoulun paikka valinnan sijasta olisi yksimielisyyden saavuttamiseksi hajoitettu koko koulu ja sijoitettu sen eri luokat eri kyliin.

Hajasijoitus on vastaavasti muodostunut todella hajoittavaksi sijoitukseksi, kun aluerakenteen kehittämisenäkökohtia ei ole huomioonotettu. Tähän asti vaadittu kasvukeskusajattelu sen paremmin kuin harjoitettu haja-asutuspolitiikkakaan eivät voi johtaa asuinympäristöltään tai palvelutason saavutettavuudeltaan mielekkäisiin tuloksiin. Toiminnat on sijoitettava sinne, missä ne parhaiten palvelevat ja missä ne toisaalta mm. tuotantotoiminnan osalta omaavat parhaat toimintaedellytykset. Haja-asutus -käsite on myös osoittautunut aivan liian heterogeeniseksi useita kehittyneisyydeltään eriasteisia ja erilaisia toimenpiteitä maavaksi alueeksi. Tällöin toiselle haja-asutusalueelle soveliaat kehittämistoimenpiteet saattavat toisella alueella johtaa jopa päinvastaisiin tuloksiin. Myös kuntauudistus ja kuntatason palveluiden yhteistoiminta-alueet olisivat tulleet selkeämmin perustelluiksi aluerakenteen avulla. Edellä esitetyn pohjalta onkin todettava, etteivät pelkät keskusluokitukset eivätkä ongelmien toteamisetkaan riitä. Sekä valtakunnantason että maakuntatason suunnittelulla vaaditaan nyt selkeää aluerakenteen kehittämissuunnittelua ja tämän pohjalta käytävää poliittista keskustelua ja tehtäviä päätöksiä niin kehittämistavoitteista kuin toimenpiteistäkin.

.5 JOHTOPÄÄTÖKSET

.5.1 Työryhmäraportti

Työryhmä n:o 9

Pj. Johtaja Juha Talvitie

Siht. Osastopäällikkö Kalevi Kuusela

Aluerakenne, mitä sillä tarkoitetaan?

- Kuvaa rakennettua ja rakentuvaa ympäristöä sekä eri toimintojen sijoittumista ja näiden keskinäisiä riippuvuussuhteita.

- Apuväline laitettaessa asioita tärkeysjärjestykseen ja oikeille paikoille.
- Tavoitteena osoittaa myös "oikea" päätöksentekotaso.

Aluerakenteen kehittäminen, miksi kehitettävä? (Ponsia ja uhkia)

- Pois keskiarvoajattelusta kohti yksilötason käsittelyä.
- Yksittäiset kaupunkilähiöt saatava suuremmiksi, toimiviksi aluekeskukseksi.
- Kokonaisuuden havaitseminen, ei eri toimintojen liiallista eriyttämistä.
- Kouluhäiriöt, päihdeongelmat, perheväkivalta, lasten itsemurhat, mielen-terveyshäiriöt, varhaiset stressikuolemat, työhaluttomuus ja yleinen pinnaus ovat tosiasioita, ellei sosiaali-, omatoimisuus yms. tekijöitä oteta selvemmin huomioon taloudellisten ja maantieteellisten tekijöiden lisäksi. Myös perhettä ja pienyhteisöjä on tuettava.
- Kuntalaiset mukaan päätöksentekoon sekä itse suunnitelmien laadintaan.
- Enemmän yhteistoimintaa väliasteen hallintoon → päällekkäistyö pois, kokonaisnäkemys esille.
- Piirirajat saatava yhtenäisiksi suunnittelualueiksi tai toistensa kerrannaisiksi.
- Ei toisteta muualla tehtyjä virheitä.
- Aluetuntemuksen yleinen lisäämisvaatimus.
- Väestön ikärakenteen kehitys tulevaisuudessa.
- Maakunnallinen yhteistyö "heikkojen" kuntien auttamiseksi.
- Maankäyttö osoitetaan "oikeille" alueille halutussa laajuudessa.

Kehittämistoimet tietotuotannon osalta:

- Tiedot saatava riittävän hienojakoisina, kohtuullisessa ajassa ja kohtuullisin kustannuksin.
- Tiedot vertailukelpoisia eri alueiden kesken.

Kehittämistoimet valtakunnan tasolle

- Täällä "rahat ja valta".
- Nyt ei mitään toimintapolitiikkaa tai -linjaa. Ainoa positiivinen yritys on VNK:n läänikohtaiset väestö- ja työpaikkasuunnitteet.

- Koordinointi puuttuu. Koordinointi ulotettava 1) rahankäyttöön, 2) maankäyttöön ja 3) sosiaali-kulttuuritekijöihin.
- Valtakunnan tasolta päätös maakunnan kokonaisrahoituksesta, ei yksittäisistä kohteista kuten nyt tapahtuu. Kokonaisrahoitus = palvelutasomini.
- Nykyiset hallinnolliset rajat saatava noudattamaan toiminnallisia, mielekkäitä aluerajoja tasapuolisesti maan eri osissa.

Kehittämistoimet maakunnan tasolle

- Ongelma oman rahoituksen ja päätöksentekovallan puute. Ei ole annettu oman tahdon toteuttamismahdollisuuksia.
- Koordinointi hataraa.
- Maakuntatason voima siinä, miten se voi vaikuttaa valtakunnan ja kuntatason päätöksiin.
- Tavoite: aluepolitiikan ja alueiden käyttöpolitiikan koordinointi ja toteuttaminen aluerakenteen kehittämisessä maakunnan omana tahdonilmaisuna.
- Ristiriita nykytilanteen (vain esityksen teko-oikeus) ja tulevaisuuden tavoitteiden välillä!

Kehittämistoimet kuntatasolle

- Täällä "murheet".
- Nyt suunnittelu siltä pohjalta mitä voidaan saada, ei tarpeiden mukaan.
- Eri sektoriviranomaisten liian tiukat ohjeet tukahduttavat omaleimaisen suunnittelun.
- Ylemmän tason ohjeita ei tule noudattaa liian kirjaimellisesti!
- Valtiolta kuntatasolle tietty kokonaisrahoitus esim. lainsäädäntötoimenpiteitä yhteensovitettaessa paikallisesti.
- Kuntalaiset mukaan suunnitteluun. Opittava keskustelemaan!
- Kunnan hallintokuntakohtaiset toimenpiteet sopeutettava aluerakenteen kuntakohtaisiin kehittämistavoitteisiin.
- Kaupungeissa kiinnitettävä erityinen huomio kaupunginosakeskustarkasteluun → paneutuminen ruohonjuuritasolle!

Lopuksi

- Yliopistot ja korkeakoulut nykyistä enemmän mukaan ao. aiheen keskusteluun samoin esim. seutukaavaliitot.

- Aiheesta enemmän perusteluja, enemmän painoa tiedolle!
- Aluerakenne on monitasoinen järjestelmä, jonka tulisi tarjota ihmisille valinnanmahdollisuuksia!
- Valinnanmahdollisuudet vähentävät muuttoliikkeen aluerakenteelle aiheuttamia häiriötekijöitä ja helpottavat muuttajien sopeutumista.

5.2 Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia

- Kaikki hienot maaseudun kehittämissuunnitelmat ovat kaatumassa siihen, että väki lähtee maaseudulta, siihen kun talo alkaa kaatua niskaan tai perheen lapset perustavat perheen, eivätkä saa kotitalalta tontin rakennuslupaa. Syntyy paljon turhaa muuttoa, usein kunnan sisäistä, mutta useimmiten kunnasta pois ja kaiken lisäksi tämä on pakkomuuttoa (Hilkka Mäkipää).
- Yhdyskuntarakenteen kehittäminen on olevan yhdyskunnan hyväksikäyttöä, sen rakenteen kehittämistä ja täydentämistä. Se voi merkitä suuren keskukseen muuttamista ja myös sieltä pois muuttamista johonkin pieneen keskukseen. Tätä täydennysrakentamista on aivan yhtä hyvin sekä kaupungin täydennysrakentaminen, kuntakeskusten täydennysrakentaminen että kylien täydennysrakentaminen. Kaikki sopivat hyvin kuvaan mukaan eikä tässä minun mielestäni ole, eikä tarvitse olla ristiriitaa (Olavi Syrjänen).
- Meillä saattaisi olla syytä määritellä uudelleen haja-asutuksen käsite. Se on aivan liian heterogeeninen: se sisältää hyvin erilaisia alueita, jonka vuoksi on syytä siirtyä hienosäätisempään aluerakenteen ohjaukseen (Raimo Narjus).
- Kun kuhmolaisilta kysyttiin missä he mieluiten asuisivat, jos asunto ja työpaikka ovat turvattu kaikkialta, olivat vastaukset aika yllättäviä. Helsingissä ei halunnut asua kukaan, muutama Kajaanissa, 8 % halusi asua Kuhmon kirkonkylässä ja yli 90 % omassa kylässään (Uuno Varjo).
- Muuttoliikkeestä puuttuu tietoja nimenomaan talousalueittain. Talousalueiden väliset ja sisäiset muuttoliikkeet ovat hyvin tärkeitä. Sama tiedonpuute koskee myös kaupunkien muuttoliikkeitä (Olavi Koivukangas).
- Meitä vaivaa jonkinlainen "ajopuu" mentaliteetti. Me olemme liian passiivisia, asioihin voidaan kyllä vaikuttaa. Kuolevuus tulee pieneneeseen, ihmisten arvostukset muuttuvat. Väkiluku pysyy suurin piirtein ennallaan, jos jokaisessa perheessä on kaksi lasta. Se kolmas lapsi täytyy sitten tehdä isänmaata varten (Olavi Koivukangas).
- Ei ennusteita ole tarkoitettu sitä varten, että ne toteutuisivat, vaan että ne herättäisivät meidät huomaamaan, mihin olemme menossa, ellei mitään tehdä (Raimo Narjus).

- Kunnallismiehet Turussa sanovat, että on niin kallista ostaa tietoja Tilastokeskukselta, että tulee halvemmaksi hankkia oma tietokeskus (Olavi Koivukangas).
- Eräs käytännön suunnittelija esitti ennustuksen, että lähimmän 20 vuoden kuluessa jokainen maa joutuu tekemisiin siirtolaisten ja heidän tuomiensa ongelmien kanssa (Juha Talvitie).
- 60-luvun lopulla ja 70-luvun alussa virisi kuntatasolla suunnitteluvimma. Se ei lähtenyt sieltä ruohonjuuritasolta, mistä kuntasuunnittelun pitäisi lähteä, vaan esim. kansanterveystyön toimintasuunnitelmat lähtevät valtakunnallisista normeista (Liisa Kokkonen).
- Yhtenäisten suunnitteluohjeiden antaminen niin, että ne sopisivat kaikille Suomen kunnille, on erittäin vaikeaa. Samassa kirjassa on vaikeaa esittää miten Helsinki, Tampere, Turku ja sitten Velkuan kunta suunnittelevat (Olavi Syrjänen).
- Läpi peruskoulun ja lukioasteen ahdetaan tietoa ja unohdetaan täysin taideaineet; kätevyys ja sosiaaliseen kanssakäymiseen kasvattaminen (Liisa Kokkonen).
- Olisi mielenkiintoista tietää, kumpi tyydyttää tai on tyydyttänyt muuttajaa paremmin 60-luvun kotiseudun kunnanlääkäripalvelut, neuvola verkostoinen vai nykyinen terveyskeskus ja kansanterveystyö (Liisa Kokkonen).
- Nykyisessä ”touhutusessa” ei uskalleta katsoa asioita silmiin, vaan lähde-tään ostamaan terveyspalvelujakin ikäänkuin jäätelötötteröä (Tuomas Peltonen).
- Tarvitsemme lähivuosina eräänlaisen maaseudun rahoituslain, jossa määriteltäisiin maaseudun kehittämistavoitteet ja konkreettisenä muotona muodostettaisiin maaseudun kehittämisrahasto (Rauno Lämsä).
- Kansakunnan voima on sen kulttuurissa ja meillä Suomessa kulttuuri on maakuntapohjaista. Kun muuttaja lähtee pohjoisesta etelään tai länteen, hän ei matkalaukussaan pysty tuomaan kovinkaan paljon kulttuuria. Olenainen piirre muuttamisessa onkin siten turvattomuus (Olavi Koivukangas).
- Meillä on maakuntakerhoja, on pitäjäseuroja ja Ruotsissa siirtolaisilla on Suomi-seuroja. Niiden roolia pitäisi kaikin tavoin pyrkiä korostamaan (Olavi Koivukangas).
- Olen huolestunut siitä, mitä kunnallisesta kulttuurilaista tulee. Lähteekö se päättäjien ja suunnittelijoiden vai ihmisten ja käyttäjien ehdoilla liikkeelle? (Olavi Koivukangas)
- Haja-asutusalueilla ei ole minkäänlaista kulttuuripalveluverkostoa (Anita Kangas).

- Emmehän me näitä tarkasteluja kuntia ja keskuksia varten tee, vaan nimenomaan ihmisiä varten, ihmisiä varten on kunnatkin pitäisi olla (Raimo Narjus).
- Valtakunnassa on yksi todellinen ministeriö, isolla ämmällä. Valtiovarainministeriö panee kaikki muut ministeriöt puun ja kuoren väliin hyvin suvereenisesti (Juha Talvitie).
- Jokainen kunta saa arvoisensa virkamiehen, itse se saa ne valita (Raimo Narjus).
- Norjassa on sellainen laki, ettei voi olla yhtä aikaa maakunnanvaltuustossa ja kunnanvaltuustossa. Meillä sama ihminen on turhan monessa tasossa ja näin hän menettää identiteettinsä, eikä enää tiedä, mitä herraa pitäisi palvella (Olavi Koivukangas).
- TVH:n tulisi enemmän ottaa sosiaalisia yhdyskuntarakenteita huomioon esim. ei rakenneta isoa tietä kouluysteisön läpi (Marketta Jungner).
- Itä-Saksassa on toteutettu väestöpoliittinen tuki ehkä hieman hienosäätisempää: kun nuoripari menee naimisiin, he saavat 7 000 DMK:n kodinperustamislainan. Kun lapsi syntyy on perusteltua, että yhteiskunta tulee vastaan ja antaa 2 000 DM lainaa anteeksi. Samoin seuraavasta lapsesta. Se on kauniimpi ajatus kuin jos maksettaisiin suoraan 2 000 DM. Kun se kolmas lapsi on aikaansaattava nimenomaan isänmaan hyväksi, isänmaa antaa silloin koko lopun lainaa anteeksi. Tällaisia konkreettisia toimenpiteitä meidän tulisi aikaansaada vaikka sitten uhka-ajattelunkin avulla (Raimo Narjus).
- Vetoaisimme kunnallisiin keskusjärjestöihin, että kunnallista suunnitteluorganisaatiota pitäisi kerran vielä miettiä, ja miettiä missä elimessä niin kunnallistalouden kuin maankäytön suunnittelu tulisi suorittaa. Kunta-suunnittelua ja kunnan maankäytön yleissuunnittelua ei nykyisellään ole riittävästi kytketty yhteen (Raimo Narjus ja Liisa Kokkonen).
- Anita Kangas mainitsi nämä sosiaalipolitiikan uudet tavoitteet: itsensä toteuttaminen ja henkisten tarpeiden tyydyttäminen. Nämä tulevat varmasti olemaan tämän ja seuraavan vuosikymmenen hyvin suuri yhteiskuntapolitiittinen ongelma (Liisa Kokkonen).
- Paula Tuomikoski-Leskelä tarkasteli korkeakoulutustarvetta vain opiskeluhaluukkuuden kannalta. Toinen näkökulma on se koulutustarve, jota tarvitaan, jotta yhteiskunnan eri aloilla olisi ammattitaitoista henkilöstöä ja vastaavasti koulutetuilla oman alansa työtä. Myös tässä mielessä on harkittava määrää riippumatta siitä, haluavatko kaikki jollakin hetkellä ruveta veturinkuljettajiksi tai jollakin toisella hetkellä joksikin muuksi (Raimo Narjus).
- Sisäasiainministeriö ei halua tehdä valtakunnantason ratkaisuja, koska ne ovat vaikeita asioita. Vastaavasti korkeakouluhallinnon puolella annetaan

oppilaiden tehtäväksi arviointi seuraavien vuosikymmenien ammatti- ja koulutusjakautumasta. Sen sijaan ollaan valmiita päättämään siitä, miten ja mihin joku terveyskeskus tai ala-asteen koulu rakennetaan. On nurinkurista, että asiat, jotka pitäisi päättää kunta- tai suorastaan paikallistasolla, päätetäänkin keskushallinnossa (Raimo Narjus).

- Olennaista on, että maakuntatasolla puuttuu nimenomaan oma päätöksenteko. Emme pääse näiden alueiden omaleimaiseen kehittämiseen niin kauan kuin oma tahto ja valta puuttuu (Raimo Narjus).
- Ydinkysymys on yhteistoiminnan kehittäminen, jos väliasteen hallintoa ei pian maakuntatasolla ratkaista; siitähän nimenomaan aluepolitiikka kärsii (Marketta Jungner).

5.3 Tiedontarve

- Selvitys eläkeläismuutoista.
- Aluerakenteen kehitys- ja palvelusaavutettavuuden suunnitelmien ja väestösuunnitteiden toteutuminen.
- Hierarkisen aluerakenteen mittausta ja luokitusta sekä saavutettavuustavoitteita koskeva selvitys.
- Tiedon kulkua parantavan teknologian luomat vaikutusmahdollisuudet aluerakenteen kehittämiseen ja asetettaviin saavutettavuustavoitteisiin sekä asiointimatkoihin.
- Tuotannon ja palvelujen tuottavuuden parantamista palvelevan teknologian luomat mahdollisuudet tuotanto- ja palvelutoiminnan sijoittumiseen sekä sen kautta aluerakenteen kehitykseen ja muuttoliikkeisiin.
- Muuttoliike ja koulutus- sekä aikuiskasvatusmahdollisuudet.
- Alueelliset elinkeino- ja väestörakenteen muutokset ja niiden vaikutus koulutusjakautumaan ja -tarpeisiin.
- Muuttoliike ja alueellinen kulttuuritoiminta.
- Muuttoliike ja terveystalvet.
- Kunnan sisäisten muuttovirtojen tutkimus.

13. YHTEISKUNTAPOLIITTISET TAVOITTEET MAASSAMUUTON OHJAUKSESSA

.1 MAASSAMUUTON OHJAUS JA YKSIÖ - käytetyt ja käytettävät keinot

.1.1 Perhepolitiikka ja väestön kehitys Toim.joht. Jaakko Itälä

Perhepolitiikalla suppeassa mielessä tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla julkinen valta tukee nimenomaan perheen perustamista ja lasten huoltoa ja kasvatusta. Laajemmassa mielessä perhepolitiikka luonnollisesti sulkee sisäänsä kaikki sukupolvet, siis myös vanhustenhuollon.

Perhepoliittiset toimenpiteet jakautuvat a) suoranaiseen rahatukeen (suoriin tulonsiirtoihin lapsiperheille). b) perheille tarjottaviin palveluihin ja niiden hinnoitteluun (päivähoitopalvelut, koulutuspalvelut, terveyspalvelut jne.) sekä c) verohelpotuksiin.

Aikaisemmin on myös palkkapolitiikassa otettu huomioon perheellisyys, mutta tästä on useimmissa maissa luovuttu ja siirretty perhepoliittinen tuki annettavaksi tulonsiirtoina, verohelpotuksina tai ilmaisina palveluina.

Asuntopoliittinen tuki sisältyy a-kohtaan (osittain myös c-kohtaan) ja muodostaa oleellisen osan perhepolitiikasta. Ovathan nuoren perheen asuntonenot keskimäärin 20 % perheen kokonaismenoista.

Laajasti ottaen voidaan perhepolitiikan piiriin lukea myös perheystävällinen ympäristösuunnittelu ja perheen tarpeiden huomioonottaminen työaikoja järjestellessä.

Perhepolitiikan suoranaisten tarkoituksena on monissa maissa ollut alenevat syntyvyyden nostaminen nousuun. Ts. perhepolitiikka on ollut väestöpolitiikkaa. Perhepolitiikalla on kuitenkin oltava pelkkää väestöpolitiikkaa laajemmat tavoitteet. Perhepoliittisin toimenpitein on perheille ja nimenomaan lapsille turvattava laadullisesti korkeatasoiset kehitysmahdollisuudet. Määrälliset tavoitteet muodostavat vain osan perhepolitiikan kokonaistavoitteista. Monissa ylikansoitetuissa kehitysmaissa perhepolitiikka nimenomaan tähtää laadulliseen nousuun ja määrälliseen laskuun.

Teollisuusmaissa määrällinen ongelma on päinvastainen ja siksi perhepolitiikalla pyritään sekä laadulliseen että määrälliseen nousuun - tai ainakin määrällisesti tasaiseen väestönkehitykseen.

Suomen perhepolitiikalla voidaan asettaa kolme päätavoitetta:

- perheen perustamisen helpottaminen;
- laadullisesti korkeatasoisen kehitysympäristön takaaminen lapsille;
- syntyvyyden pitäminen tasaisena;

- maastamuuton pitäminen mahdollisimman pienenä ja aikaisemmin maastamuuttaneiden paluun helpottaminen;
- monisukupolvisten perheyhteisöjen perustaminen ja toiminnan helpottaminen.

Perhepoliittisten toimenpiteiden vaikutuksia syntyvyyteen pyritään usein tutkimaan vertailemalla em. toimenpiteiden jälkeisten vuosien syntyvyyttä niitä edeltäneisiin vuosiin. Paitsi että tällöin on luonnollisesti verrattava hedelmällisyyslukuja eikä pelkkiä syntyneiden määriä, sisältyy tällaiseen vertailuun monia virhelähteitä. Syntyvyyteen vaikuttavat samanaikaisesti perhepoliittisten toimenpiteiden kanssa monet muut tekijät, joiden vaikutuksia on vaikeata erottaa perhepolitiikan vaikutuksista.

Suomessa on toteutettu merkittäviä perhepoliittisia uudistuksia 1940-luvulla (perhelisä, lapsilisä, arava) sekä eräänlaisena toisena aaltona 1970-luvulla (äitiysloma, päivähoido, lapsilisien korotukset, asumistuki jne.). Ensimmäistä perhepoliittista aaltoa seurasi (osittain samanaikaisesti uudistusten toteutuksen kanssa) voimakas syntyvyyden nousu vv. 1945-1951. Koska suuret ikäluokat olivat yleinen sodanjälkeisten vuosien ilmiö kaikissa teollisuusmaissa (baby-boom), on vaikeata sanoa missä määrin se oli em. perhepoliittisten toimenpiteiden seurausta.

Pikemminkin voidaan sanoa, että sodanjälkeisten vuosien korkea syntyvyys liittyi yleiseen perheiden perustamisen ja kotien rakentamisen aaltoon ja, että se näin ollen ilmensi samaa dynaamista vaihetta kuin samanaikaisesti perhepoliittiset uudistuksetkin.

Sodanjälkeistä perhepolitiikan korkeasuhdannetta seurasi eräänlainen perhepoliittisen hiljaiselon, jopa taantumisen kausi. Monet perhetuen muodot (mm. kodinperustamislainat) menettivät inflaation myötä reaalisen merkityksensä ja lapsilisien reaaliarvo laski jyrkästi vv. 1954-1960. (Pienen nousun jälkeen reaaliarvon lasku jatkui 1970-luvun alkuun saakka, jolloin lapsilisien reaaliarvo alkoi nopeasti kohota.)

Myös syntyvyys aleni hiljalleen saavuttaen pohjalukemat 1970-luvun puolivälissä. Viime vuosikymmenen lopulla sattuvat sitten kieltämättä yhteen mm. lapsilisien reaaliarvon ja syntyneiden määrän nousu. Samoin äitiysloman pidentäminen.

Toisaalta on huomattava, että avioliittoisuus (eli avioliitossa elävien osuus 15-35-vuotiaista) kasvoi vielä 1960-luvulla, mutta väheni 1970-luvulla.

1970-luvun lopun kasvaneessa syntyvyydessä oli ilmeisesti paljolti kyse suurten ikäluokkien "myöhästyneistä" lapsista. Mikäli syntyneiden määrät olisivat seuranneet avioliittoiässä olevien määrän kehitystä, olisi korkeimman huipun syntyneiden määrässä pitänyt sattua vuosille 1972-1975. Kuitenkin juuri näille vuosille sattui syntyvyyksien aallonpohja. Voidaan siis varovasti olettaa perhepolitiikan jälkeensä jääneisyyden 1960-luvulla lykänneen suurten ikäluokkien ensimmäisen ja toisen lapsen syntymää, kun taas 1970-luvun keskivaiheen perhepoliittisten parannusten puolestaan voidaan katsoa lisänneen em. ikäluokkien luottamusta perheen perustamiseen.

Toisaalta on kuitenkin otettava huomioon, että lasten saannin lykkäytyminen suurten ikäluokkien kohdalla aikaisempia ikäluokkia myöhäisempään

vaiheeseen johtui opiskelun yleistymisestä ja yleisestä elämäntavan muutoksesta maaseutumaisesta teolliseen.

Avioliiton solmimisikähen laski Suomessa 1960-luvun loppuvuosiin saakka. Eli juuri siihen saakka, jolloin sodan jälkeiset suuret ikäluokat tulivat avioliittokään. Vuonna 1968 avioliiton solmineiden miesten keski-ikä oli alhaisimmillaan (miehillä 23.5 ja naisilla 22.1 vuotta). Vuosikymmenen vaihteessa avioitumisikä kääntyi nousuun ja oli 1975 naisilla 22.8 ja miehillä 24.3 vuotta.

Lasten saannin siirtymistä myöhempään ikään osoittaa se, että 1960-luvulla hedelmällisyys oli korkein naisten ikäryhmässä 20-24-vuotiaat, mutta vuodesta 1973 alkaen on korkein hedelmällisyys ollut ikäryhmällä 25-29-vuotiaat.

Näin ollen on vaikeata päätellä aiheutuuko 1970-luvun lopun noussut syntyvyys vain suurten ikäluokkien "myöhästyneistä" lapsista vaiko perhepoliittisista toimenpiteistä. Ilmeisesti kuitenkin jälkimmäiselläkin on vaikutusta asiaan.

Syntyvyyden ja kuolleisuuden lisäksi väestökehitykseen vaikuttaa ratkaisevasti muuttoliike ulkomaille tai ulkomailta. Suomen kohdalla muutto Ruotsiin on ollut niin laajaa, että sen ja perhepolitiikan vaikutuksia on syytä tarkastella yhtäläisesti kuin perhepolitiikan mahdollisia vaikutuksia syntyvyyteen. Liitteenä olevassa taulukossa esitetään poikkileikkauksena Suomesta Pohjoismaihin (siis pääasiassa Ruotsiin) muuttaneiden ikärakenne vuonna 1970.

Taulukko osoittaa sen muutenkin tunnetun tosiasian, että parhaassa työ- ja perheen perustamisikässä olevat muodostavat valtaosan muuttajista. Vaikka työnsaantimahdollisuudet ovatkin ilmeisesti olleet muuton päävaikuttimena, on myös perhepoliittisilla eduilla (nimenomaan työnantajan tarjoamalla huoneella asunnolla) ollut usein ratkaisuvaikutus muuttoon. Muuttoliikkeen määrällinen kehitys on seurailut jokseenkin tarkasti kotimaisen työllisyystilanteen kehitystä. Perhepoliittisten toimenpiteiden vaikutusta muuttoliikkeeseen on näin ollen vaikeata erikseen todeta.

Oman asunnon hankkiminen tai varmaan vuokra-asuntoon pääsy ovat perheen perustamiselle ratkaisevia tapahtumia. Koska Suomen asuntokanta on varsin nuorta, asuntojen poistuma suuri ja muuttoliikkeen aiheuttama lisätarve oleellinen tekijä, tulisi uusien asuntojen määrän vielä tällä haavaa seurata uusien perheiden määrää. Näin onkin tapahtunut aivan karkeasti ottaen 70-luvulle saakka.

	1960	1970	1979
Solmittuja avioliittoja	32 834	40 730	29 324
Uusia asuntoja	31 525	49 747	50 059

Tosin 1970-luvun keskivaiheilla uusien asuntojen määrä oli korkeimmillaan n. 70 000 laskien sitten vuoden 1979 lukuun.

Avioliittojen määrä sensijaan alkoi laskea jo vuosikymmenen alussa: 1970 solmittiin 40 700 avioliittoa, v. 1974 34 500 ja vuonna 1978 enää 29 800 avioliittoa. Asuntotuotannon heilahtelevaan kehitykseen ovat siten enemmän

vaikuttaneet muuttotekijät kuin uusien perheiden määrä. Sensijaan voidaan kyllä havaita, että 1970-luvun alun korkeata asuntotuotantoa seurasi vuosikymmenen lopun nousseet syntyneiden määrät.

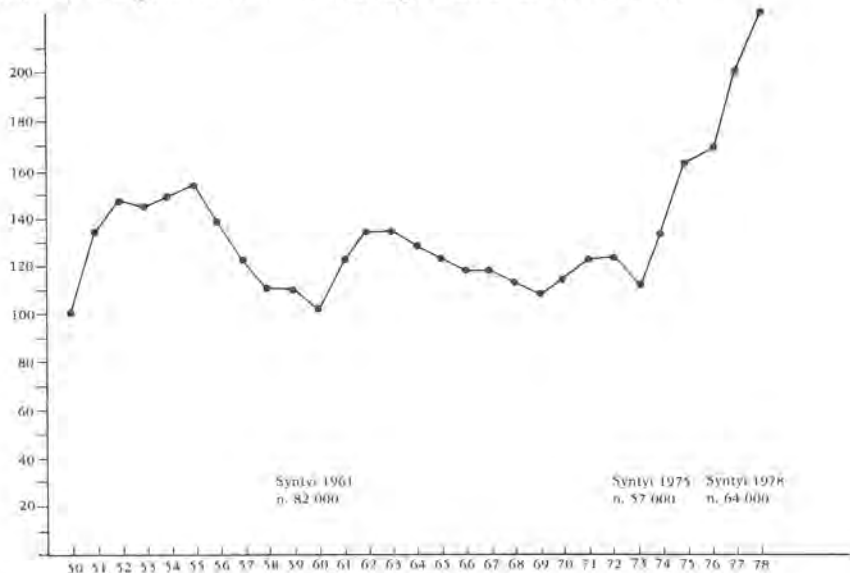
Perhepolitiikan ja väestökehityksen keskinäisistä suhteista voidaan nähdäkseen tiivistetysti todeta seuraavaa:

1. Perhepoliittiset toimenpiteet voivat vaikuttaa oleellisesti väestökehitykseen, milloin ne luovat selkeästi perhe- ja lapsimyönteisen ilmapiirin koko yhteiskuntaan ja liittyvät yleiseen dynaamiseen ajan henkeen.
2. Pienemmät perhepoliittiset parannukset saattavat jarruttaa negatiivista kehitystä tai voimistaa positiivista, mutta niiden todellisia vaikutuksia on vaikeata erottaa muiden tekijöiden aiheuttamista seurauksista.
3. Perhepolitiikan kehityksen yhtenä perustavoitteena onkin koko ajan pidettävä lasten kehitysympäristön laadullista parantamista tuijottamatta ahtaasti määrällisiin seurauksiin.

Liitetaulukko 1. Suomesta Pohjoismaihin muuttaneet iän ja sukupuolen mukaan vuonna 1970.

Ikä	Sukupuoli				Yhteensä	%
	Miehet	%	Naiset	%		
0-6	2 707	12.0	2 665	14.8	5 372	13.2
7-17	3 010	13.4	3 349	18.6	6 359	15.7
18-44	15 686	69.9	10 911	60.6	26 597	65.6
45-66	1 098	4.9	998	5.5	2 096	5.2
67-	33	0.1	97	0.5	130	0.3
Yhteensä	22 534	100.0	18 020	100.0	40 554	100.0

Liitekuvio 1. Lapsilisän reaaliarvon kehitys indeksinä vv. 1950-1978

1.2 Asuntopolitiikka

Pääjohtaja Pekka Alanen

Muuttoliike ja asuminen

Asuntopolitiikka liittyy monin tavoin muuttoliikkeeseen, minkä vuoksi on ollut perusteltua aiheen ottaminen tämän symposiumin ohjelmaan. Vuoden 1975 tilaisuudessa ei asuntopolitiikkaa käsitelty varsinaisena omana aiheenaan, vaikka valtiovallan tervehdyksen toikin noille päiville maamme ensimmäinen asuntoministeri.

Asuntotuotantoa osana muuttoliikkeen ohjausta voidaan tarkastella useammasta näkökulmasta. Koska tässä tilaisuudessa on tarkoitus käsitellä erityisesti viimeaikaista, 1970-luvun jälkipuoliskon kehitystä, esitetään seuraavassa aluksi vertailu maassamuuton, kunnassamuuton ja asuntotuotannon kehityksestä.

Vuosi	Maassamuutto		Kunnassamuutto		Asuntotuotanto	
	väestö yhteensä	1 000 asukasta kohti	väestö yhteensä	1 000 asukasta kohti	asuntoja yhteensä	1 000 asukasta kohti
1970	268 000	58,1			49 700	10,8
1971	171 000	37,2			50 400	10,9
1972	235 000	50,6			59 900	12,9
1973	246 000	52,8			62 400	13,4
1974	276 000	58,8			73 000	15,6
1975	240 000	50,9			69 400	14,7
1976	209 000	44,2	374 000	79,2	57 500	12,2
1977	189 000	39,8	393 000	82,9	57 000	12,0
1978	181 000	38,0	394 000	82,9	55 000	11,6
1979	192 000 ¹⁾	40,2	404 000 ¹⁾	84,8	49 900	10,5
1980	52 300 ²⁾	11,0

1) Ennakkotieto

2) Arvio

Vertailusta huomataan maassamuuton ja asuntojen kappalemääräisen tuotannon samanlainen kehityssuunta. Muuttoliike on vähentynyt lähes kolmanneksella ja asuntotuotanto kappalemääräisesti neljänneksellä 1970-luvun puolivälin huippuluvuista. Kuntien sisäinen muuttoliike on sen sijaan pysynyt jatkuvasti melko korkealla tasolla, jopa viime vuosina hieman lisääntynyt. Jos uustuotannon määrä on noin 50 000 asuntoa, se merkinnee 135 000 – 150 000 asukkaan muuttamista. Kun valtion lainoittama tuotanto on taas nykyisin noin 25 000 asunnon tasolla, se luo muuttomahdollisuuden samalle määrälle perheitä ja noin 60 000 – 75 000 ihmiselle. Vanhan asuntokannan sisällä tapahtuva muuttoliike on selvästi suurempaa kuin uustuotannosta johtuva.

Yhteiskunnan ohjauskeinot vaikuttaa asuntotuotannolla muuttoliikkeeseen ovat tehokkaimmat valtion lainoittamassa tuotannossa. Asuntopoliittiseen kokonaisjärjestelmään kuuluu tietysti vaikuttaminen vapaarahoitteiseen tuotantoon mm. fyysistä suunnittelua ja verotusta koskevin keinoin, mutta näillä ei ole kovin suurta välitöntä merkitystä maassamuuttoon. Sen sijaan niillä voidaan vaikuttaa yhdyskuntarakenteen kehittymiseen ja tasapainoisten, toimivien yhdyskuntien luomiseen, mikä välillisesti on myös muuttoliikkeen kannalta keskeistä.

Asumista koskevien toimenpiteiden alueellinen suuntaaminen

Asuntolainoitettun tuotannon vaikutuksesta muuttoliikkeeseen voidaan ottaa esille mm. tuotannon alueellinen suuntaaminen sekä asumisen laatuun liittyvät näkökohdat. Asuntotuotannon alueellinen suuntaaminen liittyy monessa suhteessa maassamuuttoon koko maan tasolla ja toisaalta muuttoliikkeeseen talousalueiden sisällä. Asumisen laatuun liittyvät tekijät voivat myös vaikuttaa muuttoliikkeeseen eri alueiden kesken, mutta erityisesti niillä on merkitystä eri asuntomarkkina-alueiden sisäisessä muuttoliikkeessä ja yhdyskuntarakenteen kehityksessä.

Valtion lainoittaman asuntotuotannon alueellista suuntaamista varten valtioneuvosto hyväksyy vuosittain ns. läänittäiset asuntolainakiintiöt, jotka perustuvat asuntojen tuotantotarpeeseen eri alueilla. Näiden tuotantotarvelaskelmien eräänä perusteena pidetään väestön kehitystä. Väestön kehitys vaikuttaa tarvittavan asuntokannan määrään ja muuttoliike taas mm. asuntojen poistumaan, jolla on myös keskeinen merkitys asuntojen tuotantotarvelaskelmia tehtäessä. Vuodesta 1974 lähtien ovat asunnontarvelaskelmien pohjana olleet väestösuunnitteet, siis tavoitteelliset väestön kehitystä koskevat laskelmat, joiden on pitänyt liittyä myös työpaikkakehitystä koskeviin tavoitteisiin. Uusimmat suunnitteet on vuoden 1979 huhtikuussa vahvistettu valtioneuvostossa. Väliportaana viranomaiset taas jakavat lääneittäiset suunnitteet kunnittaisiksi luvuiksi.

Lääneittäisten ja kunnittaisten suunnitteiden käyttö asunnontarvelaskelmien pohjana saattaa vaikuttaa ongelmattomalta. Näin ei asia kuitenkaan ole. Sekä läänitasolla että kuntatasolla on ongelmana, missä määrin väestösuunnitteen mukainen kehitys vastaa työpaikkakehitystä. Läänitason ja kuntatason väestönkehityksen suhde vastaavaan työpaikkakehitykseen on uusimmissa suunnitteissa osin löysä, mistä voi olla seurauksena asuntotuotannon samoin kuin yhteiskunnan eri palvelusten virheellinen mitoitus ja suuntaaminen väärille alueille. Asumisen lohkon kannalta tulisi aina muistaa, että asunnoilla tulisi olla mahdollisuuksien mukaan käyttöä ainakin niiden vähimmäiskestoajan (50-60 vuotta).

Edellä mainitut läänittäiset asuntolainakiintiöt ja myönnettyt lainat ovat kehittyneet liitetaulukon mukaisella tavalla. Vuonna 1974, jolloin otettiin käyttöön ensimmäisen kerran väestösuunnitteet, tapahtui merkittäviä muutoksia eri läänien kiintiöosuuksissa.

Asuminen ja työ

Väestön, asuntojen ja työpaikkojen eri tasoinen kehitys johtaa väistämättä niin työllisyyttä kuin asumistasoakin koskeviin ongelmiin. Tämän vuoksi yhteiskuntapoliittisessa suunnittelussa ja toimenpiteissä olisi päästävä mahdollisimman suureen realistisuuteen ja tasapuolisuuteen. Asunto ilman työpaikkaa tai työpaikka ilman asuntoa eivät ratkaiset mitään. Ihmisen perusturvallisuus edellyttää, että hänellä on nämä molemmat toiminnot järjestyksessä, jotta hän voisi vapaasti toteuttaa itseään myös yhteiskunnan muilla osa-alueilla.

Omien ongelmiansa edessä ovat niin hyvin asuva työtön kuin vakinaisen toimeentulon omaava asunoton. Korostettaessa asumisen ja työn sekä toimeentulon keskinäistä riippuvuussuhdetta onkin erityisesti painotettava työn merkitystä. Aluepoliittiset, sinänsä oikeutetut tavoitteet, on ensisijaisesti toteutettava elinkeinopoliittisin ja työvoimapolitiittisin keinoin. Asuntopolitiikalla taas on voimakkaasti tuettava niitä toimintoja, joita näin saadaan syntymään. Ilman kytkentää työvoimapolitiikkaan ei asuntotuotannosta sen sijaan ole aluepoliittiseksi muurin särkejäksi.

Erityistarvemäärärahat

Asuntojen keskimääräiseen tuotantotarpeeseen perustuvat lainakiintiöt eivät juuri osoita äkillisten muutosten, esim. teollisuuslaitoksen perustamisen tms. aiheuttamaa poikkeuksellisen suurta asuntojen tarvetta. Tällaista kehitystä varten on asuntolainoituksen käyttösuunnitelmaan varattu ns. erityistarvemääräraha, joka on ollut viime vuosina noin 200 milj. mk eli noin 10 % myöntämisvaltuuden kokonaismäärästä. Erityistarvemääräraha jaetaan siis kiintiön ulkopuolisena eränä. Samaten mm. peruskorjauslainat ovat kiintiöjärjestelmän ulkopuolella.

Valtioneuvoston vahvistamassa vuoden 1980 käyttösuunnitelmassa mainitaan tässä kohdassa, että "erityistarpeisiin varattu osa käytetään kiintiön edellyttämän määrän lisäksi alueille, joilla elinkeinoelämän laajentuminen tai muu kehitys on aiheuttanut tai tulee aiheuttamaan poikkeuksellista asuntojen kysyntää". Tällaisen varojen suuntauksen avulla voidaan toisaalta turvata työpaikkojen kehittymisen aiheuttama asuntojen tarve ja toisaalta voidaan ottaa huomioon myös enemmän sosiaalisia näkökohtia - mm. vanhustentalohankkeet ja erityisen heikosti asuvien olosuhteiden parantaminen.

Erityistarvemäärärahoja suunnattaessa käytetään hyväksi lääninhallitusten yhteistoiminnassa eri piirihallintoviranomaisten kanssa antamia lausuntoja. Myös muutoin asuntohallitus pyrkii keräämään tietoja eri alueiden asuntomarkkinatilanteesta. Nykyiset tilasto- ja seurantajärjestelmät eivät kuitenkaan anna tähän kaikilta osin riittäviä mahdollisuuksia.

Paikkakunnalta toiselle muutossa voi tuottaa ongelmia se, että muuttaja ei mahdu asuntolainoituksessa sovellettaviin tuloarajoihin. Näin saattaa käydä erityisesti yritysten avainhenkilöiden kohdalla. Tilapäisluonteisten vastaanottoasuntoloiden lainoitus ei voine enää tulla kysymykseen. Sen sijaan kohtuullinen joustavuus asukkaiden valintaperusteissa, ainakin väliaikaisratkaisuna, on yksi edellytys ylimenovaiheen hoitamiseksi. Ongelmana on sosiaalisten

valintaperusteiden ja akuutin asunnontarpeen yhteensovittaminen. Asuntohallitus pyrkii osaltaan ohjeissaan löytämään tähän ratkaisua.

Asumisen laatu

Toisena pääasiana asuntotuotannon ohjauksesta ja yksilön välisestä suhteesta on syytä ottaa asumisen laatuun liittyvät tekijät. Asuntotuotantoa on viime vuosina kehitetty voimakkaasti pientalojen rakentamisen suuntaan. Tämä vastaa suomalaisten asumistoiveita. Myös peruskorjaus on korostunut viime vuosina, mikä tähtää monin osin samaan tavoitteeseen kuin pientalorakentamisen lisääminen.

Koska laajempialaiseen pientalorakentamiseen on harvoin suuriakaan mahdollisuuksia aivan asuntomarkkina-alueiden keskustoissa, on rakentaminen suuntautunut monasti ympäristökuntiin. Osa tällaisesta kehityksestä on täysin perusteltavissa.

Kaikissa tapauksissa ei tällaisen hajautuvan pientalotuotannon myötä tuleva yhdyskuntarakenteen hajoaminen kuitenkaan ole ongelmatonta. Asunnon laatuun sinänsä liittyvät tekijät voivat olla järjestyksessä ja ympäristökin voi tarjota rauhallisuutta ja viihtyisyyttä. Ongelmaksi tällaisilla alueilla saattavat muodostua palvelujen tarjonta ja liikkuminen. Yhdyskuntarakenteen hajoaminen koskee työpaikoistaan ja peruspalveluksista etäälle joutuneiden perheiden ohella yhteiskuntaa paljon laajemminkin. Tarvitaankin mm. kaavoitukseen ja maapolitiikkaan liittyviä toimenpiteitä, jotta pystyttäisiin saavuttamaan ainakin jossakin määrin tasapainoinen kehitys yhdyskuntarakenteen ja ihmisten asumistavoitteiden ja erilaisten palvelutarpeiden sekä työssäkäynnin suhteen.

Tässäkin yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota siihen, että myös maaseudun elinkelpoisuuden säilyttäminen vaatii suunnitelmallisuutta. Asuntopoliittisin toimenpitein on perusteltua tukea maaseudun kyläyhteisöjen elinkelpoisena säilymistä, mutta voimavarojen ollessa niukat olisi niiden tehokkaaseen suuntaamiseen kiinnitettävä huomiota. Kuntien tulisi yleiskaavoissa tai kyläsuunnitelmissa selvittää, millä toimenpiteillä voidaan pysyvästi turvata palvelukylien toimintamahdollisuudet ja sitten tukea näitä asuntopoliittisin keinoin.

Muuttoliiketapahtumaan ovat vaikuttamassa monet tekijät, mm. työpaikan vaihtaminen, avioliiton solmiminen, avioerot, opiskelun aloittaminen ja asunnon vaihto suurempaan perheen koon kasvun vuoksi. Nämä ovat kaikki luonnollisia tekijöitä ja muuttotapahtuman suuntaan ja muotoon vaikuttaa asuntomarkkinatilanne. Emme voi sanoa, etteivätkö ihmisten asumistasavoitteet ja muuttaminen paikasta toiseen perustuisi pääosin realistisiin tavoitteisiin.

Tässä tilaisuudessa on kuitenkin syytä kiinnittää huomiota siihen, minkälainen mielikuva mm. tiedotusvälineissä on usein viime vuosina annettu kaupunkimaisesta tai ei-kaupunkimaisesta elämisestä ja asumisesta. Hieman kärjistäen voidaan sanoa, että kaupunkimainen yhdyskunta nähdään pelkätään stressaavana ja ei-kaupunkimainen pääosin tällaisen vastakohtana.

Suhtautumisessamme asuinympäristöömme on selvää juurettomuutta, jota vielä pahennetaan harhakuvia luomalla. Jos maamme kehitystä yrittää tarkastella eurooppalaisesta näkökulmasta, niin helposti tulee mieleen maamme syrjäinen asema ja elinkeinoidhimme liittyneet muuttamistarpeet; jonakin aikana mennään laumoittain kaupunkeihin ja osin ulkomaille ja asuntoja jää suuret määrät tyhjilleen ja jonkun ajan kuluttua halutaan taas muuttaa jonnekin. Elin- ja asuinolosuhteiden parantamispyrkimys on hyvä asia, mutta siinä tarvitaan aikaa ja kaupunkimaisen asumisen tai maalaiselämän oppimista. Alullaan oleva Euroopan Neuvoston kaupunkiuudistuskampanja erilaisine tilaisuuksineen liittyy monin osin juuri näihin ongelmiin, sillä sen yhteydessä käsitellään asukkaiden hyvinvointia eri näkökulmista. Suomen kampanjassa kiinnitetään huomiota myös pienehköissä kaupungeissa ja maaseutukeskuksissa esiintyviin tasapainottamuongelmiin.

ASUNTOLAINAKIIINTIÖT JA MYÖNNETYT ASUNTOLAINAT

Lääni	1973		1974		1976		1978		1979		1980	
	Kiintiö	Lainat	Kiintiö	Lainat	Kiintiö	Lainat	Kiintiö	Lainat	Kiintiö	Lainat	Kiintiö	Lainat
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Uudenmaan	34,7	18,1	24,7	23,5	24,6	20,8	24,4	22,2	24,37	22,7	23,7	21,9
Turun ja Porin	14,2	17,5	14,1	15,3	14,6	14,5	15,1	15,0	15,07	14,6	14,0	13,4
Hämeen	15,1	16,5	14,3	14,9	14,3	13,6	13,9	13,3	13,88	13,3	14,1	13,7
Kymen	6,4	6,3	6,4	6,7	6,3	6,1	6,5	6,4	6,52	6,5	6,8	6,8
Mikkelin	3,3	3,6	4,4	3,8	4,2	4,3	4,3	4,5	4,30	4,3	4,4	4,5
Pohjois-Karjalan	2,5	3,7	3,4	3,3	4,0	4,2	3,8	3,8	3,85	4,2	4,0	4,2
Kuopion	3,9	4,7	5,5	5,3	5,3	5,6	5,2	5,5	5,23	5,4	5,2	5,3
Keski-Suomen	4,4	5,1	5,2	4,7	5,0	5,2	5,0	5,3	5,00	5,2	5,0	5,3
Vaasan	6,3	9,9	8,8	8,1	8,2	9,9	8,2	9,3	8,24	9,1	8,6	9,3
Oulun	6,4	9,5	8,9	9,2	8,9	10,5	8,9	9,4	8,89	9,7	9,2	10,3
Lapin	2,8	5,1	4,3	5,2	4,6	5,3	4,7	5,2	4,65	5,1	5,0	5,3
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,00	100,0	100,0	100,0

1.3 Työvoimapolitiikka

Toimistopäällikkö Altti Majava

Huomattava osa maassamuuttajista kuuluu työvoimaan ja vaihtaa asuinseutuaan pääasiassa työllisyys- tai taloudellisten syiden vuoksi. Näin ollen työvoimapolitiikan käytettävissä olevat keinot ovat eräs keskeisimmistä kysymyksistä, kun keskustellaan maassamuuton ohjauksesta sekä yksilön tarpeiden ja valinnanmahdollisuuksien huomioon ottamisesta siinä.

Maassamuuttoa - kuten alueellista liikkuvuutta yleensäkin - voidaan luonnehtia erääksi niistä mekanismeista, joiden avulla työvoiman tarjonta ja kysyntä sopeutuvat toisiinsa. Viime vuosikymmeninä maamme elinkeinora-

kenne on muuttunut olennaisesti, ja tuotantoyksiköt ovat yhä enemmän keskittyneet alueellisesti. Seurauksena on ollut laajamittainen, keskushakui- nen maassamuutto, joka on toteutunut lähinnä markkinavoimien ohjauksessa. Vasta viime aikoina ovat yhteiskuntapoliittiset, ennen muuta aluepoliittiset toimenpiteet alkaneet vaikuttaa merkityksellisesti maassamuuton vilkkauteen ja suuntiin.

Alueellisesti hajautuneen alkutuotannon osuus työvoimasta on supistunut murto-osaan suunnilleen yhden sukupolven aikana. Tämä seikka luonnollisesti vähentää maaseudulta asutuskeskuksiin suuntautuvan muuttoliikkeen määrää. Maassamuutto onkin yhä lisääntyvässä määrin muuttumassa asutuskeskusten väliseksi liikkuvuudeksi. Tämän liikkuvuuden ei välttämättä tarvitse vastaisuudessa heikentyä, sillä eri keskusten elinkeinotoiminnan edellytykset saattavat muuttua eri suuntiin.

Pohjoismaiden työmarkkinatoimikunnan ns. ydinprojektiin liittyvät selvitykset osoittavat, etteivät työllisyyden muutoksista johtuvat muuttopaineet todennäköisesti alene 1980-luvulla. Luultavaa on, että elinkeinotoiminnan ja ammattien lisääntyvä eriytyminen edellyttää myös alueellisen liikkuvuuden vilkastumista. Monet muutokset lienevät edelleenkin niin nopeita, ettei niihin kyetä täysin varautumaan esim. ammatillista liikkuvuutta edistävän koulutus- toiminnan avulla.

Eräiden selvitysten mukaan muuttohalukkuus on vähenemässä. Tämä johtuu monista tekijöistä, joita ovat mm. lisääntyvä asuminen omistusasunnoissa, perheen molempien huoltajien työssäkäynti, alueellisten ym. palkkaerojen supistuminen, marginaaliverotuksen jyrkkyys sekä työttömien toimeentulo- turvan ja muiden sosiaalietuuksien paraneminen. Mahdollisesti myös asennoi- tuminen liikkuvuuteen on muuttunut vähemmän suopeaksi.

Alueelliseen liikkuvuuteen liittyviä kysymyksiä on työvoimahallinnon pii- rissä pohdittu perusteellisesti viimeksi laadittaessa vuonna 1974 valmistunutta työvoimapolitiittista ohjelmaa. Monetkin olosuhteet ovat sen jälkeen muuttu- neet aika tavalla, joten nämäkin asiat olisi varmaan syytä ottaa pian uudelleen tarkasteltaviksi. Työvoimapolitiittisessa ohjelmassa esitetyt kannanotot voi- daan tiivistää seuraavasti:

- Työvoiman alueellisen liikkuvuuden ohjaamisessa on ensimmäiseksi vaih- toehdoksi asetettava talousalueiden sisäinen lähiliikkuvuus siten, että liik- kuva työvoima siirtyy heikosti tuottavilta aloilta tuottavammille. Tähän liittyen on edistettävä haja-asutusalueilla asuvan työvoiman päivittäistä työssäkäyntiä pitkiltäkin etäisyyksiltä.
- Liikkuvuusavustusjärjestelmää on kehitettävä siten, että voidaan edistää myös lähiliikkuvuutta ja tilapäistä työssäoloa toisella paikkakunnalla.
- Muuttajien sosiaalisen turvallisuuden lisäämiseksi on avoimia työpaikkoja ja koulutusmahdollisuuksia koskevaa tiedonantoa nopeuttava ja monipuolis- tettava.
- Muuttajia uusiin oloihin sopeuttavaa palvelua on kehitettävä. Kuntiin, työn- antajiin ja ammattijärjestöihin on vaikutettava, jotta muuttajia voidaan

auttaa asunnon hankinnassa, paikkakuntaan tutustumisessa ja palvelusten käytössä.

- On vältettävä sosiaalisille riskeille alttiiden yksilöiden ja perheiden ohjaimista alueille, joilla erilaiset epäkohdat saattavat vaarantaa heidän sopeutumistaan.

Muuttajia ja muuttoa harkitsevia asiakkaitaan työvoimahallinto palvelee tiedottamalla vallitsevasta työllisyystilanteesta, ylläpitämällä koko maan kattavaa työpaikkainformaatiota ja työvoimatoimistojen keskinäistä yhteistoimintaa sekä myöntämällä liikkuvuusavustuksia. Työpaikkainformaation tärkein vaikutuskanava on jo kauan ollut viikottain ilmestyvä Työmarkkinat-lehti. Lähinnä talousalueen sisäistä liikkuvuutta palvelee Uudenmaan työpaikat -lehti, jota Helsingin työvoimapiiri ryhtyi julkaisemaan neljästi viikossa vuoden 1980 alkupuolella. Tietokoneella ylläpidettävän tietojärjestelmän tullessa käyttöön kaikissa työvoimapiireissä v. 1981 on mahdollista ryhtyä julkaisemaan vastaavanlaisia alueellisia työpaikkaluettelaita muuallakin.

Työvoiman alueellisen liikkuvuuden edistämistä varten luotiin vuonna 1964 liikkuvuusavustusjärjestelmä, jota ei ole edes avustussummien osalta muutettu lainkaan vuodesta 1972 lähtien. Liikkuvuusavustuksina voidaan myöntää matkakustannusten korvausta ja vähäistä päivärahaa, muuttokustannusten korvausta, perheavustusta sekä alkuavustusta. Avustusta voidaan myöntää henkilölle, joka työllisyystilanteen vuoksi ei voi sijoittua työhön asuinpaikkakunnalleen ja haluaa työnvälityksen avulla siirtyä muualle työhön. Työhön rinnastettavana pidetään työllisyyttä edistävää ammattikoulutusta, työkokeilua ja työhön valmennusta. Viikkaimmillaan liikkuvuusavustusten käyttö oli vuonna 1973, jolloin niitä myönnettiin yli 19 000 henkilölle. Vuonna 1979 näiden avustusten saajia oli 4 300, ja kuluvana vuonna määrä nousee 6 000 henkilöön maassamuuton voimistumisen seurauksena.

Työvoimaministeriön yhteydessä toimiva ja mm. työmarkkinaosapuolia edustava työnvälitysasian neuvottelukunta on jo vuosikausia työskennellyt liikkuvuusavustusjärjestelmän uudistamiseksi. Toistaiseksi sen tekemät esitykset eivät ole kuitenkaan johtaneet käytännön tuloksiin, vaikka työvoimaministeriö onkin ottanut niihin myönteisen kannan. Neuvottelukunta esitti marraskuussa 1979 lähinnä avustussummien tuntuva korottamista, mutta asian käsittely on pysähtynyt valtioneuvostoon. Itse järjestelmää neuvottelukunta ei ole ehdottanut paljoakaan muutettavaksi, joskin vähän käytetystä ja hallinnollisesti hankalasta perheavustuksesta olisikin sen mukaan luovuttava. Toisaalta se on esittänyt lievennyksiä niihin ehtoihin, jotka koskevat kehitysalueille muuttavien, työssäolevien ammattimiesten liikkuvuuden tukemista. Lisäksi neuvottelukunta on esittänyt luopumista harhaanjohtavasta käsitteestä "työvoiman alueellisen liikkuvuuden edistäminen", koska itse asiassa tällöin on kysymys "työnvälityksen palveluista toiselle paikkakunnalle muuttavalle työnhakijalle".

Työnvälitysasian neuvottelukunta esitykseen liittyvässä eriävässä mielipiteessä sitä moititaan puutteellisesti valmistelluksi ja mm. aluepoliittisten tavoitteiden kanssa ristiriitaiseksi. Esityksen perustelut ovat kieltämättä niukkasanaisia, mistä ehkä osaltaan johtuu, että sitä on vastustettu pääasiassa

aluepoliittisten näkökohtien nojalla. Käsitykseni mukaan liikkuvuusavustusten käytön ei suinkaan tarvitse olla ristiriidassa aluepoliittisten tavoitteiden kanssa. Sopivasti muotoiltuina liikkuvuusavustukset voivat jopa tukea aluepoliittisia pyrkimyksiä.

Aluepolitiikan kannalta on käsittääkseni keskeistä se, ettei minkään alueen väestönkehitys muodostuisi tasapainottomaksi, kuten esim. 1960-luvulla tapahtui hallitsemattoman muuttoliikkeen takia. Epäkohtien syynä ei kuitenkaan ollut välttämättä liikkuvuus sinänsä vaan sen yksipuolisuus. Kun kehitysalueilla ei tuolloin ollut tarjolla yrityksille sanottavia etuja eikä edellytyksiä, ei sellaisia ollut tarjolla myöskään niille, jotka olisivat esim. halunneet palata kotiseudulleen.

Aluepolitiikan tehostuminen on huomattavasti parantanut kehitysalueiden elinkeinotoiminnan voimistamisen ja monipuolistamisen edellytyksiä. Niinpä rahoitusongelmat eivät enää juuri ole elinkelpoisen yrityksen käyntiinpääsyn esteenä. Työvoimaakin voi olla määrällisesti riittävästi saatavana. Mutta pulmana saattaa olla esim. muuttaman ammattimiehen puute. Sopivia henkilöitä saattaisi olla muualle muuttaneiden paikkakuntalaisten joukossa, mutta uuteen muuttoon liittyvät kustannukset ja hankaluudet voivat olla heidän paluunsa esteenä. Nykyiset liikkuvuusavustukset eivät juuri ole avuksi, koska niiden myöntämisen ehdot ovat liian tiukkoja ja summat todellisiin kustannuksiin verrattuina olemattomia.

Kuten sanottu, työnvälitysasiain neuvottelukunta on ehdottanut helpotuksia kehitysalueille muuttavien ammattimiesten avustamiseksi. Tämä on luonnollisesti askel oikeaan suuntaan. Herää kuitenkin kysymys, eikö saattaisi olla yhteiskunnan kokonaisedun kannalta tarkoituksenmukaista kannustaa kehitysalueiden työllisyyttä edistävää, niille suuntautuvaa ammattimiesten liikkuvuutta joillakin erityiseduilla. Sellainen toimenpide voisi olla liikkuvuusavustusten myöntäminen korotettuina tällaisissa tapauksissa.

Liikkuvuusavustuksia myönnetään pääsääntöisesti henkilöille, joiden on työttömyyden tai työttömyysuhan takia siirryttävä muualle työnteekoon. Useinkin tällaisten henkilöiden niin aineelliset kuin henkisetkin voimavarat ovat rajoitettuja, mikä häiritsee heidän sopeutumistaan uudessa ympäristössä. Lisäksi monet työttömät eivät kykene käyttämään liikkuvuusavustuksia hyväksi, koska he ovat jostakin syystä sidottuja asuinpaikkakuntaansa. Näin ollen saattaisi olla mielekkäämpää tukea sellaisten työssäolevien henkilöiden muuttamista, jotka ovat halukkaita vaihtamaan asuinseutua ja joilla on paremmat edellytykset selviytyä uudella paikkakunnalla kohdattavista ongelmista. Monessa tapauksessa tällainen vaihtoehto todennäköisesti johtaisi lähtöalueen kannalta yhtäläiseen tulokseen, kun työttömien työhönpääsymahdollisuudet paranisivat muuttajien lähtiessä.

Helmikuusta 1980 lähtien työttömille työnhakijoille on voitu kokeilumielessä myöntää Ruotsin valtion kustantamaa tukea Ruotsiin suuntautuvia tutustumismatkoja varten; vastaavasti Suomi voi tarjota työttömille ruotsinsuomalaisille tilaisuuksia tutustua kotimaan työpaikkoihin. Syyskuun loppuun mennessä maksettu tutustumismatka oli myönnetty yli 250 henkilölle Ruotsissa käyntiä varten, kun taas kotimaanmatka oli myönnetty 65 ruotsinsuomalai-

selle. Ongelmallisinta tässä kokeilussa on käsittääkseni sen irrallisuus kotimaisen liikkuvuusavustusjärjestelmän kehittämisestä.

Tätä nykyä mahdolliseen siirtolaiskohteeseen tutustuminen on suunnilleen kymmenen kertaa edullisempaa kuin käynti toisella kotimaisella paikkakunnalla sijaitsevalla työpaikalla. Niinpä esim. työtön itäsuomalainen saa Ruotsinmatkallaan päivärahaa ja majoituskorvausta yli 200 mk vuorokaudelta mutta vastaavalla Helsingin-reissulta ainoastaan 25 mk/vuorokausi. On helppo yhtyä työnvälitysasian neuvottelukunnan kannanottoon, ettei ole tarkoituksenmukaista tarjota parempia taloudellisia etuja ulkomaisen kuin kotimaisen tutustumismatkan suorittamiseksi. Neuvottelukunta edellyttääkin, että samoja taloudellisia etuja tullaan soveltamaan kotimaassa toisella paikkakunnalla tapahtuvaan työpaikan etsimiseen.

Sopeuttaessaan työvoiman tarjontaa ja kysyntää toisiinsa maassamuutto lisää ainakin periaatteessa koko yhteiskunnan toimintaedellytyksiä, esim. taloudellista kasvua. Muuttoliikkeen tuottamat nettohyödyt koituvat yhteiseksi hyväksi, kun taas muuttajille aiheutuvat kustannukset ja haitat jäävät nykyisellään pääasiassa heidän itsensä kannettaviksi. Näin ollen, kun monet kuitenkin joutuvat olosuhteiden pakosta ja kustannuksiin katsomatta vaihtamaan asuinpaikkaa, yhteiskunnan olisi mielestäni osallistuttava nykyistä suuremmalla osuudella muutosta aiheutuviin kustannuksiin. Lisäksi olisi luonnollisesti huolehdittava siitä, että muuttaminen olisi mahdollisimman harvoin ainoa käyttökelpoinen vaihtoehto ja ulospääsytie.

Muuttoon liittyy aina myös asunnon vaihto. Asuntopula on usein paitsi muuton syy myös muuttamisen este. Tätä estettä työvoimaviranomaiset pyrkivät 1970-luvun alkupuolella lievittämään rakennuttamalla muuttavalle työvoimalle vastaanottoasuntoloita mm. Helsingin seudulle. Suurempi merkitys on kuitenkin ollut sillä, että valtion lainottaman asuntotuotannon kohdentamisessa on otettu huomioon työvoimapoliittinen näkökohta. Niinpä eräinä vuosina erotettiin asuntolainakiintiöistä erityinen työvoimapoliittisin perustein myönnetty määräraha. Sitä myönnettiin paikkakunnille, joilla asuntojen puute oli olennainen este elinkeinoelämän laajentumiselle. Myös vastaisuudessa olisi kyettävä varmistautumaan siitä, ettei asuntojen puute tai asumiskustannusten korkeus olisi esteenä esim. jonkin kehitysalueen kunnan elinkeinotoiminnan laajenemiselle. Varoittavana esimerkkinä tästä ovat Mäntyharjulla tätä nykyä koettavat vaikeudet, kun asuntopula jarruttaa työvoiman hankintaa laajeneviin yrityksiin.

Liikkuvuuskysymyksistä ei ole viime vuosina kovinkaan paljoa keskusteltu työvoimahallinnon piirissä, kuten jo alussa totesin. Osittain tämä on ollut ymmärrettävääkin, kun ennätyksellisen työttömyyden hoitaminen on vaatinut kaiken huomion. Nyt kun työllisyystilanne on ainakin joksikin aikaa helpottunut, on mielestäni aika ryhtyä käsittelemään myös liikkuvuuskysymyksiä uusien tietojen ja näkemysten valossa. Nämäkin ongelmat ovat vaikeita, eikä niitä ratkaista vaikenemalla.

1.4 Aluepolitiikka

Apul.osastopäällikkö Antti Uusi-Hakala

Aluepolitiikka ja maassamuutto

Aluepoliittisen lainsäädännön mukaan olisi turvattava koko maassa tasa-puolisesti kunkin alueen väestölle pysyvän työpaikan saannin mahdollisuus, tulotason nousu ja tärkeiden palvelujen saatavuus. Valtiovallan taholta tavoitteet pyritään saavuttamaan tukemalla tuotantotoimintaa ja yritysten sijoitumista sekä ohjaamalla julkisia palveluja. Näiden tavoitteiden toteutumisesta on suuressa määrin riippuvainen myöskin muuttoliike. Vuoden 1982 alussa voimaanastuvassa, uudessa aluelainsäädännössä väestökehityksen alueellinen tasapainottaminen saanee varsin näkyvän sijan.

Suuraavassa tarkastelen viimeaikaista muuttoliikkeen kehitystä ja sen yhteyksistä alueellisen kehityksen tasapainottomuusilmiöihin. Lopuksi pyrin selvittämään miten aluepoliittisilla toimenpiteillä on voitu vaikuttaa muuttoliikkeeseen ja miltä tulevaisuus tässä suhteessa näyttää.

Suuri Muutto

Muuttoliikkeen tarkastelu on syytä aloittaa ns. Suuresta Muutosta, jonka huippu ajoittui vuosiin 1969-1970. Kehitysalueläneiden muuttotappio Etelä-Suomeen oli silloin n. 25 000 asukasta vuodessa. Suomessa koettiin siihen aikaan Euroopan nopein rakennemuutos ja taustalla vaikutti vuosien 1966-1968 taloudellinen laskusuhdanne. Muuttopainetta aiheuttivat laskusuhdanteesta johtuva työttömyys, maatalouden rationalisointi ja ns. suurten ikäluokkien tulo työikään. Suurimpana syynä olivat kuitenkin tavattomat alueelliset kehittyneisyserot, joita ei oltu pystytty tasoittamaan silloin vielä melko vaatimattomilla aluepoliittisilla toimenpiteillä.

Maassamuuton käänne

Maassamuutossa tapahtui 1970-luvun puolivälissä kuitenkin voimakas käänne. Tämä käänne ei aluksi (vuonna 1974) johtunut vähentyneestä, vaan pikemminkin lisääntyneestä alueellisesta liikkuvuudesta, joka osittain oli myös paluumuuttoa kehitysalueläineihin. Kehitysalueläineissä läänin sisäinen muutto lisääntyi ja samalla poismuutto läänistä vähentyi. Vuosien 1973-74 korkeasuhdanteessa työvoiman kysynnän lisäys kehitysalueläineissä oli jopa suhteellisesti suurempi kuin Etelä-Suomessa. Tämä johtui yritysten investointihalukkuuden kasvusta ja aluepoliittisten tukitoimenpiteiden tehostumisesta.

Vuosina 1975-78 muuttotappiot pienivät edelleen jopa niin, että kehitysalueläneiden keskimääräinen muuttotappio muulle Suomelle oli parhaimmillaan enää vain 1000 henkeä vuodessa. Tämän johtui suurelta osalta taloudellisen laman aiheuttamasta yleisestä muuttovilkkauden vähenemisestä; mutta myös Etelä-Suomen suhteellinen vetovoima oli heikentynyt. Muuttoliikkeen hidastumiseen vaikutti myös se, että muuttoalttiimmat ikäluokat (15-30 vuo-

tiaat) olivat alkaneet pienentyä useimmissa lääneissä. Samalla myös muuttamisen motiivit ja muuttotavat olivat vaihtuneet. Voidaan myös väittää, että aluepoliittisten tukitoimenpiteiden tehostumisen ansiosta kehitysalueiden aluerakenne oli vahvistunut Etelä-Suomeen nähden siinä määrin, että uusien työpaikkojen syntyminen oli huomattavasti helpompaa kuin aikaisemmin.

Muuttoliikkeen kehitysnäkymät

Viime vuosikymmenen loppupuolella tapahtunut muuttoliikkeen hidastuminen saattaa olla kuitenkin myös tilapäinen suhdanneilmiö. Työllisyystilanteen heikentyminen v. 1975-78 patosi muuttopainetta erityisesti pahimmilla kehitysalueilla. Lisäksi työkään tulevien määrä kasvaa eräillä kehitysalueilla voimakkaasti aina 80-luvun puoliväliin saakka. Nämä tekijät yhdessä saattavat laukaista kehitysalueilla piilevänä ilmenevän muuttopaineen lähivuosina. Tämä on havaittavissa jo siitä, että viime vuonna noususuhdanteen vaikutus alueelliseen väestökehitykseen ilmeni maassamuuton lievänä vilkastumisena. Tänä vuonna kehitysalueeläinien muuttotappio on edelleen kasvamassa.

Tulevasta väestökehityksestä on tehty useitakin ennusteita. Ehkä suurin status on valtioneuvoston kanslian laatimalla lääneittäisellä työpaikka- ja väestösuunnitteella, jollaisten hallitus on käsitellyt ja hyväksynyt viimeksi n. 1,5 v. sitten. Suunnitteesta ilmenee työpaikka- ja väestökehitys lääneittäin vuoteen 1990 saakka. Lääneittäinen suunnite on jaettu kuntakohtaiseksi seutukaavaliitoissa ja lääninhallituksissa. Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti on ministeriöiden ja muiden hallintoviranomaisten noudatettava kaikessa alueelliseen kehitykseen vaikuttavassa toiminnassaan suunnitteen mukaista kehitystä.

Väestösuunnitteen kantavana periaatteena on, että minkään läänin väkiluku ei vähene 80-luvulla. Suunnite ei kuitenkaan ole omavaraisväestökehityksenkään mukainen, vaan siinä sallitaan lievä muuttoliike. Suunnitteesta edellytetään 70-luvun lopulla havaitun väestönkehityksen alueellisen tasapainottumisen jatkuvan edelleen 80-luvulla. Tämän edellytyksenä on kuitenkin, että aluepoliittista tukiarsenaalia voidaan edelleen vahvistaa ja monipuolistaa.

Aluepolitiikan vaikutus muuttoliikkeeseen

Kuinka tuloksellista maassamme harjoitettu aluepolitiikka on ollut, ja missä määrin sillä on pystytty muuttoliikettä hillitsemään ja ohjaamaan?

Lakisäätteistä aluepolitiikkaa on maassamme harjoitettu noin 15 vuoden ajan. Voidaan arvioida, että tuona aikana aluepoliittisilla tukitoimenpiteillä on osallistuttu noin 100 000 uuden työpaikan luomiseen maamme kehitysalueilla. Viimeisen viiden vuoden aikana on kehitysalue-rahaston lainarahoituksella ja kauppa- ja teollisuusministeriön avustuksilla osallistuttu arviolta noin 50 000 uuden työpaikan luomiseen. Valtion osuus tästä investointi- ja käynnistysavustuksina on ollut 623 milj. ja Kehitysalue-rahaston lainarahoitusta on tarvittu noin 1,3 miljardin markan edestä koko 5-vuoden aikana.

Kehitysalueyrityksiin kohdistuneen tukitoiminnan reaalin kasvu on ollut

vuosina 1975-79 suhteellisen hidasta, mikä johtuu osittain myös ko. periodin alkupuoliskolle osuneesta investointilamasta ja taloudellisen kasvun hitaudesta. Esim. KERA Oy:n kokonaisrahoitus nousi vasta vuonna 1979 reaalisesti samalle tasolle kuin 1970-luvun nopeimman kasvun vuosina (1973).

Jatkaessaan nykyisten aluelakien voimassaoloaikaa kahdella vuodella hallitus totesi viime vuoden keväällä, että olisi pyrittävä luomaan vuosittain noin 10 000 uutta työpaikkaa. Tämän olisi tapahduttava vielä siten, että voidaan kaventaa työttömyysasteessa olevia alueellisia eroja. Työpaikat ovat syntyneet kuitenkin lähinnä kehitysalueen II-vyöhykkeelle ja työttömyysasteessa olevat alueelliset erot eivät ole kaventuneet. Esimerkiksi Lapin keskimääräinen työttömyysaste on tällä hetkellä n. 6-kertainen Uudenmaan työttömyyteen verrattuna.

Uudet aluelait

Uusien aluelakien valmistelu on parhaillaan käynnissä valtioneuvoston kansliassa ja sen yhteydessä toimivassa aluepoliittisessa neuvottelukunnassa sekä eräissä ministeriöissä. Lakien valmistelussa keskeisiksi taustatekijöiksi ovat nousseet seuraavat seikat:

a) Muuttopainetta luovat tekijät

- Työttömyysasteessa olevat alueelliset erot ovat kasvamassa (Helsingin piiri 1,7 % Lapin piiri 9,9 % lokakuussa; viime vuonna ero oli vain 3,5-kertainen).
- Tulotasossa olevat alueelliset erot ovat edelleen huomattavat (köyhimmillä alueilla n. 50 % maan keskimääräisestä tulotasosta).
- Työikään tulevien määrä kasvaa edelleen 1980-luvun puoliväliin saakka monilla kehitysalueilla (erityisesti Lapin, Oulun ja Vaasan lääneissä).
- Muuttoliike on todellisuudessa jo vilkastunut (kehitysalueiden muuttotappio v. 1978 n. 1200, v. 1979 n. 2700 ja tänä vuonna yli 4000).

b) Aluepoliittiset keinot muuttoliikkeen hillitsemisessä

- Yritystoimintaan kohdistunut tuki on ollut kansainvälisesti katsoen vähäistä. Tuen kaksinkertaistaminen nostaisi sen lähes pohjoismaiselle tasolle.
- Aluepoliittisella tuella on silti osallistuttu lähes 10 000 uuden työpaikan luomiseen kehitysalueilla vuosittain viimeisen 5 vuoden aikana.
- Teollisuusinvestoinnit kokonaisuutena ovat alueellisesti jakautuneet siten, että esim. v. 1978 n. 70 % niistä kohdistui neljään eteläiseen lääneen.
- Tehdasteollisuuden investointien arvioidaan olevan lähivuosina n. 10 miljardia markkaa vuodessa. Aluetuen osuus jäänee tuosta parhaassakin

tapauksessa alle 10 %:n. Sillä pystyttänee korvaamaan teollisuustyöpaikkojen poistuma, mutta rakenteelliseen työttömyyteen sillä tuskin voidaan vaikuttaa.

- Valtion henkilöstöstä (168.000 v. 1979) Uudenmaan läänin osuus on 1/3. Hallinnon hajauttamisella saattaa siis olla suuri merkitys 1980-luvulla.
- Aluepoliittisten erityistoimenpiteiden lisäksi alueellisen kehityksen tasapainottamisessa keskeiselle sijalle nousee sektoriviranomaisten toiminta, ts. missä määrin tulevassa aluelaisissa voidaan sektoriviranomaisia velvoittaa ottamaan huomioon aluepoliittinen näkökulma omassa toiminnassaan.

1.5 Pääomavirtojen alueellinen ohjautuminen

Pääjohtaja Veikko Makkonen

Suomi on käynyt toisen maailmansodan jälkeen läpi ennennäkemättömän rajun rakennemuutoksen. Maamme on kehittynyt maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta valtioksi, jossa väestö saa pääasiallisen toimeentulonsa jalostus- ja etenkin palveluelinkeinoista sekä asuu huomattavalta osalta taajamissa. Käytännössä tämä muutos on merkinnyt laajamittaista väestön siirtymistä ammatista toiseen ja paikkakunnalta toiselle.

On selvää, että näin perinpohjainen mullistus lyhyessä ajassa ei ole voinut toteutua kitkatta eikä jälkiä jättämättä. On vaadittu, että kehitystä olisi hillittävä pääomia ohjaamalla. Väestön ja pääomien liikkeitä voidaan näet pitää ainakin jossain määrin vastakkaissuuntaisina. Huomattava osa maassamme harjoitetusta aluepolitiikasta onkin luokiteltavissa nimenomaan pääomien alueelliseksi ohjaamiseksi. Varsinaisen aluepolitiikan lisäksi muun muassa asunto- ja työllisyyspolitiikkaan on viime aikoina liitetty alueellinen näkökulma: valtion asuntotuotanto ja työllisyysmäärärahoja kohdennettaessa osa tavoitteista on ollut selvästi aluepoliittisia.

Eräillä tahoilla maamme rakennemuutos on nähty pelkästään sekasortoiseksi prosessiksi, josta ei ole seurannut mitään hyvää. Mielestäni tällainen ajattelutapa on perin outoa. Tosiasia näet on, että mikäli jokin maa haluaa pysyä mukana kansainvälisessä kilpailussa ja mikäli kansalaisten aineellista elintasoa halutaan nostaa, kansantalouden tehokkuutta kohottavat rakennemuutokset ovat välttämättömiä - myös vastaisuudessa.

Itse asiassa Suomen tähänastisen rakennemuutoksen voidaan arvioida sujuneen muihin maihin verrattuna yllättävänkin joustavasti. Esimerkiksi väestöä vastaanottavilla alueilla meillä ei ole esiintynyt kovin paljon ruuhkautumisongelmia. Niin ikään väestöä luovutettavien alueiden ongelmat on pystytty pitämään siedettävänä. Koko kansantalouden näkökulmasta tarkasteltuna pääomien ohjautuminen - myös alueellisessa mielessä - on toteutunut maassamme varsin tyydyttävästi.

Edellä olevalla toteamuksellani en halua kiistää sitä, etteikö maassamme olisi tiettyjä alueellisia ongelmia, jotka vaativat korjaamista. Maan vauraim-

pien ja köyhimpien osien välillä on toki tuntuvia elintasoeroja, joiden kaventaminen on tärkeä yhteiskuntapoliittinen tavoite. Aluepolitiikkaa siis tarvitaan.

Viime vuosikymmen merkitsi aluepoliittisessa mielessä selvää edistysaskelta: alueiden väliset kehittyneisyserot alkoivat silloin kaventua. Mainittakoon vain alueiden välisten muuttoliikevirtojen tasaantuminen ja tulotasoerojen kaventuminen sekä teollisten työpaikkojen kasvun painottuminen kehitysalueille.

Suotuisa kehitys on epäilemättä monien tekijöiden yhteistulos. Tyydyn kuitenkin tässä mainitsemaan niistä vain yhden, nimittäin investointien painopisteen siirtyminen maan kehittyneistä osista kehitysalueiden suuntaan, mikä rahoituksellisessa mielessä on merkinnyt säästö pääomien suuntautumista aiempaa suuremmassa määrin kehitysalueille. Pääomien voidaan näin ollen katsoa ohjautuneen viime vuosikymmenellä aluepoliittisten tavoitteiden kannalta ainakin suunnaltaan halutulla tavalla.

Siirryn tämän jälkeen tarkastelemaan pääomien alueellisen ohjautumisen problematiikkaa ensisijaisesti pankkimiehen näkökulmasta.

Usein kuulee mainittavan, että pankit, erityisesti liikepankit, syrjivät luotonannossaan kehitysalueita. Niin ikään kuulee väitettävän, että pankit vain keräisivät säästö pääomia kehitysalueilta ja kanavoisivat ne sitten luotonantona maan vauraimpiin osiin.

Voin vakuuttaa, että minkäänlaista kehitysalueiden sortamista ei ainakaan oman pankkini luotonannossa esiinny. Luoton myöntämisen perusteet ovat joka puolella maata samat. Hyvänä osoituksena tästä ovat Kansallispankin henkilöluotonannossa sovellettavat Käyttä päälle -ehdot. Asuinpaikkakunnastaan riippumatta kukin ehdot täyttänyt asiakas voi olla varma luoton saannista.

Yritysluotonannossa rahoittajien - myös Kehitysalue rahaston - tärkeimpänä kriteerinä on kannattavuus. Lienemme kaikki yhtä mieltä siitä, että yritystoiminnan tulee olla liiketaloudellisesti kestävällä pohjalla siitä riippumatta, missä yritys sijaitsee. Kansantaloudellamme ei ole varaa ammentaa niukkoja pääomia huonon tuotevalikoiman, ponnettoman markkinoinnin, epäpätevän liikkeenjohdon tai jonkin muun syyn takia pysyvästi vaikeuksissa olevaan yritykseen.

Yritysten ja niiden hankkeiden luottokelpoisuus selvitetään nykyisin lähes poikkeuksetta yritystutkimuksin. Varsinaisten kannattavuuslaskelmien lisäksi tutkimuksessa paneudutaan yhä enemmän myös yritysten erityisongelmiin, kuten laskentatoimen arviointiin ja kehittämiseen sekä kaikki rahoitusmuodot huomioon ottavaan kokonaisrahoituksen suunnitteluun. Investoinnin rahoituksen edellytysten ja mahdollisuuksien tarkastelu onkin pankin kannalta pitkälti yrityksen aseman ja pankkisuhteen kokonaistarkastelua. Pankki ottaa esille yrityksen oman rahoituksen, omat luotonantomahdollisuutensa sekä muut rahoitus- ja tukimahdollisuudet, joita pankki sekä osoittaa että etsii kotimaasta ja ulkomailtakin. Luoton saaminen näistä lähteistä edellyttää usein sitä, että varsinainen pankkiyhteys tulee avuksi luoton saamiseen vaadittavan pankkitakauksen myöntäjänä.

Olen kuullut esitettävän epäilyjä, että yritystutkimuksissa ei pystytty otta-

maan riittävästi huomioon paikallisia olosuhteita. Tarvittavien tilastojen puuttuessa kommentoin seuraavassa tätä väitettä nimenomaan Kansallis-Osake-Pankin näkökulmasta, jonka luonnollisesti tunnen parhaiten. Maantieteellisesti hajautetun yritystutkintaorganisaatiomme ansiosta myös paikalliset erityispiirteet pystytään kartoittamaan hyvinkin tarkasti. Pankin kolmestakymmenestä yritystutkijasta puolet toimii pääkonttorin ulkopuolella. Lisäksi yritystutkijoiden käytössä on sivukonttoreiden johtajien ja muiden asiantuntijoiden paikallinen asiantuntemus. Mainittakoon, että Kansallis-Osake-Pankilla on sivukonttori joka toisessa Suomen kunnassa. Kehitysalueella sivukonttoreita on noin 180 eli 40 prosenttia pankkimme konttoreista. Maalaiskunnissa sivukonttoreita on runsaat 160.

Konttoriverkoston laajuuden ja yhtäläisten luotto-ohjeiden ansiosta luotonhakijoita kohdellaan pankissani alueellisesti hyvin tasapuolisesti, joskin samalla yksilöllisesti. Niinpä esimerkiksi tasavertaisten asiakkaiden luottokelpoisuutta arvioitaessa kehitysalue sijainti ei ole yritykselle suinkaan haitta, vaan saattaa olla kehitysalueiden hankkeille myönnettävien tukitoimien ansiosta jopa etukin.

Myöskään väittämä, että erityisesti liikepankit keräävät säästö pääomia kehitysalueilta kanavoidakseen ne sitten maan vauraimpiin osiin, ei kestä lähempää tarkastelua. Osittain kysymyksessä on eräänlainen "optinen harha".

Luulen, että tämä harhakäsitys johtuu siitä sinänsä oikeasta, mutta vain osatotuuden kertovasta havainnosta, että varsin monet liikepankkien sivukonttorit saavat rahaa sisään talletuksina ja shekkitileinä enemmän kuin ne antavat ulos luottoina. Kuitenkaan jollekin alueelle tulevan luottovirran ei tarvitse olla peräisin itse alueella sijaitsevista pankkien konttoreista vaan saattaa kulkeutua sinne muita teitä. Etenkin suuret, usealla paikkakunnalla toimivat yritykset saavat luottonsa pääkonttoripaikkakunnallansa, usein Helsingissä tai jossakin muussa suuressa kaupungissa sijaitsevasta pankin konttorista, mutta käyttävät varat muualla kuin pääkonttorinsa sijaintipaikkakunnalla. On luonnollista, että liikepankit, jotka huolehtivat valtaosasta suurten yritysten rahoitusta, joutuvat kärsimään pahiten tästä "optisesta harhasta".

Kansallis-Osake-Pankissa tehtyjen selvitysten mukaan, joissa kartoitettiin otto- ja ottolainauksen todellista suhdetta suuralueittain, pankkimme otto- ja ottolainaus ovat eri puolilla maata varsin hyvin tasapainossa. Muissa liikepankeissa tehdyt laskelmat ovat tietääkseni antaneet samanlaisia tuloksia. On selvää, että yksittäisten konttoreiden ja pienten alueyksiköiden otto- ja ottolainaus voivat erota toisistaan paljonkin, mutta edellä mainittua kokonaiskuvaa nämä erot eivät muuta. Niinpä kehitysalueille suuntautunut luotonanto on kokonaisuudessaan yhtä suuri kuin näiltä alueilta saatu ottolainaus.

Täydellistä kuvaa, so. kaikista rahalaitoksista peräisin olevien pääomien alueellisesta ohjautumisesta, ei alueellisten luottokantatilastojen puuttumisen vuoksi ole näihin aikoihin saakka voitu selvittää. Nyt kuitenkin Tilastokeskuksessa ovat tekeillä ensimmäiset alueelliset luottokantatilastot, jotka perustuvat vuoden 1979 lopun tilanteeseen. Tilastojen aikanaan valmistuttua saamme tähänkin paljon keskustelua herättäneeseen kysymykseen selvyttä. Uskallan kuitenkin jo nyt arvata, että kokonaiskuva ei poikkea olennaisesti edellä esittämistäni tiedoista.

Omaa kieltään Kansallis-Osake-Pankin luotonantopolitiikasta kertovat myös pankkimme runsas vuosi sitten käynnistämän Oma yritys pyörimään -kampanjan tähänastiset tulokset. Noin 50 miljoonan markan panostuksella olemme kampanjan merkeissä käynnistäneet kaikkiaan 550 uuden yrityksen toiminnan. Suhteellisesti paras tulos on saavutettu Pohjois-Suomessa - Lapissa ja Oulun läänissä uusia yrityksiä on startannut peräti 150. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla vastaava luku jäi 110:een ja yritteliäisyydestään tunnetulla Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla 100:aan.

Luottojen lisäksi hankkeisiin on annettu pankin neuvontapalveluja muun muassa kokonaisrahoituksessa ja lakiasioissa. Oman pääoman vähimmäisvaatimus on ollut 15 prosenttia.

Oma yritys pyörimään -kampanjan merkeissä perustettujen yritysten liikkeelle lähtö on onnistunut yleisesti ottaen hyvin, eikä esimerkiksi kehitysalueilla sijaitsevilla yrityksillä ole ollut sen suurempia käynnistysongelmia kuin muillakaan. Oma osuutensa tähän on ollut epäilemättä riittävän huolellisilla yritystutkimuksilla, joiden ansiosta elinkelvottomat hankkeet on saatu karsituiksi jo etukäteen.

Haluan vielä lopuksi käsitellä muutamalla sanalla kysymystä julkisen vallan otteen tiukentamisesta rahoitusmarkkinoilla, koska sitä on vaadittu etenkin aluepolitiikan yhteydessä. Totean heti aluksi, että julkisen vallan ote rahoitusmarkkinoilla on jo nyt vankka, jopa niin luja, että virkavaltaisuuden ja vinoutumien vaara on olemassa.

Valtion, kuntien ja valtion luottolaitosten osuus luottokannasta on yli neljännes eli ne antavat lainaa saman verran kuin liikepankit yhteensä. Teollisuudelle ja asuntotuotannolle myönnytyistä luotoista niiden osuus on peräti kolmannes. Lisäksi huomattava osa suurista tuotannollisista investoinneista vaatii ulkomaista pääomaa, joka on Suomen Pankin luvan varaista.

Nykyisin yhä useammin osa rahoituksesta tulee julkisesta rahoituslaitoksesta tai suoraan valtiolta, ja näin luoton saanti vaatii paljon lisäbyrokratiaa. On vaarana, että se edellyttää yhä enenevässä määrin myös hyviä suhteita poliittisiin päätöksentekijöihin.

Virkavaltaisuuden lisääntymisestä on kärsinyt ensinnäkin rahoitusmarkkinoiden joustavuus. Julkisen vallan luotonantojärjestelmä alkaa olla yhtä monimutkainen kuin sosiaaliturvajärjestelmämme, ja yksityinen yritys tarvitsee usein oman asiantuntijan selvittämään, mistä kaikista julkisista lähteistä rahaa kulloinkin jaetaan, mitä tämän luoton saanti yritykseltä edellyttää sekä minkälaista paperisotaa ja yhteydenottoja se vaatii.

Julkinen rahoituksen lisääminen ja etenkin siihen kuuluva korkojen subventointi on häirinnyt myös pääomien ohjautumista kannattavuuden mukaan. Äskeisen laman aikana olisi viimeistään pitänyt oppia, että kansantalouden edun mukaista ei ole investoida huonosti kannattaviin kohteisiin. Työttömyys leviää eniten juuri yrityksistä, jotka olosuhteiden vähänkin muuttuessa huonompaan suuntaan joutuvat elinkelvottomina kokonaan lopettamaan.

Julkisten rahoituslaitosten lisääminen ei luo uutta pääomaa kansantalouteen; uudelle rahanjakajalle annetut resurssit ovat pois muilta rahoittajilta. Uskallan väittää, että pankit, kansantalouden rahoitushuollon ammattilaiset,

pystyvät hoitamaan luottojen seulonnan joustavammin kuin julkiset rahoittajat ja ottamaan samalla riittävästi huomioon hankkeiden kannattavuusnäkökohdat. Julkisen vallan päätehtävä on mielestäni yrittämisen ulkoisista edellytyksistä huolehtiminen eli yritysystävällisen ilmapiirin luominen. Mainitsen vain veropolitiikan järjeistämisen, työvoiman ammatillisen ja alueellisen liikkuvuuden lisäämisen sekä liikennepalvelusten tarjonnan tehostamisen. Väärinkäsitysten välttämiseksi alleviivaan, että nimenomaan kehitysalueiden rahoittamista varten perustettu Kehitysaluerahasto ei missään tapauksessa kuulu edellä olevan arvosteluni kohteisiin. Rahalaitokset kokevat Keran toiminnan hyödyllisenä ja tervetulleena lisänä alueellisen rahoituksen järjestämisessä. Yhteistyö sen kanssa on ollut hyvä, niinhyvin rahoituksen kuin yritystutkimusten toimeenpanossa. Keran toimintapolitiikka rakentuu näet liiketaloudellisille periaatteille ja sen luottopäätökset perustuvat siis riittäville kannattavuusvaatimuksille.

Yhteenvetona edellä olevasta lausun käsityksenäni, että olemassa olevat rahoituslaitokset ovat Suomessa varsin tyydyttävästi hoitaneet tehtävänsä siinä muutosprosessissa, joka nimenomaan toisen maailmansodan jälkeen on maassamme tapahtunut ja edelleen tapahtuu. Liiketaloudellisesti terveet hankkeet eivät ole jääneet rahoitusta vaille alueellisista syistä eikä valtiovallan ohjailevaa kättä ole luottojen suuntaamisessa tarvittu. Olen täysin vakuuttunut siitä, että Suomen rahalaitosjärjestelmä vastaisuudessakin kykenee tyydyttämään kaikki odotukset, joita siihen tullaan kohdistamaan maan eri alueiden tasapuolisen taloudellisen kehittämisen puitteissa.

1.6 Vaihtoehtoiset linjat maassamuuton ohjauksessa

Seutukaavajohtaja Eero Kuosmanen

Ennen kuin koko otsikon kysymykseen voidaan vastata, on määriteltävä, mitä yleensä maassamuuton ohjauksella tarkoitetaan. Minkä asteista ohjausta halutaan, ohjataanko ihmisiä vai heidän toimeentulomahdollisuuksiaan vai joitakin muita tekijöitä. Ennen kuin ohjauksesta yleensä voidaan puhua, olisi oltava tavoitteet, mihin ohjataan ja mitä tietä pitkin. Mikäli valtakunnalliselle väestön alueelliselle rakenteelle voitaisiin panna realistiset tavoitteet, olisi mahdollista tämän jälkeen puhua ohjauksestakin.

Varmasti yksimielisiä ollaan siitä, että suoranaisesti yksilöön tai perheeseen kohdistuvia keinoja ei voida käyttää. Ei voida ajatella sitä, että julkisen vallan taholta joku henkilö passitettaisiin tietylle paikkakunnalle jotakin tiettyä tehtävää suorittamaan. Toisaalta käytännössä on niin, että monissa tapauksissa yksilölle tai esim. perheelle ei jää muita vaihtoehtoja kuin nykyiseltä paikkakunnalta pois muutto, kun sen sijaan tulopaikkakuntien suhteen on jo enemmänkin valinnanvaraa.

Laajemmin ajatellen ohjauksessa voidaan siis käyttää houkuttimia tai pakotteita. Käytännössä tulisi pyrkiä siihen, että muuttajat kokisivat houkuttimet ensisijaisiksi ja hyviksi ratkaisuiksi, vaikka tosiasiallisesti pakotteitakin on olemassa.

Taloudelliset reaaliiteetit tunnustaen tulisi pyrkiä siihen, että edullisin

tuotanto- ja toimeentulopaikkakunta ratkaisisi asutuksen rakenteen ja siihen mahdollisesti tarvittavat muuttoliikkeen suunnat ja osatekijät. Asuntopoliittikkaa ja asuntolainapolitiikkaa ei näin ollen tulisi käyttää ohjailutekijänä. Asuinpaikan valinta on kansantalouden kannalta perustuttava tiettyihin laskelmiin, vaikkakin on myönnettävä, että subjektiivisilla tekijöillä (kotiseutu, harrastukset yms.) on merkitystä. Joillakin toimialoilla, joilla tuotannossa vaaditaan paljon henkistä pääomaa, mutta ei sen sijaan aineellisia resursseja tai hyviä liikenneyhteyksiä, voitaisiin hyviä asunto-olosuhteita tai esim. runsasta asuntojen tarjontaa pitää tärkeänä tuotannon tekijänä ja näin ollen asuntopoliittikka olisi hyväksyttävä ohjauskeino.

Useimmat tulevaisuutta koskevat selvitykset viittaavat siihen, että toiminat tulevat keskittymään. Suomalaisessa yhteiskunnassa keskittymisenä voidaan pitää esim. pienten ja keskisuurten kaupunkien kasvua. Onkin todennäköistä, että tältä linjalta löytyy tulevaisuuden aluerakenteen kestävin perusta. Tällainen rakenne ei jättäisi mitään Suomen kolkkaa väestöltään tyhjäksi, mutta edellyttäisi sen sijaan eri alueiden välistä erilaistumista. Tällöin muuttoliikkeen ohjailussakin voitaisiin keskittyä enemmän kansalaisten mielipiteet huomioon ottaviin tekijöihin, valintamahdollisuuksien lisäämiseen ja muuttoliikkeen saattamiseen helpommaksi tapahtumaksi. Muuton ei tarvitsisi olla kertakaikkinen elämänmuutos ja siirtyminen maan laidasta toiseen, vaan lähinnä esim. talousmaakunnan sisällä tapahtuva muutos.

2 TYÖRYHMÄALUSTUS

Apul.prof. Olli Kultalahti

Muuttoliikkeen ohjauksen yhteiskuntapoliittisia tavoitteita ei ole kovin tarkasti määritelty missään. On tiettyjä enemmän tai vähemmän yleisesti hyväksytyjä tavoitteita, kuten tungostumiseen johtavan väestönkasautumisen estäminen sekä vastaavasti laajojen alueiden autioitumisen estäminen. Muuttoliike on väestön alueellista siirtymistä ja siten osa alueiden muutosta, kehittymistä tai taantumista. Tässä mielessä muuttoliikkeen ohjauksen yhteiskuntapoliittiset tavoitteet ovat samalla aluepolitiikan tavoitteita. Aluepoliittisen tavoiteasettelun kautta on jo nähtävissä pyrkimyksiä, jotka kaikki saattavat olla sinänsä hyviä mutta keskenään ristiriitaisia. Keskityn seuraavassa eräiden tällaisten vastakkaisasettelujen tarkasteluun muuttoliikkeen näkökulmasta.

Kasvu vai hyvinvointi

Tavoitteet eivät sinänsä ole ristiriidassa keskenään. Kysymys on kuitenkin tavoitteiden ajallisesta yhteensopimattomuudesta. Hyvinvointitavoite edellyttäisi ajallisesti lyhyemmän tähtäyksen toimenpiteitä kuin taloudellisen kasvun turvaaminen. Mikäli kasvu nähdään ensisijaisena tavoitteena, pitäisi pyrkiä mahdollisimman tehokkaasti edistämään työvoiman alueellista liikkuvuutta

siten, että tasapainoitettaisiin työvoiman kysynnän ja tarjonnan alueellista suhdetta. Tällöin ts. edistettäisiin maassamuuttoa valtakunnan osien välillä. Tavoite on ristiriitainen hyvinvoinnin lisäämisen kannalta ainakin siinä määrin kuin se merkitsee perhe-elämän hajoamista ja muita sosiaalisia häiriöitä.

Ihmisten vai työpaikkojen siirtäminen

Tavoitepari liittyy läheisesti edelliseen. Meillä on aikaisemmin ihmisten siirtämistä eli ns. siirtotyömailta, mutta tästä on pyritty luopumaan sen aiheuttamien ongelmien vuoksi ja siirrytty enemmän aktiiviseen työpaikkojen sijoittamispolitiikkaan, mm. aluepoliittisten lakien avulla.

Alueen vai koko kansantalouden kehittäminen

Kysymys liittyy läheisesti muuttoliikkeeseen. Tietyn alueen voimaperäinen kehittäminen merkitsee työpaikkojen luomista, mutta toisaalta saattaa olla epäedullista koko kansantalouden kasvun kannalta. Samantapainen tavoitepari on 'tehokkuus vai tasa-arvo'. Kasvu ja tehokkuus merkitsevät maassamuuton ohjautumista keskuksiin, joissa suurtuotannon ja toimialojen välisten yhteyksien aikaansaamat edut voidaan maksimoida.

Edellä mainitun tapaisia tavoitepareja voisi löytää useampiakin. Niissä on kysymys valinnoista, jotka ovat erittäin arvoväritteisiä ja mm. poliittisesti arkoja. Niinpä meillä ei ole tietoisesti korostettu näitä vaihtoehtoja. Tasaisuus- ja hyvinvointinäkökohdat ovat saaneet entistä enemmän sijaa eri yhteyksissä, mutta käytännön ratkaisuihin se ei aina ole näkynyt.

.3 JOHTOPÄÄTÖKSET

.3.1 Työryhmäraportti

Työryhmä n:o 10

Pj. YL Anita Kangas

Siht. Yliaktuaari Päivi Keinänen

Yhteiskuntapoliittiset tavoitteet, joita on olemassa muuttoliikkeen ohjauksessa eri sektoreilla

Lainsäädännössä, hallitusohjelmissa tai komiteanmietinnöissä ilmaistut muuttoliikkeen ohjauksen yhteiskuntapoliittiset tavoitteet ovat vähäisiä ja jos niitä on määritelty, ovat ne yleisiä, ristiriitaisia, yhteyksiä eri yhteiskuntapolitiikan lohkojen välillä ei ole, tavoitteissa korostuvat taloudelliset näkökohdat, eivätkä ne perustu yhteiskunnallisiin kustannushyötyanalyysiin.

Olemassa olevat aluepoliittiset tavoitteet liittyvät tuotantovoimien, työvoiman kysynnän ja tarjonnan alueelliseen tasapainottamiseen. Laissa alueelli-

sen kehityksen edistämisestä todetaan tasapainoisen alueellisen kehityksen edistämiseen liittyen neljä päämäärää:

On pyrittävä tarkoituksenmukaisen aluejaon puitteissa turvaamaan koko maassa tasapuolisesti kunkin alueen väestölle 1) pysyvän työpaikan saannin mahdollisuus 2) tulotason nousu 3) tärkeiden palvelujen saata-
vuus sekä 4) muutoinkin edistämään eri alueiden elinkeino- ja yhdyskuntarakenteen tasapainoista kehittämistä.

Työvoiman muuttoliike ja erityisesti maassamuutto pyritään pitämään nykyisellä alhaisella tasolla. Alueellisia työttömyys- ja työhönosallistumiseroja on pyritty tasoittamaan läänien elinkeinorakenteen monipuolistamisella. Aluepoliittiseen lainsäädäntöön kuuluvien lakien voimassaoloajan jatkamista koskevassa hallituksen esityksessä todettiin jatkoaikanaakin aluepoliittisilla toimenpiteillä pyrittävän myötävaikuttamaan vuosittain ainakin 10 000 uuden työpaikan perustamiseen kehitysalueilla. Hallituksen tarkoituksena on säilyttää tänä aikana kehitysalueiden tuotantotoiminnan edistämiseen tarkoitetut avustukset ja KERA:lle myönnettävät varat volyymiltaan vähintään nykyisellä tasolla.

Elämisen laatuun ja tasa-arvoon liittyen on esitetty tavoitteita palvelujen tarjonnassa olevien alueellisten erojen tasoittamiseksi. Maa- ja metsätalouden kehittämisen tavoitteena ovat maaseudun perusasutuksen säilyttäminen ja elintason turvaaminen alueiden luontaisten mahdollisuuksien mukaan.

Toisaalta työvoimapolitiikan tavoitteisiin sisältyy edelleenkin työvoiman alueellisen ja ammatillisen liikkuvuuden edistäminen.

Aluepoliittisia tavoiteasetteluja voi muuttoliikkeen näkökulmasta tarkastella vastakkainasetettujen kautta: kasvu vai hyvinvointi, ihmisten vai työpaikkojen siirtäminen, alueen vai koko kansantalouden kehittäminen.

Minkälaisia tavoitteita muuttoliikkeen ohjauksessa pitäisi olla ja keiden asettamina

Tavoitteiden luettelointi on vaikea tehtävä. Niiden lähtökohdaksi ryhmässä käydyssä keskustelussa hyväksyttiin turvallisuus, joka sisältää yksilöllisen ja yhteisöllisen hyvinvoinnin sekä taloudelliset-sosiaaliset tekijät. Yhdyskuntarakenteen kehittäminen ja alueellisen kehittymisen edellytysten turvaaminen nähtiin ensisijaisena päämääränä eikä niinkään toiminnan kohdistamista itse muuttoliikkeeseen vaikuttamiseen.

Tavoitteiden määrittelyssä tulisi lähteä alueellisen itsesäätelyn pohjalta, siirtämällä määrittelyä ruohonjuuritasolla tapahtuvaksi paikallistason aktiviteetia hyödyntäen. Ylhäältä tuleva ohjaus yhteensovitettaisiin itsesäätelyn kanssa.

Työryhmässä todettiin, ettei sektoripolitiikassa oteta riittävästi huomioon muuttoliikettä ja toisaalta, että koordinoimaton sektoripolitiikka aiheuttaa kontrolloimatonta muuttoliikettä. Tarvitaan aluepoliittista sektorijattelua ja yhteensovittamista. Esim. työvoimapolitiikan ja koulutuspolitiikan yhteensovittamista tarvitaan.

Muuttoliikkeen ohjauksen tavoitteissa tulisi ottaa huomioon erityisryhmät: lapset, vanhuksat ym., joista osa on muuttoliikkeen kannalta riskiryhmiä.

Erityisryhmien tavoitteet ovat erilaisia ja ohjauksen erityistavoitteeksi tulee tässä tapauksessa ottaa tiedon tason lisääminen, tiedottaminen ja erityisryhmien huomioon ottaminen.

Muuttoliikkeen ohjauksessa olisi turvattava valinnan vapaus; olisi päästävä pois keskiarvoajattelusta; ajateltava myös kuntien sisällä kokonaisvaltaisesti kunnan rakenteen kehittämistä keskusten ja haja-asutusalueiden kesken; sekä estettävä turha ketjumuutto.

Yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden asetteluun tulisi liittää kustannus-hyötyajattelu, jossa muuttoliikkeen hyötyä ja kustannuksia tarkastellaan yhteiskunnan, kunnan ja yksikön tasolla.

3.2 Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia

- Äitiyslomapäiviä on meillä jatkuvasti lisätty ja lisätään, mutta tämän loman taloudellisia etuuksia ei ole nostettu. Tämä johtuu siitä, että sairausvakuutuslaissa on asetettu yläkatto vuositulolle, joka vaikuttaa äitiysrahan määrään (Liisa Kokkonen).
- Sellaisissa kunnissa, joissa on paljon vanhuksia, muodostuu näitten asumisesta melkoisia ongelmia. Toiseksi tulee asuntopoliitikassa kiinnittää huomiota asuntojen kuntoon. Lääneissä, joissa asuntojen kunto on keskimääräistä heikompi työvoimapolitiikalla ei voida leikkiä asuntojen yhteydessä (Marketta Jungner).
- Tuo oli yllättävän pessimistinen kuva sosiaaliviranomaisten ja asuntohallituksen yhteistyössä vanhustentalojen rakentamisessa. Käsittääkseni tällä asuntopoliitikan lohkollla on yhteistyö pelannut ehkä parhaiten. Vuosittain läänin sosiaaliosastot antavat lausunnon läänin alueella olevista vanhusten asuntojen tuotantotarpeesta ja panevat ne myöskin kiireellisyysjärjestykseen. Valtion lainoituksella on tuotettu vuosittain parituhatta vanhusten asuntoa, mikä on noin parikymmentä prosenttia koko vuokra-asuntotuotannon määrästä. Vanhusten yleinen asuntotilanne verrattuna muihin ryhmiin on tänä päivänä tyydyttävä (Pekka Alanen).
- Peruskorjaukset eivät ole tällä hetkellä sidottu lainkaan kuntakiintiöihin, vaan rahaa on riittänyt kaikkiin hyväksyttäviin peruskorjauskohteisiin. Tämän vuoksi alueellisuus tai kunnan taso tai jokin muu eivät vaikuta, vaan rahaa saa kaikkiin, jotka täyttävät vaatimukset (Pekka Alanen).
- On myös huomattava, että ainoastaan vanhustentalo nimellä kulkevat talot eivät ole ainuita, joihin vanhuksat sijoittuvat, vaan tottakai vanhuksat sijoittuvat myös muuhun asuntokantaan (Marketta Jungner).
- Vaasan läänissä asumisen taso on valtakunnan keskimääräistä jonkin verran korkeampi, suunnilleen samaa luokkaa kuin eteläisissä lääneissä (Marketta Jungner).
- Jos nyt yhteiskunnassa havaitaan, että tietyt yhteiskuntapoliittiset tavoitteet olisivat erittäin tärkeitä, esimerkiksi kehitysalueelle pitäisi saada synty-

mään näin ja näin monta työpaikkaa, niin onko liikepankeilla mahdollisuus suunnata luotonantonsa tämä peruste huomioon ottaen? (Marketta Jungner).

- Jos aluepoliittiset toimenpiteet on suunnattu tukemaan kannattavia yrityksiä, me olemme valmiit rahoittamaan. Mutta me lähdemme siitä, sen täytyy olla pitkällä tähtäyksellä kannattavaa. Ainoastaan yhteiskuntapoliittinen kriteeri ei voi olla ratkaiseva. Meillä on 'Jumala paratkoon' tässä hiljakoin sattunut esimerkki siitä, mitä voi tapahtua, jos annetaan pelkästään näille seikoille etusija (Valco) (Veikko Makkonen).
- Kun Helsingissä sataa lunta, niin radio sanoo "Tänään on tullut talvi".
- Muuttoliikettä ei voi tarkastella itsenäisenä ilmiönä, ei ainakaan silloin, jos sitä yrittää jollakin tavalla selittää ja sen tärkeyttä tuoda esiin. Muuttoliike on yhteiskunnallisen muutoksen eräs puoli. Se on toisaalta seuraus yhteiskunnallisesta muutoksesta ja toisaalta se vaikuttaa yhteiskunnalliseen muutokseen. Yhteiskunnalliseen muutokseen liittyy paljon erilaisia asioita: taloudellisen toiminnan muutokset, elinkeinorakenteen muutokset, tavoissa ja arvoissa tapahtuvat muutokset jne. (Olli Kultalahti).
- Aluepolitiikka on pyrkinyt synnyttämään työpaikkoja sinne missä työttömiä ihmisiä on ollut. Tämä saattaa olla ristiriidassa koko kansantalouden kasvun kanssa, vaikka jonkin alueen kansantaloudellinen kasvu on voinut kiihtyä (Olli Kultalahti).
- Yhteiskuntapoliittisia tavoitteita tulisi pohtia ja määritellä myös riskiryhmien esim. astmaatit, kannalta (Olli Kultalahti).
- Yhteiskuntapoliittisessa tavoiteasettelussa tulisi enemmän käyttää kustannus-hyöty-lähestymistapaa. Tältä kannalta voisi lähteä tarkastelemaan myös muuttoliikkeen ohjauksen tavoitteita (Olli Kultalahti).
- Muuttoliikkeen yhteiskuntapoliittiset tavoitteet ovat samalla aluepolitiikan tavoitteita. Ne sisältävät neljä perustavoitetta: pysyvän työpaikan turvaaminen, tärkeiden palvelujen saatavuuden kehittäminen, elinkeino- ja yhdyskuntarakenteen kehityksen edistäminen sekä tulotason nousun turvaaminen. Vastaisuudessa on aluepoliittisessa lainsäädännössä yhdeksi tavoitteeksi asetettu väestökehityksen alueellisen tasapainon edistäminen (Anita Kangas).
- Suunnittelussahan meillä on varsin keskeisenä ongelmana se, että meillä Suomessa on yhteiskuntapoliittinen tavoiteasettelu varsin ristiriitaista. Kun seutukaavatasolla pitäisi ottaa huomioon valtakunnan tasoiset tavoitteet, niitä ei löydykään (Marja Kyyhkynen).
- Miksi on huono asia, että maaseutu autioituu? Tämä on sellainen peruskysymys, jota pitäisi pohtia syvemältäkin kannalta kuin vain sen kannalta, että ihmisillä ei ole työpaikkoja, ei ole elinmahdollisuuksia. On tietyllä tavalla aivan luonnollista, että he muuttavat taloudellisen aseman perässä. Toisaalta on kysymys siitä, mitä arvostetaan elämässä.

- Muuttoliikkeellä ei pitäisi pelottaa. Ihmisen täytyy nykyään kerta kaikkiaan kyetä liikkumaan. Hänen pitää pystyä lähtemään kotioveaan pidemälle.
- Pakkomuuttajan ja tavoitemuuttajan määrittely on ongelmallista ja vaikeaa (Anita Kangas).
- Kun yhteiskuntapolitiikan tavoitteeksi asetetaan turvallisuus, kysyn kenen turvallisuus. Tämän hetken yhteiskuntaa leimaa egoismi ja pitkäjänteisyyden unohtaminen. Tavoitteiden laadulle tulisi asettaa muutamia ehtoja. Eräs tärkeimmistä on se, kuinka pitkäaikaisia ne ovat (Esko Ryökäs).
- Yleismaailmallinen tendenssi on, että tunnetaan tarvetta ruohonjuuritason kehittämiseen. Kylätutkimus, "kylävillitys" ei ole meikäläinen ilmiö, vaan se on yleismaailmallinen ilmiö ja on ollut jo monta vuotta. Kulttuurisella alueella on ollut aivan tavattomia määriä erilaisia kokeiluja, erityisesti Hollannissa ja Ranskassa on aktivointitoimintaa, joka ei ole yksin oman maan kulttuuripalvelua, vaan kokonaisvaltaista osallistumista yhdyskuntaelämään (Anita Kangas).
- On mielenkiintoista nähdä, pystyykö kyläliike ruohonjuuritasolta muuttamaan tätä yhteiskuntaa tai leimataanko se romantisoiduksi toiminnaksi (Anita Kangas).
- Nykyisissä aluepoliittisissa toimenpiteissä on ollut myönteistä se, että se on kyennyt tasaamaan kehitystä, tasoittamaan kehittyneisyyseroja eri alueiden välillä. Mutta tämä myönteinen kehitys kehitysalueella on keskittynyt ennen kaikkea keskustaajamaan ja varsinaiset sivu- ja haja-asutusalueet ovat taantuneet entisestään. Maaseudun yhdyskuntarakenteen on heikentynyt viime vuosien aikana (Anita Kangas).
- Yhteiskuntapolitiikan tavoitteena muuttoliikkeen osalta olisi se, että ihmisellä olisi mahdollisuus valita asuinpaikkansa (Esko Ryökäs).
- Kehitysalueiden osalta kasvukeskuspolitiikkaa tarvitaan, mutta toisessa muodossa. Pyritään muodostamaan sellaisia keskuksia, joita kehitetään maaseudun ja maatalouden tarpeiden ehdoilla (Esko Ryökäs).
- Tällä vuosikymmenellä on työkään tulevien määrä suurinta kehitysalueilla: Pohjois-Karjalassa, Oulun ja Lapin läänissä. Mikäli siellä ei ole tarjolla työpaikkoja, olkoonpa ne teollisuuden palveluksessa tai alkutuotannon piirissä, niin tämä puute aiheuttaa tarvetta muuttoa.
- Mikkelin työvoimapiirissä työpaikat ovat syntyneet aluepolitiikan vaikutuksesta nimenomaan maaseutukuntiin (Sakari Mustakallio).
- Eräs tällainen pakkomuuttaja haja-asutusalueelta keskukseen on vanhus. Niitä kolmena vuotena, joina Keski-Suomen kulttuurikokeilun yhteydessä kiersin Jyväskylän vanhustentaloissa, ei ollut harva mummo, jonka tapasin talvella niin, että laatikot olivat kaikki pakattuina ja keinutuoli oli ainoa

huonekalu, joka tavallaan toimi ja kuului tällaiseen kotiympäristöön. Mummit kertoivat, että he ovat täällä talven ja odottavat kaiken aikaa kesää, jotta voivat siirtyä takaisin omaan kylään (Anita Kangas).

3.3 Tiedon tarve

- Väestö- ja perhepoliittiset tavoitteemme ja keinot sekä niiden suhtautuminen muuhun yhteiskuntapolitiikkaan.
- Siirtolaisuuden vaikutus Suomen väestökehitykseen pitkällä tähtäyksellä.
- Asuntokysymysten ja muuttoliikkeiden väliset syy- ja seuraussuhteet.
- Työvoimapolitiikan mahdollisuudet vaikuttaa muuttoliikkeeseen.
- Ns. tutustumismatkojen vaikutus muuttoliikkeeseen.
- Aluepolitiikka ja muuttoliikkeet: tavoitteet ja keinot.
- Rahapolitiikan keinot muuttoliikkeiden ohjailussa.
- Vaihtoehdot maassamuuton ohjauksessa.
- Sosiaaliturvan vaikutus muuttoliikkeeseen.
- Yhteiskuntapoliittiset tavoitteet maassamuuton ohjauksessa
 - millaisia tavoitteita ylipäänsä on olemassa
 - minkälaisia tavoitteita pitäisi olla
 - ristiriita tavoitteiden ja todellisuuden välillä, onko sitä
 - mitä ristiriitaisia tavoitteita on jo olemassa
- Eri alueitten olosuhde-erot erityisryhmien (esim. astmaatitot) kannalta.

14. RUOTSINKIELISEN VÄESTÖN ASEMA MAASSAMUUTOSSA

.1 TYÖRYHMÄALUSTUKSET

.1.1 Ruotsinkielisen väestön osuus maassamuutossa

Kunnanjohtaja Håkan Nordman

Väestökysymys on keskeinen suomenruotsalaisille. Vähemmistön elinmahdollisuudet, mahdollisuus koulutukseen, palveluun, eivät itseasiassa saa olla suorassa suhteessa siihen, miten suuri vähemmistöryhmä on. Ympäri maailmaa löytyy esimerkkejä siitä, miten vähemmistöryhmät, jotka ovat huomattavasti pienempiä kuin suomenruotsalaiset, ovat onnistuneet säilyttämään erikoislaatuisuutensa. Mutta kun asukkaiden, jäsenten, osallistujien määrä laskee tietyn rajan alapuolelle, syntyy ongelmia, joista maamme ruotsinkieliset ovat hyvin tietoisia.

Suomenruotsalaisten osalta ei ole kysymys ainoastaan kokonaismäärästä, vaan myös asemasta yksittäisissä lähiyhteisöissä, joissa tulee tulla toimeen omalla kielellä niin työssä kuin vapaa-aikanakin. Suomenruotsalaiset elävät eri maakunnissa, mutta ovat suhteellisesti hyvin kokoontuneet joko ruotsinkielisiin tai kaksikielisiin kuntiin. Yhteensä n. 200 000 ruotsia puhuvasta väestöstä asuu tällaisissa yhteisöissä, kun taas muut, n. 100 000 asuu enemmän tai vähemmän suomenkielivaltaisissa asuintaajamissa.

Suurin uhka suomenruotsalaiselle vähemmistölle on muuttoliike ja sen jälkivaikutukset. Kun suomenruotsalaisten määrä väheni 8,5 prosenttia 1960-luvulla, tulee siitä 6,3 prosenttia kirjata poismuuton tiliin. Toiseksi suurin uhka on suomalaistuminen. Voimakas kaupungistuminen joka edistyi 1960-luvulla, jätti jälkensä. Rakennemuutos pakotti monet etsimään toimeentuloa ja parempia elinehtoja kotikunnan ulkopuolelta. Suuri enemmistö suomenruotsalaisista valitsi Ruotsin. Suomen kielen taito oli huono, eivätkä suomenkieliset miljööt houkutelleet. Suomenkieliset taas pakotettiin "kansanvaellukseen" etelään ja rannikolle päin. Tuloksena oli räjähdysmäinen kehitys ruotsalaisalueilla Uudellamaalla, ennen kaikkea Helsingin seudulla, jossa kieliryhmien suhteet muuttuivat radikaalisti. Liikkuvuus korkeamman koulutuksen ja paremman kielitaidon yhdistelmässä on lisännyt "kieliavioliittojen" määrää.

Kaupungistuminen on vähentynyt. Vuosina 1977, 78 ja 79 oli muutto kaupungeista "maalaiskuntiin" jopa hieman suurempaa kuin muutto kaupunkeihin, huolimatta siitä, että maalaiskunnat ja ostoskeskukset ovat muuttuneet kaupungeiksi. Tähän mennessä tänä vuonna näyttää kaupunkien osuus kuitenkin olevan lievässä nousussa. Myös muuttoliike etelään on heikentynyt, vaikkakin se jatkuu. Näillä tendensseillä on suuri merkitys ruotsinkielisten elin-ehdoille.

Mitä on tapahtunut suomenruotsalaisille viime vuosina ja millainen on tulevaisuudenperspektiivi, jos katsomme väestönkehitykseen?

Voidaan hyvin sanoa, että ne pessimistiset arvelut, joita ilmeni 1970-luvun alussa, eivät ole toteutuneet. 1960-luvun kehityksen pohjalta nähtiin suomenruotsalaiset auttamattomasti kutistuvana vähemmistönä ja kuva sulayasta jäälaustasta tuotiin mukaan keskusteluun.

Kun Helsingin, Itä-Uudenmaan, Länsi-Uudenmaan, Vaasan läänin ja Varsinais-Suomen seutukaavaliitot tekivät vuonna 1976 prognoosin joka rakentui väestötilasto-opin kehityssuuntiin, saatiin tulokseksi seuraava:

	1980	1990	2000
Uudenmaan lääni	132956	118043	104660
	142258	133668	124992
Turun ja Porin lääni	23149	19442	16248
	26021	24255	22508
Vaasan lääni	91362	82281	73795
	102686	104563	104864
Koko maa	275820	244770	217005
	306580	303816	298602

Itse asiassa suomenruotsalainen väestöpohja on kestänyt hyvin, mikä käy ilmi allaolevista luvuista:

1960	1970	1975	1978
330500	303400	303050	302593

Vakaa jakauma maakunnittain vahvistaa sen, että suomenruotsalaisten muuttoliike omassa maassa on suhteellisen pieni.

	1960	1970	1975	1978
Uudenmaan lääni	163050	149734	147213	147173
Turun ja Porin lääni	33275	28810	28492	28344
Vaasan lääni	106157	99034	100222	99384
Ahvenanmaa	20257	19903	21258	21466

Tätä selventävät numerot vuodelle 1978:

	Tulomuutto	Lähtömuutto	Netto
Uudenmaan lääni	4551	4497	+ 54
Turun ja Porin lääni	818	882	- 64
Vaasan lääni	1908	1946	- 38
Ahvenanmaa	719	595	+193

Suomenruotsalaiset muuttavat hyvin vähäisessä määrin muiden maamme läänien kesken.

Muuttoliike alueiden sisällä, kuntien välillä ja kuntien sisällä koskettaa useita ihmisiä. Mutta ruotsinkieliset eivät tässäkään suhteessa osoita samaa halukkuutta kuin suomenkieliset.

180 804 henkilöstä, jotka vaihtoivat kuntaa maassamme vuonna 1978 oli 8359 ruotsinkielisiä, elikkä vain 4,6 prosenttia. Vastaava luku kuntien sisäisessä muutossa oli 393 803, asianomaisten osuus 17 046, toisin sanoen vain 4,3 prosenttia ruotsinkielisiä. Sen sijaan suomenruotsalaisten maastamuutto on suhteellisen suuri.

Ruotsinkielinen koulutus, ennen kaikkea korkeakoulukoulutus on edelleenkin yksipuolisesti keskitetty etelä Suomeen, mikä johtaa siihen, että osa pohjalaisista nuorista vaihtaa maakuntaa. He juurtuvat opiskeluympäristöönsä ja voivat hyvän koulutuksen ja kielitaidon avulla kilpailla teollisuus Suomessa hyvistä työpaikoista elinkeinoelämän ja hallinnon parissa. Tarjonta kotiseudulla on usein riittämätöntä näille nuorille. Suurella työvoimakysynnällä palveluelinkeinoissa Ahvenanmaalla on myös tietty vetovoima etelään päin.

Mutta toki suomenruotsalaista muuttoliikettä leimaa myös maamme yleis-pätevät tendenssit. Suurimmilla kaupungeilla on vaikeuksia selvitä kilpailussa ympärillä olevien maalaiskuntien kanssa. Tapahtuu muuttoa pienempiin kuntiin. Nettotulos, kyseenollessa ruotsinkielinen väestö, oli seuraava vuonna 1978:

	Kaupungit	Muut kunnat
Uudenmaan lääni	- 24 henkilöä	+ 78 henkilöä
Turun ja Porin lääni	- 84 henkilöä	+ 20 henkilöä
Vaasan lääni	-252 henkilöä	+214 henkilöä
Ahvenanmaa	+ 23 henkilöä	+170 henkilöä

Kaupungeissa menettävät keskustaajunginosat ihmisiä uusille asuntoalueille, kun taas kunnan keskus palveluineen jatkuvasti lisää vetovoimaa maaseudulla harva-asutuksen kustannuksella. Tavoitetietoinen keskittäminen kuntakeskuksiin on ollut vähäisempää ruotsinkielisillä kuin suomenkielisillä alueilla. Sisäinen muuttoliike luo ongelmia ja lisää pelkoa. Vakauttaminen olisi suositeltava varsinkin ajateltaessa ruotsinkielisten asemaa kaupungeissa.

Olosuhteet Vaasassa ovat oireelliset. Vuosina 1975-78 oli nettomuutto ruotsalaisten kesken kaupungissa noin 300 henkilöä vuodessa. Poismuuttaneiden nettomäärä on siten joka vuosi vähentänyt ruotsinkielisten määrää 2 prosentilla. Poismuuttajat ovat säännöllisesti nuoria ja heillä on korkeampi koulutustaso kuin väestöllä kokonaisuudessaan. Jo nyt on 17 prosenttia kaupungin ruotsinkielisistä eläkeiässä. Tämän lisäksi tulee suuret joukot hakeutumaan uusille asuntoalueille, joissa palvelut ensikädessä järjestetään suuren suomenkielienemmistön eduksi.

Liikkuva työvoima on kaareutunut yli Uudenmaan ja pirstonnut ruotsinkielisiä ydinalueita. 1960-luvulla laskettiin suomalaistumisprosentin olevan 3,7 prosenttia Helsingin seutukaavaliiton alueella kun taas 2,5 prosenttia koko maassa.

Täällä täytyy ruotsinkielisten kiireesti huomioida heikkenevä asemansa, löytää pelastava filosofia ja saada kannatusta viranomaisilta ja kunnilta, ennenkuin periksiantotto ottaa ylivallan.

Saaristo-olosuhteet, Suomenruotsalainen erikoispiirre, leimaa kehitystä Turun läänissä. Vaikka kehitys on kääntynyt hieman positiivisempaan suuntaan, rakentuu saariston tulevaisuus huolestuneelle pohjalle: Menneinä vuosikymmeninä on nuoriso pakotettu hakemaan koulutusta, toimeentuloa ja palveluja mantereelta. Vanhukset ovat jääneet saaristoon. Suomenruotsalainen saaristo on menettänyt noin 15.000, eli puolet, asukkaistaan viime kahdenkymmenen vuoden aikana. Paljon pitäisi voittaa takaisin, jotta tämä tärkeä osa ruotsalaisesta Suomesta tulisi taas eläväksi.

Ahvenanmaalla on ollut muutama hyvä vuosi, positiivisen väestönkehityksen ja vakaan kieliolosuhteen ansiosta, mutta ei Ahvenanmaan ja Suomen mantereen eikä Ahvenanmaan ja Ruotsin mantereen välinen muuttoliike ole ongelmaton.

Ruotsinkielinen väestöpohja on toisin sanoen kestänyt hyvin 1970-luvulla ja vuosien 1990 ja 2000 kuntakohtaisille tavoiteluvuille on luonteenomaista usko tulevaisuuteen. Meidän täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että useat kunnat, jotka tänä päivänä ovat yksinomaan ruotsinkielisiä, virallisen jaon mukaan, tulevat olemaan kaksikielisiä vuosisadan vaihteessa ja että ruotsinkielinen enemmistö voi vaihtua suomenkieliseen enemmistöön joissakin tapauksissa. Tarvitaan jatkuvasti toimenpiteitä ja valvontaa, ettei poismuutto, maan sisäinen muutto ja muutto yli kielirajan heikennä elinehtoja. Mille tavoitteille ja millä keinoilla politiikkaa tulee rakentaa?

Muuttoliikettä maassamme tulee vähentää, mahdollisimman monelle tulee antaa mahdollisuus jäädä asumaan kotiseudulle. Oman maan sisällä tapahtuvien, pitkien muuttomatkojen sijaan valitsevat monet ruotsinkieliset muuton Ruotsiin, johtuen edellä mainituista syistä. Ei ihmisiä siirretä kuten pelinappuloita, ei edes kotimaassa. Tutkimukset osoittivat, että puolet niistä henkilöistä, jotka 1960-luvulla muuttivat Ruotsiin, ovat vaihtaneet kotiseutuaan ainakin kerran Suomessa. Muutto tapahtuu, kun ilmenee sopeutumisvaikeuksia kotimaassa ja takaisinmuutto tapahtuu mieluummin synnyinseudulle. Laaja suomenkielisten muutto ruotsinkielisille alueille aiheuttaa myös tämän ongelman molemmille kieliryhmille. Täten ei ole sanottua, etteikö tiettyä liikkuvuutta tarvita, jotta yhteiskunta voisi toimia ja yksityiset voisivat tyydyttää omat tarpeensa.

Tarvitaan tiettyä suunnitelmallisuutta hallinnossa ja politiikassa, jotta tällainen yhteiskunta saadaan aikaan. Tavoitetietoisesta politiikasta – vastapainoksi hallitsevalle keskittämisenfilosofialle, joka lähtee siitä, että ainoastaan sijoittaminen voimakkaasti keskuksiin pystyy estämään muuttoliikkeen – tulee olla luonteenomaista toiminnalle kaikilla tasoilla, valtio-, alue- ja kuntatoiminnossa.

Se alue ja se kunta, joka menettää yhden asukkaan, kärsii aina tappion. Mutta monien yksityisten yksinkertaisesti täytyy muuttaa parempiin oloihin. Elinkeinoelämän oikeus päättää, missä on paras työskennellä ja asua, ei saa olla mikään ehdoton sääntö. Maan aluepolitiikka tulee rakentaa sille näkemykselle,

että mahdollisuudet tullaan hajauttamaan alityöllistetyille ja alikehittyneille alueille, eikä siirretä ihmisiä pois näiltä seuduilta.

Alhaiseen suomenruotsalaiseen muuttohalukkuuteen on luonnollisia selityksiä, mutta sitä voitaisiin edistää sillä, että työvoimahallinto ottaa enemmän huomioon suomenruotsalaisten erikoiset ongelmat. Ruotsinkielistä yksikköä tarvitaan. Suuri suomenruotsalainen muutto taas on saanut aikaan positiiviset jäljet työttömyystilastoihin. Tämän vuoksi ovat kunnat saaneet valtiolta työllistämistukea vähemmän ja mahdollisuudet säilyttää väestö ovat entisestäänkin pienentyneet.

Kehitys Pohjanmaalla 1970-luvulla osoittaa, mitä voidaan saada aikaan alueellisella tietoisuudella ja kunnallisella aktiivisuudella. Täällä on optimismi, itseluottamus ja yhteistyö viranomaisien, kuntien ja yksityisten välillä avustanut huomattavaan taloudelliseen kasvuun ja parempaan kilpailukykyyn suhteessa Ruotsiin, missä korkeat palkat, halvat asunnot ja sosiaaliset edut houkuttelevat. Taistelussa poismuuttoa vastaan on kunnilla ollut syytä piristää omaa yritteliäisyyttään. Ei ole kovinkaan harvinaista, että uudelle kotiseudulle muuttanut tulee työnantajaksi ja takaisin palaava perustaa oman yrityksen.

Työ, tulot, asunto, koulutus, materiaaliset ehdot yleensä ottaen ovat tärkeitä vaikutteita, jotta suomenruotsalaiset voisivat viihtyä kotiseudullaan, eikä muuttaa pois. Mutta tällainen perusturvallisuus ei riitä, jotta olemassaolo tuntuisi tyydyttävältä. Materiaalinen hyvinvointi ei voi korvata ihmisen tarvetta ankkurointiin ja viihtymiseen lähiympäristössään, kaupunginosassa, kylässä, kunnassa, kotiseudullaan. Jos hän ei tunne yhteyksiä kuten kunnallisia elimiä, poliittisia elimiä, järjestöjä, yhdistyksiä omikseen, on viihtymättömyyden riski suuri. Elävä suomenruotsalainen kulttuuri on keskeinen viihtyvyystekijä.

Suomenruotsalaisten itse tulee ensikädessä todeta asemansa. Monissa yhteyksissä on käytettävä omia resursseja ja ruotsinkielisille osoitettuja mahdollisuuksia järkevästi. Tähän sisältyy se, että nähdään mikä sopii suomenruotsalaiseen kokonaisuuteen samalla kun alueelliset ja paikalliset intressit otetaan huomioon. Väestön voimakas liikkuvuus vaikeuttaa yhteenkuuluvuuden luomista, koska se tuhoaa tunteen kotiseudusta ja maisemasta. Ruotsalaisella rannikkoalueella on helpompi ylläpitää intressiyhteys kuin teollisuus-Suomessa, missä ihmiset ovat muuttaneet suuriin keskuksiin ja uusiin asumalähiöihin.

Kuin reaktio uhkaavaa hajoamista vastaan, syntyi suomenruotsalaisen identiteetin etsiminen 1970-luvulla. Jan-Magnus Jansson puhui "toisesta kansallisesta heräämisestä", jolla hän tarkoitti ruotsalaistietoisuutta, joka tuli taas esille. On luonnollisesti mahdotonta, että suomenruotsalaiset voisivat saavuttaa täydellisen yhtenäisyyden käsityksissä ja mielipiteissä, mutta kuitenkin heidän tulee voida identioitua toistensa kanssa, tuntea yhteenkuuluvuutta riippumatta siitä, missä he asuvat.

Identiteetti ei ole ainoastaan kielikysymys, mutta kieli on tärkeä. Suomenruotsalaisen vähemmistön huoli omista ehdoistaan ei sulje pois suomenkielen taitoa eikä yhteyttä suomenkielisen enemmistön kulttuuriin. Päinvastoin. Mutta se, että saa puhua äidinkieltään ja että tulee palvelluksi omalla kielellään ei ole ainoastaan sydämenasia vaan oikeus. Jos menettää äidinkieltänsä, menettää identiteettinsä, itsetuntonsa ja varmuutensa. Vasta silloin kun tuntee

turvallisuutta omassa kulttuurimiljöössään ja voi esiintyä ilman epäilystä ja varautumista, voi täysin arvostaa ja nauttia toisesta kulttuurimiljööstä, silloin voivat suomenruotsalaiset nauttia suomalaisesta kulttuurista maassamme. Tällainen turvallisuus on valtavan tärkeätä suomenruotsalaiselle väestönkehitykselle jatkossa.

Edellytykset suomenruotsalaiselle ja ruotsin kielelle tulevaisuudessa ovat suuresti riippuvaisia suomenkielisten suhtautumisesta. Vähemmistön ehdot eivät ole ainoastaan suomenruotsalaisten asia, vaan kysymys joka tulee hoitaa yhteisymmärryksessä suomalaisen kansanemmistön kanssa. On aihetta uskoa tahtoon ja kykyyn, molemminpuolin yhteiselämän rikastamiseen.

.1.2 Geografisk förändring hos en åldersgrupp finlandssvenskar Forskningsdirektor Tom Sandlund

Några allmänna synpunkter

Kopplingen av folkräkningsdata 1950, 1970 och 1975 gör det möjligt att studera förändringar i befolkningens sammansättning mera ingående än i en jämförelse mellan olika folkräkningar. I denna rapport skall vi studera var de i åldersklassen 0-19 år 1950, som återfanns i Finland, bodde 1970. Innan vi går in på att mera detaljerat beskriva populationen och metod skall vi diskutera några allmänna aspekter på den geografiska rörligheten i Finland och speciellt bland finlandssvenskarna.

Den geografiska mobiliteten i Finland har efter andra världskriget varit avsevärd. Helsingfors området tillväxte starkt under perioden 1950-1975 (Valkonen et al., 1980, 205-208) och generellt skedde en överflyttning från periferierna till centrum. Denna utveckling är emellertid inte ny utan har pågått sedan början av industrialiseringen vid sekelskiftet. Före 1950-talet var utvecklingen dock såtillvida annorlunda att nordliga Finland inte utsattes för någon befolkningsminskning utan tvärtom ökade sin befolkning. Denna befolkningsökning fortsatte tack vare kolonisations- och återuppbyggnadspolitikerna i Lappland, ett gott stycke in på 1950-talet (a.a.)

Valkonen (a.a., 187) uppger som orsak till befolkningsnedgången i Österbotten och på Åland under perioden före det första världskriget, stor emigration. Åtminstone för svenska Österbottens del tillkommer en annan faktor nämligen en stark inflyttning till Nyland (de Geer 1977). Nedanstående tabell visar förändringarna i det svenska befolkningsselementets fördelning på de landskap där denna befolkning bodde 1880, 1910, 1950 och 1970 (Sandlund 1979).

Tabell 1. Den svenska befolkningens fördelning på huvudregionerna 1880, 1910, 1950 och 1970 (1000 inv.).

	1880	1910	1950	1970
Nyland	101	150	168	150
Åboland	31	35	37	29
Åland	20	20	21	20
Österbotten	115	112	113	99

Tabellen visar hur Nyland gått starkt förbi Österbotten i svensk befolkningsnumerär under tidsperioden 1880 till 1910. Under därpåföljande 40 års period ökar den svenska befolkningen i Nyland ytterligare men i avtagande takt för att därefter minska i ungefär samma takt som i Österbotten. Av tabellen framgår inte att befolkningsminskningen i Österbotten avstannat på 1970-alet medan den fortsatt i Nyland. Åboland följer det nyländska mönstret men nedgången efter 1950 har där relativt sett varit störst, medan Åland utveckling i stort sett är samma som Österbottens.

Befolkningsströmmarna och utvecklingen kan ges en mycket allmän förklaring. Före 1809 utgjorde såväl de västra som de södra kusttrakterna centrum (Sveriges) brohuvuden i periferin. Kuststäderna blomstrade på ömse sidor om Bottenhavet som var ett innanhav i riket, inte en åtskiljande riksgräns. Föreningen med Ryssland innebar ett centrum förflyttades från Stockholm till Petersburg och att Österbotten så småningom förvandlades till avlägsen periferi medan Nyland utvecklades på grund av närheten till Petersburg och överflyttningen av centrumfunktioner från Åbo till Helsingfors.

Efter andra världskriget och speciellt sedan avtalet om gemensam nordisk arbetsmarknad ingåtts har Stockholm åter blivit centrum och den underordnade ställning Österbotten intagit till Nyland i sociospatialt hänseende klart förändrats. Både Österbotten och Nyland utgör periferier till Stockholmsregionen. Man kan därför anta att rörligheten från Österbotten till Nyland varit ringa under efterkrigstiden. Speciellt borde detta gälla de österbottniska kusttrakterna och den finlands-svenska befolkningen där. Närheten till Stockholm har troligen varit orsaken till den speciellt snabba befolkningsminskningen i Åboland.

I denna rapport skalla jag, efter en kort presentation av undersökningsmetod, översiktligt granska emigration och geografisk rörlighet mellan olika svenska bosättningsområden i Finland under perioden 1950-1970.

Material och undersökningsmetod.

Det empiriska grundmaterialet i denna framställning utgör den databas som sammanställts i mobilitetsprojektet, vilket beskrivits i detalj i en tidigare publikation (Sandlund-Finnäs 1980).

Här skall endast kort påpekas att databasen utgörs av ett omfattande representativt samspel från de svenska och tvåspråkiga kommunernas befolkning 1950. Folkräkningsuppgifter på individbas har sammankopplats med motsvarande uppgifter för 1970. Tre skäl till att en individ inte kunnat återfinnas 1970 föreligger: dödsfall, emigration och misslyckanden i kopplingen av teknisk art eller pga felaktiga uppgifter i någon av folkräkningarna. För hela materialet (1950 ca 30.000 individer) kan den sistnämnda bortfalls kategorin uppgå till ca 5 %. På basen av dödlighetstabeller kan bortfallsprocenten på grund av dödsfall estimeras. Emigrationen bör då vara av den omfattning som den resterande procenten anger.

Metoden att sålunda bestämma emigration blir givetvis mycket grov och bl.a. på grund av varierande grad av "tekniska brister", är det föga meningsfullt att estimeras emigrationen på detta sätt för enskilda kommuner. I synnerhet små

kommuner kan utan större besvär ingående granskas i detalj. Då det gäller hela län ger dock denna metod en helt tillräcklig bild för detta arbetes syfte vilket inte är att i detalj beskriva eller analysera emigrationen utan endast ge en uppfattning om dess omfattning i olika delar av landet.

Frånsett en kortfattad presentation av den uppskattade totalemigrationen från olika delar av Svensk-Finland kommer bosättningen 1970 att jämföras med bosättningen 1950 för de som är födda mellan 1931 och 1950, alltså åldersgruppen 0-19 år 1950. Då denna grupp 1970 var i åldern 20-39 kan dödligheten praktiskt taget fråsnes. Tillsammans med tekniska fel har dödligheten uppskattats att stå för 10 % av bortfallet, resten bör utgöra emigration i denna ålderskategori.

Såsom emigrationen här fastställs visar den möjligen en alltför hög siffra. 1969 och 1970 var år med extremt höga emigrationssiffror. Under början av 1970-talet var nettoemigrationen positiv för finlandssvenskarna i Österbotten och på Åland (Kommittébetänkande 1980/24). En del av dem vi inte återfunnit hör därför säkert till dem som återvandrat under 1970-talets första hälft. Emigrationssiffran anger endast hur stor procent som uppskattningsvis befann sig utomlands, huvudsakligen i Sverige, 1970.

Det finns också en annan brist i materialet. För de som vi inte återfunnit 1970 saknar vi naturligt nog deras nuvarande språktillhörighet, vi vet endast vilken den var 1950. Åldersstrukturen på den grupp som här speciellt intresserar oss är sådan att bland barn i blandäktenskap språkgruppsförändring säkert förekommit före emigrationen. Vi kan endast fastställa att bland de som registrerats som svenska (finska) en viss uppskattad procent befann sig utomlands men inte säga huruvida dessa personer eventuellt "gått förlorade" för den ena eller andra språkgruppen redan före sin emigration och i vilken mån detta möjligen har samband med emigrationen.

Ytterligare en sak bör påpekas i fråga om emigrationen. Beskrivningen ger oss inte någon uppfattning om i vilken utsträckning emigrationen skett familjevis eller enskilt. Detta har samband med att vi inte kan fastställa när emigrationen skett utan en noggrann undersökning av bortfallet. I vilken utsträckning hela familjer emigrerat och därmed barn i den ålderskategori vi koncentrerar oss på kan man få vetagenom en mera detaljerad analys av den upprättade databasen men vi kommer inte här att göra någon sådan analys.

I fråga om den interna rörligheten gäller också att en flyttningstidpunkt inte kan fastställas - vi kan inte heller säga något om hur många flyttningar som ägt rum före bostadsorten 1970 eller om det är fråga om familjeflyttning eller ej. Däremot kan vi fastställa eventuella språkgruppsbyten. I den sammanställda databasen ingår såväl svensk som finsk befolkning. Framställningen här behandlar huvudsakligen den svenska befolkningen. Den finska geografiska mobiliteten tas upp endast i syfte att se om den svenska befolkningens geografiska mobilitet generellt avsevärt avviker från den finska.

Emigrationen 1950-1970

Vi skall inte här närmare granska den totala emigrationen endast återge några allmänna tendenser. Den totala bortfallsprocenten stiger till 42 %. För

svenskarna är bortfallet ett par procentenheter större. Skillnaden mellan språkgrupperna kan fastställas till cirka 5 %. På grund av att från kopplingen uteslöts ensamstående åldringar beror denna skillnad inte i första hand på skillnader i åldersstruktur utan på skillnader i ålderskategorin 0-19 år. För denna ålderskategori framstår mellan de två språkgrupperna en skillnad av nämnda storlek i bortfallet. Skillnaderna koncentrerar sig till städerna, vilket är naturligt då landskommunerna 1950 var övervägande svenska. Meningsfulla jämförelser är omöjliga för många landskommuner, den finska befolkningsandelen var så liten.

Det finns inga skäl att anta att skillnaderna i bortfall skulle bero på högre dödlighet bland finlandssvenskarna än bland finnarna och inte heller att tekniska fel mera skulle höja bortfallsprocenten bland svenskarna. Utredningar och kommittébetänkande stöder också entydigt slutsatsen att emigrationen stadkommit denna differens i bortfallsprocenten.

Granskar vi bortfallsdifferensen inom denna åldersgrupp för de största städerna blir resultatet följande:

Tabell 2. Procenten återfunna i några städer 1970 årsgruppsvis. Samtliga och registrerade som svenskar 1950.

		0-4 år	5-9 år	10-14 år	15-19 år	0-19 år
Helsingfors	Samtliga	78	69	59	68	70
	Svenskar	74	68	51	61	65
Esbo	Samtliga	56	63	51	70	59
	Svenskar	55	61	51	70	59
Vanda (Helsinge)	Samtliga	56	64	66	62	61
	Svenskar	51	71	65	60	63
Borgå	Samtliga	76	81	65	71	74
	Svenskar	73	75	55	72	69
Hangö	Samtliga	78	69	59	68	64
	Svenskar	72	58	61	48	61
Åbo	Samtliga	79	71	66	63	70
	Svenskar	77	73	56	62	68
Vasa	Samtliga	68	62	67	68	67
	Svenskar	68	58	54	64	63
Jakobstad	Samtliga	65	56	68	57	62
	Svenskar	60	50	60	46	63
Gamlakarleby	Samtliga	85	69	71	70	76
	Svenskar	78	58	78	74	74

Den allmänna bilden är mycket klar. Inte heller för denna åldersgrupp kan hela bortfallet skrivas på emigrationens konto. Som nämnt får dödlighet och tekniska fel stå för 10 % av bortfallet. Emigrationsbortfallet stiger då till totalt ca 25 %. För finlandssvenskarnas del stiger den uppskattade emigrationsprocenten dock något över denna gräns i städerna medan den för finnarnas del håller sig under samma gräns.

Det är möjligt att granska bortfallet mot olika bakgrundsvariabler såsom språklig familjestruktur och social bakgrund 1950. Vi skall emellertid inte gå in på detta här då en noggrannare genomgång av bortfallet borde göras för att man skall kunna säga något mera bestämt om sambandet mellan dessa faktorer och emigrationen.

Den interna rörligheten

Vi skall i det följande se på finlandssvenskarnas rörlighet i stora drag 1950-1970. Vi skall granska rörligheten mellan de olika länen samt särskilja de regionala centra Helsingfors och Åbo liksom stad och landsbygd. Den senare distinktionen är något besvärlig isynnerhet för landsbygden runt Helsingfors som 1970 tillsammans med Helsingfors bildar en sammanhängande storstadsregion. Då vårt syfte här närmast är att belysa rörligheten mellan de olika finlandssvenska regionerna får mera ingående detaljstudier anstå.

Det bör kanske ännu en gång påpekas att vi här endast visar var de som var bosatta inom ett bestämt geografiskt område 1950 befann sig tjugo år senare. Detta säger ingenting om hur många gånger individerna rört sig, inte heller säger det någonting om interkommunal rörlighet - med undantag för de nämnda två städerna - och givetvis ingenting alls om rörligheten inom en och samma kommun.

Vi skall granska rörligheten från Helsingfors, de nyländska städerna och den nyländska landsbygden för finlandssvenskarnas del.

För Helsingfors kan vi fastställa följande kopplings- och flyttningsmönster.

Tabell 3. Hemort 1970 för återfunna i åldersklassen 0-19 år ur samplet 1950 för Helsingfors, Nylands övriga städer och landskommuner. Svensk befolkning. Fördelning av 1950 års sampl 1970. Procent.

1970	Helsingfors	Nylands städer	Nylands landskommuner
Helsingfors	75,8 (576)	12,3 (47)	13,7 (162)
Nylands städer	4,2 (32)	66,8 (255)	17,6 (207)
Nylands landskommuner	15,3 (116)	12,0 (46)	64,5 (761)
Vasa läns städer	0,5 (4)	0,8 (3)	0,4 (5)
Vasa läns landskommuner	0,3 (2)	- -	0,2 (2)
Åboland	0,8 (6)	1,6 (6)	0,9 (11)
Åland	0,3 (2)	2,9 (11)	0,8 (10)
Övriga Finland	2,9 (22)	3,7 (14)	1,8 (21)
	100,0 (760)	100,0 (382)	100,0 (1.179)

Fördelning:

	%	%	%
Återfunna som svenskar	62,9 (760)	56,6 (382)	53,0 (1.179)
Nettoförfinskning	3,8 (46)	3,0 (20)	4,0 (89)
Uppskattad emigration	23,3 (281)	30,4 (205)	33,0 (733)
Tekniska fel + dödlighet	10,0 (121)	10,0 (68)	10,0 (222)
	100,0 (1208)	100,0 (675)	100,0 (2.223)

Om vi först ser på i vilken mån vi återfunnit våra personer i samplet och hur bortfallet fördelats så kan vi konstatera att emigrationen verkar att ha varit mindre från Helsingfors än från övriga delar av Nyland. Detta motsvarar förväntningarna. Dels erbjuder Helsingfors mera arbetsplatser, dels är den sociala bakgrunden högre i Helsingfors vilket medför ett bättre utgångsläge på arbetsmarknaden.

Nettoförfinskningen är i stort sett densamma inom samtliga nyländska områden. Den höga förfinskningen på landsbygden kan förklaras med att de nuvarande städerna Esbo och Vanda tillhör denna grupp. Denna omständighet förklarar också den höga inflyttningen till Nylands landskommuner för Helsingfors' del. Utflyttningen från Helsingfors har huvudsakligen skett till Esbo och Grankulla. (Den sistnämnda orten tillhör såväl 1950 som 1970 gruppen "städer".)

Nettoförfinskningen är som synes inte av någon större omfattning, vilket inte heller är att vänta. Flertalet i åldersgruppen 0-19 år befinner sig ju i skolåldern och deras språkgruppsidentitet har redan klarnat. Å andra sidan ger nettoförfinskningen ingen uppfattning om antalet som bytt språkgrupp mellan 1950 och 1970. I Helsingfors, i Nylands övriga städer och i Nylands landskommuner har den svenska gruppen (i vår population på 10 %) förlorat 154 respektive 32 och 160 personer medan den från "finskt" håll erhållit 108 respektive 12 och 71 personer. Då de absoluta siffrorna här är små är det vanskligt att här dra några långtgående slutsatser. (Dessutom är ju den finska gruppens storlek 1950 av avgörande betydelse för bedömningen av antalet språkbyten ut från denna grupp).

När vi granskar var de återfunna befinner sig så ser vi att flyttningen utanför det egna länet varit synnerligen liten inom landet. Vi bör beakta att vår geografiska indelning grundar sig på svenska och tvåspråkiga kommuner. Det är därför troligt att i gruppen "övriga Finland" ingår flera nyländska officiellt enspråkigt finska kommuner. Vi kan därför konstatera att med säkerhet över 95 % av de återfunna befinner sig 1970 i Nyland.

Trots utflyttningen från Helsingfors till grannkommunerna uppvisar Helsingfors även via den interna geografiska rörligheten den lägsta slutsiffran. Det är också denna inflyttning till kranskommunerna runt Helsingfors som medför utflyttningen från den nyländska landsbygden förefaller mindre än den i själva

verket är, pga ett Esbo och Vanda också 1970 återfinns i tabellerna bland landskommunerna.

Det är uppenbart att utflyttningen från Nyland nästan enbart begränsas till emigration. Om vi betänker att en procent av de återfunna motsvarar ungefär 0,6 % av ursprungspopulationen så kan vi konstatera att medan ca 30 % befinner sig utomlands 1970 så är bara 3 % bosatta i Finland utanför Nyland.

Nu var ju Nyland allmänt taget ett inflyttningsområde under denna tidsperiod. Vi har tidigare konstaterat att en stor inflyttning från Vasa län skedde under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Tabell 4 visar resultatet i detta avseende för perioden 1950-1970.

Tabell 4. Hemort 1970 för återfunna i åldersklassen 0-19 år ur samplet 1950 för Vasa läns städer och landskommuner. Svensk befolkning. Fördelning av 1950 års sampel 1970. Procent.

1970	Vasa läns städer	Vasa läns landskommuner
Helsingfors	5,4 (23)	1,5 (23)
Nylands städer	0,5 (2)	0,6 (9)
Nylands landskommuner	5,4 (23)	0,3 (5)
Vasa läns städer	71,1 (303)	16,0 (247)
Vasa läns landskommuner	9,6 (41)	78,9 (1.220)
Åboland	1,6 (7)	1,1 (17)
Åland	2,6 (11)	0,8 (13)
Övriga Finland	3,8 (16)	0,8 (13)
	100,0 (430)	100,0 (1.547)
Fördelning:		
Återfunna som svenskar	61,3 (430)	57,1 (1.547)
Nettoförfinskning	0,1 (1)	+ 0,1 (3)
Uppskattad emigration	28,6 (20:)	32,9 (884)
Tekniska fel + dödlighet	10,0 (70)	10,0 (271)
	100,0 (702)	100,1 (2.705)

Om vi först granskar förfinskningens inverkan på 0-19 åringarna (1950) under nämnda period kan vi konstatera att den inte varit av någon betydelse alls för nedgången i befolkningen. Både när det gäller försvenskning och förfinskning rör det sig om en handfull personer. Tabellen visar totalt t.o.m. en viss försvenskning men de små talen är så osäkra att den enda slutsatsen måste bli att denna faktor saknat betydelse för befolkningsförändringarna. Vi bör dock minnas att barn ur blandade äktenskap möjligen har en "grundförfinskning" som vi ju inte närmare studerat här.

Också i Österbotten har städerna klarat sig bättre i fråga om emigrationen än landsbygden. Den österbottniska landsbygden är också det enda område som uppvisar en försvenskning, visserligen ytterst obetydlig. Landskommunerna har, av de i riket kvarvarande, en lika stor del kvar i länet som för Nylands del.

Inte heller från städerna i Vasa län har inrikesomflyttningen varit särskilt stor. En viss utflyttning till-Nyland och uppenbarligen nästan helt Helsingfors regionen har dock skett. Flyttningen till områden utanför länet förmår dock inte på något sätt tävla med emigrationen. Den uppskattade emigrationen är tre gånger större än inrikes flyttningen till områden utanför länet.

Vår slutsats efter granskningen av förhållandet hemort 1950 och 1970 för Nylands och Österbottens del blir att rörligheten mellan dessa båda landskap varit synnerligen låg eller precisare uttryckt, att åtminstone resultatet av en eventuell rörlighet blivit synnerligen magert. En liten förflyttning från Österbottens städer till Helsingforstrakten är den enda värd att notera. Det är väl troligt att det här rör sig om personer med högre utbildning, en utbildning som väl också införskaffats inom denna sistnämnda region. Detta får dock stå som en hypotes för kommande mera ingående analyser.

Om vi sedan granskar det övriga finlandssvenska bosättningsområdet (tabell 5) så kan vi notera en större inrikes rörlighet. I Åboland är omflyttningen till Nyland ca 20 % av de åter funna. Från Åbo är den uppskattade emigrationen inte nämnvärt större än inrikes flyttningen från länet medan den för övriga Åbolands del är två och en halv gång så hög. Av samtliga finlandssvenska regioner har Åland den högsta procenten uppskattad emigration medan Åbo har den lägsta.

Tabell 5. Hemort 1970 för återfunna i åldersklassen 0-19 år ur samplet 1950 för Åbo, övriga Åboland och Åland.
Svensk befolkning.
Fördelning av 1950 års sampl 1970. Procent.

1970	Åbo	Övriga Åboland	Åland
Helsingfors	11,5 (15)	5,4 (21)	2,5 (9)
Nylands städer	1,6 (2)	5,4 (21)	1,4 (5)
Nylands landskommuner	11,5 (15)	8,8 (34)	1,1 (4)
Vasa läns städer	0,1 (1)	0,3 (1)	0,6 (2)
Vasa läns landskommuner	- -	1,3 (5)	- (-)
Åboland	69,2 (90)	72,9 (283)	1,4 (5)
Åland	2,3 (3)	2,6 (13)	91,7 (333)
Övriga Finland	3,1 (4)	3,4 (10)	0,6 (2)
	100,0 (130)	100,0 (388)	100,0 (360)

Fördelning:

Återfunna som svenskar	61,0 (130)	55,4 (388)	53,5 (360)
Nettoförfinskning	7,5 (16)	1,7 (12)	0,3 (2)
Uppskattad emigration	21,5 (46)	32,9 (231)	36,2 (244)
Tekniska fel + dödlighet	10,0 (21)	10,0 (71)	10,0 (67)
	100,0 (213)	100,0 (702)	100,0 (673)

Att de återfunna svenskarna i Åbo inte stiger i procent över siffran för endel andra områden beror på att förfinskningen i Åbo varit klart större än inom andra geografiska regioner.

Till sist kan vi konstatera att inflyttningen från Åland till riket varit mycket liten.

Till slut skall vi se något på hur det lilla nettobyttet mellan regionerna sist och slutligen fördelat sig.

Tabell 6. Flyttningsutbytet mellan regionerna 1950-1970. Svensk befolkning född 1931-1950. 10 % sampel.

1950	1970				
	Nyland	Vasa län	Åboland	Åland	
Nyland	-	16	23	23	62
Vasa län	85	-	24	24	133
Åboland	59	7	-	16	82
Åland	18	2	5	-	25
	162	25	52	63	302

Tabell 7. Nettoutbytet mellan regionerna 1950-1970. Svensk befolkning född 1931-1950. 10 % sampel.

1950	1970			
	Nyland	Vasa län	Åboland	Åland
Nyland	-	-69	-36	+ 5
Vasa län	+69	-	+17	+22
Åboland	+36	-17	-	+11
Åland	- 5	-22	-11	
	+100	-30	-108	+38

Tabell 7 visar att nettoutbytet i vårt tioprocentiga sampel varit litet. Nyland och Åland vann något på bekostnad av Österbotten och Åboland. Det kanske intressantaste är att Åland vann på alla andra regioners bekostnad. Österbotten däremot förlorade till alla de andra områdena.

Slutsatser.

Då vårt sampel är tio procent kan vi genom att enkelt multiplicera tabell 6 med tio få en slutlig bedömning mellan regionala och utrikes flyttnings fördelning och förhållande (tabell 8).

Tabell 8. Uppskattad totalemigration 1950-1970 regionvis bland svenskar födda 1931-1950. Flyttningsnettot mellan regioner för samma befolkning 1950-1970.

	Uppskattad totalemigration	Nettoutbyte mellan regionerna
Nyland	12.450	+1.000
Vasa län	10.850	-1.080
Åboland	2.700	- 300
Åland	2.420	- 380
	<hr/>	
	28.480	

Emigrationen var av en helt annan omfattning än den inre omflyttningen under perioden 1950-1970 för denna åldersgrupp. Det finns ingenting som tyder på att den skulle ha varit större för äldre åldersgrupper. Många i den undersökta åldersgruppen har flyttat med föräldrar men fränsett sådana fall så är flyttingarna för personer i äldre åldersgrupper med säkerhet mindre än för den undersökta populationen.

På grund av förändringarna i kommunform i Nyland är det svårt att från det här presenterade materialet dra några allmänna slutsatser om omflyttningen mellan stad och landsbygd. För Österbottens del kan vi räkna ut att inflyttningen till städerna bör ha rört sig kring 2.500 och utflyttningen kring 400 personer totalt. Städerna skulle sålunda ha vunnit ca 2.100 personer under denna tid.

För Nylands del är det som sagt svårare att göra någon uppskattning om omflyttningen landsbygd/stad pga ändringar i kommunreform. En mycket grov uppskattning - där Esbo och Helsinge (Vanda) 1970 ses som städer ger oss 2.000 inflyttade till städerna och ungefär 500 utflyttade. Dessa preliminära siffror skulle innebära en nettoinflyttning till städerna på totalt 1.500 personer.

Jämförda med emigrationssiffrorna är ovanstående siffror små. Vi kan alltså för den svenska flyttningsrörelsen i Finland dra följande slutsatser för åldersgruppen 0-19 år 1950 under perioden 1950-1970.

1. Den interna omflyttningen mellan regionerna är endast en bråkdel av emigrationen.
2. Inflyttningen till städerna för samma grupp under samma period är även den en bråkdel av emigrationen.
3. I förhållande till emigrationen är förfinskningen obetydlig med beaktande av att förfinskningen som ju mest sker i de yngsta åldersgrupperna redan skett för flertalet i undersökningspopulationen.

Fortsatt låg interregional rörlighet?

1979 gjorde pol.stud. Mikael Enberg en undersökning om beväringarnas i Dragsvik flyttningspreferenser. Frågan som ställdes löd: Om Du blir arbetslös kan Du tänka Dig att flytta till...xxx? Svartsfördelningen på denna rätt extremt formulerade fråga framgår ur bilaga 1. Fördelningarna motsvarar väl de faktiska fördelningarna för tidsperioden 1950-1970.

Bilaga 1. är hämtad ur en seminarieuppsats av Mikael Enberg. uppsatsen jämte en något omarbetad version av denna rapport publiceras av projektet 'Språkgrupp och mobilitet' inom kort.

Litteratur:

Enberg, Mikael, Dragsviksbeväringarnas emigrationsplaner - en mellanrapport. Stencil.
 Forsberg, Karl-Erik, Finlandssvenskarna enligt folkräkningen 1970. Svenska Befolkningsförbundets i Finland publikation 17, 1975.

De Geer, Eric, Migration och influensfält. Studia Historica Upsaliensis 97. Uppsala 1977.

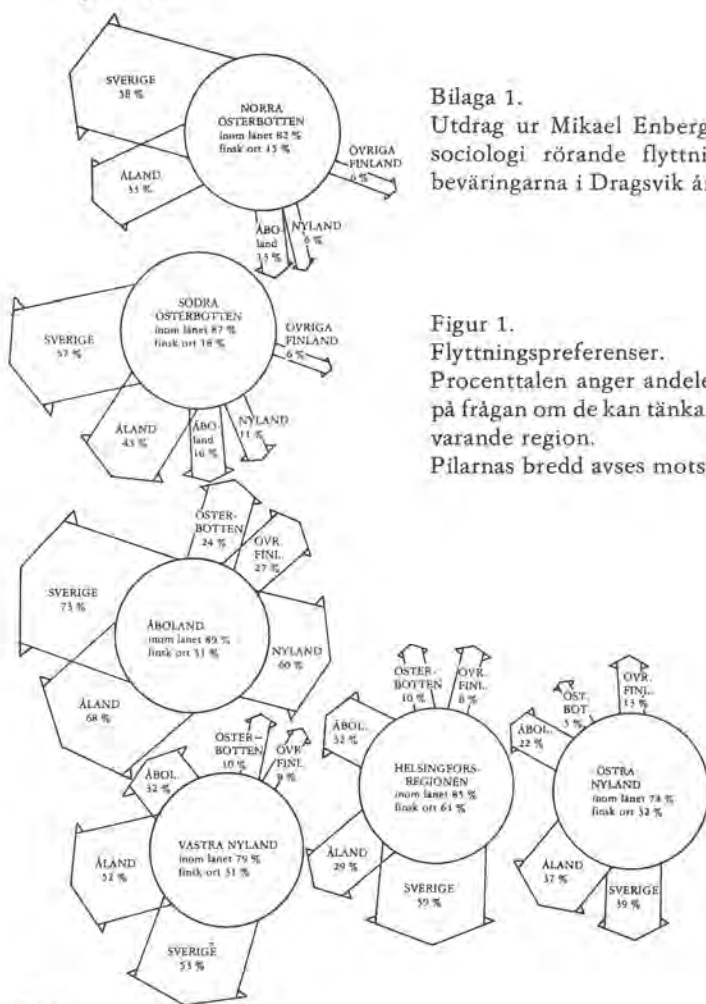
Sandlund, Tom, Ethnicity & Mobility. Description of a Project. MOB 1, Åbo 1980.

Sandlund, Tom, Till Amerika och till Sverige. Finsk Tidskrift 1, 1980. Åbo.

Sandlund, Tom, - Finnäs, Fjalar, Mobilitetsprojektets teoretiska utgångspunkter och databas.

Svenska Emigrationskommittens betänkande. Kommittebetänkande 1980/24. Helsingfors 1980.

Valkonen, Tapani - Alapuro, R - Alestalo, M - Jallinoja, R - Sandlund, T, Suomalaiset. Juva 1980.

Bilaga 1.

Utdrag ur Mikael Enbergs seminarieföreläsning i sociologi rörande flyttningspreferenser bland beväringarna i Dragsvik år 1979.

Figur 1.

Flyttningspreferenser.

Procentalen anger andelen som svarat jakande på frågan om de kan tänka sig att flytta till ifrågasvarande region.

Pilarnas bredd avses motsvara procenttalen.

.2 JOHTOPÄÄTÖKSET

.2.1 Työryhmäraportti

Työryhmä n:o 13

Pj. Kunnanjohtaja Håkan Nordman

Siht. Tutkimusjohtaja Tom Sandlund

Ruotsinkielisen väestön määrä on vähentynyt 1950-luvulta alkaen. Vähenneminen on kuitenkin pienentynyt 1970-luvulla, paitsi kaudella 1976-1978, jolloin voidaan havaita siirtolaisuushuippu. Väestömäärän lasku on pääasiassa johtunut syntyneiden vähemmyydestä. Maastamuutto- ja maahanmuuttovirtoihin nähden on ruotsinkielisten maan sisäinen muuttoliike eri läänien välillä merkityksetön. Ruotsinkielisten muuttoliike Ruotsin ja Suomen välillä muistuttaa tyypiltään sisäistä muuttoliikettä sisältäen kausimuuttoa ja pendelöivää muuttoa.

Erityisen merkittäviä nämä piirteet ovat suomenruotsalaiselle väestölle. Nämä kaksi syytä - alhainen maassamuutto ja Suomen ja Ruotsin välisen muuttoliikkeen piirteet, jotka muistuttavat maan sisäistä muuttoliikettä - aiheuttavat sen, ettei siirtolaisuutta voida jättää huomioonottamatta maassamuutosta puhuttaessa.

Alhaista maassamuuttoa siirtolaisuuden suuruuteen nähden voidaan valaista seuraavin luvuin: Ruotsinkielisistä, jotka vuonna 1950 olivat alle 19-vuotiaita, noin 30 000 oli ulkomailla vuonna 1970. Samasta ryhmästä korkeintaan 900 oli muuttanut Pohjanmaalta Uudellemaalle ja korkeintaan 200 Uudeltamaalta Pohjanmaalle. 600 henkilöä oli muuttanut Turunmaalta Uudellemaalle ja 250 päinvastoin. Uudenmaan nettomuuttovoitto oli noin 1 000 henkilöä, sitä vastoin Pohjanmaan tappio oli hiukan suurempi. Ahvenanmaa sai noin 400 henkilöä ja Turunmaa menetti noin 300. Lisäksi voidaan osoittaa, että mainitussa ikäryhmässä Ruotsiin muutto oli ollut suhteellisesti yhtä suurta sekä Uudeltamaalta että Pohjanmaalta vuoden 1970 loppuun mennessä. Vuosien 1950-1970 alhaisia maassamuuttolukuja sekä määrien että suuntautumisen suhteen tukevat tiedot vuodelta 1978.

Todettu alhainen maassamuutto on syynä siihen, ettei maan sisäinen kotikuntaan paluu ole ruotsinkielisillä mikään tärkeä kysymys, vaan paluumuutto Pohjoismaista, etenkin Ruotsista, on paljon tärkeämpi.

Kun muuttoliike ruotsinkielisillä on ensi sijassa siirtolaisuutta, niin luonnolliseksi tavoitteeksi on asetettava muuttoliikkeen minimointi. Siirtolaisuuden korvaaminen sisäisellä muutolla tuntuu varsin vaikealta. Muuttoliikettä niille alueille, joilla vallitsee suurempi työpaikkatarjonta, voidaan tukea ainoastaan, jos on aihetta olettaa, ettei tämä johda jatkomuuttoon ulkomaille. Tätä taustaa vasten on keskeistä sekä tukea toimivaa maaseutua että järjestää taajamien olot niin, että ne toisaalta pystyvät houkuttelemaan siirtolaisia takaisin ja toisaalta tarjoamaan reaalisin vaihtoehtoin sen maaseutuväestön siirtolaisuudelle, jonka syystä tai toisesta täytyy hakea toimeentulonsa kaupungista.

Työryhmä esittää seuraavia toimenpiteitä muuttoliikkeen hillitsemiseksi.

- työttömyyden vähentäminen.
- koulutuksen sopeuttaminen alueellisiin tarpeisiin.
- korkeakouluopetusta Pohjanmaalla (Vaasassa) tulee edistää, mutta sen suuntaaminen ja mitoittaminen ei saa johtaa siihen, että koulutetut joutuvat etsimään työpaikan ulkomailta.
- maaseudun ruotsinkielisen väestön kannalta on peruselinkeinojen - maatalouden ja kalastuksen - kehittäminen ja tukeminen tärkeää.
- perinteisen teollisuuden ylläpitäminen niillä paikkakunnilla, joissa teollisuus on muodostunut yhteiskunnan kehityksen ja väestön toimeentulon perusedellytykseksi.
- suunnittelun suurempaa joustavuutta. Tämä koskee esimerkiksi rakennuskaavoitusta, koulusuunnittelua sekä sairaanhoitoa ja vanhustenhoitoa.
- erilaisten palvelujen järjestäminen taajamissa ruotsinkielellä on tärkeä maastamuuttoa ehkäisevä tekijä. Tietty keskittäminen yhdistettynä hakevaan toimintaan on ehkä kehittämisen arvoinen palvelumalli.
- Ruotsinkielisten palvelujen ylläpitämisellä ei ole merkitystä ainoastaan Suomen ruotsinkieliselle väestölle, vaan myös Ruotsista palaaville ruotsin- ja suomenkielisille: On katsottava myönteiseksi, että maassa on tarjolla mahdollisuus Ruotsista palaavalle suomenkieliselle perheelle laittaa lapsensa, jolla on puutteellinen suomenkielen taito tai joka on kokonaan ruotsinkielinen siirtymävaiheeksi tai pidemmäksi ajaksi ruotsinkieliseen kouluun.
- saaristoalueiden olosuhteet on järjestettävä erityisillä saaristolaeilla.

.2.2 Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia

- Tavoitetietoisien politiikan, joka lähtee siitä, että ainoastaan sijoittuminen voimakkaisiin keskuksiin pystyy estämään muuttoliikkeen, tulee olla luonteenomaista toiminnan kaikilla tasoilla.

.2.3 Tiedontarve

- Suhteelliselta osuudeltaan vähenevän ruotsinkielisen väestönosa ja sen toimintaperiaatteet ja -mahdollisuudet?
- Turun saariston ruotsinkielisen väestön ikärakenteen aiheuttamat kehitys-ongelmat ja niiden perusteella tehtävät toimenpidearvioinnit (ruotsinkielisen kulttuurin jatkuvuuden turvaaminen).
- "Saaristoruotsin" kulttuuriperinteen tallentaminen.

15. MUUTTOLIIKE JA YMPÄRISTÖ

1.1 TERVEELLINEN ASUMISYMPÄRISTÖ

Prof. Tuomas Peltonen

Kun viime aikoina on aukaissut melkein pä minkä päivälehden tahansa, tulvehtii sieltä vastaan lemua ja katkua, jota aktiiviset ympäristönsuojelijamme näyttävät löytävän yhä enenevässä määrin yhä yllätyksellisemmistä paikoista rakasta Suomenniemeämme. Tuntuu siltä, että kohta ei tässä maassa enää ole yhtään saastumatonta kohtaa. Saa myös sellaisen kuvan, kuin ympäristönsuojelijat kuvittelisivat olevansa aivan uusia ja harvinaisia lintuja taivaankannen alla, jotka vasta tänä päivänä ovat herättelemässä koko kansaa asumisympäristön puolustamiseen.

Kuitenkin näin Turussa sopii palauttaa mieliin, että Turun Akatemian rehtori v. 1740 lukukauden avajaispuheessaan kiinnitti huomiota Turun kaupungin epäsiisteyteen, sen ilman saastumiseen ja ympäristön turmeltumiseen vaatien pikaisia toimia kaupungin raadilta tämän asuinympäristön saastumisen vastustamiseksi, sillä hän näki haisevien katuojien ja kompostien olevan sekä esteettisenä että terveydellisenä haittatekijänä sellaisille kulttuurikeskukselle kuin Turku. Hän näki, mitä vaaroja kaupungin kasvaminen toi muassaan silloisella teknisellä tasolla eletessä.

Asuinympäristön epäterveellisyyden lisääntymisenä onkin kirjallisuudessa nähtävissä yleensä kaupunkilaistuminen ja kaupunkien kasvaminen. Tämä sama ajatus oli esillä WHO:n Geneveen v. 1967 järjestämässä World Health Assembly'ssa, jonka teemana oli "Kaupunkilaistumisen tuomat kansanterveydelliset haasteet". Samasta aiheesta WHO järjesti vielä kaksi suurokongressia: toisen Tukholmassa v. 1972 ja toisen Vancouverissa v. 1976, jolloin nimenomaan suunnattiin huomio uusien asuinalueiden ja siirtokuntien ympäristön suunnitteluun terveydellisiä tekijöitä silmällä pitäen. WHO kokosi sitten näiden viime vuosikymmenen suurokokousten annin, joiden julistus jäi kovin heterogeeniseksi ja yllättävän laihaksi. Suurin osa puhujista oli vain toistanut jo aikaisemmin lausuttuja mielipiteitä ja itsestään selvyyksiä. Sen sijaan noiden asiakirjojen hälyttävä, maailmanlaajuinen sanoma oli, että viime vuosikymmenen päättyessä n. 1000 miljoonaa ihmistä oli vailla adekvaattia asumista.

Monen mielestä varmasti sanonta "terveellinen asuinympäristö" on yksinkertainen ja selkeä käsite. Kuitenkin, mitä syvemmälle asiaan paneutuu, sitä sekavampi se on. Hankaluuden tarkastelun lähtökohdalle tuottaa jo se, että on vaikea määrittellä, mitä on terveys.

Terveys-käsite näyttää vaihtelevan kulttuuripiiristä toiseen. Varsin harvoin edes me ammatti-ihmiset pysähdymme miettimään terveyden teoreettista määrittelemistä. Monissa kulttuuripiireissä sidotaan terveyden käsitteeseen

myös sosiaalinen hyvinvointi. Useat määritelmät ottavat lisäksi huomioon eettisen käyttäytymisen. Viime mainitusta esimerkkinä ovat terveyden edellytyksiksi lasketut hyvät ajatukset sekä riitojen ja aggressiivisten toimien ulkopuolella pysyttäytymisen. Parhaiten otsikkeessa mainittuun teemaan meidät johdattaa Navako-intiaanien terveystiete, jonka mukaan terveys on yksilön ja hänen ympäristönsä välillä vallitseva tila, joka käsittää yliluonnolliset voimat ja ympäröivän maailman sekä kanssaihmiset.

Suomi on WHO:n jäsenenä hyväksynyt mainitun terveysjärjestön terveyden määritelmän "täydellisen ruumiillisen, psyykkisen ja yhteiskunnallisen hyvinvoinnin tilaksi eikä ainoastaan sairauksien tai vammaisuuden puuttumiseksi". Kuitenkin on todettava, että tuo WHO:n paljon siteerattu terveysmääritelmä jättää korulauseen keskellä sanomatta mitään terveyden tarkoituksesta. Eikö terveyden tarkoituksena ole antaa omistajalleen mahdollisimman sisältörikas elämä, siirtää elämän perintö seuraavaan sukupolveen, antaa uudelle sukupolvelle turvattu elämänalku ja täyttää velvollisuutensa lähimmäistään kohtaan jokapäiväisessä elämässä.

Tätä taustaa vasten tarkasteltuna otsikkomme terveellisestä asuinympäristöstä onkin jotakin aivan muuta kuin vain ympäristönsuojelua. Terveellisen asuinympäristön osatekijöitä ovat turvallisuus, elannon saannin varmuus, kulkuyhteydet, maaperä ja siihen liittyen luonnonvoimat sekä viimeisenä ihmisen luontoon kohdistaman oman vaikutuksensa säteily takaisin ihmiseen.

Vaikka puhummekin tänään nimenomaan maassamuutosta, minun on tässä pääosin esimerkkeihin perustuvassa esityksessäni lainattava esimerkkitapauksia oman maamme rajojen ulkopuoleltakin.

Turvallisuus

Uusimmissa kansanterveystieteen oppikirjoissa on turvallisuus otettu terveellisen asuinympäristön ensimmäiseksi tekijäksi. Kun sovellamme tätä suomalaiseen elämänpiiriin, näemme, miten villipetoja vastaan karjan suojaksi ovat aikanaan muodostuneet suomalaisten talo- ja kyläyhteisöjen suljetut pihat.

Suojaksi ihmisiä vastaan, olkoonpa sitten olleet kyseessä rosvot tai sotilaalliset vihollisuudet, ovat ihmiset pyrkineet vuosisatojen kuluessa rakentamaan asumuksensa linnojen ja luostarien muurien suojaan käyden viljelemässä maitaan kaupungin ulkopuolella tai sitten rakentaneet asumuksensa luoksepääsemättömiin paikkoihin kuten Venetsian asukkaat tai inkat. Historia osoittaa, että vain siellä, missä on pystytty välttämään yhtä hyvin sisäisiä rauhattomuuksia kuin ulkopuolisiakin vihollisia, on ihmisarvoinen elämä kyennyt kukoistamaan. Ajatelkaamme vaikkapa viime kuukausien uutisia Italiasta, Ranskasta, Länsi-Saksasta, joissa monien poliitikkojen tai johtavien liikemiesten elämä näyttää todellakin muodostuneen kovin epäterveelliseksi. Ei ollut kovin terveellistä myöskään amerikkalaisdiplomaattien elämä Teheranin suurlähetystössä, jossa vuosi sitten he menettivät vapautensa epämääräiseksi ajaksi. Käteeni sattuneen varsin tuoreen kansanterveystieteen oppikirjan asuinpaikan turvallisuustekijänä mainitaan myös asianmukaisesti ra-

kennetut sekä toimintavalmiina ja -kelpoisina pidetyt väestönsuojat ihmisten terveyden turvaksi sekä yhteiskunnassa tapahtuvia katastrofeja vastaan kuin myös suojaksi sodan tuhojen varalta. Vuonna 1975 rekisteröitiin maassamme 3930 väkivaltaista kuolemantapausta. Vertailuna todettakoon, että keuhkotautiin kuoli vastaavasti 171.

Elannon saanti

Vanhan suomalaisen asutuksen paikan määrääjänä ovat olleet kaskimaiksi, sittemmin pelloiksi sopivat alueet. Vanhempina aikoina on myös asutuksen määrääjänä olleet hyvät riistamaat ja kalavedet.

Kehityksen kulun myötä or. myöhemmin muodostunut myös elinkeinoista kaupunkiasutusta muodostava tekijä. Kauppiaat ja käsityöläiset ovat mielellään kerääntyneet tiheään asuttuun kaupunkiin saadakseen paremmin tuotteitansa myydyiksi ja löytääkseen helpommin kosketusta toisiin asukkaisiin. Sittemmin tehtaiden ympärille on syntynyt kaupunkimaista asutusta tai toisaalta teollisuutta on muuttanut kaupunkiin aiheuttaen nopeaa kaupungin kasvua ja tuoden mukanaan kaupunkilaistumisen ongelmat.

Kaupunkilaistumisen lisäystä ovat myös olleet tukemassa korkeakoulujen ja muiden korkeampien oppilaitosten sijoittuminen asutuskeskuksiin. Entisaikaan elannon turvaamisena oli ensi sijaisesti ravinnon saanti. Nykypäivänä tämän otsikkeen alla kulkee kysymys työn saamisesta.

Tärkein ongelma tämän otsikon alla on kuitenkin riittävä vedensaanti.

Kulkuyhteydet

Jo ammoisista ajoista on ilmisasutus kulkeutunut vesien varsille. Tietysti osatekijänä tässä on veden muassaan tuoman ravinnon saanti, mutta kyllä meri on merkinnyt myös ihmisen liikkumisvapauden lisääntymistä. Tekniikan kehityksen myötä ovat sitten tulleet maantiet ja rautatiet. Vielä toisen maailmansodankin aikana oli maassamme lukuisia kyliä, joihin ei johtanut autotietä. Tänä päivänä maantiettömät kyläkunnat maassamme ovat sormilla laskettavissa. Näin ei kuitenkaan ole asianlaita kaikkialla, Viime päivinä on kuulunut voimakkain hätähuuto Abessinian ja Somalian alueelta, joissa yksi oleellisimpiä avunannon vaikeuksia on täydellinen tieverkoston puuttuminen.

Kulkuyhteydet ovat tehneet ihmisen liikkuvammaksi. Sen mukana myös lähinnä tarttuvien tautien siirtyminen maasta ja maanosasta toiseen on muodostunut viime vuosikymmenien terveydelliseksi riskiksi. Toisaalta taas kulku- ja tiedotusyhteyksien paraneminen on parantanut sekä lääketieteellistä ja terveyteen kohdistuvan tiedon leviämistä että sen alan palveluiden tuleamista yhä suurempien kansanjoukkojen tavoitettaviksi. Meidän maassammehan ovat terveyspalvelut ja sairaanhoito tässä suhteessa jo jokaisen saatavilla.

Maaperä ja muut luonnonvoimat

Oma maamme kohdalta luonnonvoimista tärkein on kylmä ilmastomme. Onhan maamme maailman pohjoisin valtio ja 60:nneen leveyspiirin pohjois-

puolella asuvasta väestöstä suomalaiset muodostavat suurimman ryhmän. Sää ja sään muutokset tuovat meikäläiseen yhteiskuntaan varsin oleellisia riskitekijöitä sekä onnettomuuksien että ilmaston aiheuttamien haitallisten terveys-tekijöiden muodossa. Saamme kuitenkin olla onnellisia, että meidän maamme kohdalla ei esiinny sellaisia satojen ja tuhansien ihmishenkien menetyksiä kuin mitä maanjäristykset, tulvat, tulivuorenpurkaukset tai hirmumyrskyt eri puolilla maailmaa saavat aikaan.

Sen sijaan maaperä sairautta tuottavana tekijänä on huomioon otettava seikka. Tämän vuosisadan puoliväliin asti oli maassamme esim. kilpirauhasen toiminnanvajausta varsin yleistä. Tämä on kuitenkin pystytty keittosuolan jodeerauksella korjaamaan. On monia hivenaineita, joista puhutaan paljon mutta tiedetään vähän. Esimerkki tällaisesta on seleeni. Erilainen fluoripitoisuus maassamme paikkakunnilla näkyy väestön hammastilanteesta.

Soiset asuinseudut esim. Italian pohjoisosissa tai Amazon-joen laajoilla ranta-alueilla ovat olleet omiaan levittämään malariaa, johon v. 1955 rekisteröitiin sairastuneen 250 miljoonaa ihmistä. Kymmenen vuoden kampanjan jälkeen WHO voi tyydytyksellä todeta 1960-luvun puolivälissä sairastuneiden määrän pudonneen 140 miljoonaan ja tänä päivänä puhutaan enää muutaman miljoonan ihmisen sairastumisesta.

On monia muitakin sairauksia, joiden tartuntalähteet löytyvät maaperästä, vesistä tai luonnon eläimistä.

Ihmisen omat aikaansaannokset

Kaupunkilaistuminen tänä päivänä kehitysmaissa tai viime vuosisadalla omassa maanosassamme lisäsi asumistiheyttä ja se toi muassaan raivoisat kulkutautiepidemiat, kuten tulirokon, tuberkuloosin, lepran, pilkkukuumeen ja kurkkumädän. Mutta näiden, pelkästään tiheään asumiseen perustuvien epidemioiden lisäksi tuli kuvaan ympäristön saastuminen. Ympäristön saastuminen oli alkuna kolera-, rutto-, lavantauti- ja punatautiepidemioille. Näiltä epidemioilta eivät ole suomalaisetkaan kaupungit olleet turvassa. Esimerkkinä on Savonlinnan kaupunki, jossa yksityisten omakotitalojen vedenotto tapahtui tontin toiselta laidalta ja viemäri laski tontin toiseen reunaan. Vastaavasti samaan kohtaan sattui sitten naapurin vedenottoputken pää. Tästä syystä Savonlinna säilyikin lavantaudin tartunta-ainevarastona, kunnes vesijohtolaitos ja viemäriointi saatiin kuntoon. Tunnetuin punatautiepidemia maassamme oli viime sodan aivan ratkaisuvaiheessa rintamalinjan molemmille puolille Kannaksella levinnyt punatauti.

Näiden tautien kohdalla on kuitenkin jo omassa maassamme, kuten monissa muissakin sivistysmaissa saavutettu tilanteen hallinta rakentamalla vesijohto- ja viemäriverkostot sekä huolehtimalla jätteiden käsittelystä. Kuitenkaan ne eivät koko maailma huomioon ottaen suinkaan vielä ole voitettuja tauteja, sillä esim. vielä tälläkin hetkellä käynnissä oleva puolitoista vuosikymmentä jo raivonnut koleraepidemia kävi aivan naapurissamme aiheuttaen tapauksia sekä Moskovassa että Tallinnassa.

Aivan uuden näköalan tässä suhteessa ovat tuoneet matkailun aiheuttamat

riskit. Yhä enemmän ihmiset matkustavat kehitysmaihin tutustumaan näiden maiden eksoottisiin olosuhteisiin ja tuovat sitten toisaalta näiden maiden eksoottisia sairauksia meille. Asuinympäristö on laajentunut. Turismimatkalunkin tarttuvat taudit ovat muilta osin kurissa, mutta vaarallinen on tilanne sukupuolitautien kohdalla.

Vaikkakin nämä edellä kerrotut, ihmisestä itsestään lähteneet saasteet aiheuttavat sadoille miljoonille ihmisille sairauksia ja miljoonille kuolemaa, ovat ne tämän hetken ihmisen ajattelutavassa ikäänkuin "puhtaita saasteita". Kuitenkin sairastumisluvut, puhumattakaan kuolleisuusluvuista, jotka ovat ihmisperäisistä lähteistä tulleiden sairauksien aiheuttamia, ovat monin verroin esim. kemiallisten saasteiden aiheuttamia sairauksia lukuisimmat ja tuhoisimmat.

Paljon kohua aiheuttaneet elohopealöydökset omassa maassamme ovat luonnon omien elohopeavarastojen aikaansaamia erittäin huomattavalta osalta. Sen sijaan Japanissa elohopea aiheutti tietyn alueen kalastajille sairauksia, kun teollisuudesta pääsi todella jättimääriä elohopeata mereen ja sitä kautta kaloihin.

Todellisia joukkosairastumisia ei meidän maassamme muistakaan ympäristön kemikaalisasteista ole ollut. Joku saattaa ajatella asbestikeuhkon ja syövän esiintymistä tietyillä kaivosalueilla. Tällöin on kuitenkin kyse ammattitaudista, jolloin asianomainen on saanut työssään asbestia. Ennen kaikkea on syytä muistaa, että tuossa television kuvaamassa kylässä ei yksikään tupakoimaton sairastunut keuhkosityöpään!

Paljon kohua aiheuttanut Äänekosken hiivapölykeskustelukin näyttää hiljalleen sammuvan, kun todisteita mainitun tehtaan päästöjen seuraamuksena syntyneistä sairauksista ei tutkimuksissa olekaan löydetty.

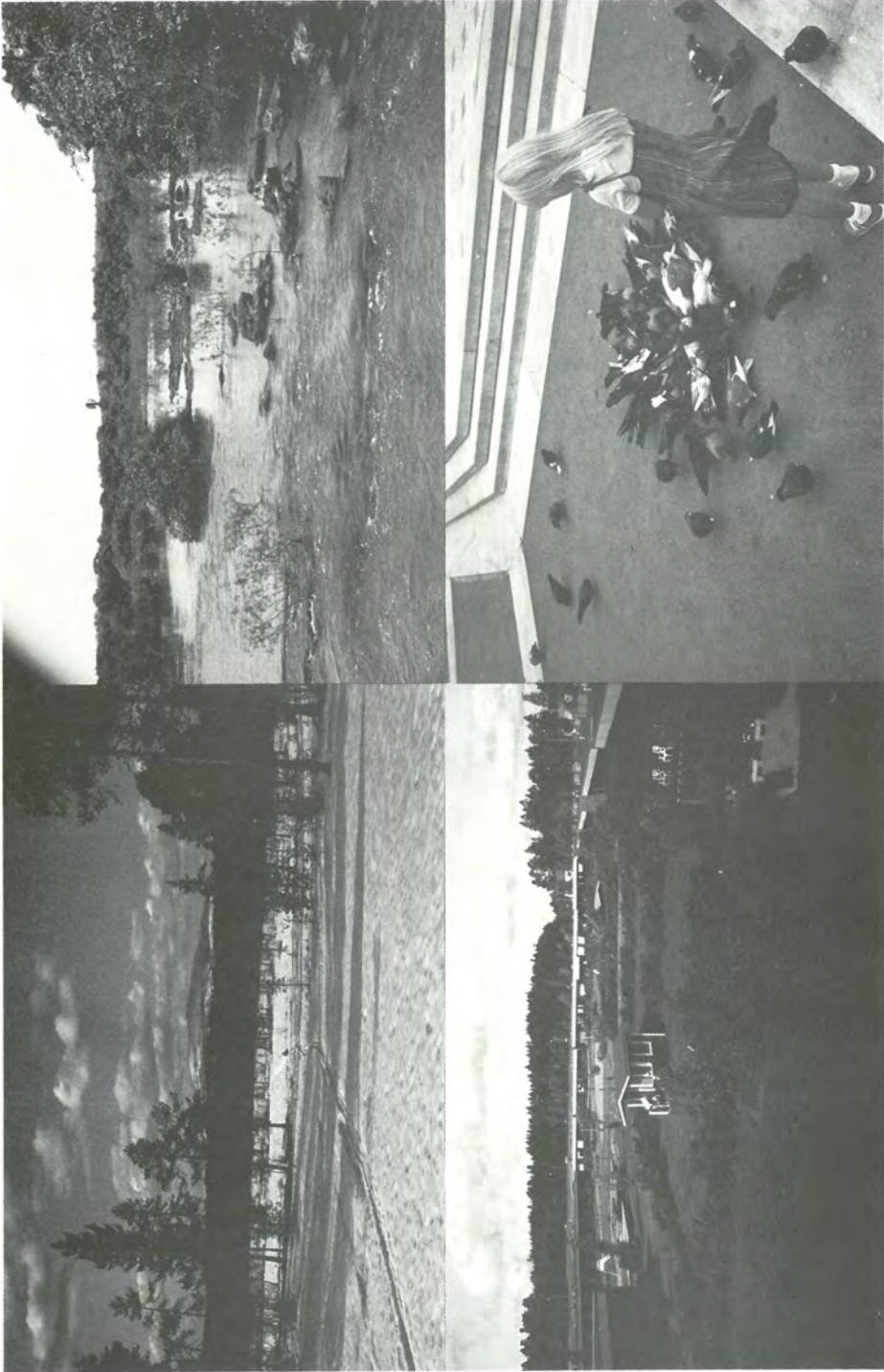
Asumisympäristön terveellisyyskysymyksenä ovat varsin paljon keskustelua viime vuosina ja kuukausinakin aiheuttaneet vesakontorjunta-aineet. Ne kuuluvat ihmisen suhteen erittäin vähän toksisiin aineisiin. Samoin ovat turvassa muutkin imettäväiset ja linnut. Minkäänlaisia metsän eläinten tai lintujen joukkokuolemia ei ole kuvattu. Ympäristönsuojelijathan osoittivat saman asian sillä, että heidän ei käynyt kuinkaan vaikka ehdoin tahdoin menivät myrkkypilven alle. Elleivät he olisi olleet tietoisia myrkytön vaarattomuudesta, tuskin he sentään olisivat lähteneet tällä tavoin itsemurhaa tekemään! Vesakkomyrkkujen syyttely syövän aiheuttajina ei kestä myöskään lääketieteellistä arvostelua. Lähinnä se olisi ammattitautikysymys, mutta, jos myrkytön levittäjä käyttää tupakkaa, on tupakointi niin monisatakertainen syöpäriskin aiheuttaja, että tilastollisesti ei aihetta edes voida tutkia, elleivät kaikki vesakkomyrkytyksiin osallistujat luovu tupakan käytöstä.

Sen sijaan todellisena vaarana näen Keski-Euroopan ja jo Etelä-Skandinaviaankin asti ulottuvan ilmakehän liian suuren rikkidioksidipitoisuuden. Kuitenkin tällä hetkellä maamme on tästäkin suhteellisen hyvin syrjässä. Toisaalta huonona puolena on maaperämme pieni kalkkipitoisuus ja sen kyky neutraloida ilman saasteina tulevia rikkidioksidimääriä.

Radioaktiivisuuden ympäriltä on lietsottu todellista säteilyhistoriaa. Yksi parhaita mielikuvituksen tuotteita oli pari viikkoa sitten ilmestyneessä Nyky-

Terveellinen asumisympäristö?

Terveellinen asumisympäristö?

postissa, jossa kerrottiin Olkiluodon ympäristön lasten sairastumisesta leukemiaan. Naapurissamme olevan Olkiluodon aiheuttama vaikutus n. sadan kilometrin säteellä voimalasta on 0,2 mRem/v suuruusluokkaa. Mitä tämä sitten tarkoittaa käytännössä. Luonnon oma säteily, joka on avaruussäteilyä ja maaperästä peräisin olevaa säteilyä, antaa ihmiselle n. 100-150 mRem/vuosi. Jos muutamme puisesta omakotitalosta kaupungin kivitaloon, lisääntyy säteilyannos viitisen kymmentä mRem/v. Luonnon ja maaperän radioaktiivisuus onkin oma ongelmansa, jos käytämme kivihiiltä tai turvetta polttoaineena. Moderni kivihiilivoimala päästää ilmaan n. 500 kertaa enemmän radioaktiivisuutta kuin ydinvoimala. Turvevoimalassa vastaavasti tuo luku on 300-kertainen. Kun lisäksi muistamme, että sekä kivihiili- että turvevoimalasta kuljetaan kaatopaikalle 20-50 kertaa enemmän säteileviä aineita kuin mitä ne päästävät käyttöaikana ilmaan. Nuo säteilijät jäävät meidän kaatopaikoillemme ja sitä kautta valvomattomina luontoon. Näiden esimerkkien jälkeen ei voidakaan muuta kuin todeta, että keskustelu 0,2-2 mRem:n säteilyannosten aiheuttamista terveysriskeistä onkin luettava akateemiseksi viihteeksi tai viisasteluksi.

Sen sijaan ihmisen itsensä aiheuttamista terveysriskeistä asumisympäristössä erilaiset liikenneväylät muodostavat erittäin vaarallisen tekijän. Tieliikennekuolemien määrä maassamme on 916. Kuitenkin huomattavasti tätä suurempi määrä jää elinikäisiksi invalideiksi. Mm. kaatumatautisten määrä lisääntyy liikenneonnettomuuksien kautta n. 500 tapausta vuodessa.

Kun näin on päässyt ajatustyönsä loppuun, huomaakin, miten sekva ja todellakin paljon tutkimustyötä vielä kaipaava on terveen asumisympäristön ongelma. Se on erilainen lapsille, erilainen työssä käyville, erilainen vanhuksille. Sydäninfarktiaan odottavalla vanhukselle on turvallisempi elää kaupungissa asuen lääkäriasemaa vastapäätä, mutta lapsiperheille on suositeltava maaseudun vapaan elämänpiirin etuja muistaen kuitenkin turvallisen koulutien välttämättömyyden.

.2 ELINTASO VAI YMPÄRISTÖN LAATU?

Prof. Erkki Asp

Maassamuuttoa on esiintynyt aina, mutta varsin vilkasta tämä oli Suomessa esim. 1950-luvulla ja etenkin koko 1960-luvun ajan. Syyt muuttoon ovat moninaisia; tärkeimpiä tavallisesti työpaikkojen puute, parempien paikkojen hankkiminen ja yleensä taloudelliset tekijät. Näiden lisäksi on mainittava palvelujen puuttuminen, huono viihtyvyys paikkakunnalla, vaihtelunhalu ja sellaiset elämäntilanteen muutokset kuin avioliitto, avioero, koulusta työelämään siirtyminen, leskeksi jääminen, ystävä- ja sukulaissiteiden vahvistuminen tai heikentyminen sekä vapaa-ajan viettomahdollisuuksien muutokset. Näinkin väljäksi laadittuun luetteloon eivät sisälly arvostukset tai arvostusten muutokset maassamuuttoa ohjaavina tekijöinä.

Vielä 1960-luvulla esiintyi voimakkaana keskushierarkia-ajattelu suomalaisessa aluepolitiikassa, mikä osaltaan yhdessä vallitsevan rajun elinkeinoraken-

teen muutoksen kanssa oli omiaan tyhjentämään syrjäalueita ja suuntaamaan arvostusta kohti keskuksia, etenkin kohti suuria keskuksia. Vähitellen tuosta ajattelusta päästiin eroon ja alettiin uskoa hajasijoituksen voimaan ja sen tasavahvaan vaikutukseen alueellisten erojen tasajana. Kuitenkin sellaisilla aluepoliittisilla toimenpiteillä kuin esim. Tornion terästehdas on kittiläläisen asukkaan kannalta ollut lähes sama kotikonnusta irtauttava vaikutus kuin työpaikan etsintä Helsingistä. Molemmat ovat kaukana Kittilästä.

Vaikka aluepoliittiset toimenpiteet eivät ole vieläkään onnistuneet kaikilta osin, silti ne kertovat tapahtuneesta arvojen ja arvostusten muutoksista. Yleisesti on alettu tunnustaa maamme jokaisen kolkkan merkitys ja on ruvettu tukemaan näissä asuvien elinmahdollisuuksia. Myötätunto ja kannustus ovat yhä selvemmin syrjässä asuvien puolella, mutta pelkästään niillä ei vielä elin- ehtoja kohenneta. Siksi muuttoa tapahtuu edelleenkin ja tulee tapahtumaan vastaisuudessaakin elinkeinorakenteessa odotettavissa olevien muutosten myötä.

Myös sellaiset hajasijoitustoimenpiteet kuin korkeakoulujen pystyttäminen vähintään maakuntakeskukseen ja korkeakouluopetuksen ulottaminen avoimen korkeakoulun periaatteella lähes jokaisen saataville ovat osaltaan edistäneet alueellista tasa-arvoa ja jossain määrin kohentaneet myös elämisen laatua. Teoreettisesti katsoen elämisen laatu rakentuu luonnonympäristöstä ja siihen liittyvistä tekijöistä, yhteiskunnallisista oloista sekä ihmisen omista fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista odotuksista. Erityisesti näistä odotuksista riippuu, millaiseksi kukin tajuaa oman tilansa ja millaisena kokee elämisen laatunsa.

Elämisen laatu on siis käsite, jolla halutaan tähdentää aineellisen hyvän ohella kaikkia muitakin hyvinvointiin kuuluvia seikkoja. Hyvinvoinnilla puolestaan tarkoitetaan tilaa, jossa ihmisillä on mahdollisuus tyydyttää keskeiset tarpeensa. Tarpeita tutkimalla päästään selville tavoitteista ja arvoista.

Toisin sanoen nykyään maassamuuttajan katsotaan etsivän enemmän elämisen laatua kuin pelkästään elintasoa. Näin on erityisesti vapaaehtoisen muuttajan kohdalla, joka pyrkii löytämään itselleen ja perheelleen hyvinvointia ja siihen liittyviä tuntomerkkejä. Tämä näkyy mm. hakeutumisenä pientaloon asumaan, mikä suurimpien kaupunkien osalta onnistuu vain jättämällä nämä. Asumiseen liittyvien arvostusten muutokset heijastuvat täten maassamuuton tilastoihin.

Kun kaupunkien muuttovoitto oli suurimmillaan 1960-luvun alkupuolella, on se jo saman vuosikymmenen lopulla alkanut nopeasti pienentyä ja 1970-luvun alussa pudonnut alemmas kuin 100 vuoteen. Kaupunkien muuttovoitto pieneni koko 1970-luvun ja vaihtui vielä saman vuosikymmenen aikana muuttotappioksi. Tämä ilmiö kertoo vain suhteellisen kehityksen muotoutumisen, sillä maassamuuttaneiden määrä on kasvanut aina 1970-luvun puoliväliin asti. Näin ollen kaupunkien muuttovoiton pieneneminen ei aiheudu maassamuuttaneiden määrän vähentymisestä vaan muuttoliikkeen luonteen muuttumisesta.

Kaupunkialueiden väestökasvun pysähtyminen ei ole mikään suhdanneilmiö, vaan se on luettavissa ennen kaikkea muuttuneiden arvostusten, uudenlaisten tavoitteiden ja odotusten tiliin. Tässä vaiheessa kaupungit eivät enää

olleet niitä toivepaikkoja, joita ihmiset etsivät ja joilta uskoivat löytävänsä kaipaamansa hyvinvoinnin. Itse asiassa kysymys on erittäin laajasta yhteiskunnallisesta ja sosiaalisesta muutosprosessista, jonka pintaheijasteina ovat muutoliike ja sitä ohjaavat arvot ja arvostukset.

1950- ja 1960-luvuilla vahvistunut yhteiskunnallinen murros elinkeino-, väestö- ja aluerakenteen muutoksineen pohjautuu paljolti teknologian kehitykseen ja muihin vastaaviin muutosvoimiin. Niinpä esim. maatalouden yleinen teknistyminen, koneistuminen ja tieteistyminen sysäsivät osaltaan maatalouden palveluksessa työskennelleet liikkeelle hakeutumaan muiden alojen, lähinnä teollisuuden ja palvelusten tehtäviin. Näin maaseutu toimi luovuttajana ja kaupungit vastaanottavana osapuolena vielä 1970-alkupuolelle asti.

Maatalouden piirissä ilmennyt kehitys ei heijastellut 1960-luvun lopulla pelkästään vain yleismaailmallista teknillis-tieteellistä kehitystä maassamme, vaan siihen kytkeytyi myös arvojen muutosta ja koko suomalaisen kulttuurin uudelleenarviointia. Yhtenä tällaisena uudelleenarviointina mutta samalla oireena maaseutuamme puistattelevista muutosvoimista voidaan pitää 1960-luvun lopulla tapahtunutta peltojen paketointia.

Vaikka sanottu paketointi oli taloudellisen tilanteen sanelema, kuten päättäjät antoivat aikanaan kansan ymmärtää, silti se kuvasti myös muuttuneita arvoja, työvoiman tarvetta ja epävarmuutta maatalon tulevastakin kohtalosta. Raivaajahengen vallitessa kaikkalainen työ on ollut arvokasta ja arvostettua, on suorastaan kilpailtu työn ja uutteruuden merkeissä. Työ näytti nyt menettäneen tällaisen arvonsa, kukaan ei kilpaillut enää fyysisin saavutuksin, vaan tehtävät annettiin koneille. Milloin koneita ei pystytty hankkimaan, luovuttiin yrittämästä ja hylättiin vaivalla perattu maa. Ja kenen hyväksi maamies vähennein voimin olisi raatanut, kun lapset useissa tapauksissa olivat jättäneet kotikonnun ja siirtyneet kaupunkiin joko teollisuuden tai palvelualan ammatteihin.

Tällainen siirtyminen oli luonnollista ja yhteiskunnan kokonaisuuden kannalta välttämätöntä, mutta yksilöllisten seikkojen kohdalla usein sangen ongelmallista.

Koneistumisen ja yleensä tieteellis-teknillisen kehityksen ansiosta maaseutu ei tarvinnut enää kaikkea väkeään. Tästä ovat osoituksena maatalouden valtavaa kehitystä esittelevät luvut. Kun maataloudessa työskentelevä pystyi 1930-luvun lopulla elättämään työllään kolme henkilöä, niin vuonna 1960 hän pystyi elättämään viisi ja vuonna 1965 jo seitsemän. Tämän jälkeen luku kohosi vuosittain suunnilleen yhdellä ja vuonna 1970 se nousi noin kymmeneen.

Maatalouden teknistyvä ja uudenaikaistuva kehitys näytti tyhjentävän maaseudun liikaakin, niinpä tällaisesta ilmiöstä lausuttiin pian julki huolestuminen. Nyt alettiin taas nähdä maaseudun ja maatalouden arvo, mikä edisti koko harjoitetun yhteiskunta- ja aluepolitiikan uudelleenarviointia. Jopa joissakin asioissa on menty kenties liian pitkällekin, sillä tuskin kaikki kaavaillut hajasijoitukset ja voimavarojen sirottelut ovat kokonaisuuden kannalta olleet mielekkäitä toimenpiteitä, joskin ne ovat ehkä asenne- ja arvostusmielessä täyttäneet tehtävänsä.

Demokratian ja tasa-arvon tavoitteet ovat 1970-luvulla olleet varsin näkyviä,

kenties jopa keskeisiä muutosarvoja, siksi myös alueellinen tasa-arvo on ohjannut ja samalla myös vaikuttanut, millaisia muotoja muuttoliike maasamme on saanut. Taloudelliseen tasa-arvoon pyrkiminen on puolestaan edesauttanut kaikkien elintason kohoamista ja samalla mahdollistanut elämänlaadun kohentamisen. Siksi muuttoa on voitu suunnata hyvinvointihakuisesti, jolloin mm. ympäristöntekijöillä on ollut suuri vaikutus uutta asuin- ja kotipaikkaa valittaessa.

Suomalaista yhteiskuntaa on leimannut pitkään teollistuneen maailman kasvuajattelu. Tehokkuuden ja kasvun tavoittelu on ohjannut paitsi yhteiskuntaa ja sen ratkaisuja myös työyhteisöjä sekä sen yksityisiä jäseniä. Kasvukehitykseen ja -ajatteluun liittyy kova teknologia ja sen suosiminen. Viime vuosina on ollut havaittavissa myös toisenlaisia pyrkimyksiä ja suuntauksia, on ilmennyt kasvuajattelusta luopumista ja kovan teknologian hylkäämistä ja on alettu puhua arvoista, oppimisesta, hyvinvoinnista, elämänlaadusta ja pehmeästä teknologiasta.

Maassamuuttoon tällainen uusi suuntaus heijastuu maaseudun, ympäristön, luonnon, yhteisyyden, itsensä toteuttamisen ja yleensä onnen etsintänä. Sekä elämisenlaatu että onnellisuus eri komponentteineen ovat yhä näkyvämmiin astuneet pelkän elintasotavoittelun rinnalle tai sijalle. Näin on oletettavasti käynyt erityisesti ylempien yhteiskuntaluokkien keskuudessa, mutta näyttöä tähän suuntaan on myös alemmissa yhteiskuntaluokissa.

Kasvukehityksen trendiajattelun vähittäinen vaihtuminen elämänlaadun korostumiseen perustuu luonnollisesti elintason kohoamiseen. Suomalaiset ovat saavuttaneet elintason, joka mahdollistaa myös muiden kuin pelkkien taloudellisten arvojen huomioonottamisen toiminnoissa ja elämän valinnoissa. Silti suomalainen yhteiskunta ei ole vielä yltänyt tässä suhteessa varakkaampien maiden tasolle, vaan meillä otetaan vasta ensiaskeleita nykymuotoisen elämänlaadun etsinnässä ja sen toteuttamisessa esim. yhteiskunnan rakenteessa ja toiminnassa.

Mm. asumistasovertailussa Suomi jää jälkeen muista Pohjoismaista. Sama jälkeenjääneisyys ilmenee monissa muissa elämänlaadun tai onnellisuuden osatekijöissä. Näin ollen tällaisilla seikoilla eli elämänlaadun indikaattoreilla ei ole ollut Suomessa toistaiseksi sitä ohjaavaa vaikutusta, mikä sillä on ollut havaittavissa kehittyneemmissä maissa.

Suomen siirtyminen teollisesta kehitysvaiheesta jälkiteolliseksi, palvelujen ja tiedon yhteiskunnaksi on merkinnyt ja edelleen merkitsee toimihenkilöistymistä, keskiluokkaistumista ja vastaavien arvojen yleistymistä. Esim. asumistasoon kohdistuvat vaatimukset ja odotukset ovat tästä syystä kohonneet ja on oletettavissa, että vastaisuudessa yhä enemmän tullaan kiinnittämään huomiota elinympäristöön ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin. Tällainen uusi arvosuuntaus lienee osittain jo vaikuttanut kaupunkiemme väestökehitykseen ja tulee edelleenkin säätelemään sitä.

Pehmeää teknologiaa myötäilevä terve ekologia, kyläyhteisö, paikallinen kulttuuri, tyydytystä tuottava työ, työn ja vapaa-ajan yhteys, ystävyysuhteet ja monet vastaavat elämänlaatua korostavat tunnusmerkit ovat saaneet yhä enemmän sijaa suomalaisessa elämänasenteessa, mikä osaltaan ohjaa muuttoliikettä näiden arvojen suuntaan.

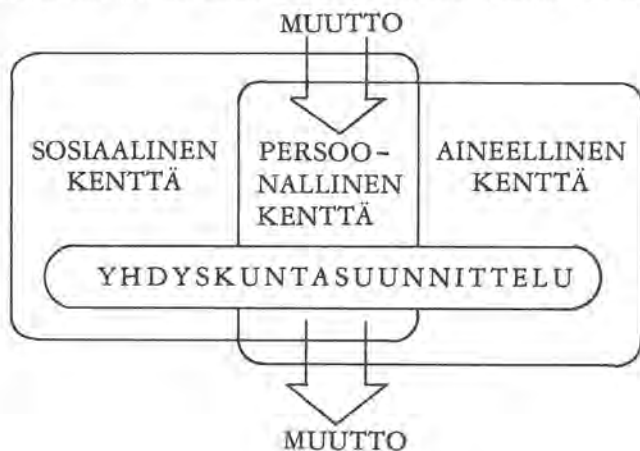
Edelleen on muistettava, että tällaiset arvot ovat nykyään ihmisen itsensä ohjaitavissa ja tavoitettavissa aikaisempaa paremmin. Ihmisestä on nimittäin kehittynyt olojaan muovaava subjekti aikaisemmin objektina olemisen sijasta. Tällaisella ihmisellä on esim. kylätoimikunnassa, yhdyskuntatyössä, kotiseututyössä ja muissa vastaavissa omia elinehtoja kohentavissa toimissa entistä paremmat mahdollisuudet itse vaikuttaa paikallisyhteisöön tarvitsematta lähteä uusiin oloihin. Muuttoliike saattaa tästä syystä jopa hieman laantuakin tulevaisuudessa, mikäli työllisyyskysymykset ja muut peruselinehdot kyetään hoitamaan kuntoon.

3 YMPÄRISTÖN VAIKUTUS IHMISEN VIIHTYVYYTEEN JA VALINTOIHIIN

3.1 Aineellinen ympäristö

Prof. Jere Maula

Niinkuin muuttamista paikkakunnalta toiselle tai muuttoa paikkakunnalla ei voi tarkastella yhtenä kertakaikkisena toimenpiteenä, ei myöskään voida ajatella, että ympäristön vaikutus ihmisen viihtyvyyteen ja valintoihin olisi yksiselitteinen ja suoraviivainen syy-seurausjärjestelmä. Aineellisen ympäristön merkitystä muuttajan valintoihin ei voi kuvata yksinkertaisesti, vaikka usein näin tunnutaan uskottavan. Yhdyskuntasuunnittelulla ei ole hallussaan viisasten kiveä, jonka avulla muuton vaikutuksia voitaisiin pehmentää tai peräti kiihdyttää tai hillitä. Yhdyskuntasuunnittelu on kuitenkin, niinkuin kaikki yhteiskuntapoliittinen suunnittelu, omalta osaltaan vaikuttamassa muuttajan tai muuttoa harkitsevan elämäntilanteeseen, ja voi hyvin kuvitella, että joskus juuri yhdyskuntasuunnittelulla aikaansaatu aineellisen ympäristön ominaisuus on se viimeinen pisara, joka laukaisee muuttoprosessin tai mahdollistaa integroitumisen uuteen ympäristöön. Käyttäen hyväksi "Maassamuuttajan muotokuva" nimisen tutkimussuunnitelman esittämää yksilön muuttoprosessin tavoitemallia, voisi edellä esitettyä havainnollistaa seuraavasti:

Yhdyskuntasuunnittelu koskettaa aina tavalla tai toisella muuttajan sosiaalista, aineellista tai persoonallista elämäntilannetta, mutta kosketus on vaikeasti ennustettavissa, eikä muuttajan kannalta edullisen ympäristön suunnitteluohjetta ole helppo lausua.

Ensimmäisenä ongelmana yhdyskuntasuunnittelun roolia selvitettäessä on suhtautuminen muuttajaan: onko palveltavaksi valittava tavoitemuuttaja vai pakkomuuttaja? Muuttoliiketilastot tehdään yleensä perheenpään mukaan. Jos tältä pohjalta tarkastellaan muuton vapaaehtoisuutta, saadaan oheinen tulos:

PERHEEN PÄÄ	TAVOITEMUUTTO	PAKKOMUUTTO
PERHEEN JÄSENET	PAKKOMUUTTO	PAKKOMUUTTO

Yleisin muuttaja on pakkomuuttaja. Silloinkin, kun perheenpää muuttaa edeten urallaan ja unelmiaan saavuttaen ovat muuttajan perheenjäsenet yleensä pakkomuuttajia. Näitä ovat yleensä vähemmän ansaitseva puoliso ja lapset. Ja jos perheen pääkin on pakkomuuttaja, perheenjäsenien pakkomuutto on vielä raskaampi. Ensimmäinen johtopäätös on siten seuraava: yhdyskuntasuunnittelussa ei riitä, että muuttajan muotokuva muodostetaan perheenpään mukaan, koska joka tapauksessa muuttajaa yleensä seuraa pakkomuuttajia, puoliso ja lapsia, joilta saattaa kokonaan puuttua muuttoon tarvittava motivaatio. Näiden muuttajien elämäntilanteessa saattaa pienikin ympäristövirhe muodostua sietämättömäksi taakaksi. Näitä ympäristövirheitä tehdään suunnittelussa sitä todennäköisemmin mitä enemmän suunnitellaan perheenpään mukaan.

Perheenpään mukaiseksi ajautuu yhdyskuntasuunnittelu helpotti tilastointitavasta johtuen, kun muuttajien asemaa kuvataan perheenpään ammatin, tulotason, koulutuksen tms. mukaan. Tämä virheellinen muuttajan muotokuva vääristyy vielä enemmän, jos suunnitellaan vain nettomuuttotietojen avulla. Onhan tavallista, että kunnat ilmoittavat muutosta vain nettoluvut ja seuraavat niiden kehitystä. Kun kunnan nettomuutto on -500 tai +500 ei yhdyskuntasuunnittelija pysty antamaan mitään ohjetta siihen, miten noiden lukujen muuttamista voitaisiin edistää tai hillitä. Ei sittenkään, vaikka ilmaistaisiin mitä tulo- tai ammattiryhmää ne ehkä edustavat. Mutta jos tilastoinnissa korostettaisiin sitä, että tuollaisessa -500:n nettomuutossa olikin osallisena runsaat 30 000 henkeä, näköalat olisivat toiset. Äsken itsensä neuvottomaksi tuntenut yhdyskuntasuunnittelija huomaisi, että hänen ratkaisujaan saattaa kiittää tai kirotta keskisuuren kaupungin verran muuttajia, lastatessaan huonekaluja autoon tai yrittäessään integroitua uuteen lähiympäristöön. Kuvaan kuuluu vielä se, että äskettäin muuttanut havainnoi juuri aineellista ympäristöään tarkasti. Sosiaalinen ympäristöhän avautuu muuttajalle hitaammin.

Muuttajan muotokuva

Edellä esitettyjen pohdintojen perusteella näyttäisi yhdyskuntasuunnittelijan työpöydälle syntyvä muuttajan muotokuva tällaiselta:

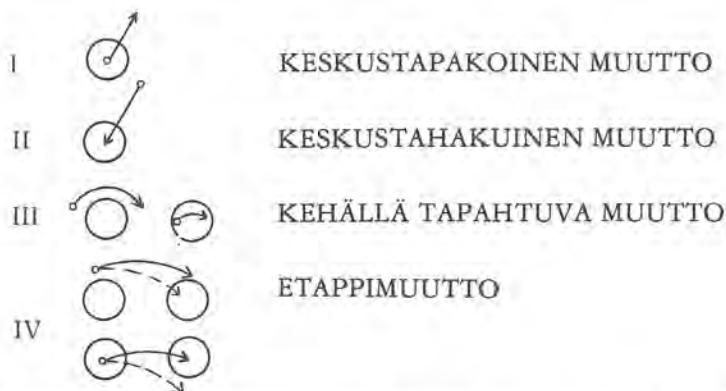
Muuttaja on tavallisesti aktiivisessa työiässä elävää tavoitemuuttajaa seuraava lapsi tai aviopuoliso, jonka motivaatio muuttoon on heikompi kuin perheen pään. Muuttavassa ruokakunnassa on sekä tavoite- että pakkomuuttajia, jotka tarkastelevat lähiympäristöään aivan eri näkökulmista.

Täydelliset pakkomuuttajaruokakunnat ja täydelliset tavoitemuuttajaruokakunnat ovat harvinaisempia. Edellisistä on huomattava osa nuoria lapsiperheitä, jälkimmäisistä suurin osa on vanhoja aikuisia, jotka muuttavat vanhuuden asuntoon.

Edellä esitettyä muuttajan muotokuvaa eivät muuton tutkijat ehkä hyväksy, mutta aineellisen ympäristön suunnittelun kannalta sellainen tarvitaan. Elinympäristöä ei voi suunnitella tilastolliselle keskiarvolle tai kvartiilille, on määriteltävä konkreettinen käyttäjä, johon ympäristö suhteutetaan. Olen-naista esitetystä muotokuvasta onkin se, että se nostaa suunnittelijan tietoisuuteen ne ympäristön käyttäjät, joita tilastot eivät yleensä paljasta.

Muuttotyypit

Aivan kuten tarvitaan muuttajan muotokuva, on myös muodostettava kuva muuttoprosessista. Yhdyskuntasuunnittelijan kannalta ei niinkään tarvita tietoa siitä, miten muuttopäätös kypsyy kuin siitä, minkälaisiin ympäristöihin muutto suuntautuu ja minkälaisista ympäristöistä muutto alkaa. Tilastotietojen perusteella näyttäisi siltä, että näin ajatellen voidaan erottaa neljä tyypillisesti erilaista muuttotapahtumaa:

Uuden asuinympäristön arvioinnissa erottuu tavallisesti kolme vaihetta. Välittömästi muuton tapahduttua varjostavat asunnon ominaisuudet muita ympäristöhavaintoja. Ensivaikutelma muuton onnistumisesta rakentuu siten asunnon varaan. Parissa vuodessa hioutuvat uudisasukkaiden reitit kauppoihin, kouluihin, työhön ja vapaa-ajan viettoon uuden lähiympäristön mukaisiksi ja asunnon merkitys viihtyvyykokemuksissa alkaa himmentyä. Hitaimmin,

ehkä 6-7 vuoden aikana luodaan uudet sosiaaliset kontaktit uudessa ympäristössä. Tämä vaihe ratkaisee lopullisesti viihtymisen alueella. On pitkälti suunnittelijasta riippuvaa, muodostuuko tästä tapahtumasarjasta ketju petty-myksii vaiko myönteisiä elämäntilanteen muutoksia.

Muuttajien ympäristöongelmat

Kun edellä luonnehditut muuttotyypit ja muuttajan muutokuva yhdistetään, syntyy yhdyskuntasuunnittelijalle selviä haasteita:

Keskustapakoisia muuttajia ovat yleensä nuoret lapsiperheet, jotka siirtyvät ensimmäiseen perheasuntoon. Tähän ryhmään kuuluvat myös ns. saneeraus- evakot, jotka joutuvat lähtemään saneerattavista kaupunginosista. Yhteistä näille kaikille on suhteellisen heikko ammatillinen ja taloudellinen asema ja siten voimakas riippuvuus ympäristön tarjonnasta. Perheenpää on usein tavoitemuuttaja -tavoitteena asumistason kohentaminen, mutta pakkomuuton piirteitäkin esiintyy sikäli, että valinnanvaraa uuden asuinpaikan tai asunnon laadun suhteen on vähän ja vanha asumistilanne on käymässä sietämättömäksi. Ruokakunnan varsinaiset pakkomuuttajat, lapset ja vähemmän ansaitseva puoliso ovat erityisen alttiita uuden asuinympäristön häiriöille. Jos vertailu aikaisempaan lähiympäristöön tuottaa negatiivisen tuloksen, saattavat viihtymättömyyskokemukset häiritä vakavasti myös sosiaalista integroitumista uuteen ympäristöön.

Ilmiselvä haaste yhdyskuntasuunnittelijalle on huolehtiminen siitä, etteivät keskustasta laidoille muuttavien koulu- ja kauppamatkat muodostuu hankaliksi ja pitkiksi, että lähiympäristössä on ylipäättään tarjolla riittävästi vaihtoehtoisia palveluja ja, että ympäristö toimii hyvin alusta alkaen. Keskeneräinen katu tai vasta vuosien päästä rakennettava puisto saattavat pilata koko muuton ratkaisevien parin ensimmäisen vuoden aikana.

Keskustahakuinen muutto on yhdyskuntasuunnittelun kannalta lähes vastakkainen luonteeltaan. Keskustoihin muuttavat ovat yleensä hyvin toimeentulevia lapsettomia tai vanhoja pariskuntia ja työikäisiä yksinäisiä. Muutto on vapaaehtoinen ja perustuu suhteellisen suureen valinnan mahdollisuuteen. Kunnat joutuvat helposti kiusaukseen kaavoittaa keskustan asuntoalueet juuri näitä muuttajia ajatellen luksusalueiksi. Tavoitteena on tietenkin keskustasumisen edistäminen, mutta tosiasiallisena tuloksena asumisen eriarvoisuuden korostuminen. Kun keskustan vanhoista asunnoista muuttaa lapsiperheitä laidoille ja laidoilta vanhoja perheitä keskustaan ei tuloksena välttämättä ole keskusta-asumisen säilyminen. Pahimmassa tapauksessa palataan jyrkkään sosiaaliluokkien erotteluun ja keskustan korkea palveluvarustus varataan muutenkin etuoikeutetuille väestöryhmille. Yhdyskuntasuunnittelun haasteeksi muodostuu siitä huolehtiminen, että keskustaan jää myös halvempia asuntoja. Tämä tarkoittaa keskustassa vielä olevan asuntokannan saneerausta niin, että alkuperäisasukkaat voivat jäädä tutuille asuinsijoilleen.

Kehällä tapahtuva muutto merkitsee yleensä muuttajan elinolosuhteista johtuvaa tavoitemuuttoa. Pienestä ensiasunnosta siirrytään suurempaan, perheen kasvaessa vaihdetaan sopivampaan tai toteutetaan jokin olennainen

ympäristöön liittyvä odotus. Pakkomuuttajat ovat tässä ryhmässä usein aikaisemmasta asunnosta irtisanottuja. Kehämuuttajien tyypillisimpiä ongelmia ovat liikenneongelmat. Työmatkat, koulumatkat ja yhteydet keskustaan saattavat muuttua olennaisesti, koska kehäyhteydet ovat tyypillisesti heikompia kuin säteettäisyhteydet keskustaan. Erityisen kipeäksi saattavat kehämuuton seuraukset muodostua perheenpäästä pakkomuuttajana seuraaville koululaisille, joiden mahdollisuudet pitää yhteyttä aikaisempaan toveripiiriin huonontuvat. Yhdyskuntasuunnittelijalle kehämuutto asettaa haasteeksi sellaisen suunnittelupolitiikan, joka tekee mahdolliseksi kehämuuton aikaisemman elinympäristön puitteissa. Elämänkaaren eri vaiheissa tarpeelliset muutot olisi voitava toteuttaa siten, ettei jo luotuja sosiaalisia suhteita ja lähiympäristökontakteja tarvitse katkaista.

Etappimuuttajat, jotka lähtevät haja-asutusalueelta työn perään ja päätyvät muutaman muuton jälkeen teollisuuskeskuksiin tai pääkaupunkiseudulle, ovat ehkä ongelmallisín muuttajaryhmistä. Elinympäristön muutos lähtöalueelta tuloalueelle on yleensä niin perusteellinen, ettei suunnittelussa voi edellyttää minkäänlaista elämäntilanteen jatkuvuutta. Muuttajan fyysinen, sosiaalinen ja persoonallinenkin kenttä mullistuvat täydellisesti.

Yhdyskuntasuunnittelijan kannalta tämä merkitsee sitä, että tuloalueen aineellisilla ominaisuuksilla olisi korvattava koko aikaisempi ympäristö siksi, kunnes uudet sosiaaliset suhteet ovat ehtineet muodostua. Haaste on pettävä, sillä etappimuuttajat ovat yleensä pakkomuuttajia, jotka eivät voi esittää kovin täsmällisiä vaatimuksia tuloalueen ominaisuuksille. Ala-arvoinenkin uusi ympäristö saatetaan kokea aluksi myönteisenä, jos perusongelma, työpaikka on löytynyt. Tämä persoonallisen kentän parannus saattaa varjostaa kokonaan perheenpäästä seuranneiden pakkomuuttajien ongelmat. Yhdyskuntasuunnittelijan epätoivoiseksi tehtäväksi jää yritys lieventää pakkomuuton vaikutuksia lapsiin ja puolisoon tarjoamalla pihapiirissä ja lähiympäristössä toimintamahdollisuuksia. Uusien lähiöitten kiipeilytelineet ja keinut ovat toistaiseksi näkyvin yritys vastata tähän haasteeseen.

Tiivistelmä

Ympäristön vaikutus ihmisen viihtyvyyteen ja valintoihin on monimutkainen ja useampitasoinen. Kun pohditaan sitä, voiko ympäristön suunnittelulla vaikuttaa myönteisesti muuttoliikkeessä mukana olevien elämäntilanteisiin, on ensimmäiseksi muistettava, ettei aineellinen ympäristö yksin vaikuta muuton onnistumiseen, luultavasti tärkeämpi merkitys on muuttajan sosiaalisessa ympäristössä ja persoonallisessa elämäkentässä tapahtuvilla muutoksilla. Aineellisen ympäristön ominaisuudet saattavat kuitenkin suotuisassa tapauksessa tukea ja edistää muuton onnistumista ja kielteisessä tapauksessa muodostua ratkaisevaksi tekijäksi, joka estää sopeutumisen muuttuneisiin olosuhteisiin.

Yhdyskuntasuunnittelussa on pidettävä mielessä muuttajan muotokuva, joka poikkeaa olennaisesti muuttotilastoista. Kun muuttotilastot yleensä tehdään muuttavan ruokakunnan päämiehen mukaan, olisi yhdyskuntasuun-

nittelijan muistettava että päämiestä seuraa aina muita muuttajia, jotka ovat pakkomuuttajia riippumatta siitä, onko perheenpään muutto pakollinen vai vapaaehtoinen. Nämä pakkomuuttajat ovat myös enemmän riippuvaisia uuden lähiympäristön aineellisista ominaisuuksista kuin päämiesmuuttaja.

Tyypillisiä muuttotapahtumia on neljä: muutto keskustasta laidalle, muutto laidalta keskustaan, kehämuutto samalla vyöhykkeellä ja etappimuutto, joka yleensä alkaa haja-asutusalueelta ja päättyy asutuskeskukseen. Kussakin tyypillisessä muuttotapahtumassa alistetaan perheenpäästä seuraavat pakkomuuttajat erilaisiin sopeutumisongelmiin. Keskustasta laidolle muuttavat joutuvat aluksi kärsimään epätäydellisestä lähiympäristöstä, ehkä monia vuosia. Keskustaan muuttavien ongelmana on keskusta-asuntojen korkea hinta- ja vuokrataso, joka sulkee suuren joukon muuttohalukkaita pois asuntomarkkinoilta ja aiheuttaa keskusta-asutuksen yksipuolistumista.

Kehämuuttajien tyypillisiä ongelmia ovat sosiaalisuhteiden katkeaminen ja liikkumisvaikeudet, etenkin kouluikäisten mahdollisuudet pitää koossa sosiaalista kenttäänsä ovat huonot. Etappimuuttajien ongelmana on samanaikainen sosiaalisen, fyysisen ja persoonallisen kentän perusteellinen muutos, joka nimenomaan perheenpäästä seuraavien pakkomuuttajien kannalta voi olla kohtalokas viihtymättömyyttä aiheuttava tekijä.

Yhdyskuntasuunnittelussa on vaikea määritellä konkreettisesti sellaisia ympäristö-ominaisuuksia, jotka lieventäisivät muutosta kärsivien ongelmia. Yleispäteväksi ohjeksi voidaan kuitenkin antaa neuvo, että suunnittelemalla lähiympäristöä nimenomaan muuttoon osallistuvien pakkomuuttajien kannalta edulliseksi edistetään parhaiten muuton onnistumista kokonaisuudessaan. Tällöin on suunnittelussa erotettavissa kolme tasoa: ensivaikutelma muuton onnistumisesta syntyy uuden asunnon ominaisuuksien perusteella. Asunnon on siis oltava erityisen edullinen pakkomuuttajille. Asuntoon asettumista seuraa pari vuotta kestävä sopeutuminen lähiympäristöön, kouluteiden, kauppojen ja palveluiden löytäminen ja oppiminen. Suotuisa asunto saattaa hetkeksi estää huomaamasta lähiympäristön puutteita, mutta vähitellen ne nousevat hallitseviksi ja saattavat kokonaan estää suotuisan sosiaalisen kentän muodostumisen. Lopullinen juurtuminen uudelle alueelle saattaa kestää 6-7 vuotta. Sen ajan on lähiympäristön fyysisillä ominaisuuksilla ratkaiseva merkitys muuton onnistumiselle.

Yhdyskuntasuunnittelussa ei muuttoa edistäviä ratkaisuja voi määritellä luettelemalla leikkivälineitä tai pihavarustuksia, jotka ovat edullisia. Olennaista ei niinkään ole se, kuinka runsaasti lähiympäristö on varustettu kuin se, että välttämättömien asioiden on sujuttava häiriöttä. Yksikin väärin sijoitettu bussipysäkki sai pyörätie voi muodostua viimeiseksi pisaraksi, joka aiheuttaa muuton epäonnistumisen.

Jälkihuomautus

Olin jo lähettänyt tämän tilaisuuden järjestäjälle oman alustukseni tekstin, kun käsiini sattui professori Oiva Ketosen artikkeli "Mielisairaana kolme vaihtoehtoa" (Kanava 8/80). Artikkelissa Ketonen toteaa, että mielisairaana

mahdolliseen onnistumiseen. Vaikka muuttaja itse olisikin lahjakas ja ahkera, saattaa muutto epäonnistua, jos tulopaikkakunnalla ei ole työtä, koulutusmahdollisuuksia tai mahdollisuuksia muuttajan tarvitsemiin henkilökohtaisiin kontakteihin. Samoin saattaa olla pakko lähteä muuttoretkelle, kun muuttajan ahkeruudella ja lahjakkuudella ei ole paikkakunnalla kysyntää. Tämän mallin mukaan muutto ei ole pääasia vaan seuraus siitä ettei muuttajan elämänkaari voi toteutua luonnollisesti lähtöpaikkakunnalla. Muuton hoidossa ei myöskään pääasia ole itse muuttotapahtuma vaan yhteiskuntapolitiikan perusteiden järjestäminen sellaisiksi, että alueellinen tasa-arvoisuus toteutuu.

Muuttajan kolme kohtaloa

Jos yritämme edetä muuton hoidossa tilastotieteellisen mallin mukaisesti ei yhdyskuntasuunnittelijaa tarvita parantavassa työryhmässä. Perheenpään mukaan tilastoiduista nettomuuttajista ei synny sellaista muotokuvaa, että fyysisen ympäristön yksityiskohdilla voisi uskoa vaikutettavan muuton onnistumiseen. Ympäristön fyysisen rakenteen suunnittelun on pakko perustua hyvin yleisluonteisiin käsityksiin muuttajien tarpeista. Kun muistamme, että kuntia kiinnostavat ennenkaikkea veronmaksajat ja veronmaksukykyä lisäävät työpaikat, ei meitä ehkä enää hämmästytä se, että kunnat niin usein joutuvat kaavoituspolitiikkansa johdosta konfliktiin asukkaiden kanssa. Ympäristön tarjonta on tunteetonta ja keskimääräistä.

Jos taas omaksutaan vahvasti yksilökeskeinen muuttomalli, korostuvat fyysisen ympäristön suunnittelussa helposti elämisen elitistiset piirteet. Suunnittelijan mielenkiinto kohdistuu pientaloihin, parhaat alueet ja asunnot varataan varakkaille muuttajille ja ylipäätään fyysisen suunnittelun painopiste on korkeakulttuurista edustavissa julkisissa rakennuksissa.

Sekä tilastotieteellinen malli että yksilömalli ovat vanhastaan tuttuja ns. hegemonian mukaisia muuttomalleja. Ja on helppo todeta missä tahansa kaupungissa, että fyysisen ympäristön suunnittelu on virittynyt niiden mukaan. Tuotetaan sekä tunteetonta, keskimääräistä ja halpaa standardiympäristöä että kallista ja loisteliasta huippuympäristöä joissakin hyvin rajoitetuissa kohteissa. Vuorovaikutusmalli merkitsee tietystä mielestä uutta näkökulmaa myös fyysiseen suunnitteluun. Kun suunnittelija ei enää koe olevansa vain tilastollisten välttämättömyyksien passiivinen toteuttaja tai rikkaan rakennuttajan luottamushenkilö, muuttuu suunnittelutehtävien tärkeysjärjestys.

Suunnittelun pääongelma ei ehkä olekaan yksittäisen rakennuksen tai asuntoalueen arkkitehtoninen omaperäisyys ja menestys kansainvälisissä näyttelyissä. Tärkeämmäksi tulee ratkaisujen toimivuus niiden kannalta, jotka ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa helpoimmin jäävät jalkoihin. Suurina sarjoina tuotettavat, teollisesti rakennetut asunnot ja lasten, nuorten ja vanhusten ympäristöt nousevat tärkeysjärjestyksessä muiden edelle. Muuttajan muotokuvassa vuorovaikutusperiaate merkitsee juuri pakkomuuttajien huomioon ottamista.

Oiva Ketosen artikkelissa todetaan, että eri mallien välinen vastakohta ei perustu siihen, että toinen malli olisi tieteellisesti tosi ja toinen erehdys.

Vastakohtat joutuvat erilaisista ideologisista tai poliittisista asenteista. Voidaanko suhtautumista muuttoliikkeeseen tulkita tältä pohjalta, jääköön nyt vastaamatta. Kuitenkin näyttää siltä, että Ketosen esittämä otaksuma malliensa yleisemmästä käyttökelpoisuudesta olisi tosi. Fyysisen suunnittelun kannalta näyttäisi siltä, ettei riitä, jos selvitämme huolellisesti muuttajan muotokuvan ja ehkä muuttotyypitkin. Vasta kun lisäämme kuvaan ne mallit, joiden mukaan päättäjät ja suunnittelijat toimivat, saatamme lähestyä ongelmaa kokonaisuudessaan. Suhtautuminen muuttajan aineelliseen ympäristöön ei ole vain tieteellinen tai suunnitteluteoreettinen, vaan myös maailmankatsomuksellinen, filosofinen ja moraalinen ongelma.

3.2 Henkinen ympäristö

Vt. prof. Martti Lindqvist

Ihminen ja instituutiot

Henkiset arvot ja ihanteet eivät leiju tyhjiössä. Niillä on aina liittymäkohtansa lihaa ja verta oleviin ihmisiin, historiallisiin tapahtumakulkuihin sekä niihin organisaatioihin, jotka ihminen on itseään varten luonut. Ihmisen suhde instituutioihinsa on kaksinainen. Noihin instituutioihin hän on pukenut omat näkynsä hyvästä elämästä ja sen edellyttämistä keinoista, mutta samalla hän on istuttanut niihin myös valtaa, joka milloin tahansa voi kääntyä ihmistä itseään vastaan.

Ilmiön rautainen logiikka näyttää seuraavalta: mitä monimutkaisempi yhteiskunta sitä enemmän instituutioita, mitä enemmän instituutioita sitä enemmän byrokraattista tyhjäkäyntiä ja omalakisuuutta sekä ihmisten vieraantumista.

Sekä idealistinen että materialistinen teesi ovat melko hedelmättömiä tällaisten ilmiöiden tarkastelussa. Jos me viljelemme puhtaaksi taloudellismaterialistisen tarkastelutavan, miksi sitten ottaisimme niin vakavasti henkisen miljööni ilmiöitä? Mikäli taas ymmärrämme henkisen ympäristön omalakisiksi alueeksi, sen yhdistäminen erityisellä tavalla muuttoliikkeen ongelmiin olisi aika mieletöntä.

Muuttoliike on syntynyt sekä fyysisistä että henkisistä tarpeista. Samalla se on synnyttänyt uudenlaista fyysistä ja henkistä todellisuutta.

Käsittääkseni juuri tämä muutosprosessi kiinnostaa meitä. Hieman yksinkertaistaen voitaneen väittää, että tässä kehityksessä kysymys on toisaalta avautuvista ja toisaalta sulkeutuvista spiraaleista. Jossakin elämän vaikeudet kasautuvat kasautumistaan, kunnes ollaan lähes absoluuttisen pakon edessä. Jossakin muualla saattaa alkaa tapahtumasarja, joka lisää luovuuden ja henkisen liikkuvuuden mahdollisuuksia. Myös tämä trendi pyrkii vahvistamaan itseään.

Yhteiskunta sisänsä pystyy tuottamaan suunnitelmallisesti vain rajallisen määrän henkisiä arvoja. Yhteiskunnan tärkeimpinä tehtävinä ovat sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden ylläpitäminen, oikeudenmukaisuuden toteuttaminen

sekä edellytysten luominen inhimillisyyden säilymiselle ja kehittymiselle. Tietysti me voimme ymmärtää yhteiskunnan myös kulttuuripalvelujen tuottajaksi. Tällöin kuitenkin on muistettava kaksi varausta: Ensinnäkin kulttuuripalvelujen välttämätön edellytys on luova yksilö. Toiseksi, henkinen miljöönä näyttää riippuvan paljon enemmän elämänuskon, innostuksen ja toivon läsnäolosta kuin tarjolla olevien kulttuuripalveluiden määrästä. – Tietenkin näilläkin kahdella tekijällä on useimmiten oma positiivinen korrelaationsa.

Tarpeet ja niiden tyydyttäminen

Useimmat tarveteoriat edellyttävät jollakin tavalla tarpeiden hierarkkisen rakenteen. Tällöin ajatellaan, että ihminen pyrkii niukoissa elinolosuhteissa ensisijaisesti takaamaan fyysisten perustarpeiden tyydyttämismahdollisuuden. Vasta sitten seuraavat sosiaaliset ja henkiset tarpeet. Vastaavasti siirryttäessä runsauden tilasta takaisin niukkuuteen tai normaaliajasta kriisiaikaan ihmisen prioriteetit siirtyvät takaisin henkisistä arvoista fyysisiin arvoihin. Eräältä kannalta tämänkaltaisen teorian pätevyys on ilmeinen – lähes itsestäänselvä. Ryhtymättä tässä yhteydessä tarkemmin pohtimaan tarveteoreettisia konstruktioita on kuitenkin huomautettava, että tämänkaltaisen ajattelun puhtaaksiviljelyssä on omat vaaransa. Ihminen nimittäin realisoi omaa elämäänsä aina myös sosiaalisesti ja henkisesti. Niukoissa ja primitiivisissä olosuhteissa tämä puoli on läsnä. Voi olla, että noissa tilanteissa ihmisen henkinen luovuus kytkeytyy poikkeuksellisen läheisesti hänen fyysisen elämäntilanteensa työstämiseen. Syntyy talonpoikais- tai työläiskulttuuria, elämän ankeutta heijastavaa kirjallisuutta, kansanrunoutta. Tästä ilmiöstä ovat yhtä hyvin osoitukseen suomalaiset itkuvirret kuin nekeriorjien hengelliset laulelmat.

Fyysinen runsaus ei siis ole henkisen kulttuurin varsinainen perusta, vaikka sillä on oma yhteytensä tuon kulttuurin ilmenemismuotoihin – sen määrään ja laatuun.

Tuntuu ehkä siltä, että olen lähtenyt käsittelemään sellaisia asioita, jotka ovat melko kaukana symposiumimme varsinaisesta aiheesta – 1970-luvun jälkipuoliskon muuttoliikkeestä. Kuitenkin yhteydet on löydettävissä. Tämä pätee erityisesti tarkasteltaessa niitä menetelmiä, joiden avulla on ajateltu voitavan tyydyttää ihmisen henkiset tarpeet.

Epäilemättä sodanjälkeistä suomalaista yhteiskuntapolitiikkaa on hyvin pitkälle elähdyttänyt ajatus siitä, että taloudellinen vaurastuminen on ulkoisen turvallisuuden takaamisen ohella kansakunnan perustavoite. Tällöin on myös kuviteltu, että sekä yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus että henkisen kulttuurin kehittyminen toteuttavat pääasiassa talouskaavan kautta.

Kun sitten sekä sosiaali- että kulttuurisektoreilla törmättiin melko vaikeisiin kriisi-ilmiöihin, jotka olennaisesti olivat heijastumaa muuttoliikkeestä, ajateltiin vanhan kaavion mukaan, että kysymys olisi jälleen rahasta. Tällöin siis kuviteltiin, että taloudelliset resurssit sinänsä olisivat tehokas väline poistamaan muillakin tasoilla kuin vain fyysisen hyvinvoinnin alueella ilmeneviä häiriöitä. Tämä oli mielestäni vaarallinen virhepäätelmä, koska monet vaikeudet ehtivät kasvaa varsin pahoiksi, kun niiden todellista luonnetta ei tajuttu.

Kaksi kuilua

Henkisessä miljöössämme on vuosi vuodelta syventynyt kaksi polariteettia. Tietysti vastakkaisuuksia voisi löytää muualtakin, mutta jätän tällä kertaa käsittelemättä esim. poliittiset vastakohtaisuudet sekä maaseudun ja asutuskeskusten välisen problematiikan.

Taloudellinen kasvumeکانismi näyttää tuottavan yhä syvenevän kuilun humanistisen kulttuurin ja taloudellis-teknologisen kulttuurin välillä. Tämä kuilu ulottuu yhteiskunnan pienrakenteista aivan ylätasolle asti. Vaikka minulla ei olekaan tilastoja käytettävissäni, esitän oletuksena, että jopa avio- ja sukulaisuussiteet pysyttelevät pääasiassa kuilun jommallakummalla puolella. Molemmilla tahoilla on omat sosiaaliset etenemisiensä, mutta harvoin ne kulkevat yli tämän kulttuurirepeytymän. Tämä on tietysti monella tavalla kohtalokas ilmiö. Alatasolla ihmisten elämänpiiri ja elämäntähtäykset yksipuolistuvat. Ylärakenteissa puolestaan suunnittelu ja päätöksenteko eriytyvät vääryllä tavalla.

Talonpoikaiskulttuurin vähittäinen kuoleminen muuttoliikkeen paineessa on ollut tilannetta pahentava tekijä. Näin on mielestäni ainakin kahdesta erisyistä. Ensinnäkin siksi, että talonpoikaiskulttuuri edustaa historialliselta kannalta maamme kulttuuri-identiteettiä. Toiseksi siksi, että tuossa kulttuurissa fyysinen tuotanto ja henkinen luovuus ovat nivoutuneet ainutlaatuisen läheisesti toisiinsa. Olisikohan liian rohkeasti väitetty, että suomalaisen taide-teollisuuden korkea kvaliteetti on peräisin juuri näistä historiallisista lähteistä?

Mikäli tämän kulttuurikuilun päälle sattuu yhtenevästi sekä poliittisia että hyvinvointijakoja, se on tietenkin omiaan kärjistämään tilannetta ja vaikeuttamaan tasapainoisen kehityksen mahdollisuuksia.

Toisena ongelmana näen sen kuilun, joka kehityksen myötä on kasvanut julkisen ja yksityisen elämänalueen väliin. Epäilemättä meidän kansamme enemmistön osalta on tapahtunut varsin raju kehitys yksityiseen eristäytymisen suuntaan. Tämä ilmiö lienee lähes kaikkialla teollistumisen ja kaupungistumisen seuralainen. Kuitenkin muuttoliikkeen massiivisuus on meillä poikkeuksellisen paljon kärjistänyt kyseistä polarisaatiota. Sopii myös kysyä, onko 70-luvun loppupuolella ilmennyt "vihreä aalto" merkinnyt tässä kehityksessä käännekohtana vai onko se itse asiassa vienyt kehitystä entistä enemmän privatisoitumisen suuntaan. Itse olisin taipuvainen arvioimaan, että "vihreässä aallossa" on kysymys molemmista - ehkä kuitenkin pääasiassa entistä suuremmassa vetäytymisessä yksityisyyden suojaan.

Henkisellä tasolla näen tästä kehityksestä lähinnä kaksi haittavaikutusta. Ensinnäkin tämä rasittaa kohtuuttomasti sosiaalisia primarisiteitä. Ihminen joutuu sijoittamaan niin paljon henkisistä odotuksistaan omaan ydinperheeseensä tai muuhun sitä vastaavaan yksikköön, että paine nousee lähes sietämättömäksi. En olisi hämmästynyt, vaikka tämä havaittaisiin kasvavan avioeroisuuden erääksi merkittäväksi syyksi. Näin päädyimme siihen paradoksiin, että parasta perheiden tukemista on tuon perussolun seinämien turvallinen avaaminen siten, että odotukset pääsisivät suuntautumaan myös muualle.

Toinen haitta on siinä, että tämä polarisaatio julkisen ja yksityisen välillä näyttää synnyttävän tietyn tyhjiön ydinperheiden ja yhteiskunnallisten insti-

tuutioiden välimaastoon. On muodostunut eräänlainen "ei-kenenkään-maa", missä vain hyvin harvat kukat kukkivat. Tästä alueesta, joka periaatteessa olisi ihmiselle hyvin luonnollinen henkisten toimintojen ja sosiaalisen liittymisen paikka, muodostuikin sosiaalisia häiriö- ja rappeutumisilmiöitä tuottava tila.

Eräitä kehityspiirteitä

Äskettäin päättynyt 1970-luku alkoi pettymyksellä ja itseensä käpertymällä. Mahdollisuudet taloudelliseen nousuun, rauhaan ja sopusuhtaiseen kehitykseen osoittautuivat pienemmiksi kuin oli uskottu. Yhteiskunnalliseen liikehdintään mukaan lähtenyt nuoriso ajautui joko vastakkaisiin poliittisiin leireihin tai tylsään välinpitämättömyyteen. Kaupallinen julkisuus alkoi tyydyttää yhä enemmän ihmisten kurkistelutarvetta pikkujuoruilulla ja näennäistunteellisuudella.

Tuosta pettymyksestä kasvoi myös jotakin hyvää. 1970-luvun lopussa nosti selvästi päätään uudenlainen henkinen, moraalinen ja uskonnollinen etsintä. Erilaisista katsomuksista ja henkilökohtaisista totuuskysymyksistä keskusteleminen julkisuudessa koettiin pitkästä ajasta luvalliseksi. Monenmuotoiset ihmisfilosofiat nostivat päätään. Kirkon piirissä ja sen liepeillä syntyi ns. karsismaattinen liike – sekä lupaavan tuoreena että pelottavan itsetyytyväisenä.

Etsintä on tietysti toivon merkki – sisältäähän se olettamuksen, että jotain on myös löydettävissä. Ajopuut ja sätkynuket eivät etsi mitään. Kuitenkin tällainen etsintä ja henkinen liikehdintä on aina hyvin ristiriitaista ja monimerkityksistä. Siitäkin voi tulla melko pinnallinen ja harhaanjohtava muoti-ilmiö, Sekin voidaan hyödyntää tehokkaasti kaupallisiin tai muihin itsekkeisiin tarkoituksiin.

Uuden henkisyiden ja pinnalle nousseiden vaihtoehtoliikkeiden riskit esittää mielestäni varsin osuvasti akateemikko von Wright Näköpiiri-lehden haastattelussaan. Hän sanoo: "Tässä on myös jotakin, mikä herättää minussa levottomuutta. Jotain mitä voisi sanoa eskapismiksi, paoksi sosiaalisesta todellisuudesta yksityiseen todellisuuteen. Niin kauan kuin vetäytyminen perustuu vakavaan välienselvittelyyn nykytilanteen kanssa, asia on järjestyksessä, sillä silloin on kuitenkin olemassa kriittinen kosketus yhteiskuntaan. Mutta, jos tämä kosketus katkeaa, mitä tapahtuu silloin poliittisesti kodittomien joukolle?" Ja von Wright jatkaa edelleen: "On olemassa vaara, että heidät ottavat huomaansa ja heitä manipuloivat voimat, jotka ehkä myös suuntautuvat nykytilannetta vastaan, mutta jotka sitten vakiinnuttavat asemansa alastoman voimarakenteen muodossa, jossa vaihtoehtoina ovat terrori ja kaaos."

Vaikka von Wrightin pelkäämä tilanne lieneekin varsin kaukainen mahdollisuus meidän nykytodellisuudessamme, mielestäni on otettava vakavasti kysymys poliittisen elämämme uskottavuudesta ja moraalista sekä poliittisesta vieraantuneisuudesta. Kunnallisvaalien melko korkea äänestysprosentti sekä poliittisten voimasuhteiden suurehko stabiilisuus ei kerro koko totuutta. Suomessa tunnetusti anarkismi ei helposti saa jalansijaa. Sen sijaan esim. nuorten naisten nousu kaikkialla politiikkamme komeetoiksi – niin pienestä

detaljista kuin onkin kysymys – voitaneen tulkita oireeksi protestista ja uudenlaisen otteen toiveesta.

Tämän hetken tilannetta leimaa ehkä kaikkein selvimmin tietty moraalinen häkeltyneisyys ja myös moraalinen etsintä. Jokin äärimmäinen liberalismi, joka sekini oli osaltaan muuttoliikkeen synnyttämää, koetaan nyt kaaokseksi ja turvattomuudeksi. Ei kuitenkaan ole varma siitä, olisiko tälle oikea vaihtoehto kova kuri ja kontrolli. Pikemminkin kysymys lienee etsinnästä, jonka tavoitteena ovat uudet yhteiskunnalliset rakenteet ja uudet elämäntyyli. Näin siis sosiaalinen taso muodostuu ratkaisevaksi linkiksi fyysisen tason ja henkisen tason välille.

Tulevaisuuden kolme maailmaa?

Ehkä on metodisesti hedelmällistä asettaa jonkinlainen ”nollahypoteesi” tulevasta kehityksestä. Tarkoitin siis perusteltua mielikuvaa siitä, millaiseksi kehitys tulee mahdollisesti muotoutumaan, ellemmme päättäväisesti tarttu siihen.

Myöntäen sen, että joudun voimakkaasti yksinkertaistamaan, esitän oletuksen, että yhteiskuntaamme on syntymässä kolme kulttuuria, joiden väliset raja-aidat ovat kasvamassa.

Enemmistö-kulttuuria voidaan luonnehtia kaupallistuneeksi ja yhdenmukaistuneeksi. Sitä siis leimaavat voimakkaasti kulutuksen arvot. Näennäisesti tietysti sosiaalinen nousu ja vaurastuminen lisäävät valintojen mahdollisuuksia. Käytännössä kuitenkin vaikutus on lähes päinvastainen. Arvot yhdenmukaistuvat, alakulttuurit kuolevat, elämänarvot ohenevat. Ihmiset toki vaalivat edelleenkin yksityisyyttään, mutta paineet ovat niin kovat, että tosiasialisesti yksityiselämänkin mallit yhdenmukaistuvat. Tämä on siis suomalaisen keski-luokan kulttuuri – ja sitä pitäisin kvantiteetiltaan maamme henkisen miljööön suurimpana ongelmana tulevaisuudessa.

”Toista kulttuuria” voisi luonnehtia erikoistuneeksi ja siitä löytyy ainakin kaksi melko erilaista lohkoa. Ensinnäkin kysymys on ammattiin ja kulttuuri-pyrkimyksiin liittyvästä erikoistumisesta. Omalla alueella kukin menee syvälle, mutta alue on äärimmäisen kapea. Kysymys on siis jonkinlaisesta ”lahkoutumisprosessista”, mikäli sallitaan tällaisen ilkeämielisen termin käyttö. Yksilöiden kannalta kehitys saattaa olla jopa positiivinen, mutta yhteinen henkinen ilmastomme ei siitä kovinkaan paljon hedelmöidy. Toisen sektorin erikoistuneessa kulttuurissa muodostavat ehkä ne pyrkimykset, jotka tällä hetkellä luonnehtivat erilaisia vaihtoehtoliikkeitä. Yhteiskuntaamme alkaa muodostua saarekkeitä, joiden henkiset arvot ja ihanteet poikkeavat ratkaisevasti enemmistön itselleen asettamista tavoitteista. Tästähän jo puhuin siinä yhteydessä kun siteerasin akateemikko von Wrightia. Mielestäni ainakaan tähän mennessä nämä ryhmät eivät ole ratkaisseet tyydyttävästi sitä, miten ne voisivat tehdä omat näkemyksensä ja elämäntyyliinsä ymmärrettäviksi – jopa houkutteleviksi – muulle yhteiskunnalle.

Kolmas ryhmä muodostaa mielestäni laadullisesti vakavimman ongelman. Olen jo aikaisemmin eräissä muissa yhteyksissä puhunut siitä, kuinka yhteis-

kuntaamme on muodostumassa eräänlaisia "uussorrettujen" ryhmiä. Heidän joukkonsa koostuu emotionaalisesti, henkisesti ja sosiaalisesti nujerretuista ihmisistä. Syystä tai toisesta elämä on vain osoittanut liian julmaksi ja armottomaksi heidän kohdallaan. Kysymyksessä voi olla henkilökohtainen katastrofi, vaikea sairaus, moraalinen epäonnistuminen, saavutetusta asemasta suistuminen, epäsosiaalisuuden kierteseen joutuminen tai jokin muu asia. Seurauksena on joka tapauksessa ajautuminen henkiseen ja sosiaaliseen tyhjiöön, toisten armoilla eläminen sekä ehkä myös eristäytyminen.

Mitä enemmän asiaa ajattelen, sitä vakuuttuneemmaksi tulen siitä, että eräässä mielessä nämä ryhmät on uhrattu tämän maan taloudellisen hyvinvoinnin alttarille. Olemme siis noudattaneet kollektiivisen, taloudelliseen hyötyyn keskittyvän utilitarismin politiikkaa. Massiivinen muuttoliike on syntynyt pääasiassa tästä. Vaikka väestön enemmistö on kestänyt muutosstressiä hämmästyttävän paljon, tietyt marginaaliryhmät ovat sortuneet. Yhteiskunnalla täytyy olla heistä huomattava moraalinen vastuu.

Inhimillisyyden voimavarat

Yhteiskunta pyrkii tietysti harjoittamaan rationaalista politiikkaa sekä tuottamaan jäsenilleen hyvinvointia ja onnellisuutta. Eräissä asioissa yhteiskunnan viralliset instituutiot ovat kuitenkin hyvin avuttomia. Esitykseni alussa puhuin elämänuskon, innostuksen ja toivon tärkeydestä. Näitä yhteiskunta ei kuitenkaan sellaisenaan pysty tuottamaan.

Tärkein maaperä inhimilliseen kasvuun on aivan muualla.

Tämän syksyn kohutuin filmi, Andrei Tarkovskin "Stalker", on kaikessa monitasoisuudessaan ja moniselitteisyydessään epäilemättä ennen kaikkea puheenvuoro ihmisen toivosta. Varsin oireellisesti Tarkovski sijoittaa toivon sinne, mistä sitä kaikkein vähiten etsisi: rannan tytön katseeseen, raunioita ja vaaroja täynnä olevaan "kiellettyyn alueeseen" sekä lähes sekapäisen vaeltajan hourintaan. Tarkovskille toivo jää yhtä aikaa läsnäolevaksi ja tavoittamattomaksi. Sanoma on kuitenkin selvä: toivon kuollessa ei ihmisyydestäkään jää mitään jäljelle.

Jokaisella ihmisellä on tarve tulla ymmärretyksi, hyväksytyksi ja rakastetuksi. Eikä yhteiskunnalla ole oikeastaan mitään keinoa taata näitä asioita kansalaisilleen. Jossakin määrin yhteiskunta ehkä pystyy luomaan joitakin edellytyksiä tällaiselle kehitykselle - mutta ei mitään muuta.

Riskinä on, että yhteiskunnan hyvääkin tarkoittavat toimenpiteet musertavat ihmisestä itsestään kasvavan vastuullisuuden ja omaehtoisuuden. Siksi on äärimmäisen tärkeää, että ihmiset voivat tulla kuulluiksi omissa asioissaan, että heille avautuu mahdollisuuksia turvalliseen, inhimilliseen vuorovaikutukseen ja, että heillä on riittävästi välineitä ja keinoja aitoon itsetoteutukseen.

Tulevaisuuden yhteiskuntaa on siis lähdeittävä rakentamaan alhaaltapäin ihmisiin luottaen ja heidän luovuttamatonta arvoaan kaikissa olosuhteissa suojellen.

Marginaaliryhmät ovat kahdessa suhteessa avainasemassa. Ensinnäkin heihin kohdistuva sorto murentaa maata meidän kaikkien yhteisen ihmisyyden

alta. Toiseksi juuri reuna-alueilta nousevat tällä hetkellä ne elämäntunnot ja ihanteet, jotka huomispäivän yhteiskunnassa ja maailmassa saattavat osoittautua kaikkein kestävimiksi.

4 TYÖRYHMÄALUSTUKSET

4.1 Alueeseen liittyvät häiriötekijät ja niiden poistaminen

4.1.1 Dosentti Kyösti Urponen

Likimain kolme vuosikymmentä sitten Georg Orwell esitti profetian yhteiskunnasta vieraantuneisuuden tyyssijana. Tulevaisuuden maailman tunnuspiirteistä, tietämättömyys, normittomuus ja irrallisuus, Orwell kirjoitti mm. seuraavaan tapaan:

"Raskas ruumiillinen työ, huoli kodista ja lapsista, pikku riidat naapuriensa kanssa, elokuvat, jalkapallo, olut ja ennen kaikkea uhkapeli täyttivät heidän henkisen elämänsä reunoja myöten. Heidän hallitsemisensa ei ollut vaikeata ... Ja jos he tulivat tyytymättömiksi, niinkuin joskus tapahtui, heidän tyytymättömyytensä ei johtanut mihinkään; koska heillä ei ollut mitään yleisluontoisia aatteita, he saattoivat kohdistaa tyytymättömyytensä vain pieniin erikoismurheisiin. Suurempi paha vältti poikkeuksetta heidän huomionsa ... Varkaat, rosvot, portot, kokaiinitrokarit ja kaikenlaiset kiristäjät olivat kokonainen maailmansa, mutta koko heidän toimintansa tapahtui proleluokan keskuudessa, se ei ollut huomion arvoista ... Vapaa lihallinen sekaantumisen sai tapahtua rankaisematta, avioerot olivat sallittuja. Olisipa jopa uskonnollinen taikauskokin ollut luvallista, jos prolet olisivat osoittaneet pienintäkään merkkiä sen tarvitsemisesta tai haluamisesta."

Tämän tekstikatkelman monet yksityiskohtat tuntuvat konkreettisen tutuilta ja läheisiltä. Asian hätkähdyttävyyttä lisää se, että kuvatun maailman tulisi ennusteen mukaan toteutua runsaan kolmen vuoden päästä. Se on kuva vuodesta 1984.

Georg Orwell ei analysoi teoksessaan yksityiskohtaisesti, minkä kehityskulkujen kautta tuohon ongelmien elinympäristöön ajaututaan. Mutta kuilun syvyys Orwellin oman maailman ja vuoden 1984 välillä sekä mullistukseen nähden suhteellisen lyhyt aikaväli, kolmekymmentä vuotta, antavat aihetta päätellä jotain tapahtumisesta yksittäisen kansalaisen näkökulmasta. Yhteiskunnan kokonaisrakenteen ohella välitön elämänpiiri ovat kokeneet muodonmuutoksen. Syvälle käyvän murroksen pyörteissä ajalliset tosiseikat kuitenkin hämärtyvät, ja kansalaiset päämäärättöminä tuntevat olevansa maailmaan heitettyjä. Orwell toteaaakin, että "nykyelämän luonteenomaisin piirre ei ole sen julmuus ja epävarmuus vaan aivan yksinkertaisesti sen tyhjiys, sisällyksettömyys, likaisuus ja haluttomuus".

Tämä sisällyksettömän elämän kuva ei ole näköharha. Se on hieman yksipuolinen unohtaessaan taloudellisen kasvun. Mutta hyvinvoinnin materiaalistien edellytysten lisääntymiseen kätkeytyvät alueelliseen rakenteeseen ja pienyhteisöihin heijastuvat ongelmat. Nämä muodostavat tarkasteluni keskeisen kohteen.

Suomalaisen yhteiskunnan muutostapahtumia vasten tarkastellen voimme havaita, että nykyiset sukupolvet tulevat Orwellin kuvaamien ihmisten tavoin tyhjästä, kuin pimeästä metsästä. Ilmaus ei ole pelkästään mielikuva, vaan se on osa todellisuutta. Kolmekymmentävuotiskaudella maahan ja metsään välittömästi sitoutunut elämäntapa on saanut väistyä teollisten elinkeinojen ja kaupunkimaisen elämänmuodon yleistyessä.

Vielä kolme vuosikymmentä sitten maassamme emmittiin epäroiden sen mahdollisuuden edessä, että tulevaisuuden yhteiskunta on teollinen. Mielikuvissa väikkyi edelleen elämän täyttymyksen lähteinä punaiset tuvat ja perunamat. Tuolloin oli tosiasiaa päädytty tilanteeseen, jossa maatalous oli menettänyt pääelinkeinojen aseman jo 1940-luvulla teollisille elinkeinoille, jos kriteerinä pidetään 50 %:n rajaa. Vuonna 1950 teollisuuden piiriin koko väestöstä laskettiin kuuluvan n. 30 % ja palveluelinkeinojen 22 %. Sittemmin jalostuselinkeinoihin kuuluvien väestönosuus ei enää oleellisesti kasvanut. Tosin väestönkasvu ylläpiti absoluuttisen määrän kasvua aina 1960-luvulle, jonka aikana trendi tasaantui sekä väestömäärän että työvoimakehityksen osalta.

Historiallisessa perspektiivissä tarkastellen siirtyminen teollisten elinkeinojen hallitsevaan asemaan toteutui tavallaan varhain ja näennäisen helposti. Muutos tapahtui maatalousyhteiskunnan ja sitä hallitsevan elämäntavan ehdoilla. Teknologian vaikutukset näyttäytyivät lähinnä elämää helpottavina uudistuksina, kuten sähkövalo, radio, kulkuvälineet, maatalouden koneet ja hyödykkeiden monipuolistuminen. Tosin ongelmiakin oli, mutta ne peittyivät poliittista elämää hallinneiden perustuslaillisen kriisin ja vuodesta 1918 aina 1930-luvulle jatkuneen demokratian kriisin varjoon. Näiden jälkeen asioita pimensivät verhon tavoin sotavuodet. Mutta kaikkia pullonkauloja ei voitu enää sivuuttaa. Jo sotavuosien aikana aloitettiin aluesuunnittelu vapaaehtoisena seutukaavoituksena Kokemäenjokilaaksossa, Kymenlaaksossa ja sotien päätyttyä Helsingin alueella. Ajan mittaan vastaavan suunnittelun piiriin tuli suurin osa Suomea.

Päivänpoliittisten kysymysten ohella asioiden esilletuloa estivät aivan ilmeisesti myös talousteoreettiset ajatusrakennelmat. Tieteen parissa analysoitiin teollistumisen mukanaan tuomia rakennemuutoksia ja alueellisia vaikutuksia. Tämä tapahtui yleisesti usklassisesta taloustieteestä ja fyysisten olojen kuvauksesta nousevin käsittein. Näiden tulkintaa hallitsee perusoletus, että taloudellinen järjestelmä, joka ei ole tasapainossa, on liikkeessä kohti tasapainotilaa itsesäätöisten sisäisten mekanismien liikkeiden tuloksena. Markkinavoimat, saadessaan toimia vapaasti ja ilman ulkopuolista asioihin puuttumista, johtavat yhteiskunnan tasapainoiseen kehitykseen. Näkemyksen mukaan alueongelmia ei sanan varsinaisessa merkityksessä esiinny. Mahdolliset erilaisuudet ilmentävät lähinnä alueellista työnjakoa ja erikoistumista, jota optimaalinen voimavarojen hyväksikäyttö edellyttää tilapäisesti. Usklassisten tasapaino-

teorioiden epätasapainoisuudet eliminoituvat vähitellen markkinavoimien tasapainottavien mekanismien vaikutuksesta.

Uusklassiset talousteoriat sisältävät kehoituksen odottaa, koska asiat selviävät itsestään. Tähän ei ollut malttia ja kehityssuunnat edellyttivät asioihin puuttumista. Yhteiskunnallinen työnjako laajeni 1950-luvulla syventäen alueiden välisiä eroja. Tasapainon sijasta markkinavoimien säätelemätön toiminta näytti johtavan pysyvästi epätasapainoiseen tilaan. Suomalaisessa yhteiskunnassa havaittiin hämmentyneinä, että suhdannevaihteluista huolimatta kansantalouden kehitystrendi oli pysyvästi nouseva. Kasvu tukeutui kuitenkin vain alueellisesti tarkastellen supistuvaan osaan maata. Tietyt alueet kasvoivat ja toiset rappeutuivat samanaikaisesti. Toisaalta havaittiin, että kasvun vetäjinä toimivilla alueilla esiintyi häiriöitä.

Ongelmat olivat 1960-luvulla moninaiset ja ne tyypiteltiin seuraavaan tapaan:

- 1) jääminen jälkeen teollistumisessa,
- 2) kyvyttömyys tuoterakenteen nykyaikaistamiseen,
- 3) vajaanväestöisyys ja
- 4) muuttoliikkeen tuoma tungostuminen.

Uusklassinen *laissez-faire* -asenneoituminen osoittautui poliittisesti vastenmieliseksi, koska se pikemminkin vahvisti kuin eliminoi alueellisia tulotaso- ja työllisyyseroja. Toimeen tartuttiin odottamisen sijasta ja 1960-luku muodostui alueellisen suunnittelun vakiintumisen ja laajenemisen kaudeksi. Toimenpiteiden viitekehukseksi omaksuttiin uusklassisia tasapainoteorioita kritisoinet epätasapainoteoreettiset näkemykset, joiden eräät keskeiset perusoletukset tulevat esille seuraavasta suuntauksen yhden keskushahmon Gunnar Myrdalin tekstistä lainatusta katkelmasta:

"Talousjärjestelmässä ei ole itsesäätoistä vakaan kehityksen automaatiikkaa. Järjestelmä itsessään ei ole liikkeessä kohti minkään muotoista eri voimien välistä tasapainotilaa, vaan se on päinvastoin liikkeessä etäännytykseen tästä tasapainotilasta."

Gunnar Myrdal katsoi alueellista kehitystä hallitsevan kasautuvien vuorovaikutusten teorian, jonka seurauksena lama syventää noidankehänomaisesti lamaa ja menestys lisää menestystä. Siten, jos kehitys jätetään vapaasti markkinavoimien hallittavaksi ilman yhteiskunnallista säätelyä, kaikki yhteiskuntakehitystä ylläpitävät toiminnot vähitellen keskittyvät tietyille paikkakunnille. Muut osat maasta taasen jäävät takapajuiseen asemaan.

Epätasapainoteoreettisten näkemysten mukaan alueelliseen erilaistumiseen voidaan puuttua ja siihen tulee puuttua. Konkreettisina toimenpiteinä on mahdollista käyttää mm. seuraavia keinoja:

- 1) alueelliset tulonsiirrot ja tukitoimet sekä muut tulojaon tasausta edistävät menettelyt
- 2) yritystoiminnan rahoitusapu
- 3) kasvukeskusten luominen
- 4) julkisten toimintojen hajasijoittaminen sekä
- 5) peruspalveluiden ja paikallisen infrastruktuurin kehittäminen.

Mainitut toimenpiteet ovat tuttuja suomalaisestakin aluepolitiikasta, joka vakiintui 1960-luvun jälkipuolella osaksi yhteiskuntapolitiikkaa.

Alueiden väliset erot tuotantorakenteessa eivät ole oikeastaan Georg Orwellin luoman tulevaisuudenkuvan ydin. Tutkimukset osoittavat ainakin kaupungistumisen näkökulmasta tarkastellen kehityksen tasapainottuneen. Maaseudun näkökulmasta tarkastellen näkymä ei ole aivan yhtä seesteinen. Maatalous kamppailee edelleen rakennemuutosongelmien kourissa ajateltaessa viljelijäväestön ikärakennetta ja rahoituskysymyksiä. Orwellin vieraantuneet ihmiset elävät erilaistuneiden alueiden sisällä, sillä alueelliset ongelmat eivät ole pelkästään alueiden välisiä. Hallinnollisten ja toiminnallisten alueiden sisällä esiintyy eriytymistä ja ongelmia, joille alueellinen erilaistuminen muodostaa taustan.

Nämä alueiden sisäiset kysymykset ovat jääneet paljolti syrjään. Ongelmat eivät välittömästi heijastu kansantaloutta kuvaavissa osoittimissa. Ne näkyvät lähinnä alueilla ja siellä elävien ihmisten toiminnoissa vapaa-aikoinaan. Koska häiriöt eivät suoraan heijasta tuotantolukujen laskua, ne on voitu sivuuttaa. Aivan kuin viime vuosisadalla yhteiskunnallisen eheyden ollessa uhattuna katsottiin sosiaalipolitiikan olevan hinta revoluution välttämisestä, nyt katsotaan fyysisten perustarpeiden tultua pääpiirteissään turvatuksi eräiden ongelmien olevan hinta kehityksestä.

Kehityksestä, mitä se sitten onkin, maksettu hinta näyttää olevan Orwellin pelottavalla tarkkuudella ennakoima elämänmuoto. Turussa tehdään vuosittain liki 2 000 asuntohälytystä ja Helsingissä lähes 10 000, joiden yhteydessä konkreettisella tavalla paljastuu elämän sisällyksettömyyttä, epävarmuutta, julmuutta ja likaisuutta. Varsin kuvaava on erään Helsingin III poliisialueella toimivan poliisipartion esittämä toteamus:

"Kaupungin vuokrataloihin tulee paljon hälytyksiä. Siellä asuu nuoria aviopareja, joilla on usein taloudellisia vaikeuksia, jotka kärjistävät riidat herkästi nyrkkitappeluksi. Selvin päin ollaan niin lukossa, ettei pystytä puhumaan, humalassa tahtovat nyrkit tulla mukaan keskusteluun."

Samana alueen radiopäivystäjä taas on kuvannut tilannetta seuraavasti:

"Kaupungin vuokrataloalueilla on paljon asuntohälytyksiä, ne ovat ikävimpiä paikkoja työmme kannalta. Monesti jo hälytykselle lähtiesään tietää, että jaaha, taas tästä perheestä – tuntuu toivottomalta viikko viikon jälkeen käydä samoissa perheissä viemässä perheenpäättä putkaan. Tuntuu pahalta, että ihmisten elämä on näin murheellista eikä mitään muutosta parempaan tapahdu. Kerta toisensa jälkeen tapellaan samoista asioista."

Perheväkivaltaa selvitellessä tutkimuksessa Teuvo Peltoniemi ja Meeri Puustinen tekivät varsin samansuuntaisia havaintoja kuin mitä sisältyy poliisien lausuntoihin. Asuntohälytykset keskittyivät voimakkaasti alueille, joissa asumistiheys on suuri, tulotaso alhainen ja joissa asukkaat ovat usein joutuneet turvautumaan sosiaalihuollon palveluihin. Tutkituista lähes puolet (43 %) oli ollut tekemisissä huoltoviraston kanssa. Monet olivat joutuneet hakemaan apua jopa useammasta kuin yhdestä toimipisteestä.

Tavallisin asuntohälytysten syy oli edellä mainitun tutkimuksen mukaan perheen sisäinen riitatilanne (60%). Useimmiten vanhemmat selvittelivät keskinäisiä ongelmiaan. Mutta aikuisten lasten ja vanhempien väliset riitatilanteet eivät myöskään olleet harvinaisia. Väkivallan asteelle puhjenneista vierailuista 16% oli sellaisia, joihin isäntäväki osallistui ja 24%:ssa tapauksista ryypyporukat nahistelivat jossain asunnossa.

Tavallisimmin asuntoriidoissa taistellaan sanoin, huudetaan, ladellaan uhkauksia ja rikotaan tavaroita. Usein myös tapahtuu tönimistä, erilaisten aseiden, heittovälineiden, saksien ja veitsien esille ottamista. Noin 9%:ssa riitoja päädyttiin suomalaiskansalliseen ratkaisuun "akka ja kakarat pihalle". Varsinaista väkivaltaa esiintyi likimain joka neljännessä asuntohälytyksessä. Tavallisimmin pahoinpitelyn kohteena oli aviovaimo. Miestä pahoinpideltiin joka kymmenennessä tapauksessa. Pienten lasten pahoinpitelyä esiintyi vain noin yhdessä tapauksessa sadasta. Vaikka lapsiin kohdistettiin fyysistä väkivaltaa suhteellisen harvoin, he ovat kuitenkin aina kärsivä osapuoli joutuessaan seuraamaan riitoja.

Perheväkivaltaa koskeneessa poliisihaastattelussa tuli selvästi esille hätkähdyttävänä seikkana perheiden välinpitämättömyys "kaikkeaa, mutta ennen muuta lapsiaan kohtaan". Sen ohella, että lapsista ei pidetä huolta, verbaalin, henkisen ja fyysisen väkivallan näkeminen on sinällään vahingollista. Pienet lapset eivät ymmärrä isän ja äidin riitelyä, ja riidoista tulee lasten elämään jatkuvasti mieltäjäytävä huolenaihe. Tämä saattaa heijastua myös väkivallan käyttönä oman perheen perustamisen jälkeen: lapset oppivat pitämään väkivaltaa osana normaalia perhe-elämää ja ongelmien hyväksyttävänä ratkaisuvälineenä. Ennen muuta kuitenkin väkivallasta kärsineiden perheiden lasten perusturvallisuus järkkyy ja heidän kykynsä ratkaista ongelmia jää suhteellisen heikoksi. Näin he ovat muita alttiimpia ajautumaan kriiseihin ja menettämään kyvyn hallita tilanteita.

Suomalaiseen perheväkivaltaan liittyy nykyisellään kaksi huomionarvoista näkökohtaa. Naisten osuus häiriötekijänä on lisääntynyt. Ongelman kanssa tekemisiin joutuneiden poliisien arvion mukaan n. 10%:ssa tapauksia hälytys aiheutui naisen käyttäytymisestä. Miesten osuus oli n. 30% ja lopuissa tapauksia sekä nainen että mies olivat yhtä syyllisiä. Toinen kehityslinja koskee poliisin asemaa ongelmien ratkaisijana. Perheväkivaltaa koskettelleiden tutkimusten valossa meillä Suomessa näyttää toteutuvan sama kehitys, mikä on toteutunut mm. Yhdysvalloissa. Perhehälytyksistä näyttää osittain tulleen eivirallistunut perheterapiasuhte: yhteiskunnan vähäosaiset turvautuvat poliisiin silloin, kun muut hakeutuvat vaikeimmissa perheristiriidoissa varsinaisten terapiapalvelusten piiriin. Tähän tietenkin vaikuttaa osittain ajallinen keskittyminen viikonloppuihin ja iltayön tunteihin: mitkä sinällään osoittavat kyvyttömyyttä viettää vapaa-aikaa. Mutta muiden palveluiden puuttumisen ohella poliisi yhteiskunnan isähahmona saattaa kyetä tarjoamaan joillekin paremman avun kuin esim. sosiaaliviranomaiset.

Asuntohälytykset edustavat hyvin konkreettista sosiaalisten ongelmien muotoa, jossa kietoutuvat toisiinsa, käyttäkseni Harald Swednerin termejä, sekä hävite- että puuteongelmat. Tyypillisinä häviteongelmina voidaan mainita

perheväkivalta, alkoholismi, huumeiden käyttö, itsemurhat, näpistelyt, vahingon teko ja häirintä. Häviteongelmat ovat aiheellisten ja inhimillisten resurssien tuhoamista. Puuteongelmat taas kytkeytyvät ihmisten hallitsemien resurssien vajakseen. Ongelmat peilautuvat ns. alioikeutetuissa ryhmissä. Näille on aineellisten resurssivajausten ja suhteellisen jälkeenjääneisyyden ohella ominaista vaikutusmahdollisuuksien ja sosiaalisten suhteiden vähäisyys, vieraantuneisuus ja normittomuus. Alioikeutetut ihmiset elävät yksinäisyydessä yksitoikkoisesti ja ovat toisten hyväksikäytön kohteena, koska heillä resurssien vähäisyyden vuoksi ei ole valinnan mahdollisuuksia. He joutuvat ottamaan esimerkiksi asunnon, mistä sen saavat.

Edellä hävite- ja resurssiongelmat on esitetty erillisinä. Todellisuudessa asiat usein kietoutuvat toisiinsa. Perheväkivaltaselvitys osoittaa kyvyttömyyden ratkaista ongelmia esiintyvän siellä, missä toimeentulotaso on suhteellisen alhainen. Tämä havainto on täysin yhdenmukainen muiden asiaa sivuavien tulosten kanssa.

Tutkimusten mukaan onnellisuuden varhaisin perusta lepää jo lapsuudenkodissa. Lapsuudenkodin varakkuus, tunnevaltaisuus, onnellisuus ja avoimuus keskusteltaessa seksuaalikäymyksistä lisäävät edellytyksiä saavuttaa tyydyttäväksi koettu avioliitto. Aikuiskauden osalta taas voidaan todeta avio-onnen olevan yhteydessä sosiaaliseen asemaan ja sen kokemiseen: vähäosaisen muotokuvaan näyttää liittyvän muiden ongelmien ohella keskimääräistä useammin myös onneton avioliitto.

Resurssien puuttuessa paetaan tilanteesta tavalla, jossa tuhotaan inhimillisiä resursseja itseltään ja välillisesti myös tulevalta sukupolvelta. Noidankehän kautta toteutuu raamatullinen uhkaus: "minä kostan isien pahat teot aina kolmanteen ja neljäljenteen sukupolveen asti". Ajoittain häviteongelmiin näyttää sisältyvän tiettyä tavoitteellisuutta. Vähät resurssit tuhotaan siksi, että lopulta saataisiin jostain apua. Menettely on hieman samantapainen kuin mitä tavataan nuorisoklinikoilla. Lapset ajavat itsensä vaikeuksiin saadakseen apua vanhemmilleen.

Palaan vielä kerran Georg Orwellin esittämään kuvaan vuoden 1984 maailmasta.

Sen piirteet näyttävät löytyvän hallinnollisten ja toiminnallisten alueiden sisältä. Alueiden toiminnallinen erilaistuneisuus ja alueiden sisäisten ongelmien syntyminen eivät kuitenkaan ole vain samanaikaisia tapahtumia. Ne kietoutuvat monilta osin toisiinsa.

Yhteiskunnan muutoksen ja alueiden sisäisten ongelmien välistä suhdetta ruotsalainen Harald Swedner havainnollistaa erottelulla prosessi- ja rakenneongelmat. Hän tarkoittaa prosessiongelmissa pitkällistä, ehkä vuosikymmeniäkin jatkunutta kehitystä, joka sisältää ihmisten tarpeiden tyydytykseen heijastuvia vaikutuksia. Näistä kehityslinjoista edellä on viitattu teollistumiseen, alueelliseen erilaistumiseen, tuotannon keskittymiseen, väestökadon synnyttämiin vajaaväestöisiin haja-asutusalueisiin. Esimerkkiluetteloa voidaan täydentää mainitsemalla kaupungistuminen ja yhteiskunnallisen sidonnaisuuden lisääntyminen työnjaon seurauksena. Rakenneongelmissa taas Swedner tarkoittaa yhdyskunnan ominaisuuksia, jotka estävät ihmisten kykyjen kehityksen.

tämistä, kuten mm. ärsykkeiden ja palveluiden puute ja huonot osallistumismahdollisuudet. Rakenneongelmat tavallaan välittävät prosessiongelmat yksilötasolle, jossa ne purkautuvat tuhoamis- ja puuteongelmina. Ongelmat välittyvät esimerkiksi siten, että muuttopaineiden alaisille alueille rakennetaan yksipuolisesti kehitettyjä asunolähiöitä, asunnot ja työpaikat sijaitsevat etäällä toisistaan. Tämän seurauksena vapaa-ajasta huomattava osa käytetään työmatkoihin. Asuntoerottelu tukee sosiaalista eriarvoisuutta mainitakseni muutamia esimerkkejä.

Muutosten vaikutukset eivät ole mitenkään täysin yksiselitteisiä. Tätä osoittaa talousmiesten todistelu taloudellisen kasvun siunauksellisuudesta. Samaan aikaan sosiaalipoliitikot kuitenkin puhuvat sosiaalisten ongelmien kärjistymisestä. Tutkimusten valossa kumpikin taho epäilemättä edustaa oikeutettua näkemystä. Mutta asioihin kätkeytyy januskasvoisuuden ohella monimutkaisuus, joka alueanalyysissä jää näkemättä. Kaavamaistuneina tiettyihin teoreettisiin rakennelmiin ja ajattelutapoihin emme esimerkiksi aina näe samoja mekanismeja käytettävän ongelmien ratkaisemiseen, joiden sanomme luovan ongelmia. Havainnollistan asiaa symposiumimme teemana olevan muuttoliikkeen avulla.

On vaikeata kiistää tosiasiaa, että muuttoliikkeen yhteydessä esiintyy sosiaalisia ongelmia. Lähiöiden ihmiset ovat pääosiltaan tulleet muuttovirtojen mukana muualta. Toisaalta esimerkiksi Urho Rauhala tuo tutkimuksissaan esille muuttoliikkeeseen liittyvän sosiaalista kohoamista. Maaseudulta kaupunkiin tulleet ihmiset saavuttavat monesti aseman, jota heidän kotiseutunsa ei nykyisten tuotannollisten lainalaisuuksien vallitessa kykenisi tarjoamaan. Myös kaupunkien sisällä tapahtuu muuttamista tilavampaan asuntoon ratkaisuna viihtymättömyyteen. Jälkimmäisen yhteydessä harvoin esiintyy entisiä ongelmia, edellisen yhteydessä tietyistä eduista huolimatta kyllä. Miksi näin on? Kysymyksen ydin on siinä, mitä paikkakunnalta toiselle siirtymiseen liittyy. Pitkä ja juuriltaan irroittava muuttaminen sisältää elämäntavan muutoksen. Elämä maaseudulla on aikoinaan muotoutunut maatalouden determinanttien mukaisesti. Kaupungin elämää taasen säätelevät teollisen tuotannon ja yhteiskunnallisen työnjaon määreet.

Vaikka tavallisesti alueellisten kysymysten yhteydessä korostetaan ympäristön merkitystä, on syytä muistaa, ettei ympäristö säätele kaikkea. Muuttuvan ihmisen valinta on monessa suhteessa perustavamman laatuinen, ja tilanteessa joudutaan hyväksymään paljon sellaista, mitä ei toivota. Vastaavasti paikalla pysyen luovutaan väistämättä siitä, mitä haluttaisiin. Asia tulee havainnollisella tavalla esille Ottar Broxin taloudellisiin tuotantomuotoihin sopeutumista koskettelleessa artikkelissa.

Tässä artikkelissa Ottar Brox kertoo syrjäisestä vanhakantaista elämää viettäneestä norjalaiskylästä. Kyläläiset eivät halunneet sähköä, ja he kieltäytyivät muista vastaavista hyvinvointiyhteiskunnan tarjoamista mukavuuksista. Kylään ei haluttu rakennettavaksi edes valtatie. Kirjoituksessaan Brox haluaa osoittaa, ettei menettely ollut suinkaan konservatiivista irrationalismia vaan tietoinen elämänmuodon valinta. Kylän talous rakentui hienovaraisesta luontaistalouden ja kalanmyynnin yhdistelmästä. Ainoastaan nailonverkko

hyväksyttiin, koska sen ei katsottu tuhoavan saavutettua tasapainoa. Asukkaat, Broxin mukaan, tiesivät, ettei hyvinvointiyhteiskunnan palveluita anneta ilmaiseksi, vaan "ottaessaan vastaan hyvinvointiyhteiskunnan lahjat, ottaa samalla vastaan sen häätömääräyksen". Vetäytyminen suuryhteiskunnasta ja suojautuminen sen toimenpiteiltä teki mahdolliseksi säilyttää syrjäkylän elämänmuodon ja talouden.

Edellisen valossa tulee väistämättä ajatelleeksi alueellisen näkökulman rajoittuneisuutta. Voidaan ilmeisen perusteellisesti kysyä sitä, missä määrin epäkohdat ovat paikallisia ja tietyn alueen ongelmia. Epätasainen ja -tasapainoinen aluekehitys on moniulotteinen prosessi, joka tulisi suhteuttaa toisesta päästään yhteiskuntakehitykseen ja toisesta päästään kansalaisten elämäntilanteiden ja sosiaalistumisen tarkasteluun. Erityisesti suomalaisessa aluetutkimuksessa mainitut kytkennät on sivuutettu liian usein. Tutkijat unohtavat alueen toimivat hallinnollisesta autonomisuudesta ja toiminnallisesta itse-riittäisyydestään huolimatta välittävänä tasona yhteiskunnan ja yksilön välillä. Alueiden luonteen unohtaminen yhteiskuntakehityksen heijastumana ja kerrannaisvaikutuksia välittävänä "suodattimena" johtaa helposti yksinkertaistavaan ja "huonoon" ongelmien teoretisointiin, jossa yhteisöt irroitetaan kokonaisuudestaan ja atomisoidaan frustroituneiksi vapaa-ajanviettopaikoiksi tai työvoimareservivarastoiksi.

Aluetutkimukseen suuntaamani kritiikki ei tarkoita alueiden merkityksen kieltämistä. Pikemminkin haluan tähdentää sitä, että alueiden tarkasteleminen irrallaan yhteiskuntakehityksestä ja ihmisten tarpeista kieltää alueiden käyttövoiman. Alueellisten ongelmien korostaminen vain alueiden rakenteiden heijastumana johtaa totaaliseen huolenpitoon ja sosiaalistumiseen. Jos tarkastelemme yhteiskunnallisesti valvottujen toimintojen osuutta, olemme lähellä toista orwelilaisen elämäntilanteen ominaisuutta, täydellistä valvontaa. Pikkulapset viedään kunnallisesti valvottuun hoitopaikkaan, isommat menevät valtion valvomaan kouluun, vanhukset elävät tarkastetuissa hoitolaitoksissa ja illalla kansa kerääntyy parlamentaarisesti valvotun television ääreen. Orwelilaisesta kuvasta puuttuu television kääntäminen valvontalaitteeksi. Alueelle tuleva virallinen auttaja merkitsisi sitä, että enää meille voitaisiin tarjota vain virallinen seksuaaliterapeutti aviovuoteen äärelle.

Yhdyskuntien rakenteiden ja ympäristön muuttamista tarvitaan. Samoin yksilöitä tulee tukea yhteisöllisiä ongelmia ratkaistaessa. Näin edeten päästään kuitenkin vain osittaisiin ratkaisuihin. Kaikesta ei selvitä rahalla. Tulonsiirroilla ja hallinnollisilla toimenpiteillä sosiaaliset ongelmat kyetään ratkaisemaan vain tiettyyn pisteeseen. Mutta kaikki jäljelle jääneet ongelmat eivät suinkaan ole ratkaisemattomia. Yhdyskuntatyökokeilut ja päättäjiä kauhistuttaneet vastasuunnittelureaktiot osoittavat, että haja-asutusalueille ja lähiyhteisöihin sisältyy edelleen voimia, jotka vapautettaessa kykenevät virittämään omaehtoista toimintaa. Alueellisten ongelmien ratkaisemiseksi tulisikin laajentaa desentralisoitujen toimintojen kokeiluita estämään orwelilaisen elämäntilanteen toteutumista vuonna 1984.

4.1.2 Sosiaalisista tavoitteista perusparannuskokeilussa

YM Hannu Valtonen

Alueittainen perusparannuskokeilu perustuu vuonna 1979 säädettyyn lakiin asuntojen perusparantamisesta (34/79). Laissa säädetyn järjestelmän mukaisesti myönnetään valtion varoista asuntojen laatua ja varustetasoa parantavien toimenpiteiden rahoittamiseksi rakennusten omistajille perusparannuslainaa. Laina voidaan myöntää lyhytaikaisena tai pitkäaikaisena, pitkäaikaisella lainalla lainoitettujen asuntojen käyttöä ja luovutusta on rajoitettu, asukkaiden tulee täyttää tietyt sosiaaliset ehdot. Pitkäaikainen laina voidaan myöntää kansaneläkkeen tukiosaa saaville rakennusten omistajille avustuksen luontoisena, lainan korot ja kuolelutukset katsotaan suoritetuiksi, jos asunnossa asuu kansaneläkkeen tukiosaa saava henkilö. Lainan määrä on enintään 60 % hyväksytyistä perusparantamiskustannuksista.

Perusparantamista toteutetaan tällä hetkellä kokeiluna valtioneuvoston erikseen määräämillä kokeilualueilla, joita on 23 kunnassa (VnP 551/79). Perusparantamisen kokeilualueiksi on valittu kuntia, joista useilla on huomattavaa kulttuurihistoriallista merkitystä. Kymmenen kokeilualueista on Suomen huomattavimpia puutalokaupunkeja. Niistä Naantali, Porvoo ja Rauma ovat syntyneet keskiajalla, Tammisaari on perustettu 1500-luvulla, Uusikaupunki, Kristiinankaupunki, Pietarsaari ja Raase ovat 1600-luvun kaupunkeja ja Kaskinen ja Loviisa on perustettu 1700-luvun puolivälissä. Rakennuskanta näiden puukaupunkien keskustojen kokeilualueilla on suurimmalta osaltaan 1700- ja 1800-luvuilta. Muissa kunnissa kokeilualueet ovat osaksi vanhoja työläiskaupunginosa, jotka ovat syntyneet 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa (Tampere, Turku, Suonenjoki, Nurmes, Pori ja Vallila Helsingissä) tai uudempia asuinalueiksi rakennettuja alueita (Kemi, Kuopio, Äänekoski). Iissä Hamina on jo 1300-luvulta peräisin oleva entinen kauppa- ja satamapaikka ja Helsingissä Tähtitornivuoren ja Karhupuiston kokeilualueet ovat vuosisadan alussa rakennettuja kerrostalokortteleita. Suomussalmen Kirkonkylä on kunnan entinen keskustaajama. Kokeilualueita valittaessa on ilmeisesti painavana perusteena ollut vanhojen ja arvokkaiden puukaupunkien säilyttäminen, ei niinkään koko maan potentiaalisten perusparannettavien alueiden valinta. 'Edustavimpia' koko maata ajatellen ovat Kemin, Kuopion, Suomussalmen ja Äänekosken kokeilualueet. (Alueet liitteessä).

Liitteen alueluettelossa kokeilualueet on ryhmitelty ulkoisen muutospaineen ja väestörakenteen erojen mukaan. Ulkoisella muospaineella tarkoitetaan aluetta ympäröivän yhteisön kapasiteettia tuottaa alueella väestön ja väestörakenteen muutos. Nykyisen väestörakenteen suhteen alueet ovat lähinnä kolmea tyyppiä: joillakin alueilla väestörakenne on vinoutunut, väestö on vähäresurssista ja vaihtuvaa, toisilla alueilla väestörakenne on vinoutunut alueella asuvan pitkäaikaisen väestön ikääntyessä ja kolmansilla väestörakenne lähentelee 'normaalia'. Joillakin Etelä-Suomen kokeilualueilla on jo ennen perusparantamista tapahtunut muutosta väestörakenteessa siten, että alueelle on alkanut muuttaa alueiden statuksen kohotessa paremmin toimeentulevaa väestöä.

Saneerauksessa yleisesti yhtenä seurauksena on ollut saneerattavien alueiden väestön vaihtuminen, muuttoliike alueelta ja alueelle. Tämä on havaittu säännöllisesti mm. pohjoismaissa tehdyissä tutkimuksissa (esim. Plovsing 1975 ja 1976 ja Plovsing - Jørgensen 1979, Lundberg - Ström 1979 ja Suomessa Koskinen - Savisaari 1971 ja Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluvirasto 1979). Tähän liittyy kiinteästi se, mitä sosiaalisia tavoitteita saneeraukselle yleensä ja tässä erityisesti perusparantamiselle tulisi asettaa, missä määrin alueiden väestön vaihtuminen olisi suotavaa ja miten sen tulisi tapahtua.

Perusparantamista perustellaan kansantaloudellisin, sosiaalisin ja kulttuuri- ja ympäristönäkökohtiin liittyvin perusteluin (Kom. miet. 1977:43, 1-5). Perusparantamiskokeilulain yleisperusteluissa laille on esitetty seuraavat sosiaaliset tavoitteet: Alueittaisen perusparannuskokeilun tarkoituksena on edistää asuinrakennuskannan ja viihtyisien asuntoalueiden säilymistä ja parantaa niillä asuvan väestön asunto-oloja. Alueittaisen perusparantamisen yhtenä tavoitteena on alueen rakennuskannan laadun parantaminen niin, että asukasarakenne ei olennaisesti muutu. Kunnan ohjaustoimenpiteillä sekä valtion lainoitukseen liittyvillä asunnon käyttöä ja luovutusta koskevilla säännöksillä tulisivat erityisesti huolehtia siitä, että myös pienituloiset ja vähävaraiset asukkaat voivat halutessaan jatkaa asumistaan alueella. Asuntokannan perusparantamisen edistämiseksi olisi tähän kohdistuva yhteiskunnan tuki ulotettava koskemaan kaikkia asuntoja ja asuinrakennuksia talotyypeistä ja hallintomuodosta riippumatta. Näiden tukitoimenpiteiden tulisi toisaalta olla sellaisia, että niiden avulla voidaan kansantaloudellisista ja kulttuurihistoriallisista syistä yleensä edistää olemassa olevan asuntokannan säilymistä ja laadullista parantamista. Toisaalta tukitoimenpiteiden avulla tulee erityisesti voida parantaa heikosti asuvan vähävaraisen väestön asunto-oloja (Laki 34/79).

Alueen väestörakenteen muuttumattomuuden tavoitetta asetettaessa on ilmeisesti ajateltu asiaa lyhyellä tähtäyksellä niin, että väestörakenne ei muuttuisi muuttoliikkeen kautta. Pitkällä tähtäyksellä sitä ei voi asettaa tavoitteeksi, koska segregoituneen alueen säilyttämistä segregoituneena on varsin vaikea perustella. Toiseksi väestörakenne muuttuu asuinalueilla joka tapauksessa ajan kuluessa.

Tavoitteiden asettamisessa yksi ongelma on teknisten ja sosiaalisten tavoitteiden suhde. Perusparannuskokeilussa asuntohallitus on tuottanut täsmällisiä ohjeita tehtävien rakennustoimenpiteiden tärkeysjärjestyksestä ja yksityisistä toimenpiteistä (Asuntohallitus 1980), ja näihin tavoitteisiin verraten sosiaaliset tavoitteet on asetettu epämääräisesti, ja ennen kaikkea teknisten tavoitteiden vaikutusta asetettujen sosiaalisten tavoitteiden saavuttamiseen ei ole ilmaistu. Teknisten ja sosiaalisten tavoitteiden suhde ei ole vain suomalainen ongelma. Esim. DDR:ssä on tähän asti asuin ympäristöjen suunnittelussa ja rakentamisessa yliarvioitu teknisten komponenttien merkitys suhteessa sosiaalisiin komponentteihin. Tekninen puoli rakentamisesta on suunniteltu tarkasti ja yksityiskohtaisesti ja sosiaaliset komponentit ovat kehittyneet enemmän tai vähemmän sattumanvaraisesti. Usein sosiaalinen on nähty eräänlaisena teknisten komponenttien seurauksena, sattumanvaraisena tuloksena (Rommeiss - Voigt 1979, 119). Alfredssonin et al (1979, 58-59) mukaan Ruotsissa saneer-

rausta on toteutettu liiaksi kiinnittäen huomiota vain teknisiin tavoitteisiin, teknisenä prosessina, jolloin asetettuja sosiaalisia tavoitteita ei ole kyetty saavuttamaan. Mm. alueiden entisten asukkaiden mahdollisuudet asua alueella edelleen saneerauksen jälkeen ovat olleet rajoitetut huoneistotyyppijakauman muutosten ja korjausten perusteellisen luonteen takia.

Teknisiä tavoitteita ei siis voida asettaa irrallaan sosiaalisista tavoitteista, koska ei ole olemassa sellaista "puhdasta" tekniikkaa, joka voidaan sijoittaa sosiaaliseen niin, että se ei vaikuta sosiaaliseen. Tekniset tavoitteet ja niiden toteuttaminen asettavat rajoja sille, mikä sosiaalisessa on mahdollista. Tekniset tavoitteet tulisi johtaa sosiaalisista tavoitteista ja asettaa ne niin, että ne ovat välineitä pyrittäessä sosiaaliin tavoitteisiin. Esimerkiksi jos perusparantamisessa asumiskustannukset perusparannetuissa asunnoissa nousevat voimakkaasti, vähenevät vähävaraisen väestön mahdollisuudet asua alueella edelleen ja alueiden väestö ja väestörakenne muuttuvat.

Kun perusparannuskokeilussa on alueiden väestörakennetavoitteeksi asetettu muuttumattomuus, on esim. Ruotsissa ja DDR:ssä asuntoalueiden väestörakenteelle asetettu monipuolisuuden tavoite. Ruotsissa tämä on lähtöisin lähinnä segregaatoin välttämistä ja sitä on perusteltu mm. seuraavasti: tavoitteita, joita monipuolisella (allsidig) väestörakenteella halutaan saavuttaa ovat ymmärryksen lisääminen ihmisten kesken, että ihmisiä ei eristetä erilaisista sosiaalisista kontakteista, eristyneisyyden ja sukupolvien välisen vastakkainasettelun estäminen, asukkaiden statuksen kohottaminen sekä palveluiden tasaisempi käyttö (Björkman 1974, 42-43). Ruotsissa monipuolisen väestörakenteen tavoittelussa on menty jopa niin pitkälle, että Malmössa Östergårdin aluetta saneerattaessa pyrittiin ne alueen asukkaat, jotka halusivat asua alueella vielä saneerauksen jälkeen, sijoittamaan alueelle niin, että he eivät muodostaisi omaa ryhmää alueen sosiaalisessa elämässä (Andersson et al 1975, 221).

DDR:ssä monipuolinen väestörakenne (Mischung der Bevölkerung) nähdään osaksi yhteiskunnallisten luokkien ja kerrosten lähentymisen prosessia ja sitä perustellaan samantyyppisesti kuin Ruotsissakin, erilaisten laitosten ja palvelujen tasaisella käytöllä ja monipuolisilla sosiaalisilla kontakteilla. Tutkimustulosten mukaan mm. eri ikäryhmien asuminen samalla alueella lisää asukkaiden asumistyytyväisyyttä (Rommeiss - Voigt 1979, 121-126).

Monipuolisen väestörakenteen ja monipuolisen vaihdon mahdollisuuden ajatus sisältää ajatuksen siitä, että monipuolisen väestörakenteen synnyttämisen myötä alueelle syntyy myös monipuolinen ja toimiva sosiaalinen yhteisö. Sosiaalinen yhteisö käsitetään tällöin sosiaaliseen vuorovaikutukseen verkostoksi, jossa verkosto toimii yksilöiden välisen kommunikaation välittäjänä. Monipuolinen väestörakenne on tämäntyyppistä sosiaalisen yhteisön käsittämistä vastaava tavoite, johon asuinalueita kehitettäessä voidaan pyrkiä.

Sosiaalisen yhteisön määrittäminen yksilöiden välisen kommunikaatioverkoston kautta ei ole riittävä määritelmä sosiaaliselle yhteisölle. Esim. Ylönen esittää sosiaaliselle yhteisölle kaksi ominaisuutta: tiiviiden sosiaalisten suhteiden verkko ja useamman kuin yhden sukupolven tradition olemassaolo (Ylönen 1980, 4). Useamman kuin yhden sukupolven tradition olemassaolo

tarkoittaa sitä, että on olemassa yksityisten ihmisten tajunnasta riippumattomia (mutta ei tajunnasta kokonaan riippumattomia) sosiaalisia tosiasioita, erityisiä toiminnan, ajattelun ja tuntemisen lajeja, jotka eksistivät yksityisen tajunnan ulkopuolella. Tässä on puhe samasta asiasta, jota Durkheim nimittää kollektiivitajunnaksi (Durkheim 1972, 69-71, Juntunen - Mehtonen 1977, 86-87). Durkheim määrittelee kollektiivitajunnan seuraavasti: Saman yhteisön keskiwertojäsenten yhteisten uskomusten ja tuntemusten kokonaisuus muodostaa määrätyn järjestelmän, jolla on oma elämänsä; sitä voidaan kutsua kollektiivi- tai yhteistajunnaksi. Epäilemättä sillä ei ole omintakeista organista perustaa; sen osat ovat niin sanoaksemme kaikkialla yhteisössä, mutta se ei merkitse sitä, etteikö sillä ole yhteisössä sille itselleen spesifejä piirteitä, jotka tekevät siitä selvästi erottuvan tosiasian. Itse asiassa se on riippumaton yksittäisistä olosuhteista, joissa yksilöt ovat; yksilöt vaihtuvat ja kollektiivitajunta säilyy. (...) Yhtäkaikki se ei muutu joka sukupolvi, vaan päinvastoin se sitoo ne yhteen sukupolvien ketjuksi. Se on siis aivan muuta kuin ne yksittäiset tietoisuudet, vaikka se realisoituu yksilöissä. Se on yhteisön ilmiölaji, jolla on omat luonteenomaiset piirteensä, olemassaolon ehtonsa, kehittymistapansa aivan kuten yksilöllisillä tietoisuuksilla, vaikka toisella tavalla (Durkheim 1926, 46, suomennos Seppo Kovero).

Sosiaalinen yhteisö pitää mielestäni määritellä juuri kollektiivitajunnan olemassaolon ja sisällön kautta. Tämä ei muuta sitä, että sosiaalinen yhteisö on edelleen vuorovaikutussuhteiden verkosto, se tuo siihen lisää sen, että sosiaalisessa yhteisössä vuorovaikutus ja kollektiivitajunta edellyttävät toisiaan. Esim. Bailey'n toimittamassa teoksessa kuvataan pieniyhteisöjä, joissa sosiaaliset verkostot ovat tiiviit. Nämä verkostot eivät ole tiiviitä yhteisöjen väestörakenteen monipuolisuuden tai homogeenisuuden takia, vaan siksi, että näissä yhteisöissä ihmisillä on yhteinen tapa käsittää ympäröivä sosiaalinen ja luonto, heillä on yhteiset hyvän ja pahan määritelmät. Yhteisö on yhteisten arvojen ja kategorioiden joukko (Bailey 1971, 8). Tiivis sosiaalinen vuorovaikutus on seurausta yhteisistä arvoista ja normeista ja yhteiset arvot ja normit taas tiiviistä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, kumpikin edellyttää toistaan. Tämä ei tarkoita sitä, että kollektiivitajunta ja vuorovaikutus selittyisivät tyhjentävästi toisillaan, tuottaisivat toisensa. Päinvastoin kollektiivitajunnan kehittymisen mahdollisuus nykyisillä asuinalueilla olisi tärkeä tutkimuskohde.

Edellä oleva viittaa siihen, että väestörakenteelle asetetut tavoitteet eivät ole riittäviä pyrittäessä "hyviin asuinalueisiin". Monipuolinen väestörakenne on perusteltavissa koko alueeseen liittyvillä tavoitteilla (palvelujen tasainen käyttö ajassa), mutta se ei ole riittävä ehto toimivan sosiaalisen yhteisön syntymiselle, kuten ei aikaisemmistakaan yhteisöissä homogeeninen väestörakenne ole ollut riittävä ehto sosiaalisen yhteisön syntymiselle. Pelkkä monipuolisen väestörakenteen tavoittelu voi johtaa monipuolisen vaihdon mahdollisuudesta huolimatta vaihdon vähenemiseen ja asukkaiden välisten kontaktien köyhtymiseen (Allardt - Karisto 1979, 110).

Asuinalueiden kollektiivitajunnan kehittymisestä on helppo esittää epäilyjä, jo Durkheimin mukaan työnjaon eteneminen yhteiskunnassa heikentää kollektiivitajuntaa, ja ihmisten erilaistuminen vähentää sitä potentiaalista yhteis-

tä, joka voisi olla kollektiivitajunnan perustana. Ylönen esittää ajatuksen asuinalueen toimintajärjestelmästä, jossa toimintajärjestelmä on paikallisen demokratian kehittämistä (Ylönen 1980, 7). Toimintajärjestelmänä sosiaalinen yhteisö voi perustua vain yhteisiin etuihin, joista yhteisö johtaa tavoitteita (yhteiset edut tulevat ymmärretyiksi kollektiivitajunnassa) ja samalla "luo" kollektiivitajuntaa.

Kun sosiaalinen yhteisö määritellään kollektiivisajunnan kautta, joudutaan pulman eteen: mitä tavoitteita perusparannuskokeilulle on tästä johdettavissa? Perusparannuskokeilulla ei voida ratkaista koko "hyvän asuinalueen" problematiikkaa, sen vaikutuksen ala ei yllä niin laajalle. Toimivaa sosiaalista yhteisöä ei voida luoda julkisen vallan toimenpiteillä, hajoittaa se sen sijaan voidaan. Nähtävästi perusparantamiselle ei vähävaraisten asumistason nostamisen lisäksi voida asettaa muita sosiaalisia tavoitteita kuin se, että sillä ei rikota toimivia sosiaalisia yhteisöjä. Tämä sisältää nähdäkseni sen, että alueiden väestönmuutosten tulisi olla hitaita, ja toiseksi sen, että asuntojen perusparantamisen toteuttamisen tulisi noudattaa mahdollisimman paljon asukkaiden korjausajattelua. Perusparantaminen tulisi toteuttaa niin, että liikkeelle lähdetään asukkaiden resursseista ja tavoitteista, jotta asukkaat ensinnäkin ymmärtävät, mistä on kysymys ja toiseksi pystyvät hallitsemaan korjausprosessia.

Nämä kaksi tavoitetta, jotka perusparantamiselle näin saadaan, ovat koko ongelmaa ajatellen varsin vaatimattomia, eikä ole varmuutta siitä, että edes niitä saavutetaan. Lopuksi muutama kysymys: Voidaanko nykyisen lainsäädännön puitteissa perusparantaminen toteuttaa niin, että sille voidaan asettaa pitemmälle meneviä sosiaalisia tavoitteita? Millainen tulisi olla se logikka asuntotuotannossa, jolla voidaan toteuttaa vaativia sosiaalisia tavoitteita?

Lähteet:

- Alfredsson, Björn - Sangregorio, Inga-Lisa - Svensson, Ronny, Bostadspolitikens sociala konsekvenser, Borgholm 1979.
- Allardt, Erik - Karisto, Antti, Wohnmilieu und soziale Beziehungen, teoksessa Koski-aho, Briitta et al (Hrsg.), Lebensweise und Lebensniveau - Wohnen und Wohnumwelt, Tampere 1979.
- Andersson, Gunnel - Nilsson, Bodil - Swedner, Harald - Ullerstam, Martha - Werner, Bo, Östergård, Statens råd för byggnadsforskning T6:1975, Uddevalla 1975.
- Asuntohallitus, Alueittainen perusparannuskokeilu, Asuntojen perusparannuslainat, marraskuu 1979, Helsinki 1980.
- Bailey, F.G., Gifts and poison, Blackwell 1971.
- Brjörkman, Torbjörn, Saneringsmarknad, Byggnadsforskningen rapport R39:1974, Stockholm 1974.
- Durkheim, Emile, De la Division du Travail Social, Paris 1926.
- Durkheim, Emile, Selected Writings, ed. by Anthony Giddens, Cambridge 1972.
- Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluvirasto, Yleiskaavaosasto, Saneeraustoiminta Helsingin pientaloalueilla 1973-1977. Toiminnallisia selvityksiä 46, julkaisu YB:9/1979, Helsinki 1979.
- Juntunen, Matti - Mehtonen, Lauri, Ihmistieteiden filosofiset perusteet, Jyväskylä 1977.
- Koskinen, Tarmo - Savisaari, Anja, Onni yksillä - pesä kaikilla? Tutkimus Tampereen Amurin ja Tammelan saneerauksesta Tampereen kaupungissa. Tampereen yliopiston tutkimuslaitos, Tampere 1971.

- Laki asuntojen perusparantamisesta (34/79) 19.1.1979.
 Plovsing, Jan, Sanering på Nørrebro. Socialforskningsinstituttet, publikation 65, København 1975.
 Plovsing, Jan, Beboere under sanering. Socialforskningsinstituttet, publikation 71, København 1976.
 Plovsing, Jan - Jørgensen, Winnie, Byfornyelse vid Nørrebro, Socialforskningsinstituttet, publikation 90, København 1979.
 Rommeiss, Gisela - Voigt, Peter, Durch gesellschaftliche Veränderung, bedingte soziale und demografische Mischung der Bevölkerung als Voraussetzung für die Wandlung des Wohnmilieus, teoksessa Koskiahon, Briitta et al (Hrsg.), Lebensweise und Lebensniveau - Wohnen und Wohnumwelt, Tampere 1979.
 Valtioneuvoston päätös eräiden alueiden määrittämisestä asuntojen perusparannuskokeilualueiksi (551/1979) 14.6.1979.
 Ylönen, Ari, Sosiaalisen ja spatiaalisen suhde nykyajan kaupungissa, Yhteiskuntasuunnittelu 1/1980.

Lite 1. Perusparannuskokeilualueet ja niiden ryhmittely

Vanhat työläiskaupunginosat, joissa ulkoinen muutospainne on suuri ja väestörakenne vinoutunut, osa asukkaista läpikulkuväestöä.

- Helsinki, Vallila
- Nurmes, Läntinen kaupunginosa
- Tampere, Pispala
- Turku, Port Arthur ja Mestarinkadun alue

Vanhon kaupunkien keskustat, joissa ulkoinen muutospainne on suuri ja väestörakenne ei ole vinoutunut.

- Loviisa, Alakaupunki ja Vanha kaupunki, Ympyrätien alue
- Naantali, Vanha kaupunki
- Porvoo, Vanha Porvoo
- Tammisaari, Barckens udde

Vanhon kaupunkien keskustat, joissa ulkoinen muutospainne on pieni ja väestörakenne vinoutunut, väestö ei juuri vaihdu.

- Kaskinen, Vanha ruutukaava-alue
- Kristiinankaupunki, Vanha ruutukaava-alue
- Raahe, Ruutukaava-alueen pohjoisosa
- Uusikaupunki, Keskusta

Omakotialueet, joilla ulkoinen muutospainne on pieni ja väestörakenne ei ole vinoutunut.

- Kemi, Syväkangas
- Kuopio, Irtkonniemi
- Suomussalmi, Kirkonkylä
- Uusikaupunki, Sorvakko
- Äänekoski, Kierälähti ja Markkamäki

Vanhan kaupungin keskusta, jossa ulkoinen muutospainne on pieni ja väestörakenne ei ole vinoutunut.

- Pietarsaari, Pohjoisnummi

Vanhan kaupungin keskusta, jossa ulkoisen muutospaineen edellytykset ovat olemassa (alue on osa kaupungin liikekeskustaa) ja väestörakenne on vinoutunut, osa väestöstä on läpikulkuväestöä.

- Rauma, Vanha Rauma

Helsingin keskustan kivitalo-osakeyhtiöt
Karhupuisto
Tähtitorninvuori

Muut alueet

Ii, Hamina
Pori, Reposaari
Suonenjoki, Kolikkoimäki

Kokeilualueita on näiden lisäksi vielä Kuortaneen ja Pomarkun kunnissa.

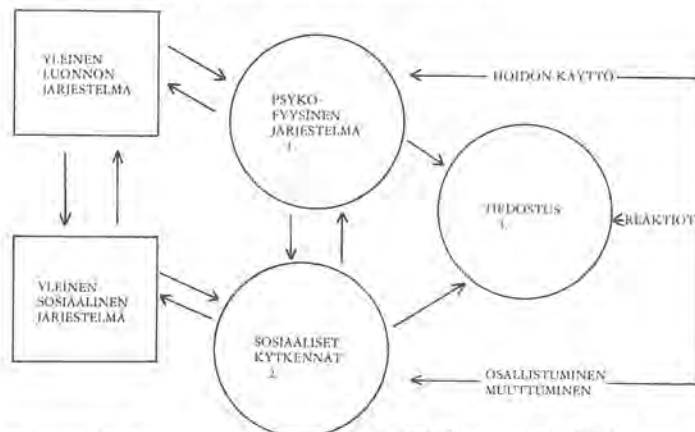
4.2 Terve elinympäristö ja sen ehdot

4.2.1 Apul.opettaja Raili Peltonen

Mitä terveys on?

Kaikkein yleisimmin tunnettu terveyden määritelmä on kansainvälisen terveysjärjestön, WHO:n, määritelmä: Terveys on fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila. Tässä yhteydessä haluan käyttää amerikkalaisen ympäristöterveydenhuollon tutkijan Korenin määritelmää: terveys on paitsi sairauden ja vamman puuttumista sisäisen hyvän olon tunnetta sekä onnellisuuden edistämistä pyrkimällä tarkoituksenmukaiseen vuorovaikutukseen sekä fyysisen ympäristön että yhteiskunnan kanssa. Kuviossa 1 on esitetty Purolan malli terveyteen vaikuttavista seikoista. Terveellinen ympäristö on ihmisen oman terveyden suojelua, esteettisten arvojen vaalimista sekä tautien ja vammojen ehkäisyä kontrolloimalla ympäristötekijöitä sekä pyrkimällä minimoimaan mahdolliset potentiellit vaaratekijät, olivatpahan ne sitten fysikaalisia, biologisia tai kemiallisia.

Kuvio 1. Purolan malli terveyteen vaikuttavista tekijöistä.

Terveyden puuttuminen

1. Sairaus, tauti
luonnontieteellisenä tilana.

2. Vaikutus sosiaalisiin prosesseihin,
kyvyttömyys tarpeiden tyydytykseen.

3. Sairaus koettuna tilana.

Jotta ymmärtäisimme ihmisen ja hänen elinympäristönsä vuorovaikutukset sekä ymmärtäisimme, miten ihmistä voidaan suojella taudeilta ja vammoilta, on välttämätöntä lyhyesti käsitellä ensin ekosysteemiä, sen dynamiikkaa ja energiaa.

Ekosysteemi

Sekä bioottinen eli elävä ympäristö että abioottinen, ei-elävä ympäristö muodostavat yhdessä ekosysteemin. Jokaisen noin 1,5 milj. eläinlajin ja 0,5 milj. kasvilajin paikka maan päällä määräytyy tässä ekologisessa systeemissä toisaalta sen toiminnan, toisaalta sen kasvupaikan mukaan. Eri lajien välillä on vuorovaikutusta, mutta ekosysteemin tasapainon säätelee kuitenkin luonto itse. Organismien säilymiselle on välttämätöntä, että ekosysteemissä on saata- vana minimimäärä tiettyjä, niiden toiminnoille välttämättömiä tekijöitä, esim. ravintoa, valoa, lämpöä, tilaa jne. Joissakin olosuhteissa, missä näitten rajallisten resurssien saanti käy uhanalaiseksi tai ekosysteemiin tulee vaikuttamaan uusia tekijöitä, organismit muuntuvat säilyäkseen paremmin uusissa olosuhteissa. Tässä muutosta sanotaan mutaatioksi. Tällainen mutantti saattaa olla hyvin vastustuskykyinen ympäristölle. Se saattaa olla taudin aiheuttaja. Se saattaa tuhota kasvi- ja elänlajeja. Ekosysteemi on aina dynaamisessa tasapainossa. Muutokset yhdessä osassa systeemiä aiheuttavat aina muutoksia toisessa osassa.

Ihminen on määrättyllä tavalla unikki laji näistä ekosysteemin 1,5 miljoonasta eläinlajista. Tarkoitän tällä sitä, että ihmisellä on nykyisin tietoa ja taitoa vaikuttaa ekosysteemiin. Ihmisellä on myös vallanhalu saada muut luonnonlajit hallintaansa. Ihminen on pyrkimässä avaruuteen, ja on ollutkin siellä jo yli 1/2 vuotta. Siellä ei kuitenkaan liene sen paikka luonnollisessa ekosysteemissä. Näin ihminen on mitä suurimmassa määrin vaarantamassa sekä oman lajinsa että muitten lajien niin terveyttä kuin elinolosuhteitakin manipuloimalla ympäristöänsä. Tällä en tarkoita sitä, että haluaisin paluuta kivikauteen. Haluan kuitenkin korostaa sitä seikkaa, että niin kauan kuin emme tarpeeksi tiedä toimintojemme kokonaisvaikutuksia, emme tiedä, missä on hyödyn ja vaaran raja.

Ympäristöprobleemat ja ihmisen terveys

Niin mielenkiintoinen kuin koko ekosysteemi onkin, on tämän esityksen puitteissa tietenkin relevanttia käsitellä vain niitä asioita, jotka liittyvät ihmiseen ja hänen terveytensä.

Ympäristön epäedullinen muutos ja sen vaikutus ihmisen terveyteen kasvaa päivittäin. Sekä teollisuuden että asuintaajamien savut himmentävät auringon valoa. Keuhkomme mustuvat toisaalta oman tupakoinnin, toisaalta muitten tupakoinnin seurauksena. Keuhkosityöpä lisääntyy. Silmiemme ja nenämme limakalvot ovat alttiina muille ilman epäpuhtauksien ärsytyksille. Kykymme tehdä kuulohavaintoja tylsistyy liikenteen, teollisuuden ja rakennustyömaiden melun seurauksena.

Tuholaisaineita ja suoja-aineita, jotka ennen olivat tarpeen kauhistuttavien tarttuvien tautien ehkäisemiseksi, käytetään nykyisin tarpeettomasti ja väärin. Tietoa lisäaineiden vaikutuksesta tulvii päivittäin, mutta tuskinpa vieläkään sitä on riittävästi.

Syömme päivittäin ruokaa, jonka valmistuksessa ja käsittelyssä mitä suurimmalla todennäköisyydellä ei ole noudatettu kaikkia puhtauden vaatimuksia. Väitetään esim., että stafylokokkibakteeria esiintyisi lähes puolessa maidon keräilyeristä. On väitetty edelleen, että 30 %:ssa lihatuotteita olisi eräitä toisen tyyppisiä bakteereita. Ja näin asianlaita on siitä yksinkertaisesta syystä, että ihmisen iholla ja limakalvoilla esiintyy aina erilaisia bakteereita, joista toiset ovat ns. apatogeeneja eli eivät aiheuta tauteja, mutta toiset ovat selviä taudin aiheuttajia. Huolimattomasti ja epäpuhtaasti ruoka-aineita käsiteltäessä nämä bakteerit siirtyvät silloin ruokaan. Tunneimme kaikki tuon varsin tutun oksennus- ja ripulitaudin, jolloin taudin aiheuttaja on joutunut joko omien käsiemme tai muiden ihmisten käsien kautta ruoansulatuskanavaamme.

Monet henkilöt viettävät useita tunteja päivässä, jotkut jopa suuren osan elämästään erilaisissa instituutioissa. Ajatelkaamme esim. päiväkotia, koulua, eriasteisia opiskelupaikkoja, armeijaa, sairaaloita jne. Jokainen näistä, samalla kun se suorittaa omaa spesifistä tehtäväänsä, on myös pieni yhteisö omine ympäristöongelmineen.

Melu ja ei-toivotut äänet saattavat aiheuttaa joko ajoittaista tai pysyvää kuulon huononemista, fyysisiä ja psyykkisiä häiriöitä, häiriöitä kanssakäymisessä muiden ihmisten kanssa jne. Jatkuva ääniaaltojen tulva ympäristöstämme alentaa tarkkaavaisuuttamme ja häiritsee työtehoamme. On tunnustettu ja tunnustettu työhön liittyvien terveydellisten vaarojen olemassaolo. Vuosittain tapahtuu työtaturmia, joissa menetetään ihmishenkiä. Tapahtuu sairastumisia, joista voi jäädä pysyvä työkyvyttömyys. Syynä saattavat olla tapaturmat, mutta myös sellaiset tekijät kuin kemikaalit, fysikaaliset tekijät, ionisoiva säteily, poikkeukselliset lämpötilat, bakteerit ja virukset jne.

Maaperä on tärkein yksittäinen luonnontekijä valittaessa rakennuksen paikkaa ja kehitettäessä tehokasta, toimivaa viemäröintisysteemiä. Kuitenkin tiedon puute tällä alalla, huonosti tehdyt suunnitelmat ja epätarkoituksenmukainen kontrolli ovat johtaneet vaikeisiin ongelmiin yhtä hyvin asuinrakennusten, tehtaiden kuin julkistenkin rakennusten kohdalla sekä jätevesiongelmiin. Potentiellit terveydelliset vaarat ovat mittaamattomat.

Kiinteät jätteet muodostavat suunnattoman taloudellisen, esteettisen, sosiaalisen ja terveydellisen ongelman. Riittämättömät varastoinnit, keräys ja kiinteitten jätteiden käsittelyprosessit saattavat johtaa hyönteisten ja jyrssiöiden aiheuttamiin ongelmiin, ilman saastumiseen, onnettomuuksiin, tulipaloihin, juomaveden kontaminoitumiseen, maiseman ja luonnon pilaantumiseen jne.

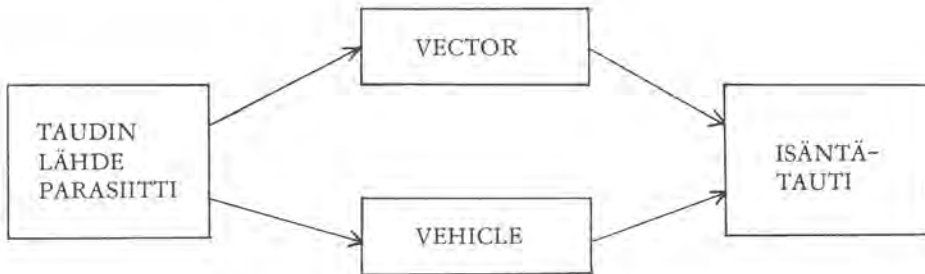
Vettä voitaneen syystä sanoa tärkeimmäksi resurssiksemme. Se on elinehto elämän säilymiseksi. Se on välttämätön ravinnontuotannossa, teollisuudessa, ja tarjoaa erään mahdollisuuden virkistytymiseen. Tästä voi olla seurauksena se, että ihmisten välttämättömien tarpeitten tyydytyksen ohella saatetaan pilata vesivarannot.

Esimerkkilistassani on viimeisenä, joskaan ei merkitykseltään kaikkein vähäisimpänä, juomavesi. Me suomalaisethan olemme siinä onnellisessa asemassa, että meillä on toistaiseksi riittänyt puhdasta juomavettä. Mutta tiedämme samalla kehitysmaitten kohdalta, miten ensiarvoisen tärkeä se on. Ja toisaalta tiedämme, miten likainen, saastunut juomavesi vie vuosittain miljoonia ihmisiä hautaan, etenkin pieniä lapsia. Juomavesi voi muodostua vaaralliseksi fysikaalisten, kemiallisten ja bakteriologisten tekijöittensä ansiosta. Huonot pohjavesivarastot, epäasiallisesti hoidettu maanviljelys ja karjankasvatus, riittämätön puhdistuskapasiteetti ja huono, vanhentunut viemärintisysteemi ovat eräitä esimerkkejä, jotka saattavat aiheuttaa ongelmia puhtaan veden saannin suhteen.

Tautien mikrobiteoria

Puhuessamme tarttuvista taudeista on syytä sen verran palata historiaan, että mainitsen kaksi tunnettua tutkijaa, Louis Pasteurin ja Robert Kochin, jotka molemmat 1800-luvulla kehittivät teorian tautien levinneisyydestä tartunnan välityksellä. Heidän tutkimuksensa muodostavat perustan sille, mitä tänä päivänä tiedämme infektiotaudeista.

Kuvio 2. Tarttuvien tautien leviäminen

Infektioautien eli tarttuvien tautien leviämisen ymmärtämiseksi on tärkeätä tietää, mitä tarkoitamme isäntä-parasiitti -suhteella ja taudin lähteellä. Taudin lähteellä tarkoitetaan sitä joko elävää organismia tai ei-elollista objektiä, jossa taudin aiheuttaja elää ja lisääntyy. Parasiitti on mikro-organismi, joka aiheuttaa varsinaisen taudin. Isäntälaji saattaa olla joko ihminen tai eläin. Emme voi sanoa sellaista ympäristöä terveelliseksi, joka sisältää taudin aiheuttajia tai tarjoaa mahdollisuudet niiden leviämislle. Kuviossa mainittu vektori saattaa olla esim. niveljalkainen, ja eliminoimalla sen elinympäristöstämme toimimme terveyttä edistävästi. Puhdistamalla jotakin vehikkeliä, esim. vettä, ilmaa tai kiinteät jätteet, toimimme saman päämäärän saavuttamiseksi. Yleensä taudin lähde, kuviossa mainittua reservouria, on vaikea poistaa lukuunottamatta niitä tapauksia, joissa isäntälaji voidaan rokottaa. Mutta esim. puhdistamalla ja kloreraamalla käytettävän veden voimme hävittää sellaisia

mikro-organismeja, jotka leviävät veden mukana ja saattavat aiheuttaa sairastumista. Eräs tällainen vehikkelivaiheessa estettävissä oleva sairaus on esim. kolera.

Ihmiset eivät ole vain taudin vastaanottajia, vaan he voivat olla myös taudin aiheuttajan kantajia. Patogeeneja, siis tautia aiheuttavia mikro-organismeja tavataan suolistossa. Sieltä niitä joutuu ulosteeseen. Edelleen niitä saatetaan löytää iholta, nielusta ja nenästä. Koska terveillä taudin kantajilla ei ole oireita, he ovat ympäristölleen vaarallisia siirtäessään taudin aiheuttajaa eteenpäin. Tällaisia kantajien välityksellä kulkeutuvia taudin aiheuttajia ovat esim. poliovirukset, tuhkarokkovirus, maksatulehdusta aiheuttava virus, lavantautibakteeri ja stafylokokki-bakteerit. Tauti saattaa tarttua välittömässä kanssakäymisessä henkilöstä toiseen esim. yskiessä, aivastaessa, välittömässä ihokontaktissa, seksuaalisessa kanssakäymisessä, suudella jne. Eräät taudin aiheuttajat saattavat tarttua välillisesti, jolloin vehikkelinä voi toimia kontaminoitunut vesi ja ruoka, leikkikalut ja kirurgiset instrumentit. Epäsuora tartunta on mahdollista myös pisaratartuntana, eli taudin aiheuttaja joutuu yskimisen ja aivastamisen välityksellä hengitysilmaan ja sieltä edelleen jonkun toisen henkilön hengitysilmakalvoille. Kuinka usein sitten tartunnasta seuraa sairastuminen, riippuu toisaalta taudin aiheuttavan mikro-organismin ominaisuuksista ja toisaalta isäntäeläimen ominaisuuksista. Varsinaisen epidemian syntymiseen vaikuttavat lisäksi eräät muut tekijät, esim. juuri ympäristö. Mitä enemmän ihmisiä ja mitä tiiviimmässä kanssakäymisessä he ovat, sitä suuremmalla todennäköisyydellä infektoituminen tapahtuu. Klassisia esimerkkejä tällaisesta tilanteesta ovat alussa mainitsemani puitteet päiväkodissa, kouluissa ja armeijassa.

Kemikaalit

Jotta voimme määritellä kemikaalien vaikutukset terveyteen ja hyvinvointiin, on tiedettävä kemikaalien luonteesta jotakin, niiden vaikutustavasta, vaikutusajasta ja siitä määrästä, missä kemikaalia luonnossa ympärillämme esiintyy. Suuret määrät jotakin kemikaalia saattavat esim. aiheuttaa akuutin sairastumisen tai vamman, kun taas pienillä määrillä pitkän ajan kuluessa voidaan saada aikaan kroonisia muutoksia, mahdollisesti mutaatioita ja pahanlaatuisia muutoksia ihmisoluihin. Kemikaalithan ovat tällä hetkellä varsin tärkeä osa ympäristöterveydenhuoltoa ja työterveyshuoltoa. Hajonta kemikaalien turvallisuuden suhteen on erittäin suuri: se vaihtelee täysin turvallisesta erittäin vaaralliseen ja kaikkea siltä väliltä.

Ilma

Ilman laatu, päinvastoin kuin muut terveelliselle elinympäristölle asetettavat kriteerit, on muodostumassa yhä pahenevaksi ongelmaksi teollistumisen ja elintason myötä. Yksinkertaisemmissa talousjärjestelmissä ihmisen aiheuttama kuormitus oli luonnon adaptaatiomekanismeihin nähden pieni eikä ilman laatu huonontunut, vaikka esim. tulivuoret, hiekkamyrskyt ja metsäpalot aiheuttivatkin tietynasteista ilman laadun ajoittaista heikkenemistä.

Likaantunut ilma aiheuttaa haittoja monilla eri tasoilla. Mikäli pidetään lähtökohtana WHO:n määritelmää terveydestä täydellisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilana, voidaan jo likaantuneen ilman aiheuttamia esteettisiä haittoja pitää mielenterveyteen vaikuttavina tekijöinä. WHO on luokitellut epäpuhtaan ilman haittavaikutuksia vaikeusasteen mukaan. Toisessa haittaluokassa saastuneen ilman katsotaan aiheuttavan aistinelinten ärsytystä tai lievää haittaa. Tähän kategoriaan kuuluvat lievät tai ajoittaiset tapaukset, joissa objektiivisesti ei voida nähdä yhteyttä saastuneisuuden ja epänormaalien elinmuutosten välillä.

Astetta vaikeamman ilman likaantumisen yhteydessä voidaan jo todeta kroonista hengitysteiden tulehdusta, keuhkojen laajentumaa, allergisia keuhkosairauksia ja keuhkosityöpiä. Tämä vaihe edellyttää kuitenkin vielä pitkäaikaista altistusta. Neljännessä haittaluokassa jaksoittainen ilman laadun huononeminen on niin voimakasta, että varsinkin riskialttiissa väestössä (vanhukset, kroonisia keuhkosairauksia sairastavat jne.) voidaan todeta äkkikuolemia.

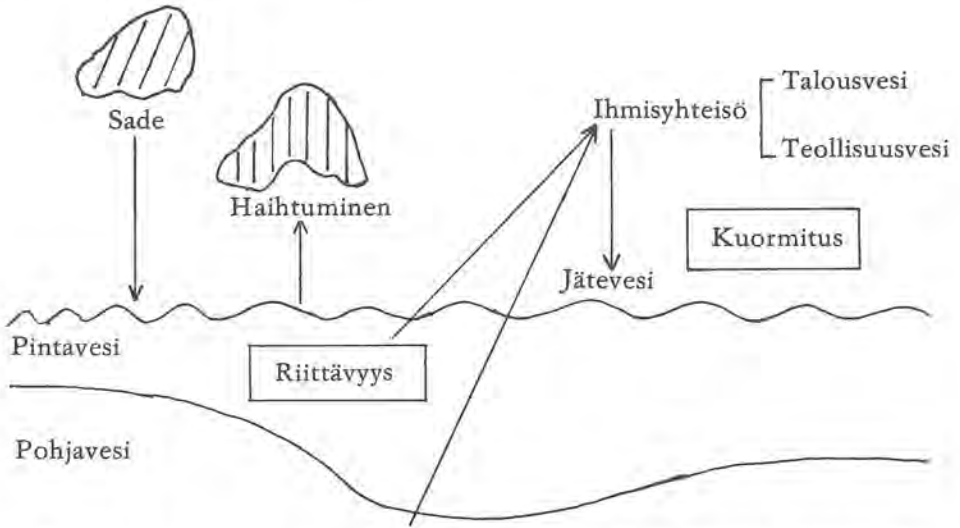
Me suomalaisethan olemme ilman saastumisen suhteen varsin onnellisessa asemassa. 70 % Suomen pinta-alasta on metsää. Tämän lisäksi keskimääräisesti ottaen asutus on varsin harvaa. Vaikka teollisuutemme on keskittynyt Etelä-Suomeen, niin meillä ei kuitenkaan ole esim. Ruhrin alueen kaltaisia teollisuuskeskittyviä. Kaikista näistä syistä saastevaikutukset lievenevät epäpuhtauksien levitessä laajemmalle. Toki meillä on olemassa omat ongelmamme. Ajatellaamme esim. selluloosateollisuutta, jossa tehtaan olemassaolon haistaa kymmenienkin kilometrien päähän. Samoin useiden kemiallisen teollisuuden yksiköiden ympäristöissä on voitu todeta esim. puustovaurioita. Tuoreessa muistissa on vast'ikään Äänekoskella esiintunut hiivapäästön vaikutus.

Kokonaisuudessaan voidaan ilman saastumista pitää lähinnä tiheästi asuttujen teollistuneiden valtioiden ongelmana.

Puhdas vesi

Kuviossa 3 näemme veden kiertokulun luonnossa. Maapallolla on pintavettä ja pohjavettä. Uutta vettä saadaan sateen muodossa. Maasta poistuu vettä toisaalta haihtumisen muodossa, toisaalta ihmisyhteisöjen käytön seurauksena. Ihmisyhteisöt käyttävät sekä pintavettä että pohjavettä talousvedeksi ja teollisuusvedeksi. Ihmisyhteisöjen käytöstä vesi poistuu luonnon kiertokulkuun edelleen jätevetenä. Kriittiset pisteet ovat kahtaalla: vesivarantojen puolella sekä riittävyys että puhtaus ja ihmisyhteisöjen poistuman puolella jätevesien luontoa kuormittava vaikutus.

Kuvio 3. Veden kierto kulku luonnossa.

Suomessa suoritetaan juomaveden laatutarkkailua. Hyvän juomaveden vaatimukset ovat seuraavat: vedessä ei saa olla taudin aiheuttajia (koliformiset bakteerit, streptokokkus fecalis) eikä myrkyllisiä aineita (esim. raskaat metallit, radioaktiiviset aineet). Lisäksi on tietyt määräykset veden mausta, hajusta, väristä, kirkkaudesta sekä kovuudesta.

Suomalaisille on toistaiseksi riittänyt tarpeeksi puhdasta juomavettä, jollainen tilanne ei suinkaan ole suurimmassa osassa maapalloa. Kasvavaksi ongelmaksi on sen sijaan muodostunut veden kierto kulussa mainittu toinen kriittinen kohta eli jätevesien vesistöjä kuormittava vaikutus. Vettä hän käytetään juomaveden ohella hyvin monella tavalla: kemiallisissa reaktioissa sekä reaktanttina että mediumaineena, liuottimena, puhdistukseen, erilaisten tavaroiden ja tuotteiden pesuun, väliaineena saatettaessa eräitä kiinteitä aineita suspensioksi, liotuksessa, huuhtelussa, kuljetusaineena sekä moniin muihin tarkoituksiin.

Näin monimuotoisen käytön seurauksena on tietenkin lukematon määrä mahdollisuuksia, että veteen joutuu epäpuhtauksia, jotka jäteveden käsittelyn yhteydessä on syytä saada pois sieltä. En näe tässä yhteydessä tarkoituksenmukaiseksi lähteä käsittelemään veden puhdistusprosessia, vaan tyydyn vain toteamaan, että mikäli jätevesiongelmaa ei hoideta oikealla tavalla, silloin siitä muodostuu terveydellemme tosi vaarallinen tekijä.

Puhdas, pilaantumaton ravinto

Ravinto-ongelmahan on tällä hetkellä maailmanlaajuinen. Siinä on kyse sekä ravinnon määrästä että laadusta. Me suomalaiset syyllistymme tällä hetkellä sekä syöpöttelemiseen että juopottelemiseen. En ryhdy tässä kuiten-

kaan ravitsemusterapeutiksi, vaan käsittelen asiaa lyhyesti ympäristöhygienian kannalta.

Ravinnon saasteet voidaan jakaa toisaalta biologisiin: bakteerit, bakteerien toksinit, virukset, riketsiat, alkueläimet, monisuliset, loiseläimet ja homeet, toisaalta kemiallisiin: jäteaineet, vieraat aineet, lisäaineet.

Jotta ravinto ei olisi terveydelle vaarallista, edellytetään ruoan käsittelyssä ja valmistuksessa noudatettavan riittävää puhtautta sekä käytettävän asianmukaista välineistöä. Kuten jo aikaisemmin mainitsin, on ruoka-aineiden käsittelijän, ruoan valmistajan ja jakelijan terveydentilalla aivan keskeinen merkitys tässä asiassa.

Meillä on nykyisin säädökset siitä, miten valmistuksen yhteydessä ja säilyvyyden parantamiseksi käytettävät lisäaineet eivät saa nousta yli sallittujen rajojen. Ruoan säilytyksen on tapahduttava asianmukaisesti. Ruokien kuljetuksessa on pyrittävä välttämään niiden pilaantumista sekä tautien levittämistä kontaminoitujen ruoka-aineiden välityksellä. Ruoan valmistuksen laaduntarkkailun on oltava jatkuvaa ja tehokasta, kaikkiin sen eri vaiheisiin kohdistuvaa.

Tässä mainitut tehtävät kuuluvat Suomessa lähinnä terveyslautakunnan valvontaosaston tehtäviin.

Asuminen ja terveellinen elinympäristö

Yleisalustusten joukossahan on alustus hyvästä asumisympäristöstä, enkä siitä syystä tässä yhteydessä katso tarpeelliseksi käsitellä asiaa enempää.

Institutionaaliset puitteet

Pitkälle teollistuneessa ja kaupungistuneessa yhteiskunnassa on osa perinteisesti perheelle ja kodille kuuluvista tehtävistä siirtynyt yhteiskunnalle. Lisäksi on yleisiä, yhteisiä ja kaikkia hyödyttäviä toimintoja, joita varten yhteiskuntaan on perustettu instituutioita, pienyhteisöjä, jotka jakavat yhteiskunnan jäsenille palveluja. Jo varhaisiällä osa lapsista hoidetaan kodin ulkopuolella. Koulua käydään vähintään 9 vuotta. Jatkokoulutus ammatti- ja korkeakoulutasolla kestää vuosia. On asevelvollisuuden suorittaminen. Sairastuessaan ihminen saa tarvitsemansa hoidon terveyskeskuksessa tai sairaalassa, ja vanhusten turvana ovat vanhainkodit. Kaiken kaikkiaan ihminen viettää yhä suuremman ajan sekä päivittäin että koko elämästään eri instituutioiden piirissä. Ei ole samantekevää, millainen vaikutus näillä on yksilöiden fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin.

Instituutio fyysisenä ympäristönä on lakisääteisesti velvoitettu täyttämään tietyt laatuvaatimukset. Terveydenhoitolaki edellyttää, että terveydenhoitoviranomainen valvoo rakennusten laatua tilan, valaistuksen, ilmastoinnin, lämmön jne. suhteen. Vesi, ruoka ja jätehuolto voivat muodostua ongelmalliseksi. Infektiotautien leviämislle, tapaturmille ja onnettomuuksille instituutiot muodostavat otollisen maaperän, koska paljon ihmisiä toimii yhdessä pienellä alueella.

Fyysisen ympäristön lisäksi instituutiot vaikuttavat ihmiseen psyykkisellä tasolla. Vaikutus ulottuu aina varhaisen emotionaalisen ja sosiaalisen kypsymisen asteelle, kun muistetaan, että esim. lapset viettävät paljon aikaa kouluinstituution piirissä. Pelkän tiedon ja taidon jakamisen lisäksi onkin kiinnitettävä huomiota tunne-elämän ja yhteiskuntakelpoisuuden kasvattamiseen tekemällä ilmapiiri motivoivaksi, luomalla riittävästi yksilöiden välisiä kontakteja ja korostamalla lähimmäisen huomioon ottamista. Myöskään sairaiden ja vanhus-ten hoidossa ei riitä pelkkä lämpö, suoja ja ravinto. Henkisten tarpeiden tyydytys on sisällytettävä myös näiden instituutioiden toimintoihin.

Virkistys- ja ulkoilualueet

Virkistykseen tarkoituksena on antaa ihmiselle mahdollisuus riittävään fyysiseen liikuntaan ja riittävään henkiseen virkistäytymiseen. Ulkoiluharrastusten lisääntymiseen on ilmeisesti syynä elintason nousu, urbanisoituminen ja liikenneyhteyksien paraneminen. Yhteisten ulkoilualueitten käyttö on selvästi viime vuosina lisääntynyt.

Vaikka meillä luontoa sekä metsänä että vetenä riittää, on tiettyjä asioita, jotka on syytä huomioida. Perustettaessa ulkoilu- ja leirintäalueita on huolehdittava riittävästi suunnittelusta. On selvitettävä alueen sijainti, siellä tarvittavat palvelut, kulkuyhteydet ja myös taloudelliset laskelmat on tehtävä. Erityisesti leirintäalueilla on kiinnitettävä huomiota juomaveden laatuun ja puhtauteen. Kulkuyhteyksien takia saattaa jätehuolto muodostua ongelmalliseksi. Jätteille tulee kuitenkin järjestää riittävästi keräilypisteitä ja tehokas poiskuljetus mm. pilaantuvien ruoanjätteiden aiheuttaman taudin leviämiskaavan takia. Käymälöitä tulee olla riittävästi ja riittävän hyväkuntoisia. Liikenne ulkoilu-alueella ei saa häiritä luontoa eikä luonnossa liikkujia. Tästä hyvänä esimerkkinä mainittakoon Lapin moottorikelkkaongelma. Yhä lisääntyvän vandalismin takia olisi luonnossa liikkujille annettava riittävästi tietoa luonnosta ja oikeasta käyttäytymisestä siellä. Toisaalta ulkoilualueella tulee olla riittävä valvonta ja alueiden huollosta on huolehdittava. Sairastumisen ja tapaturmien varalta tulisi olla kunnollinen hälytysjärjestelmä.

Jätehuolto

Tarkoitan tässä yhteydessä jätehuollolla kiinteiden jätteiden käsittelyä ja huoltoa. Tässä meillä on jälleen yhä laajeneva ja monimutkaistuva ongelma- vyyhti. Kuvan jätehuollon monimuotoisuudesta saa, kun luettelen, minkä laatuista eri jätetyyppejä on olemassa: kotitalouksien tuottamat jätteet, hotellien, ravintoloiden, kauppojen, toimistojen jne. tuottamat jätteet, ”yleiset” jätteet (katujen jätteet, lumi, käytöstä poistetut ajoneuvot, kuolleet eläimet yms.), sairaaloiden ja laboratorioiden tuottamat jätteet, teolliset jätteet, ruoka-aineiden kasvatukseen, ruoan valmistukseen ja jakeluun ja käyttöön liittyvät jätteet, metallijätteet, paperi- ja muovijätteet, kemialliset jätteet, radioaktiiviset jätteet, kaivosten ja louhosten tuottamat jätteet, maatalouden jätteet, ulkoilualueiden ja leirintäalueiden jätteet jne.

Ts. koska jätteiden laatu vaihtelee näin suuresti, voi vain kuvitella, miten monimuotoista on keräys, käsittely ja varastointi sekä hävitysprosessit. Sanonkin asian mieluummin niinpäin, että nämä prosessit ovat välttämättömiä terveytemme ja turvallisuutemme säilymiseksi. Ilman adekvaattia jätehuoltoa ovat varmasti hyönteiset, jyräjät, tulipalot ja kaikenlaiset onnettomuudet vaanimassa meitä. Vastuu jätehuollosta kuuluu jokaiselle: yksilölle, yhteiskunnalle, maataloudelle, teollisuudelle. Jokaisen yksilön täytyy tuntea vastuunsa siitä, haluammeko elää roskista vapaassa, taudinaiheuttajista vapaassa ja tapaturmista vapaassa ympäristössä.

Työhygieniä ja työlääkätiede

On hyvin tavallista, että väitöskirjan kiitoksien osaa lukiessa näkee viimeisen kappaleen alussa sanonnan last but not least. Niinpä minäkin sanon nyt last but not least eli viimeisenä vaikkakin ei vähiten merkityksellisenä käsittelem työpäristöömme liittyvät tekijät. Työhygieniä ja työlääkätiedehän ovat nykyisin erittäin tärkeä osa ympäristöterveydenhuoltoa.

Ammattitaudilla tarkoitetaan mitä tahansa poikkeavaa tilaa tai sairautta, mikä johtuu työympäristöstä ja työhön liittyvistä tekijöistä. Ammattitauti voi olla äkillinen tai krooninen sairaus. Se johtuu tautia aiheuttavasta tekijästä, jonka on saanut työympäristössä joko hengitysilman kautta, imeytymisen kautta, ravinnon kautta tai ihokontaktin muodossa. Tekijöitä, jotka vaikuttavat terveydentilaamme työympäristössä, ovat mm. lämpö, valo, vibraatio, melu, ionisoiva säteily, toksiset materiaalit, ja tietenkin mikro-organismit. Oikealla ekonomialla taas suojelemme terveyttä.

Koska sekä työlääkätiede että etenkin hiljattain lakisäätteiseksi määrätty työterveyshuolto ovat varsin laajoja aiheita, en mielelläni alustuksessa käsitteleisi niitä tätä enempiä. Toivon, että voisimme työryhmässä paneutua tähän asiaan yksityiskohtaisemmin.

Yhteenveto

Ihminen jakaa maapallon lukuisten muiden eläinlajien ja kasvien kanssa, sekä elottoman luonnon kanssa, joilla kaikilla on vaikutusta terveyteemme. Yksinomaan ihmisellä on älyllistä kapasiteettia parantaa elämäänsä tieteen avulla. Ihmiset itse myötävaikuttavat biosysteemien tuhoutumiseen ja omiin terveysongelmiinsa rappeuttamalla elinympäristöään kiinteillä jätteillä sekä ilman, veden ja maaperän saasteilla. Ei ole tärkeää ymmärtää yksinomaan ekosysteemiä, ravintoketjua, väestön kasvua ja energiakiertoa. On tärkeää ymmärtää myös energian käyttö ja väärinkäyttö sekä ihmisen luonnollinen asettuminen ja mukautuminen elinympäristöönsä.

Ympäristöterveydenhuollon pyrkimyksenä on kontrolloida, säilyttää ja parantaa elinympäristöä niin, että se takaa optimaalisen terveyden, turvallisuuden, viihtyvyyden ja hyvinvoinnin sekä tänä päivänä että tulevaisuudessa.

4.2.2 Apul.prof. Kari Salavuo

Olen rajannut tämän esityksen niiden elinympäristön ehtojen tarkasteluun, jotka edistävät ihmisten mahdollisuuksia tyydyttää tarpeitansa ja saavuttaa näin mahdollisimman tyydyttävä hyvinvoinnin taso. Määrittelen hyvinvoinnin tilaksi, jossa ihmisillä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeensa tyydytetyiksi (Allardt 1976, 21). Elinympäristön käsitän tässä hyvin laajasti, niin että se sisältää koko ihmisen elinpiirin, siis paitsi lähiympäristön, asuinalueen, niin myös työympäristön ja vapaa-ajan ympäristön. Lähtökohta oletuksena on, että elinympäristön ominaisuudet joko estävät tai edistävät ihmisen tarpeiden tyydytystä. Terveelle elinympäristölle ovat ominaisia piirteet, jotka auttavat ihmisiä tyydyttämään tarpeitaan.

Puhuttaessa tarpeiden tyydytyksestä ongelmana on, että käsityksemme ihmisten tarpeiden tyydytyksestä ja siitä, mitkä tarpeet täytyy sisällyttää hyvinvointiin, ovat verraten jäsentymättömiä ja pintapuolisia. Yksi asia minusta kuitenkin on selvä: Yhteiskuntapolitiikassa ei voida enää hyväksyä sitä kapea-alaista hyvinvointinäkemystä, joka perustui lähinnä aineelliseen turvallisuuteen ja vain aineellisten tarpeiden tyydytyksestä huolehtimiseen. Tarpeista lähtevä motivaatiotutkimus selittää, että inhimillinen käyttäytyminen perustuu suurelta osin erilaisiin tarpeisiin. Alimpana tasolla ovat tällöin ihminen ns. fyysiset tarpeet, jotka ovat voimakkaasti biologista perua. Tarpeentyydytyksen kehittyessä esiin nousevat sosiaaliset tarpeet. Nämä ovat suurelta osin tarpeita, joissa on kyse ihmisten välisiin, ihmisen ja yhteiskunnan sekä ihmisen ja luonnon suhteisiin perustuvasta tarpeiden tyydytyksestä.

Elinympäristön ja tarpeiden tyydytyksen yhteyksiä tarkasteltaessa on mielestäni lähdeittävä siitä, että ihmisillä on erilaisia tarpeita ja, että elinympäristön merkitys näiden tyydyttämisessä vaihtelee. Tarkastelen ensin tarpeiden erilaisuutta Clayton Alderferin (1969, 145-149) kehittämän tarpeiden kolmijaon pohjalta. Mainittu tutkija jakaa tarpeet kolmeen ryhmään seuraavasti:

1. **Ydin- ja toimeentulotarpeet** käsittävät kaikki fysiologiset, materiaaliset sekä fyysiset turvallisuuden tarpeet. Tyypillistä näille on, että ne jaetaan ihmisten kesken siten, että resurssien ollessa rajalliset joku aina voittaa ja joku menettää. Ydin- ja toimeentulotarpeet ovat myös konkreettisia ja niillä on yleensä ylärajansa. Tarpeet on tyydytetty, kun yläraja on saavutettu. Ei esim. voi olla kylläisempi kuin kylläinen.

2. **Liityntätarpeet** käsittävät sosiaaliset kontaktit ja hyvien ihmissuhteiden tarpeet. Ne liittyvät siis erityisesti henkilön ja hänelle tärkeiden henkilöiden välisiin suhteisiin. Keskeisenä on rakkauden kokemisen ja rakastetuksi tulemisen tarve, ja yleensä tulla hyväksytyksi arvostamiensa ihmisten seurassa. Liityntätarpeiden tyydytyksen kohdalla oleellista on, että niiden tyydytys riippuu vastavuoroisuudesta. Keskeistä on ihmisten halu jakaa ajatuksia ja tunteita niin täydellisesti kuin mahdollista. Liityntätarpeiden tyydyttämättömyys ilmenee yhteisyyden kokemisen ja tuntemisen puutteena.

3. **Kasvutarpeet** ovat yhteydessä itsensä kehittämiseen ja arvostetuksi tulemisen tarpeisiin. Ne ilmentävät tarvetta käyttää kykyjä ja tietoja, omaksua uusia tietoja ja taitoja sekä tulla arvostetuksi näiden kykyjen, tietojen ja

taitojen perusteella. Liityntätarpeille ja kasvutarpeille on ominaista, että ne eivät ole kovinkaan konkreettisia, liittyvät paljolti ihmisten subjektiiviseen kokemiseen ja ovat rajattomia.

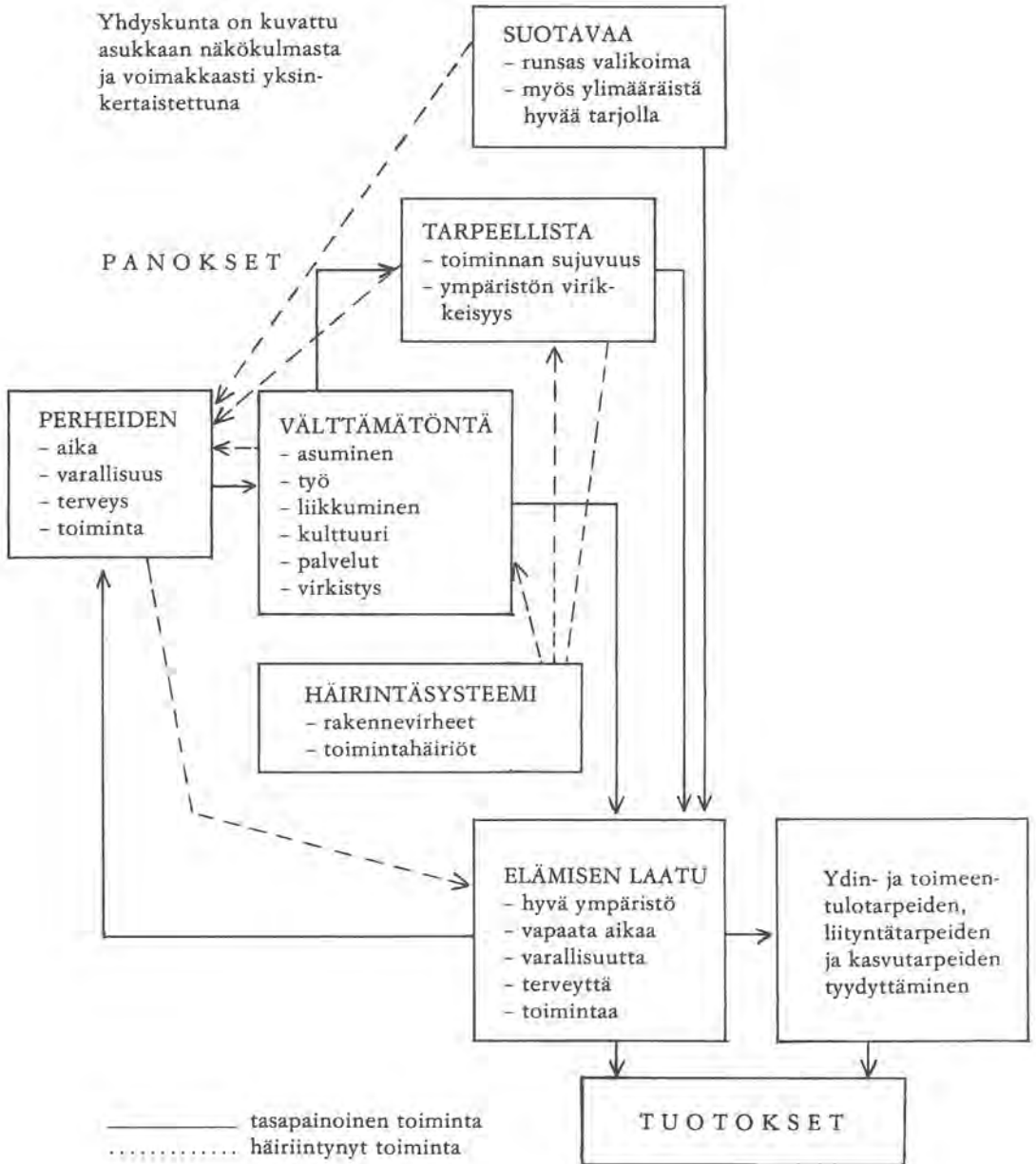
Alderferin teoria, kuten muutkin tarveteoriat ovat puutteellisia ja herättävät useita lisäkysymyksiä, joihin tässä yhteydessä ei voida paneutua. Nyt esillä olevan aiheen kannalta on kuitenkin syytä korostaa, että jokaiselle ihmiselle on välttämätöntä toimeentulotarpeiden, liityntätarpeiden ja kasvutarpeiden tyydyttäminen. Kaikissa näissä tarveryhmissä ihmisten tulee saavuttaa tietty tyydytyksen taso, jotta voidaan sanoa, että hyvinvoinnin taso on tyydyttävä. Kun tarkastelee nykyihmisen vieraantumisoireita, tuntuu myös varsin ilmeiseltä, että mitä enemmän toimeentulotarpeita on tyydytetty, sitä tärkeämmiksi tulevat liityntä- ja kasvutarpeet. Toisaalta voitaneen melko perustellusti väittää, että meidän elintapamme ja arvomme sekä elinympäristömme muodostavat esteitä liityntä- ja kasvutarpeiden tyydyttämiselle (esim. Salavuo 1980 ja Riihinen 1979).

Seuraavassa pyrin hahmottamaan tarpeiden tyydytyksen ja elinympäristön yhteyksiä hyvin yksinkertaistetulla panos-tuotos mallilla, jolla on kuvattu väestön resurssien ja elinympäristön laadun vuorovaikutussuhteita (Elinympäristön uudistuminen 1976, 49-50, 177-178). Malli on esitetty kuviossa 1.

Mallin panoksena ovat väestön aineelliset ja henkiset resurssit, joita elämiseen ja toimintaan tarvitaan ja tuotoksina ne elinolosuhteet ja elämykset, joita elinympäristö eri tilanteissa asukkaalleen tarjoaa. Jos kaikki sujuisi hyvin ja mikään ulkoinen häiriö ei pääsisi vaikuttamaan elinympäristöön, ihmiset käyttäisivät resurssinsa asunnon hankkimiseen, kävisivät töissä ja osallistuisivat monin tavoin yhteiskuntaelämään. Palveluja olisi tarjolla kaikille ja vapaa-aikaa jäisi runsaasti. Kun perustarpeet olisivat näin tyydytetyt, ohjattaisiin osa panoksista tuottamaan tarpeellisia palveluita, kuten toimintojen sujuvuutta, ympäristön virikkeisyyttä ja esim. ympäristön hyvää esteettistä laatua. Hyvän suunnittelun seurauksena kaikilla olisi myös vaihtoehtoisia tapoja tyydyttää tarpeitaan ja jatkuvasti kohottaa hyvinvointinsa tasoa ja laatua (Elinympäristön uudistaminen 1976, 49-50).

Kuten hyvin tiedetään todellisuudessa ei tällaista idylliä vallitse, vaan esim. resurssien niukkuus ja suunnitteluvirheet jne. aiheuttavat pahoja häiriöitä mallin toimintaan. Häiriöillä näyttää olevan vaikutuksia eniten juuri ihmisten tarpeiden tyydytykseen. Ydin- ja toimeentulotarpeiden tyydytyksessä työ ja asuminen ovat sängen keskeisiä tarpeita. Terveelle elinympäristölle ominaista on, että se tarjoaa ihmisille työtä ja viihtyisän ja virikkeisen asunnon ja asuin ympäristön. Meillä 1960-luvulla tapahtunut muuttoliike on erinomainen esimerkki näiden tarpeiden tyydytyksessä ilmenneistä häiriöistä. Koska Itä- ja Pohjois-Suomen väestöllä ei ollut työmahdollisuuksia omassa asuin ympäristössään se joutui suurin joukoin muuttamaan Ruotsiin ja Etelä-Suomen teollisuusalueille. Tämä siirtyminen maataloudesta kaupunkimaisiin elinkeinoihin on muuttanut ratkaisevasti ihmisten koko elinympäristön ja elämätavan. Mahdollisuudet toimeentulotarpeiden tyydyttämiseen ovat parantuneet, mutta samalla on muutettu ympäristöön, jossa elämä on psyykkisesti vaikeampaa, ja jossa ympäristö näyttää asettavan esteitä erityisesti liityntä- ja kasvutarpeiden tyydyttämiselle.

Kuvio 1. Väestön resurssien ja elinympäristön vuorovaikutusmalli

Liikkuvuus on eriyttänyt ihmishuhteiden sosiaalista verkostoa. Erityisesti alueellinen liikkuvuus on estänyt säilyttämästä tiiviitä yhteyksiä omaan taustaan (Sipilä 1979, 21-24). Ihmiset ovat siirtyneet maaseutuyhteisöstä, jossa heillä oli suhteellisen paljon henkilökohtaisia suhteita, jossa yhteisön sisäinen kiinteytys voimakasta, sosiaalinen tuki ja kontrolli luonnollista, aivan toisenlaiseen kaupunkiyhteisöön, jolle on tyypillistä sosiaalisten verkostojen löyhyyttä ja pinnallisuus, roolien erikoistuminen, anonyymisuus ja fyysisen ympäristön vähäinen merkitys. Muuttoliike ja teollinen rakentaminen on vaikuttanut dramaattisesti asuinalueiden sosiaaliseen ympäristöön. Yhä tavallisemmaksi on tullut se, että asuinalueella ei tunneta naapureita eikä koko aluetta koeta omaksi (Daun 1974, 149-150; Anttonen yms. 1980, 33-37; Sipilä 1979, 23).

Kaupungistumiskehitys ja erityisesti lähiöiden syntyminen on johtanut sosiaalisten verkostojen hajoamiseen. Tätä pidetään huolestuttavana seikkana sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta. Huolimatta yhteiskunnan atomisoinnista, ihmiset ovat tulleet entistä riippuvaisemmiksi toisistaan. Hyvin harvat kykenevät selviytymään yksin. Tämä vaatii, että ihmiset ovat kontakteissa toisiinsa ja että heidän välillään syntyy sosiaalisia verkostoja. Mahdollisuus sosiaalisten verkostojen syntyyn on yksi terveen elinympäristön keskeinen piirre. Sosiaalinen verkosto koostuu niistä ihmisistä, jotka perheenjäsenet yhdessä tai erikseen tuntevat, joiden kanssa seurustelevat ja joihin heillä on enemmän tai vähemmän läheinen suhde. Jokainen, jolla on yhteyksiä toisiin ihmisiin, kuuluu sosiaaliseen verkostoon. Tiettyssä merkityksessä sosiaalinen verkosto on lähiyhteisö (Holter 1976, 192-196). Elinympäristön toimivuuden kannalta yksi tärkeimmistä sosiaalisista verkostoista on se, joka syntyy asukkaiden välillä asuinalueella. Paikallisesti ankkuroituneiden, tiiviiden sosiaalisten verkostojen muodostuminen uusilla lähiöalueilla kohtaa nykyisin monia vaikeuksia, koska edellytykset naapuruus- ja yleensä sosiaalisille kontakteille ovat muuttuneet. Nyky-yhteiskunnan sosiaalisia suhteita luonnehtivat vieraantuneet kontaktit, joille on ominaista kilpailu, tyhjyys ja laskelmoisuus. Toinen sosiaalisten verkostojen heikon toimimisen syy uusilla asuinalueilla on osaltaan yhteydessä yhteiskunnan toimintojen eriytymiseen, ts. siihen että työ, vapaa-aika, ja asuminen muodostavat kukin erillisen lohkon elämässämme. Näin asuinalueen merkitys sosiaalisten verkostojen muodostumisessa on vähentynyt (Anttonen, yms. 1980, 14-24). Ihmisten tarpeiden tyydytyksen ja tasapainoisen elämisen kannalta lienee oleellista, että myös asuinalueella ja yleensä ihmisen lähiympäristössä syntyy toimiva sosiaalinen verkosto, eikä vain työn ja vapaa-ajan harrastusten puitteissa. Yksi nimenomaan lähiyhteisössä olevan sosiaalisen verkoston tärkeä piirre on että sen avulla katsotaan voitavan edistää ihmisten välisen sosiaalisen tuen ja kontrollin muodostumista. Terveen elinympäristön tulisi tarjota jäsenilleen sosiaalista tukea ja positiivista inhimillistä kontrollia. Toisten ihmisten tuki ja välittäminen on jokaiselle tärkeää. Kaikki ihmiset tarvitsevat apua ja ovat toisistaan riippuvaisia.

Parhaimmillaan lähiyhteisö sosiaalisine verkostoineen kannustaa ihmistä harrastuksissa, auttaa vaikeuksissa, palkitsee hyvistä teoista, ts. antaa inhimillistä tukea. Lähiyhteisö myös moittii sopimattomasta käytöksestä, ts. tuottaa sosiaalista kontrollia. Tällainen toiminta edistää juuri ihmisen kokonaiskehi-

tystä antamalla yksilön toiminnasta palautteen, joka normaalisti kehittää hänen tietoisuuttaan ja persoonallisuuttaan, halliten samalla poikkeavaa käyttäytymistä ja muitakin sosiaalisia ongelmia (Sipilä 1979; Salavuo 1980).

Edellä on melko suppeasti tarkasteltu niitä lähiympäristön piirteitä, jotka edistävät ihmisten tarpeiden tyydytystä. Elinympäristön vuorovaikutusmallin avulla on yritetty hahmottaa niitä tekijöitä, jotka ovat välttämättömiä terveen elinympäristön muotoutumiselle. Tästä mallista on tarkasteltu kuitenkin vain niitä tekijöitä, jotka ilmaisevat jotain ihmisten suhteesta ympäristöönsä. Tiivistäen ilmaistuna terve elinympäristö tarjoaa ihmisille työtä ja viihtyisän, virikkeisen asunnon ja asuinympäristön. Se luo mahdollisuuksia sosiaalisten verkostojen syntyyn ja tarjoaa jäsenilleen sosiaalista tukea ja positiivista kontrollia. Nämä elinympäristön piirteet edistävät toimeentulotarpeiden, liityntätarpeiden ja kasvutarpeiden tyydytystä. Muuttoliikkeen kannalta ne ovat tekijöitä, jotka auttavat muuttajia sopeutumaan uuteen elinympäristöön.

LÄHTEET

- Alderfer, Clayton P, An Empirical Test of a New Theory of Human Needs. *Organizational Behavior and Human Performance* 4/1969.
- Allardt, Erik, *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo 1976.
- Anttonen, Anneli-Niemi, Leena- Piironen, Ritva, *Naapuruus kaupunkilähiössä*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia. N:o 28-1980.
- Daun, Åke, *Förortsliv*. Stockholm 1974.
- Elinympäristön uudistuminen. Osa 1: Tutkimusselostus. Tampere 1976.
- Holter, Harriet-Gjertsen, Aril-Henriksen, Hildur-Hjort, Haldis, *Familjen i klassamhället*, Malmö 1976.
- Sipilä, Jorma, *Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen*. Helsinki 1979.
- Salavuo, Kari, *Inhimillinen kasvu-solidarisuutta, huolenpitoa, toisten huomioon ottamista*. *Sosiaaliturva* 17/1980.

.5 JOHTOPÄÄTÖKSET

.5.1 Työryhmäraportti

Työryhmä on yhdistetty ryhmistä 14 ja 15

Pj. Dosentti Kyösti Urponen
Siht. Apul.opettaja Raili Peltonen
ja YM Hannu Valtonen

Aluksi ryhmässä keskusteltiin, onko muuttoliike sellainen reaaliteetti, joka ilman muuta on hyväksyttävä. Tultiin siihen tulokseen, että muuttoliike on hyvin olennainen osa nykyistä yhteiskuntaa. Katsottiin myös käsitteen sisällön selventämisen aiheelliseksi siksi, että muuttoliikkeellä on positiivisiakin seurauksia, ja nykyisin käytössä oleva nimitys on leimautunut tarpeettoman negatiivisesti.

Muuttoliikkeen vaikutukset eivät ole yksiselitteisiä. Voidaan puhua toisaalta taloudellisen kasvun siunauksellisuudesta, toisaalta sosiaalisten ongelmien kärjistämisestä. Muuttava ihminen joutuu hyväksymään valintansa myötä myös ei-toivottuja asioita. Vastaavasti paikallaan pysyen hän luopuu välttämättä jostakin, mitä hän haluaisi.

Aineellisen ympäristön suunnittelulla on rajoituksensa. Samalla fyysisellä ympäristöllä on erilainen merkitys, eri ominaispaino, toisistaan poikkeavissa sosiaalisissa tilanteissa. Aineellinen ympäristö ei missään tapauksessa ole ratkaisu sosiaalisiin ongelmiin. Fyysinen ympäristö sinänsä ei myöskään luo sosiaalisia ongelmia, vaan ne tuodaan mitä suurimmassa määrin jo tullessa myöhemmin ongelmallisiksi koettuihin yhteisöihin.

Työryhmä oli yksimielinen siitä, että yksilöllisyydelle pitäisi saada nykyistä enemmän jalansijaa ympäristön suunnittelussa. Esimerkiksi otettiin miehen puvun valmistaminen: valinnan mahdollisuus vartalo tyypin mukaan.

Lopuksi todettiin, että asuntokanta on nykyisellään niin nuorta, että tulevaisuudessa pakostakin painottuu aineellisen ympäristön suunnittelussa vanhan käyttö, siis muuntaminen siihen liittyvine teknisine ongelmineen.

Terve elinympäristö

Maailman terveysjärjestö, WHO, on määritellyt terveyden fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilaksi. Ryhmässä esitettiin kaksi alustusta: LKT Raïli Peltonen puhui terveestä ympäristöstä lähinnä biologisten tekijöiden kannalta ja apul.prof. Kari Salavuo sosiaalisten kytkentöjen valossa tarkastellen asiaa tarpeen tyydytyksen kannalta.

Biologisten tekijöiden yhteys muuttoliikkeeseen on kahtaalla. Toisaalta teollistuminen ja kaupungistuminen on luonut saasteongelmia, mutta teknologiassa on myös niiden ratkaisu. Toisaalta kehityksen myötä terveydenhuollon taso on noussut. Nimenomaan mikro-organismien aiheuttamat laajat tartuntatauti-epidemioiden hävitys ja siten tehty ympäristö turvallisemmaksi ja terveellisemmäksi.

Mikro-organismien lisäksi alustuksessa käsiteltiin seuraavia ympäristön laatuun vaikuttavia asioita:

- ilman saastuminen
- puhtaan veden saanti
- likavesiongelma
- puhtaan, saasteettoman ravinnon valmistaminen, käsittely ja jakelu
- kemikaalit
- institutionaaliset puitteet (päiväkodit, koulut, opiskelupaikat, sairaalat, vanhainkodit)
- jätehuolto
- virkistys ja ulkoilu terveyttä uusivina tekijöinä

Ympäristöterveydenhuollon tarkoituksena on kontrolloida, säilyttää ja parantaa elinympäristöä niin, että se takaa optimaalisen terveyden, turvallisuuden, viihtyvyyden ja hyvinvoinnin sekä tänä päivänä että tulevaisuudessa.

Apul.prof. Salavuo tarkasteli alustuksessaan väestön resurssien ja elinympäristön vuorovaikutusmallia tarpeiden tyydytyksen näkökulmasta. Terveellistä elinympäristöä luonnehtivat silloin lähinnä seuraavat seikat:

- 1) Sen tulee tarjota ihmiselle työtä, viihtyisä ja virikkeellinen asunto ja asuinympäristö.
- 2) Sen tulisi tarjota jäsenilleen sosiaalista tukea ja positiivista inhimillistä kontrollia.
- 3) Sen tulisi tarjota mahdollisuus sosiaalisen verkoston syntymiseen.

Lopuksi todettiin, että mallissa esitetyt välttämättömät, tarpeelliset ja suotavat elinympäristön tarjoamat mahdollisuudet tarpeentyydytykseen ovat vähäisessä määrin vaihtoehtoisia toistensa kanssa.

5.2 Keskustelussa esiin tulleita näkökohtia

- Lähiö ei ole välttämättä asuinympäristönä vammauttava, mutta kun sinne kasataan ongelmaperheet, syntyy ongelmia (Kari Salavuo).
- Muuttotapahtumaan liittyy sopeutumisaika, 5 tai 7 vuotta. Jos muutto tapahtuu nopeammin, ihminen on jatkuvassa ristiriitatilassa (Aimo Pulkkinen).
- On vaikeaa osoittaa, milloin ongelmia vain siirretään määrätylle alueelle ja oletetaan, että alue tuottaa määrätynlaisia ongelmia ja milloin alue itsessään todella tuottaa niitä (Ismo Söderling).
- On tulossa tutkimustulos, jonka mukaan ei tarvitse enää kustantaa koko tätä "hirsipuumaikettä", vaan riittää kun yhdessä pihassa on keinu, toisessa liukumäki ja kolmannessa joku muu. Saamme täten kaksinkertaisen tuloksen. Ensinnäkin "kohtauspaikkafunktio" täyttyy joka pihassa sekä toiseksi on valintamahdollisuus, mennäkö tuohon pihaan, jossa on mäki vai tuohon pihaan, jossa on keinu (Jere Maula).
- Kun asukkaat pääsevät itse mukaan suunnitteluprosessiin, löytyy mielikuvituksellisempia ratkaisuja. Kun toiset haluavat, että siellä kuljetaan jalan ja toiset, että autolla, suhteutetaan tämä siten, että autojen maksimiajonopeus on sellainen, että se ei vahingoita jalankulkijoita, vaan ne voivat olla "sikin-sokin" (Jere Maula).
- Yksilöllisyys on riisuttu niin pitkälle kuin se yleensä voidaan, ei vain asunnon muodossa vaan myös pienissä yksityiskohdissa. TV:kin asettuu vain yhteen kohtaan. Makuuhuoneiden kalustuksessa voidaan ajatella vain yhtä ratkaisumahdollisuutta (Aimo Pulkkinen).
- Tällä hetkellä ei Suomessa ole olemassa sellaista järjestelmää, jolla esim. täydentämISRakentamisessa voitaisiin ottaa huomioon asukkaiden mielipiteet (Ismo Söderling).
- Yhteistyö lääkintäviranomaisten ja suunnittelijoiden välillä on hyvin tärkeätä.

- Kuinka kauan voidaan uskoa, että tutkimus löytää yhä pitävämmän ja tiiviimmän normijärjestelmän, joka toimii ikäänkuin esteenä, että ympäristö pysyy elinkelpoisena. Vai pitäisikö meidän lähteä toiselle tielle; samalla kun kehitetään normeja, toimitaan sillä varsinaisella alueella, mikä näillä kaavoilla on esitetty. Sen sijaan, että yhä enemmän ponnistamme löytääksemme keinoja pitää käyttövesi puhtaana, lääkäri siirtyisikin sinne vaikutuspaikkaan, mikä sitä likaantumista aiheuttaa.
- Ihmiset muuttavat paikasta toiseen myös ratkaistakseen asioita ts. muuttoliike ei ole vain sosiaalinen ongelma yhteiskunnassa, vaan se on myös toisaalta ratkaisu tiettyihin ongelmiin (Kyösti Urponen).
- Aineellisen ympäristön suunnittelulla emme voi lapsia pelastaa. On oltu sitä mieltä, ettei tarkempaa ohjetta kuin tehdä hyvää arkkitehtuuria, voi antaa. Toisaalta ei saa jättää arkkitehtiä yksin. On liian vakava asia jättää sota vain sotilaille.

5.3 Tiedon tarve

- Eri ammattiryhmien edustajien (esim. armeijan palveluksessa olevat) muuttojen pakkoluonteisuus ja perheenjäsenten asema muutoissa.
- Muuttamisen positiiviset vaikutukset.
- Asuinympäristöömme liittyvät odotukset ja niiden vaikutus asuinpaikan valintaan.
- Nettomuuttojen ja bruttomuuttojen painoarvo muuttoliiketutkimuksessa.
- Tavoitemuuttaja, pakkomuuttaja - käsitteen analysointi perheenjäsenet huomioon ottaen.
- Tutkimukset muutoista ja muuton syistä kaupunkirakenteen sisällä
 - keskustapakoinen muutto
 - keskustahakuinen muutto
 - kehämuuttajat
 - etappimuuttajat

16. YKSILO JA MUUTTOLIIKE - PÄÄTTÄJÄN VASTUU IHMISESTÄ MUUTTOLIIKKEEN OHJAUKSESSA

Apul.prof. Olli Kultalahti

Erittäin nopea elinkeinorakenteen muutos

Suomen teollistuminen on toisen maailmansodan jälkeen ollut erittäin nopeaa; vertailukohteita ei juuri muualta löydy. Vajaassa neljässä vuosikymmenessä (1940-1975) alkutuotannossa työskentelevien osuus koko työvoimasta laski 64 prosentista 14 prosenttiin. Esimerkiksi Ruotsissa vastaava muutos vaati 70 vuotta ja Norjassa sata vuotta. Tämä nopea muutos on näkynyt myös Suomen alueellisessa kehityksessä. Teollisuus ja väestö ovat keskittyneet etelä- ja lounaisosiin maata, erityisesti keskuksiin. Väestön väheneminen ei kuitenkaan kohdannut tasaisesti kaikkia harvaan asuttuja alueita; esimerkiksi Lapissa ilmeni muuttovoittoa vielä 60-luvulla, mutta sen jälkeen alueen kunnat kokivat saman kohtalon kuin muutkin maatalousvaltaiset alueet. Väestö alkoi muuttaa keskuksiin Etelä-Suomeen ja Ruotsiin. Toinen selvästi havaittava piirre lisäsi väestömuutosten epätasaisuutta: väestöä muutti kuntien keskuksiin ja reuna-alueet autioituivat. Toisin sanoen maatalousvaltaisten alueiden syrjäkylät menettivät väestöään sekä oman kuntansa keskukseen että maan vauraimmille alueille ja maan rajojen ulkopuolelle.

Kuntatason ja valtakunnan tason päättäjät

Vaikka ”muuttoliikkeen hulluimmat vuodet” lienevät enimmäkseen ohi – osittain siitä syystä, että huomattava osa muuttoalttiista väestöstä on jo siirtynyt keskuksiin – muuttoliike saattaa olla hyvinkin ongelmallista. Muuttoliikkeen eräs päätrendi ilmenee kuntatasolla, kuten edellä todettiin: kuntatason päättäjille riittää siis vastuuta. Valtakunnan tasolla tapahtuu edelleen vilkasta muuttamista, samoin kansainvälisesti siirtolaisuuden muodossa, joten pulma vaivaa korkeammankin tason päättäjiä. Muuttoliike sekä ihmisen merkitys ja vaiheet siinä ovat kuitenkin niin monitahoisia, että ei ole aivan yksinkertaista määritellä päättäjän vastuuta.

Päättäjän vastuu

Päättäjän vastuun voidaan sanoa keskittyvän yleisellä tasolla neljään asia-ryhmään: tiedon hankkimiseen, tiedon soveltamiseen päätöksenteossa, päätöksen vaikutusten seurantaan ja vaikutusten informointiin. Muuttoliikkeen

osalta tämä merkitsee sitä, että hankintaan riittävästi tietoa muuttoliikkeen syistä, yksityisten muuttajien motiiveista, muuttokohteen valintaan vaikuttavista syistä, muuttamisen seurauksista muuttavalle yksilölle ja hänen perheelleen, muuttoliikkeen seurauksista lähtö- ja tuloalueelle jne. Valintoja on tietysti pakko suorittaa ja näistä päättäjän on vastattava. Onko pyrittävä ohjaamaan muuttoliikettä niin, että kansantalouden kasvu maksimoitaisiin vai ovatko alueiden omat kehitysmahdollisuudet laitettava etusijalle ja missä määrin tulisi yksilöiden hyvinvointi ottaa huomioon. Käytännössä nämä valinnat tapahtuvat usein sektorinsisäisinä, työvoimapolitiikassa, asuntopoliitiikassa, jne.

Joskus tuntuu siltä, että ainakin yksilön hyvinvoinnin kannalta päättäjät ovat kokeneet vastuunsa liian heikosti. Hyvinvointi ei voi olla mikään jonkin sektorin sisällä ratkaistava asia, vaan tarvitaan varmasti enemmän yhteistoimintaa ja koordinoitua sektorien välillä. Toisaalta myös tiedon tarve on valtava. Se on niin valtava, että ei voi vaatia päättäjän kykenevän hallitsemaan muuttoliikkeen ohjaukseen liittyviä ongelmia. Päätöksiä ei kuitenkaan tulisi tehdä umpimähkäisesti. Tiedon puutetta voidaan eliminoida usealla tavalla: ei välitetä siitä, nojaututaan ns. trendiajatteluun eli näin on tapahtunut ja näin tulee tapahtumaan myös tulevaisuudessa, yritetään muodostaa puutteellisenkin tiedon avulla kehitysmalleja, joissa otetaan todennäköisimmät vaihtoehdot huomioon jne. Kaikissa näissä tavoissa on keskeistä se, että päätöksentekijä katsoo tilannetta omasta näkökulmastaan: hankkii tiedon minkä katsoo tarvitsevansa, soveltaa sitä niin kuin oikeaksi katsoo jne.

Ruohonjuuritasoko avuksi

Toinen tapa olisi pyrkiä kehittämään yhteiskunnan itsesäätelyjärjestelmää siten, että tieto tulisi päätöksenteon kohteena olevilta ihmisiltä, heidän näkökulmastaan ja heidän tarpeisiinsa perustuen. Toimenpiteet eivät olisi riippuvaisia ainoastaan ylhäältäpäin tulevista ideoista ja ajatusmalleista, vaan myös ns. ruohonjuuritason reaktioista joko äkillisiin tai pitempiaikaisiin muutoksiin. Ruohonjuuritaso käsittää yksilöt ja ryhmät paikallisyhteisöissä, esim. kylissä ja kaupunginosissa. Käytännössä tämän suuntainen kehitystoiminta merkitsisi sitä, että pyritään aktivoimaan paikallista väestöä etsimään ja kartoittamaan oman alueensa kehittämismahdollisuuksia. Tällaista aktivoitua suoritetaan tällä hetkellä kylätasolla mm. ns. kylätutkimuksen piirissä. Ongelma ei kuitenkaan rajoitu siihen, että pystytään aktivoimaan paikallisella tasolla toimivia ihmisiä, vaan olisi myös pystyttävä luomaan toimintatavat, joilla ylhäältä päin tulevat suunnitelmat ja toimenpiteet koordinoitaisiin alhaalta, ruohonjuuritasolta, tulevan toiminnan kanssa.

Tällainen ruohonjuuritason toiminta on muuttoliikkeen kannalta tärkeä useastakin syystä. Ensinnäkin se voi vaikuttaa haluun muuttaa, toiseksi se helpottaa sopeutumista uusiin olosuhteisiin, se auttaa päätöksentekijää saamaan tietoa muuttoliikkeen aiheuttamista uusista tarpeista jne. Mikäli ei tunneta muuttoliikkeen todellisia syitä ja seurauksia, on mahdotonta ohjata muuttoliikettä. On kuin yrittäisi aallonmurtajia rakentamalla muuttaa laineiden suuntaa.

Ohjausmahdollisuudet riippuvat myös yksilöstä

Seuraava jaottelu muuttamisen syistä osoittaa kuinka muuttoliikkeen ohjauksessa tarvittavat toimenpiteet saattavat vaihdella. Muuttaminen voi olla esimerkiksi pyrkimystä säilyttää entisen kaltaiset olojot tai pyrkimystä löytää jotain uutta, innovatiivista. Edellisellä tarkoitetaan enemmän tai vähemmän passiivista mukautumista muuttaviin oloihin, eräänlaista pakkomuuttoa. Saneeraaminen tai alueen taloudellinen vaantuminen aiheuttavat tällaista muuttoa, jolloin muuttokohteeksi pyritään valitsemaan entisiä oloja vastaavat alueet.

Uutta etsivä muuttaminen on luonteeltaan päinvastaista. Muuttaminen nähdään keinona parempaan ammatti-, asumis- tai muuhun asemaan. Voidaan puhua myös tavoitemuuttamisesta. Siirtymiset maaseudulta kaupunkeihin ja uudenaikaisille alueille ovat usein tämän tyyppisiä muuttoa, kun taas hakeutuminen maaseudulle ja traditionaalisille alueille on luonteeltaan entistä säilyttävää.

Vaikka edellä esitetty malli on kaavamainen, tarjoaa se erään lähtökohdan väestön ja aluerakenteen muutosten tutkimiselle. On ilmeistä, että jokaiseen muuttoon sisältyy sekä innovatiivisia että säilyttäviä aineksia. Muuttovirtojen suuntautumisen kannalta on olennaista, kummasta syystä muuttopäätös on tehty. Edellisessä tapauksessa muuttokohteen ominaisuudet määräävät minne muutetaan, jälkimmäisessä tapauksessa lähtöalueen tilanne "pakottaa" muuttamaan, mutta ei vielä ohjaa muuton suuntaa. Niinpä esim. lähtö kehitysalueilta ei vielä merkitse muuttoa Ruotsiin, mikäli kysymys on säilyttävästä muutosta eli ylipäättänsä halasta tai pakosta lähteä muualle. Tällaisissa tilanteissa valtion tai muun osapuolen suhteellisen lievät työllisyyttä lisäävät toimenpiteet saattaisivat hillitä muuttoaikkeitä. Sen sijaan jos kysymys on innovatiivisesta muuttamisesta tehokkaatkaan olojen parantamisyrietykset yhteiskunnan taholta eivät ehkä johda tulokseen. Eräät selvitykset viittaavat siihen, että siirtolaisuus Ruotsiin on suurelta osalta parempien olojen etsimistä kuin pakkomuuttoa. Esim. ETLAn siirtolaisuustutkimus (Wiman 1975) osoittaa, että 1960-luvulla tapahtunut maastamuutto, joka käsitti nettomääräisesti 142 000 henkilöä, ei ollut välitöntä työttömyyden vientiä. Työttömänä oli muuttohetkellä ainoastaan joka kymmenes muuttaneista. Lisäksi maastamuutto ajoittui samanaikaisesti Suomen työvoiman kysynnän elpymisen kanssa. Suomen ja Ruotsin välisten palkka- ja elintasoerojen takia ilmoitti muuttaneensa Ruotsiin 37 prosenttia. Työttömyyden tai Suomen huonon työllisyys-tilanteen ilmoitti motiivikseen 25 prosenttia.

Muuttoliike ja aluepolitiikka

Voimme kysyä, olisiko tehokkaampi aluepolitiikka pystynyt vaikuttamaan edellä kuvattuun maastamuuttoon. Vastaus on todennäköisesti myöntävä, mutta aluepoliittisten toimenpiteiden olisi ilmeisesti pitänyt olla varsin monipuolisia ja lisätä paitsi työpaikkoja myös muita tarpeiden tyydyttämismahdollisuuksia. Toisaalta tehokkaista toimenpiteistä saattaa aiheutua ristiriitaa

koko kansantalouden kasvun ja yksilöiden hyvinvoinnin välille. Meillä ei liene ainakaan vielä ilmennyt tällaista ongelmaa, mutta esimerkiksi eräs hollantilainen tutkija Groningenin yliopistosta totesi äskettäin kansainvälisen maantieteilijäliiton ja YK:n alaosaston (Centre for Regional Development, Japan) järjestämässä seminaarissa, että Hollannissa nykymuotoinen aluepolitiikka on ollut tietyllä tavalla liian tehokasta. Maan taloudellinen kasvu 60-luvulla teki mahdolliseksi tukea entistä enemmän kehitysalueita. Tästä aluepolitiikasta on kuitenkin ollut myös tuntuvia haittoja. Tutkija mainitsee mm. seuraavat: 1) on tullut tavaksi siirtää työ ihmisten luokse eikä päinvastoin, 2) palkat ovat nousseet, mistä syystä työvoimavaltaisen teollisuuden kehittäminen on vaikeutunut ja 3) palkkaerot eri valtakunnanosien välillä ovat hävinneet, mistä syystä alempi palkkataso kehitysalueilla ei enää houkuttele yrityksiä siirtymään sinne. Toisaalta tutkija kuitenkin totesi, että aluepolitiikka on onnistunut lisäämään alueiden erilaisia vetovoimatekijöitä siinä määrin, että ihmiset eivät ole halukkaita muuttamaan pois, kehitysalueiden väestön väheneminen on jopa kääntynyt lievään nousuun.

On ilmeistä, että ihmisten hyvinvointia on pystytty lisäämään, mutta samalla on syntynyt kyseisen tutkijan mukaan muita ongelmia. On syntynyt vastakkaisasettelua yksilön ja yhteiskunnan sekä alueen ja koko kansantalouden välillä.

Nämä muutamat edellä mainitut näkökohdat yksilöstä ja muuttoliikkeestä sekä päättäjän vastuusta voidaan keskustelun pohjaksi tiivistää seuraavasti:

- 1) Elinkeinorakenteen muutos on Suomessa ollut erittäin nopeaa. Muuttoliike on riistäytynyt päättäjän kontrollista. Tulevaisuutta varten on syytä kysyä, mitä olisi voitu tehdä paremmin.
- 2) Muuttoliike on sen rajuudesta ja äkillisyydestä johtuen nähty ehkä liiaksi massailmiönä, eikä ole pystytty riittävästi paneutumaan yksityisten ihmisten ongelmiin ja muuttosyihin.
- 3) Muuttoliike nähdään helposti "sektoriongelmana", työvoimapolitiittisena, asuntopoliittisena, jolloin koordinoinnin puutteesta johtuen ihmisen kokonaistarpeet saattavat unohtua.
- 4) Päätöksentekijän vastuuseen kuuluu riittävän tiedon hankinta ja sen oikea soveltaminen. Muuttoliikkeestä ja ihmisestä sen osana tarvitaan jatkuvasti uutta ja vaihtuvaa tietoa. Miten meillä on tiedonhankinta järjestetty ja miten sitä voitaisiin kehittää?

Apul.prof. Olli Kultalahden alustuksen jälkeen käytiin keskustelu aiheesta "Yksilö ja muuttoliike - päättäjän vastuu ihmisestä muuttoliikkeen ohjauksessa". Keskusteluun osallistuivat:

Vastaajina:

SDP:n edustajana suunnittelusihteeri Pekka Ojanen.

KOK:n edustajana seutukaavajohtaja Raimo Narjus.

KESK:n edustajana kansanedustaja Petter Savola.

SKDL:n edustajana suunnittelupäällikkö Tuomo Molander.

RKP:n edustajana kunnanjohtaja Håkan Nordman.

Kysyjänä:

Tutkija Seppo Honkanen, Pellervon Taloudellinen Tutkimuslaitos.

Tutkija Sami Tuurna, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos.

MMT Jarl Lindgren, Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos.

Prof. Elina Haavio-Mannila, Helsingin yliopiston sosiologian laitos.

Assistentti Esko Ryökäs, Åbo Akademin teologinen tiedekunta.

17. YHTEENVETO MUUTTOLIIKESYMPOSIUMIN TEEMA-ALUEISTA

Johtaja Olavi Koivukangas

Vedän lopuksi muutamalla lauseella jonkinlaisia kehyslinjoja, joita olen henkilökohtaisesti huomannut näiden kolmen päivän aikana.

Symposiumin ohjelmassa on selvästi neljä laatikkoa eli ongelmakenttää. Ensimmäisenä on täällä käsitelty muuttoliikkeen uusia suuntia. On todettu, että tasaantumista on tapahtunut muuttoliikkeiden määrissä kuluneena viitena vuotena. Nimenomaan nettomuutto on tasaantunut, mutta bruttomuutto on edelleen suurta. Luonteenomaista tälle muutolle on ollut keskusten, eri kaupunkien ja asutuskeskusten välinen muutto. Toinen tyypillinen piirre on ollut maaseutumaiseen ympäristöön hakeutuminen ja ehkä uusin piirre on ollut ydinkeskustan kerrostaloasuntojen suosio. Muuten - kuten täällä on todettu - on tulevaisuus hämärän peitossa, ja täällä hetkellä tarvitaan selvityksiä tämänhetkisistä muuttovirroista, mutta mahdollisuuksien mukaan olisi myös kyettävä ennakoimaan tulevia muuttovirtoja, nimenomaan suunnittelijoita ja päätöksentekijöitä varten. Tällä kohden on tutkimustarve hyvin ilmeinen.

Toinen laatikko symposiumin ohjelmassa koskee aluerakennetta ja yksilöä. Aluerakenteessa on kolme tasoa: valtakunnan taso, maakunnallinen taso ja kuntataso. Kuten täällä on todettu ehkä kaikkein heikoimmin on kehittynyt maakuntataso. Siltä puuttuu päätösvalta, siltä puuttuu rahat. Nimenomaan juuri maakuntaitsehallinnon kehittäminen voisi olla yksi edistysaskel myönteiseen suuntaan. Nykyisin monet maakunnalliset ja jopa kuntatason ja yksilöä koskevat ratkaisut tehdään liian keskitetysti. Tästä aluerakenteesta on vielä todettava sekkin, että kuntien sisäisen aluerakenteen kehittämiseen olisi kiinnitettävä nykyistä enemmän huomiota. Se on tullut täällä hyvin selvästi esiin.

Kolmas ongelmakenttä koskee ympäristön laatua ja tämän olen huomannut ehkä vaikeimmaksi määritellä, se on niin laaja ja pohjaton "suo". Turvallisen ja viihtyisän elinympäristön kohdalla tiedontarve on hyvin suuri. Olisi selvitettävä nämä kriteerit ja ihmisten muuttuvat arvostukset näiltä osin ja erityisesti olisi korostettava valintamahdollisuuksien lisäämistä, jotta jokaiselle ihmiselle löytyisi mieluisin asuin- ja elinympäristö.

Neljäntenä ja viimeisenä ongelmakenttänä on symposiumin ohjelmassa ollut maassamuuton ohjaus. Sen perustana on täällä melkein jokaisessa alustuksessa korostettu sitä, että meillä Suomessa on viime vuosikymmeninä ollut läntisten teollisuusmaiden nopein rakennemuutos. Tämä on tausta, jolta nämä muuttoliikkeet ovat lähteneet "valumaan" pohjoisesta etelään, idästä länteen. Väestö on muuttanut niinkuin vesi. Se on mennyt alavimmille, vauraammille maille ja kun tämä muistetaan, joskus tuntuu ehkä yllättävältäkin, että suomalainen yhteiskunta on selvinnyt niinkin vähillä vaurioilla,

olisi voinut odottaa pahempaakin. Maassamuuton ohjauksessa käytettävien keinojen osalta on korostettava niiden yhdenmukaista suuntautumista. Keinoja ovat tietysti talous-, asunto- ja perhepolitiikka, unohtamatta kulttuuripolitiikkaa.

Maan eri osat ja aluerakenteen huomioon ottaen tulisi yhteiskuntamme kehitystä suunnata nykyistä tasapainoisempaan suuntaan. Muuttoliikkeeseen liittyy paljon epäkohtia, nimenomaan pakkomuuton osalta, mutta meidän on hyvin voimakkaasti korostettava, että muuttoliike on yksi osa yhteiskunnan normaalia mekanismia. Suomen perustuslain mukaan suomalaisella on oikeus valita asuinpaikkansa ja tässä yhteydessä on nähtävä myös muuttamisen positiivisia vaikutuksia niin yksilö- kuin yhteisötasollakin.

18. SYMPOSIUMIUN PÄÄTÖSSANAT

Prof. Vilho Niitemaa

Jo silloin kun vuonna 1975, kohta siirtolaisuusinstituutin perustamisen jäseninä pidimme ensimmäisen muuttoliikesymposiumin, päätimme, että seuraava samankaltainen tilaisuus järjestetään viiden vuoden kuluttua. Siirtolaisuusinstituutti on pitänyt sovitun aikataulun noudattamista kirjaimellisen täsmällisesti kunnia-asianaan. Tämä järjestyksessään toinen muuttoliikesymposium järjestetään päivälleen viiden vuoden päästä edeltäjästään. Tilaisuuden pituudeksi ajateltiin aluksi samaa kuin ensimmäisen tilaisuuden elikkä kaksi päivää, mutta valmistelujen edistyessä todettiin, ettei kertyvää ohjelmaa saada niin lyhyessä ajassa viedyksi läpi. Niin päädyttiin kolmepäiväisyyteen. Vielä viime vaiheessa syntyi symposiumia valmisteltaessa epätietoisuutta siitä, tulisiko symposiumiin ollenkaan osanottajia. Harkittiin palaamista kaksipäiväisyyteen, mutta se olisi edellyttänyt symposiumin ohjelman supistamista, tiivistämistä tai karsimista. Tällöin olisi jouduttu karsimaan jotain aivan oleellista tai jopa jättämään jotain kokonaan pois, mikä olisi muuttanut selvästi symposiumin luonnetta. Lopputuloksena oli, että karsinta tulisi tapahtumaan jonkin tärkeän näkökulman, sektorin tai asiaryhmän kustannuksella, joten tämä ratkaisu hylättiin. Päätöksestä, että symposium olisi pelkkä esitelmien pitotilaisuus tai rajoittuisi yksinomaan keskusteluihin ja ryhmätyöskentelyyn, luovuttiin niinkään, koska se olisi muuttanut symposiumin luonnetta. Ohjelman suunnittelussa selvitettiin olennaiset piirteet ja toteutus päätettiin rakentaa esitelmien ja ryhmätyöskentelyn pohjalle. Symposiumin noin 200 osanottajaa todistavat, että tehty ratkaisu oli oikea. Arveltiin, että valittu muoto tarjoaa puitteet käsitellä asioita riittävän laajasti, mutta samalla se mahdollistaa erityiskysymysten perinpohjaisen käsittelyn. Samalla koetaan esitelmien hyöty kaikkien tutkijoiden ja päätöksentekijöiden erityisesti saavutettavaksi. Kuitenkin kokonaiskuva säilyy kaiken aikaa. Moniarvoisuus arveltiin saavutettavan eri tarkastelunäkökulmia vaihtelemalla, eri tieteen edustajien mukanaololla, erilaisilla menetelmillä ja monipuolisen materiaalin käytöllä. Toivon, että symposium on tässä suhteessa vastannut tarkoitustaan.

Symposiumin pitopaikasta esiintyi vaihtoehtoja valmistelevalle toimikunnassa. Edellisen symposiumin pitopaikka, Ruissalon kongressihotelli, ei sen muuttuneen käytön vuoksi tullut kysymykseen. Onneksi emme myöskään päätyneet laivaristeilykongressiin: vallitsevat sääolosuhteet eivät olisi olleet tällaiselle ratkaisulle suotuisia. Sopivaksi osoittautui vartavasten suurille kongresseille rakennettu Ikituurin Rantasipi hotelli. Toivon, että tämä vaihtoehto on osoittautunut symposiumin osanottajille viihtyisäksi.

Symposiumin ohjelma kantaa hyvin suuressa määrin valmistelevan toimikunnan puheenjohtaja, arkkitehti Raimo Narjuksen leimaa. Niissä lukuisissa

kokouksissa, joita valmisteleva toimikunta vuosien varrella piti, eriteltiin kunkin aiheen otsikot, jopa pohdittiin varsin pitkälle niiden sisältökin ja sovelluttamista muihin teemoihin. Lähtökohtana pidettiin vuoden 1975 symposiumia, jonka valmistelua jo arkkitehti Narjus johti. Vuoden 1975 symposiumin pohjalta todettiin, että se kuva, joka valtakunnan sisäisestä muuttoliikkeestä oli annettu, oli lisäksi yksinkertaistava ja kaavamaisista – musta-valkoasetelma, eikä vastannut todellisuutta. Suomi ei ole jaoteltavissa toisaalta kehitysalueeksi ja toisaalta varakkaaksi ruuhka-Suomeksi, jossa muuttoliike suuntautuisi edellisestä jälkimmäiseen. Ruuhka-Suomen keskellä on laaja alue rannikon saaristo-osilta, jossa lähtömuuttoluvut ovat olleet kaikkein suurimmat. Samoin ruuhka-Suomen alueelta oli lukuisia läikkiä, jotka löytävät vertaa kehitysalueen mustimmille seuduille ja päinvastoin. Sanalla sanoen muuttoliikkeen näkökulmasta Suomen kartta muistutti tilkkutäkkiä: vuoden 1975 symposiumin alustusten pohjalta voitiin todeta, että kuva maan sisäisestä muuttoliikkeestä on paljon esitettyä monivivahteisempi ja syvällisempi syy-yhteyksiltään. Muuttoliike edustaa tyyppillistä ylimenokaudelle kuuluvaa, labiilia ilmiötä. Vuoden 1975 jälkeisen ajan muutoksia ja kehitystä tarkasteltaessa, oli valmistelevalle toimikunnassa eroteltavissa kaksi eri ryhmää. Toisaalta on pyrittävä seuraamaan itse olosuhteissa tapahtunutta kehitystä. Se edellytti teemojen määrittelyä tällä pohjalla. Toiseksi oli tarkasteltava sitä tutkimusta, joka valaisee tai on suoranaisesti kohdistunut tähän tapahtumaan ja siihen vaikuttaviin tekijöihin. Nämä linjat yhdistäen suoritettiin alustusten pitäjien valinta.

Valmisteleva toimikunta pohti varsin pitkään ja perinpohjaisesti kutakin teemaa. Toimikunnassa todettiin eräänlaisena työhön pohjautuvana synteisinä, että ylimenokauden ilmiöt jatkuvat edelleen ja ovat sikäli jopa voimistuneet, että entisen suuntauksen kehitysalueelta keskuksiin tapahtuneen muuton rinnalla on noussut päinvastaisia virtauksia: keskuksista periferioihin, keskuksista niiden liepeille paluuilmiöitä. Edelleen kiinnitettiin huomiota siihen, että hallinnon piirissä oli tapahtunut tähän liittyvää kehitystä, erityisesti aluehallinnon kuntatasolla, mutta myös välihallinnossa läänin tasolla. Samalla esiintyi tiettyjä sentralisaation purkamiseen liittyviä ilmiöitä, haja-asutuksen voimistumista, teollisuuden hakeutumista pois suurista keskuksista ja maaseudun elämän elpymistä. Enää ei ole havaittavissa sellaisia rajoja, maastamuuttoilmiöitä, joiden huippuna olivat massamuuttosiirtolaisuus Ruotsiin vuosina 1969-1970, vaan sekin osoittaa paluumuuton elpymistä. Samalla maaltapako on kääntymässä päinvastaiseksi liikkeeksi. Monet merkit näyttivät viittaavan siihen, että suomalainen yhteiskunta on tervehtymässä ja tasapainottumassa. Tällaiset havainnot antoivat valmistelevalle toimikunnalle vihjeen ottaa työn pohjaksi tämänkaltaisia seikkoja ja odottaa, vahvistavatko tietyt alustukset ja esitelmät ja tietyt puheenvuorot niitä vai kumoavatko ne nämä ennakkoodotukset. Näiden keskustelujen ja pohdiskelujen jälkeen päädyttiin symposiumin nykyiseen muotoon.

En käy pohtimaan, millaisia vastauksia on saatu esitettyihin kysymyksiin enkä työhypoteesin paikkansapitävyyttä. Aika esitelmiin syventymiselle on aivan liian lyhyt. Totean, että olemme saaneet käytettäväksämme runsaan

materiaalin, joka mahdollistaa paneutumisen sen eri puoliin. Vastaukset jäävät tulevaisuuden pohdittavaksi ja johtopäätösten teot päättäjien ratkaistaviksi. Ryhmäraporteissa, kuten jo kuulimme, analysoitiin määrättyllä tavalla kukin omasta näkökulmasta näitä kysymyksiä.

Arviointiin antaa edellytyksiä se materiaalin runsaus, ja se monipuolisuus, jota on lisäksi käsitelty eri tutkimuksellisin menetelmin. Symposiumin on tässä muodossa pyrkinyt täyttämään kahdella eri tavalla muuttoliikettä koskevaa tiedontarvetta. Ensinnäkin se on nostanut esiin kysymyksiä, joihin on voitu antaa välittömästi vastaukset; näin on tapahtunut erityisesti ryhmätyöskentelyn puitteissa. Toiseksi se on pyrkinyt löytämään vastauksia sellaisiin kysymyksiin, jotka liittyvät pitkän tähtäyksen kehitysnäkymiin sekä luomaan reaalista pohjaa laajojen ja monimutkaisten ongelmien arvioinnille, ratkaisumalleille ja kehityksen suunnan arvostelemiselle.

Esitelmät, joihin liittyvä aineisto, on koottuna raakatuotteena symposiumin sinisessä kansiossa, tullaan julkaisemaan painettuna kirjana mahdollisimman pian sen jälkeen kun materiaali saadaan muokatuksi. Näin olemme laskeneet lähtökohdat seuraavalla viisivuotissymposiumille ja voimme aloittaa sen valmistelutyöt välittömästi. Käytänkin tilaisuutta hyväkseni ja toivotan Teidät kaikki tervetulleiksi muuttoliikesymposiumiin 1985 ja oletan, että siirtolaisuusinstituutin henkilökunta pitää kiinni samanlaisesta täsmällisestä aikataulusta samalla tunnollisuudella kuin tähänkin saakka.

Lopuksi haluan siirtolaisuusinstituutin hallituksen puolesta esittää kiitokseni kaikille niille henkilöille ja yhteisöille, jotka ovat olleet myötävaikuttamassa symposiumin käyntiinpanoon, valmisteleminen ja toteutumiseen. Eriytyisen taakan tässä on kantanut se työryhmä, joka oli valittu valmistelemaan symposiumia, erityisesti sen puheenjohtaja arkkitehti Raimo Narjus. Toiseksi ovat symposiumin onnistumiseen vaikuttaneet erityisesti esitelmöitsijät, heistä ketään nimeltä mainitsematta. He ovat antaneet sen ratkaisevan asiasisällön, mikä on symposiumin todellinen anti. Kiitokseni myös kaikille puheenvuorojen käyttäjille, työryhmien puheenjohtajille ja sihteereille.

Muuttoliikesymposiumin toteutuminen on viime kädessä ollut riippuvainen siirtolaisuusinstituutin henkilökunnasta, sen johtajasta, tohtori Olavi Koivukankaasta, toimistosihteeristä, rouva Kalhamasta sekä valmistelevan toimikunnan sihteeristä, VTM Kai Lindströmistä. Näille esitän hallituksen puolesta kiitokseni. Edelleen kiitän niitä taustajärjestöjä, jotka ovat muodostaneet siirtolaisuusinstituutin rungon. Näiden myötävaikutus on tehnyt symposiumin mahdolliseksi. Erityisesti haluaisin tässä yhteydessä mainita Turun kaupunginvaltuuston, jonka puheenjohtaja Heikki Löyttyniemi järjesti symposiumin osanottajille eilen illalla kaupungin tervehdystilaisuuden ja kaupunki juhlisti symposiumia liputtamalla siltoja näinä kolmena päivänä. Myös ministeri Eino Uusitalolle kohdistan niinikään kiitokseni hänen instituutille myötämielisistä ja rohkaisevista sanoistaan valtiovallan tervehdyksessä. Niistä eväistä, joita tutkijat ovat symposiumille, erityisesti päätöksentekijöille antaneet, kiitän lopuksi kaikkia niitä, jotka ovat tavalla tai toisella osallistuneet symposiumin aiheiden käsittelyyn ja tutkimiseen. Julistan instituutin hallituksen puolesta symposiumin päättyneeksi.

MUUTTOLIIKESYMPOSIUM 1980

Rantasipi Turku 19.-21.11.1980

OSANOTTAJALUETTELO

Nimi

Mitä edustaa

Aalto, Kaisu
Eläketurvakeskus
Opastinsilta 7
00520 Helsinki 52

Eläketurvakeskus

Aaltonen, Leea
Turun työvoimapiiri
PL 236
20101 Turku 10

Turun työvoimapiiri

Aho, Sulo
Suomen kunnallisiitto
PL 200
00101 Helsinki 10

Suomen kunnallisiitto

Alakoski, Yrjö
Nylands Svenska Landskapsförbund
Unionsgatan 45 H 110
00170 Helsingfors 17

Nylands Svenska Landskapsförbund

Alanen, Pekka
Asuntohallitus
Malmik. 34
00100 Helsinki 10

Asuntohallitus

Alanen, Raimo
Etelä-Pohjanmaan Maakuntaliitto
PL 75
60101 Seinäjoki 10

Etelä-Pohjanmaan Maakuntaliitto

Albrecht, Seija
Siirtolaisuusinstituutti
Piispankatu 3
20500 Turku 50

Siirtolaisuusinstituutti

Nimi

Apajalahti, Jouni
Helsingin kaupunki
Kulttuuriasiainkeskus
Annank. 30
00100 Helsinki 10

Asikainen, Hannu
Pohjois-Karjalan Seutukaavaliitto
PL 145
80101 Joensuu 10

Asp, Erkki
Turun yliopisto
Sosiologian laitos
Hämeenkatu 6
20500 Turku 50

Auvinen, Riitta
Helsingin yliopisto
Sosiaalipolitiikan laitos
Franzenink. 13
00500 Helsinki 50

Castrén, Pekka
Suomen Työnantajain Keskusliitto
Eteläranta 10
00130 Helsinki 13

Dahlberg, Henry
Kulttuurikontie 10 C
01300 Vantaa 30

Eerola, Mervi
Helsingin yliopisto
Fabianinkatu 33
00170 Helsinki 17

Ekorre, Mikko
Suomen Kommunistinen Puolue
Torvisenk. 37
94200 Kemi 20

Eskola, Risto
T:mi Expo Rakenne
Siirtolaismotellitoimikunta
08500 Lohja as. Vanhakylä

Mitä edustaa

Helsingin kaupunki

Pohjois-Karjalan Seutukaavaliitto

Turun yliopisto

Helsingin yliopisto

Suomen Työnantajain Keskusliitto

Kirkon ulkomaanasiain toimikunta

Helsingin yliopisto

Suomen Kommunistinen Puolue

Siirtolaismotellitoimikunta

Nimi

Frostdahl, Jan-Erik
Svenska Österbottens
Landskapsförbund
Handelsplanaden 16 A
65100 Vasa 10

Haavio-Mannila, Elina
Mariank. 15 A 32
00170 Helsinki 17

Hakala, Juhani
Kirkkotie 13
63100 Kuortane

Halokari, Ulla
Turun työvoimapiiri
PL 236
20101 Turku 10

Hautala, Sauli
Suomen Kristillinen Liitto
Töölönk. 50 D
00250 Helsinki 25

Hautamäki, Lauri
Tampereen yliopisto
Aluetieteen laitos
PL 607
33101 Tampere 10

Heiskanen, Timo
Tie- ja vesirakennushallitus
Eteläesplanadi 4
00130 Helsinki 13

Hemmilä, Pekka
SAK r.y.
Siltasaarenk. 3-5 A
00530 Helsinki 53

Holstila, Eero
Helsingin kaupungin tilastokeskus
Töölöntorink. 2 B
00260 Helsinki 26

Mitä edustaa

Svenska Österbottens
Landskapsförbund

Helsingin yliopisto

Kuortaneen kunta

Turun työvoimapiiri

Suomen Kristillinen Liitto

Tampereen yliopisto

Tie- ja vesirakennushallitus

SAK r.y.

Helsingin kaupunki

Nimi	Mitä edustaa
Honkanen, Seppo Pellervon Taloudellinen Tutkimuslaitos Revontulentie 8 02100 Espoo 10	Pellervon Taloudellinen Tutkimus- laitos
Hulkko, Jouko Väestöliitto Kalevank. 16 00100 Helsinki 10	Väestöliitto
Huuhtanen, Pekka Työterveyslaitos Haartmanink. 1 00290 Helsinki 29	Työterveyslaitos
Hämäläinen, Timo Pudasjärven seurakunta Pappilantie 5 93100 Pudasjärvi	Pudasjärven seurakunta
Hästö, Stig H. Teollisuuden Keskusliitto Eteläranta 10 00130 Helsinki 13	Teollisuuden Keskusliitto
Iso-Sipilä, Antti Lahden kaupunki Aleksanterink. 24 15140 Lahti	Lahden kaupunki
Itälä, Jaakko Ruonasalmentie 17 00830 Helsinki 83	Mannerheimin Lastensuojeluliitto
Jokinen, Teppo Turun kaupungin tilastotoimisto Hämeenkat. 6 20500 Turku 50	Turun kaupunki
Jungner, Marketta Vaasan lääninhallitus Sosiaali- ja terveysosasto PL 200 65101 Vaasa 10	Vaasan lääninhallitus

Nimi	Mitä edustaa
Kaivolainen, Kyösti Espoon kaupungin tilastotoimisto 02770 Espoo 77	Espoon kaupunki
Kalhama, Maija-Liisa Siirtolaisuusinstituutti Piispankatu 3 20500 Turku 50	Siirtolaisuusinstituutti
Kangas, Anita Jyväskylän yliopisto Yhteiskuntapolitiikan laitos Seminaarink. 15 40100 Jyväskylä 10	Jyväskylän yliopisto
Kari-Koskinen, Onni Oulun yliopisto Kansanterveystieteen laitos Kajaanintie 46 D 90220 Oulu 22	Oulun yliopisto
Kavonius, Mauri Metallityöväenliitto PL 116 00531 Helsinki 53	Metallityöväenliitto
Kavonius, Veijo Valtioneuvoston kanslia Suunnitteluosasto Eteläesplanadi 18 A 00130 Helsinki 13	Valtioneuvoston kanslia
Keinänen, Päivi Tilastokeskus PL 770 00101 Helsinki 10	Tilastokeskus
Kettunen, Osmo Pohjois-Pohjanmaan Seutukaavaliitto Kauppurienk. 6 B 90100 Oulu 10	Pohjois-Pohjanmaan Seutukaavaliitto
Kimari, Matti Ammattikasvatushallitus Hakaniemenk. 2 00530 Helsinki 53 382	Ammattikasvatushallitus

Nimi

Knuuti, Kaarina
Maatalousyrittäjien Eläkelaitos
Revontulentie 6
02100 Espoo 10

Koillinen, Perttu
Varsinais-Suomen Maakuntaliitto
Rauhank. 14 B
20100 Turku 10

Koivukangas, Olavi
Siirtolaisuusinstituutti
Piispankatu 3
20500 Turku 50

Koivukoski, Eero
Suomen Kunnallisliitto
Albertink. 34
00180 Helsinki 18

Kokkonen, Liisa
Alavuden Seudun Kuntainliitto
Kansanterveysyö
KELA:n paikallistoimisto
PL 6
63300 Alavus

Kokkonen, Urpo
Bodastigen 15
151 45 Södertälje
Sverige

Korhonen, Matti J.
RSKL:n Tukholman piiri
Renvägen 10
13400 Gustavsberg
Sverige

Korkiasaari, Jouni
Siirtolaisuusinstituutti
Piispankatu 3
20500 Turku 50

Mitä edustaa

Maatalousyrittäjien Eläkelaitos

Varsinais-Suomen Maakuntaliitto

Siirtolaisuusinstituutti

Suomen Kunnallisliitto

Alavuden Seudun Kuntainliitto

Keskustapuolue

RSKL:n Tukholman piiri

Siirtolaisuusinstituutti

Nimi

Koski, Maija-Liisa
TYKS/Lastenklänikka
Kiinamylylynkatu 4-8
20520 Turku 52

Koskinen, Heikki
Kaupunkisuunnitteluvirasto
Vaasan kaupunki
PL 3
65101 Vaasa 10

Kostiainen, Raimo
Helsingin kaupungin kaupunki-
suunnitteluvirasto
Yleiskaavaosasto
Nilsiank. 6
00510 Helsinki 51

Kourula, Anne
Siirtolaisuusinstituutti
Kasarmialue, rak. 46
20500 Turku 50

Kultalahti, Olli
Tampereen yliopisto
Aluetieteen laitos
PL 607
33101 Tampere 10

Kuosmanen, Eero
Kanta-Hämeen Seutukaavaliitto
Raatihuoneenk. 11 A 6
13100 Hämeenlinna 10

Kuusela, Kalevi
Kymenlaakson Seutukaavaliitto
PL 113
48101 Kotka 10

Kyyhkynen, Marja
Vaasan läänin Seutukaavaliitto
Vaasanpuistikko 15 B
65100 Vaasa 10

Mitä edustaa

TYKS/Lastenklänikka

Vaasan kaupunki

Helsingin kaupunki

Siirtolaisuusinstituutti

Kanta-Hämeen Seutukaavaliitto

Kymenlaakson Seutukaavaliitto

Vaasan läänin Seutukaavaliitto

Nimi

Laaksonen, Seppo
Tilastokeskus
PL 770
00101 Helsinki 10

Lahesmaa, Risto
TYKS
Kiinamyllynk. 4-8
20520 Turku 52

Laiho, Arimo
Päijät-Hämeen Seutukaavaliitto
Hämeenk. 9
15110 Lahti 11

Laitinen, Oiva
Pohjois-Karjalan Seutukaavaliitto
PL 145
80101 Joensuu 10

Latvala, Aarno
73500 Juankoski

Lehto, Matti
Mannerheimin Lastensuojeluliitto
Toinen linja 17
00530 Helsinki 53

Leinonen, Tapio
92620 Piippola

Libäck, Kai
Akava ry
Rautatieläisenk. 6
00520 Helsinki 52

Lindgren, Jarl
Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos
Kalevank. 16
00100 Helsinki 10

Lindqvist, Martti
Helsingin yliopisto
Teologinen tiedekunta
Neitsytpolku 1 b
00140 Helsinki 14

Mitä edustaa

Tilastokeskus

TYKS

Päijät-Hämeen Seutukaavaliitto

Pohjois-Karjalan Seutukaavaliitto

Juankosken kunta

Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Oulun hiippakunnan tuomiokapituli

Akava ry

Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos

Helsingin yliopisto

Nimi

Lindström, Kai
Siirtolaisuusinstituutti
Piispankatu 3
20500 Turku 50

Lipponen, Kalevi
Laamannink. 3
28120 Pori 12

Louekoski, Hannele
Kouluhallitus
Hakaniemenk. 2
00530 Helsinki 53

Lämsä, Rauno
Maa- ja metsätalousministeriö
Hallitusk. 3
00170 Helsinki 17

Löyttyniemi, Heikki
Turun kaupunki
Kristiinank. 1
20100 Turku 10

Majava, Altti
Suunnitteluosasto
Työvoimaministeriö
Annank. 25
00100 Helsinki 10

Makkonen, Veikko
Kansallis-Osake-Pankki
Aleksanterink. 40-42
00100 Helsinki 10

Männinen, Riitta-Katriina
Varsinais-Suomen Seutukaavaliitto
Rauhank. 14 b
20100 Turku 10

Mannonen, Pekka
Varsinais-Suomen Seutukaavaliitto
Rauhank. 14 b
20100 Turku 10

Mitä edustaa

Siirtolaisuusinstituutti

Porin kaupunki

Kouluhallitus

Maa- ja metsätalousministeriö

Turun kaupunki

Työvoimaministeriö

Kansallis-Osake-Pankki

Varsinais-Suomen Seutukaavaliitto

Varsinais-Suomen Seutukaavaliitto

Nimi	Mitä edustaa
Martiskainen, Riitta STTK Pohjoisranta 4 A 00170 Helsinki 17	STTK
Maula, Jere Tampereen teknillinen korkeakoulu PL 527 33101 Tampere 10	Tampereen teknillinen korkeakoulu
Melart, Martti Etelä-Karjalan Seutukaavaliitto Pormestarink. 6 B 53100 Lappeenranta 10	Etelä-Karjalan Seutukaavaliitto
Mella, Ilkka Tilastokeskus PL 770 00101 Helsinki 10	Tilastokeskus
Miettinen, Heikki Helsingin Seutukaavaliitto Aleksanterink. 15 B 00100 Helsinki 10	Helsingin Seutukaavaliitto
Molander, Tuomo Lapin Seutukaavaliitto Rovak. 15 96100 Rovaniemi 10	Lapin Seutukaavaliitto
Munter, Arja Siirtolaisuusinstituutti Piispankatu 3 20500 Turku 50	Siirtolaisuusinstituutti
Mustakallio, Sakari Mikkelin työvoimapiiri PL 157 50101 Mikkelä 10	Mikkelin työvoimapiiri
Mäkipää, Hilikka Läntisen Uudenmaan Seutukaavaliitto Kauppiaank. 2 10300 Karjaa	Läntisen Uudenmaan Seutukaavaliitto

Nimi	Mitä edustaa
v. Nandelstadh, Mikael Svenska Finlands Folkting Unionsg. 45 H 00170 Helsingfors 17	Svenska Finlands Folkting
Narjus, Raimo Varsinais-Suomen Seutukaavaliitto Rauhank. 14 b 20100 Turku 10	Varsinais-Suomen Seutukaavaliitto
Nieminen, Maijaliisa Kanta-Hämeen Seutukaavaliitto Raatihuoneenk. 11 A 13100 Hämeenlinna 10	Kanta-Hämeen Seutukaavaliitto
Nieminen, Mauri Tilastokeskus PL 770 00101 Helsinki 10	Tilastokeskus
Niitemaa, Vilho Siirtolaisuusinstituutti Piispankatu 3 20500 Turku 50	Siirtolaisuusinstituutti
Nordenswahn, Olli Tie- ja vesirakennushallitus Eteläesplanadi 4 00130 Helsinki 13	Tie- ja vesirakennushallitus
Nordman, Håkan 66100 Maalahti	Maalahden kunta
Ojala, Veijo Valtioneuvoston kanslia Eteläesplanadi 18 A 00130 Helsinki 13	Valtioneuvoston kanslia
Ojanen, Pekka Vienolantie 6 B 20210 Turku 21	SDP

Nimi	Mitä edustaa
Peltonen, Raili Turun yliopisto Kansanterveystieteen laitos Lemminkäisenk. 1 20520 Turku 52	Turun yliopisto
Peltonen, Tuomas TYKS/Lastenkliniikka Kiinamyllynk. 4-8 20520 Turku 52	TYKS
Piha, Jorma Turun yliopisto Kansanterveystieteen laitos Lemminkäisenk. 1 20520 Turku 52	Turun yliopisto
Pohjanpalo, Jorma Ulvilantie 19 g 00350 Helsinki 35	Suomi-Seura
Potila, Sirkka Elinkeinohallitus Kuluttaja-asiain osasto PL 9 00531 Helsinki 53	Elinkeinohallitus
Pulkkinen, Aimo Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos Kalevank. 16 00100 Helsinki 10	Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos
Rannikko, Pertti Karjalan tutkimuslaitos PL 111 80101 Joensuu 10	Karjalan tutkimuslaitos
Rauhala, Leena Tampereen yliopisto Kansanterveystieteen laitos Lääkärik. 3 33520 Tampere 52	Tampereen yliopisto

Nimi	Mitä edustaa
Relander, Timo Valtiovarainministeriö Fabianink. 8 00130 Helsinki 13	Valtiovarainministeriö
Roikonen, Seppo Kansallis-Osake-Pankki Aleksanterink. 42 00100 Helsinki 10	Kansallis-Osake-Pankki
Rosani, Ilkka Vantaan kaupungin kunta- suunnittelutoimisto Lummepolku 6 A 01300 Vantaa 30	Vantaan kaupunki
Routio, Liisa Helsingin työvoimapiiri PL 170 00531 Helsinki 53	Helsingin työvoimapiiri
Ruotsalainen, Lauri Lapuan tuomiokapituli PL 60 62101 Lapua 10	Lapuan tuomiokapituli
Ruuhijärvi, Paavo Kouluhallitus Hakaniemenk. 2 00530 Helsinki 53	Kouluhallitus
Ryynänen, Markku Kansaneläkelaitos PL 450 00101 Helsinki 10	Kansaneläkelaitos
Ryökäs, Esko Åbo Akademi Teologinen tiedekunta Piispank. 16 20500 Turku 50	Åbo Akademi
Saari, Matti Tampereen kaupungin tilastotoimisto Aleksis Kivenkatu 14 C 33200 Tampere 20	Tampereen kaupunki

Nimi

Saari, Eira
Varsinais-Suomen Seutukaavaliitto
Rauhank. 14 b
20100 Turku 10

Salavuo, Kari
Turun yliopisto
Sosiaalipolitiikan laitos
20500 Turku 50

Salo, Mikko A.
Turun yliopisto
Sosiaalipolitiikan laitos
20500 Turku 50

Salo, Tarmo
Maatalousalan Tiedotuskeskus
Salomonk. 17 B
00100 Helsinki 10

Salomaa, Erkki
Satakunnan Seutukaavaliitto
Yrjönk. 15 A
28100 Pori 10

Sandlund, Tom
Åbo Akademi
Sociologiska institutionen
Åbo Akademi
20500 Åbo 50

Savaspuro, Timo
Suomen Kaupunkiliitto
Eduskuntak. 4
00100 Helsinki 10

Savela, Veikko
Liiketyönantajain Keskusliitto
Eteläranta 10
00130 Helsinki 13

Saviranta, Jaakko
Turun kauppakorkeakoulu
Rehtoripellontie 3
20500 Turku 50

Mitä edustaa

Varsinais-Suomen Seutukaavaliitto

Turun yliopisto

Turun yliopisto

Maatalousalan Tiedotuskeskus

Satakunnan Seutukaavaliitto

Åbo Akademi

Suomen Kaupunkiliitto

Liiketyönantajain Keskusliitto

Turun kauppakorkeakoulu

Nimi

Savola, Petter
Hietaniemenk. 19 A
00100 Helsinki 10

Sehm, Monica
Suomen Pankki 160
00101 Helsinki 10

Seikkula, Ari
Kleemolantie 7
28760 Pori 76

Seppänen, Pertti
Lapin lääninhallitus
PL 193
96101 Rovaniemi 10

Similä, Paavo
Pakkahuoneenk. 22 B
90100 Oulu 10

Sneck, Timo
Valtion teknillinen tutkimuslaitos
Revontulentie 7
02100 Espoo 10

Stenius, Kerstin
Sosiaali- ja terveysministeriö
Snellmanink. 4-6
00170 Helsinki 17

Storgårds, Johan
Uudenmaan lääninhallitus
Aleksanterink. 4
00170 Helsinki 17

Sundsten, Jan
Vaasan lääninhallitus
PL 200
65101 Vaasa 10

Suviranta, Liisa
Tilastokeskus
PL 770
00101 Helsinki 10

Mitä edustaa

Keskustapuolue

Suomen Pankki

Porin kaupunki

Lapin lääninhallitus

Oulun kaupunki

Valtion teknillinen tutkimuslaitos

Sosiaali- ja terveysministeriö

Uudenmaan lääninhallitus

Vaasan lääninhallitus

Tilastokeskus

Nimi

Syrjänen, Olavi
Sisäasiainministeriö
Kaavoitus- ja rakennusosasto
Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki 13

Söderling, Ismo
Siirtolaisuusinstituutti
Piispankatu 3
20500 Turku 50

Söderlund, Juha
Tie- ja vesirakennushallitus
Eteläesplanadi 4
00130 Helsinki 13

Talvitie, Juha
Seutus suunnittelun Keskusliitto
Albertink. 34 A
00180 Helsinki 18

Tuomiokoski-Leskelä, Paula
Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen
tutkimussäätiö
Kluuvikatu 1 D
00100 Helsinki 10

Tuurna, Sami
Elinkeinoelämän tutkimuslaitos
Lönnrotink. 4 B
00120 Helsinki 12

Tähkävuori, Into
59100 Parikkala

Upanne, Maila
Suomen Mielenterveysseura
P. Hesperiank. 3 B
00260 Helsinki 26

Urjanheimo, Pekka
Valtioneuvoston kanslia
Eteläesplanadi 18 A
00130 Helsinki 13

Mitä edustaa

Sisäasiainministeriö

Siirtolaisuusinstituutti

Tie- ja vesirakennushallitus

Seutus suunnittelun Keskusliitto

Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen
tutkimussäätiö

Elinkeinoelämän tutkimuslaitos

Etelä-Karjalan Seutukaavaliitto

Suomen Mielenterveysseura

Valtioneuvoston kanslia

Nimi	Mitä edustaa
Urponen, Helka Turun yliopisto Kansanterveystiede Lemminkäisenk. 1 20520 Turku 52	Turun yliopisto
Urponen, Kyösti Turun yliopisto/Sosiaalipolitiikan laitos Kasarmialue, rak. 46 20500 Turku 50	Turun yliopisto
Uusi-Hakala, Antti Valtioneuvoston kanslia Aleksanterink. 3 D 00170 Helsinki 17	Valtioneuvoston kanslia
Uusitalo, Eero Turun yliopisto Sosiologian laitos Hämeen­k. 6 20500 Turku 50	Turun yliopisto
Uusitalo, Eino 63500 Lehtimäki	Valtioneuvoston kanslia
Vaarama, Pentti Rovaniemen työvoimapiiri Ruokasen­k. 4 96200 Rovaniemi 20	Rovaniemen työvoimapiiri
Vainikka, Martti Oulun yliopisto Arkkitehtiosasto Aleksanterink. 6 90100 Oulu 10	Oulun yliopisto
Vainio, Esa Turun yliopisto Historian laitos 20500 Turku 50	Turun yliopisto
Vainio, Juhani Turun yliopisto Maantieteen laitos 20500 Turku 50	Turun yliopisto

Nimi

Vainio, Jukka
Toimihenkilö- ja virkamies-
järjestöjen Keskusliitto
Asemamiehenk. 4
00520 Helsinki 52

Valke, Ahti
Opintotoiminnan Keskusliitto
Pohj. Rautatiek. 23 B
00100 Helsinki 10

Valtonen, Hannu
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan laitos
PL 607
33101 Tampere 10

Vanhatalo, Niko
Suomen Pankki
Snellmaninaukio
00170 Helsinki 17

Varjo, Uno
Oulun yliopisto
Maantieteen laitos
90100 Oulu 10

Varmola, Risto
Pellervo-Seuran Markkinatutkimus-
laitos
Simonk. 6
00100 Helsinki 10

Veikkola, Eeva-Sisko
Tilastokeskus
PL 770
00101 Helsinki 10

Wester, Holger
66850 Jeppo

Westermarck, Helena
66100 Maalahti

Mitä edustaa

Toimihenkilö- ja virkamiesjärjestöjen
Keskusliitto

Opintotoiminnan Keskusliitto

Tampereen yliopisto

Suomen Pankki

Oulun yliopisto

Pellervo-Seuran Markkinatutkimus-
laitos

Tilastokeskus

Åbo Akademi

Maalahden kunta

Nimi

v. Weymarn, Per-Olof
Varsinais-Suomen Maakuntaliitto
Rauhank. 14 b
20100 Turku 10

Virtanen, Mauri E.
Uudenmaan Maakuntaliitto
Runebergink. 19 A 10
00100 Helsinki 10

Wulff, Henrik
Työväen Sivistysliitto
Paasivuorenk. 5 B
00530 Helsinki 53

Vuorinen, Pentti
Työvoimaministeriö
Annank. 25
00100 Helsinki 10

Mitä edustaa

Varsinais-Suomen Maakuntaliitto

Uudenmaan Maakuntaliitto

TSL

Työvoimaministeriö

OHJELMA

KESKIVIIKKO 19.11.1980

10.00 ILMOITTAUTUMINEN

11.30 LOUNAS

13.00 SYMPOSIUMIN AVAUS

Seutukaavajohtaja Raimo Narjus

13.10 MUUTTOLIIKKEEN UUDET SUUNNAT

Puheenjohtaja: Altti Majava

ALUSTUKSET:

**TÄYTTÄÄKÖ MUUTTOLIIKETUTKIMUS TIEDON
TARPEEN?**

Johtaja Olavi Koivukangas, Siirtolaisuusinstituutti

13.40 TALOUDELLINEN KEHITYS JA MAASSAMUUTTO

Kansantaloudellinen näkökulma

Ylijohtaja Timo Relander, Valtiovarainministeriö

Kunnallistalous ja muuttoliike

Varatoim.joht. Eero Koivukoski, Suomen Kunnallisliitto

Kunnanjohtaja Aarno Latvala, Juankosken kunta

15.10 KAHVI

15.40 Maassamuutto ja elinkeinoelämän toimintaedellytykset

Toim.joht. Stig H. Hästö, Teollisuuden Keskusliitto

16.10 KESKUSTELUA

17.00 PÄIVÄLLINEN

18.00 ALUERAKENNE JA YKSIÖ

- aluerakenteen kehittäminen ja palvelujen saavutettavuus

Puheenjohtaja: Raimo Narjus

ALUSTUKSET:

KOKONAISTARKASTELU VALTAKUNNANTASOLLA

Ylijohtaja Olavi Syrjänen, Sisäasiainministeriö

18.30 KOKONAISTARKASTELU MAAKUNTATASOLLA

Johtaja Juha Talvitie, Seutusuunnittelun Keskusliitto

19.00 KESKUSTELUA

20.00 TYÖRYHMÄVIRITYS

Työryhmien toivotaan kokoontuvan puheenjohtajiensa johdolla keskustelemaan alustavasti teemastaan

TORSTAI 20.11.1980

7.00 Aamiainen, aamu-uinti yms.

8.30 ALUERAKENNE JA YKSILÖ (jatkuu)

- aluerakenteen kehittäminen ja palvelujen saavutettavuus
Puheenjohtaja: Raimo Narjus

ALUSTUKSET:

PALVELUJEN SAAVUTETTAVUUS PAIKALLISTASOLLA

Korkeakoulutus ja aikuiskasvatus

- ylläpitääkö aikuiskoulutus elämää myös paikallistasolla?

Tutkija Paula Tuomikoski-Leskelä, KTTS

Kulttuuripalvelut

- onko kulttuuripalvelujen vähyys luonut juurettomuutta?

YL Anita Kangas, Jyväskylän yliopisto

Terveyspalvelut

- terveyden ylläpito myös kylän elinehto?

Hallintoylilääkäri Risto Lahesmaa, TYKS

10.00 KESKUSTELUA

10.30 YMPÄRISTÖN LAATU, MAASSAMUUTTO JA YKSILÖ

Puheenjohtaja: Olli Kultalahti

ALUSTUKSET:

TERVEELLINEN ASUMISYMPÄRISTÖ

- terveelliselle, hyvälle asumisympäristölle asetettavat vaatimukset

Prof. Tuomas Peltonen, Turun yliopisto

11.00 ELINTASO VAI YMPÄRISTÖN LAATU?

- maassamuuton yhteydessä tapahtuneet arvostusten muutokset?

Prof. Erkki Asp, Turun yliopisto

11.30 YMPÄRISTÖN VAIKUTUS IHMISEN VIIHTYVYYTEEN JA VALINTOIHIN

Aineellinen ympäristö

Prof. Jere Maula, Tampereen Teknillinen Korkeakoulu

Henkinen ympäristö

Vt. prof. Martti Lindqvist, Helsingin yliopisto

12.10 KESKUSTELUA

12.30 LOUNAS

- 13.30 RYHMÄTYÖSKENTELYÄ
Alustukset työryhmissä
- 15.00 KAHVI
- 15.30 RYHMÄTYÖSKENTELEY jatkuu
- 18.00 PÄIVÄLLINEN
- 20.00 TURUN KAUPUNGIN VASTAANOTTO WÄINÖ
AALTOSEN MUSEOSSA
Turun kaupungin tervehdys
Kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Heikki Löyttyniemi
- Valtiovallan tervehdys
Sisäministeri Eino Uusitalo

PERJANTAI 21.11.1980

- 7.00 Aamiainen, aamu-uinti yms.

- 8.30 MAASSAMUUTON OHJAUS JA YKSILO
- käytetyt ja käytettävät keinot
Puheenjohtaja: Jouko Hulkko
- ALUSTUKSET:
- PERHEPOLITIikka JA VÄESTÖN KEHITYS
Toim.joht. Jaakko Itälä, Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- 8.50 ASUNTOPOLITIikka
Pääjohtaja Pekka Alanen, Asuntohallitus
- 9.10 TYÖVOIMAPOLITIikka
Toimistopäällikkö Altti Majava, Työvoimaministeriö
- 9.30 KAHVI
- 9.50 ALUEPOLITIikka
Apul. osastopäällikkö Antti Uusi-Hakala, Valtioneuvoston kanslia
- 10.10 PÄÄOMAVIRTOJEN ALUEELLINEN OHJAUTUMINEN
Pääjohtaja Veikko Makkonen, KOP
- 10.30 VAIHTOEHTOISET LINJAT MAASSAMUUTON
OHJAUKSESSA
Seutukaavajohtaja Eero Kuosmanen, Kanta-Hämeen Seutukaavaliitto
- 10.50 KESKUSTELUA

- 11.30 LOUNAS

12.30 KESKUSTELU. TEEMANA: YKSIÖ JA MUUTTOLIIKE
- PÄÄTTÄJÄN VASTUU IHMISESTÄ MUUTTOLIIKKEEN OHJAUKSESSA

ALUSTAJANA toimii apul.prof. Olli Kultalahti, Tampereen yliopisto

PUHEENJOHTAJANA toimii johtaja Aimo Pulkkinen, Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos

VASTAAJINA keskustelussa toimivat poliittiset päätöksentekijät edustettuina ovat SDP, KOK, KESK, SKDL ja RKP

KYSYJINÄ keskustelussa toimivat tutkijat. Edustettuina ovat:

PELLERVON TALOUDELLINEN TUTKIMUSLAITOS

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS

VÄESTÖLIITON VÄESTÖNTUTKIMUSLAITOS

KIRKON TUTKIMUSLAITOS

HELSINGIN YLIOPISTON SOSIOLOGIAN LAITOS

POHJOIS-SUOMEN TUTKIMUSLAITOS

13.50 KAHVI

14.10 RYHMÄRAPORTIN ESITTELY

Puheenjohtaja: Olavi Koivukangas

16.40 SYMPOSIUMIN PÄÄTÖSSANAT

Siirtolaisuusinstituutin hallituksen puheenjohtaja, prof. Vilho Niitemaa

TYÖRYHMÄT

YKSILÖ JA MUUTTOLIIKKEEN OHJAUS

1. Muuttoon liittyvien yksilöllisten ja sosiaalisten tekijöiden huomi-
oon ottaminen maassamuuton ohjauksessa
Prof. Erkki Asp, Turun yliopisto
Toimistopäällikkö Pentti Vaarama, Rovaniemen työvoimapiiri
2. Muuttoon liittyvien mielenterveydellisten tekijöiden huomioon
ottaminen maassamuuton ohjauksessa.
Psykologi, tutkimussihteeri Maila Upanne, Suomen Mielenterveys-
seura.
LL Jorma Piha, Turun yliopisto

MUUTTOLIIKKEEN TAUSTAA JA UUSIA PIIRTEITÄ

3. Muuttoliikkeen syyt eilen - tänään - huomenna
VTK Pertti Rannikko, Joensuun korkeakoulu
FM Esa Vainio, Turun yliopisto
4. Maassamuutto vai siirtolaisuus?
Toimistopäällikkö Altti Majava, Työvoimaministeriö
Erikoistutkija Pekka HUUHTANEN, Työterveyslaitos
5. Kaupunkiseudun muuttoliikkeen uudet piirteet
Suunnittelija Mauri Nieminen, Tilastokeskus
VTK Timo Savaspuro, Suomen Kaupunkiliitto
6. Tuottavuuden kehityksen ja maassamuuton väliset yhteydet
Työvoimapolitiittinen asiamies Pekka Castrén, STK
Tutkimussihteeri Mauri Kavonius, Metallityöväen Liitto
7. Maaseutukylien ongelmat
Prof. Lauri Hautamäki, Tampereen yliopisto
Prof. Uno Varjo, Oulun yliopisto
VTK Eero Uusitalo, Turun yliopisto

MUUTTOLIIKKEESEEN VAIKUTTAMINEN

8. Väestöpolitiikan uudet keinot
Toim.joht. Jouko Hulkko, Väestöliitto
Sos. pol. dos. Riitta Auvinen, Helsingin yliopisto
9. Aluerakenne ja sen kehittäminen
Johtaja Juha Talvitie, Seutusunnittelun Keskusliitto
Seutukaavajohtaja Raimo Narjus, Varsinais-Suomen Seutukaavaliitto
10. Yhteiskuntapolitiittiset tavoitteet maassamuuton ohjauksessa
YL Anita Kangas, Jyväskylän yliopisto
Apul.prof. Olli Kultalahti, Tampereen yliopisto

ERITYISRYHMÄT MUUTTOLIIKKEESSÄ

11. **Lapsen asema muuttoliikkeessä**
Apul.prof. Maija-Liisa Koski, Turun yliopisto
Osastopäällikkö Paavo Ruuhijärvi, Kouluhallitus
12. **Vanhukset ja maassamuutto**
VTL Mikko A. Salo, Turun yliopisto
MMT Jarl Lindgren, Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos
13. **Ruotsinkielisen väestön asema massamuutossa**
Kunnanjohtaja Håkan Nordman, Maalahden kunta
Tutk.joht. Tom Sandlund, Åbo Akademi

MUUTTOLIIKE JA AINEELLINEN YMPÄRISTÖ

14. **Alueeseen liittyvät häiriötekijät ja niiden poistaminen**
Dos. Kyösti Urponen, Turun yliopisto
YM Hannu Valtonen, Tampereen yliopisto
15. **Terve elinympäristö ja sen ehdot**
Apul.opettaja Raili Peltonen, Turun yliopisto
Apul.prof. Kari Salavuo, Turun yliopisto

